

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ Өңірлік мемлекеттік университеті

**«II Калюзный оқулары:
әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың
инновациялық бағыттары»**
атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
20 мамыр 2019 жыл

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
**«II Калюзновские чтения:
инновационные направления развития
социально-гуманитарных наук»**
20 мая 2019 года

MATERIALS
Of the International Scientific and Practical Conference
**«The 2nd Kalyuzhnyi's reading:
innovative directions of the social
and humanitarian science development»**
May 20 2019 year

Ақтөбе – Ақтобе – Aktobe

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ Өңірлік мемлекеттік университеті

**«II Калюзный оқулары:
әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың
инновациялық бағыттары»
атты Халықаралық ғылыми-практикалық
конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
20 мамыр 2019 жыл**

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
**«II Калюзновские чтения:
инновационные направления развития
социально-гуманитарных наук»
20 мая 2019 года**

MATERIALS
Of the International Scientific and Practical Conference
**«The 2nd Kalyuzhnyi's reading:
innovative directions of the social
and humanitarian science development»
May 20 2019 year**

Ақтөбе – Aktope – Aktope

ӘОЖ 37.0 (063)

КБЖ 74.00

Б 94

Жалпы редакциясын басқарған:
филология ғылымдарының докторы, профессор **Ердембеков Б.А.**,
педагогика ғылымдарының докторы, профессор **Терегулов Ш.Т.**,
ҚПҒА академигі, педагогика және әлеуметтану ғылымдарының докторы,
профессор **Тесленко А.Н.**

Редакция алқасы:

Р.А. Бекназаров – т.ғ.д., профессор (жауапты редактор), Ф.Ш. Терегулов - п.ғ.д., профессор, А.Н. Тесленко – ҚПҒА академигі, п.ғ. докторы., э.ғ. докторы, профессор, Ж.А. Жусупова – п.ғ.к., доцент, К.Ж. Туребаева – п.ғ.д., профессор, Г.К. Кусаметова – п.ғ.к., доцент, Г.Р. Бахтиярова – п.ғ.к., доцент, М.Ю. Саутенкова – п.ғ.к., доцент, А.А. Карабалина - п.ғ.к., доцент, Б.Б. Исатаева – магистр, аға оқытушы, Ж.Н. Кереймағанбетова – магистр, аға оқытушы.

Е 40 «II Калюжный оқулары: әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың инновациялық бағыттары» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Ақтөбе: Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, 2019 ж. – 436 бет.

Материалы Международной научно-практической конференции **«II Калюжновские чтения: инновационные направления развития социально-гуманитарных наук»** - Ақтөбе: Актюбинский региональный государственный университет им. К. Жубанова, 2019 г. – 436 стр.

ISBN 978-101-7388-29-4

Жинақта қазіргі кезеңдегі әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың әдіснамалық, теориялық және практикалық негіздері мен білім берудегі инновацияларды психология-педагогика ғылымы мен тәжірибесіне енгізудің өзекті мәселелері қарастырылған материалдар қамтылған.

ӘОЖ 37.0 (063)

КБЖ 74.00

ISBN 978-101-7388-29-4

© Қ. Жұбанов атындағы
Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті , 2019

**ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС
ПЛЕНАРНС СЕДАНИЕ**

**КІРІСПЕ СӨЗ
ВСТУПИТЕЛЬНОЕ СЛОВО**

ЕРДЕМБЕКОВ БАУЫРЖАН АМАНКЕЛДІҰЛЫ

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің ректоры,
филология ғылымдарының докторы, профессор

Қайырлы кун, құрметті «II Калюжный оқулары: әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың инновациялық бағыттары» атты дәстүрлі халықаралық ғылыми-практикалық конференция жұмысына қатысушы әріптестер және арнайы шақырылған қонақтар!

Барлық тарихи-қоғамдық дәуірдің ең құнды, басты капиталы – адами капитал. Білім саласындағы бүгінгі мемлекеттік саясат сапалы заманауи білімге ие уақыт талабына бейімделе алатын жеке тұлғаны қалыптастырып, кәсіби білікті, бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға бағытталған.

Бүгінде адамзат өркениетіне тән 40 мыңнан астам мамандық бар. Дегенмен қандай тарихи қоғам, қандай заманауи өзгерістер болмасын әр саладағы мамандықтың бастауында адам жанының арашасы педагог-ұстаз шешуші тұлға болып қала береді.

Осы орайда ұстаздың қоғамдағы қадірі, мұғалімнің жоғары мәртебесі туралы танымал педагог Мағжан Жұмабайұлының «Алты алаштың басы қосылса, төрдегі орын мұғалімдікі», - деген тұжырымы ойға оралады.

Бүгін Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінде өтіп отырған «II Калюжный оқулары: әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың инновациялық бағыттары» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция өзінің бар саналы ғұмырын осы мәртебелі қызметке арнаған, танымал отандық ғалым, педагогика ғылымдарының докторы, психология ғылымдарының докторы, 300-ден астам ғылыми еңбектердің авторы, профессор Анатолий Афанасьевич Калюжныйдың ғылыми мұрасын зерттеп, кейінгі ұрпаққа насихаттау мақсатында және бүгінгі өзгермелі әлемдегі адамзат капиталын жасаудағы әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың күшін біріктіріп өзекті мәселелерді зерделеп, талқылау үшін бас қосып отырмыз. Осындай кешенді ғылыми-әдістемелік көзқарастарды тоғыстырып отырған бүгінгі ғылыми-практикалық конференцияның қозғап отырған тақырыбы өзектілігімен ерекшеленеді.

«Ісім оңсын десеңіз, сол істің маманы болыңыз, Даңқым шықсын десеңіз, көпшіліктің адамы болыңыз» деген ұлы ғұлама Әбу Насыр Әл-Фарабидің тұжырымын ғалым А.А.Калюжныйдың азаматтық-тұлғалық келбеті, кәсіби-ғалымдық болмысы туралы айтылған өлшем деп қабылдауға болады.

Анатолий Афанасьевич Калюжный 1952 жылдың 15 ақпанында Ақтөбе облысы, Мәртөк ауданының Новомихайловка селосында дүниеге келген. Еңбек жолында қарапайым мектептің орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімінен ЖОО-да оқу ісі жөніндегі проректорлық қызметін атқарған 30 жылдан астам еңбегі мен ғылыми өзіндік мектебінің қалыптасуының ең бір жарқын да сәулелі тұстары Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің еліміздің батыс өңіріндегі беделді ЖОО ретінде танылуымен тікелей байланысты.

Парасатты ұстаз, кең жүректі азамат, өз туған жерінің патриоты, елімізге және алыс, жақын шетелдерге танымал әмбебап ғалым ретінде Анатолий Афанасьевич Калюжный есімі мен еңбектері өз әріптестері мен шәкірттерінің, туған халқының жадында мәңгі сақталып қалары сөзсіз.

Олай болса, бүгін өз жұмысын бастағалы отырған халықаралық ғылыми-практикалық

конференцияда түрлі элеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың инновациялық бағыттары анықталып, түрлі саладағы педагогикалық мамандықтарды даярлаудың жаңа өзекті мәселелері талданып, еліміздің ЖОО-да сапалы маман даярлау жолдары мен инновациялық технологиялары зерделенеді деп сенемін.

Бүгінгі конференция жұмысына халықаралық деңгейдегі біздің серіктесіміз Ресей мемлекеті, М.Акмула атындағы Башқұрт мемлекеттік педагогикалық университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы **Филарит Шарифович Терегулов** және Нұр-Сұлтан қаласындағы «Астана дарыны» атты дарындылық пен психологиялық қолдауды дамыту орталығының ғылыми кеңесшісі, педагогика ғылымдарының докторы, элеуметтану ғылымдарының докторы, профессор **Тесленко Александр Николаевич** мырзалардың қолдау көрсетіп, арнайы қатысып отырғанына және Анатолий Афанасьевич Калюжныйдың ғылыми мектебінен шыққан шәкірттері мен республикаға, облысымыз бен қаламызға танымал ЖОО мен білім беру мекемелерінің ғалым-педагогтарына, басшыларына өз атымнан ризашылығымды білдіремін.

Құрметті конференцияға қатысушылар, сіздерге шығармашылық табыс, жұмыстарыңызға сәттілік тілеймін!

Добрый день, уважаемые коллеги, участники традиционной Международной научно-практической конференции «II Калюжновские чтения: инновационные направления социально-гуманитарных наук» и приглашенные гости!

Самый ценный капитал всей историко-общественной эпохи – человеческий капитал. Сегодняшняя государственная политика в сфере образования как мы знаем, направлена на формирование личности, способной адаптироваться к требованиям времени, обладающая качественными современными знаниями и на подготовку профессионально квалифицированных и конкурентоспособных специалистов.

Но каким бы ни было историческое общество, какие бы современные преобразования не происходили, педагог-педагог остается решающей фигурой.

Сегодняшняя Международная научно-практическая конференция «II Калюжновские чтения: инновационные направления социально-гуманитарных наук», проводимая в Актюбинском региональном государственном университете им. Жубанова посвящена научному наследию известного отечественного ученого, доктора педагогических наук, доктора психологических наук, автора более 300 научных трудов, профессора Анатолия Афанасьевича Калюжного, посвятившего свою сознательную жизнь этой благородной деятельности, с целью пропаганды и консолидации усилий социально-гуманитарных наук в формировании человеческого капитала в современном меняющемся мире, мы собрались изучить и обсудить актуальные проблемы.

В работе конференции принимают участие доктор педагогических наук, профессор Башкирского государственного педагогического университета им. М.Акмуллы Филарит Шарифович Терегулов и научный консультант Центра развития одаренности и психологической поддержки «Астана дарыны», доктор педагогических наук, доктор социологических наук, профессор Тесленко Александр Николаевич.

Уверен, что на международной научно-практической конференции, которая стартует сегодня, будут определены инновационные направления различных социально-гуманитарных наук, проанализированы новые актуальные проблемы подготовки педагогических специальностей в различных сферах, изучены инновационные технологии и пути качественной подготовки специалистов в вузах страны. Всем успехов в работе конференции!

СОЦИАЛЬНЫЙ ГЕНОМ – ИМПЕРАТИВ САМООРГАНИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА

Филарит Шарифович Терегулов
профессор, доктор педагогических наук,
РФ, Башкортостан, БГПУ им. М.Акмиллы
terfil@yandex.ru

Кілт сөздер: қарым-қатынастың әлеуметтік арнасы, негіз (код, ген), әлеуметтік келісімдердің жиынтығы және адамзаттың үйлесімді қызмет ету шарты ретінде дамыған әлеуметтік геном.

Түйіндеме: адам популяциясының биосәлеуметтік дамуын қорытындылау негізінде автор білім беру, кәсіби дайындық және әлеуметтік қызмет қалыптасатын социогеномның құрылымдық-функционалдық бөліктері ретінде көрінетін сыртқы-ішкі мұраны күрделудің дәйекті көрінісін ашады. Әңгіме объективті шындық пен таным ерекшеліктері арасындағы терең білім беру ғылымы туралы болып отыр. Барлық облыстарды және қоғамдық құрылым деңгейін, бірінғай әлеуметтік ағзаның қалыптасуын өзінің түсіндіру қуатымен қамтитын әлеуметтік өзгерістердің логикасы анықталды. Білім берудің болашақ ғылымы ретіндегі рөлін пайымдау тұжырымдамасы тұжырымдалған және ұсынылған.

Key words: social communication channels, basis (codes and genes), agreements; developed sociogenome as a complex of social agreements and conditions for proper functioning of the humanity.

Summary: generalizing the biosocial development of human population, the author discovers the consequential pattern of sophistication of the inside-outside heritage, in which education, training and social activity are represented as structural and functional parts of establishing sociogenome. The paper studies the reasons of changes in different spheres and levels of the social structure as well as establishment of the single social organism.

Повышенная актуальность избранной социальной проблемы (ожившей материи) сравнима с трудностями представления возникновения самой материи, с рассуждениями о ней исключительно в так называемой вещественной форме. По признанию физиков, она составляет всего 4% от всей материи, а природа основной массы (96%) оказывается им совершенно неведома. В этой связи симптоматично введение учёными в научный оборот так называемого сингулярного состояния материи, в котором якобы никакие физические законы ещё (или уже) не действуют. Следовательно, его совершенно невозможно ни обдумать, ни представить себе. Поэтому последующие поколения учёных вынуждены были задним числом существенно расширить тезаурус, наполнить категориальный аппарат такими новыми понятиями, как: невещественная форма материи, загадочные тёмная материя и тёмная энергия, антивещество и даже антиматерия, чёрные дыры и кротовые норы. Сама Вселенная из одного экземпляра размножилась в мульти- и параллельные вселенные, породив множество частных теорий, пытающихся как-то их оправдать. Показателен свежайший пример. Редколлегия популярного журнала «Знание-сила» № 1 за 2019 год, объявляя главной темой «Время – ты кто?», видимо, тайно надеется на то, что оно как-то проговорится и приоткроет своё происхождение.

И это клише и уровень понимания действительности в естествознании, надо полагать, проявляется и в общественно-социальной сфере. Как известно, социальная наука исторически вобрала в себя огромное количество уникальных наблюдений, выработала умозаключения, оригинальные предположения, всевозможные концепции, системы и теории. Когда стало очевидным, что этим умозрительным конструкциям-экзерсисам несть числа и конца и края не будет, учёные, столь долго и безнадежно дефилируя вокруг которых, пошли по пути формулирования множества принципов, всевозможных подходов и парадигм. В такой ситуации говорить о фундаментальной социально-обществоведческой теории, о надёжных, научно выверенных технологиях, вытекающих из неё, видимо, не приходится. Вместо этого – полнейшая стихия, эклектика, разнuzданный эмпиризм и субъективизм, прикрытые флёром высоких понятий свободы, творчества, демократии, самореализации. А противовесом данной эклектике, по мнению автора, выступает статья В.Ю.Суркова «Долгое правительство Путина», вызвавшая определённый резонанс в обществе, благодаря характерным понятиям, как «глубинный народ», «глубинное правительство», смысл жизни, справедливость, честь, достоинство и многие другие нравственные ценности.

Согласно положению К.Гёделя, сколько бы мы ни экспериментировали внутри данного промежуточного уровня мироздания и как бы ни увеличивали мощность ускорителей, путём соударений элементарных частиц (составляющей 4% массы) получить полную картину исходного состояния всей материи (100%) не удастся. Сказанное равно относится и к социальной сфере. Необходимо осуществить сквозной анализ явлений. Поэтому значимость представленного методологического обобщения трудно переоценить.

Основное содержание работы. Главной темой одного из номеров журнала «Знание – сила» 2015 года явился вопрос «Гены решают все?». А завершается глава следующим предложением: «Заманчиво было бы рассмотреть, как употребляется и видоизменяется понятие «ген» и производные от него в совсем далеких от генетики областях знания (например, в гуманитарных науках), а также в массовом сознании и культуре» [1, с. 43]. Прошло четыре года, а воз и ныне там – ни одной публикации в русле данного весеннего призыва к учёным. Хотя крупнейший философ России, академик РАН В.С.Стёпин неоднократно заявлял ранее и вновь напоминает: «В жизни общества культура выполняет функции, аналогичные функциям генов в биологических организмах. Она является своего рода **геномом, в соответствии с которым воспроизводится и меняется общество**» (выделено авт.) [2, с. 7]. Из зарубежных учёных подобную мысль высказывал и Ж.Бодрийяр [3]. Понятие культуры охватывает всё, к чему прикасаются люди на протяжении всей истории человечества. Наука, как объективное отражение окружающей среды в сознании людей, исторически развивается в контексте культуры, и это равно относится как к естественным, так и к социальным областям знаний, включая и образовательную сферу.

Известно, что за открытие биогенома (расшифровку структуры молекулы ДНК) Дж. Уотсон и Ф. Крик были удостоены Нобелевской премии (1962). Международный проект «Геном человека» и частная американская корпорация «Celera» устами президента США Б.Клинтона 26 июня 2000 г. в Белом доме объявили, что практически расшифровали наследственный код, занесённый в человеческие гены. Открытие уже причислили к одному из величайших в человеческой истории. В проекте расшифровки генома участвовали учёные из двадцати стран, в том числе и из России.

А разве увидеть и распознать, как через сотни и сотни поколений, через миллионы людских судеб, посредством чаще всего кровопролитных, и очень редко мирных соглашений, идёт закономерное становление социального генома – не чрезвычайно трудная работа, достойная не одной Нобелевской премии?!

Всё вышеотмеченное может свидетельствовать о том, что собственно мысль о генетической природе материи пробивает себе дорогу и витает уже в умах многих учёных. И теперь необходимо, засучив рукава, взяться за непосредственное конструктивное её наполнение. Тем более что кто-то уже, возможно, предпринял шаги в данном направлении. И мне кажется, что я знаю этого человека.

Эволюция живой материи связана с нарастанием количества и качества последовательно увязанных внутренних тел. В этом плане социогеном появился на эволюционной сцене закономерно как очередное средство фиксации и самоорганизации нового этапного уровня отражения действительности вслед за атомами, молекулами, клетками и собственно за молекулой ДНК (биогеномом) в последних.

Социогеном возникает: 1) вследствие исчерпанности ресурсов по внутреннему закреплению наследственной информации в одном из предыдущих специфических тел - мозге в форме инстинктивного опыта и ограниченности возможностей последующей его адаптации к изменяющимся условиям окружающей среды; 2) благодаря эволюционному продолжению последовательности специфических внутренних тел в виде развитой новой коры и появлению объективных оснований для нового цикла отражения объективной действительности; 3) благодаря эволюционной находке оптимального соотношения развитости наружного и встроенного внутреннего тел и эффективной взаимосвязи между ними.

Таким образом, социогеном, являясь естественным продолжением известного

биогенома человека, эволюционно вырабатывает в социуме также специфический материал, отражающий свойства и отношения действительности, **но передаваемый из поколения в поколение внешним образом**. В результате прижизненного его освоения ребёнок из биологической особи превращается в социальную личность, а совокупность последних способна составить гармонично функционирующее единое тело Человечества. От качества складывающегося социогенома зависит судьба как отдельного человека, так и человечества в целом [4 - 10].

Заключение. Как поётся в известной песне «у Природы нет плохой погоды». Наши страсти и переживания, любой вариант общежития и даже полное отсутствие человечества мало что значат для вселенского круговорота материи, не являются препятствием для её эволюции. Цивилизация в первую очередь нужна нам и никому другому! Это настоящий вызов времени, и о нём в последнее время стало модно риторически говорить, но мы не понимаем истинных причин его возникновения и тем более, не осознаём путей его разрешения. Огромная вина в этом лежит на фундаментальной науке, которая до сего дня так и не смогла однозначно расшифровать истоки движения материи и развёртывания её во Вселенной. Поэтому в умах многих обитателей Земли в качестве основ мировоззрения всё ещё значатся «три слона на трех черепахах» и множество различных религиозных учений. Философы и социологи, завязнув в спорах о существовании не только по сю-сторонней, но и по ту-сторонней жизни, не могут убедить людей в эфемерности данных рассуждений. Ими до сих пор так и не раскрыта **глубинная** биосоциальная сущность человечества, поэтому наука не может призвать каждого из живых не торопиться ради перехода в «лучший» мир покинуть этот, да ещё прихватив с собой сотни и тысячи ни в чём не повинных сограждан, придерживающихся иных гуманитарных ценностей. А ведь современные достижения технической мысли могут когда-нибудь позволить этим нелюдям взять с собой «за компанию» и все человечество...

Из вышесказанного применительно нашей проблемы следует вывод о том, что социогеном образуется и развивается только в голове человека, а социальная память есть внешнее промежуточное закодированное его состояние. Отметим также, что формирование социогенома и развёртывание оптимального тела Человечества не могут считаться на сегодня удовлетворительно решёнными. Многие важные внутренние органы Человечества находятся на стадии лишь актуализации и эмпирического конструирования. Прежде всего, те особи и их сообщества, выдвигаемые в качестве объединённого мозга и призванные крепить единство и обеспечивать нормальное развитие тела Человечества, отразили окружающую среду, объективную действительность, собственно биосоциальную форму движения материи с очень большими и серьёзными искажениями. В итоге тело Человечества на сегодня раздирают этнические, религиозные распри, социально-бытовые конфликты и войны. Планомерное обновление особей, биологическое воспроизводство населения как клеток тела Человечества пущено на самотёк. Бесконтрольное их размножение довольно часто завершается злокачественными образованиями. Сильными оказались социальные стереотипы (геномы), выработанные ещё на заре человеческой истории. Это обстоятельство оставляет образовательный процесс и соответствующую профессиональную группу на низком уровне функционирования и не позволяет сформировать у вновь рождаемых биологических особей широкий и основательный социальный статус, способствующий им в последующем легко встраиваться в тело Человечества, занять свободные социальные ниши. Устойчивость функционирования тела Человечества не подкрепляется также сбалансированным и полноценным питанием. Неразвитыми остаются иммунозащитные механизмы, клетки-киллеры (социальные мутанты) имеют возможности свободно проникать в любые органы тела. Органы распознавания, коррекции и утилизации, руководствуясь мифами и искажёнными понятиями о развитии общества, не способствуют своевременному очищению организма Человечества от социальных шлаков, «отморозков», и прочих негативных явлений.

Приведённые факты и предпринимаемые людьми усилия свидетельствуют о том, что тело человечества пытается также выработать в себе встроенные тела и органы, ведёт поиск

оптимального соотношения между ними. Мы являемся участниками и свидетелями данного глобального социогенетического процесса. Гипертрофия одних органов, маломощность вторых и забвение третьих служб, главное – отсутствие самой руководящей идеи социогенома служат серьёзным тормозом на пути развития полноценного тела человечества, обрекают последнее на эмпирический способ проектирования и совершенствования посредством бесконечных проб и ошибок.

Эмпиризм и многообразие мнений по поводу одного и того же предмета полезны только на начальных этапах отображения мира (ведь именно для выбора предпочтительного мнения из множества провозглашённых и были изобретены процедуры демократии!), в дальнейшем же это становится камнем преткновения на пути возникающих теорий. Если будут по-прежнему проповедоваться эмпиризм и эклектика, в том числе под вывеской демократии и свободы творчества будут процветать так называемые плюрализм, толерантность и терпимость к варварству и невежеству, то последующее развитие науки сделается ещё более аморфным, размытым и бессистемным. Общежитие же людей, в котором игнорируется природная биосоциальная дифференциация, проповедуются псевдоравенство и вседозволенность, не имеет будущего. Безудержный индивидуализм и механический коллективизм, абстрактные рассуждения о взаимодействии личности и общества, о преимуществах коммунистического или капиталистического устройства последнего, как видим, далеки от истинного понимания и конструктивного разрешения вне рамок социогенома.

Необходимо в познании социума и образовательной сферы закономерно подняться-углубиться на теоретический, методологический уровень. Нужен также прорыв в воспитательной сфере, воспитании ответственного отношения к жизни (своей и общественной). Осознание единства мира, его сущности и обязательности для всех обеспечит переход от «демократии толпы» к **диктатуре науки**. В этой связи, утверждение лидера нашей нации «Это только кажется, что выбор у нас есть» (В.В.Путин), на самом деле – суцая правда! Оно фактически означает становление, по мере развития общества, некоего набора социальных закономерностей, игнорирование которых **непозволительно никому**. А пока, находясь внутри такого богатства разнообразных социальных проявлений непонятой универсальной тенденции, осознать и идти на необходимые их квалификации, на существенно смелые обобщения – далеко не простая задача.

Объективно существующий и стихийно развивающийся социогеном так или иначе касался и был предметом изучения многих ныне известных отраслей науки. Предлагаемая интерпретация данного феномена поможет учёным, концентрирующим своё внимание как на телесной половине человека (анатомам, биологам, нейрофизиологам, медикам и прежде всего генетикам), так и специализирующимся на духовной его стороне (психологам, социологам, историкам, политологам и, конечно, педагогам) по-новому взглянуть на профессиональные проблемы и изучать их как целостно-бинарное в контексте био- и социогеномов. Данный взгляд на вещи окажется полезным лингвистам, разработчикам искусственного интеллекта, людям, занятым в разных видах социального творчества. Однако дальнейшее развитие и углублённое изучение данного феномена нуждается в создании специальной отрасли науки – социальной генетики.

Надежда человечества на выживание связана только с развитием образования населения и формированием у людей (в том числе и у элиты, у руководства стран) эффективного органа интеллекта, объективно и беспристрастно отображающего действительность и сигнализирующего о пагубности любой альтернативы общежития, кроме согласия и созидания.

Социогеном, являясь младшим братом биогенома, по мере своего развития берёт на себя не только исходную роль доформирования органа Интеллекта и образования основы Личности у каждой особи человеческой популяции, но и все остальные функции биогенома, но применительно ко всему Человечеству. Иными словами, архитектура тела Человечества, номенклатура, строение, состав, функциональные обязанности органов и служб, призванных

обеспечить устойчивое существование и развитие людей как новой общности, начинают определяться и будут формироваться социогеномом, включая сознательное регулирование численности особей, продолжительности их активного функционирования, частоты обновления и многие другие обменные процессы, т.е. касаясь всех тех задач, исполнявшихся биогеномом применительно к морфологии и физиологии тела отдельного человека. Эта пара геномов есть одновременно средство, способ, механизм самосохранения, самовоспроизведения и саморазвития Человечества. Венец эволюции на биосоциальном этапе движения материи - в высшем акте коллективного видения, достигаемого путём всечеловеческого стремления исследовать и согласовывать действительность. Вся наша жизнь – сплошной многоуровневый генетический процесс. И от Человечества зависит, на что будет направлен этот бесценный дар эволюции материи [11].

Использованная литература:

1. Гены решают все? // Знание – сила. — 2015. — № 3;
2. Стёпин В.С. О методологических подходах к анализу социального познания// Вестник московского университета. Серия 7 – философия. – 2014. - № 3;
3. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. – М., 2000;
4. Сурков В.Ю. Долгое государство Путина // НГ от 11.02.2019;
5. Терегулов Ф.Ш., Штейнберг В.Э. Образование третьего тысячелетия: от мифологии – через кризис – к технологии // Школьные технологии. – 1998. - № 3 (1 часть);
6. Терегулов Ф.Ш. Образовательный антропогенез во встроенных телах и социальных геномах. - Уфа, 2001;
7. Терегулов Ф.Ш. Феномен социогенома // Педагогика. - 2001. - №8;
8. Терегулов Ф.Ш. Материя и её сознание. - М.: Народное образование, 2002. – 304 с;
9. Терегулов Ф.Ш. Образование и смысл жизни человека//Вестник высшей школы Alma mater. - 2015. - №1;
10. Терегулов Ф.Ш. Социогеном – механизм самоорганизации человечества // Народное образование. – 2005. - № 1;
11. Терегулов Ф.Ш. Социогеном – Образованный человек – Вселенная. – М.: Народное образование, 2017. – 368 с.

МОЛОДЕЖНАЯ РАБОТА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕНДЫ И ТЕНДЕНЦИИ

Тесленко Александр Николаевич
действительный член Академии педагогических наук Казахстана, доктор педагогических наук, доктор социологических наук, профессор, научный консультант
Казахстан, г. Нур-Султан, Центр развития одаренности и психологического сопровождения «Астана дарыны»

Кілт сөздер: жастар, элеуметтік педагогика, жастармен элеуметтік жұмыс, жастармен (комсомолдық) педагогикалық жұмысы, юногогока, жастардың элеуметтенуі, жастар жұмысының ұйымдастырушысы, мемелеттік жастар саясаты, жастардың өздік ұйымы мен элеуметтік технологиялық ұйымы.

Түйіндеме: бұл мақала юногогика пәнаралық жаңа пәннің теориялық әдістемелік құрылуының мәселелері қарастырылған. Жастарға педагогикалық әсер етуі олардың элеуметтік есеюі кезіндегі олармен ұйымдасқан жұмыс процесі.

Summary: an article is devoted to the analysis of theoretical and methodological problems of a new interdisciplinary discipline – junogogik – making search means of pedagogical influence on young people in period of their social adolescence and a special organized social work with youth.

Key words: youth, social pedagogic, social work with youth, pedagogic of youth (komsomol) work, junogogik, youth socialization, organizer of youth work, state youth policy, social technology of youth organization and self-organization.

В XX веке было создано немало иллюзорных мифов о молодежи, с одной стороны идеализирующих, а с другой – негативно оценивающих жизнь и поведение подрастающих поколений в целом. Но для прогнозирования настоящих и будущих процессов необходим строго научный подход к молодежным проблемам, знание реальной картины, глубокое

изучение интересов и жизненных планов, ценностных ориентаций и реального поведения молодежи с учетом всех конкретных исторических и социальных условий ее социализации.

Завтрашний день страны во многом определяется *не только* тем, какое образование получит молодежь сегодня, а *на сколько* успешно она интегрирует в систему общественных отношений [1]. Социализация и взросление сегодняшних молодых совпадает по времени с процессом модернизации всех сторон общественной жизни. В этих условиях формируется государственная молодежная политика Республики Казахстан.

Молодежная политика – необходимое условие социального прогресса, устойчивого развития общества, цель которой «создание и укрепление правовых, экономических и организационных условий для гражданского становления и социальной самореализации молодежи» [4, с.201]. Однако любая концепция может остаться на бумаге, если не будет четко продуман механизм ее реализации, не созданы как финансово-экономические, так и организационно-кадровые основы обеспечения поставленных задач. В данном случае речь идет о *педагогическом обеспечении работы с молодежью*.

Педагогическая поддержка молодежи должна строиться на эффективной *молодежной работе* как совокупности средств и форм социализации, призванных интегрировать молодое поколение в социальную жизнь, гарантируя необходимые личности и обществу изменения. На фоне этих изменений возникает необходимость в выявлении социализирующей функции молодежной работы, содействующей бесконфликтной интеграции молодого поколения казахстанцев в общество и педагогической технологии ее актуализации.

С целью разработки теоретико-методологической основы организации молодежной работы, как технологии педагогического обеспечения государственной молодежной политики Республики Казахстан группой ученых КУАМ был разработан научный проект **«Юногика: теория и практика молодежной работы в условиях модернизации общественного сознания»**.¹ Данный проект был одобрен и получил грантовое финансирование в рамках конкурсной программы МОН РК «Научные основы «Мәңгілік ел» (образование XXI века, фундаментальные и прикладные исследования в области гуманитарных наук)». Научная новизна и значимость Проекта заключается в проведении комплексного исследования и разработке проекта социально-педагогической модели молодежной работы и педагогической модели ее реализации. В связи с наметившейся в последней трети XX века переориентацией обучения на непрерывное образование человека на всех возрастных ступенях (т.е. детства, юности, зрелости, старости) в ряде публикаций была высказана мысль о создании науки педагогики юности – *юногики*. Определяется юногика как отрасль педагогики, изучающая педагогическое влияние на человека в юношеском возрасте в процессе личностного самоопределения и формирования его социально ориентированного мышления, а также обслуживающая процессы социализации и образования юношей и девушек [6]. Комплексный характер исследования проблемы требует от исследовательской группы:

- рассмотреть тенденции развития современной социокультурной ситуации, которые свидетельствуют о насущной необходимости педагогического обеспечения социальной работы с молодежью в нашей стране и за рубежом;

- выявить и описать основные парадигмы социально-педагогической работы с молодежью, их мировоззренческие основы, плюсы и недостатки;

- обосновать необходимость построения в казахстанском социокультурном пространстве новой мультикультурной парадигмы молодежной работы;

- определить и описать технологии социально-педагогической работы с молодежью, их сильные и слабые стороны;

¹ Проект одобрен и получил грантовое финансирование в рамках конкурсной программы МОН РК «Научные основы «Мәңгілік ел» (образование XXI века, фундаментальные и прикладные исследования в области гуманитарных наук)».

– охарактеризовать и уточнить особенности молодежной работы в рамках дифференцированного подхода (работа с учащейся, студенческой и рабочей молодежью, военнослужащими, неформальными объединениями и т.п.);

– обобщить, проанализировать зарубежный опыт работы с молодежью и условия его использования в практике казахстанской системы образования и социального обслуживания населения;

– разработать новые учебно-методические материалы по позитивной социализации молодежи и социально-педагогическому сопровождению молодежи.

На первом этапе исследовательской работы нами был проведен социологический опрос с целью анализа представления казахстанской молодежи о роли и месте молодежной работы в поступательном развитии страны и модернизации общественного сознания граждан Казахстана (N=500). Исследование проводилось в 12 организациях среднего, среднего специального и высшего образования. Были проведены три фокус-группы в городах Астана, Кокшетау и Степногорск.

Особо стоит остановиться на роли лично значимых агентах социализации молодежи. Психологи отмечают, что в процессе социализации группа сверстников в значительной мере заменяет родителей. Однако наше исследование убедительно доказывает, что в ранней юности влияние семьи на молодого человека по-прежнему значительно, особенно в условиях традиционного уклада семейной жизни (рис. 1).

Значимые агенты социализации столичного старшеклассника

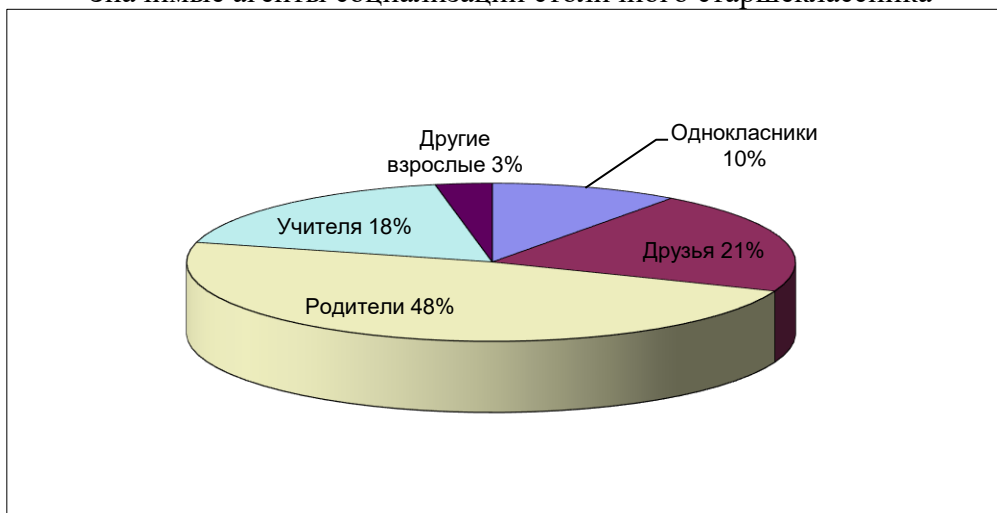

Рисунок 1

Структура социальной коммуникации в рамках молодежной субкультуры в основном строится на общении со своими одноклассниками или по территориальному признаку. Около 30% опрошенных старшеклассников относит себя к лидерам в рамках своих молодежных компаний, а 16% признает за собой роль исполнителя, но не один респондент не признает за собой аутсайдерства или положения отверженного. В тоже время большинство респондентов (57%) затрудняется ответить о свой социальном статусе в малой группе. На лицо проблема групповой идентификации и трудностей в социальной коммуникации, сказывающихся на целостном процессе социализации личности.

Неформальное общение с друзьями занимает большую часть свободного времени современной молодежи. Приоритет отдается активным формам досуга (рис. 2)

Рейтинг форм проведения свободного времени молодежью

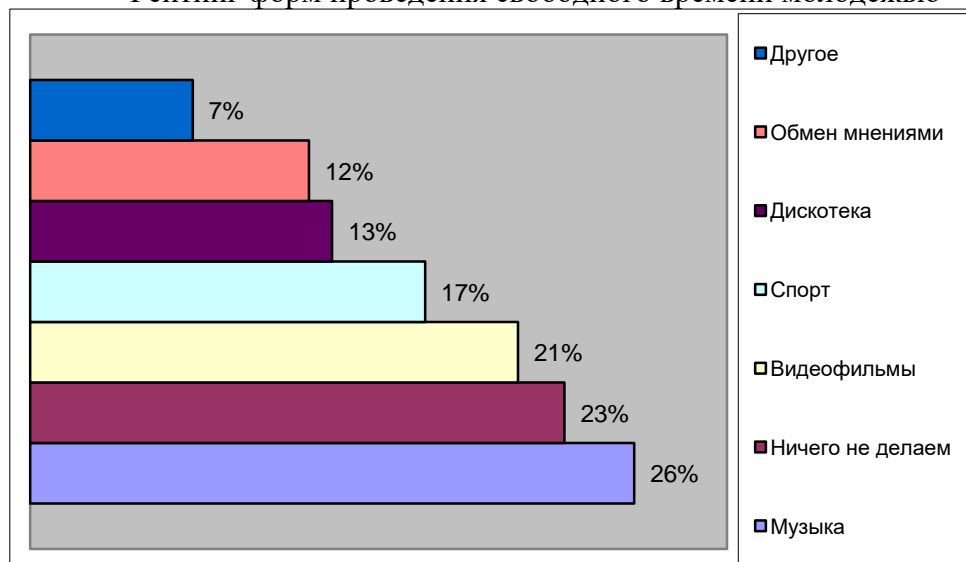

Рисунок 2

Наше исследование показало, что идентификация личности в рамках формальных групп (класс, студенческая группа) ослабевает, а идентификация с группами досуга, напротив, усиливается. Не стоит за каждой, даже за самой экстравагантной молодежной группой видеть потенциальных девиантов. Однако следует отметить, что групповая изолированность, корпоративность, замкнутость молодежных неформальных групп, не включенных в систему более широких общественных отношений, создают предпосылки для неблагоприятной динамики групповой социальной направленности, «трансформации», *перерастания просоциальных, досуговых микро-групп в асоциальные, антиобщественные группы* [5, с.109]. Именно в развитии просоциального типа поведения заключается **миссия молодежной работы**.

Современная модель молодежной работы должна строиться на базе Всемирной программы действий в отношении молодежи, которая представляется в виде десяти приоритетных направлений: «Образование»; «Занятость»; «Голод и нищета»; «Окружающая среда»; «Злоупотребление наркотическими веществами»; «Вопросы охраны и здоровья»; «Преступность среди несовершеннолетних»; «Организация досуга»; «Положение девочек и молодых женщин»; «Полноценное участие молодёжи в жизни общества и в принятии решений» [7, с.101]. В казахстанской социально-педагогической практике функцию реализации этих базовых направлений работы с молодым поколением берут на себя **молодежные общественные объединения**, выступающие одним из важнейших субъектов и одновременно объектов молодежной политики, поскольку они по своей сути носят общественно-государственный характер. Являясь институтом социализации, молодежные общественные объединения не только способствуют формированию и наращиванию человеческого капитала своих членов и участников через различные формы неформального и внеформального образования, но и содействуют развитию социальных связей, как внутри молодого поколения, так и межпоколенческих и меж-институциональных [3, с.66]. Другими словами, молодежные общественные объединения выступают *ведущим институтом легитимизации социальной активности молодежи*

По данным нашего социологического опроса, сегодня только 21,7% юношей и девушек потенциально готовы участвовать в деятельности молодежных организаций. Процесс активизации молодежных объединений наметившийся в последние годы позволяет прогнозировать в ближайшее время увеличение числа молодых людей выразивших желание сотрудничать с молодежными организациями. В конечном итоге данная тенденция может привести к росту численности молодежных организаций, что в итоге станет основой для усиления роли неправительственных объединений молодежи в обществе. Вместе с тем,

перспективы сегодняшних молодежных организаций не вызывают оптимизма у 23,6% молодежи, другая часть участников опроса (21,7%) рассматривают деятельность молодежных объединений лишь как арену реализации амбиций молодежных лидеров.

В молодежной среде пока не замечено поворота государства к молодежи и ее насущным интересам, видимо, поэтому деятельность отечественных молодежных организаций респондентами оценивается как неэффективная. Если учитывать тот факт, что большинство опрошенных молодых людей в своих оценочных суждениях исходит из неведения результатов их работы, то встает проблема эффективности действующих молодежных организаций и их популярности среди самой молодежи.

Качество молодежной работы сдерживает отсутствие современной инфраструктуры. Важным молодые люди в ходе фокус-групп высказали единодушное мнение о сохранении, укреплении ресурсной базы и развитии сети учреждений дополнительного образования и других, выполняющих социальный заказ по реализации дополнительных образовательных программ различного уровня, предназначенных для различных категорий и групп молодежи.

В советский период накоплен богатый опыт работы с молодежью через систему социального воспитания в лице комсомола и его детского крыла – пионерской организации. Учитывая, что его членами являлись более 90% советской молодежи, это была структура тотального влияния на молодежь. Она обладала рядом существенных «удобств» с точки зрения социального контроля. Прежде всего – *централизованное управление, жесткая вертикаль управления при существовании первичных организаций практически во всех учреждениях, предприятиях, учебных заведениях*. Не касаясь содержательной стороны дела и его идеологического наполнения надо отметить: *организационные основы позволяли комсомолу решать большинство вопросов молодежной политики*, что не исключало роста в молодом поколении антиинституциональных настроений – критического отношения к бюрократизму и формализму, демонстрируемых комсомолом» [3, с.81].

Организаторами молодежной работы молодежь видит, прежде всего, социальных работников (20,5%) и социальных педагогов (15%). Эти профессиональные педагоги социума призваны обеспечить педагогический компонент в общей, межведомственной системе ювенальных служб, педагогическую целесообразность работы с молодежью, проводимой различными учреждениями, организациями, фондами и спонсорами, добиваясь главного – направленности ее на активизацию субъектной позиции каждого молодого человека, молодежи как социальной общности в целом [6].

Если социальный работник специализируется на работе с десоциализированной молодежью (жертвами социализации), социальный педагог работает с нормальной молодежью в открытом социуме, то организатор молодежной работы объектом своей деятельности считает комплексный подход к решению комплексных задач по реализации молодежной политики в сферах труда, права, политики, науки и образования, культуры и спорта, коммуникации, здравоохранения, взаимодействие с государственными и общественными структурами, молодежными и детскими общественными объединениями, с работодателями.

Социальный статус молодежи диктует необходимость специализированной, профессиональной деятельности в рамках государственной молодежной политики с целью формирования у молодежи социально позитивных свойств и качеств, а также актуализирует внедрение в систему высшего профессионального образования концептуально новой специальности в сфере организации работы с молодежью и молодежной политики Республики Казахстан – **«Организатор молодежной работы»**.

Организатор работы с молодежью должен решать следующие *профессиональные задачи* в соответствии с *видами профессиональной деятельности*:

- *научно-исследовательская*: сбор и систематизация научной информации по молодежной проблематике; подготовка обзоров, аннотаций, составление рефератов и библиографии по молодежной тематике; участие в работе семинаров, научно-практических конференций, тренингов; участие в подготовке эмпирических исследований по молодежной

проблематике;

- *организационно-управленческая*: организация и планирование работы с молодыми людьми в молодежных сообществах по месту жительства, учебы, работы, отдыха, временного пребывания молодежи; участие в выявлении проблем в молодежной среде и выработке их организационного решения в области занятости, трудоустройства, предпринимательства, досуга, быта и взаимодействие с объединениями и организациями, представляющими интересы молодежи; организация информационного обеспечения молодежи по вопросам реализации молодежной политики, взаимодействие с молодежными СМИ и молодежными редакциями СМИ; участие в социальных проектах по реализации молодежных программ;

- *информационно-аналитическая*: применение статистических и социологических методов для сбора и классификации информации; составление информационных обзоров по исследуемой проблеме; применение статистических и социологических методов сбора социальной информации; участие в социальных проектах по реализации молодежных программ;

- *производственная и социальная технологическая*: участие в социально-психологической адаптации молодых людей в организации; участие в регулировании конфликтов молодежи с внешней средой; использование социально-технологических методов при осуществлении профессиональной деятельности; освоение инновационных технологий в практике работы с молодежью;

- *социально-проектная*: участие в развитии проектно-аналитической и экспертно-консультационной деятельности в молодежной среде; участие в разработке и внедрении проектов и программ по проблемам детей, подростков и молодежи; поддержка инновационных инициатив в молодежной среде;

- *организационно-массовая*: участие в организации деятельности детских и молодежных общественных организаций и объединений; участие в организации гражданско-патриотического воспитания молодежи; содействие деятельности спортивно-оздоровительных организаций молодежи; участие в организации досуговой деятельности.

Выход на профессиональный уровень постановки молодежной работы в нашей стране – явление значительное. И от качества кадров во многом зависят и перспективы развития профессии, и решение актуальных проблем социальной политики государства, в том числе и в сфере молодежной политики. Но не стоит забывать, что в современных условиях молодежь – это не сколько *объект* общественных отношений, а реальный *субъект* исторического момента модернизации всех сторон общественной жизни. В этой связи интересно мнение молодых людей о том на кого они возлагают ответственность за свои жизненные проблемы и неудачи.

Анализ проблемы социализации молодежи в период модернизации общественной системы наглядно показывает, что социально-экономическая ситуация, сложившаяся в стране, наиболее остро повлияла на поведение молодежи, сильно отразилось на ее жизни. Правильная *молодежная политика* – залог устойчивого развития и стабильности общества. Но только половина респондентов реально, на себе чувствуют результаты государственной молодежной политики.

Использованная литература:

1. Манхейм К. Диагноз нашего времени. –М.: Прогресс. 1994
2. Вернадский В.И. О науке. Том 1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. - Дубна: Изд. центр "Феникс", 1997
3. Рожков М.И. Педагогическое обеспечение работы с молодежью. Юногика. Уч.пособие. М.: Владос, 2008.
4. Тесленко А.Н. Культурная социализация молодежи: казахстанская модель. Саратов-Астана: Изд-во НЦНТИ, 2007
5. Тесленко А.Н. Социальная работа с молодежью. Учебник. Астана-Кокшетау: КУАМ, НЦНТИ, 2015.
6. Всемирная программа действий в отношении молодежи / Утверждена резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи ООН от 8 сентября 2000 года. Нью-Йорк, 2000

ИМИДЖ ПРОФЕССОРА А.А. КАЛЮЖНОГО КАК СВЯЗУЮЩАЯ НИТЬ НАУЧНЫХ ИЗЫСКАНИИ УЧЕНЫХ КАЗАХСТАНА И РОССИИ

Тасимова А.А.

к.п.н., профессор, член-корреспондент
Международной Академии Конкорд Франции
tasimova49@mail.ru

Кілт сөздер: әдіс, қалыптастыру, дамыту, имидж, оқытушы

Түйіндеме: бұл мақала А.А. Калюжнийдың шығармашылығына арналды. Гуманистік педагогика контексінде ғалымның шебер-ұстаз бейнесінің қалыптасуы туралы еңбектері талданып, маңыздылығына сипаттама берілген. Сонымен қатар Қазақстан ғылымында алғашқылардың бірі болып әлеуметтік ғылымдар саласы-имиджелогия ғылымының негізін салғандығы баяндалған.

Key words: activity, formation, develop, image, teacher

Summary: this article is devoted to the creative activity of A.A. Kalyuzhny. The article highlights the main works of the scientist on the formation of the moral image of the teacher, professional in the context of humanistic pedagogy. Also in the article it is noted that image-making as a new direction in social science was first developed by A. A. Kalyuzhny in Kazakhstan science

Идеи педагогов гуманистов – как основа научного поиска профессора А.А.Калюжного.

Согласно определению Педагогического терминологического словаря, гуманистическая педагогика – это направление в педагогике, ориентирующее на свободный выбор и учет индивидуально-личностных интересов и возможностей субъектов педагогического процесса в обучении, воспитании и образовании. Ее название происходит от слова «гуманизм», означающего целостную концепцию человека как наивысшей ценности в мире. Главным положением этой концепции является защита достоинства личности, признание ее прав на свободу, счастье, развитие и проявление своих способностей, создание для этого соответствующих благоприятных условий. Отличительными признаками гуманистической педагогики являются: смещение приоритетов педагогики на психические, интеллектуальные, нравственные и физические сферы развития личности, вместо овладения ею определенным объемом информации; сосредоточение усилий на формировании свободной, самостоятельно мыслящей и действующей личности, гражданина-гуманиста, способного принять самостоятельное решение в различных жизненных ситуациях; обеспечение благоприятных условий для создания нового учебно-воспитательного процесса. Главными понятиями гуманистической педагогики являются «самоактуализация человека», «личностный рост», «развивающая помощь». Каждый человек представляет собой цельное образование, неповторимую личность. Поведение личности определяется не подкреплением, поступающим из внешней среды, как учит бихевиоризм, а врожденным стремлением человека к актуализации – развитию своих природных способностей, поиску смысла и жизненного пути. Личность понимается как сложная автономная система, отличающаяся направленностью, волей к положительной деятельности и сотрудничеству [1].

Всему миру известны имена западных представителей гуманистической педагогики, таких, как Я. Корчак [2,3], А.Маслоу, К. Роджерс и т.д. Советскую же педагогику в современном мире принято считать «негуманной», подавляющей личность. К главным ценностям личности каждого человека К. Роджерс относил: отказ от шаблонности и фасадности поведения; отсутствие лицемерия; защищенность собственного «Я» от внешнего воздействия; отсутствие подгонки своего «Я» под чужое или общественное мнение; нежелание соответствовать установленным стандартам и чужому ожиданию; позитивное отношение к самому себе и полное принятие собственного «Я» [4].

Однако фактически советская гуманистическая педагогика развивалась почти синхронно с западной [1,там же]

В данной статье мы отмечаем, что на научные поиски профессора А.Калюжного

оказали влияние учения наиболее известных представителей гуманистической педагогики: В. Сухомлинского, Ш.Амонашвили. Также мы просматриваем в их концепциях философские направления которые повлияли на педагогическое творчество А.А. Калюжного. Обсуждение собственно педагогического гуманизма в 60-70х годах началось со статьи Э.В. Ильенкова «Школа должна учить мыслить!» (1964 г.) и продолжилось В.В. Давыдовым и получило обобщение в концепции детства Д.И. Фельдштейна. Практические формы реализации гуманизма в обучении современные ученые гуманисты связывают с именами В.А. Сухомлинского, В.Ф. Шаталова, Ш.А. Амонашвили, Е.Н. Ильина и других [5,6]. В своих трудах

А.А. Калюжный особое внимание обращал на подготовку будущих учителей, к решению задач нравственного воспитания в процессе обучения. И в течении всей деятельности выдвигал положение о том, что нравственное воспитание учащихся является ключевым - в работе учителя.

Он также выделял основные компоненты нравственного воспитания в своих трудах, поставив на главное место личный пример учителя – предметника, обладающего высоким нравственными качествами и способствующего формированию нравственного сознания учащихся [7] Вопросы нравственного и патриотического воспитания подрастающего поколения были главным направлением в педагогическом творчестве А.А. Калюжного.

Воспитание любви к Родине – Патриотизма, нравственных качеств личности рассматривались им как основа основ духовного развития личности- будущего учителя - студента вуза, так и школьника ученика. Он отмечал, что потребность любых преобразований и совершенствований окружающей среды находит свое выражение прежде всего в проявлении человеческой воли, в свободе воли – которая означает принимать решения со знанием дела. Так же красной нитью подчеркивал, что патриотические чувства, любовь к своей Родине у человека развивается с ранних лет. Воспитание патриотических чувств и младших школьников качественно новое направление в его научной деятельности, поэтому он всячески демонстрировал краеведческий принцип в работе с младшими школьниками в процессе своих лекции как в университете, так и в системе повышения квалификации учителей области и республики [7,там же]

Процесс нравственного воспитания сложен и противоречив, в нем всегда возникают противоречия и ими движут внутренние и внешние противоречия. С переходом в рыночно-индустриальное общество место человека в социуме менялась, менялись ценности и отношения. Индустриальное общество искажало процесс становления индивидуально – личностной субъективности. Человек превращался в «винтик» социальной и производственной машины, в функциональный придаток техники, оказывался «встроенным» в программы рациональной организации общественной и производительной жизни [1,там же]. В этих условиях научные поиски А.А. Калюжного были направлены именно на процесс социализации личности как педагога и учителя, так и в целом подрастающего поколения. В поисках новых ценностей и смысла своей профессиональной деятельности в начале 2000х годов снова начались его университеты в стенах ведущих научных центров России .

Он стоял перед дилемой остаться ученым старого формата или окунуться в мир социально-экономической реальности и находит новые противоречия в воспитании личности. Эти поиски привели его в совершенно новое направление науки-социальную психологию. Несомненно морально-психологические конфликты являются разновидностью социальных противоречий, которые возникают объективными проблемами заложенными в социальной структуре общества и личности. Он стоял перед нравственным конфликтом превращения человека в продавца или менеджера, координатора, управленца своей собственной деятельности. Выработанные им единство нравственных и волевых качеств, устойчивость, действенность мотивов и внешних проявлений вывели его на путь большой науки.

Социальный портрет «имидж» учителя педагога в трудах А.А. Калюжного

«Учительская профессия, - писал В.А. Сухомлинский, - это челокоеведение, постоянное, никогда не прекращающееся проникновение в сложный духовный мир человека. Замечательная черта – постоянно открывать в человеке новое, изумляться новому, видеть человека в процессе его становления – один из тех корней, которые питают призвание к педагогическому труду»[5,там же]. Гуманистическая педагогика, учитывая наследие прошлого и ориентируя практику современного образования на свободное развитие человека, на стимуляцию его саморазвития, обратила внимание на проблему педагогических межличностных отношений, где доминирующее значение приобрел вопрос любви учителя к ученикам [6, там же]. Описание требований деятельности, представленное в профессионально важных характеристиках (данных) человека, отвечающих им и обеспечивающих успех, именуется профессиональным портретом (моделью). Он играет роль эталона, образца, в сравнении с которым могут правильно решаться задачи воспитания, образования, обучения и развития профессионалов, конкурсного отбора и приема на работу, аттестации, диагностики причин успехов или неудач, продвижения по службе и др. Есть разные по своим составляющим профессиональные портреты, зависящие от рассмотрения особой категории требований профессии – угла зрения. Так говорят о социальном портрете, психологическом портрете, экономическом портрете и др. В Казахстанской науке впервые социальный портрет «имидж» учителя, педагога выдвигаются в его исследованиях в начале 2000 годов, обозначив новое направление в науке – как педагогическая имидже логия [7]. Данное направление позволило ученому иначе взглянуть на преподавание и воспитание в высших учебных заведениях, школах, детских садах, будучи новой ветвью знания научного познания. Имидж современного педагогами рассматривается как продукт особой деятельности по созданию или преобразованию своего (в данном случае учителя) положительного образа как результат приложения целенаправленных профессиональных усилий. А. Калюжный в своих исследованиях так же выделил компоненты и специфику формирования профессионального имиджа учителя, элементы построения педагогического имиджа. Основными компонентами формирования имиджа определил профессиональную компетентность педагога, его эрудицию, педагогическую рефлексию, педагогическое целеполагание, педагогическое искусство-слово, импровизацию. По его мнению, стержнем имиджа является «Я- концепция» которой характерны чувство собственной значимости, уверенности в способности к избранному виду деятельности – педагогической работе. Об имидже и его роли во всех областях жизнедеятельности современного специалиста в наше время исследуют как ученые Казахстана так и России. По справедливому мнению Б.А. Ананьева, взаимоотношение, формирующееся на основе накопления жизненного опыта общения, важно не только для развития мотивов и способов общения, но и для того, чтобы познать самого себя [10].

Обобщая идею и научно – теоритическую концепцию выдвинутым А. Калюжным по изучению имиджа с учетом социальной практики, позволило конкретизировать направленность дальнейшего исследования имиджа, определив его как исследование закономерного поступательного развития имиджа. Образующей деятельности, ее профессионализации и повышения ее продуктивности в повседневном педагогическом процессе.

Использованная литература:

1. Педагогика, Книга 1., Подласый И.П., 1999
2. Корчак, Я. Избранные педагогические произведения [Текст] /Пер. с пол. К.Э.Сенкевич; Сост. и авт. примеч. Е.С.Рубенчик. - М.: Просвещение, 1966. - 470 с. .
3. Демакова, И.Д. Януш Корчак: живая педагогика изменяющегося мира [Текст] / И.Д. Демакова. – М.: ЦНПРО, 2013 – 200 с.
4. Роджерс К. К науке о личности / В кн. История зарубежной психологии. Тексты. М. 1986г.- 254с.
5. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. - Минск: Народная газета, 1978.
6. Ильенков Э. В. – Школа должна учить мыслить 2-е изд., МПСИ, 2009, с. 6-55
7. Педагогика сотрудничества. Отчет о встрече учителей-экспериментаторов[электронный ресурс]. Режим доступа.-<http://www.ug.ru/archive/15485>. Дата обращения — 05.12.2012.

8. Психология формирования имиджа учителя Издательство: Владос : Москва
Год издания: 2004
9. Педагогическое и психологическое наследие профессора А.Калюжного: Сборник научных трудов -
Актобе: РИО АРГУ им.К.Жубанова,2014.-392 с.
10. Калюжный А.А.Социальная психология имиджа учителя: Учебное пособие-М.Высшая школа,2008.-
241 с.
11. 10 Ананьев Б.Г. Избрание психологические труды: в 2-х томах: Т.1-М.; Педагогика.1980.-232с.

ПСИХОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА УЧИТЕЛЯ В НАСЛЕДИИ А.А. КАЛЮЖНОГО

Карабалина А.А.
к.п.н., доцент
Казакстан, г. Актобе., АРГУ им. К.Жубанова

А.А. Калюжный выдающийся ответственный психолог, педагог известный не только в Казахстане, но и в ближнем и дальнем зарубежье. Он сумел открыть для педагогики и психологии такие перспективы дальнейшего движения значение которых до конца не осознанно нынешние и в дни. Вот почему на сегодня существует настоятельная потребность, в анализе наследия учебного.

А.А.Калюжный оставил после себя богатое творческое наследие. Ученый написал более 200 трудов. Среди них капитальные монографии 8 шт экспериментальные исследования учебники и методические рекомендации

Основные труды :

- 1) Психология формирования имиджа учителя, психология и педагогика в профессиональной деятельности офицера военно-морского флота.
- 2) Социальная психология имиджа учителя.
- 3) Сборник материалов Международной Научно-Практической Конференции Калюжновские Чтения: Инновационные направления развития социально-гуманитарных наук
- 4) Библиографический указатель научных трудов доктора педагогических и психологических наук, профессора А. А. Калюжного
- 5) Содержание профессиональной подготовки учителя к нравственному воспитанию школьников
- 6) Методика изучения готовности учителя к нравственному воспитанию школьников
- 7) Нравственные аспекты в обучении учащихся общеобразовательных школ
- 8) Педагогическая имиджелогия

Сфера его интересов лежала от дошкольного воспитания до вузовского преподавания. На протяжении всего творческого пути он энергично и заинтересованно проводил идея связи школы с жизнью, уделял большое внимание вопросам дидактики, трудового воспитания и.

Цель дидактической системы Калюжного выводит из природы ребенка и обозначает ее как воспитание всесторонне развитых людей-производителей материальных и духовных благ.

Биография ученого А.А. Калюжного очень богата. Настоящими шедеврами считаются его произведения и книги. Они настолько знаковые, что не потеряют свою актуальность еще в будущем времени.

На сегодня большой популярностью пользуются последние книги А.А.Калюжного, в том числе «Психология имиджа учителя»

А. А.Калюжный обращал особое внимание на подготовку будущих учителей к решению задач нравственного воспитания учащихся в процессе обучения и выдвигал положения о том, что готовность учителя осуществлению нравственного воспитания учащихся в процессе обучения определяется прежде всего пониманием места нравственного воспитания педагогическом процессе. Ученый выделял основные компоненты готовности

учителя осуществлению нравственного воспитания, поставив на первое место личный пример учителя-предметника, обладающего высокими нравственными качествами и способствующего формированию нравственного сознания учащихся. Формирование патриотического чувства и любви к Родине у будущего поколения сегодня приобретает все большую актуальность. Здесь ученый придает особое значение к краеведческому подходу как главному компоненту содержания патриотического воспитания. По мнению ученого, краеведческий подход основывается на философской концепции конкретно- чувственной природе патриотизма сможет играть роль в формировании нравственно-волевой сферы деятельности учителя. Впервые в казахстанской педагогике А.А. Калюжным выдвигается проблема педагогической имиджологии. Педагогическая имиджология, являясь принципиально новой ветвью знания, позволяет иначе взглянуть на преподавание и воспитание высших учебных заведениях, школах. Имидж современного педагога рассматривается как продукт особой деятельности по созданию или преобразованию своего положительного образа как результат приложения целенаправленных профессиональных усилий. А.А. Калюжным также выделены компоненты и специфика формирования.

Профессионального имиджа учителя элементы построения педагогического имиджа и основными компонентами формирования имиджа учителя выделяются: профессиональная компетентность педагога и эрудиция, педагогическая рефлексия, педагогическое целеполагание, педагогическое мышление и импровизация, педагогическое общение, педагогическое ораторство. Одной из актуальных проблем современного образования, преподавания и обучения является обновление структуры и содержания профессиональной деятельности педагога. В этом отношении вызывает интерес идея ученого о создании бренда учителя или преподавателя в основе которого лежит креативность мышления как ценностно-личностная созидательская категория, которая, будучи неотъемлемой стороной человеческой духовности и условием творческого саморазвития личности, является существенным резервом ее самоактуализации, выражается не столько многообразием имеющихся у личности знаний, сколько восприимчивостью чувствительностью проблемам, открытостью к новым идеям и склонностью разрушать или изменять устоявшиеся стереотипы с целью созидания нового, получения нетривиальных, неожиданных и необычных решений жизненных проблем, способность к преобразованию опыта. По мнению А.А. Калюжного, стержнем имиджа учителя является «Я - концепция», которой характерны чувство собственной значимости, уверенность в способности к избранному виду деятельности - педагогической работе, твердая убежденность в импонировании другим людям в целом, своим воспитанникам, частности, гибкость мышления, любовь экспериментированию. Психолого-педагогическая техника в профессиональной проблем, определяет деятельности учителя уч является одной из рассматриваемых А. А. Калюжным. Ученый педагогическую технику как совокупность средств и приемов, применяемых учителем в своей практической деятельности и способствующих гармоническому единству внутреннего содержания его педагогической деятельности и внешнего его выражения целостном педагогическом процессе. Педагогическая техника также может составить компонент формирования педагогического мастерства, следовательно.

Педагогического имиджа, где психолого-педагогическая техника является не только наличием миропонимания педагога как составляющая его внутреннее содетак и умение выразить его, донести до сознания учеников. Педагогическое ораторство и культура речи преподавателя А.А. Калюжным рассматриваются как один из имиджеформирующих компонентов современного педагога, также как один из важнейших показателей качества образования, ибо искусство красноречия базируется как на высоком уровне культуры мышления, так и на целесообразном стиле речевого поведения, взаимоотношениях с окружающими и речь педагога - не только главное орудие профессиональной деятельности, но и образец, усваиваемый учащимися. Социально-психологические проблемы формирования имиджа учителя, проблемы педагогической психологии, психолого-педагогическое диагностирование в деятельности учителя являются центральными

проблемами психологических изысканиях трудах А. А.Калюжного. Современному педагогу для решения сложнейших педагогических задач требуется направление своей деятельности на формирование личности обучающегося. Поэтому ученый обращает внимание на формирование нового формата мышления у современных учителей и педагогов, делая основной акцент на самоконтроль самооценку учителем, преподавателем своей деятельности. Важным требованием в профессиональной деятельности учителя сегодня должно выступать освоение инструментальных психолого- педагогической диагностики и целостного педагогического процесса. Учитель должен обладать исключительным обаянием, иметь высокий интеллект, любить свою профессию и выполнять честно свои профессиональные обязанности - формирование этих качеств было основной педагогической идеей и стало кредо жизни самого А.А. Калюжного. А. А. Калюжный сделал немало в педагогике и психологии - его ценные мысли и идеи нужно понять, принять и реализовать в жизнь.

Отношение к наследию ученого педагога как к педагогическому источнику новых мыслей, идей, целей и содержания позволяет – это наследие оживить актуализировать , включить в педагогическую реальность сегодня, оценив жизненность и потенциал осуществляемых в нем процессов. Обращение к педагогическому наследию ученого позволяет с точки зрения исторической перспективы дать ему оценку и предложить решение. Целью ряда проблем современной педагогики, важнейшей из которых является обновление образовательных системы РК.

Для нынешнего и будущего поколений педагогов А.А.Калюжный пример высочайшего профессионализма справедливости, высочайшего ораторства, чуткости и щедрости в человеческих отношениях.

Спасибо за внимание и благодарю всех участников конференции, в особенности прибывших гостей за участие в конференции, посвященной памяти выдающегося ученого А.А.Калюжного.

I СЕКЦИЯ

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ПРОФЕССОР А.А.КАЛЮЖНЫЙДЫҢ ҒЫЛЫМИ МҰРАЛАРЫ НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ДОКТОРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОРА А.А.КАЛЮЖНОГО

ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ДАМУЫ – БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЖАҢАРТУДЫҢ НЕГІЗІ

Абуханова А.Б.

6D010300 Педагогика және психология мамандығының PhD докторанты

Унгарбаева Ш. У.

п.ғ. к., қауымдастырылған профессор м.а.

I.Жансүгіров атындағы ЖМУ, Талдықорған қ., Қазақстан, E-mail: agar-80@mail.ru

Ключевые слова: содержание обновленного образования, профессиональная подготовка, профессиональная деятельность.

Аннотация: в данной статье рассматриваются новые подходы к организации образования и профессиональный рост педагога, требования к уровню квалификации педагогических кадров.

Key words: the content of updated education, professional training, orientation, professional activity.

Summary: in this article new approaches to the organization of education and professional growth of the teacher, requirements to level of qualification of pedagogical shots are considered

Қазақстан Республикасының стратегиялық құжаттарында да адами капитал рөлінің артуы және білім беруді қалыптастыру құралы ретінде жаңа тәсілдерді қабылдауға аса мән беріліп келеді. Білім беру – тұлға мен қоғамның өміршеңдігі мен дамуының алғы шарты болып табылатын ең жоғарғы құндылық. Сондықтан, Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Жоғары білім сапасын қамтамасыз ету үшін білікті кадрлар болуы керек. Ол үшін педагогтарға қойылатын талаптарды күшейту шаралары алдын - ала қарастырылады» деп көрсетіледі [1].

Білім беру жүйесіндегі жаңашылдық үдерістердің жүзеге асуы-бұл білім беру жүйесінің дамуы, оны жаңарту мен тиімділігін арттырудың басты шарттары. Бүгінгі оқушы – дамушы жеке тұлға. Сондықтан, білім беру ұйымдарында жүргізілетін оқу-тәрбие жұмыстарын жаңаша мазмұнға лайықтау, білім беру мақсатын – күтілетін нәтиже түрінде нақтылау, технологияландыру, ақпараттандыру, таңдаған бағдарына сай ғылыми-әдістемелік кешен мазмұнын жасау және жетілдіру, ұжымның жаңашылдық бағыттылығын қалыптастыру т.б. кезек күттірмейтін мәселе. Бұл мәселелерді табысты іске асырудың маңызды факторы – педагогикалық іс-әрекет.

Педагогикалық мамандық - білім беру нәтижесінде алынған және берілетін біліктілікке сәйкес кәсіптік-педагогикалық міндеттерді алға қоюды және шешуді қамтамасыз ететін білім, іскерлік және дағдылардың жиынтығынан тұратын күрделі процестің жемісі, яғни осы кәсіптік топ шеңберіндегі қызмет түрі. Бүгінгі күн мұғалімнің біліктілігін арттыруды жалпы қоғамдық мәселе ретінде қарастыру қажеттігі туған кезең. Себебі, білімді тереңдету, молайту, жетілдіру, арттыру жеке басы үшін ғана емес, қазіргі қоғамға қажет әрекет деп қабылдауымыз керек. Бұл мұғалімнің өз қызметінде табысқа жетуін ғана көздемейді, оның аясын одан әлдеқайда кеңірек қарастырған жөн.

Білім беру сапасына қойылатын жаңа талаптардың басты сипаты мектеп бітірген жас тұлғаның өмір бойына өзін-өзі іске асыру мен дамытуға дайын болуы. Бұл білім беру процесіне барлық қатысушылардың рөлі мен міндеттерін, қызметтерін өзгертеді. Білім сапасы ең бірінші сапалық тұрғыдан дайын мұғалімдер қатарымен анықталады. Профессор Э.Никитиннің дерегі бойынша «мұғалімдер мен барлық педагог қызметкерлерге кәсіби көмек көрсететін үздіксіз білім беруді қамтамасыз ететін және нарықтық жағдайға төтеп беретін, тұрақты, тармақталған мекемелер желісі ешқандай мемлекетте жоқ». Қазіргі

таңдағы міндеттердің бірі – педагогикалық мамандық беделін көтеру мен оқу және оқыту сапасын арттыру. Мұғалімдердің білім-біліктері оқушылардың білім – біліктерімен тікелей байланысты. Оқудың үздіксіздігі мен сабақтастығы идеясынан бастау алатын ұлттық білім беру жүйесін қалыптастыру білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру жүйесінде түбегейлі өзгерістерді талап етеді.

Педагог – білім беру жүйесінің басты субъектісі, сондықтан мемлекеттің білім беру жүйесі мен білім беру мекемелерінің басым бағыттары – кәсіби тұрғыдан табысты қалыптасу мен педагог тұлғасының дамуы болуы тиіс. Педагогтардың біліктілігін арттыру жүйесін реформалау білім сапасын арттыру, мамандардың тұлғалық және кәсіби өсуіне бағытталаған бірқатар зерттеулердің пайда болуын тудырды. Басты үрдістердің бірі – тұлғаның кәсіби дамуы мен оның біліктілікті арттыру процесінде қалыптасуы мен өзін іске асыруына қолдау жасау мәселесін басты назарға алу.

Қазіргі заманғы ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде мұғалімнің жеке тұлғалық өсуі философиялық, психологиялық және педагогикалық тұрғыдан адамның жеке басын дамыту және өзін-өзі дамыту үдерістерін түсіну ретінде қаралады.

Философиялық және психологиялық адамтануды (К.А. Абульханова-Славская, Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, К. Роджерс, С.Л. Рубинштейн, Э. Фромм және т.б.) адамның дамуын табиғи үдеріс ретінде (жетілу және өсу), квазиестивті (өмірлік тәжірибені жинақтау) үдерісі ретінде, жасанды қызмет (мақсатты қалыптастыру) немесе осының барлығы бір мезгілде болатынын түсіндіреді [2].

Педагогтардың кәсібилігін дамыту үдерісінің педагогикалық-психологиялық негіздеріне, мамандықтың мәніне, өзіндік ерекшеліктері мен функцияларына жақын шетел ғалымдарынан Ю.К.Бабанский, В.В. Сериков, В.И. Андреев, А.А.Вербицкий [3] өз зерттеулерінде тоқталды.

Кәсіби қызмет түсінігіне анықтаманы Э.Ф.Зеер еңбектерінде айқын көре аламыз[4]. Оның пікірінше кәсіби әрекет - бұл орындаулы арнайы білімді, икемді және дағдыларды, кәсіби тұрғыдан тұлғалық қасиеттерді талап ететін әлеуеттік маңызды қызмет. Ғылыми әдебиетте тұлға шеберлігі жүйесіне әртүрлі көзқарастар кездеседі. Мысалы Э.Ф.Зеер онда төрт кіші жүйені бөліп қарастырады:

- 1) жүйке жүйесінің кәсіби маңызыды қасиеттері (нейротизм, реактивтілік, экстраверсия / интроверсия және т.б.);
- 2) мінездің кәсіби мағыналы сапалары ;
- 3) кәсіби құзыреттілігі;
- 2) кәсіби бағыттылығы.

Е.А. Климовтың пікірінше, кәсібилік – бұл тек білім, білік, дағдының дамуы ғана емес, сонымен қатар қызметкердің жүйке жүйесін жүйелі ұйымдастыру, нәтижеліліктің жоғары деңгейі [2].

Кәсібилікті қалыптастыру мен дамытуда төрт сатыны бөліп қарастырамыз:

- *кәсібилікке дейін*(қызметкер әлі де кәсіби маманның шынайы барлық қасиеттеріне ие емес, сондықтан өте жоғары нәтижелер көрсете алмайды);

- жеке кәсібилік(қызметкер өз ісінің кәсіби маманы болады, оның нәтижелері тұрақты түрде жоғары);

- *өте жоғары кәсібилік* (қызметкер кәсіби жетістіктің шарықтау шыңына жетеді);

- *кәсібиліктен кейін*.

Қандай да бір қызметпен айналысатын адамға қатысты кәсібилік деңгейі туралы айтуға мүмкіндік беретін өлшемдер объективті (сыртқы) және субъективті (ішкі) болып бөлінеді. Қызметтің нәтижелілігін айқындайтын бірінші топқа мына көрсеткіштер жатады: өнімділігі, саны және сапасы және екінші топқа мынадай көрсеткіштер кіреді: мотивация, кәсіби өзін-өзі бағалау, кәсіби маңызды қасиеттер, қажетті білім, білік және дағды өзін-өзі бақылау, күйзеліске төзімділік, кәсіп шеңберіндегі өзара іс-қимыл ерекшелігі.

Ю.П. Поваренков жіктелмесінде жалпы мінездің жалпы келесі өлшемдері көрсетілген [5] :

1.Кәсіби өнімділік. Қоғамның қойған талаптарына қаншалықты сәйкес келетіні бойынша қызметкер кәсібилігінің деңгейін көрсетеді. Бұл нәтижелілік өлшемін: өнімділігі, қызметтің сенімділігі, өнімнің саны мен сапасы және т.б. сыртқы көрсеткіштері арқылы ұсынылады.

2. Кәсіби сәйкестік: Педагог үшін ол таңдаған кәсіби қызметі оң сезімдер көзі ретінде; материалдық және әлеуметтік игіліктер көзі ретінде; жеке әлеуетті дамыту құралы ретінде құндылығын көрсетеді. Осы өлшемді бағалау ішкі көрсеткіштер негізінде жүзеге асырылады: мамандыққа қатынасы, мансапқа қанағаттану дәрежесі, өз-өзімен үйлесімділік.

3.Кәсіби жетілу. Қызметкердің өз қызмет контексіндегі талаптар жүйесіндегі мүмкіндіктер мен қажеттіліктерді кәсіби дәрежеде біліп, өлшей алуын көрсетеді. Кәсіби өзін-өзі бағалауын, мансапқа қызығушылық деңгейін, өз мінез-құлқын реттеу қабілетін және т. б қамтиды.

Сонымен қазіргі заманғы педагогтың педагогикалық кәсібилігінің ерекшелігі неде? Қазіргі заманғы жиі білім берудегі реформалардың өзгеруіне байланысты педагогикалық кәсібилікте қандай қиындықтар бар?

Кәсібилік бұл динамикалық, үнемі өзгеріп отыратын адамның жағдайын білдіреді. Мамандықты меңгеру барысында педагогтың кәсіби маңызды қасиеттерінің дамуы байқалады, орындалатын қызметтің сипаттамаларының түбегейлі жаңаруы жүреді. Кәсібилікті дамыту үдерісінің белгілі бір фазалары бар:

Кәсібиліктің экстенсивті дамуы.

Педагогта жаңа білім жинақталып, дағдылар мен іскерліктер қалыптасады, оларды практикалық қолдану үшін оларға көмекші кәсіби маңызды қасиеттер қолданылады. Кәсібилік құрылымы жаңа элементтермен толықтырылады, бірақ олардың арасындағы байланыстар аз санымен және сенімсіздігімен сипатталады. Педагогикалық дамудың осы кезеңі үшін мотивацияның, эмоционалдық жағдайдың, өнімділіктің тұрақсыздығы тән.

Кәсібиліктің интензивті дамуы.

Дағдылардың қалыптасуы сандық және сапалы іріктеумен бір мезгілде болады: Кәсібиліктің құрылымын жетілдіру үшін элементтер санының ұлғаюы және олардың арасындағы байланыстар тән. Педагогтың қызметі әдісі тұрғысынан тұрақты және нәтижелілі , кәсіби өзіндік сана өңделеді, өзін-өзі бағалау орнықтылыққа ие болады. Педагогтың еңбегі дараланады.

Кәсібилік тоқырау. Бұл кезең кәсібилік құрылымына кіретін элементтер "деструктивті" деп аталатын сандар санының өсуімен сипатталады. Тек ескі байланыстар ғана қалады, олардың кейбірі ескіріп жойылады, өйткені педагог оларды іске асыру қажеттілігін сезінбейді. Егер қызметкер кәсіби дамуға талпынбайтын болса, бұрын қалыптасқан қарым-қатынастарды жою процесі қайтымсыз болады.

Кәсібиліктің құлдырауы. Кәсібилік құрылымын құратын элементтердің саны төмендейді, қысқарады; байланыстар құлдырайды.

И.Д.Багаева кәсібиліктің үш компонентін қарастырады:

1) білім кәсібилігі (кәсібиліктің негізі);

2) коммуникация кәсібилігі (практикада білім жүйесін жүзеге асыру қабілеті мен дайындығы);

3) өзін-өзі жетілдірудің кәсібилігі (тұтастық эволюциясы, жүйе, оның динамикасы).

Біздің ойымызша, ұсынылған жіктеуде бір өте маңызды компонент – кәсібиліктің сапа көрсеткіштері (тиімділік және өнімділік) жеткіліксіз.

Қазіргі жаңартылған білім беру жүйесінде педагогтардың алдында тұрған негізгі проблемалары: баланы оқи білуге үйрету; баланы ойлауға үйрету; баланың өзін-өзі тұлға ретінде дамуына жағдай жасау. Осыған сай **педагогты кәсіби дамыту бойынша жүргізілетін жұмыстар:**

1) педагогтардың кәсіби проблемаларын анықтау, мақсатында зерттеулер жүргізу;

2) педагогтардың кәсіби қажеттіліктерінің мониторингі нәтижелері негізінде біліктілікті арттыру курстарының мазмұнын қалыптастыру;

3) тәжірибе алмасу және «Назарбаев Зияткерлік мектептер» үздік практикаларын енгізу мақсатында педагог кадрлардың біліктілігін арттыру жүйесінің басқа ұйымдармен ынтымақтастығын дамыту;

4) педагог кадрлардың біліктілігін арттыру бағдарламаларын әзірлеуге озық қазақстандық және халықаралық сарапшылардың тәжірибесімен танысып, тарату;

5) мектептердегі психологиялық-педагогикалық қызметті кеңейту;

6) мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуы үшін жағдай жасау;

7) жүйені үнемі жетілдіріп отыру мақсатында педагогтардың біліктілігін арттырудың кешенді жүйесінің аясында оқытудан өткен мұғалімдердің кәсіби қызметінің мониторингін жүргізу

8) озық педагог кадрлардың облыстық қорын қалыптастыру мақсатында

жаңашыл-педагогтардың дерекқорын құру және оны жүйелі толықтырып отыру;

9) оқыту материалдарының теориялық және практикалық мазмұнының және педагогтарды оқыту нәтижелерінің мониторингі негізінде педагогтардың біліктілігін арттыруға арналған білім беру бағдарламалары мен оқу материалдарын әзірлеу және сараптамасын жүргізуге, өзінің педагогикалық тәжірибесін кеңінен таратуға жаңашыл педагогтарды тарту;

Педагог іс-әрекетінің кәсібилігі педагогтың оқушылардың мәселені өнімді шешуге дайындығын қалыптастыру өнерін меңгеруімен, өзінің оқу пәнінің көмегімен және өзінің ішкі мүмкіндіктерін пайдалана отырып оқушы тұлғасын дамыту, келесі педагогикалық жүйеге табысты еруге дайындау біліктерін игеруімен сипатталады. Жалпы айтқанда, педагогтың кәсібилігі оның оқушыларды оқуға қалай үйретуді, қалай тәрбиелеуді білетіндігімен, оларды оқығандығының, білімділігінің, тәрбиелілігінің бір деңгейінен екінші деңгейіне тез және ұтымды тәсілдермен ауыстыра алуы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 01.03.2016ж.

2. Бриткевич М.С. «Инновационный педагогический опыт как фактор профессионального совершенствования учителя в условиях системы повышения квалификации». – Москва, 2018г.

3. Андреев В. И. Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / В.И. Андреев. – 2-е изд. – Казань, 2000г.

4. Э.Ф.Зеер. «Концепция профессионального развития человека в системе непрерывного образования». Екатеринбург, 2012 г.

5. Ю. П. Поваренков «Психология становления профессионала как отрасль психологической науки», 2000г. – Ярославль.

А.А.КАЛЮЖНЫЙ - БОЛАШАҚ ҰСТАЗДАРҒА АДАМГЕРШІЛІК-ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ІЗІН САЛУШЫ

Курманова Б.Ж.

педагогика ғылымдарының докторы, доцент

Казахстан, г. Ақтобе,

Актюбинский региональный государственный
университет им.К.Жубанова

Ключевые слова: патриотическое воспитание, нравственность, человеческие ценности, имидж педагога.

Аннотация: в статье рассматривается анализ научных трудов А.А. Калюжного о нравственном и патриотическом воспитании, сделан вывод, что ученый является одним из первых в казахстанской педагогике, одним из основателей нравственного воспитания будущих педагогов - специалистов.

Key words: patriotic education, morality, human values, immidzh teacher.

Summary: in article the analysis of scientific works of A. A. Kalyuzhny on moral and Patriotic education, it is concluded that the scientist is one of the first in Kazakhstan pedagogy, one of the founders of the moral education of future teachers - specialists.

«Кеңістік – барлық нәрсенің, ал уақыт – бүкіл оқиғаның өлшемі. Уақыт пен кеңістіктің көкжиегі тоғысқан кезде ұлт тарихы басталады. Бұл – жай ғана әдемі афоризм емес» [1-интернет ресурсы]. Елін сүйу, ел тарихын танып білу, елге қызмет еткен азаматтардың еңбектерін елеу мен оны мәнін түсіну әрбір отансүйгіш адамның міндеті. Осы міндеті толыққанды түсініп, оның мағынасына ден қойып елге қызмет ету отансүйгіншілік пен адамгершіліктің белгісі деуге болады.

Адамгершілік қасиет пен отансүйгіштік сезім өзгермейтін категория. Алайда замандағы болып жатқан жедел өзгерістер оның мазмұны мен формалық қырына басқаша қарауды көздейді. Адамгершілік және отансүйгіштік тәрбие беру А.А.Калюжныйдың педагогикалық идеяларының орталық буыны болды. Оның идеясы бойынша, адамгершілік пен отансүйгіштік - болашақ мұғаліммен қатар адам тұлғасының үйлесімді дамуы. Сондай-ақ әлемдегі кез келген өзгерістер адамның ерік-жігерінен көрінеді, ал жігер еркіндігі ісіне нық деңгейде тиімді шешімдер қабылдау қабілеті болып табылады.

Адамгершілік пен ізгілікті, отансүйгіштікті түсіну тұжырымы. отансүйгіштік пен адамгершілікті өлкетану арқылы қалыптастыру мен дамытуға болады. Өйткені өлкетану тұғыры отансүйгіштіктің нақты-сезімдік табиғаты туралы философиялық тұжырымға негізделген. Өлкетану қағидасы адамға оған таныс және өзі танитын аумақты, күнбе күнгі көріп отырған қоршаған ортасының жекелеген компоненттерінің қарым-қатынастары мен байланыстары арқылы бақылап, адамгершілік түсініктерді шынайы түрде қалыптастыруға зор мүмкіншіліктер береді. Тұлға бойында адамгершілік ұғымдар мен түсініктердің өсуі мен қалыптасуында кейбір ұғымдар мен терминдер кездесіп жатады. Ол ұғымдар мен терминдерді тек қана өлкетану материалдары негізінде түсіндіруге болады. Сондықтан да өлкетанушылық материал қаншалықты айқын, көрнекі, түсінікті болса, соншалықты ол материалдар адамның адамгершіліктік тәрибесіне оң ықпал етіп, педагогикалық әлеуеті жоғарылай түседі [2, 99-112]. Жергілікті тарихи жәдігерлер мен тарихи-мәдени орындар, табиғаттың ерекшеліктері, жер-су атаулары мен олардың құндылықтарын таныту барысында адамның бойында өзінің кіші Отанына деген сүйіспеншілік оянып, еліне деген құрметі арта түсетіні белгілі. Адамгершілік қасиет пен отансүйгіштік белгілі бір өлшемдерге енбейтін ұғым болғанымен, оны қалыптастыру мен дамыту әрбір педагогтің міндеті деп айтуға болады. Өскелең ұрпақты тәрбиелеу арқылы ертеңіміздің нық негізін қалаймыз, еліміздің іргесін бекітіп, әлемдік құндылықтарды игеруге, адамзатқа қызмет етуге ұрпақты бағыттаймыз.

Қазақстандық педагогикада оқушыға адамгершілік тәрбие беруді болашақ мұғалімдерді дайындаудан бастау керектігі туралы алғаш сөз етушілердің бірі А.А.Калюжный жалпы адамгершілік тәрбие берудің мәні мен маңызын былай анықтайды: «адамгершілік тәрбие беру күрделі және қарама-қайшылықтағы үдеріс, ал оның қозғаушы күші ішкі және сыртқы қарама-қайшылықтар және де ол идеалдар мен шынайылық арасында болып отыратын қайшылықтар. Адамгершілік тәрбие берудегі жетекші қарама-қайшылықтар тұлғаның моральдық қажеттіліктері мен оларды қанағаттандыру мүмкіндіктері және мүмкіншіліктері ретінде маңызды рөл атқарып, тұлға бойында мінез-құлықтың қалыптасқан тәжірибесі мен жаңадан пайда болып отыратын рухани қажеттіліктер арасындағы қайшылықтарды туындатып отырады».

Сондықтан да «әрбір тұлғаға дұрыс және оңтайлы мінез-құлықты таңдау үшін белгілі бір дәрежеде түрлі сыртқы объективті және ішкі психологиялық сипаттағы жағдайлармен шектеліп отыратын адамгершіліктік еркіндік берілуі керек. Бұл шектеулер тұлғаға таңдау жасау кезеңінде қажет мінез-құлық формасын көрсетуде маңызды рөл атқарады. Бұл, әрине, тұлғаны моральдық қақтығыстарға әкеліп, оның моральдық талаптарды, құндылықтарды ұстана отырып, моральдық сана қалыптастыруына үлкен әсер етеді» [3, 64].

Болашақ мұғалімдердің оқыту үдерісі барысында оқушыларға адамгершілік тәрбие беруді іске асыруға дайындығын айқындауда оның негізгі компоненттеріне сандық және сапалық сипаттамалар беру мен олардың өзара сәйкестіліктерін анықтау керектігін көрсетеді және де оны анықтаудың арнайы әдістемесін жасақтап, болашақ мұғалімдердің адамгершілік тәрбие беруге дайындығының минималды, төмен, қанағаттанарлық, оңтайлы

деңгейлерін ажыратып көрсетеді. Осы күнге дейін аталмыш әдістеме педагогикалық зерттеулерде белсенді қолданылуда [4, 107-114].

А.А. Калюжный келешек ұрпақты тәрбиелеу мен оған білім беріп, ілім үйрету саласында ұзақ жылдар еңбек еткен тұлға. Ол қызмет оның өмірінің мақсаты мен міндеті болды және де қазақстандық педагогика мен психология саласына үлкен із қалдырды деп айтуға болады. Педагогика мен психология саласында болашақ ұстаздар мен студенттерге адамгершілік тәрбие беру мәселесінен бастап, қазіргі жаңа бағыт имиджологияға педагогикалық мазмұн беріп «педагогикалық имиджология» ұғымын енгізді. Ел болашағы болып табылатын бүгінгі білім алушы мен жалпы жастарды тәрбиелеуші, оған білім беретін, ілім үйрететін мұғалім тұлғасының мазмұндық қырын жасақтады [5, 18-21]. «Адамға өзгеге және айналасына әсер етуге бағытталған ұмтылыстар үнемі болып тұрады, ал педагогикалық қызмет осындай әрекетке үлкен мүмкіндіктер береді. Мұғалім сендіре, өзіне ұқсауға шақыра отырып, өзінің қызметінің ерекше мәні бар екендігін түсінеді. Алайда мұндай әсер ету тек қана өзгелердің игілігі үшін қызмет атқарғанда ғана мүкін болады... Педагогикалық қызмет – ол еңбек ету, қызмет, өнер, емес, ол мұғалімдік қызметті таңдаған адамның үзіліссіз, қарқынды жүріп тұратын тұлғалық өсуі...» [6, 87]. Мұғалімнің өзінің үнемі өзіне жоғары деңгейде талап қойып, адамға тән құндылықтардың жеткізушісі мен оны адам бойында қалыптастырушы рөл атқаратындығы осы сөздердің мазмұнында көрінеді. Адами құндылықтар және оны игеру мен қалыптастыру, бағалау тек қана адамгершілік тәрбие беру үдерісінде іске асып отырады және де оны игерген тұлға өз өмірлік қағидаларын дұрыс құрып, өмір сүру мен өміршеңдік деңгейлерін арттыра алады.

Жас ұрпаққа білім беру мен оның тұлғалық қасиетін қалыптастырудағы мұғалімнің жетекші қызметіне педагогикалық имиджология тұрғысынан келіп, оны теориялық негіздмелеп, практикалық қырын ашып берген А.А.Калюжный бүгінгі педагог үшін оның қазіргі келбетін қалыптастыру маңызы туралы былай дейді: «имиджология мамандары бүгінде жоғары сұранысқа ие болып отыр. Соның ішінде мектептерге ол маман өте қажет. Мұғалім имиджі табиғатын, сипатын, типтерін теориялық негіздемемен қана емес, сонымен қатар педагогикалық имидж қалыптастыру инструментарийін жасап, оны әрбір оқытушы мен мұғалімнің қолдана білуіне арналған әдістемелік құралдар дайындалуы керек. Бұл сұрақты жүйелі түрде қарастырып, олардың кәсіби деңгейде шешілуіне жол салынуы тиіс» [7, 5]. Мұғалім тұлғасының жан-жақты, сан қырлы сипатын талдай келсек, оның адам тұлғасын қалыптастырудағы маңызды адам екендігін сезіндіруде имиджология ғылымының педагогикалық мазмұнын толықтай ашып көрсеткен А.А.Калюжный осы бағыттағы ғылыми еңбектері мол.

Қоғамның қажетіне сай тұлға мен маман қалыптастыратын мектеп мұғалімі мен жоғары оқу орны оқытушысының келелі келбетін жасауда маңызды рөл атқаратын педагог имиджіне мынадай анықтама берілген: «мұғалім имиджі – тәрбиеленушілер, әріптестер, әлеуметтік орта, көпшілік санасында эмоционалды боялып қабылданатын стереотип. Мұғалім имиджін қалыптастыруда оның шынайы сипаты мен оған қоршаған орта беретін сипаттамалар бір бірімен ұштасып жатады» [8, 46]. «Имиджді қалыптастыратын кім?» деген сұраққа жауап беретін болсақ, біріншіден, ол тұлғаның өзі, адам қоршаған ортаға қай қырымен бұрылуын өзі таңдап алады да, соған сай мінез-қылығы мен мәнерін қалыптастырады. Сонымен қатар имиджді арнайы кәсіби мамандар-имиджмейкерлер мен бұқаралық ақпарат құралдары қалыптастырады. Бұл жердегі бұқаралық ақпарат құралдарының имидж қалыптастыруда маңызды рөл атқарып, үлкен мәнге ие болады. Көптеген салалардың имиджге берген анықтамаларына сүйене отырып, А.А.Калюжный оның төмендегідей құрамдас бөлшектерін ажыратып көрсетеді:

- сыртқы келбет адамның өзіне зейін аудартуға көмектесіп, жағымды пікір қалыптастыруға негіз болады. Мұғалімнің сыртқы пішіні оны сүйкімді көрсетумен қатар керемет мұғалім етіп көрсетуге негіз бола алады: киім киюдегі маңызды ережені сақтап, «әдемі киіну тек қана әдемі көріну емес, сонымен қатар қоршаған ортаға деген өзінің ілтипатынды білдіру» деген сөзді тұтыту;

- вербалды немесе бейвербалды қарым-қатынас құралдары имидждің маңызды құрамдас бөлшегі болып табылады. Өйткені сөйлеу мәнеріміз, сөйлеу кезіндегі ишараттарымыз бен қимыл-қозғалыстарымызда алдыңла тұрған адамды белгілі бір арнаға бағыттау және оны нақты іс-әрекеттерді атқаруға жұмылдыру мазмұны тұрады. Сондықтан да мұғалім өзінің кәсібилік қызметін жақсарту мен жетілдіру үшін өзін өзі ортаға тартымды етіп көрсетуіне аса мән беруі керек. Бұл жерде оның сөйлеуі мен сөйлеу кезіндегі ишараттары, қимыл-қозғалыстары маңызды болып табылады, өйткені адам 35% ақпаратты вербалды түрде қабылдаса, 65% ақпаратты бейвербалды түрде қабылдайды екен. Ал мінез-қылықтағы әдемілік пен тартымдылық көп жағдайда біздің тұрыс-отырыстарымызға, жүрісімізге, ишараттарымызға байланысты болады;

- мамандық бейнесінің ішкі сәйкестілігі – ішкі «Мен» педагогикалық имидждің маңызды құрамдас бөлшегі болып саналады. Себебі ұнау мен адамдарды өзіне тарту кәсіби және жеке қарым-қатынаста қажет қасиет болып табылады. Мұғалімнің ішкі ниеті оның мінезі мен көзқарастарына сәйкес келіп, одан алшақтамауы имиджде маңызды деп саналады. Ішкі бейне – біріншіден, мұғалімнің мәдениеті, өзін өзі еркін ұстай білуі мен тәуелсіздігі, сүйкімділігі, эмоционалдылығы, қиялдай білуі, нәзіктігі мен пайда болған күрделі мәселелерді шешуде ұстамдылық танытып, кері шегіне білу мәнері, ассоциативтік түрде болжай білуі, көре білуі, сабақ сценарийіндегі күтілмеген жарқын жүрістері, шығармашылыққа деген бағыттары, көпшілік алдында өзін өзі ұстап, мінез-қылығын қадағалай білуі. Ал сыртқы бейне – ол ойын техникасының жетік игерілуі мен материалға деген өз қатынасын білдіре білуі, болмысқа деген өзінің эмоционалды қарым-қатынасын көрсете білуі, өзін өзі таныстыру мен тиімді жақтарын көрсете білу білігін игеруі, оқушыларды ойын деңгейіне жеткізіп, барлық сабақ барысына білікті режиссура жасай білуі [9, 10-11].

Мұғалім бойындағы ішкі мен сыртқы бейнелердің бірігуі нақты бір шығармашылық өнімді шығару қызметінде көрініс табады. Қызмет ішкі тұлғалылықтың сыртқы өнімділікке өтудің қыры болып табылады. Ол көбінесе ерекшелік, ешкімге ұқсамаушылық, өзінің қайталанбас тұлғасын жаңғырту және де педагогикалық үдерістің әрбір компонентінде оны қайталанбас түрде жасап отыру, яғни оның мақсат пен міндеттерінен бастап, құралын, мазмұнын, әдіс-тәсілдеріне дейін мұқият тандай біліп, оларды ретімен іске асырып отырумен көрініс табады. Сондай-ақ білім алушының мінез-құлқына, қылығына эмоционалды түрде реакция бере білу, сабақтағы импровизация да педагогтің имиджін құраушы маңызды компоненттер болып табылады.

Педагогикалық имиджелогияның мәні мен маңызын, мазмұнын, әр түрлі сырын ашып көрсетуде алғаш болып табылатын А.А.Калюжный мұғалім имиджін талдаудың критерийлерін былай ажыратады:

- педагогтің өзін өзі бағалауы. Педагогтің сәтті имиджі оның бойында өзінің тұлғасы, маңыздылығы туралы белгілі бір сезімдердің оянуымен айқындалады;

- қоршаған орта бағасының пайда болуы. Ол бағалаулар жағымсыз да болуы мүмкін;

- имидж арқылы жоспарланған мақсаттарға жету сенімділігінің пайда болуы.

Педагог имиджі белгілі бір кедергілер пайда болған кезде өзгерістер енгізілу мүмкіндігімен ерекшеленеді. Өз имиджін қалыптастырушы мұғалімнің пайда болуы имиджелогияның жаңа саласы педагогикалық имиджелогияның тууына жол салды, - деп көрсетеді А.А.Калюжный [9, 35-38]. Педагогикалық имиджелогия - педагогика мен имиджелогиядағы жаңа сала ретінде бүгінде қарқынды дамып отырған жаңа сала. Қазіргі білім беру оқытушының жаңа бейнесін талап етіп отырғаны белгілі. Нарықтық экономика жағдайында білім беру нарығындағы бәсекелестік білім беру еңбегінде оқытушының бейнесіне және оның кәсби тұлғасына аса мән бере отырып, оның белгілі бір басқару дайындығының болын алға тартады.

Сонымен А.А.Калюжный жоғары білім беру саласында көптеген жылдар еңбек етіп, отандық педагогикада өзінің ізін қалдырған педагог, ғалым, елеулі тұлға деп айта аламыз. Оның болашақ мұғалімдерді дайындауда адамгершілік тәрибе беруге аса мән бере отырып,

сол болашақ ұстаздың адамгершілік тәрбие беруге ұмтылыстарын айқындап қалыптастырудың негізін салды деп айтуға болады. Уақыт өте келе аталмыш проблема өзінің өзектілігі мен қажеттілігін дәлелдей түседі және де осы бағыттағы көптеген жаңалықтар мен жаңашылдықтар А.А.Калюжныйдың еңбектерінен бастау алады деп тұжырымдаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Ұлы даланың жеті қыры». <http://www.akorda.kz/kz/events/>. 15.05.2019.
2. Калюжный А.А. Патриотическое воспитание младших школьников на основе краеведческого принципа //Педагогическое и психологическое наследие профессора А.А. Калюжного. - Актобе, 2014. - 99-114 бб.
3. Калюжный А.А. Формирование нравственно-волевой сферы в деятельности учителя влияние педагогических исследований на гуманизацию и демократизацию учебно-воспитательного процесса обучения в школе и вузе //Межвузовский сборник научных трудов. - Алматы, 1994.
4. А.А.Калюжный. О готовности будущих учителей к осуществлению нравственного воспитания учащихся в процессе обучения //Педагогическое и психологическое наследие профессора А.А. Калюжного. - Актобе, 2014. - 107-114 бб.
5. Курманова Б.Ж. А.А.Калюжный ғылыми мұраларының отандық педагогика мен психологиядағы орны мен рөлі //Калюжный оқулары: элеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың инновациялық бағыттары. Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. - Актобе, 2014.- 18-21 бб.
6. Калюжный А.А. О готовности будущих учителей к осуществлению нравственного воспитания учащихся в процессе обучения // Подготовка учителя к воспитательной работе в школе. - Алма-Ата, 1983. - 87-95 бб.
7. Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя. -Москва: Владос, 2004.
8. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. - Москва, 2005. -448 с.
9. Калюжный. А.А. Педагогическая имиджелогия. - Алматы, 2004. -200 с.

А.А. КАЛЮЖНЫЙ - БРЕНД В ПЕДАГОГИКЕ

Кусаметова Г.К.,
кандидат педагогических наук
Kusametova_gulsum@mail.ru
Абрамов В.В.,
магистр педагогики
Казахстан, г. Актобе,
Актюбинский региональный государственный
университет им.К.Жубанова
Valentin Abramov@mail.ru

Кілт сөздер: бренд, брендинг, педагогикалық шеберлік, имидж.

Түйіндеме: қазіргі PR теориясында «бренд», «брендинг», «имидж» ұғымдар ғылыми айналымға енгізіліп, жан-жақты тұжырымдалуда. "Қазіргі мұғалімнің бренді" ұғымының мазмұнына мынадай категориялар кіреді: жалпы жоғары мәдениет пен эрудиция, оқытылатын ғылымдар саласындағы білім, педагогика мен психологияны терең білу, оларды оқыту мен тәрбиелеу практикасында қолдана білу, тәрбие жұмысының әдістемесін жетілдіру және т.б. Осындай көзқарастар ғалым, профессор Калюжный Анатолий Афанасьевичтің адамдық-кәсіби тұлғасына қатысты біз жоғары мәдениет пен эрудиция туралы, оқытылатын ғылымдар саласындағы терең білім туралы айта аламыз.

Key words: brand, branding, teacher-master, image

Summary: in the modern PR theory the concepts "brand", "branding", "image" are used in scientific circulation. The content of the concept of "brand of modern teacher" includes the following categories: higher education in the field of General high culture and erudition, education in the field of studied Sciences, deep knowledge of pedagogy and psychology, the ability to apply them in the practice of training and education, improving the methods of educational work, etc. b. Such views concern the human-professional personality of the scientist, Professor Anatoly Afanasievich Kalyuzhny, we can talk about high culture and erudition, about deep knowledge in the field of the studied Sciences.

В современной теории PR динамично развиваются такие понятия, как бренд, брендинг, которые в большей мере используется маркетингом, рекламой, торговлей. Но экономическая, социально-политическая и духовная модернизация современного общества коснулась и сферы образования, как результат данного процесса стало появление рынка образовательных услуг с широким спектром предложений. Мы делаем попытку определить современного учителя, как бренд, предоставляющий соответствующие услуги целевой аудитории и

выполняющий социальную и культурологическую функцию.

Брендинг в современном маркетинге рассматривается с двух сторон:

1. Брендинг - раздел маркетинга, описывающий формирование предпочтения той или иной торговой марки, т.е. товара под определенным названием или упаковкой.

2. Брендинг - процесс создания и управления брендами посредством рекламы, PR и бизнес-коммуникаций.

Обуславливается необходимость брендинга тем, что в последнее время усложнилось понятие "торговая марка" и развитие ряда смежных понятий, т.о. широко используются понятия "торговый знак", "бренд".

Торговым знаком - называется любое название, знак, символ, рисунок, или их комбинация, используемые для обозначения товаров компаний, отличающие их от товаров конкурентов. Свое воплощение находит в графическом и кратком вербальном выражении, а также не обладает глубоко разработанными имиджевыми характеристиками, что обуславливает малую информативность.

Бренд - включает совокупность функциональных и эмоциональных элементов, единых с самим товаром и способом его представления. В данном определении бренд наделяется важными символическими свойствами, акцентуация которых позволяет оказывать психологическое воздействие на сознание потребителей, и побуждать их к приобретению товаров и услуг.

Бренд - маркетинговый объект, развивающийся во времени, наделенный определенными свойствами в сознании потребителей. Это определение дополняется важной характеристикой - динамикой образа бренда в пространственно-временном континууме. Наличие эмоциональных, функциональных элементов, а также не статичность во времени позволяет нам говорить о применении данного понятия к современному учителю.

Современный учитель – это, прежде всего человек (персона) со своими поведенческими, эмоциональными, мотивационными, культурологическими особенностями, субъект социальных и межличностных отношений. Учитель сегодня выполняет определенную социальную роль в современном обществе, он должен соответствовать требованиям целевой аудитории, но при этом не противоречить собственным ценностям. Исходя из этого мы должны определить, что такое персональный бренд, а именно бренд учителя.

Ваш бренд - это образ, складывающийся в сознании других людей.

Самый простой способ подорвать чье-либо доверие к себе и в конечном итоге его лишиться - это продемонстрировать непоследовательность своего поведения. Сколь бы высоким ни был уровень доверия, непредсказуемые действия способны нанести смертельный удар по самым прочным и долгосрочным отношениям. Последовательность-это неперенное свойство всех персональных брендов; непоследовательность подрывает доверие и ослабляет бренд.

Создание сильного персонального бренда требует мужества, поскольку мужества требует сама последовательность. Необходимо не просто иметь полную ясность в отношении собственных ценностей, но и всякий раз опираться на них в своих действиях, невзирая ни на какие соблазны поступиться этими ценностями. Единственный способ сформировать в сознании людей отличительный, устойчивый и позитивный образ собственного "я" - это делать так, чтобы вы сами, ваши слова о себе и то, что люди видят и чувствуют в общении с вами, никогда и ни в чем друг другу не противоречили.

Педагоги каждый по-своему ведут творческий поиск, постоянно повторяя одни и те же вопросы: как научить учащихся учиться, как находить с детьми контакт, как разумно использовать свою энергию и другие. Ответы на эти вопросы неразрывно связаны с формированием общих педагогических умений, решений этих вопросов требует от педагога незаурядной энергии, упорства, настойчивости, способности входить в новую ситуацию, в новый коллектив, непосредственности, искренности, прямоты к честности, гибкости и умения контролировать одно средство другим, определять ценности своих находок.

Педагог-мастер своего дела, специалист высокой культуры, глубоко знающий свой предмет, хорошо знакомый с соответствующими отраслями науки или искусства, практически разбирающийся в вопросах общей и детской психологии, в совершенстве владеющий методикой обучения и воспитания.

В содержание понятия "бренд современного учителя" включаются: общая высокая культура и эрудиция, глубокие знания в области преподаваемых наук, глубокие знания педагогики и психологии, умение использовать их в практике обучения и воспитания, владение в совершенстве методикой воспитательной работы. Именно в отношении Калюжного Анатолия Афанасьевича, мы можем говорить о высокой культуре и эрудиции, о глубоких знаниях в области преподаваемых наук. Тому свидетельство – интересные и познавательные учебники по педагогической имиджологии, по которым занимаются в университетах Казахстана и России. Именно этот учебник по итогам конкурса «Имидж-директория-2002» занял призовое место в номинации «Лучший учебник по имиджологии».

Несомненно, для выработки педагогического мастерства учитель должен обладать определенными природными задатками: внешним обаянием, хорошим голосом, слухом, артистическими данными т.д. Мы все, знающие Анатолия Афанасьевича, все его коллеги-ученые, его ученики и коллеги помним его удивительный тембр голоса, его внешнее обаяние, умение быть хорошим слушателем и быть прекрасным рассказчиком.

Однако, несмотря на важное значение природных данных, определяющую роль, поэтому играют приобретенные качества, педагогическое мастерство можно и нужно вырабатывать.

Высокий уровень мастерства дает новое качество всей работе педагога: формируется профессиональная позиция, аккумулирующая в себе наивысшие уровни направленности, знаний и готовности; развитие умения дают инструмент для самоанализа работы педагога и выявления резервов самодвижения; высокий уровень способностей стимулирует все более яркую самореализацию личности, а самосовершенствование педагогической техники-обретение результата, адекватного замыслам

Следовательно, критериями мастерства педагога могут выступать:

- целесообразность (по направленности);
- продуктивность (по результату - уровню знаний, воспитанности школьников);
- оптимальность (в выборе средств);
- творчество (по содержанию деятельности).

Выделенные нами виды деятельности и критерии мастерства педагога в полной мере используются в опыте работы известных учителей-новаторов Ш.А.Амонашвили, И.П.Волкова, И.П. Иванова, Е.Н.Ильина, С.Н.Лысенковой, М.П.Щетинина и др.

Таким образом, передовые учителя в целостном педагогическом процессе используют такие приемы, при которых каждый ученик чувствует себя личностью, ощущает внимание учителя лично к нему. Это проявляется и в том, что каждый ученик на каждом уроке получает оценку своего труда, и в том, что каждый сам выбирает себе задачи. Педагогика сотрудничества отличается от прежней педагогики упором на вовлечение детей в учение, на совместный труд учителя и детей. Суть новаторского подхода в отношениях с учениками в том, что изменения социальных условий требуют адекватных изменений системы обучения.

Кроме непосредственной деятельности учителя в целостном педагогическом процессе в современных условиях рынка, мы считаем, что в содержание "бренд современного учителя" необходимо включить главные цели служб PR в средней школе:

- 1.Способствовать росту информированности населения в вопросах образования и бороться с дезинформацией и слухами.
- 2.Добиваться необходимого уровня финансирования путем формирования общественной поддержки.
- 3.Бороться за общественное признание и сотрудничество в проведении реформ образования.
- 4.Создавать дружеские рабочие взаимоотношения с руководителями служб новостей и

репортерами.

Анатолий Афанасьевич Калюжный еще в начале 2000-х годов в своих исследованиях говорил о необходимости в работе педагогов изменений, позволяющих конкурировать в эпоху информационных знаний с компьютерами, компьютерными технологиями. Им были изданы электронные учебники по педагогике и педагогической имиджологии. В своей деятельности он очень много сотрудничал с учителями многих школ города, им были созданы филиалы кафедр в школах. На кафедре постоянно функционировал психологический кружок для старшеклассников. Он был постоянным членом жюри на многих республиканских, областных, городских конкурсах и олимпиадах как учащихся школ, так и студентов. Преподаватели других вузов Казахстана, учителя школ города и области, постоянно приглашали Анатолия Афанасьевича, и непременно, завершали любые встречи известным именем. Долгое время он был внештатным лектором Института усовершенствования учителей, филиала Центра подготовки и переподготовки государственных служащих. Анатолий Афанасьевич в 2007 году заслуженно победил в конкурсе «Лучший преподаватель года». О его педагогическом даре говорят такая почетные награды как медаль Ы.Алтынсарина и медаль «Отличник образования Казахстана».

Следование и достижение этих целей ярко высвечивает социальную функцию и роль Учителя.

Таким образом, нам видится, что в содержание "бренд современного учителя", которое состоит из целого комплекса требований, обязанностей, целей, задач, которых должен придерживаться педагог, чтобы соответствовать требованиям бурно развивающейся целевой аудитории в социальном, культурном, психологическом, экономическом плане, Анатолий Афанасьевич Калюжный был и останется Брендом в педагогике.

Использованная литература:

1. Катлип С.М., Сентер А.Х., Брум Г.М. Паблик рилейшенз. Теория и практика: Пер. с англ. — 8-е изд. — М.: Вильямс, 2000. — 624 с: ил. — Парал. тит. англ.
2. Ньюсом Д., Терк Д.В.С., Крукеберг Д. Все о РК. Теория и практика паблик рилейшнз: Пер. с англ. — 7-е изд. — М: Консалтинговая группа «ИМИДЖ-Контакт»: ИНФРА-М 2001. — 628 с.
3. Почепцов Г.Г. Паблик рилейшнз для профессионалов. М. Рефл-бук, Киев: Ваклер, 2000. — 624 с.
5. Чумиков А.Н. Связи с общественностью. — М.: Дело 2000.
6. Кондратьев Э.В., Абрамов Р.Н.Связи с общественностью: Учебное пособие для высшей школы/Под общ.ред. С.Д. Резника. – М.:Академический Проект, 2003

ЭЛЕКТИВНЫЙ КУРС «РЕЧЕВАЯ КУЛЬТУРА ДЕЛОВОГО ОБЩЕНИЯ» В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Унгарбаева Г.И.
кандидат филологических
наук, доцент
Республика Казахстан, г.Актобе,
Актюбинский региональный государственный
университет им.К.Жубанова
E-mail: ungarbaeva65@mail.ru

Кілт сөздер: сөйлеу, сендіру, іскерлік арым-катынас, сөйлеу мәдениеті, пікірталас, кәсібилік

Түйіндемe: Мақалада барлық мамандық студенттері үшін «Іскерлік қарым-қатынастың сөйлеу мәдениеті» курсы бойынша ЖОО-ның оқу бағдарламаларына енгізу қажеттілігі мен өзектілігі талқыланады. Курс білім алушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамыту және жетілдіруге, олардың әртүрлі әлеуметтік салаларда бейімделуі мен өзін-өзі жүзеге асыруына, кәсіби деңгейін арттыруға бағытталған. Іскерлік қарым-қатынастың коммуникативтік техникасын меңгерген мамандар қазіргі заманғы еңбек нарығында сұранысқа ие болады

Key words: speech, persuasion, business communication, speech culture, reasoning, professionalism

Summary: The article discusses the importance and relevance of implementation the course «Speech culture of business communication» into curricula of universities for students of all degrees. The course is aimed at the development and improvement of students' communicative abilities, their adaptation and self-realization in various

social spheres, and the improvement of their professional level. Specialists who own business communication technology will be in demand in the modern labor market

С древности люди пытались понять секрет воздействия живого слова, правда ли, что это врожденный, присущий лишь избранным дар свыше. Можно ли научиться искусству красноречия в результате кропотливого длительного обучения и самообразования, почему не все люди владеют искусством убеждения и умением грамотно вести спор. Мыслители прошлых столетий верно отмечали, что надо научиться в совершенстве пользоваться своей речью затем, чтобы свободно выражать свои мысли, но и уметь заинтересовать и привлечь внимание собеседника, повлиять на любую аудиторию. Нужно уметь наладить контакты в беседе не только знакомого круга друзей, но и незнакомых и малознакомых слушателей. Умение свободно излагать свои мысли поможет специалисту выступать перед широкой аудиторией, говорить со своими партнерами и оппонентами. Наверное, сегодня нет таких сфер деятельности человека, где бы ни было востребовано умение излагать свои мысли самостоятельно, умение грамотно вести диалог и спор с собеседником, то есть возрастают требования к устной речи специалиста. На современном этапе развития общества это просто необходимое и обязательное условие эффективной работы. На рынке труда создаются все предпосылки для полного развития инициативы каждого человека, открывается широкий простор для выражения альтернативных мнений, убеждения, оценок.

Сегодня одним из важнейших направлений деятельности специалиста высокой квалификации является способность организовывать процесс коммуникации для решения профессиональных вопросов. Профессионал любого уровня должен в различных ситуациях уметь выслушать и понять, объяснить и доказать, спросить и ответить, убедить и изменить мнение оппонента в свою сторону. Руководитель должен создать атмосферу доверительности и делового настроя с собеседником, найти верный психологический подход к сотруднику, постараться разрешить конфликт и снять возникшее напряжение. Идет возрождение традиций свободного владения словом, растет спрос на специалистов, в совершенстве владеющих коммуникативной техникой общения, а ведь это важный признак профессиональной пригодности всех. Нужно отметить, что на сегодняшний день все профессии так или иначе связаны с общением.

Очень важно развитие способностей человека, которые определяют характер и успешность его взаимодействия с другими людьми. Каждый обучающийся должен состояться как личность, готовая к самореализации в различных социальных сферах. В соответствии с имеющимися объективными и субъективными возможностями сознательная активность побуждает современную молодежь не только выдвигать перед собой социально ценные лично значимые цели, адекватные возрасту и жизненным перспективам, но и стараться их решить.

Актуальность введения в учебные планы вузов элективной дисциплины «Речевая культура делового общения» в начале 2000-х годов была обусловлена современными требованиями времени: подготовка студентов к работе в сфере не только управленческой деятельности, ведь одним из критериев профессионализма в любой области является знание речевой этики современных производственных отношений.

Предложенный нами совместно с проф .А. А. Калюжным курс имеет целью - познакомить студентов с профессионально значимыми формами делового общения, сформировать навыки эффективного ведения деловых переговоров, встреч. В ходе подготовки и проведения встреч и переговоров участники должны не только осмыслить, переработать (с учетом социально - производственных целей общения) необходимую информацию, но и обеспечить успешное решение проблемы. Это во многом зависит от умения организовать конструктивный диалог, корректно использовать речевые средства воздействия на партнера.

В отличие от современных курсов по риторике и дисциплины «Деловая корреспонденция» наш курс имеет практическую направленность. Объем теоретических знаний предопределяется конкретностью дидактических установок:

- сформировать навыки переработки информации в сфере делового общения;
- познакомить с современными моделями составления деловых документов;
- помочь студентам овладеть речевой культурой деловых переговоров.

Программа определила общий круг предметных знаний и профессионально – речевых умений, которыми должен овладеть обучающийся. Будущая специальность студента обуславливает выбор тематики и содержание дидактического материала. Мы можем совершенствоваться в ходе изучения предлагаемого курса:

- умение отбирать и обрабатывать деловую информацию с учетом цели общения;
- умение создавать письменные и устные тексты различных жанров;
- умение подготовить конкретное предложение, обоснование проблемы, подлежащей обсуждению;
- умение публично выступить с подготовленным текстом;
- коммуникативные умения вести деловые переговоры: отстаивать свою позицию, поддерживать или корректно опровергать доводы противника, владеть различными средствами убеждения и воздействия на партнера.

Безусловно, что основу названных умений составляет самостоятельность мышления будущего специалиста - профессионала, его умение действовать в заданных (изменяющихся) условиях, ориентироваться в ситуациях общения, предвидеть реакцию партнера, уметь быстро принимать решения, сохраняя при этом инициативу и возможность компромисса. Студент должен научиться видеть логическую связь между абстрактными идеями и событиями реального мира. Это возможно только на практике, выдвигая аргументы и выслушивая ответ оппонентов, но нужно быть готовыми совершать ошибки, грамотно анализировать и уметь их исправлять. Свободно выражая свои мысли, обучающиеся должны чувствовать себя комфортно, должны рассчитывать на понимание и поддержку аудитории и преподавателя. Профессор А.А.Калюжный всегда подчеркивал, что практические занятия должны заинтересовать студентов «в дальнейшей углубленной самостоятельной работе», указывая «путь к ее осуществлению», наделяя «необходимыми методами практической работы» [1, с.180].

Среди современного многообразия методических форм работы на практических занятиях мы отдаем предпочтение деловым играм, позволяющим обеспечить самостоятельность решения учебных задач, познавательную и речевую активность студентов. Обязательные признаки деловых игр были подробно раскрыты нами совместно с проф. А.А.Калюжным в программе специального курса «Основы полемического мастерства», поэтому в данной статье мы не будем на этом особо останавливаться [2, с.22].

Предлагаемая программа имеет следующую структуру:

№	Программный материал	лекции	Практические занятия
1.	Введение. Предмет и задачи курса.	1	
2.	Общение. Познание. Аргументация.	1	
3.	Языковые особенности официально-делового стиля речи.	1	6
4.	Понятие о тексте. Правила создания делового текста.	2	4
5.	Специфика оформления деловых документов. Виды деловых документов.	2	4
6.	Устные формы делового общения. Деловые переговоры	2	4
7.	Деловой этикет. Современный деловой костюм.	1	2
	Итого:	10	20

Итак, предлагаемый элективный курс рассчитан на 30 часов, из них лекций – 10 часов, практические занятия- 20 часов.

На занятиях по курсу « Речевая культура делового общения» не решаются узкоспециальные вопросы, а идет постижение общей логики речевого поведения, освоение приемов воздействия на партнера в процессе межличностного или группового общения.

В своей профессиональной деятельности проф.А.А.Калюжный был всегда на

передовых позициях; он был генератором новых креативных идей, которыми заражал и заряжал окружающих коллег. Мне посчастливилось быть в этих рядах и осуществлять на практике многие его начинания. Одним из любимых на практическом занятии у Анатолия Афанасьевича было упражнение «Маяк». Нужно было расслабиться и представить себя в роли маяка на вершине острова, «постараться ощутить внутренний источник света в себе, КОТОРЫЙ НИКОГДА НЕ ГАСНЕТ» [1, с.119]. А ведь, сам того не подозревая, он и был этим МАЯКОМ, который силой своего внутреннего света старался помочь всем независимо от возраста, национальности и социального статуса. Для многих наших коллег он стал МАЯКОМ в большую науку.

Если сейчас программы по обновленному обучению начинают говорить о смене позиций обучающегося и учителя, то проф.А.А.Калюжный уже в конце 90-х не только говорил о новой роли преподавателя, как координатора, партнера и консультанта, но и сам был ярким образцом УЧИТЕЛЯ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ.

Список использованной литературы

1.Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя/А.А. Калюжный.- М.:Гуманитар.изд.центр ВЛАДОС,2004.-222с.

2 .Калюжный А.А., Унгарбаева Г.И. Основы полемического мастерства. Программа специального курса для студентов университетов.-Алматы: АГПУ им.Абая, 2000.-30с.

ПРОФЕССОР А.А.КАЛЮЖНЫЙ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИМИДЖЕЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жазықова М.Қ.

Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент
Қазақстан, Ақтөбе қ., Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ
makash_k@mail.ru

Ключевые слова: профессия учителя, имидж, имиджология, педагогическая имиджология, Казахстанское общество, компоненты имиджа учителя, позитивный образ учителя.

Аннотация: в статье рассматривается проблема педагогической имиджологии в научно-педагогическом наследии профессора А.А.Калюжного. На основе анализа трудов ученого, посвященных данной проблеме, автор отмечает особое место профессора А.А.Калюжного в развитии педагогической имиджологии. В заключении подчеркивается, что профессор А.А.Калюжный является яркой личностью, оставивший след в развитии педагогики и психологии в Казахстане.

Key words: teacher profession, image, imageology, pedagogical imageology, Kazakh society, components of teacher's image, teacher's positive image.

Summary: in this article an issue of pedagogical imageology in the scientific-pedagogical heritage of the professor A. A. Kalyuzhnyi is reviewed. Based on the analysis of professor's works, the author of the article highlights a special place of professor A. A. Kalyuzhnyi in the development of pedagogical imageology. The conclusion emphasizes that Kalyuzhnyi is an outstanding professional who left his mark in the development of pedagogics and psychology in Kazakhstan.

Адамзат қоғамы пайда болған күннен бастап әрдайым оқып-білуге, өз тәжірибесін жас ұрпаққа таратуға, өмір тәжірибесін саналы, мақсатты тұрғыда меңгертуге талпынып келеді. Осы тұрғыдан алғанда мұғалім мамандығының қашанда мән-мағынасын жоғалтпағанұлағатты мамандық екені, ал мұғалім қызметінің адамзат жинақтаған алдыңғы қатарлы тәжірибені жас ұрпаққа таратуға, тұлғаны дамытуға арналған шарттарды жүзеге асыруға бағытталған гуманистік қызмет екені анық. Осыдан үш жүз жыл бұрын ұлы педагог Ян Амос Коменский: «Мұғалімдерге ең тамаша міндет жүктелген, күн астында одан жоғары тұрған ешнәрсе жоқ», - деп жазды [1,35].

Олай болса, ұстазды ұлықтау – өркениетті елдердің ежелден келе жатқан ерекше дәстүрі. Киелі қазақ топырағынан ғылым мен білім беру ісіне елеулі үлес қосқан көптеген зиялы қауым өкілдері шыққаны белгілі. Солардың бірі –оқу-білім саласы мен ғылым соқпағында өзіндік елеулі із қалдырған ғалым-педагог, педагогика және психология ғылымдарының докторы, профессор Анатолий Афанасьевич Калюжный.

Соңғы жылдары қоғамда болып жатқан өзгерістер оқу, білім беру ісіне айтарлықтай жаңалықтар әкеліп, мектеп туралы, оның мақсаты, мүмкіндіктері, даму болашағы мен жаңа қоғамдағы білім мен тәрбиенің басты міндеттері туралы көзқарасты түбегейлі өзгертті. Қазіргі таңда мұғалімге елімізде болып жатқан әлеуметтік қайта құрулар жағдайында жұмыс жасауға тура келеді. ХХІ ғасырдағы Қазақстан қоғамы ашық: білім беру саласында батыс педагогикасының жетістіктері белсенді қолданылып, жаңа концепциялар мен технологиялар енгізіліп отыр. Бұл мұғалімнен ашықтық пен шыдамдылықты, сұхбаттасушыны ести білуді талап етеді, сондықтан мұғалімнің жағымды бейнесін қалыптастыру қоғамымыздың маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Мұғалім оқушылар мен ата-аналар үшін басты тұлға болғандықтан, оған қойылатын талап та әрқашан жоғары.

Осы ретте профессор А.А.Калюжныйдың екі ғасыр тоғысында жазылған еңбектерінде мұғалім имиджіне қатысты тұжырымды пікірлер қалдырып, педагогика ғылымының тарихында жаңа ғылым – педагогикалық имиджелогияның қалыптасуына ықпал етуін ғалымның білім беру мен тәрбие саласына қатысты жаңа заман ағымын тани білген көрегендігі деп білеміз. Қазіргі қоғамда өз имиджін қалыптастырушы мұғалімнің пайда болуы педагогика ғылымының жаңа саласын – педагогикалық имиджелогияның пайда болуына негіз болғанын ескерте отырып, ғалым «Педагогическая имиджеология», «Психология формирования имиджа учителя», «Социальная психология имиджа учителя», т.б. еңбектерінде мұғалім имиджі мен оны қалыптастырудың ерекшеліктерін, имидждің мәнін, табиғатын, құрылу технологиясын және педагогикалық іс-әрекетте қолданылу ерекшеліктерін жан-жақты ашып көрсетті. Ғалымның пікірінше, педагогикалық имиджелогия оқыту үдерісіне және жалпы педагогтың тұлғасына жаңаша қарауға мүмкіндік береді.

А.А.Калюжный имиджелогияның даму тенденциялары айқындау нәтижесінде біртұтас педагогикалық үдерістің барлық қатысушылары мен потенциалды оқушылар үшін арнайы құрастырылған және олардың болжамдары мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін образ ретінде «мұғалім имиджі» ұғымына мынадай анықтама береді: «Мұғалім имиджі - педагог бейнесінің оқушылар ұжымында, әріптестер арасында, әлеуметтік ортада, көпшілік санасында экспрессивті боялған стереотипі» [2,46] [ауд. – авт. М.Ж.]. Мұнан әрі ол мұғалім имиджінің негізгі төрт компонентін атап көрсетеді: сыртқы түрі, вербалды және вербалды емес қарым-қатынас құралдарын қолдануы, мұғалім образының оның ішкі «меніне» сәйкес келуі. «Мен» - концепциясына ғалым мыналарды жатқызады:

- әлемдегі адами «мендікті» өзіндік тану;
- өзін-өзі таныстыру мәселесі;
- әлеуметтік қарым-қатынастың басқа қатысушыларының әрекетін интерпретациялау;
- тұлға әрекеті мен әлеуметтік әсерлесу мәселесі;
- іс-әрекетке тән белгілерді зерттеу;
- ұжымдық «мен» проблемасы;
- топ психологиясы;
- беделдің ықпалы және көшбасшылық мәселесі [3,23].

Ғалым педагог имиджін құраушы маңызды компоненттердің қатарына оның кәсіби құзыреттілігін, эрудициясын, педагогикалық рефлексияны, педагогикалық мақсат қоюшылықты, педагогикалық ойлауын, импровизация мен педагогикалық қарым-қатынасты жатқызады. Ол мұғалім имиджін қалыптастыруды педагогикалық қызметті бастамастан көп бұрын жүзеге асыру керектігін атап айтады. Оның: «Имиджелогия бойынша мамандар қай жерге болса да, алдымен мектепке керек. Мұғалімнің педагогикалық имиджінің табиғатын, сипаттамасын және түрлерін теориялық негіздеп қана қоймай, оны қалыптастыру құралын жасау керек, әр мұғалімді өзінің кәсіби имиджін меңгеру әдістемесімен қаруландыру керек», - деген пікірі бүгінгі күні де аса маңызды болып отыр [4,63] [ауд. – авт. М.Ж.]. Сондай-ақ ғалым педагогикалық имиджді қалыптастыру элементтеріне қарым-қатынастың қарапайым тілге негізделуін, сөйлесуге негіз болатын проблеманың коммуникацияға қатысушылардың барлығы үшін маңыздылығын және имиджді жасаушы сыртқы эксперттердің болуын жатқызады. Мұғалімнің педагогикалық имиджінің, жалпы оның бүкіл шығармашылығының

табысты болуының маңызды шарттарының біріне А.Калюжный мұғалімнің өз ісіне жауапкершілігін ғана емес, өз қызметіндегі ішкі еркіндігін де жатқызады. Мұғалім алдымен өзінің әр әрекетіне жауап бере білетін білікті маман болуы керек. Сондықтан педагогикалық техника білім, қабілеттілік және бағыттылықпен бірге имиджді қалыптастыру құралдарының бірі болып табылады және оның шеберлігін көрсетеді.

Ғалым күрделі педагогикалық мәселелерді шешуде қазіргі мұғалімге өз пәні мен оны оқытудың әдістемесін біліп қою жеткіліксіз деген ойды алға тартады. Оның пікірінше, мұғалім өз қызметінде оқушы тұлғасын қалыптастыруға да ерекше назар аударуы керек, себебі тек шығармашылықпен жұмыс жасайтын мұғалім ғана өз оқушыларымен бірге қалыптасып, бірге өседі.

Сөйтіп, педагогика және психология ғылымдарының докторы, профессор Анатолий Афанасьевич Калюжныйдың ғылыми мұрасын зерделей отырып, оның Қазақстанда педагогикалық имиджелогия ғылымын дамытуға сіңірген еңбегі орасан зор екендігін баса айтқымыз келеді. Оның мұғалім имижіне қатысты іргелі тұжырымдары бүгінгі білім беру мазмұнын жаңғырту жағдайында да өзекті болып отыр. Ол туралы Б.Құрманова былай дейді: «Қазақстандық педагогика мен психологияның жаңа бағыттарын белгілеуде атсалысқан отандық ғалым педагог-психолог А.А.Калюжный болашақ ұрпақ тәрбиелеу мен оған білім, ілім үйрету саласында қызмет етуді өзінің барлық өмірінің мақсаты мен міндеті ете отырып, қазақстандық педагогика мен психология саласына үлкен із қалдырды деп айтуға болады. Болашақ ұстаздар мен студенттерге адамгершілік тәрбие беруден бастап, қазіргі жаңа бағыт имиджелогияға педагогикалық мазмұн беріп «педагогикалық имиджелогия» ұғымын енгізіп, ел болашағы болып табылатын бүгінгі оқушы мен жастарды тәрбиелеуші, оған білім беруші, ілім үйретуші мұғалім-педагог тұлғасының мазмұндық қырын жасақтаған А.А.Калюжный болатын» [5,58].

Олай болса, Анатолий Афанасьевич Калюжный жаңалыққа ұмтыла білетін, ізденімпаз, білімді, еңбексүйгіш, парасатты, талапшыл педагог-ұстаз ретінде әріптестері мен шәкірттерінің есінде мәңгі қалады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Коменский Я. А. Таңдамалы педагогикалық шығармалары. – Алматы: Ғылым. - 1982. – 409 с.
2. Калюжный А.А. Педагогическая имиджеология. Учебное пособие для студентов вузов. – Алматы: Ғылым. - 2004.
3. Калюжный А.А. Формирование имиджа учителя. – Москва, 2005. – 281 с.
4. Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя. М.: Гуманитарный центр ВЛАДОС, 2004. – 222 с.
5. Курманова Б.Ж. А.А.Калюжный еңбектеріндегі педагогикалық имидж мәселесі / Қазақ Білім Академиясының баяндамалары. 2017. - №4, 50-60 бб.

THE PEDAGOGICAL IMAGE OF A MODERN HIGHER SCHOOL TEACHER

Fariza Yembergenovna Terekova
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of K.Zhubanov Aktobe Regional State University
Republic of Kazakhstan, Aktobe
K.Zhubanov Aktobe Regional State University
aktobedrp@mail.ru

Кілт сөздер: имидж, жеке тұлға, тәрбие, көзқарас, сүйкімді.

Түйіндемесі: мақалада педагогтың тұлғалық имиджінің маңыздылығы туралы сөз болып отыр. Имидж-бұл динамикалық жүйе, өйткені ол адамның өз үстіндегі тұрақты жұмысының нәтижесі болып табылады.

Ключевые слова: имидж, личность, воспитание, подход, обаяние.

Аннотация: в данной статье речь идет о значимости личностного имиджа педагога. Имидж – это динамическая система, поскольку она является результатом постоянной работы человека над собой.

In connection with the transition to new standards, special attention is paid to the professionalism of the individual, the achievement of its high status, the development of information and personal culture, innovative creative thinking.

Innovative creative thinking, in our opinion, is the teacher's focus on self-development and self-education, combining logical and imaginative, the integration of conceptual and visual, finding new, original solutions to professional problems, the formation of intellectual imagery and sensory modeling.

Today, when education is perceived by society as one of the high values of life, the importance of professional activity, as well as the image of the teacher, increases.

Modern domestic researchers talk about the importance of the personal image of the teacher. They consider it necessary for the teacher to understand that his positive image plays an important role in the pedagogical process (L. M. Mitina, M. N. Kotlyarova, V. A. Kan-Kalik, S. Ya. Romashina, E. Russkaya, etc.) .

Introduction to the pedagogical dictionary of the concept of “image” is not a fad. The teacher, who builds an individual trajectory of personal growth, comes to leadership positions, ensuring the effectiveness and quality of their professional activities.

In the mid 90-ies appeared the first serious domestic development at image solutions, dealing with the psychological aspects of image formation (R. F. Romashkina, E. V. Grishanin, P. S. Gurevich, V. M. Shepel, etc.). The image of the future teacher was studied by M. A. Apraksina, N. A. Tarasenkova, V. N. Cherepanova, E. V. Emelyanova, etc.; statesman - I. V. Veretennikova, N. A. Kuznetsova, E. A. Orlova, V. V. Shuvaeva, etc.; factors of efficiency of political image — T. G. Anistratenko, I. E. Belousova, L. V. Postnikova, etc.; head — Yu. Andreeva, S. A. Amantaeva, A. A. Biryukova, etc.; the image of the personality - E. V. Yemelianova, O. A. Pikuleva, E. B. Teymurova, etc.; professional image studied Yu. V. Andreev, L. G. Popova, N. V. Tarasenko, A. A. Biryukov; the image as a phenomenon intersubjective interaction - E. B. Pereyagina.

Image today is an important argument for many social decisions. In this case, the main part of the interactions is based, according to E. A. Petrova, not on the essential knowledge of the other, but on the basis of the image, focusing on public interaction. For the possession of the image mechanism is important, first of all, for people of public professions: politicians, journalists, TV presenters, but mainly for teachers because the occupation (lecture, lesson) is a source of information, a supplier of cultural codes, as well as the socialization of the individual, both the teacher and the student.

In this regard, the purpose of the development of image expression of the individual, according to V. G. Gorchakova, is the final synthesis of conscious and unconscious, personal and collective, external and internal, which ensures the consolidation of the individual, the transition from the person (mask) to the higher self, the formation of a creative personality named after himself [6, p. 12].

A brief dictionary of modern concepts and terms (comp. and the General editorship of V. A. Makarenko) treats the image like (image, facade of the personality, its external effect) — purposefully formed image (any person, phenomenon, thing), called to render emotionally-psychological influence on anyone to promote, advertise, etc [7, p.230].

Image is a story about yourself, a symbol that without words tells others about what stage of the social ladder you stand, to what circle of professions you belong, what is your character, temperament, taste, your financial capabilities [8, p.84].

Image is a dynamic system, since it is the result of constant human work on oneself. It is influenced by natural qualities, life and professional experience, education and personality education. The basis of the image is personal charm. This concept, according to V.M. Shepel, collective. It accumulates the best human qualities, informational potential of the person [11, p.45].

Image of the person, according to E.V. Andrienko is her perceived and transmitted image. The image arises when the observer gets a relatively stable impression of the other person, his observed behavior, appearance, statements, etc.

Image has two sides: the subjective, that is, the transmitted image of the person who is

perceived, whose image is created, and objective, that is, perceived by those who observe. Transmitted and perceived images may not coincide. In addition, the transmitted image does not always reflect the essence of the person. There is a so-called image credibility gap when there is an above-mentioned mismatch. The image can be accepted or not accepted, causing the corresponding positive or negative attitude to itself [2, p. 222].

The charm of a person, as N. Moreva claims, is his sociability, empatheticity, reflexivity, eloquence, as well as visual appeal, easy adaptation to new conditions, ability to maintain confidence in the circle of strangers, tolerance for dissent. Ideally, personal charm is a skillful presentation of all personality-business qualities and skills, that is, self-presentation. The ability to present oneself from the best side, to cause a definition of oneself from another is an original art, the mastering of which requires constant work on oneself.

Image, on the one hand, is the result of certain psychological processes of manifestation of personality, and on the other - serves as an external source for the formation of impressions about a given person among communication partners. Therefore, all self-presentation strategies are designed to establish, clarify, or maintain their image in the eyes of others. The self-constructive strategy is aimed at maintaining and strengthening the "I-ideal". In this regard, the following characteristics of a person are very relevant for creating the image of a person:

- social, meeting the requirements of the society in which the person lives. The perception of the image is influenced by time, place, status, models of its role-playing behavior, and so on;
- symbolic, determined by traditional culture;
- personal, expressing the individuality of the image bearer [9, p. 93].

Perception is always selective, because of this, according to V.A. Baranov is the selection, filtering, grouping of information about the person, whose image is perceived. The process of perception is divided into processes of understanding and judgment. The process of understanding is determined by the features of the communicative system of relations in the social group, presented in the form of a system of values, ideas, attitudes, mechanisms of social attribution.

All factors of perception are divided into background, which depend on the culture of society, the socio-economic situation in the country, the national characteristics of the perceivers, and situational, which include random phenomena, individual characteristics of the image perception by one person or another.

There are three levels of perceived image:

- biological, when gender, age, state of health, temperament, physical data play a significant role;
- psychological, when the adoption of the image is influenced by those qualities or character traits that are attributed or can be attributed to the bearer of the image: will, memory, thinking, character, abilities. Attributed qualities may be explained or not explained. The importance of this level of perception is that thanks to it, goals, values, interests of a social group are taken into account, and the system of relations is built in accordance with the declared requirements;
- social, which is a system of facts, rumors, gossip, legends, forming in general the perceiver's readiness to accept or reject the proposed image [3, p. 4].

L.K. Averchenko identifies three possible approaches to the image, which are the basis for image classifications:

- functional, when images are classified according to their functioning;
- comparative when comparing close images;
- contextual, when images are divided according to context [1, p.25].

So, the individual image of the teacher, presented as a set of external and internal, personal and professional qualities, is the ability to subject-subject communication with the participants of the educational process.

Modern science identifies several possible variants of the image that are inherent in the functional approach: mirror, current, desired, corporate, and multiple.

1. Mirror. This image is typical of our self-image. We seem to be looking in the mirror and reasoning what we are. Usually this version of the image turns out to be more attractive, because

psychologically we always put forward a positive attitude towards ourselves, and the weak side is a minimal consideration of the opinions of outsiders.

2. Current. This version of the image reflects the assessment of a person by those people who have information about him; both directly, obtained during communication, and indirectly, obtained through other sources of information. The weak side of this version of the image is that if there is insufficient or distorted information about the real actions of a person, misunderstanding or prejudice against the person may arise, which will influence the formation of the image.

3. Desired. This type of image reflects what image, ideal we are striving for.

4. Corporate. This is the image of the organization as a whole, and not of any separate divisions or results of its work.

5. Multiple. This is an image that is formed in the presence of a number of independent structures instead of a single corporation. A single (rather than multiple) image is being actively strengthened.

A sign of the emotional health of the individual is that its psycho-hygienic "I-image" changes adequately to external and internal influences and at the same time remains in the sociable ranges [5].

V.N. Cherepanova declares that the image, as a phenomenon of environmental can be represented as a model. It consists of two interrelated components: the core, a relatively static, but capable of changing component, i.e., "I-concept", and a variable represented by the auditory, visual, olfactory, kinesthetic systems, which change quite quickly depending on environmental conditions [10, p. 14].

The initial moment in the creation and awareness of the need to change the image is self-analysis.

The next moment is the definition for which the changed image is intended. Two points are important here: 1) determining how colleagues assess you and, accordingly, which group of colleagues should make the best impression; 2) in creating an image, the principle of "image seesaw" operates: it cannot be created in any one direction; it is created in many directions at once. The created image must be adapted to the situation and to the people participating in it.

Another step in creating an image will be the work to achieve its persuasiveness. This is done with the help of techniques-rules. These include creating positive moments in communicating with other people; the ability to find points of contact; identify existing differences in people; respect people's expectations.

The important point, completing the creation of the image, is its presentation.

All technology presentations are aimed at meeting with the audience, as well as impress her with the charm of her own personality, enthusiasm and abilities. Such a meeting gives an opportunity to the image creator to form his own position and find out how much he deserves the trust of his colleagues.

So, the components of the image of the teacher are:

- intellectual culture is the flexibility of thinking, reflection and self-consciousness associated with the development of creativity and the growth of professional skills of the teacher's personality;

- Gabitar (lat. Habitus - appearance) culture is a culture of personality, including individuality, which determines the color, physical and psychophysiological features; style (romantic, sporty, dramatic), establishing an individual creative characteristic in accordance with the requirements of the profession; fashion, reflecting the development trends and helping the teacher to be modern and recognized among colleagues and students.

- kinetic (Greek kinesis - movement) culture due to facial expressions and pantomime (gestures, expression of eyes, posture, body movement, gait and posture);

- speech culture - a personal culture that develops on the basis of the principle of objectively existing links between language and cognitive processes, suggesting a sense of style, developed taste and erudition;

- environmental culture - material and social (environment and accessories);

- artistic culture - an integrated quality of the individual, carrying out the unity of general

culture and artistry, axiological and aesthetic and ethical principles in various types of professional activity and communication.

Thus, the image of the teacher's personality repeatedly enhances its impact both on the image-maker himself, raising the master's teacher's level, and on his consumer (student, colleague, parents), thereby greatly increasing the efficiency of interaction.

In conclusion, it should be noted that the formation of a professional image will ultimately help the teacher to understand the significance of pedagogical skills.

References:

1. L.K. Averchenko Image and personal growth: studies. allowance. - Novosibirsk, 1999. - 146 p.
2. E.V. Andrienko Social psychology: Textbook. allowance for stud. higher ped. studies. institutions / Ed. V.A. Slastenin. —M.: Akademiya Publishing Center, 2000. —264 p. -WITH. 222.
3. Baranova V. A. The image of the individual as a socio-psychological phenomenon // Mag. —1994. —№ 2. - p. 29.
4. P. Byrd Sell yourself. Tactics of improving your image. - Minsk: Amalthea, 1997. - 208 p. ; Davies F. Your absolute image. - M.: Vneshigma, 1997. - 320 p.
5. V.V. Boyko The energy of emotions in communication: a look at yourself and others. - M.: Information and publishing house "Filin", 1996. - 472 p.
6. V. G. Gorchakova Applied image-teaching: studies. allowance. - Moscow: Akademicheskyy Project, 2007. - 400 p. -S. 12.
7. A brief dictionary of modern concepts and terms / N. T. Bunimovich, G. G. Zharkova, T. M. Kornilova, et al. / Comp. and total ed. V.A. Makarenko. - 3rd ed., Dorab. and add. - M.: Republic, 2000. - 670 p.
8. I. Kriksunova Create your image. - SPb.: Lan, 1997. - 315 p.
9. N. A. Moreva Basics of pedagogical excellence: studies. manual for universities. - M: Enlightenment, 2006. - 320 p. -WITH. 93.
10. V. N. Cherepanova A course of lectures on imageology: Proc. allowance. Part 1. - Tyumen: Tsogu, 2002. - 186 p. -WITH. 6
11. V.M. Shepel Imageology. How to please people. - Moscow: National Education, 2002. - 576 p.

ПЕДАГОГ ИМИДЖІ – ІСКЕРЛІКТЕР МЕН ДАҒДЫЛАР ЖИЫНТЫҒЫ

Абил А.С.

Магистр, оқытушы

Қазақстан, Ақтөбе қ., Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ.

akmaral_abil79@mail.ru

Ключевые слова: имидж, действие, компетентность, эрудиция, рефлексия.

Аннотация: в статье объясняется понятие имиджа как одного из важнейших вопросов в воспитании учителя. В то же время обсуждаются основные положения и компоненты, определяющие формирование имиджа учителя.

Key words: image, act, competence, erudition, reflection.

Summary: the article explains the concept of image as one of the most important issues in teacher education. At the same time, the main provisions and components that determine the formation of the teacher's image are discussed.

Мақаламды қазақ елі үшін орны бөлек тұлға болып саналатын Н.Ә.Назарбаевтың мына бір сөзімен бастағым келеді. Ол "Қазақстанның артықшылығы - халық сапасы, адам ресурстары. Біз өзіміздегі баға жетпес капиталды дамытып және сол дамуға жаңа да, өркениеттік жағдайлар туғызуымыз қажет" деп баса айтып көрсеткен болатын.

Қазіргі таңда білім беру мәселелері жалпы әлемдік қоғамдастықтың өзекті мәселелердің бірі болуы өркениеттің дамуының білім беру сапасымен тікелей байланысты. ҚР "Білім беру" мемлекеттік бағдарламасында білім беруді жетілдіру мен оқыту үрдісін жаңа технологияларын енгізу арқылы кәсіби сапалы мамандарды даярлауды қамтамасыз ету мәселесі қарастырылған. Жаңаша ойлайтын мұғалім міндетті түрде жаңа бағыттағы идеялар, технологияларды меңгеруді және сол білімдарлық технологияны меңгеруге дайын болуы керек.

Қазіргі заман педагогының кәсіби іс - әрекетінің табысты болуы көбінесе имиджге байланысты. Болашақта мектеп мұғалімі қандай болуы тиіс екенін түсіну үшін, бүгінгі күні орта білім беретін оқу орындарында жас ұрпақты оқытып және тәрбиелеп жүрген мұғалім

имиджін қайта қарауымыз керек.

Ең алдымен имидж ұғымына тоқтала өтетін болсақ, бұл ағылшын тілінен аударғанда «бейне», «кейіп» деп түсіндіріледі. Ал, профессор Калюжныйдың «Педагогическая имиджелогия» атты еңбегінде имидж сөзіне төмендегідей анықтама береді:

Имидж – біреудің ішкі және сыртқы көрінісі, бейнесі.

Имидж – белгілі бір құндылық сипаттамаларын көрсете отырып, эмоциялық және психологиялық әсерге ие болуға арналған, мақсатты түрде қалыптасқан бейне.

Имидж – айналасындағы адамдарға сырт бейнесімен де, сөйлеу мәдениетімен де әсер ете алатын адам бейнесі.[1]

Яғни, профессор Калюжныйдың имидж ұғымына берген анықтамалары бойынша, бұл адамның құндылық қасиеттерді бойына сіңіріп қалыптасқан, сыртқа ортасына жағымды әсер қалдыратын ерекше бейнесі ретінде айтуға болады. Сол сияқты болашақ әрбір елдің азаматын тәрбиелеп отырған мұғалім имиджі де өте өзекті мәселе деп есептеймін. Себебі, білім табалдырығын алғаш аттаған бала үшін мұғалім ең ерекше тұлға, ең қадірлі адам, ең білімді тұлға ретінде көрінеді. Ал осы атауларға лайық болу – әр білім беретін ұстаз үшін міндет. Мұғалім имиджі әрқашан жоғары деңгейде болуы шарт. Себебі, баланың өмірінің жартысы оларға білім ғана беріп қоймай, сонымен қатар оларды тәрбиелейтін және жеке тұлға ретінде қалыптастыратын мектепте өтеді. Әлеуметтік және балалық шақтан алған әсерлер мен тәжірибелер үлкен өмірге өтуіне әсер етеді. Мұғалімнің жеке басы оқушының жеке тұлға болып қалыптасуына көмектеседі. Ақпараттың басым бөлігін біз көру арқылы аламыз, сондықтан да біздің тартымды бейнеміз өте маңызды. Оған ұқыптылық, іскерлік стиль, мәнер, әдеп, күлкі жатады. Егер оқушылар мұғалімнің жеке тұлғасына қызықпаса пәнге деген қызығушылығы да болмайды деген байламға келуге болады.

Енді мұғалімнің имиджін қалыптастыру үшін имидждің кейбір аспектілерін қарастыралық. Мұғалім имиджін қалыптастыруда ең маңызды басшылыққа алынатын ережелер төмендегідей:

- имиджді қалыптастыру бұл педагогикалық қызметті алмастыру емес, оны толықтыру;
- педагогикалық қызметтің басталуына дейін педагогикалық имиджді құруға сілтеме жасау;
- имидж құрудағы әрбір мәселенің өзара байланыста болу маңыздылығы;
- әрқашан сыртқы көзқараспен қарайтын сарапшы болуы.

Өз кезегінде педагогтың имиджологиясы оның өзіндік кәсіби имиджін көрсететін нақты жинақталған компоненттерден тұрады. Олардың ең бастылары кәсіби құзыреттілік, педагогикалық эрудиция, педагогикалық мақсат қоюшылық, педагогикалық ойлау және импровизация және педагогикалық қарым-қатынас.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігі – оның имиджін қалыптастырудағы ең негізгі жеке құралы. Атақты психолог А.К.Маркова «мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі бұл оның педагогикалық қызметіндегі, педагогикалық қарым-қатынасындағы зор еңбегі мен оқушыларының жоғары деңгейдегі нәтижесі», - деп түсіндіреді. [2]

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі – бұл жалпы педагогикалық тапсырмаларды өткізіп алмай және оларды нақты жағдайға байланысты шеше білу қабілеттілігі.

Педагогикалық эрудиция – бұл педагогикалық мәселелерді шешу үшін өзінің кәсіби қызметінде қолданатын қажетті білім.

Педагогикалық рефлексия – педагогтің өзін-өзі кәсіби маман ретінде бағалап, өзінің қызметіне өз шығармашылық көзқарасын білдіру және оқушылармен қарым-қатынас орнату нысаны ретінде ой елегінен өткізуін қамтитын кәсіби тұрғыдан аса маңызды дағды. С.Ю.Степановтің берген анықтамасына сәйкес рефлексиялық қабілет – рефлексиялық үдерістерді тиімді жүзеге асыруға, өзіндік дамуына, кәсіби әрекетке шығармашылықпен қарауға мүмкіндік беретін, оның барынша тиімді және нәтижелі болуына әкелетін тұлғаның кәсіби сапасы делінген. И.Слепцова өзінің еңбектерінде педагогтің кәсіби қызметінің негізгі құрамдас бөлігі ретінде кәсіби-рефлексивті қабілетті атап айтады, бұл педагогтің кәсіби

дамуға ұмтылуы, оның дербестігі дамуының жоғары деңгейі, педагогикалық міндеттерді, проблемаларды шешуді негіздей алу қабілеттері, өзінің және оқушылардың іс-әрекеттерін шынайы бағалай алуға мүмкіндік беретін дамыған рефлексивті дағдылары деп түсіндіреді.

А.А.Биязова педагогикалық рефлексияның екі жоспарлы тұжырымдамалық моделін бөледі:

1. операциялық деңгей (сындарлы-орындаушылық, мотивациялық, рефлексиялық санада көрінетін болжау аспектілері);

2. өзіндік тұлғалық деңгей (мұғалімнің өз қызметіндегі кәсіби-тұлғалық субъектілік бағыттаушылық және рефлексиялық тұлғалық, субъектілік кірісу). [3]

Осылайша, рефлексиялаушы мұғалім дегеніміз – ойлана алатын, өз тәжірибесін талдай алатын, зерттей алатын педагог.

Педагогикалық мақсат қоюшылық – бұл мұғалімнің өз еңбегіндегі оқу-тәрбие өзгерістеріне, қиын педагогикалық ситуацияларға дайындығы және өз еңбек жолында жоспар қоя білу қабілеті.

Қорытындылай келе, мұғалім мамандығы ерекше болғандықтан, ол әрдайым көпшіліктің алдында. Сонымен имидж – сіздің бойыңыздағы талантыңыздың жан-жақты ашылып, жарқырап көрінуі, өзіңіз туралы жақсы пікірдің қалыптасу жолы. Мұғалім өз имиджін өзі жасау керек, бұған киім таңдауы да жатады. Мұғалім имиджіндегі басты құрал оның дауысы, дауыс ырғағы, оны сабақата қолдана білуі. Оқушылармен қарым-қатынас жасауда сөйлесе білу, дұрыс қарым-қатынас қалыптастыру мұғалім біліктілігінің басты көрсеткіші. Сонымен мұғалім имиджі – бұл ішкі және сыртқы мазмұн бірлігі. Осы орайда ең маңыздысы өзімен сыныпқа «не алып келеді?», ал ол кеткенде «не қалады?». Әрине, мұғалім мамандығы «мен нені іске асырдым, не іске аспады, бұдан жақсы болу үшін не істеу керек?» деген сұрақтарға жауап іздеуі керек. Сонда ғана мұғалім сыйластыққа ие бола отырып, дұрыс қарым-қатынаста болады. Әр мұғалім имиджі тек өзіне тән педагогикалық стильде қалыптасады. Бір мектепте жұмыс жасайтын мұғалімдер имиджі, сол мектеп имиджін анықтайтыны хақ. Сондықтан әр мұғалім үшін артылатын міндет те, жауапкершілік те өте жоғары және сол міндет пен жауапкершілікті сезіну де шарт

Пайдаланылған әдебиеттер

1. А.А.Калужный. Педагогическая имиджология. – Алматы, 2004 ж., 8-9 б.
2. А.К.Маркова. Психология труда учителя. – М.:Просвещение, 1993 ж., 3-9 б.
3. А.А.Биязова. Психология думающего учителя. – Москва: Педагогическая рефлексия, 2004 ж., 44 б.

КОРПОРАТИВТІ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ БАРЫСЫНДАҒЫ ТРЕНИНГТЕР

Исатаева Б.Б.

Педагогика магистрі., аға оқытушы

Қазақстан, Ақтөбе қ., Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ

e-mail-bbi_73@mail.ru

Ключевые слова: педагогика, культура, коллектив, наука, тренинг, групповая терапия, практика, взаимоотношение.

Аннотация: в нашей статье рассмотрен процесс формирования и основные ценности корпоративной культуры студентов. Описаны особенности групповой работы-психологического тренинга. Который позволяет не только развивать, но и побуждать, активизировать человека. Важным в исследовании является проведение и описание корпоративного тренинга в студенческих группах.

Key words: pedagogy, culture, collective, science, training, group therapy, practice, rapport.

Summary: in the article we consider the process of formation and the basic values of corporate culture of students. We also describe the features of group work-psychological training. Which allows not only to develop, but also to encourage, activate the person. Important in the study is the conduct and description of corporate training in student groups.

Корпоративті мәдениет кәсіби қызметтегі адамдардың өзара бір-бірімен қарым-қатынас мәдениетінің құрамды бөлігі болып табылады. Тұлғаның корпоративті қасиеттерін

қалыптастырудың мазмұны, әдістері және тәсілдері әр түрлі көптеген ғылыми пәндер, соның ішінде, психологияның да зерттеу пәні болып табылады. Тұлғаның қандай да бір қасиеттерін, соның ішінде, корпоративті қасиеттерін қалыптастыру үшін топпен жұмыс жасау әдісі, әсіресе, психологиялық тренингтер кеңінен қолданылады. Тренингтік жұмыстар адамның жаңа ұйымда, жаңа топта немесе жаңа кәсіби қызметте бейімделу процесінде эффективті түрде жүреді. Сондықтан да олар үйретудің барлық формаларында және мамандандыру процесінде үлкен танымалдылыққа ие.

Ұйымдастырылған мәдениет шегінде өңделген әдістемелер ұйымның қызмет ету процесіндегі әлеуметтік-психологиялық факторларын, соның ішінде ең алдымен, оның қызметкерлерінің өзара қарым-қатынасы мен мотивациясын, сонымен қатар топтық ұйымшылдылығын зерттеуге сүйенеді. Топтық ұйымшылдық корпоративті мәдениеттің маңызды құрамы ретінде қарастырылады. Ол ұйым қызметінің жетістіктерін анықтайды, негативті эмоционалды сезімдермен қатар жүретін ситуацияларда әлдеқайда тұрақты қылады, дамудағы дағдарыстарды жеңу көмектеседі.

Корпоративтілік тренингтері коллективтің ұйымдасу тактикасына, өз-өзінің сырын ашу процесінің тереңдеуіне әсер етеді, өзін-өзі анализдеу, өзін-өзі толыққанды көрсетуге бөгет болатын психологиялық кедергілерді жеңуге әсер ететін біліктілік пен дағдыны дамытады. Ұйымшылдық индивидтердің топта өз мүшелік орнын сақтауға итермелейтін нәтижелі күштер мен мотивтер ретінде қарастырылады. Бұл күштердің барлығы айнымалылардың келесідей жиынтық ретінде көрсетілген:

- индивидтің топқа тартылудың мотивациялық негізі;
- оның мақсатында, бағдарламасында, мүшелерінің сипаттамаларында, әсер ету әдісі, мәртебесінде және де басқа да белгілерінде бейнеленетін топтың қасиеттері;
- индивид үшін топқа мүше болу қолайлы салдар болу мүмкіндігін күту немесе субъективті ықтималдылық.

Осымен байланысты арнайы жұмыстар жүргізу – тренингтік топтардың қатысушыларының ұйымдасуына, тұлғааралық қарым-қатынаста, кәсіби қарым-қатынаста көмектесуіне себеп болатын психологиялық тренингтер пайдалы болып табылады. Тренингтер өзіндік сананың әр түрлі құрамдыларына әсер ету үшін жағдай жасайды және сондай-ақ оның жұмысын жандандырып, оңтайлы етеді. Олар топтық өзара қарым-қатынасын және уайымдарын талдауға, өзінің мүмкіндіктеріне сай рефлексия арқылы әр түрлі проблемаларды шеше алады. Әсіресе, ұйымның, фирманың, студенттік топтың қалыптасу кезеңінде бұл секілді тренингтер өзекті болып келеді.

Қайта құрылған студенттік топтарда корпоративтілік тренингтерін өткізу қажет. Ал олар өз кезегінде топта ұйымшылдықтың жоғарылауына, сенімділік атмосферасының орнауына, коммуникативті біліктілікті қалыптастыруға бағытталған болуы керек. Топтағы қарым-қатынас тек барлық бірінші курс студенттерін таныстырып қана қоймай, сондай-ақ топ ішінде және топтан тыс өзара қарым-қатынастың эффективті әдістерін қалыптастырады. Қайта құрылған топта ең үлкен екпінді ұйымшылдылыққа түсіру қажет, себебі ол корпоративті мәдениеттің базалық, топтық қасиеттерінің бірі болып табылады.

Ұйымшылдық корпоративті қасиет ретінде көрінеді:

- топ мүшелерінің бір-біріне ұнамдылығы және топтың мәртебелі-рөлдік қасиеттерінен;
- топтың өзара қатысушылары арасындағы құндылықтары, стереотипі және бағдары жағынан ұқсастықтарынан;
- топтық мақсаттарының ерекшеліктерінен;
- топтың мүшелерінің өзара байланысының өзгешелігі;
- топтық қызметтің қанағаттандырылуы
- басқару және шешім қабылдаудың сипаты (топтық шешімді өңдеуге қатысу).

«Біз сезімі» бар жерде – қатысушылар топты жоғары бағалайды. Бұндай топтар жоғары сабаққа қатысымның жоғары деңгейімен, топтың мүшелерінің базалық бағдарларының ұқсастығымен, жоғары белсенділігімен, өзара қолдау көрсетуімен, комфорт сезімімен, корпоративтің рухын көтеру, ортақтылық сезімімен, топ үшін өзіндік құндылықты

түйсінумен сипатталады.

Корпоративтілік тренингінің негізгі мақсаты топтың достық және шығармашылық атмосферасын тудыруды, кері байланыста қатысушылардың белсенділігі мен шынайылығын бағалау, психологиялық қорғаныстың деңгейін төмендету және топтық ережелер мен нормаларды меңгеру болып табылады.

Ұйымдасқан топ өте күшті терапиялық әсер етуге ие, танымдық секілді, еңбектің де эффективті қызметі үшін алғышарттар қалыптастыра алады. Ұйымшылдық өзге адамдармен сезімдерімен, ойларымен, уайымдарымен бөлісуге және қабылдауға мүмкіндік береді. Тренингтің кіріспесіндегі жаттығулар коммуникативті дағдыларды қалыптастыруға және сенімді қарым-қатынастарды орнатуға бағытталған. Бұндай жаттығулар қатысушылардың тек қана тұлғалық жоспарда өсуі емес, сонымен қатар топ ретінде де жетістікке жетуге мүмкіндік береді. Ұйымшылдық қатысушылардың коммуникативті біліктілікті дамыту процесінде қалыптасады. Ұйымшылдық себепкер бола алады:

- тұлғааралық қарым-қатынастың жақсаруы және коммуникативті байланыстың кеңеюі;
- қарым-қатынаста иілгіштіктің дамуы;
- топтағы эмоционалды жағдайдың жақсаруы және белсенділікті жоғарылау;
- әңгімелесуді қолдау техникасын жетілдіру және конфликтті ситуациясын шешу және

т.б.

Тренингте түсіну деңгейі бақылаудың, салыстырудың, мүмкін болатын көзқарастарды, позицияларды, кіші топта қарастырылатын мінез-құлықтар мен қабылдаудың әдіс-тәсілдерін интерпретациялау арқасында жоғарылайды. Тренингтің әрбір жаттығуы индивидуалды және топтық рефлексиясымен қатар жүреді, оның негізгі мақсаты индивидуалды және бірлесіп қызмет ету барысында процестерді, әдістерді және нәтижелерін ұғынуда жатыр.

Топты дамыту процесінде оның ұйымшылдылығын, корпоративтілігін жоғарылатуы мүмкін, ал ол мынадай жағдайларға әкеледі:

- топтық мүшелікті сақтау (топтан кетудің санының азаюы);
- топтың өз мүшелеріне жүретін әсерінің күшеюі (конформды мінез-құлық);
- топтық өмірге қатысудың жоғарылауы (топтық қызметке индивидтің қосылуы)
- топқа индивидуалды адаптацияның өсуі және жеке қауіпсіздігі жөнінде уайымдау

сезімі.

Тренинг процесі барысында әр түрлі жаттығулар, рөлдік ойындар және топтық пікірталастардың көмегімен айқындау, қайта өңдеу және корпоративтіліктің әдіс-тәсілдерін меңгеру, сонымен қатар ұғыну және топтағы өз орнын коррекциялау жүзеге асады.

Топтағы мүшелердің рефлексия деңгейін жоғарылату үшін әңгімелесу үстінде шынайылықты орнату қалыптасады, ал ол өз кезегінде проблеманы шешудегі эмоционалды құрам бөліктерін бөлшектеудегі адекваттылықты жоғарылатады, сонымен қатар жұмысқа белсенді араласу және топтағы қатысушылардың өзара байланысын тереңдетеді.

Тренингтің аяқтаушы сатыларда қатысушылар біріккен пікірталаста топтың бірігуі мен ұйымдасуына себепкер болатын мінез-құлықтың жаңа әдістерін талқылайды. Бұлар корпоративті жетістіктер үшін аса қажет факторлар болып табылады.

Тренингтік форманың ерекшелігі бірінші курс студенттеріне бейімделу кезінде жүргізілетін жұмыстар, сонымен бірге мазмұнына қатысушыларға қолайлы мінез-құлығының қырларын ашу мүмкіндік беретін жаттығулар кіреді. Тренингтерде әрбір адам өзін-өзі басқалардың бағалауы және пікірлері жағынан көре алатын ситуациялар туындайды, ал ол рефлексияға және қабылдаудың әдеттегі стереотиптерін өзгертуге себепкер болуы мүмкін.

Г. Крайгтің айтуы бойынша, тренингтер қатысушыларды бір жағынан, тұлғааралық қарым-қатынастар ситуациясына тән кедергілер, қиындықтардың мәнін түсінуге, екінші жағынан, стимулдаушы және әрбір адамға қолайлы қарым-қатынастың шарттары мен факторларын анықтауға және олардың мінез-құлқы басқаларға қалай әсер ететіні туралы өз ойларын тексеріп, талқыға салуды ұғынуға мүмкіндік береді. Әрбір адам тұлғалық қасиеттерін, өзін-өзі қалай көрсететінін басқалармен өзара әрекеттесу барысында көре алады.

Тренингте тұлғалық өзара әрекеттесу компоненттері меңгерілетін білімдердің, іс-әрекеттердің, құнды бағдардың өзгеруінің интериоризациясын жеңілдетеді.

Топтық тәжірибе жат болып, бөлектенуге қарсы әрекет жасайды, тұлғааралық проблемаларды шешуге көмектеседі; адам өз ішінде өзінің қиындықтарынан тұйықталып, қашады, содан соң өз проблемасының тек қана өз басында емес екендігін, басқалар да ұқсас сезімдерді бастан кешіріп жатқанын анықтайды – көптеген адамдарда бұл секілді ашылыстар өздігінен өте күшті психотерапиялық фактор болып табылады. Топта адам жаңа біліктілікке үйренуі мүмкін, өзімен тең серіктестерінің арасында қарым-қатынастың әр түрлі стильдерін эксперимент жүзінде көре алады. Егер шынайы өмірде бұл секілді эксперимент түсінбестікпен, ыңғайсыздықпен және тіпті жазалау тәуекелділігімен үнемі байланысты болар болса, онда тренингтік топтар өзіндік «психологиялық полигон» ретінде, яғни, онда өзін әдеттегіден басқаша ұстап көруге болады, мінез-құлықтың жаңа үлгілерін қолдау мүмкіндігіне ие болады, адамдарға және өзіне басқаша қарауға үйрене алады – мұның барлығы мейірбандылық, қандай болса да қабылдау және қолдау атмосферасында іске асады. Топта қатысушылар өзін басқалармен сәйкестендіре алады, оны және өзін-өзі жақсы түсіну үшін басқа адамның рөлін ойнай алады. Біреу жүзеге асырып жүрген мінез-құлықтың жаңа эффективті тәсілдерімен танысу үшін, оның нәтижесінде эмоционалды байланыс, уайымына ортақ болу, эмпатия қалыптасып, тұлғалық өсуіне және өз санасының дамуы себепкер болуы үшін қандай да бір ойын тренинг барысында жүзеге асырылады.

Сонымен, тренингтік жұмыстар білімді эффективті түрде меңгеруге, адамның мінезін қарым-қатынас барысында анықтайтын біліктілік пен дағдыны қалыптастыруға себепкер бола алады, сондай-ақ ол корпоративті қасиеттерін және тұлғаның қарым-қатынасының жүйесін дамыта отыру барысында жүзеге асады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Крайг Г. Психология развития – Спб.: Издательство «Питер», 2000
2. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга – М.: Изд-во Моск. Университета, 1994.
3. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М.: Прогресс, 1993.
4. Смит М. Тренинг уверенности в себе – Спб.: Издательство «Питер», 2000

THE IMAGE OF A TEACHER AS A SOCIOCULTURAL COMPONENT OF EDUCATIONAL PROCESS: CULTUROLOGICAL ASPECT

Nuraly Albina Bakytkyzy,
foreign language teacher, master of economics
Tazhibaeva Vilnur Tazhibaevna,
foreign language teacher

Kazakhstan, Aktobe, Baishev High Medical College, e-mail: binok_jambo@mail.ru

Кілт сөздер: білім берудің мәдени бағыттылығы, жоғары мектеп, ағымдық үрдістер, өзін-өзі шығармашылық дамыту, мәселелер, педагог, имидждік, фасилитатор, өзін-өзі тану, мәдениет, құзыреттілік.

Түйіндеме: мақалада жоғары білімнің өзекті мәселелері талданады. Қазіргі заманғы элеуметтік-мәдени кеңістіктегі оқытудағы инновациялық тәсілдердің қажеттілігі негізделіп, олардың педагогикалық жұмысының тезистерін анықтайды. Қазіргі заманғы оқу орындарының оқытушысы имиджінің үлгісін туралы айтылып, қазіргі адамның сипаттамалары анықталған. Мәдени көзқарас тұрғысынан эстетикалық тәрбие адамның жеке іс-әрекеті және эстетикалық қасиеттердің кешенді жүйесін құруға бағытталған.

Ключевые слова: культурологическая направленность образования, высшая школа, современные тенденции, творческое саморазвитие, проблемы, преподаватель, имиджелогия, фасилитатор, самообразование, культура, компетенция.

Аннотация: в статье проанализированы актуальные проблемы высшей школы, обоснована необходимость применения инновационных подходов в обучении в условиях современного социокультурного пространства, изложены тезисы педагогической имиджелогии, разработана модель имиджа преподавателя современного учебного заведения высшего звена, обрисована характеристика личности современного преподавателя колледжа. Сделан вывод о том, что эстетическое воспитание с позиции культурологического подхода невозможно без активности самой личности и нацелено на создание целостной системы эстетических

Any cultural phenomenon during the periods of development changes by overcoming a variety of crisis moments. The existence of higher education as a living and continuously developing phenomenon is accompanied by a number of pedagogical problems, as a result of qualitative change in one or another aspect takes place. The topic of pedagogical problems of modern higher education is extraordinarily multidimensional. In the article we will focus on several of the most essential components and consider the teacher's image from a culturological point of view.

The culturological approach in education becomes predominant, special attention is paid to the formation of the cultural components of both the teacher's professionalism and his image, which reflects the essence of his inner culture. It is also important that, at the present stage, the professional education should be corresponded to the main directions of socio-cultural development, and the goal should be oriented towards the priority of the cultural functions.

At this stage in the development of culture, there is a demand for specialists with pragmatic thinking, adaptive abilities, competent in many related professional spheres, possessing creative potential and striving for self-development.

Democratization and humanization of school life, as well as a focus on the student's personal development, rather than solely on the transfer of knowledge, put forward fundamentally new requirements for the teacher's personality. In the conditions of modern sociocultural space, characterized by a constantly changing global information flow, there is an urgent need for continuous self-development. A person who is in the epicenter of various impressions should be able to process information efficiently, using his own personal internal differentiators.

In this regard, the actual task of the educational process at all levels is the education of the inner individual «qualification» of each student. The need to create a «moral immunity in students» was noted by K.D. Ushinsky [1, p. 118]. This task is unsolvable without the orientation of education on the constant, continuous internal self-development of the individual. A person who strives for continuous self-development, the internalization of knowledge becomes spiritually richer.

In connection with the conceptual transformation of the requirements within the framework of the system of teaching at the college, concerning the quality of teaching, a number of problems arise, starting with the teacher's world outlook and ending with the style of clothing, nonverbalism, speech, general erudition, the core of which is the intellect and way of thinking. Of course, the primary factor is the student's perception is the image of the teacher.

Qualities that are part of the stereotype of an ideal mentor can be regarded as a system of requirements that students will present to the teacher's image in modern conditions. The creative correlation of each teacher with the stereotypical image of an ideal mentor should be an internal stimulus for his self-development and improvement, the actualization of his capabilities, the development of his own creative potential.

The alignment of pedagogical activity reveals the skill of the teacher to the dialogical interaction. Empathy, tolerance and congruence mentor refracted as a result of training.

The central object is the student who actively builds up his educational process, chooses a specific development trajectory in the educational environment. The main task of the teacher is to support the trainee, namely: to contribute successful promotion among the streams of educational information, to facilitate the solution of emerging problem situations, to help in the awareness of one's abilities and personal merits.

In connection with the above circumstances, the world educational community introduced and began to use a new term that emphasizes the high significance of this particular function of teachers - the facilitator, that is, the person who facilitates, promotes, helps to learn. Facilitation is considered, for example, as a process of increasing the productivity or speed of an individual's activity due to actualization in the consciousness of his image of another person.

Facilitation presupposes that a teacher has special qualities, such as the student's approval, the willingness to accept him for what he is. Thus, subject-subject relations are created.

The idea of a cultural orientation of education with constant creative self-development is called by the teachers-scientists «the educational paradigm of the 21st century» [2, p. 31].

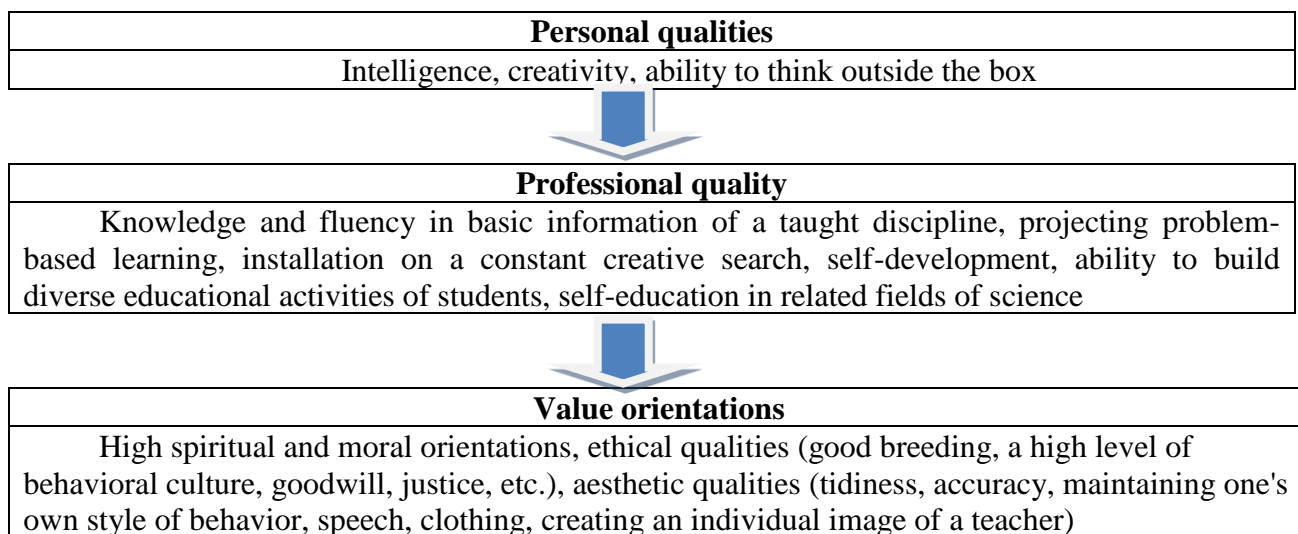
Pedagogical technology is a kind of quintessence of pedagogical education, and its interpretation is connected with the mentor's personality.

The teacher's image has always played an important role in the educational space. The famous aphorism of A.N. Leontiev - «A person is not born, a person becomes» - makes you think again about ways to improve the human individuality.

Realizing that a generation of students who live at the beginning of the XXI century - are young people who are constantly forced to passively or actively absorb information of various kinds and quality. In the educational process, the teacher must submit a new material in a bright and extraordinary way by using modern methodological tools. This makes one of the most important requirements for the teacher - to be creative and to constantly look for new creative, non-standard solutions.

A person's perception of any information is significantly dulled by its constant passive learning. Modern youth constantly absorb new information during the day (advertising on the stands, sounding radio everywhere, television, gadgets, etc.). As a result, the concentration of voluntary attention at a certain moment is dulled, and the student, as a rule, needs additional motivation to consciously concentrate on the lesson of the discipline taught to him [3]. Many experts believe that «clip» thinking dominates among young people, which is aimed at processing information in short portions. The teacher needs to develop a form of presentation of the material that will be adequately perceived by the students and will cause their interest and, as a result, motivation for further learning.

Thus, a modern college teacher is a person with a number of unique characteristics, for example, the ability to think and give his thought creatively out of the box. Let us present the teacher's personality as a scheme (Scheme 1).

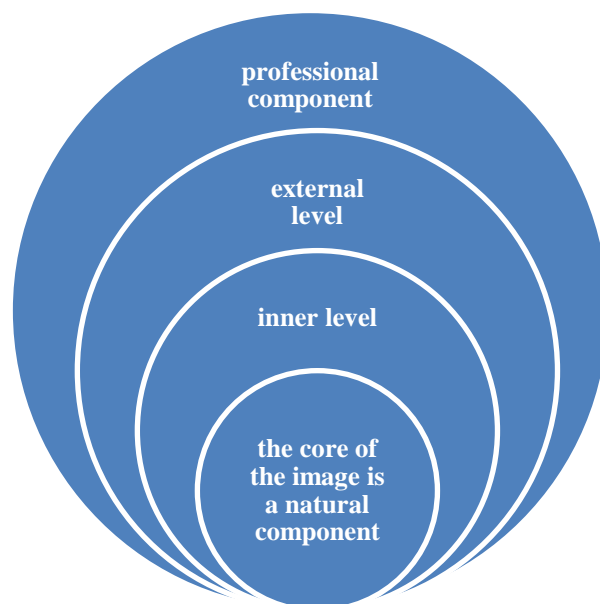
Scheme 1- Characteristics of the personality of the modern higher education teacher

The modern young generation, accustomed to seeing images of beautiful and successful people from the screens of gadgets and it is mostly identified in the minds of these concepts. They want to become as attractive, stylish, successful and intelligent. The so-called generation Z [4], accustomed to operating mainly with visual images, will more easily accept new educational information from a teacher, corresponding to their concept of «modern and stylish person».

In recent decades, the notion of «teacher's image» has become firmly rooted in science. Various aspects of pedagogical imageology are considered in the studies of L.Y. Donskaya, V.N. Cherepanova and etc. [5], with the result that this topic has acquired the status of a separate branch

of scientific knowledge. The image can contribute to the pedagogical influence on the emotional sphere of students, and therefore on their consciousness [6].

Let's imagine the image of the teacher in the form of the following model (Picture 1).

Picture 1-Model image of the university teacher

The core of this model is the core of the image - a holistic image of the teacher as an individual subject of culture. Further, the internal level of the model is indicated (personality characteristics, professional competence, pedagogical style, tact, behavior). The external level of the image means the visual and auditory appearance of the teacher: the style of clothes, hairstyle, gait, gestures, manner of speech, etc. Over all levels in this model dominates the professional component of the image. The integrity of the audience's perception of the whole image of the teacher depends on how skillfully the teacher owns the cognitive sphere of his branch of scientific knowledge, his skills professionally, with pedagogical tact inherent only in his pedagogical style.

The teacher of the last decades, being one of the main links of the modern high school, based on the experience and traditions of the national pedagogical practice, uses in his work the achievements of science. Perhaps the most significant changes have undergone the theory of teaching in the college, the essence of which was the self-concept. Consequently, a number of new forms of education have emerged (modular, problem, differentiated, competence-oriented, etc.). All of them are aimed at nurturing a cultured person with professional competence in the adjacent areas of scientific knowledge and capable of continuous creative self-development.

The variety of pedagogical problems only confirms the viability of this phenomenon. Finding ways to solve them is a fascinating and urgent task for scientists and teachers. On how deeply, emotionally, creatively teachers relate to professional search, each specific pedagogical trajectory of education depends on which a new generation of students will follow.

From the cultural point of view, aesthetic education is impossible without the activity of the subject himself and is aimed at the formation of an integrated system of aesthetic qualities while mastering knowledge, skills, value orientations, ways of professional activity and creative self-realization. Aesthetic education has a formative character, allows the individual to create, contributes to the development of aesthetic taste, fosters a culture of behavior and aestheticization of the environment.

References:

1. Ushinsky, K.D. 1974, Selected pedagogical works: in 2 vols., Moscow.
2. Andreev, VI 1996, Pedagogy of creative self-development: Innovative Course: Textbook, Kazan.
3. Isayeva, E.R. 2012, «The new generation of students: psychological features, learning motivation and learning difficulties of the first course», Medical psychology in Russia, no. 4 (15), retrieved 10 December 2015, <http://mprj.ru/ar-chiv_global/2012_4_15/nomer/nomer20.php>.

4. «Generation Z: those who shall come after» 2016, Executive.ru, retrieved 10 March 2016, <<http://www.executive.ru/manage-ment/practices/1450249-pokolenie-z-te-kto-budet-posle>>.

5. Donskaya, L.Y. 2004, Psychological conditions of formation of the image of a high school teacher, PhD thesis, Stavropol, 212 p.; Cherepanova, VN 2010, «Introduction to the teaching imageology: Manual», Successes of modern science, no. 2.

6. Sysoeva, E.Y. 2014, «Psycho-pedagogical bases of formation of image of the university teacher's competence», Science and education: current trends: collective monograph, Cheboksary, vol. V, p. 156-174, «Scientific and Methodological Library».

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ – УАҚЫТТЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Измаганбетов А.К.,
аға оқытушы,
Каржаубаева Жаркынай
Педагогика және психология
мамандығының 4 курс студенті
Қазақстан, Ақтобе қ., Қ. Жұбанов атындағы АӨМУ
izm.anuar@mail.ru

Ключевые слова: тайм-менеджмент, отношения, время, формирования подростка, ценный ресурс.

Аннотация: время - одна из важнейших ценностей нашей жизни. Этот ценный ресурс не может быть отозван или восстановлен. Мы обсуждали эту статью с точки зрения управления временем, концепции времени и как правильно и эффективно организовать его.

Key words: we have discussed this article in terms of time management, the concept of time and how to properly and effectively organize it.

Summary: time is one of the most important values of our life. This valuable resource cannot be recalled or restored. We have discussed this article in terms of time management, the concept of time and how to properly and effectively organize it.

Тайм-менеджмент (ағылш. Time Management) — уақыт ұйымдастыру технологиясы және оның пайдалану тиімділігін арттыруды сонымен қатар уақыт бөлудегі бақылау, онда арнайы тиімділігі мен өнімділігін арттыру. Тиімділікті, нәтижелікті арттыру мақсатында жасалатын жоспарлау процесі, кейбір әрекеттерге жұмсалатын уақытты бақылау, басқару. Өткен күндер, жылдар қайта келмес, ал келесі жылдың қалай өтуі бізге, сізге байланысты.

Бұл әрекет шектелген уақыт аралығында жасалып жатқан жұмыстың пайдасын барынша көбейту. Уақыт – біздің өміріміз. Ендеше оны қалай пайдаланып жүрміз. Адамның өмірінде оның уақытын ұрлайтын пайдасыз нәрселер көп. Уақытты дұрыс пайдалана білмегендіктен де ісіміз қордаланып жатыр. Қазіргі таңда уақытты тиімді пайдалануды «тайм - менеджмент» деп атап жүрміз. Оның мәні – уақытты тиімді пайдалану.

Ұлы адамдардың ғұмырнамасына көз жіберсек, олардың алтын уақытты барынша бағалап, барынша тиімді пайдалануға тырысқандарын көреміз. Мысалы, Италияның ұлы суретшісі, әйгілі өнертапқыш Леонардо да Винчи ерекше жұмыс кестесін қолданыпты. Ол жұмыс күнін 4 сағаттан бөліп, арасында 15 минут сайын көз шырымын алып отырған. Ұлы композитор Вольфганг Амадей Моцарт 6 жасынан бастап әуен шығара бастаған. Небәрі 35 жыл өмір сүрсе де, артына өлмес мұра – 626 ғажайып туынды қалдырып кеткен. Моцарт өте еңбекқор адам болған. Сөйтетұрып, оның үнемі сергек жүргенін, шаршауды білмегенін замандастары жазып қалдырған. «Мұның сыры неде?» дерсіз. Ешқандай құпиясы жоқ. Моцарт күн тәртібіне бағынған адам болыпты. Ол күнделікті сағат таңғы 6-да оянып, таңғы 9-ға дейін шығармашылықпен айналысқан. Қалған уақытын оқытушылық қызметке арнап, арасында концерттер өткізген. Кешкі сағат 6-да қайтадан шығармашылыққа ден қойып, тура сағат түнгі 1-де ұйқыға кеткен.

Тағы бір ескеретін жайт, Моцарт әрдайым қолына кітап ұстап жүріпті. Қолы қалтаткенде кітап оқыған. Ұлы физик Эйнштейннің тек бір үлгідегі киім кигені әмбеге аян. Бұл «әпенделіктің» артында алтын уақытты үнемдеу жатыр. Эйнштейн киім таңдап, «мынау

маған жарасады, мынау жараспайды» дегенге бас қатырғысы келмеген. Оған кететін уақытын аяған. Дәл осындай киім талғамаудың мысалына айфонның «атасы» Стив Джобстың да, фейсбукты ойлап тапқан Марк Цукербергтің де бойынан байқауға болады. Мұны біржағынан қарапайымдылық десеңіз, екінші жағы, сол баяғы, уақытты зая кетірмеу екені түсінікті жайт. Майкрософт компаниясының негізін қалаушы Билл Гейтсті білмейтіндер кемде-кем. Бүгінде әлемдегі ең бай адам саналатын Гейтс аз ғана уақытта жетістікке жеткен жоқ. Гейтс феноменінің артында табиғи дарын, ұшан-теңізбілім, қажырлы еңбек тұр. Сонымен қатар, ол – уақытын бағалаған жандардың бірі. Ол жастайынан-ақ, күн тәртібін түзіп, не істеп, не қоятынын алдын ала жоспарлап отыруға дағдыланған екен. Студент кезінен бойына қалыптасқан әдеттердің бірі – үйден тамақ ішпейді. Өйткені, тамақ жасауды уақытты текке сарп етудеп ұққан. Миллиардер Гейтс сол әдетімен күні бүгінге дейін үйінде аспаз ұстамай, көшеден тамақтанады екен.

Уақытты үнемдеп, тиімді пайдалану Батыс елдерінде әлдеқашан арнайы ілімге, өмір салтына, тіпті өзіндік өнерге айналып кеткен. Ол – Тайм-менеджмент немесе уақытты басқару туралы ілім. XX ғасырдың аяғында пайда болып, қазіргі кезде жан-жақты жетіліп, сан салаға бөліне бастаған бұл ілімнің қазіргі заманада мына ауадай қажет екенін айтады мамандар.

Алғашқыда, Тайм-менеджмент термині тек бизнес саласында қолданылатын, алайда қазір терминнің мағынасы кеңелуімен байланысты адамдардың жеке ісіне де байланысты болды. Уақытты пайдалы қолдану жүйесі түрлі амалдардан, техникалардан, құралдардан және әдістерден құрылған. Кез келген жобаның көлемі мен уақытын нақтылайтын жүйе болғандықтан, тайм менеджмент оның қажеттілігі болып табылады.

Уақытты басқару нақты міндеттері, жобалар мен мақсаттар орындау үшін пайдаланылатын дағдыларын жиынтығын алуға көмектесе алады, Осы дағдылар келесі мәселелерді қамтиды: жоспарлау, бөлу, мақсаттарын қоюы, жұмсалған уақыт талдау, мониторинг, ұйымдастыру, тізімдер мен басым бағыттарын құру.

Басында, уақыт басқару тек бизнеске жатқызылған, бірақ кейінірек осы термин сол негізде жеке қызмет саласын қосып алады. Әдетте, уақытты басқару кез келген жобаның дамуына қажеттілік, себебі ол жобаны аяқтау және көлемін уақытын анықтайды. Соңғы рет қашан көңіл бөлгеніңізді ұмытып қалдыңыз ба? Тайм-менеджмент жайлы ойлануға уақыт келді: уақытты бағалауды және бір минут болсын уақытты босқа жоғалтпауды үйрену қажет. Бір мақаланы оқи салып, тайм-менеджмент дағдысын меңгеріп алу, әрине мүмкін емес. Алайда жүріс-тұрысыңызға қажетті түзетулер енгізу мен назар аударуға тұрарлық тұстарды анықтауға әбден болады.

Қазіргі таңда жоғарғы сынып оқушыларының психологиялық мәселелері педагогтарды ерекше алаңдатууда. Зерттеушілердің пікірі бойынша оқушылардың тұлғалық деңгейінің негізгі бағыттарына мыналар жатады: 1) танымдық қызығушылықтарымен қабілеттерінің дамуы; дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуы (В.Б.Бондаревский, В.С.Шевченко және т.б.); 2) кәсіби бағдар, дербес еңбек етуге даярлық (А.А.Давыденко, Е.М.Бабосов және т.б.); 3) шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру, қабілеттерді өзіндік жүзеге асыру (Н.Ф.Маслова, Б.С.Кобзарь және т.б.); 4) әлеуметтік адамгершілік ұстанымдары және құндылық бағдарларын қалыптастыру (Е.В.Бондаревская, Л.Ю.Иванова, С.А.Конюх-Синида және т.б.); 5. өмірлік жолды таңдау (К.В.Бербова, Л.М.Николаева, В.Г.Гурова және т.б.);

Қазіргі таңда тайм менеджмент әлеуметтік тәжірибе және бизнеске қызмет көрсетудің маңызды бағыты ретінде батыс елдері мен АҚШ-та жақсы дамыған. Батыс елдерінде тайм менеджменттің мысалы ретінде 1990 жылы шыққан Стивен Ковидің «Жоғары қабілетті адамдардың 7 принципі» атты еңбегін атап өтсе болады (Covey S. R. 7 Habits of Highly Effective People. N. Y, 1990).

С.Кови өз кітабында жеке тұлғалық жетістікке жетудің толық тұжырымдамасын береді. Жетістікке жетуді екі кезеңге бөліп көрсетеді: біріншісі – тәуелсіздікке тәуелділік деңгейі (жеке тұлғалық жеңісі), екіншісі – саналы бір біріне тәуелділігі (қоғамдық жеңіс). Бұл жерде жақсы принцип адамның жеке тұлғалық жетістіктерін көрсетеді.

Тайм-менеджментті түгелдей талдау, қағидаттарын тәптіштеп түсіндіру мүмкін емес. Десек те, оның бүгінгі күні аса танымал болып отырған қарапайым әдістерімен таныстыра кетейік.

«Қызанақ» немесе «таймер» әдісі. Бұл әдісті италиялық студент Франческо Чирилло ойлап тауыпты. Ол емтиханға дайындалғанда таймерді 25 минутқа қойып, лекцияларды зырылдатып оқыған. Сосын 5 минут демалып, ойын басқаға аударып барып, қайтадан таймерді іске қосқан. Осылай 4 «таймер» өткізіп барып, 35-30 минуттық үзіліс жариялап отырған. Бұл әдістің тиімділігі неде? Физиологтардың айтуынша, әрбір адам бір іспен 25-30 минуттай беріле айналысуға қабілетті екен. Содан соң миы шаршай бастайды. 5 минуттық үзіліс осы ми жұмысын тез арада қалпына келтіруге мүмкіндік береді. Яғни, бұл әдіс – адам ағзасының биоритмдеріне негізделген әдіс. «Таймер» әдісін қолдана отырып, кезек күттірмейтін маңызды істерді тез арада атқаруға болады екен.

«Бақа өлтіру» әдісі. Әдетте әр адамның істегісі келе бермейтін, бірақ істеуге тиісті жұмыстары болады. Кейде аса жақтыра бермейтін адамға хабарласуға тура келеді. Кейде барғың келмейтін жаққа барып, кірмейтін есікке кіруге мәжбүр боласың. Тайм-менеджментте мұндай сүйкімсіз істердің бәрін «бақа» деп атайды. Осы «бақаларды» бірінші кезекте өлтіріп отыру керек. Басқаша айтқанда, осы жұмыстарды бірінші кезекте бітіріп, олардан құтылып алу керек.

Бұл әдістің тиімділігі. Психологтардың айтуынша, істегің келмейтін жұмыс бітпейінше көңіл-күйің орнықты болмайды екен. Егер олар істелмесе, адамның күні бойы еңсесі түсіп, мазасы қашып жүретін көрінеді. Ал «басқаларды» бірінші кезекте «өлтіріп» тастаған жағдайда басқа жұмысқа ынтаңартып, өнімді жұмыс істеуге мүмкіндік туады.

«Піл» әдісі. Тайм-менеджментте біршама уақытты қажет ететін үлкен жұмыстарды «піл» деп атайды. Мысалы, ол дипломдық жұмыс, диссертация немесе үйдің құрылысы болуы мүмкін. Мұндай жұмыстарды кезеңдерге бөліп тастау керек екен. Және шама-шарқынды ескере отырып, бүге-шүгесіне дейін жоспарлап алған ұтымды болмақ. Сонда біртіндеп отырып, денесі зор «пілдің» өзін «жеуге» болады екен.

Тиімділігі. Кез келген үлкен жұмыс адамға қорқынышты көрінеді. Ал егер күндерге, айларға бөліп, нақты жоспар құрып алсаң, оны оңай еңсеруге мүмкіндік аласың.

Уақыт жайлы айтылған мынадай қанатты сөз де еріксіз өзіне назар аудартады. «Жеңіс пен жеңілістің арасында бір ғана кедергі бар. Ол – «уақыт жоқ» деген ұғым ғана» (Франклин Филд). Иә, солай! Зымырандай зулаған уақыт ешкімді де аямайды. Егер «ертеңістеймінмен» күннді өткізіп, уақыттың көшінен қалып қойсаң, опық жеп өкінерің анық. Керісінше, атқарылуға тиісті жұмысты күнделікті еңсеріп отырсаң, уақыттың да салмағы білінбек емес. Кешкісін қылаулап жауған қарды көресің де, елемейсің. Ал таңертең аулаға шыққан кезде ол тізеден келіп тұрады. Уақытты игерудің заңдылығы да тура осындай. Тұрақты жұмыс кестесінен жаңылмаған адам біраздан соң қыруар істі тындырып тас-тағанын байқайды. Тіпті, «осыны мен істедім бе?» деп өзіне-өзі таңғалады. Уақытпен бағындырудың бар құпиясы да осында. Ал уақытты бағындырған адам, сөзсіз, жетістікке жетеді.

Уақыт - біздің өміріміздегі ең маңызды баға жетпес құндылықтарымыздың бірі. Бұл бағалы ресурсты кері қайтарып алуға немесе қалпына келтіруге болмайды. Ақшамызды жоғалтып алсақ, оны күндердің бір күнінде қайтадан табуға болады. Бірақ, уақыт бір орнында тұрмайды, өз ағымымен жүріп жатады. Көп жағдайда адамдар өткен өмірлеріне кері бұрылып қарағанда, қаншама жылдарының қалай өтіп кеткенін енді ғана аңғарып жатады. "Осы күнге дейін не бітірдім? Қандай мақсаттарға жеттім?" деп өздеріне сұрақ қойып, "Қайран алтын уақытым-ай!" деп те өкінбесі бар ма. Сондықтан, әркім өз уақытын барынша тиімді әрі пайдалы істерге жұмсау керек. Уақытты тиімді пайдалану үшін не істеу керек?

1. Өзіңіз ұнататын іспен айналысыңыз. Өміріміздегі жетістіктердің жартысынан астамы сүйікті істерімізбен айналысудың арқасында. Қызығушылықтарына (хобби) аз уақыт бөліп, жұмыстарына үнемі шағымданып жататын адамдар аз емес. Сондықтан, сіздің табыс көзіңіз бен сүйікті ісіңіздің арасында байланыс болғаны дұрыс.

2. Жоспарыңыздың орындалуын тездететін істермен ғана айналысыңыз. Күнделікті

жұмыстардың ішінен пайдасыз істерді алып тастаңыз. Өзіңіздің босаңсуыңызға жол бермеуге тырысыңыз.

3. "Бүгін және дәл қазір қандай жұмыстар маған пайда әкеледі?" Осы сұрақты өз-өзіңізге әрдайым қойып жүрген абзал. Бұл өзіңізді тәрбиелуге және уақытты ұтымды пайдалануға көмектеседі.

4. Егер сіздің өмір сүруіңізге 1 жылдан аз уақыт қалса, не істейсіз? Бір жылдың ішінде қандай жұмыстарды атқарар едіңіз? Осындай ойлар адамдардың өмірдегі маңызды заттар мен өмірлік мақсаттарын түсінуге септігін тигізеді. Бұл арқылы адамдар нақты жоспар құрып, сол жоспарларды орындау жолында жұмыс істей бастайды.

5. Жоспар құру. Бір күнге, аптаға, айға немесе бір жылға жоспар құру - маңызды істерді айқындауға, бірде бір минутты босқа кетірмеуге көмектеседі. Сонымен қатар, жоспарлар мен мақсаттарыңыздың тізімін жазып, түртіп отыратын қойын дәптердің болғаны дұрыс.

6. Алдымен бір істі бітіріп қана келесі іске көшіңіз. Бастаған ісіңізді аяқсыз қалдырмаңыз.

7. Тізімді басымдылығы бойынша құру қажет. Көптеген адамдар өздеріне жақын жұмыстардан бастағанды жөн көреді. Дегенмен, күнделікті атқарылатын істердің тізімі маңыздылығы бойынша құрылатын болса, бұл адамға жоспар бойынша рет ретімен жұмыс істеуге көмектеседі. Әрбір аяқталған істерді тізімнен сызып тастауға болады. Сонда адамдар жоспарларының бір бөлігінің жасалғанын көріп, ары қарай бар күшімен жанталасуға дем береді.

8. Күнделікті атқарылған істерге талдау жасаңыз. Күнде ұйықтар алдында өз-өзіңізге жауап беріңіз. Қандай жұмыстар орындалды, орындалмағандары болса себептерін іздеп, өз істеріңізге талдау жасаңыз.

9. Жұмыстарды кейінге қалдырмаңыз. Әрбір іске жауапкершілікпен қарап, бірінші реттен олжалы аяқтауға бар күшіңізді салыңыз. Бұл қателіктердің аз болуына және екі жұмыстың жасалмауына жол береді. Ең бастысы, өте мұқият болып, әр қадамыңызды тексеріп отырыңыз. Ешқашан жоспарларыңызды кейінге шегіндірмеуге тырысыңыз. "Жалқаудың ертеңі бітпес" дегендей, әрбір кейінге қалдырылған істің ұзаққа созылуы немесе мүлдем ұмытылып қалуы мүмкін.

10. Толыққанды жұмыс істеу үшін өзіңізге көңіл бөліңіз. Уақыт өте келе адамның жұмысқа қабілеттілігі төмендейді, сондықтан демалысқа да дұрыс уақыт бөле білу керек. Табысты аяқталған жұмыстар үшін өзін мадақтап, біраз үзіліс бөлу керек. Бірақ, демалғанның жөнісі екен деп, бос сандалудың қажеті жоқ. Демалысқа арналған уақытты да пайдалы өткізуге болады. Мысалы, қызықты кітаптар немесе жаңалықтар оқу, спортпен айналысу. Бұл келтірілген әдістер уақытты тиімді пайдалану жолдарының тек қана бір бөлігі. Әрбір адам өзінің уақытын қалай өткізетіндерін бақылап, зерттеуі керек. Бұл арқылы адамдар осал тұстарын біліп, олардан құтылуға тырысады. Уақытты тиімді пайдалана білу үшін, адам ең алдымен оның маңыздылығын түсініп, әр іске шыдамдылық пен табандылықпен қарауы қажет. Өмірде мүмкін емес нәрсе жоқ, сондықтан уақытты ұтымды жұмсай алатын әр адам үлкен жетістіктерге жете алады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. <https://massaget.kz/kyizdarga/psihologiya>

2. Елшібаев Р.Қ. Кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру: Оқу құралы. Алматы: Экономика 2009.

3. Сәбден О. Кәсіпкерлік. Алматы «Эксклюзив», 2009 ж.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ РАЗЛИЧИЙ В ВОСПРИЯТИИ PR-ТЕХНОЛОГИЙ МЕТОДОМ СЕМАНТИЧЕСКОГО ДИФФЕРЕНЦИАЛА

Калышева Ж.Р.
Кафедра педагогики и психологий
студентка 4 курса
Казахстан, Актөбе, АРГУ имени К.Жубанова
kalysheva.zhaniya@mail.ru

Кілт сөздер: қажеттілік, әдіс, эмоция, дифференция.

Түйіндеме: бүгінгі нарықта тауарларды немесе қызметтерді жылжыту өте қажет болып табылады. Табысты PR-науканы зерттеу объектісін жетекші орындарға шығаруға мүмкіндік береді.

Key words: differentiation, need, emotion, method.

Summary: today, the promotion of goods or services on the market seems to be very necessary. A successful PR campaign allows you to bring the object of study to the leaders in the niche it occupies.

На сегодняшний день продвижение товара или услуг на рынке представляется крайне необходимой. Удачная PR кампания позволяет привести объект исследования в лидеры на занимаемой им нише, тогда как неразумная – с легкостью способна привести к поражению.

Нетрудно заметить, что на применение PR-технологий обращен колоссальный интерес. Потребность осуществления определенных исследований в сфере пиар на протяжении всего жизненного цикла компании становится актуальной. Главной задачей остается правильно подобрать метод для эффективного анализа исследования. Важным условием успешности рекламы является ее психологическая эффективность

Методика семантического дифференциала представляет собой эффективный способ при исследовании PR- технологий, который позволяет определять эмоциональный субъективизм к услуге или товару на рынке (аффективный компонент установки), не обремененный рационализирующими мотивами (когнитивным аспектом). Определить какие эмоции получит будущий покупатель от вашей компании, т.е. предвидеть подлинный образ действий покупателя [1, с.26].

Применяя метод семантического дифференциала, образуются статистически ценные результаты на маленьких выборках, так как единицей анализа выступает не сам респондент, а оценка (в среднем каждый респондент оценивает по 7–10 объектов по 15–25 шкалам, т.е. выставляет 100-250 оценок).

Метод семантического дифференциала определяет содержание скрытых факторов, оценочных признаков, на основании которых респонденты создают оценки. Таким образом, при помощи метода семантического дифференциала реально сформировать таблицу распределения интересующих товаров в конструкции факторов, получив при этом показательный, свободно интерпретируемый результат исследования.

Применяя в методике семантического дифференциала образ "идеального" объекта, наряду с тестируемыми объектами сравнения, позволяет наметить ожидаемый курс развития, потенциальную опасность объекту пиар воздействия, преимущественно важные качества товара.

Применение методики СД в исследовании психологических аспектов пиар технологий предоставляет возможность давать оценку магазину и его компонентам, получая в результате относительно бюджетного и немасштабного исследования статистически важные оценки глубинных структур сознания потребителей.

При разработке рекламы на основе психологического восприятия конкретного продукта нужно придерживаться четких шагов:

-определить главные факторы, воздействующие на оценку и выбор продукции подобного рода;

-уловить ожидания целевой аудитории от «идеального» продукта и проанализировать, каким из этих ожиданий соответствует продвигаемый объект, а каким - нет.;

-определить оптимальные способы рекламирования.

Здесь важно понимание, какие методы пиар кампании в наибольшей степени охватывает вашу целевую аудиторию, и какие элементы будут в полной мере восприниматься целевой аудиторией. Первая задача находит решение, не прибегая к психосемантическому методу, а при разрешении следующей без него не обойтись [2, с.58].

Вслед за решением данных целей разумно перейти к подготовке рекламного сообщения. Создав ряд вариации рекламных сообщений, определяем подлинность положительного восприятия целевой аудиторией, и создают ли они образ продукта, соответствующий благоприятным ожиданиям целевой аудитории. Для этого рекламные сообщения необходимо протестировать. Рассмотрим возможность реализации этих задачи с помощью метода семантического дифференциала.

Сначала определим главные факторы оценки продукта потребителями, ожидания от этого продукта, оценим, насколько продукт соответствует ожиданиям потребителей, и выделим целевую группу потребителей. Далее следуем согласно следующей последовательности. Первый шаг - разработка 15-20 оценочных шкал, для чего необходимо провести 20 неформализованных интервью. Второй шаг - оценка группой респондентов по этим шкалам продвигаемой продукции, продукции основных конкурентов и «идеальной» продукции. Так как одной из планируемых задач является выделение целевой группы, количество респондентов должно быть достаточно велико и разнородно по социально-демографическим и социально-экономическим показателям. Оцениваемых объектов не должно быть слишком много, их обилие затруднит оценку.

Следующий этап, на котором понадобится проведение исследования - тестирование рекламных сообщений. Здесь исследователь должен оценить, какое рекламное сообщение наиболее лояльно воспринимается целевой аудиторией и соответствует ли формируемый рекламой имидж рекламируемого продукта ожиданиям целевой аудитории. Техника исследования и анализа на данном этапе схожа с техниками, применявшимися на предыдущих этапах. Здесь исследование проводится также на группе в 40-50 человек, в которую входят представители целевой аудитории рекламируемого продукта. Оценке одновременно подвергаются рекламные объявления и образ рекламируемого продукта. В результате отбирается объявление, которое, во-первых, наиболее лояльно воспринимается целевой аудиторией и, во-вторых, создает образ продукта, максимально приближенный к идеалу [3, с.16].

Собрав и обработав информацию, планомерно приступаем к ее анализу. Предварительно необходимо рассчитать средние значения для каждого продукта по всем шкалам. Среднее арифметическое (сумма всех оценок, поделенная на их количество) определяет среднюю оценку продукта. Рассчитав средние значения, можно сравнить оцениваемые объекты между собой и понять, какие из них оцениваются лучше или хуже по каждой шкале. Сравнение объектов с «идеалом» даст информацию о том, насколько они соответствуют ожиданиям потребителей.

При помощи факторного анализа мы сможем выявить латентные факторы оценки объектов потребителями и узнать, какие из них более влиятельны. На основе выделенных факторов построим семантическое пространство восприятия объектов. Анализ положения объектов в этом пространстве позволит оценить, насколько они соответствуют выделенным исследователем факторам. При этом «идеальный» продукт будет приближен к верхнему правому углу пространства, так как в силу своей «идеальности» он будет максимально соответствовать выявленным факторам оценки. Положение «идеального» продукта в системе координат семантического пространства показывает ожидания респондентов. Положение остальных объектов демонстрирует, насколько они соответствуют ожиданиям потребителей. Анализ их положения позволяет сделать выводы о том, как сильно они отличаются от «идеала» и каковы их различия между собой [4, с.35].

Таким образом, метод семантического дифференциала, применяемый в исследовании психологических аспектов восприятия пиар технологий, дает возможность выявить тонкие

сведения об оценках целевой аудитории и причинах ее поведения. Подобные данные трудно получить, используя другие, привычные в Казахстане, методы исследований.

Использованная литература:

1. Баранова Т.С. «Психосемантические методы» М: 4М. 1993-94. № 3-4
2. Петренко В.Ф. «Психосемантика сознания» М.: изд-во МГУ, 1988
3. Толстова Ю.Н. «Измерение в социологии» — М.: «ИНФРА-М», 1998
4. Серкин В. П. Методы психологии субъективной семантики и психосемантики : учеб. пособие для вузов. М.: Изд-во ПЧЕЛА, 2008. С. 253—254.

ПОЗИТИВТІ ОЙЛАУ ПОЗИТИВТІ ИМИДЖДІ ҚҰРУ ЖОЛЫ

Кусаметова Г.К., п.ғ.к., аға оқытушы,

Баймұрат О. Б. «Педагогика және психология» мамандығының 1-курс магистранті

Қазақстан, Ақтөбе қ., Қ. Жұбанов атындағы АӨМУ

Ключевые слова: позитивный имидж, позитивное мышление, аффирмация, визуализация, успех, мыслеобраз, информация.

Аннотация: В статье рассматривается влияние позитивного мышления на формирование позитивного имиджа. Позитивное мышление характеризуется жизнерадостным мироощущением, способностью воспринимать и распространять только положительные мысли и эмоции. Мысль материальна, следовательно, имидж человека – это результат положительной или отрицательной мысли, представлении себя.

Key words: positive image, positive thinking, affirmation, visualization, success, mental image, information.

Summary: The article considers the influence of positive thinking on the formation of a positive image. Positive thinking is characterized by a cheerful attitude, the ability to perceive and spread only positive thoughts and emotions. The thought is material, and therefore, the image of a person is the result of positive or negative thoughts, presenting themselves.

Біздің қазіргі заманғы әлемде позитивті имидж көп нәрсені айқындайды, өйткені бұл бірегей жиынтық көрсеткіш, бірінші кезекте, әртүрлі адамдарды тартуға мүмкіндік береді. Имидж іскерлік қарым-қатынасты қоса алғанда, қарым-қатынас үшін тартымды негіз құруға және табысты дамудың кепілі бола алады.

Адамзат имидж мен табыс арасындағы тығыз байланыстарды таба алғаннан кейін, адамдар өзгелердің ықыласы мен қарттығын жаулап алу құралы ретінде позитивті имиджді қалыптастыруға көп көңіл бөле бастады.

Имидж - адамның қалыптасқан бейнесі, өнер ретінде мақсатты түрде адамның өзін, не бұқаралық ақпарат арқылы белгілі бір зат немесе адам жөніндегі керек мәліметті бейнелеп көрсету. Имидж адамның жеке қарым-қатынастары барысында қалыптасады және басқалардың пікірлері негізінде қалыптасады [1, 5б.].

Имидж қалыптастыру кезінде ол жасақталған топтың ерекшеліктерін, оның құндылықтарын, нормаларын білу керек. Пікір көп жағдайда кәсіптік имидждің жеке имиджге қарағанда маңызды екенін білдіреді. Шын мәнінде, адамға орнату, оған деген қарым-қатынас әрқашан осы адамнан келетін барлық нәрсеге аударылады. Жеке сурет - бұл база, ал кәсіби - үстіңгі құрылым, қосымша. Сондықтан «адам-адам» мамандығы үшін позитивті имиджді қалыптастыруға баса назар аудару қажет.

Позитивті имиджді қалыптастыру - зерттеу нәтижелеріне негізделген күрделі көп кезеңді процесс, сондай-ақ адамның идеалда қандай беделге ие болуы тиіс екендігі туралы азаматтардың пікіріне сүйенетін күрделі процесс [2, 9с.].

Позитивті имиджді қалыптастыру үлкен танымалдылыққа ие, бірінші кезекте, іскер адамдарда, оларға тек сыртынан ғана емес, айналадағы барлық нәрселерді ұнатады, олар өз ісінің кәсіпқойлары ретінде бірінші көзқарастан тиісті әсер ете білуі тиіс. Бұдан басқа, сұхбаттасушыны өзіне жайғастыра білу, сенім, шабыт, оптимизм және позитивті ойлауға ие болу маңызды.

Жоғарыда аталған қасиеттердің кейбір көпшілігі туа берілген, ал кейбіреулеріне өз тұлғасына табанды еңбек ете отырып, өз бетінше жетуге тура келеді.

Осыған орай, жеке тұлғаның дамуы имидждің қолайлы нәтижесі екені түсінікті болады.

Позитивті имидж қалыптастыру үшін, бірінші кезекте позитивті ойлауды үйрену керек.

Соңғы ғылыми эксперименттер адамның ойларын ерекше сезімтал аппараттарда бекітуге және визуализациялауға болатынын көрсетті. Бұл ойлардың материалдық табиғаты мен ойлау гигиенасының қажеттілігі туралы айтуға мүмкіндік береді. Демек, әрбір адамның өмірі - өзі туралы және оны қоршайтын әлем туралы ойлаудың нәтижесі, сондықтан позитивті имидждің басты шарттарының бірі ақпаратты позитивті қабылдау, позитивті түрде ойлау болып табылады.

Біздің әрқайсымыздың ойларымыз - табиғатқа жіберілген энергияның ұйысуы, олар өмірлік мән-жайлар түрінде бізге қайтады. Адам бір нәрсе туралы күшті және ұзақ ойлаған кезде, оның энергиясы мен ақпараттарының көп саны ой-суреттерде жинақталады. Ой-суреттер - бұл барлық сезім органдары жеке қабылдаған заттың тұтас бейнесі. Қабылдау - бұл бүкіл ағзаның, қабылдаудың барлық арналарының функциясы. Осындай көп қырлы қабылдай отырып, адам өз тәжірибесі мен жадында көп өлшемді ойды қалдырады. Көп энергия ойға салынған сайын, соғұрлым белсенді және дәлірек іске асырылатын болады. Ойлар энергиясы жақсы жағдай жасай алады, мүмкін қиратуы мүмкін. Позитивті ойлаған кезде оң эмоциялар жинақталып, адам жеңіске деген құштарлықты, сенімділік пен қуанышын сезінеді. Біздің ойларымыздың сапасына денсаулық, сыртқы көрініс, көңіл-күй, эмоциялар мен сезімдер тәуелді.

Позитивті имидж қалыптастыру негізінде позитивті ойлаудың үш негізгі әдістерін бөліп көрсетуге болады:

1. Оң көзқарастар немесе аффирмациялар - адамның қалауы бойынша айтылған сөздер. Аффирмациялар болашаққа қолдау көрсету арқылы жасалады;

2. Визуализация;

3. Позитивті ойлау.

Бұл әдістерді қолданбас бұрын, мақсатты тұжырымдау қажет. Бастапқы жағдайларды, тапсырмаларды анықтап, сыртқы деректерді объективті бағалау қажет. Сіздің позитивті имиджіңіз қандай?

Аффирмация позитивті имиджіңізді қалыптастыруға керек сапалар мен қасиеттерді иемденуге мүмкіндік береді. Аффирмация - бұл қайталанған қайталануымен адамның сана сезіміне қажетті бейнені немесе көзқарасты түзететін, психо-эмоционалдық фонын жақсартатын және өмірдегі жағымды өзгерістерді ынталандыратын ауызша формуласы бар қысқа фраза.

XIX-XX ғасырларда француз ғалымы Эмиль Куэ аффирмацияның теориясын ұсынды. Аффирмация – бұл қысқа фразалар. Аффирмация осы шақта жазылу керек және күмән тудыратын сөздер қолданылмағаны жөн. Сөзді дұрыс қолданбай өз өмірімізді қалай құртып жатқанымыз жөнінде Луиза Хей «Көгілдір кітап» еңбегінде жазған болатын. Сіз неменеге көбірек көңіл бөлсеңіз, сол сіздің өміріңіздегі тұрақты нәрсе болып табылады [3, 25с.]. Ең алдымен, имидждік параметрлер тізімін құру қажет:

–Сенімді;

–Адал;

–Кәсіпқой;

–Мейірімді;

–Оптимист және т.б.

Осы қасиеттерді қысқа фраза ретінде айтып, өз бойында қалыптастырады.

Мақсатқа жетудің ең маңызды және тиімді әдістерінің бірі – визуализация. Визуализация – қиялда қалаған шындықтың бейнелерін жасау. Бұл мақсатқа жету үшін қуатты құралдардың бірі. Армандар мен қиялдар - бұл барлық тілек визуализациясының мысалдары.

Кез келген визуализация үш кезеңнен тұрады:

1. Дененің және ақылдың босыңсуы.

Визуализация алдында дененің және ақыл-ойдың босаңсуы сіздің мақсаттарыңыздың орындалуын бірнеше есе арттырады.

2. Ойлы суретті елестету.

Бұл кезеңде сіздің позитивті имиджіңіздегі адамның бейнесін қалыптастырасыз. Егер сізге бұл қиындық тудырса, мақсатыңыздың фотосуретін тауып, барлық бөлшектеріне қарап, көзді жұмыңыз және осы суретті ішкі экранда ойнатыңыз.

3. Эмоцияларды сезіну.

Елестетіп жатқан бейнелерді сезінуіңіз керек. Оның шын мәнінде іске асып жатқанын, өзіңізді қалай сезіндіңіз, барлығына мұқият мән беру керек [4, 18-22с.].

Оптимист, қуанышты, өзіне сенімді адам өмір сүре алады, дами алады және қалаған мақсаттарына жете алады. Позитивті ойлау қабілеті адамда өмірдің сыртқы ережесі емес, оның тіршілің әрекетінің негізгі принципі ретінде қарастырылуы тиіс.

Позитивті көзқарасы бар адам эксперимент үшін әрдайым ашық, жаңа ақпаратты ашып, үнемі дамып келеді.

Позитивті ойлау адамның өмірін түбегейлі өзгертуі мүмкін. Бұл оған белсенді, қол жеткізуге мүмкіндік береді

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Калужный А.А. Практическая имиджеология: Методические материалы и задания. – Ярославль: Издательство МАПН, 2008. – 114 с

2. Тавокин Е.П. Государственные служащие: Самооценка эффективности, деловых и нравственных качеств // Мониторинг общественного мнения. 2010. № 2.

3. Луиза Хей. Көгілдір кітап. «Қазығұрт» баспасы, 2013. – 25 б.

4. Куэ Эмиль. Сознательное самовнушение как путь к господству над собой. Методы, техники, практика / Э.Куэ. – 4-е изд. – М.: Амрита, 2017. – 128 с.

ІСКЕР ӘЙЕЛДІҢ КӘСІБИ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ-ОНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ТАБЫСЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Кусаметова Г.К. п.ғ.к., аға оқытушы,

Тойгулова К.Б.,

«Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистранты

Қазақстан, Ақтөбе., Қ. Жұбанов атындағы АӨМУ

kusametova_gulsum@mail.ru

Ключевые слова: профессиональный имидж, социальный успех, имидж, психологические детерминанты, гендерное пространство, идентификация, формирование имиджа, социальный успех, деловая женщина.

Аннотация: в данной статье определены пути достижения социального успеха путем описания профессионального имиджа женщин на этапах формирования и оценки, методов поддержки и коррекции. Кроме того, в данной статье проанализировано исследование профессиональных достижений женщин по следующим направлениям: пути достижения наиболее высоких профессиональных достижений женщин были детерминированы многими субъективными и объективными факторами, взаимосвязанными с ними. Особое описание дается в том, что личностные особенности женщин - это субъективные факторы, лежащие в основе карьерного роста, направленные на преодоление объективных ситуаций и различных возражений, подаваемых социальными стереотипами и установками.

Key words: professional image, social success, image, psychological determinants, gender space, identification, image formation, social success, business woman.

Summary: this article identifies ways to achieve social success by describing the professional image of women at the stages of formation and evaluation, methods of support and correction. In addition, this article analyzes the study of professional achievements of women in the following areas: ways to achieve the highest professional achievements of women were determined by many subjective and objective factors related to them. A special description is given in the fact that the personal characteristics of women are subjective factors that underlie career growth, aimed at overcoming objective situations and various objections raised by social stereotypes and attitudes.

Кәсіби қызметте оқыту мен дамудың арақатынасы мәселесі кәсіби имиджді қалыптастыру, оның қызметінде адам бейнесін қалыптастыру ерекшеліктерінде іс жүзінде ашылады. Кәсіби имидж сияқты әлеуметтік-психологиялық феноменді зерттеудің әдіснамалық және тұжырымдамалық негіздері оның өзектілігі мен маңыздылығын, сондай-ақ күрделілігін көрсетеді. Осылайша, кәсіби сана барлық компоненттермен, жағдайлармен, кәсіби имиджді қалыптастыру негіздерімен детерминацияланған. Кәсіби өзін-өзі анықтау

барлық имидждік үдерістердің ерекшеліктеріне байланысты: имиджді қалыптастыру, қолдау, түзету. Кәсіби дайындық жүйесі кәсіби өз бейнесін өз үшін де, басқа да кәсіби сала үшін де, жалпы кәсіби сала үшін де белсенді қалыптастырудың теориялық, әдіснамалық және практикалық бағыттылығының құрамдас бөлігі болуы тиіс[1]. Кәсіби имидж, қызметтен тыс адам имиджі сияқты, өзінің барлық аспектілерінде гендерлік детерминация мен ерекшелікке ие. Әйелдердің кәсіби имиджі – қалыптастыру мен бағалау кезеңдерінде, қолдау мен түзету әдістерінде неғұрлым күрделі.

Кәсіби имиджді қалыптастыру оның әрбір компоненті деңгейінде өтеді: -сыртқы келбетінің ерекшеліктері; -жеке-психологиялық ерекшеліктері; -кәсіптік қарым-қатынас ерекшеліктері; - кәсіби қызметінің ерекшеліктері. Бұл мақалада талданып отырған әйелдер кәсіби жетістігін зерттеу гипотезасын мынандай бағыттар бойынша қарастырдық:

-Әйелдердің ең жоғары кәсіби жетістіктеріне қарай жету жолдары арасындағы өзара байланыс бар көптеген субъективті және объективті факторлармен детерминленген.

-Әйелдердің жеке ерекшеліктері объективті жағдайларды және әлеуметтік стереотиптермен және қондырғылармен берілетін әртүрлі қарсылықтарды жеңуге бағытталған мансаптық өсудің негізінде жатқан субъективті факторлар болып табылады.

-Субъективті деңгейде мансаптық табыстылықтың детерминанттарын анықтайтын мағыналық құрылымдар әйелдің табыстылық деңгейіне байланысты сараланады.

-Әйелдердің белгілі бір жеке қасиеттерінің кешенін дамытуды психологиялық қолдау олардың мансаптық жетістіктерін "акмеға" жету жолында неғұрлым болжанатын және басқарылатын етуге мүмкіндік береді[2].

Зерттеудің негізгі әдістері: теориялық әдістер. Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми мақалаларды, оқу құралдарын, монографияларды теориялық талдау; сонымен қатар эмпирикалық әдістеді қолдандық. Табысты болу үшін не қажет? Бұл сәттілік, талант, немесе қиын жұмыспа? Біз зерттеу жұмысымызда ғасырдың көрнекті әйелдері туралы, олардың мақсатшылдығы, ішкі күші мен маниакалдық ынтасының арқасында үлкен табысқа жету жолдарына сипаттама беру арқылы олардың өз армандарына жету стратегиясы қалай болғанын бағдарлағанбыз. Бұл әйелдер бизнес пен биліктің түрлі секторларында ақулаға айналып, үлкен табыстарға жетті. Олар ескі стереотиптерді бұзды, жаңа идеялар әкелді және жас талантты адамдарға мүмкіндік берді[3]. Мүмкін, іскерлік пен кәсіпкерлер болмаса, қазір көптеген заманауи танымал жұлдыздар болмаған болар еді. Бұл ханымдар әлемде үлкен жетістікке жеткен пионерлер болды, бірақ олар өздерінің керемет табандылығы мен қабілеттеріне байланысты қалаған барлық асуларды алуға мүмкіндік алды. Әйел – нәзік жанды жаратылыс иесі. Көркем, әдемі және қайсар тұлға. Халқымыз "қыздың қырық жаны бар" деп әйелдің төзімділігін тілге тиек еткен. Тіпті, иығына екі адам мінгескен хас батырлар да әйелдің төзіміне шыдас бермейтін көрінеді. Сондықтан болар, тарихта есімі елге белгілі, әлемді өзгерте білген әйелдеріміз тарихтың төрінен орын алған[4.anabol.kz].

Тарихтағы қайраткер әйелдер имиджі-әлеуметтік табыс факторы ретінде.

Тарихи шегініс жасап, өткенге көз салатын болсақ, талай қайраткер әйелдер болғанын, олардың жетістікке жету қағидаларына көз жүгіртсек, Египет елінің әйел патшасы Клеопатра еске түседі. Терең білім иесі, данагөй, мықты жігер және өзіне сенімді Клеопатра халықты өзіне еліктіріп алатын қасиетке ие болған. Ер жігіттің қолында болған билікті, патшайым сәтті пайдалана білген. Клеопатра өзінің ағаларымен Египет елін 21 жыл басқарған. Сонымен қатар іскер әйел -Коко Шанель XX ғасырдың бірден-бір үздік моделі болған, сондай ақ, XX ғасырдағы әлемдік сән үлгінің бетке ұстар тұлғасы. Ол әйелдік пен мәңгілік классиканың, кербездіктің нышаны болумен қатар нәзік жандылар қауымына жоғарғы стилдегі киімдер ғана емес, парфюм, қысқа шаш үлгісін, тұрмыстық киімдерді, шалбарды, кішкентай ғана қара көйлекті және "Chanel №5" иіссуын тарту етті. Сөз зергері бола білген Коко Шанель: "Әйел 30 жасында сұлу көрінбесе, ол нағыз ақымақ" деген екен. Үйленгелі жүрген серісі аяқ астынан қаза болған соң, махаббатына адал болған Шанель өмір бойы тұрмыс құрмай өтті. Келесі іскер әйелдер қауымының көш басында тұрған Маргарет Хильда Тэтчердің – Ұлыбританияда өз орны бар. Тэтчердің қыз кезіндегі аты-жөні –

Маргарет Робертс. 1925 жылғы 13 қазанда дүкенші отбасында дүниеге келіп, 19 жасында Оксфорд университетіне түседі. Отбасы үмітін ақтаған ару "Органикалық химия" мамандығын алған соң, біраз уақыт химия кәсіпорындарында қызмет істейді. Кейіннен Маргарет адвокат атағын алу үшін емтиханды үздік тапсырып, одан әрі адвокаттықпен шұғылданады. Ол белсенділігі, күш-жігері мен іскерлігінің арқасында 1959 жылы парламентке сайланады. 1970 жылы Маргарет Тэтчер Эдвард Хит үкіметінде Оқу және ғылым министрі болды. Ол консерваторлар партиясының белсенді мүшесіне айналып, 1975 жылы Эдвард Хиттің консерваторлар партиясында жетекшілік орынды иеленді. 1979 жылы партия жалпы сайлауда жеңіске жетті. Британ тарихында тұңғыш рет әйел премьер-министрі болды. Мать Тереза Мейірімді жүректің иесі Агнес Гонджа Бояджиу (Тереза Ана) кәсіби имиджін қалыптастыру барысында оның қол жеткен әлеуметтік табысы ретінде мынандай мәліметтерді келтіруге болады: Мать Тереза Мейірімді жүректің иесі Агнес Гонджа Бояджиу (Тереза Ана) аскөк сатумен айналысатын өте қарапайым отбасында дүниеге келген. Отыз алты жасқа келгенде жағдайы нашар әйел өзінің мейірімге толы жүрегі мен ерекше ынтасының арқасында Халықаралық Қайырымдылық Ұйымын құрады. Қазір бұл қордың құрамында әлемнің сексен елінен тіркелген 300 мың адам бар. Ұйым балалар мен жетімдер үйін, ауруханаларды, қарттар үйін қамтиды. Қазір Калькуттадағы бір ғана орталықтың өзінде 10 000-ға жуық адам емделіп жатыр. Томирис Сақ патшайымы Тұмар (Томирис) ханша (б.д.д. 570-520 жж.) әлемдегі ең атақты әйел патшалардың бірі. Оны атақты болып, есімінің тарихта енуіне парсының әйгілі патшасы Кіреуке (Кир) (б.д.д. 558 – 530 жж.) болатын. "Жеңілуді білмейтін", Орта Азияға басқыншылық жорықпен келген Кіреукенің әскерін Тұмар ханшаның тас-талқанын шығарғанын бүгінгі жұрт аңыз қылып айтып жүреді. Табысқа жеткен іскер әйелдер арасында ерекше орны бар Индира Ганди Шығыс әйелдері арасынан шыққан тұңғыш үкімет басшысы. 1917 жылы, тәуелсіз Үндістанның алғаш премьер-министрі Джавахарлал Нерудің отбасында дүниеге келген. 1966—1977 және 1980—1984 жылдары Үндістан премьер-министрі қызметін атқарған. Билікке келген жылдары бақталастары оны "ақымақ қуыршақ" деп мазақ еткен болатын. Алайда ол өз елінің тарихына Үндістан үкіметін бірнеше жыл бойы салиқалы түрде басқарған іскер, көрегенді әйел ретінде енді. Ақылды саясаткер мемлекеттің халықаралық дәрежесінің жоғары деңгейге көтеріліп, нығаюы үшін көп қызмет атқарды. Бүгінде Индира ханымды Отаны ғана емес, күллі әлем құрметтейді. Ол өмірге Раджива және Санджая есімді ұлдарды әкелді. Мұсылман әйелдерінің арасында теңдесі жоқ Айша ханым Айша – Әбу Бәкірдің қызы, Мұхаммед пайғамбардың сүйікті жұбайы, жанқияр көмекшісі әрі оның хадистерін жеткізушілердің бірі. Ислам тарихында Аллаһ расулының (с.а.с.) пәк, сүйікті әйелі, "мүминдердің анасы" әрі Әбу Бәкір әс-Сыддықтың қызы Айшаның маңызды орны бар. Аса ақылды, мінез-құлқы көркем, пәктігін тақуалықпен ұштастыра білген мүминдердің анасы – Айша фикһ, хадис, Құран тәпсирі ілімдерін де жетік меңгерумен ерекшеленді. Келесі батыр әйелдер имджісін жасаған теңдесі жоқ батыр-Жанна д'Арк Француздардың ұлттық батыры, жүзжылдық соғыс (1337 — 1453) кезінде француз халқының ағылшындарға қарсы азаттық күресін басқарған қолбасшысы. Шаруа отбасында дүниеге келген. Он үш жасынан бастап атағы шыққан батыр қыз Орлеан жеріндегі соғыстарда көзсіз ерлік көрсетіп, Франция королімен бетпе-бет кездескен. Жанна д'Арк басқарған жасақ үлкен жеңістерге жетіп, 1429 жылы 8 мамырда ағылшындардың қолында болып келген Орлеан қаласын азат етті. Осы еңбегі үшін халық оны "Орлеан қызы" деп атап кетті[5].

Британ тағында ұзақ отырған Елизавета II – әлем тарихының тірі аңызы. Әлем халқы оны әлі күнге дейін британдық империяның нышаны ретінде қабылдайды. Қаншама билеушілер ауысты, небір қанды қырғын соғыстар өтті, мыңдаған елдер бұршақтай бытырап, жаңа мемлекет құрылды. Бірақ, Британ ханшайымы мен монархия ғана өзгермеді. Тақтағы 60 жыл - аз мерзім емес. Сондай басшы Тарихта мұншама уақыт билікте отырған Тайланд королі ғана екен. Диана Спенсер кезінде Ұлыбританияның ханшайымы болған (Чарльз ханзаданың жұбайы). Алайда ақсүйектердің өміріне үйренісе алмаған және күйеуімен жараспаған Диана екі баласының бар болғандығына қарамастан, Чарльзбен ажырасып кетеді. Ол өзінің барлық

ғұмыры мен байлығын қайырымдылыққа арнайды: сирек кездесетін жануарлардың құқығын қорғады, әрі қауіпті қаруларды жою шараларын жүргізіп, мыңдаған жетімдер мен ауруларға көмектесіп, көпке үлгі бола білді. Әлемге принцесса Диана деген атпен белгілі болған іскер әйел қайырымдылық пен парасаттың символына айналды[5].

Кәсіби имидж акмесі-кәсіби қызметтің ең жоғары жетістіктері ретінде сипатталуы

Ал, қазіргі заманғы әйелдердің мансапқа жету моделі көптеген әлеуметтік факторларға байланысты қалыптасады. Әйелдердің мансаптық табыстылығы саласындағы қазіргі заманғы жағдайды талдау келесі қайшылықтардың болуын көрсетеді: -табысты әйелдер санының нақты өсуінің қажеттілігі мен олардың көпшілігінің мансаптық өсу жолында жатқан объективті және субъективті қиындықтарды еңсеруге қабілетсіздігі арасында; - көптеген әйелдердің лайықты мансабын жасау ниеті мен олардың мансабын жүзеге асырудың дамыған тәсілдерін меңгермеуі арасында; - психологтардың кәсіби мансапты құруда әйелдерге барабар психологиялық көмек көрсету қажеттілігін түсінуі және осы бағытта көрсетілуі қажет БҚпал етудің ішкі мәнін ашатын эмпирикалық расталған ақпараттың болмауы арасында; - тұлғаның кәсіби қызметінде ең жоғары жетістіктерге немесе "акме" және қоғам өміріндегі әйелдің орнына қатысты дәстүрлі ұстанымдары бар болу қажеттілігі туралы заманауи көзқарастар арасында. Белгілен қарама-қайшылықтарды теориялық тұрғыда сипаттау және тиісті зерттеу үдерісінің эмпирикалық тұрғыда растануы қажеттілігімен ұштастыра отырып шешу қажеттілігі - зерттеудің келесі проблемасын қойды: әйелдердің мансаптық табыстылығының ,жетістікке жетуінің психологиялық детерминанттары қандай?

Кәсіби имидждің гендерлік тұрғыда сипатталуы

Кәсіби имиджбарлық әлеуметтік рөлдерді қоса алғанда тек өз гендерінің кеңістігінде ғана қалыптасады. Тұлғаның әлеуметтік-психологиялық мәртебесі- оның қалыптасуының үйлесімдігі мен тұтастығы жалпы тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруының табыстылығымен детерминацияланған. Мәселен, кәсіби саладағы әйел, егер ол өзінің барлық әлеуметтік рөлдерінде "өзін тапса" табысты болуы мүмкін, ол қызы, әйелі, анасы және үйлесімді тұлға. Яғни, кәсіби сана және кәсіби өзін – өзі анықтау-тұлғалық компонент. Сондай – ақ, жеке және кәсіби даму өзара байланыста өлшенеді, - жеке және кәсіби акме, олар барлық ерекшеліктерінде өзара шарттасады. Табысты үйлесімді имидж тек ашық гендерлік бірегейліктің, – өзінің гендерлік кеңістігінде тұлғаның үйлесімділігінің және өзін-өзі қамтамасыз етуінің негізінде қалыптасады. Гендер деңгейіндегі идентификация-адам танымының негізгі кезеңі (А. А. Бодалев). Ол басқа үшін оның бейнесін қалыптастыру детерминанты болып табылады. Гендерге сәйкестікті-сәйкессіздікті бағалау жеке және жаппай санада барлық имидж құраушы координаттардың бағалауына енгізіледі. Әрбір имидж өз кеңістігінің координаттарының әрбір осінде орын табады: 1. күші, үстемдігі, беделі 2. эмоциялық қабылдауы 3. психологиялық жақындық. Имидж жеке немесе жаппай сананың кеңістігінде өз жағдайын табады және өзгертеді. Имидж, - күрделі динамикалық әлеуметтік-психологиялық феномен. Әйелдердің кәсіби имиджі қалыптастыру процесінде де, қолдау процесінде де тән. Негізі оның екі сипаттамасының эклектикасы, – үстемдік және эстетикалық. Кәсіби қызметте міндеттерді қою және шешу қажеттілігі бірінші үрдіске негізделеді: күш, бедел. Гендерге сәйкестік-екіншісі: сұлулық, нәзік, нәзіктік, үйлесімдік. Мұндай бейнені бағалау оны қалыптастыру процесінде екі сипаттаманың барлық аспектілерін қамтиды – мақсатты және мақсатсыз[6].

Осы зерттеудің өзектілігі соңғы онжылдықта белгіленген акмеологиялық тәсілге байланысты, адам дамуының жоғары нүктесіне, оның акмесіне қол жеткізу мүмкіндігін қамтамасыз ететін заңдылықтарды, жағдайлар мен факторларды анықтауды, сондай-ақ осы жолда пайда болатын мүмкін болатын кедергілерді анықтауды болжайды[2,сонда]

Қазіргі заманғы көзқарастар тұрғысынан акмеологиялық тәсіл жеке тұлғаны іс-әрекет субъектісі ретінде зерттеуді көздейді, ол пайда болған және қойылған міндеттерді табысты жүзеге асыру және шешу үшін белсенді түрде ізденуге және жағдай жасауға қабілетті. Көптеген зерттеулер көрсеткендей, әр түрлі мамандық мамандарының кәсібилігін дамыту "акмеологиялық инварианттар"деп аталатын ұқсас заңдылықтар бойынша жүзеге

асырылады. Жүргізілген зерттеу бізге келесі қорытынды жасауға мүмкіндік берді:

Имиджді қалыптастыру мынадай құрылымдық компоненттерге негізделуі тиіс: адамның басқа адамдардан ерекшеленетін қасиеттері мен қасиеттерінің қайталанбас өзіндік үйлесімін білдіретін адамның даралығы; әлеуметтік-тарихи тәжірибені меңгеруге, мінез-құлықты қоғам талаптарына бағындыруға мүмкіндік беретін қарым-қатынас қажеттілігі; әлеуметтік рөлді орындау негізінде жатқан жеке ерекшеліктерге, бұл имидж жасау кезінде адам неғұрлым тиімді орындайтын әлеуметтік рөлдерді пайдалану қажет дегенді білдіреді.

Имидждің негізгі функциясы адамға әсер етуді, тиісті жағдайларды үйренуге, беделге ие болуға, оның мәртебесін өзі үшін маңызды әлеуметтік топқа бекітуге көмектесу болып табылады [7].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Емельянова Ф.Н. Имидж фирмы и делового человека. М.: Прогресс, 2011.
2. Деркач А. А., Кузьмина Н. В. Акмеология: пути достижения вершин про-фессионализма — М.: РАУ, 1993.
3. Барсукова, С.Ю. Женское предпринимательство: специфика и перспективы Текст. / С.Ю. Барсукова// СОЦИС. -1999. -№9. С.75-83
4. Электронды әдебиеттер Google: kazgazeta.kz?P=3785. Ru.wikipedia.org/wiki/Имидж. Image-school.kz
5. Әлем тарихындағы әйгілі 10 әйел <http://today.kz/kz/news/lemde/2015-12-18/705360-lem-tarihyindayi-jgl-10-jel/>
6. Алёхина И.В. Имидж и этикет делового человека. М.: Сфера, 2006. 269 с.
7. Браун Л. Имидж - путь к успеху. СПб.: Нева, 2005. 258 с.

РОЛЬ ВЕРБАЛЬНОГО ИМИДЖА В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Туребаева К.Ж.,
доктор педагогических наук, профессор,
Кусаметова Гульсум Кубжасаровна,
кандидат педагогических наук
Казахстан, Ақтобе

Кілт сөздер: имидж, позитивті имидж, вербалді имидж, педагогикалық қызмет, сөйлеу мәдениет, ауызша мінез

Түйіндеме: Ауызша мінез-құлық мұғалімнің бейнесін қалыптастыруда іргелі болып табылады

Key words: image, positive image, verbal image, pedagogical activity, speech culture, verbal behavior

Summary: Verbal behavior is fundamental in shaping the image of the teacher

Сегодня профессиональные социально-гуманитарные знания, педагогические умения не обеспечивают современному педагогу достижения высокого уровня успешности в избранной сфере деятельности. Необходимо умение располагать к себе людей, а, значит, необходимо заботиться о своем имидже.

Позитивный имидж педагога сегодня важен не только для его учеников - как личный пример успешного человека, которого они постоянно видят перед собой, но и для самого педагога – для его моральной, психологической удовлетворенности своей значимостью в этой профессии и окружающем мире.

Как известно, вербальное поведение является основным в формировании имиджа педагога. Речь, слово – основной рабочий инструмент в работе педагога, поэтому в формировании профессионального имиджа важную роль играет впечатление, которое производит его речь, т.е. вербальный компонент. Речь – одно из средств лингвистического самовыражения, которая организует работу интеллекта.

Процесс восприятия и понимания речи преподавателя студентами тесно связан со сложным процессом учебного слушания, на которое, по подсчетам ученых, приходится 1/4-1/2 части учебного времени. Отсюда очевидно, что процесс правильного восприятия студентами учебного материала зависит от совершенства речи преподавателя. Исследовано, что обучающиеся очень чутко реагируют на речевые особенности педагога, он может донести информацию не только словом, но и интонацией, темпом речи, паузой и

т.д. Вербальное поведение невозможно представить себе без использования риторических приемов. Мастерское владение речью способно заморозить настолько, что некрасивую внешность просто перестают замечать.

Поэтому владение речью для педагога – важнейшая профессиональная составляющая, вербальное поведение является основой персонификации. Этот компонент имиджа педагога включает в себя способности ясно и четко выражать свои мысли и чувства с помощью речи, а также мимики. Речь педагога на занятии всегда должна быть обращена к студентам, сообщает ли преподаватель новый материал, комментирует ли ответ студента, выражает ли одобрение, поощряет ли его. Соответственно, речь должна отличаться внутренней силой, убежденностью, заинтересованностью в том, что он говорит. Выражение мысли его ясное, простое, понятное для учащихся. Поэтому очень важно правильно выбрать стратегию вербального воздействия на аудиторию.

Стратегия вербального воздействия должна включать в себя: личностные качества педагога, знание основ психологии обучающихся, руководство необходимыми правилами составления и передачи информации.

Для восприятия педагога не меньшее значение имеет культура речи – произношение, манера говорить, дикция, грамотность, наличие междометий и слов-паразитов. Кроме всего, как мы знаем и должны этим пользоваться, для восприятия речи педагога важна эмоциональная окрашенность речи.

Информация, передаваемая педагогом монотонным равнодушным голосом, воспринимается соответствующе, вызывая усыпляющее действие или вызывая скуку. Неправильное произношение каких-либо звуков вызывает у них смех, а неоправданная патетика в душевной беседе воспринимается как фальшь и вызывает недоверие. Важной частью вербального педагогического общения является положительная оценка деятельности студентов, похвала, которая стимулирует положительное отношение студентов к себе, веру в свои силы.

Существуют правила речевой культуры педагога:

- необходимо говорить негромко, но так, чтобы каждый мог его услышать, чтобы процесс слушания не вызывал значительного напряжения;
- говорить внятно;
- для достижения выразительности звучания важно уметь пользоваться паузами – логическими и психологическими;
- важно говорить с интонацией, т.е. уметь ставить логические ударения, выделять отдельные слова, подчеркивающие содержание сказанного;
- мелодичность придает голосу педагога индивидуальную окраску и может существенно влиять на эмоциональное самочувствие обучающихся: воодушевлять, увлекать, успокаивать.

Конечно, не надо забывать, что вас не только слышат, но и видят, поэтому педагог не должен забывать о невербальном поведении (мимика, жесты, позы, взгляд, походка, осанка). Внимательный взгляд, доброжелательная улыбка, приветливые жесты действуют располагающе. Важно помнить, что поясняющая жестикация способствует лучшему усвоению информации.

Профессиональная деятельность, по мнению Л.М. Митиной, раскрывается через процессуальную составляющую имиджа, которая конкретизируется такими формами общения, как профессионализм, пластичность, выразительность и т.д. Эмоционально богатый учитель, владеющий приемами вербального и невербального проявления чувств и целенаправленно их применяющий, способен оживить занятие, сделать его экспрессивным, приблизить к естественному общению. К факторам речевого взаимодействия относят: технологии общения, речевое мастерство, публичные выступления.

Речевое мастерство педагога складывается из многочисленных компонентов, важные из которых – культура и риторическая действенность речи, речевой слух, дикция, владение техникой речи, начитанность, вербальная память, импровизационные способности,

позволяющие осуществлять ролевое и позиционное говорение, разрешая проблемы общения.

Навыки устной речи характеризуются культурой речи и ораторским мастерством.

Культура речи – это степень соответствия речи нормам современного литературного языка, совокупность знаний и навыков, обеспечивающих целесообразное и незатрудненное пользование языком; обладает такими признаками, как: правильность речи, точность, логичность, чистота речи, выразительность, богатство речи, уместность речи.

Языковая компетентность культуры речи человека предполагает два уровня владения языком: правильность речи и речевое мастерство. Под правильностью понимается следование нормам образцового языка, а под мастерством – умение выбирать из существующих вариантов жанрово-ситуативные и стилистически целесообразные формы речи, т.е. умение использовать такие положительные качества речи, как точность, логическая чистота, богатство, уместность, выразительность, простота и краткость.

Точность оценивается культурным сознанием как одно из главных достоинств речи. Издавна, со времен античности, точность связывается с умением правильно мыслить. Точность соотносится не только с мышлением, но и с действительностью.

Логичность, как положительное качество высказывания, связана с точностью, характеризует содержательную сторону речи. Однако, если точность – это адекватное отражение действительности в семантике слов, выражений и всего текста, то логичность связана со структурой речи, ее организацией. Если смысловые связи между словами соответствуют законам логики, то речь является логичной.

Чистота речи – признак культурной речи, который обычно проявляется в двух аспектах: в соотношении речи с литературным языком и в ее соотношении с нравственными критериями общения.

Выразительность обеспечивает и поддерживает внимание и интерес слушателя. Выразительность речи выделяется лексикой, интонацией, структурой, тоном.

Богатство речи – свойство, близкое к выразительности. Оно предполагает разнообразие речи, вариативность лексики, интонаций. Богатство речи включает использование пословиц, поговорок, крылатых выражений.

Уместность речи – особый признак речевой культуры, связанный с понятием о языковых и речевых стилях.

Ораторское искусство предполагает владение даром красноречия и риторикой.

Педагогическая риторика дает возможность применять оптимальные речевые технологии, творчески использовать их так, чтобы речь преподавателя достигала поставленной цели и была организована в соответствии с задачей педагогической деятельности, чтобы через организацию общения можно было прийти к подлинному профессиональному успеху и самореализации. Общаясь со студентами, преподаватель держит в поле своего коммуникативного воздействия весь коллектив; говоря для аудитории, прогнозирует восприятие своего обращения каждым, порой предвосхищая его реакции.

Таким образом, культура речи – важнейшее условие качества общения, знание основ речевой культуры для каждого педагога – естественная необходимость, а обучение им своих студентов – его профессиональная обязанность.

По мнению Бадмаева Б.Ц. и Малышева А.А., личность, обладающая ораторским мастерством, обязана в высшей степени проявить следующие качества: безупречную грамотность словоупотребления и построения фразы; всестороннее знание предмета разговора; умение логически связать обсуждаемую проблему с реальными задачами и интересами людей; умелую постановку вопросов, с помощью которых собеседники вовлекаются в процесс обдумывания проблемы и поиска способов ее решения; дар увлечь аудиторию; овладеть ею, установить с ней необходимое взаимопонимание; умение глубоко и вместе с тем просто разъяснять свои мысли; доброжелательный тон в обращении с аудиторией.

Вербальное поведение – это социальный символ. Все детали внешнего облика несут информацию о человеке, его эмоциональном состоянии, отношении к окружающим и себе

самоу. Информационными объектами выступают лицо, мимика, жесты, позы, походка, стиль общения и т.д.

Профессионально важно для педагога владеть речевым этикетом, что расширяет коммуникативные возможности и привлечет потенциальных собеседников, делая общение приятным и содержательным.

Таким образом, современный педагог может полностью реализовать себя как личность, добиться эффективного выполнения целей обучения, организовать эффективное учебное сотрудничество и педагогическое общение. Для этого необходимо осознавать свои профессионально-личностные качества и желать их совершенствовать, постоянно работая над своим имиджем.

Использованная литература:

1. Митина Л.М. Психология развития и здоровья педагога: выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности (часть 2)
2. Бадмаев Б.И., Малышев А.А. Психология обучения речевому мастерству.- М.: ВЛАДОС, 2000.-224 с.
3. Д.В. Чернилевский, А.В. Морозов. Креативная педагогика и психология. Учебное пособие для ВУЗов; - М.: МГТА, 2001.- С. 177-178.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 208 с.
5. Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя.-М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004.-222 с.

А.А.КАЛЮЖНЫЙДЫҢ МҰҒАЛІМ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Левина А.К.

Психология мамандығының 2-курс магистранты
Ғылыми жетекші: п.ғ.к., доцент Карабалина А.А.
Қазақстан, Ақтөбе қ., Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ

Ключевые слова: формирование, проблема, метод, имидж, психология

Аннотация: в этой статье рассматривается проблема имиджа и его формирования. Профессор А.А.Калюжный написал множество книг про формирование имиджа педагога, также исследует современные методы имиджелогии. Представлены элементы построения педагогического образа. Обсуждается вопрос об имидже психолога.

Key word: forming, problem, method, image, psychology

Summary: this article discusses the problem of image and its formation. Professor A. A. Kalyuzhny wrote many books about the formation of the image of the teacher. also explores modern methods of iridology. Elements of construction of a pedagogical image are presented. The question of the image of the psychologist is discussed.

Профессор А.А. Калюжный имидж қалыптастырудың әлеуметтік- психологиялық мүмкіндіктерін арнайы сөз етеді. Ол имиджелогия ғылымындағы қолданылатын негізгі құралдар мен оларды пайдаланудың ерекшеліктерін төмендегідей көрсетеді: Бүгінде имиджелогия аудиторияға әсер етудің ең озық әдіс-тәсілдері мен жолдарын қолданады. Ең маңыздылары және бастылары мыналар: позициялау, манипуляциялау, эмоционализациялау, деталізациялау, метафорлау, ақпаратты акценттеу, вербализация, визуализация, қоғамдық пікірді білу, қабылдау моделін енгізу, нейролингвистикалық программалау [1].

Позициялау әдісі негізінен тарылу принципі арқылы іске асады. Ол коммуникацияны неғұрлым әсерлі ету үшін қажет. Себебі, бұл коммуникативті тізбектің кейбір сәттеріне назар аударуға мүмкіндік береді. Нысан - аудитория - канал. Бұл коммуникацияның негізгі бөлігін аудитория түсінігі құрайды. Соның көмегімен коммуникация каналы алынады. Сол себепті, позициялауды объектіге ыңғайлы орта жасау деп түсінуіміз керек.

Манипуляциялау коммуникативті әсер етудің кең таралған тәсілі болып табылады. Сондықтан басқа нысанға назарға аударту үшін интуитивті түрде жиі қолданылады. Манипуляция мәселесінің психологиялық аспектісін төмендегідей құрылымда жасауға болады:

- белсенділікті арттырушылар - қажеттіліктер, қызығушылықтар, бейімділік, идеал дар;
- белсенділікті реттеушілер - саналы, мақсатты және операционды қондырмалар, топтық нормалар, өзін-өзі бағалау, сендіру;
- когнитивті (ақпараттық) - адамдар мен әлем туралы түсінік;
- саланың операционалды құрамы - ойлау тәсілі, әдеттер, біліктілік, квалификация;
- психологиялық жағдайы.

Эмоционализация Рационалды және эмоционалды құрамның қатысын жеткен ақпарат аудиторияда онай анықтайды. Эмоционалды түрде қабылданады және жақсы есте сақталады.

Детализациялық ақпарат ағыны әсер ету күшін күшейте түседі. Бұл сенімнің басқаша түрі. Себебі біз абстракцияға қарағанда детальдарға көбірек сенеміз. Бұл сонымен қатар тұлғалық қатынасқа көшуі, біз бұл кезде оқытушыны адам ретінде қабылдаймыз.

Метафоризация әсер етуді ұйымдастырудың ең негізгі әдісі болып табылады. Себебі, ол адам санасын өзгертіп қана қоймайды, сонымен бірге оқушының санасына әсер ететін күшті механизм болып табылады.

А.А. Калюжный бойынша, әрбір адам объект ретінде өзін-өзі өз ішіне символикалық орта ретінде орналастырады. Әрбір адам толық органикалық тұлға болғандықтан оның тұтас тұлғасы мен жеке қабылдауы арасында белгілі бір көзге көрінбейтін байланыс болады. Адамның өзі туралы ойы оның денесімен тікелей байланысты, алайда дене адам жанының тікелей айнасы бола алмайды. Мен-концепциясы, адамды қоршаған басқа да символикалық белгілер сияқты таңдау мен елестету жолдары арқылы құрастырылады. Ешбір адам өзінің өз денесінің ішінде не болып жатқанын толық қабылдай алмайды. Адам өзін-өзі өз мәдениеті мен лингвистикалық категорияларының көмегімен ғана сезіне алады. Адамға қарым-қатынас белгілі бір мөлшерде оның физикалық сапаларына байланысты болып келеді де, олар «мен» концепциясының қалыптасуына маңызды негіз болып келеді [2].

Адамдар жас ерекшелік және этникалық топ, жыныстық ерекшелік, қызмет бабы және әлеуметтік топ сияқты категориялардың көмегімен өздерінің «Мен» концепциясын анықтай алатынын психологтар дәлелдеген. Мен- концепциясы - адам қалай өзіне қалай баға береді екен деген мінез-құлық тәсілі. Бұл жағдайда жеке тұлғада «Мен»-образ қалыптасады және осы жағдайға қатысты әрекет етеді. Адам өзінің физикалық сапасына қатысты, әлеуметтік жағдайы мен мінезіне қатысты әрекет жасайды. Сондай-ақ, Мен- концепциясы мінез-құлықтың комплексі, формасы, адамның өзіне қарым- қатынас жүйесі, бұл түсінік өзара іс-әрекет қатысуымен қалыптасады. Ой тәрбиесі адамның шынымен қандай екенін көрсетеді, айналадағылармен қарым-қатынасты көрсетеді. Адамның көптеген іс-әрекеттері, тәрбиесі адамдардың айналада өздері ойлағандай қандай болғысы келетінін көрсетеді. Адамның іс-әрекеті, тәрбиесі өмірлік тәжірибеге сәйкес келеді және әрбір адам өзін түсінуге үйрену керек және де айналадағы қоршап жатқан дүниесі сияқты өзін түсіне білуі керек. Біз адамдарды өзімізге қаншалықты маңызды екенін білген кезде, оларды бағалай аламыз.

Қазіргі заманауи зерттеушілер күшті өзара іс-әрекетті позитивті Мен- концепциясы бар мұғалім жүзеге асыра алады деп сендіреді. Мен-концепциясы дегеніміз не және оның мұғалімнің имиджінің қалыптасуына қандай қатысы бар? Психологиялық және педагогикалық әдебиеттерде мынадай анықтама берілген. Мен-концепциясы - бұл адамның ойындағы болатын өзі туралы ойларының жиынтығы, көзқарас жүйесі, көріністер, ой пікір, өзінің жеке бағасы. Бұл структура да үш негізгі компонентті бөліп алуға болады: - Когнитивтік-мен өзім жайлы не білемін деген ойлар жиынтығы (мен- бақыттымын, мен-ұқыпсыз, мен-қиялшыл, мен-оптимистпін, мен-әңгімешіл, мен-ашуланшақпын, мен ақылды және т.б.). білім адамдардың

- Бағалаушылық-мен өзімді қалай бағалаймын, өзім туралы не білетінімді қалай бағалаймын (бұл мені қуантады, маған бұл бәрібір, бұл маған жайсыз және т.б.)

- Тәртіптік - өзім туралы білетініме орай өзімді қалай ұстаймын [3].

«Мен»-концепциясы ең басты өзіндік баға болып табылатын бағалық компонент. Бұл адамға берілген параметрлік өзіндік құндылығы туралы пікір- ой. Бұл өзіндік құрмет сезімінің дамуы, өзін бағалаушылық сезімін сезу және позитивтік қарым-қатынас барлығына

әсер етеді, "Мен"сферасына кіретіндерге әсер етеді. «Мен»-концепциясына өзіне деген позитивтік қарым қатынасты, өзіндік құрметті, өзін бағалаушылықты қосуға болады. Бұл жағдайда өзіне деген қарым-қатынас, өзінің кемшілігін сезінуі негативті «Мен»-концепцияның синонимі болып табылады.

Тағы бір айтып кететін нәрсе, «Мен»-концепциясы динамикалық психологиялық білім болып табылады, оның дамуы мен өзгеруі ішкі және сыртқы факторлармен берілген. Әлеуметтік әлем қалыптасуына қатты әсер береді. «Мен» - концепциясы екіге бөлінеді: Шынайы-өзіндік жекелік баға; идеалдық-армандарына сәйкес кім болғым келеді деген жеке өзің туралы ой- пікір. Әрине, шынайы және идеалдық профессионалдық «Мен»-концепцияларды көп жағдайда салыстыруға сәйкес келмейді. Шынайы және идеалдық профессионалдық Мен-концепциялар арасындағы айырмашылық негативтік және позитивтік жағдайларға әкеліп соқтырады. Осыған қарамастан, «Мен»-концепция түсінігінде өзіндік айырмашылық бар.

Өзін-өзі бағалау басты құрайтын тұлғалардың бірі болып көрінеді, әлем әлеуметтік мәртебе, қызметтің мінез-құлығын ретегіш болып көрініп, едәуір дәрежеде анықталады. Оның құрылымында нәтиженің өзін-өзі бағалауын әдетте ерекшелейді және әлеует, нәтиженің өзін-өзі бағалауы қол жеткізген талдауға қатысты қанағаттылықты бейнелеп көрсетеді немесе нәтижеден қанағаттанбаулық. Әлеуетін өзін-өзі бағалау өз кәсіби мүмкіндіктер талдауға қатысты және бейнелеп көрсетеді, қорыта келгенде, өзіне наным және өз күштерде сенімділігі, өзін-өзі бағалау, кәсіби дәрменсіздік туралы әрқашан емес мүмкін куәландырылғанында немесе керісінше тіркесте биік кәсіби өздігінен дамуды маңызды факторды болып көрінгенінде. Бұл бағалау фактор өздігінен дамудың жағымды уәждемесі негізінде болады және әлеуметтік өзара әрекет етеді немесе тұлғаның кәсіби жетістігі мен, сан зорлыққан және педагогикалық қызметте.

Оқу-тәрбиелік қызметті жүзеге асыру мақсатында ондай мұғалім максималдық, эмпатия, білім алушыларға сензитивтік, сезімталдық, өзіне сенімділік, өмірге құштар, білім алушыларға деген не формальдық қарым- қатынас стилін игеруі және т. б. Білім алушылар мұғалімдердің осындай сапалардың болуын әдетте жоғары бағалайды.

Профессор А.А. Калюжный аталған еңбектерінде мұғалім имиджінің әлеуметтік-психологиялық шарттарын __ белгілеп отырып оны құрудың элементтерін де көрсетеді. Мұғалім білім беру процесінде білім алушылардыңөзіне назарын аударатын әдістерді қолданады. Бұл білім алушылардың әр сабақта өз еңбегінің бағасын алуы мен және өзіне тапсырма таңдауымен көрінеді. Мұғалімнің бұл әдісі бұрынғыдан оқытушы мен білім алушының біріккен еңбегімен ерекшеленеді. Оқытушылардың білім алушыларға бұндай жаңа әдіспен қарым-қатынасы білім беру жүйесін өзгертуді талап етеді.

Одан әрі қарай педагог имиджінің құрылысы үшін құралдар аспектілерін қарастырады. Имиджелогия шынайылықтың орган баса алмайды тек білер- білінбес өзгеріс енгізеді. Педагогикалық имидждің құрылысының элементтері келесідей:

- имидждің құрылуы педагогикалық қызметтің орнын баса алмайды, тек қана қосымша болады;

- имидждің құрылуына педагогикалық жұмыстың басталуына дейін зейін қою керек;
- сырттан талдау жүргізілу керек [4].

Бұл инструменттік имиджелогия ны қолдану барысында стратегиялық бетбұрыс қажет. Білім алушылардың ойында ұзақ уақытқа сақталу үшін театрлық декорация және суреттер қолданылу керек. Бірақ негізгі ерекшеліктері өзгеріссіз қалу керек. Имиджелогияның мақсаты аз ақпаратпен көп тапсырманың шешілуіне әсер ету боп табылады. Бұл негізгі басты мәселе толық аудиторияға керек ақпаратты таңдау. Имиджелогия мақсатты түрдегі жүйе болып табылады. Имиджелогия да көптің назарын аудартуға арналған жоғарғы деңгейде коммуникация болады. Адамның шешім қабылдауы осы деңгейге байланысты. Жекелеген қызығушылықтарды қанағаттандыру мақсатында әр-түрлі сұрақтар қоя алады. Оның қызығушылығынан бөлек дайын жауап ұсынылады.

Имиджелогияның әсерлі элементтінің бірі-визуалды символ. Бұл визуалды

хабарламалар мидың екінші жарты бөлігіне қабылдауға арналған. Мидың бірінші жарты бөлігі-образ және гешталта. Бұл ой жұмбақ және интуицияға арналған. Бұл тілдің әрлеуінсіз басқаларға ғана емес өзіне де жасырын болады [5].

Визуалды канал қабылданған ақпараттың негізі болып табылады, ал визуалды хабарлама ұзақ уақытқа құрылған. Бұл канал адамның өзін-өзі өзгертуіне ықпал етеді. Адамды бірінші көргенде 9% өзін-өзі ұстауы, 37% дауысы, 54% түр-келбетіне қарап қабылдау сотсиологиялық мәліметте қарастырылған. Визуалды хабарлама ең жақсы адам санасында қалатын болғандықтан басқа адамға әсер етудің басты құралы болып табылады. Ең бастылары болып мыналар саналады: Педагогикалық әсер, педагогикалық мақсатты түрде ойлау, педагогикалық импровизация, педагогикалық қарым- қатынас. Педагогтың профессионалды біліктілігі-оның имиджіне сай басты құралы. Мұғалімдердің психологиялық білімі заманауи мектептерде талап етілгенімен психологиялық білім алуы міндетті емес. Онымен қоса, бұл мұғалімнің жұмысының басты көрсеткіші болып табылмайды. Мұғалімнің профессионалды біліктілігі білім алушыларға жақсы білім және тәрбие беруде көрінеді.

Мұғалімнің психологиялық структурасы өзіне мыналарды қосады: біріншіден, операциялық

- уәжді бағыт, екіншіден, орталық іске асыру бағыты, үшіншіден, қорытынды баға қою бағыты. Педагогтың толық психологиялық қызметіне мынадай компоненттер кіреді:

- мұғалімнің педагогикалық тұрғыдағы қоятын мақсаты және тапсырмалары;
- білім алушыларға әсер етуді таңдау,
- мұғалімнің қорытындылауы және өзін-өзі бағалауы [6].

Педагогикалық қызмет толық педагогикалық процестің - барлық компонентіа ұсынады: педагогтың қиятын мақсаты мен типсырмаларынан бастап білім алушылардың қалай тәрбие алуына дейін. Мұғалімнің педагогикалық тапсырмасы білім алушылардың психологиялық тұрғыда өсуіне әсер етуі керек. Ол үшін мұғалімге білім алушылардың білім алу барысындағы психологиялық өзгеруін қадағалау керек. Педагогикалық тапсырманың құрылуы оқушыға деген қызметтің ер ерекшелігі тән емес тәрбиелеу механизміне де қарау керектігін талап етеді.

Мұғалімдерге қойылған талап білім алушыларды тәрбиелеу және жеке тұлға қалыптастыруға байланысты білім беру жүйесі мемлекеттік стандартқа негізделген. Сонымен қатар бұл жағдай білім беруші және білім алушыға да байланысты. Мұғалімнің профессионалды біліктілігі білім алушыға берілген тапсырманың ситуацияға байланысты шешуінен тұрады. Онымен қоса мұғалім педагогикалық тапсырмаларымен де істес болады. Педагогтың профессионалдылығы білім алушының білім алуы өсуі, тәрбиелеуінің бер ұжымда жүргізілуінсі көрінеді.

Психолог имиджі - біздің көзқарасымы... кең таралған қызықты, кәсіби имидінің модификациясы, оны тек мұғалім имиджімен қатар қоюға болатын сияқты, ал мұғалім имиджі Г.М.Колжаспированың айтуынша: "Мұғалім имидіі - бұл санаға тәрбиешілердің, ұжымның, алу мен тік ортаның, бұқаралық сананың мұғалім бейнесін эмоционалдык стерсотиіпін қабылдауы. Мұғалім имиджінің қалыптасуы қоршаған ортасынан берілген мыналай қасиеттерінің негізделуіне байланыста жүреді. Сондықтан мұғалім имиджі таза, шынайы болса, позитивті қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік береді» [7].

Қорытындылай келе, педагогикалық құзыреттіліктің білім, іс жүргізу мен икемділікті қоса олардың іс жүзінде адамдармен қарым - қатынаста, жеке тұлға ретінде қалыптасуында жүзеге асыруға болады. Мұғалімнің педагогикалық қызыреттілігі ретінде ретінде оның білімі мен оқытылатын пәнінің, дидактикасы мен оқыту методикасының, кәсіби қарым - қарым қатынасының икемділігі мен іс жүргізу білуінің үйлесімділігі түсіндіріледі. Тапсырмалар мен мақсаттарды айқындау мұғалімнен бүтін процестің бөліктерін талдауды қажет етеді. Педагогикалық жағдай ретінде мұғалімнің педагогикалық мақсаттар мен тапсырмаларды қоятын және әр түрлі шешім қабылдайтын ішкі және сыртқы шарттардың байланысы болып танылады. Білім алушылар арасындағы және білім алушылар мен мұғалімнің арасындағы

қарым - қатынас жағдайы мұғалімнің өзімен айқындалады.

Осылайша мұғалім әрекеті мақсаттан емес, пайда болған педагогикалық жағдайдың қорытындысынан басталуы тиіс. Мұғалім үшін педагогикалық тапсырманы шешудің барлық кезеңдерін іске асыру өте маңызды. Білім алушының психикалық дамуына байланысты әрекеттерінің мақсатын анықтау, мүмкін болатын жағдайлардың шешімдерінің нәтижесін болжау, жасалатын әрекеттерді талдау мен жүзеге асыру және жұмыс қорытындысын бағалау. Осылайша егер рефлексия бұл - ішкі күмәннің өмірде туындайтын сұрақтардың өзгеше тізбегі болса, онда кәсіби рефлексия бұл да өзін мен мамандығын қажет ететін «Мен»-нің арақатынасы. Педагогикалық кәсіби рефлексия - бұл басқа да кәсіби рефлексия секілді, тек оның педагогикалық әрекеттері мен, бәрінен бұрын өз тәжірибесімен байланысты болуы. Ескере кететін жайт, бұл процесті басқаруға болады және басқару қажет, саналы түрде оған әсер ету, тіпті кәсіби түрде педагогикалық білім берудің кезеңдерін ескере отырып басқару қажет. Педагогикалық мақсатты тұжырымдау - мұғалімнің өз еңбегін жоспарлаудағы қажеттілігі, педагогикалық жағдайдың туындауына байланысты тәрбиелеу тапсырмаларын өзгертуге дайын болу.

Осылайша, профессор А.А. Калюжный еңбектерінде педагогикалық имидждің теориялық және практикалық, әлеуметтік-психологиялық мәселелері жан-жақты қарастырылып, мұғалім имиджінің маңызы тұжырымдалады. Имидж - белгілі бір адамда нақты қалыптасқан болса, пікір де сондай айқын болуы мүмкін: имидж адамның тек сыртқы түріне қарап қалыптаспайды, сонымен бірге психикасына да тәуелді. Пікір бағалау негізінде, темперамент, мінез қасиеттері мен және алғашқы әсерден пайда болуы мүмкін. Сондықтан бұл терминдер «имидж», «пікір» мазмұны жағынан мағыналас. Бұлардың айырмашылығын келесіден көруге болады: «имидж» сөз тіркесінде дұрыс қолдану типі «адам имиджі» (педагог-психолог, адвокат имиджі) деп қолданылады, ал пікір сөз тіркесінде «адам пікірі» деп пайдалану керек. Сонда өзінің имиджін қалыптастыру немесе өзі туралы пікір қалыптастыру болып шығады. Басқаша айтқанда, имидж - бұл сізден, ал пікір-басқалардан. Имидж табиғаты, типтері, мазмұны мен түрлері, құрылымына тоқталсақ назарымызды мына нәрселерге аударуымыз қажет. Біздің әр қайсысымыз белгілі бір бейнені жасаймыз. Бұл имидж - адам туралы қалыптасқан ұғым-түсінік. Мұғалім имиджі олардың: сыртқы бейнесінен, әдетінен, сөйлеу мәнерінен, ұлттық және өзіндік санасынан, ұлттық менталитетінен іс-әректінен, мінез-құлқынан жасалған оны қоршаған әлеуметтік ортаның ой пікірінен құралатынын өте жүйелі зерделеген.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. - Алматы, 1999
2. Бержанов Қ., Мусин С. Педагогика тарихы, Алматы: Мектеп, 1984 - Б. 256
3. Калюжный А. А. Формирование имиджа учителя. - М: Владос, 2005, С.17
4. Калюжный А. А. Содержание профессиональной подготовки учителя к нравственному воспитанию школьников. /Учебное пособие для преподавателей и студентов педвузов/ Алматы: АГУ им. Абая, 1994. - С. 69
5. Крупская Н. К. Таңдамалы педагогикалық шығармалары - Алматы, 1961 - Б, 772
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю.Шведовой. Москва: Русс. яз. 1983. С. 816
7. Панасюк А.Ю. Формирование имиджа: Стратегия, психотехники, психотехнологии. -Москва, 2007. panalexu.booknavigator./?id=1225&...

РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО МУЗЫКАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мукеева Н.Е.

кандидат педагогических наук, доцент

Казахстан, г. Актөбе, Актюбинский региональный государственный университет имени

К.Жубанова, nurgamal61@mail.ru

Кілт сөздер: қалыптастыру, музыка мұғалімі, музыкалық-педагогикалық білім, пәнаралық байланыс, әдістеме, өнер, педагогика, музыка, әдебиет, шығармашылық іс-әрекет.

Түйіндеме: мақалада автор жоғары мектепте музыкалық-педагогикалық білім берудегі музыка мұғалімінің көркемдік мәдениетін қалыптастыру мәселесін қарастырады. Пәнаралық жалпыкөркемдік байланыстардың, атап айтқанда: көркемдік-мазмұндық; көркемдік-конструктивтік, көркемдік-коммуникативтік мазмұны қысқаша сипатталады. Сонымен қатар мақалада музыка мен әдебиеттің пәнаралық байланысы негізінде музыка пәнін оқытудың тәрбиелілік функциялары мен мазмұндық құрылымы сөз етіледі.

Key words: formation, teacher of music, musical and pedagogical education, interdisciplinary connections, method, art, pedagogy, music, literature, creative activity.

Summary: in the article the author considers questions of formation of art culture of the music teacher in musical and pedagogical education of the higher school. Briefly described aldehydes lane interdisciplinary communication, namely, artistic and substantial; art-design, art and communication. The study reveals the educational functions and content structure of teaching music using interdisciplinary connections of music and literature.

В условиях реформирования системы образования, происходящих в современном обществе, наблюдаются такие явления, как изменение системы ценностей, переориентация общественного сознания, связанная с актуализацией проблем человека в современном мире. Поэтому мы должны формировать у будущих специалистов художественную культуру в процессе преподавания различных музыкальных дисциплин в вузе.

Первый Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев своей программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» отметил: сегодня не только отдельный человек, но и нация в целом имеет шанс на успех, только развивая свою конкурентоспособность [1]. Из этого следует отметить: важнейшей, приоритетной задачей высшего музыкально-педагогического образования должно стать формирование конкурентоспособного, культурного педагога, отвечающего вызовам XXI века.

Л.А.Рапацкая в работе «Формирование художественной культуры учителя музыки в условиях высшего музыкально-педагогического образования» выделено три уровня межпредметного взаимодействия дисциплин, входящих в содержание профессиональной подготовки учителя музыки, обеспечивающих общехудожественную, музыковедческую и методическую подготовку студентов. Межпредметный уровень предполагает связь разных видов искусства в содержании каждого конкретного примера. Данный вид связей обозначен автором понятием «Общехудожественные связи», включающие культурно-исторические, культурно-типологические, образные, категориальные, понятийные, эмоционально-смысловые, межхудожественные.

Историко-стилевые межпредметные связи относятся к типу межхудожественных связей, так как их реализация предполагает сопоставление художественных образов разных видов искусства в историческом контексте. Ассоциативно-образные межпредметные связи так же определены к типу межхудожественных связей, направленных на сопоставление разных художественных образов вне конкретного исторического контекста. Художественно-аксиологические межпредметные связи, рожденные на «стыке» этико-философской, эстетической и музыковедческой проблематики, основаны на общности категории культурологического значения. Художественно-аналитические межпредметные связи отражают возможности привлечения «внемusicalных» факторов, когда учитель музыки опирается на знания и умения, полученные на уроках литературы или живописи. Художественно-конструктивные межпредметные связи возникают при конструировании урока с помощью музыкального, зрительного и литературного рядов. Заранее планируется урок межпредметного типа, варьируются компоненты художественной культуры [2, с.25-29].

Следовательно, определены следующие межпредметные общехудожественные связи: художественно-содержательные, художественно-конструктивные, художественно-коммуникативные как фундамент синтетического уровня, включающего полихудожественную иерархию и системный подход к вопросам художественной педагогики, когда единая художественная природа всех видов искусства, включающих музыку и литературу, соответствует, по определению А.Н.Леонтьева, «способности каждого обучающегося к занятиям всех видов художественной деятельности и творчества, что опирается на природную полихудожественность (многоязычие)... ребенок рисует, поет, танцует, сочиняет стихи и сказки, смотрит картинки, кино, любит игры и театрализацию

жизни» [3, с.5].

Кратко охарактеризуем межпредметные общехудожественные связи:

а) художественно-содержательные межпредметные связи.

В современной педагогике искусства особо выделяется концепция полихудожественного (термин Б.П.Юсова [4]) развития, реализующей комплексный подход в преподавании искусства в школе. Концепция строится на: природном родстве видов искусства, в основе которого лежит художественный образ; развитии целостного художественного сознания обучающегося; привлечении разных видов искусства и знаний из разных областей наук; продуктивной музыкальной и другого вида деятельности, поднимаемой на уровень творческого процесса личности. При этом, как утверждает Б.П.Юсов, «творчество предполагает не повторение и запоминание существующего», а «порождение образа» (В.П.Зинченко [5]), позволяющего взглянуть на мир иначе, с другой стороны, продвинуться вперед в сравнении с тем, что было прежде, придать существу новый мир и порядок» [6, с.11].

В движении к знаниям важно не утратить целостности поставленных задач, не столкнуться с дроблением познавательных сил, переключаясь, к примеру, данный поиск лишь на какую-либо из сторон учебной деятельности, ибо раскол между разными познавательными моделями не только лишает его единства видения сущности, но и ощущения единства собственной души (П.А.Флоренский [7]);

б) художественно-конструктивные межпредметные связи.

Межпредметные связи, по мнению Л.Г.Савенковой, - сложный струк-турный педагогический процесс, требующий: научения обучающихся рассматривать любые явления с разных точек зрения; развития умений применять знания из различных областей в решении конкретной творческой задачи; формирования у школьников способности самостоятельно проводить творческие исследования; развития у них желания активно выражать себя в каком-либо творчестве» [8, с.132-133].

Художественно-конструктивные межпредметные связи предполагают вариативность и свободу выбора для самореализации личности. Комбинирование, варьирование компонентов учебного процесса сопровождается поиском приемов, методов, где «объект в ходе мышления включается во все новые связи и в силу этого выступает во все новых качествах, которые фиксируются в новых понятиях; из объекта таким образом, как бы вычеркивается все новое содержание, он как бы поворачивается каждый раз другой своей стороной, в нем выявляются все новые свойства» (С.Л.Рубинштейн [9, с.56]);

в) художественно-коммуникативные межпредметные связи.

Произведения искусства – музыки и литературы, - по словам А.Н.Леонтьева, - передатчики социально-личностного опыта. «Чувства, эмоции, страсти входят в содержание произведения искусства, однако в нем они преобразуются. Подобно тому, как художественный прием создает метаморфозу материала произведения, он создает и метаморфозу чувств. Смысл этой метаморфозы чувств состоит в том, что они возвышаются над индивидуальными чувствами, обобщаются и становятся общественными. Так, например, смысл и функция стихотворения о грусти не в том, чтобы передать грусть автора, а в том, чтобы претворять грусть так, чтобы человеку что-то открылось по-новому – в более высокой, более человеческой жизненной правде» [10, с.30].

Механизм художественно-коммуникативных межпредметных связей связан с обращением обучающихся к культуре прошлого и осмысление её опыта с позиций сегодняшнего дня, проявляясь в диалогичности культуры общения: ученик-ученик, учитель-ученик, ученик-коллектив и далее - человек и природа, человек и общество, человек и искусство. Он ориентирует обучающихся на беседу, диалог, поиск, развитие культуры речи и др. Диалогическая форма – это отношение к творчеству, обмен творческой деятельности, процесс совместного поиска истины и главное - общение с искусством, развивая у обучающихся кругозор, жизненный опыт, эмоциональную отзывчивость, стимулируя у них положительные эмоции. Познавая мир через эмоциональную оценку, вживаясь в образы

музыкальных и литературных героев, обучающиеся творчески строят свои взаимоотношения с окружающей действительностью.

В целом, теоретико-методологический анализ сущности, содержания и структуры межпредметных связей музыки и литературы заключается в том, что межпредметные связи музыки и литературы – этоинтегративный процесс между дисциплинами, отражаемый в структурных элементах их проектирования, характеризующихся художественно-содержательными, конструктивными, коммуникативными особенностями, творческим отношением к произведениям искусства в достижении целостности образовательных, воспитательных и развивающих учебно-познавательных задач.

Использованная литература:

1. Н.А.Назарбаев «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». –Астана, 2017
2. Рапацкая Л.А. Формирование художественной культуры учителя музыки в условиях высшего музыкально-педагогического образования. Дис... док. пед.наук: 25.11.91. Москва, 1991, 412 с.
3. Леонтьев А.Н. Психологический смысл искусства. Искусство в школе XXI века. Москва, 2000, 196 с.
4. Юсов Б.П. Когда все искусства вместе. Москва, 1997, 198 с.
5. Зинченко В.П. О проблеме визуальной культуры подрастающего поколения //Вопросы философии. Москва, 1973, № 11, С.42-47.
6. Юсов Б.П. Современная концепция образовательной области «Искусство» в школе (виды искусства и их взаимодействие). Москва, 2001, С.4-32.
7. Флоренский П.А. Столпы и утверждение истины. Москва, 1990, Т.1, 316 с.
8. Савенкова Л.Г. Интегрированный предметно-пространственный подход к процессу освоение искусства в школе. Виды искусства и их взаимодействие. Москва, 2001, С.130-165.
9. Рубинштейн С.Л. О мышление и путях его исследования. Москва, 1958, 147 с.
10. Кабанова-Миллер Е.Н. Учебная деятельность и развивающее обучение. Москва, 1981, 86 с.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНА СТУДЕНТТЕР ТҰЛҒАСЫ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ МАҢЫЗДЫ ҚЫРЛАРЫ

Бахтиярова Г.Р.п.ғ.к., доцент,
Бурамбаева К.М.

«Педагогика және психология»

мамандығының 2-курс магистранты.

Қазақстан, Ақтөбе қ. Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ. kamshat.93_kz@mail.ru

Ключевые слова: высшая школа, особенности студентов, процесс адаптаций.

Аннотация: в данной статье рассматривается важность возрастных особенностей развития личности студентов в процессе адаптации к условиям в высшей школе. Делается анализ особенностей студенческого возраста, обосновываясь на научную литературу в области социологий, педагогики и психологий.

Key words: higher school, peculiarities of students, adaptation process.

Summary: this article discusses the importance of age-related features of the development of students personality in the process of adaptation to conditions in higher education. The analysis of features of students age, settling on scientific literature in the field of sociology, pedagogy and psychology is made.

Студенттік жылдар – бұл тұлға бойында кәсіби білік пен құзырттіліктің қалыптасумен қатар, өмірлік жағдайларға бейімделу дағдылары белсенді жүріп, өмір бойы сақталатын жеке қасиеттер қалыптасатын, қарқынды әлеуметтену кезеңі. Біз сөз етіп отырған жоғары мектеп жағдайына студенттер тұлғасы бейімделуінің маңызды бір қыры ретінде бүгінгі педагогика және психология ғылымы үшін өзекті сұрақ – әлеуметтік топ ретіндегі студент жастардың жас ерекшелігі кезеңі, оның табиғаты мен ондағы өзгерістерді тану болып табылады.

Бұл орайда ХХ ғасырдың 70-ші жылдары әлеуметтанушылар Б.Г. Рубин мен Ю.С. Колесников сынды ғалымдар студенттерге тән өздерінің ерекше ерекшеліктері бар екенін және интеллигенцияның әлеуметтік рөлін орындауға даярлайтын жоғары білім беру жүйесіндегі әлеуметтік топ ретінде ерекшеленетінін анықтаған болатын [1, 38].

Ал, Т.В. Ищенко студент кезеңді жасы мен еңбек сипаты анықтайтын жастардың бір бөлігі ретінде сипаттайды. Сондай-ақ, Л.Я. Рубина өз зерттеулерінде студенттерді ерекше қоғамдық топ ретінде атап, олардың негізгі сипаты ретінде оның өтпелі жағдайын айрықша

атап көрсетті.

Осы орайда, студенттердің ерекшеліктері туралы қалам тартқан И.А.Зимняя [2] студенттік кезеңді «Жоғары мектеп ұйымдастырған ерекше әлеуметтік санат, адамдардың ерекше ортақтасығы» ретінде қарастыра отырып, студент жастарды басқа әлеуметтік топтардан жоғары танымдық мотивациясымен, ең жоғары әлеуметтік белсенділікпен және интеллектуалды, әлеуметтік жетілудің үйлесімділігімен ерекшеленетін топ ретінде анықтайды. Жалпы психологиялық даму тұрғысынан алғанда студенттік кезең адамның қарқынды әлеуметтенуінің, жоғары психикалық функциялардың дамуының, барлық зияткерлік жүйенің және жалпы тұлға қалыптасуының айрықша кезеңі болып табылады. Егер студенттік кезеңді тек биологиялық жас ретінде қарастыратын болсақ, онда оны балалық шақ пен ересек жастың арасындағы адам дамуының өтпелі шағы – жас кезеңі ретінде қарастыруға болады. Сондықтан шетелдік психологтар бұл кезеңді есею процесімен де байланыстырады.

Сонымен қатар, Л.Я. Рубинаның пікірінше, студенттер зиялы қауымның негізгі қатарын толықтыру көзі болып табылатын, жоғары білікті еңбекке дайындық бойынша мақсатты оқу қызметімен айналысатын, түрлі қоғамдық пайдалы қызметке белсенді қатысатын үлкен қоғамдық топ [3, 40].

Ал, зерттеуші А.Н. Семашко студенттерді жеке әлеуметтік топ ретінде анықтап, былай деп айтады: «Было бы неправильным рассматривать студенчество лишь как состояние к подготовке и занятию статуса интеллигенции... студенчество обладает всеми необходимыми характеристиками, достаточными для отнесения его к особой социальной группе» [4, 25].

Жоғарыда есімдері мен ғылыми көзқарастары аталған ғалымдардың пайымдауларына сүйеніп, студенттік жас кезеңі туралы біз келесідей тұжырым жасай аламыз. Студент жастар – бұл қоғамдағы ерекше әлеуметтік категория, жоғарғы білім беру институтымен ұйымдастырыла біріктірілген адамдардың ерекше қауымдастығы. Сонымен қатар, студенттік шақ білім мен кәсіби іскерліктерді мақсатты, жүйелі игеруші, табанды оқу еңбегімен айналысатын адамдар тобын қамтиды.

Осы орайда, біз үшін ғылыми ізденістеріміз бен зерттеу пәнімізге орай аса қызығушылық тудыратын маңызды сауал, студенттердің жоғары мектеп қабырғасында алғашқы жылдары өтетін өмірі, ондағы оқу-тәрбие процесі барысында, үйреншікті мектеп жүйесінен кейінгі жаңа орта, бейтаныс жоғары мектеп талаптары мен жағдайларына бейімделу процесі және аталған процесс барысында орын алатын студенттік жас кезеңіне тән өзгерістер мен студент тұлғасы әлеуметтенуінің маңыздылығы.

Жоғары мектеп жағдайындағы жаңа формаға ие оқу процесінің басталуымен көптеген студенттердің танымдық жұмыс қабілеттілігінің төмендігі, тез шаршайтындығы, психологиялық тұрғыдан үрейліліктің жоғары деңгейінің байқалуы және т.б. өзгерістердің орын алатындығын айтуға болады. Аңдаусыз ұстанымдармен басқарылатын адам үйреншікті жағдайларда қарапайым, қайталанатын міндеттердің шешілуін жүзеге асырады. Ал ол жаңа жағдайларға түскен кезінде, барлық міндеттер ол үшін типті емес, яғни оның оларды шешетін стандартты тәсілдері жоқ, оған мінез-құлықтың жаңа алгоритмін, өмірлік міндеттерді шешудің жаңа тәсілдерін жасап шығару қажет болады. Бірінші курс студенті, өзі таңдаған болашақ мамандығымен тікелей байланысты пәндерді тезірек оқып, меңгергісі келеді, ал ол білімдердің оған оқудың алғашқы үш жылында жалпы пәндерді оқуға және олардың болашақта арнайы кәсіптендіру пәндерін оқыған кезінде және кейінгі өндірістік тәжірибеде қолдануда қажет болатынына сену ұсынылады [5].

Бұл айтылған мәселелердің қайсыбірін болмасын оңтайлы ұйымдастырып, шешу кезінде педагогикалық процестің басты заңдылығы студенттер тұлғасының жас ерекшеліктерін ескеру сақталуы қажет. Сондай-ақ, білім алушылардың бейімделу процесін оңтайландырумен байланысты міндеттердің шешілуін, олардың бейімделу қабілетін, бейімделу деңгейін диагностикалау әдістерін айқындауды көздейді. Мұндай міндеттерді табысты шешудің алғышарттары студенттердің бейімделу ерекшеліктерін зерттеген отандық психологтардың жұмыстарында қамтылған (И.А. Аливердиева, Д.А. Андреева, Л.К.

Гришанов, В.Д. Цуркан, М.Д. Дворяшина, Л.Г. Егоров, В.К. Елманова, С.А. Захарова, Л.В. Меньшикова, А.В. Сиомичев және т. б.) [6].

Бейімделу мәселесі бойынша жүргізілген ғылыми-теориялық талдаулар барысы бізге бейімделудің әртүрлі аспектілерінің көптеген зерттеулеріне қарамастан, бірқатар сұрақтар ашық күйінде қалып отырғандығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Ал, жауабы жоқ сұрақтардың бірі бейімделу процесінің табыстылығына жеке-психологиялық және студенттердің жас ерекшеліктерінің әсері туралы мәселе болып табылады. Ғалымдардың көпшілігі бұл сұраққа баынша оң жауап берсе де, белгілі бір қасиеттің маңыздылығы туралы нақты нұсқаулар өте аз, жеткіліксіз. Сонымен қатар, бұл адамның бейімделу проблемасына жүйелі көзқарасқа қатысты: зерттеу адамның даралығының барлық деңгейін – биологиялық, әлеуметтік-психологиялық деңгейіне дейін қамтитын жұмыстар іс жүзінде жеткіліксіз екендігін анықтап берді.

Қазіргі заманғы жоғары мектеп білім беруді ізгілендіру принципін негізге ала отырып, тұлғаның барлық көріністерінде дамуын қамтамасыз ететін жағдайлар жүйесі ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар, студент тұлғасын дамытуға байланысты бірқатар мәселелерді қозғайды, оның ішінде жоғары мектептің оқу процесінде білім алушылардың жеке-психологиялық ерекшеліктерін зерттеу және есепке алу мәселесі өзекті болып қалып отыр.

Студенттік жас – дамудың белгілі бір кезеңі ретінде адамның негізгі әлеуметтік потенциалын дамыту үшін сензитивті кезең болып табылатыны белгілі. Студенттік даму кезеңін сипаттайтын ең басты оқу қызметі адамның барлық ресурстарын жұмылдыруды талап ететін және оның бейімделу қабілеттеріне қойылатын жоғары талаптарды айқындайтын қоғамдық қатынастар мен қызметтің түрлі салаларына тұлғаны барынша енгізуді көздейді. Алайда, елдегі жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайлар студенттер мүмкіндігінің ауқымын едәуір кеңейтеді [7, 54].

Біздің зерттеуіміздің басты мақсаттарының бірі студенттердің жоғары оқу орнының жағдайына бейімделу процесінің мазмұнын ерекше әлеуметтік және жас тобы ретінде зерделеу; оқушылардың осы санатының жас, физиологиялық, психофизиологиялық, психологиялық және әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін анықтау, олардың жеке-психологиялық ерекшеліктерін зерттеу және жоғары оқу орнында оқуға бейімделудің табыстылығы үшін ең маңыздысын анықтау болып табылады.

Осылайша, біз теориялық негіздемерді, түрлі ғалымдардың көзқарастарына сүйене отырып, біз студенттердің жоғары мектепте оқуға бейімделуінің табыстылығы жастардың әлеуметтік жана жүйеге бейімделу қабілетіне, дайындығына, олардың жас және жеке-психологиялық ерекшеліктеріне байланысты деп білеміз. Демек, олардың жас ерекшеліктері, дұрыс мақсатты, жоспарлы және жүйелі ұйымдастырылған педагогикалық-психологиялық ықпал негізінде ғана жоғары мектеп жағдайларына ойдағыдай бейімделуге мүмкіндік береді. Жеке-психологиялық сипаттамалар (іс-әрекет дағдылары, темперамент, ойлау қабілеттерінің даму деңгейі және т.б.) және олардың үйлесімділігі бейімделудің табыстылығын анықтай алады. Оқу процесінде жеке-психологиялық ерекшеліктерді есепке алу, арнайы дұрыс жоспарланған іс-шараларды мақсатты іске асыру және жоғары академиялық мәдениетке ие оқытушылардың ұсынымдарын орындау мен оларға кураторлық қамқорлық қатынастың болуы бірінші курс студенттерінің ЖОО-на бейімделу процесін оңтайландыра алады.

Бүгінгі таңда жеке тұлғаның және студенттердің, атап айтқанда, бейімдік мүмкіндіктерін кешенді диагностикалау мәселесіне арналған зерттеулер жүйесі жоқтың қасы. Алайда, бұл мәселені шешу оқытудың мүмкін болатын қиындықтарын тәжірибеде болжауға және білім алушылардың бейімделу процесін оңтайландыру жөніндегі шараларды әзірлеуге, сондай-ақ осы процесті басқаруға барынша оң ықпал етеді. Жоғарыда айтылғандардың барлығы жеке тұлғаның бейімделу мәселелерін зерттеу, олардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, студенттердің бейімделуі жоғары әлеуметтік және педагогикалық, жалпы ғылыми және практикалық маңызы бар деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Рубин Б.Г., Колесников Ю.С. Студент глазами социолога. – Ростов-на-Дону, 1968.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: уч. для студентов по пед. и психол. направ. и спец. – М.: Логос, 2000. – 384 с.
3. Социальный портрет молодежи. Под ред. Л. Я. Рубиной и др. – М.: ВКШ, 1990.
4. Семашко А.Н. Развитие эстетической культуры молодежи. – М., 1980.
5. Соловьев В.Н. Адаптация студентов к учебному процессу в высшей школе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. – Ижевск, 2003.
6. Руткевич М.Н. Общественные потребности, система образования, молодежь. – М.: Политиздат, 1988.
7. Якунин В.А. Психология учебной деятельности студентов. – М., 1994.

ТҮЛҒАЛЫҚ- БАҒДАРЛЫ БІЛІМ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жанпейсова А.К.,
магистр, Қазақстан, Ақтөбе, Қ.Жұбанов атындағы
Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, alma_g@mail.ru

Ключевые слова: специалист, компетенция, компетентность, высшие учебные заведения.

Аннотация: увеличение объема технического прогресса и научной информации, требует от учебных заведений пересмотра содержания и принципов деятельности таких как, учитель должен уметь выбрать эффективные методы обучения и применения их. В целом, профессиональная компетентность будущих педагогов определяется как способность решать проблемы и вопросы, на основе единства личностных и профессиональных качеств, чтобы определить эффективность и результативность деятельности.

Key words: specialist, competence, competence, higher education institutions.

Summary: The increase in technological progress and scientific information, requires a review of the content of education and the principles of operation of such a teacher should be able to choose effective teaching methods and the use of them. In general, the professional competence of future teachers is defined as the ability to solve problems and issues, on the basis of the unity of the personal and professional qualities to determine the efficiency and effectiveness of operations.

Бүгінгі Қазақстан жағдайында жас ұрпақтың тәрбиесі мен білімін жетілдірудің басым бағыттарын кәсіби білімі жоғары мамандардың көмегі арқылы айқындау педагогика ғылымының көкейкесті мәселелерінің бірі болып отыр. ХХІ ғасыр – Қазақстан үшін әлемдік қауымдастықтың салмақты орынды иелену және салауатты өмір салтын қалыптастыру. Әлемде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық, қоғамдық-саяси және мәдени-дүниетанымдық талпыныстар қазақстандық білім беру жүйесінің алдына жаңа маңызды мәселелер қойды.

Жас ұрпақ санасында отаншылдық, ұлттық рухтың оянып қалыптасуына мектептегі білім берумен қатар тәрбиелік ахуалдың әсері орасан зор. Бұл тұрғыда болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру маңызды. Білім бағдарламасының маңызды аспектісі – бітірушінің құзыреттілік моделі түріндегі оқу барысының тұжырымдамасының болуы, бітірушілерге қатысты талаптар сипаттамасы, білім мен білік көлемінің сипаттамасы, ғылыми дағды әдістемелерінің сипаттамасы, шығармашылық әлеуетінің сипаттамасы түрінде қарастырылады. Яғни болашақ мамандарды даярлау ісінде олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру маңызды екендігінің дәлелі. Бұл заманауи жоғары кәсіби біліктілікті иемденетін педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаумен қатар білім саласында қызмет атқарып жүрген педагогикалық ұжымда қалыпты, өзара сыйластыққа бағытталған әлеуметтік психологиялық ахуалды дұрыс қалыптастыру бірінші орынға шығары сөзсіз.

Елбасымыз базалық педагогикалық білім берудің стандарттарын күшейтіп, жоғары оқу орындары мен мектеп оқытушыларының біліктілігін арттыруға талаптарды күшейту қажеттігін және әрбір аймақта педагогтардың біліктілігін арттыруға жұмылдырылған орталықтар жұмыс істеуі тиіс екендігін атап көрсетіп отыр. Ал, бұл зерттеу тақырыбының қазіргі уақыттағы маңыздылығын айқындай түседі.

Қазіргі уақытта әлеуметтік және рухани өмір саласында, сонымен қатар білім беру

саласында да қайта құрулар жүріп жатыр. Білім берудің болмысына бүкіл адамзаттың болашағы тәуелді. Осыған байланысты педагогикалық мамандар даярлауға, соның ішінде ұстаздың кәсіби қызметті жүргізуге даярлығын қалыптастыруға көпкөңіл бөлінуде.

Тұлғалық – бағдарлы білім беру әрқашанда субъект ретінде кәсіби іс-әрекетті жетілдіре алатын, сонымен қатар, қоғам прогресіне ат салысып, жетекші болатын рухани толысқан тұлға дамуына бағдарланады.

Тұлғалық – бағдарлы білім беруде ғылымды, білімді және тәжірибені ықпалдастырып, интеграциялық үдерістің өзекті болуы. Бұл беталыс оқу бағдарламаларында болашақ мамандардың оқу іс-әрекетін, кәсіби іс-әрекетін және ғылыми-зерттеу іс-әрекетін өзара байланыстырып, өзара шарттастырып жоспарлап, ұйымдастыруымен сипатталады. Осыған байланысты республикадағы оқытушылардың ғылыми-педагогикалық іс-әрекетіне талаптардың артуы; педагогикалық оқу орындарының материалдық-техникалық базасының жаңартылып, толықтырылуы; ғылыми-зерттеу жүйелерінің жетілуі; оқытушылардың, студенттердің ғылыми жобаларға қатысуы сияқты маңызды істер жасалуда.

А.К. Маркова болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілік құрамына мыналарды жатқызады: - кәсіби білім; - кәсіби шеберлік; - кәсіби-негізгі қасиеттер, танымдық, мотивациялық сферасы; - кәсіби позициялары (тұрақты қатынас жүйесі- өзіне, әріптестеріне оның әрекетін анықтайтындай болуы) [1]

Қ.С.Құдайбергенова - Құзыреттілікті құзырлылық деп алып ол сапалы білім берудің нәтижелігін, тиімділігін айқындаушы көрсеткіш рөлін атқарады. Білімнің соңғы нәтижесі оқушының жеке пәндер бойынша алған білім емес, оларды пайдалану арқылы қалыптасып дамытылатын өмірлік дағдылар құзыреттіліктер.

Қазіргі кездегі құзыретті маман даярлау мақсатына жаңаша түсінікпен қарасақ, оны дамытудың басты стратегиялық бағдары - өмірге жауапкершілікпен қарайтын, дүниетанымдық мәдениеті жетілген, шығармашылық ойлауға дағдыланған, іскерлік қабілеттілігі биік, гуманистік ойлауы басым, инновациялық ілімімен қаруланған адамгершілік қасиеттері мол білікті мамандардың жаңа ұрпағын қалыптастыру болып табылады

Осыған орай, оқушылардың коммуникативтік құзыреттілік даярлығын қалыптастыру оған болашақ кәсіби қызметіне сәйкес парызының мазмұнын игертіп, түсіндіре отырып, санасын тәрбиелеу. Яғни, осы парызға сәйкес студенттің болашақ қызметі аясында міндеттерін орындауы оның ішкі сарынының, сезімдерінің, сенімдерінің, ойларының негізінде жүреді.

Коммуникативтік құзыреттілік даярлығына кәсіптік қызметін құзыреттілік талаптарға сәйкес атқаруға қажетті білім, біліктілік деңгейі, санасының дайын болу күйі жатады. Құзыреттілік даярлығы қалыптасқан жағдайда мұғалім өз мінез-құлқын, әрекеттерін парыздылық сезімге бағындыра алады. Ұстаздың құзыреттілік даярлығын жүзеге асыру үшін оның жеке тұлғалық мінез-құлқына, сана-сезіміне сәйкесті әсер ететін арнайы құзыреттілік дайындық қажет.

Осыдан, оқушылардың құзыреттілік даярлығын қалыптастырудың мақсаты: егемендігіне ие болып еңсесін көтеріп жатқанхалықтың денсаулығын сақтауына әрдайым күресте болатын, өзінің кәсіптік парызына тұла бойы берік, еліміздің игілігіне ауқымды үлес қосатын ұл-қызын тәрбиелеп, өсіретін ұстаз тұлғасын дайындау. Оның бойына ұстаздық қызметтің гуманистік сипатына сәйкес адамгершілікті-психологиялық қасиеттер дарыту, ғылыми-тәжірибелік ізденіске жалықпайтын, қажымай-талмай өзінің жеке тұлғалық қасиет-қабілеттерін жетілдіруге бейімделген, кәсіптік санасын, санасезімін қалыптастыру.

Белгілі ғалым М.М. Чошанов құзырлылықты білім, білік дағдысының өзара байланысы деп қарап, оның төмендегідей формуласын ұсынады: білімді қолданудың жылдамдығы + әдістердің орамдылығы + ойлаудың сынаулығы. Н.В. Кузминаның көзқарасы бойынша бұл ұғым педагогтың басқа бір адамды дамытуында негіз болатын білімділігі мен абыройлығы. Қазіргі уақытта екі типтегі мұғалімдерді бөліп қарауға болады. Біріншілері: жаңалыққа жаны құмар, тиімді тәсілдерді таңдай алатын, еңбекке деген жоғары мотивтері бар мұғалімдер.

Олар акме жағдайға жақын тұрғандар. Екіншілері: оқыту мен тәрбиелеуге бір ғана өзінше дұрыс көзқарасы қалыптасқан, оқушылармен олардың ата-аналарына әсер ете алмайтын, психологиялық білімі төмен, өзін-өзі дамытуға қызығушылығы төмендер. Білім беру жүйесіндегі қазіргі «субъект-субъектілік» жағдай басқа адамға кәсіби құзырлылық деңгейі жоғары адам ғана әсер ете алатындығын көрсетіп отыр. Ал мұғалімнің сапасы, тұлғаның сапасын дайындайтын кәсіби құзіретті әрекеттің сапасы. Мұндай сапа білімнің сапасын қамтамасыз етеді деп айтуға болады. Білім беруде кәсіби құзырлы маман иесіне жеткен деп, мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығының дамуына жағдай жасай алатын, тұлғалық-гумандық бағыттылығы жоғары, педагогикалық ақиқат пен ондағы өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті оқытудың жаңа технологияларын меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды таба, таңдай, сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін маман болуы тиіс деген тұжырым жасалды.[2]

Білім беруде компьютерлік-ақпараттың құралдар қолдану. Қазіргі кезде болашақ мамандардың оқу әрекетінде; ғылыми-зерттеу жұмыстарында; білімін бақылап, тексеруде; өзіндік жұмыстарын орындауда компьютерлік-электрондық құралдар маңызды орын алады. Осыған байланысты білім беруді компьютерлендіру шаралары республикада жеткілікті деңгейде қолға алынып, шешілуде.

Оқытудың кредиттік жүйесін, қашықтан оқыту формасын енгізуді, маман дайындаудың көпсатылы құрылымына көшуді, оқу үдерісінде қазіргі заманғы білім беру технологияларын жиі қолдануда деп айтуға болады.

Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар: - жобалау технологиясы; - саралап даралап оқыту; - дамыта оқыту технологиясы; - модульдік оқыту технологиясы; - сын тұрғысынан ойлауды дамыту; - сатылай комплексті талдау.

Жоғары оқу орындарында модульдік оқыту технологиясы әлемде кеңінен қолданылады. Мысалы, Ұлыбританияда студенттің жинаған рейтингісі мен меңгерген модульдерінің саны оның білім деңгейін көрсетеді. Оқуға түсерде талапкер оқыған кезде әрбір оқу модулінен міндетті түрде алуға тиіс білім мен біліктің тізбесімен танысады. Бұл оған кәсіби білім алудың басынан бастап белгілі бір біліктілікті меңгеруге көмектеседі. Жоғарыда аталған ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, модульдік оқыту технологиясының сипаттамаларын төмендегіше анықтадық: - әрбір оқу модулі бойынша диагностикалық мақсат қою; - оқу кешенінің әртүрлі оқу модульдерінен тұратын мазмұнын, оқыту әдістерін, бақылау және бағалау жүйесін өзгертіп отыруға икемділігі; - берілген модульдің мақсатын сезіне отырып түсіну; - студенттің басқа әрекеттерге қарағанда нақты тапсырмалар жүйесінде білімін өзі - өзі тексеруге мүмкіндік беретін өзіндік жұмыстардың басым болуы; - оқытушының әріптес ретінде кеңес беруінің басымдығы; - студенттің өзінің әрекетін өзі қорытындылауы. Оқу модульдерін жобалауда білімді және білік, дағдыларды меңгеру деңгейіне сәйкес оқу тапсырмаларының жүйесі жасалды. Модульдік оқыту жүйесінде оқу тапсырмаларының орындалысыр бақылау мен өзін-өзі бақылаудың тиімді тәсілі ретінде тест арқылы тексеріледі. Интерактивтік технологиялароқытудың әдістері мен түрлерінің, бағдарламаларының интерактивті мүмкіндіктері кері байланысты іске асыра отырып, студенттің белсенділігін арттыруға, дәстүрлі оқыту жүйелерінің көбінде орындалмайтын диалог пен тұрақты көмекті де іске асыруға мүмкіндік береді. Демек, бір-бірімен бетпе-бет кездесусіз-ақ студент пен оқытушы арасында интерактивті қарым – қатынас орнату және пән бойынша білім мен дағдының белгілі бір мөлшерін өз бетінше игеру [3].

Тұлғалық-бағдарлы білім беру негізінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудағы басты мақсат – қазіргі білім берудің жаңа парадигмасы жағдайындағы студенттердің жеке тұлғалық сапалық қасиеттерін дамыту, шығармашылық ойлауын дамыта отырып, заман талабына сай құзырлылығын қалыптастыру және рухани жан дүниесінің дамуына жағдай жасау. Сондықтан Егемен еліміздің келешегі жас ұрпақты тәрбиелейтін педагог өзіне жүктелген әлеуметтік міндетті атқару үшін ондағы игерілетін

білім мазмұны, білім берудің түрлі жолдарын бүгінгі талапқа сай жаңартуға ұмтылуы заңдылық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
2. Кузьмина Н.В. Формирование педагогических способностей. – Ленинград, 1961, С. 10-12
3. Жанпейсова А.К. Тұлғалық-бағдарлы білім беру негізінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру (педагогика ғылымдарының магистрі академиялық дәрежесін алуға іздену диссертациясы). – Астана, 2018. – 81 б.

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ж.Е. Иманчиев, PhD, аға оқытушы
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Қазақстан
А.К. Кадешова, «Педагогика және психология»
мамандығының магистранты
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Қазақстан
princess_88_88@mail.ru

Ключевые слова: студент, компетентность, профессиональная компетентность

Аннотация: в статье анализируются педагогические, психологические особенности, которые необходимо учитывать при формировании профессиональной компетентности студентов и вопросы развития компетенций в соответствии с современными концепциями.

Key words: student, competence, professional competence

Summary: the article analyzes the pedagogical, psychological features that must be considered when forming the professional competence of students and the issues of developing competences in accordance with modern concepts.

Қазіргі жаһандану жағдайында сапалы білімді өз ісіне машықтанған мамандар ғана мемлекетіміздің дамуын ілгерлетіп, өркениет көшінің озық қатарларында көрсете алады. Сондықтан әлемдік аренада көріну ғана емес, ондағы алдыңғы орындарды иелену үшін жоғары оқу орындарындағы студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы қайшылықтарды айқындап, оларды қалыптастыру жолдарын іздестіру қажет. Жоғары оқу орындарында студенттерді кәсіби даярлау сапасын жоғарылату, кәсіби құзыреттілігін арттыру қай кезде болмасын өзекті мәселелер қатарында болып отырады. Дегенмен, бүгінгі жаппай жаһандану жағдайында, элеуметтік-экономикалық өзгерістермен қатар студенттердің сапалық көрсеткіштеріне, кәсіби құзыреттілігіне деген талаптар күшейе түсуде. Оның негізгі себептерінің бірі – студенттерді қоғамның озық инновациялық күші, оның стратегиялық ресурсы ретінде қарастырылуымен де байланысты.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру – бұл, біріншіден, мақсат-міндет болғанымен, бәрінен бұрын білім беру болашақ маман тұлғасын даярлаудағы негізгі проблема. Қазіргі кезеңде жоғары оқу орындарында студенттердің болашақ маман ретінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды зерттеуге деген қызығушылық үздіксіз артуда.

Студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негізгі бағыты – қазіргі қоғам талабына сай, өз еркімен шешім қабылдай алатын, бәсекеге қабілетті, білімділігі мен біліктілігінің қойылып отырған талапқа сәйкес келуімен сипатталады. Сонымен бірге, студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық үрдіске тікелей қатынасы бар, өйткені студенттерді кәсіби даярлауда олардың білім, біліктіліктерінің құзыреттілігін құрайды.

Жоғары оқу орнында білім беруде студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда оқыту үрдісінде жүзеге асыруда, оның өзінің іс-әрекетінің субъектісі болуына мүмкіндік туғызу қажет. Бұл өз кезегінде студенттердің ең алдымен өзін-өзі тәрбиелеу, өзін-өзі дамыту, өзіндік білімін жетілдіру, өзін-өзі жүзеге асыру, бақылау мен бағалаудағы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырумен сипатталады.

Студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамытуда негізгі ұғым «құзыреттілік» ұғымына

тоқталған дұрыс болады.

Құзыреттілік – адамның әрекетке, оның пәніне деген жеке қатынасын қамтитын компоненттердің жиынтығы. Құзыреттіліктер – адамның белгілі бір салада беделге, танымға, тәжірибеге ие сұрақтар мен құбылыстар шеңбері болып табылады. [1, б. 148-149]

Білім беру саласындағы «құзыреттілік» түсінігі 1960-70 жылдардағы шетелдік әдебиеттерде кездеседі. Әлемдік, отандық зерттеулер негізінде құзыреттіліктің 3-тен бастап 37-ке дейін түрлерін тапқан.

Құзырлылық ұғымының эволюциялық дамуы 5 кезеңнен тұрады: құзыр, құзырлылық терминдерінің пайда болуы (XXғ. 50-60ж.ж.), бұл терминдердің ғылыми аппаратқа ендірілуі (XXғ. 60-70ж.ж.), мәнін ашып, мазмұнмен толықтырылуы (XXғ. 80-90ж.ж.), құзырлылық амалының қалыптасуы (XXғ. 90-XXI ғ. басы), құзырлылық амалының тұрақталуы (XXғ. басынан бері). [2, б. 63- 64]

Ендеше, аударма және түсіндірмелі сөздіктердегі «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдарының қолданысын төмендегі кестеде жан-жақты қарастырамыз.

Аударма және түсіндірмелі сөздіктердегі «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдарының қолданысы

Сөздіктер	Ұғымдардың мағынасы
Қазақша-орысша сөздік	«компетенция» (подчинение, непосредственное ведение) аударылып, бұл іс сіздің құзырыңызда деген түсіндірме беріледі.
Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі	құзыр термині арнаулы зат есім формасында «әмір», «билік» деп, ал құзырлы сөзі сын есім формасында диалект сөз ретінде беріледі: 1. мемлекеттік органның міндеттері құқы, билік төңірегі; 2. қызмет бабындағы адамның бір сұрақтар төңірегі таным, тәжірибесі.
Орыс тілінің түсіндірме сөздігі	құзырлық - хабардар болу, беделді болу деген ұғымды білдірген, ал құзыреттілік - адамның қандай да бір мәселе, сұрақ, құбылыс бойынша бедел, таным, тәжірибеге ие болуы.
Методикалық терминдер сөздігі	«құзыреттілік» - қандай да бір пәнді оқу үрдісінде қалыптасатын білім, білік, дағды жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі делінген.
Құзыр	әр түрлі кенеттен болған жағдайларда мәселелерді шешу үшін қажетті білімді немесе әрекетті көрсете білу қабілеті, білім мен ситуация арасындағы байланысты орнату мүмкіндігі.
Құзырет	біреудің құзыреті және ол білім, іскерлік және дағдылар жиынтығы ретінде көрінеді, субъектіге өзгермелі жағдайға бейімделуге мүмкіндік береді.
Ескерту – автор берілген дерек көзі негізінде құрастырды [3; 4; 5; 6].	

Құзыреттіліктер туралы айтқан кезде оны негізгі деп бөлу нені білдіреді? Бұл жерде осы термин құзыреттер – жаңа жағдаяттарды игеруге жол ашатын дегенді білдіреді. Қолданылып жүрген терминдер анықтамалары ішінен бізге жақындары негізгі құзыреттіліктер ол анықтаушы әлеует, себебі шектеусіз жүзеге асырылатын жағдайларға сәйкес келеді, белгілі бір дәрежеде әмбебап тәсілдері болып табылады.

Сонымен, «құзыреттілік» ұғымы әлеуметтендіру мен оқыту үрдісі барысында қалыптасқан білім мен тәжірибеге негізделген, жалпы қабілеттер мен белгілі бір іс – әрекетке деген дайындығында көрінетін, сонымен бірге қызметке өзіндік және табысты әрекет етуге бағдарланған жеке тұлғаның интегралдық қасиеті. Қазіргі әдеби сөздікте құзыреттілік: дербес және жауаптылықпен әрекет етуге, белгілі бір жұмысты орындауға қабілеттілік пен икемділікті игеруге жол ашатын психологиялық ахуал, психикалық сапалардың қосылымы ретінде белгіленуде. Құзыреттілікті адамның білімдарлығымен жоспарластыруға және адамның белгілі бір мәселені шешу қабілетімен де шатастыруға болмайды. Себебі, адамның

өз саласында кәсіпқой және білімдар болуы мүмкін, ал бірақ кәсіби мәселелердің бәрін шешуге құзыреті жетпейді.

Студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы педагогикалық – психологиялық ерекшеліктерді ескеру оқыту процесін оңтайлы ұйымдастыруды қамтамасыз етіп, болашақ педагог – психологтың даярлау сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Студенттердің кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуына жоғарыда келтірілген дәлелдер маман ретіндегі дайындық сапасын айтарлықтай көтереді, еңбек нарығында олардың жан-жақтылығын және талаптылығын қалыптастырады. Оқыту үрдісінде мақсат қоя білу және оны жоспарлау студенттен зеректік, ізденімпаздық, еңбекқорлық, шабыт, белсенділік, қызығушылық, өмірлік белсенді ұстаным және т.б. көптеген қасиеттерді талап етеді. Бұл қоғам сұранысы болғандықтан, әрбір студент қойылған талаптарға сәйкес білімді, білікті, құзыретті маман иесі болуы тиіс. Осы мәселені шешу қоғамда еркін өмір сүре алатын тұлғаны дайындауда қоғамдық талаптарға сай берілген жұмысты тыңғылықты орындап қана қоймай, сонымен қатар өзіндік дамуының субъектісі ретінде болуына мақсатты бағытталуын жүзеге асырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Хомский А.М. Лингвистическая компетенция. Всемирная философская энциклопедия: Философия XX век / Главн.науч.ред.и сост. А.А.Грицанов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2002.-
2. Таубаева Ш.Т. Педагогика әдістемесі. Оқу құралы. – Алматы: Қарасай, 2013. – 432б.
3. Қазақша-орысша сөздік: 50000 жуық сөз. Ред. Басқарған Р.Ф.Сыздықова, К.Ш. Хұсайын. - Алматы. Дайк-пресс.2002. –108 бет.
4. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. 6-том. Қ (қанаттастық-қырқұлақ) Алматы: Қазақ ССР-нің «Ғылым» баспасы, 1982. – 624б.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И.Ожегов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – М.: Рус.яз., 1990.
6. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий. М.: ИКАР, 2009г.

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ КУЛЬТУРА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВУЗА КАК ОБЪЕКТ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Рамазанова Д.Ж.,
докторант ЕНУ имени Л.Н.Гумилева
Казахстан, Астана
Omer Zaimoglu, к.п.н., профессор университета Акдениз
Турция, Анталья

Кілт сөздер: личность педагога, воспитательный процесс, научное исследование, образовательный процесс.

Түйіндемe: авторлар зерттеу барысында жоғары оқу орнының оқу үдерісінде болашақ мұғалімнің тәрбие мәдениетін ғылыми зерттеу объектісі ретінде қарастырады. Тәрбие мәдениеті ұғымының мәнін анықтау мақсатында авторлар тәрбие мәдениеті мәселелері мен тұлға тәрбиесінің жеке аспектілеріне арналған отандық ғылыми еңбектерге, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге, ғылыми шетелдік әдебиеттерге талдау жасады. Талдау нәтижелері мақала мазмұнынан орындалған.

Key words: teacher's identity, educational process, scientific research, educational process.

Summary: the authors in their study consider the educational culture of the future teacher in the educational process of the university as an object of scientific research. In order to determine the essence of the concept of educational culture, the authors analyzed domestic scientific works, psychological and pedagogical literature, foreign scientific literature on educational culture and certain aspects of personality education, which are reflected in the content of a scientific article.

Современное казахстанское общество требует от человека не только политехнизма знаний, высокого культурного уровня, глубокой специализации в различных областях науки и техники, но и умения жить, сосуществовать в обществе. В Послании Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А.Назарбаева народу Казахстана Стратегия «Казахстан - 2050» озвучено десять глобальных вызовов XXI века. Среди этих заповедей особо отмечен кризис ценностей нашей цивилизации, нарастающая социальная

нестабильность, представляющая угрозу всему миру. Обращаясь к народу Казахстана в своем Послании, Президент охарактеризовал современного казахстанца: «Идеалом нашего общества должен стать казахстанец, знающий свою историю, язык, культуру, при этом современный, владеющий иностранными языками, имеющий передовые и глобальные взгляды» [1].

Вслед за Посланием был поставлен вопрос о модернизации общественного сознания и 12 апреля 2017 года была опубликована Программа, получившая звучное имя «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру». Главным условием модернизации нового типа – сохранение своей культуры, собственного национального кода. В четвертом направлении отражена культ знания. Образование – фундаментальный фактор успеха, национальный приоритет номер один. Новая технологическая революция требует высокообразованных людей, способных быстро адаптироваться и гибко менять профессию [2, с.371].

Главная задача системы образования – создание необходимых условий для формирования, развития и профессионального становления личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей; реализация прав ребенка на воспитание, образование и всестороннее развитие, сохранение родного языка, культуры, национальных обычаев и традиций, на информированность, укрепление здоровья. Создание условий для формирования и развития этих качеств все чаще рассматривается как важнейшая задача системы образования Республики Казахстан. Образование – непрерывный процесс воспитания и обучения, осуществляемый в целях нравственного, интеллектуального, культурного, физического развития и формирования профессиональной компетентности.

В условиях перехода на новую модель образования и усиления роли воспитания в образовательном процессе вуза необходимо правомерно рассмотреть вопрос о переориентации содержания воспитания. Поскольку сегодня в образовательном процессе вуза большое внимание уделяется духовно-нравственному развитию личности, то именно воспитание нравственности и формирование духовности становится стержнем всего воспитательного процесса. Концепция воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан нацелена на формирование единого подхода к воспитанию подрастающего поколения, согласование действий и обеспечение преемственности всех субъектов воспитательного процесса в решении задач воспитания детей и молодежи в Республике Казахстан. В концепции отражены ценности, такие как образование, культурное наследие, семья и др. [3].

Одной из важнейших задач модернизации системы образования является формирование интеллектуальной нации, представители которой обладают не только конкурентоспособными знаниями, креативным мышлением, но и высокими гражданскими и нравственными принципами, чувством патриотизма и социальной ответственности. Реализация программы будущими учителями с обучающимися в их профессиональной деятельности важность формирования воспитательной культуры возрастает. Формирование воспитательной культуры будущего учителя в образовательном процессе вуза в соответствии видами профессиональной деятельности способствует определить содержание воспитательной культуры.

Казахстанские ученые по педагогической науке в период 1993-1999 годы воспитательную культуру рассматривали в основах культуры, нравственной культуры, эстетической культуры, педагогической культуры. Под нравственной культурой отражалась степень освоения морального опыта общества, способность последовательного осуществления в поведении и отношении с другими людьми ценностей, норм и принципов, готовность к постоянному самосовершенствованию. Эстетическое воспитание в народной педагогике способствовало всестороннему развитию личности и основными направлениями эстетического воспитания являлись изобразительное искусство, ювелирное искусство, песни, айтыс, кюй, пословицы-поговорки, их значение в жизни и быте казахского народа. Педагогическая культура, как часть общей культуры, отражала в наибольшей степени духовные и материальные ценности, способы творческой педагогической деятельности,

необходимые человечеству для обслуживания исторического процесса смены поколений и социализации личности.

Анализ результатов исследований с 2000 по 2005 годы показывают, что были изучены научные основы формирования у личности нравственности, общения, формирование глубокого понимания многогранного значения природы для жизни людей, их здоровья, духовного и физического совершенствования.

С 2006 года по настоящее время казахстанскими учеными исследуется научные основы культуры общения, поведения, речи, а также организационной, эстетической, экологической, правовой, духовно-нравственной культуры в профессиональной подготовке будущих специалистов. Рассмотрение научных работ казахстанских ученых, относящихся к воспитательной культуре, о самой его сущности, характеризует недостаточное исследование этого направления. Воспитательная культура нужна сегодня в каждой профессии.

Анализируя диссертационные работы некоторых российских ученых по педагогической науке, мы заметили, что исследованы научные основы формирования профессионально-педагогической, этической, духовно-нравственной, гуманитарной, эстетической, коммуникативной культуры и т.д. Но среди множества диссертационных работ защищенных на территории Российской Федерации, мы не встретили собственного определения воспитательной культуры, а только заметили, что в составе понятия воспитательная культура отмечено набор качеств, такие как поведение, этика, эстетика, речь, имидж, толерантность, культурность, образованность, воспитанность и т.д.

Далее обратились к научной зарубежной литературе, посвященной вопросам воспитательной культуры и отдельным аспектам воспитания личности, полагаясь понять сущность воспитательной культуры. Для уточнения динамику исследования воспитательной культуры в трудах зарубежных ученых нами была проанализирована база зарубежных литератур (ngram). Таблица 1.

В представленной динамике можно заметить проблему исследования воспитательной культуры в сфере образования. Воспитательная культура занимает важное место в центре исследования на каждом этапе исторического развития.

Рисунок 1. Динамика исследования воспитательной культуры в зарубежных литературах (ngram).

Для зарубежного исследователя Joel Spring, образовательная культура является основой, где осуществляется образовательная деятельность, и характеризуется типами поведение учителей и учащихся (например, прибытие вовремя, вежливое обращение к другим, подготовка к уроку, выполнение заданий, стоящих перед ними, правильно отвечать

стоя и т.д.), типы словесных отношений учителя с учащимися, правила речи (просить дать разрешение ответить на вопрос или задать вопрос), физическое поведение (правильно сидеть за столом или за партой, правильно стоять у доски и т.д.), приемлимые типы одежды, имидж. Как мы заметили, образовательная культура имеют важную роль в образовательной деятельности [4, с.83].

86. Анализ зарубежных литератур показал, что феномен «воспитательная культура» имеет разные сущностные характеристики и достаточно имеет важность в исследовании на каждом этапе исторического развития.

Результаты психолого-педагогического анализа зарубежных и отечественных исследований показывают, что феномен «воспитательная культура» используется, и не мало говорится, но странным образом, никто из ученых не объясняют, что же значит «воспитательная культура».

И при этом, воспитательная культура обладает общими признаками культуры, отражая исторический характер явлений воспитательной культуры (обычай, традиций, нравы, этикет), ценностный характер (гуманистические ценности), нормативный характер (ориентация на нравственные нормы, нормы этикета), информационный аспект (умение ориентироваться в информационной структуре общения), адаптационный аспект (средство и условие воспитания и формирования личности).

С точки зрения этики под воспитательной культурой понимается «система ценностей, включающих нравственные обычай, традиции верования и надежды, нравственные качества национального характера, моральные нормы и принципы, идеалы и понятия, укоренившиеся в обществе. [5, с.20]. Культура поведения под воспитательной культурой понимается как совокупность сформированных, социально-значимых качеств личности, повседневных поступков человека в обществе, основанных на нормах нравственности, этики, эстетической культуре и выражается в культуре общения

Опираясь на современные требования к личности педагога и на выше изложенное, мы понимаем воспитательную культуру педагога как результат освоения им знаний, умений, нравы, этикет, гуманных способов, форм, правил, норм, ценностей, ориентированные на формирование этой культуры у учащихся.

Таким образом, понятие «воспитательная культура» имеет разные толкования. Воспитательная культура – явление в педагогической науке неоднозначное, требующее дальнейшего изучения. Более глубокого рассмотрения требуют и вопросы содержания и структуры данного феномена, способы формирования и оценки сформированности воспитательной культуры у будущих учителей, что и определяет задачи дальнейшего исследования.

Использованная литература:

1. Послание Президента Республики Казахстана – Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан - 2050»: новый политический курс состоявшего государства» // http://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-lidera-nacii-nursultana-nazarbaeva-narodu-kazahstana-strategiya-kazakhstan-2050-novy-politicheskii-
2. Назарбаев Н.А. Эра независимости. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 2017. – 508 с.
3. Концепция Воспитания РК. Приказ №521 от 16 ноября 2009.
4. Spring J. Globalization of Education: An Introduction. – New York and London, 2009. – P. 249
5. Гришняяева И.В. Формирование коммуникативной культуры у будущего педагога дошкольного обучения: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – Нижний Новгород, 2000. – 229 с. 20 стр.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМНІҢ – КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Сугуралиева А.М., Қорқыт Ата атындағы
Қызылорда мемлекеттік университетінің
2 курс докторанты
aruka2004.75@mail.ru

Ключевые слова: компетенция, конкурентоспособность, педагогическая профессиональность, педагогический процесс, личность педагога.

Аннотация: в статье профессиональная компетентность учителя является основой образования, ориентированного на определенные результаты, отвечающие требованиям современного века. Профессиональная компетентность рассматривается как описание образованных, позволяющих выражать авторитетное мнение о чем-либо. Было отмечено, что задача современного учителя заключается в том, что наука и техника способны формировать образованную, творчески склонную, компетентную и конкурентоспособную личность, способную жить в стремительно развивающемся мире, готовую к полной самореализации в пользу общества.

Keywords: competence, competitiveness, pedagogical professionalism, the pedagogical process, the personality of the teacher.

Summary: in the article the professional competence of the teacher is the basis of education focused on certain results that meet the requirements of the modern century. Professional competence is considered as a description of the educated, allowing to Express an authoritative opinion about anything. It was noted that the task of the modern teacher is that science and technology are able to form an educated, creative, competent and competitive personality, able to live in a rapidly developing world, ready for full self-realization in favor of society.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесі жаңа бәсекеге көтерілуі үшін әлемдік білім беру кеңістігінде ықпалдастық қарым-қатынаста болғаны абзал. Елбасы «XXI ғасыр жоғары технологиялар дәуірі болады» деген сөзіне лайық мамандар дайындау мәселесінде ауқымды жұмыстар жүргізілуде. Қазіргі білім беру саласындағы проблема-элеуметтік педагогикалық және ұйымдастыру тұрғысынан, білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді, жаңа әдістерін іздестіру, оларды жүзеге асыра алатын мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру. Қоғам талабына сай шебер мұғалім болу заман талабы болып тұрғаны анық. Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында жалпы орта білім берудің ұлттық деңгейдегі басты мақсаты – еліміздің элеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсенді қатысуға дайын, құзыретті тұлғаның қалыптасуына ықпал ету деп анықтап көрсетілген. Әлемдік тәжірибе мен ұлттық практикаға сүйеніп жасалған бұл ресми құжатта әрбір оқушының жас ерекшеліктерін ескере отырып, білімнің мазмұнын меңгеруге бағытталған үш түрлі құзыреттіліктер жиынтығын игеруі мақсат етілген, олар: *өзіндік менеджментке* жататын өмірде кездесетін мәселенің шешімін табу құзыреттілігі; ақпараттық құзыреттілік; білімді игерумен бірге жүретін қарым-қатынастық, коммуникативтік құзыреттілік.

Негізгі бөлім

«Жаңа тұрпатты мұғалім- жан-жақты рухани дамыған, элеуметтік тұрғыдан кемеліне келген шығармашыл тұлға, педагогикалық әдіс-тәсілдерді кәсіби тұрғыдан жетік меңгерген, үнемі өзін-өзі жетілдіруге ұмтылатын құзіретті маман. Еліміздің көркеюі, білімді азаматтардың биік шыңына қол жетуіне бағыт беретін ұстаз еңбегі үлкен роль атқарады деп ойлаймын.

Атақты, ұлы тұлға Хариес өзінің «тәрбие болжамдары» кітабында баланың тәрбиесіне жеке тұлға ретінде қалыптасуына отбасына қарағанда құрбы-құрдастар арасындағы тәрбиенің ықпалы күшті деген. Ендеше мектеп қабырғасында оқушы тек білім ғана емес, мінез-құлқы мен жеке тұлға болып қалыптасуында маңызды орын деуге болады. Ал осы қалыпты ортаны құратын – ұстаз. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында білімді,білік,дағдыларды механикалық түрде беру емес, ақпараттық –зияткерлік ресурстарды өз бетінше тауып, талдап және пайдалана білетін,идеялардың қуат көзі болатын, жедел өзгеріп отыратын әлем

жағдайында дамитын және өзін-өзі ашып көрсете алатын жеке тұлғаны қалыптастыру басымдық болып табылатыны айтылған.

Болашақ мұғалімнің бойына ондай қасиеттерді сіңіруге кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін қалыптастыру мүмкіндік береді деп санаймыз.

Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді дайындау үдерісінде олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі соңғы жылдарда ғана қарастырыла бастады.

XX ғасырдың 50-60 жылдарында жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде түбірлі өзгерістер болды. Бұл кезенді тек ғылыми-техникалық прогреске сай ғана емес, сонымен қатар ең бастысы әлеуметтік сұранысқа сай дайындалатын маманның үлгісін қалыптастырудың зерттеушілік және практикалық жұмыстарының бастамасы деуге болады.

Қазіргі «ақпараттандыру заманында балаларға қалай білім беру керек?», «сабақта алған білімдері бәсекеге қабілетті тұлға болуға қалай көмектеседі?» сияқты проблемалар туындауда. Заманауи технологияларға жаппай компьютерлендіруге қарамастан, барлығының басында адам тұрады. Ендеше, бүгінгі заманның мұғалімі қандай?

Мұғалім деген кім? Ол қандай болуы керек?

Оқытудың табысты болуы құзырлы мұғалімге тән белгілер (бас, қол, жүрек) болғанда ғана іске асады. Мұғалімнің жұмысын сапаға жеткізер үш көмекшіні Шульман өз кестесінде белгіліп нақтылап атап жазған [1, 110].

Біріншіден «кәсіби түсінік» болуы міндетті, себебі жеке тұлғаны дамытуда оқушының жеке бас ерекшеліктерін ескере отырып, сапалы білім бере алуы қажет. Оқушыны өзін ойлаған деңгейге жеткізудегі зерттеудің тиімді жолын біліп, көре алу.

Екіншіден «оқытудың тәжірибелік дағдылары» іске асыру жолындағы өзгерістер мен түрлі идеяларды қолдану (әдіс-тәсілдер, ынталандыру, жоспарлау мен бағалау, қолайлы орта қалыптастыру).

Үшіншіден «кәсіби – өнегелілік тұтастық» (этиканы сақтайтын, шыншыл, төзімді, батыл, мейірім, құрметке ие болу керек) балаға білім беру құнды қызмет екенін түсініп, Нақты ұстанымдары қалыптасқан жандар болуы шарт деп көрсетілген.

Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек [2, 55-56].

Кәсіби құзырлылық:

- мұғалімнің біліктілігін арттыру;
- қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіну;
- жоғарғы деңгейге ұмтылу мен ізденіс;
- жаңашылдығы мен жаңалықты қабылдай білуі мен қолдана білуі;
- адами құндылықтарға сай бола отырып, бала блойына сіңіре білу.

Құзыреттілік – оқу нәтижесінде меңгерген білім, дағдыны тәжірибеде қолдана алу, проблеманы шеше білу, оқушылар дайындығы сапасының құрылымдық сипатын анықтайтын жаңа сапа.

Нәтижеге бағытталған сапалы білім беруде бастауыш сынып мұғалімнің құзыреттілігі:

Арнайы құзыреттілік – өзінің кәсіби қызметпен жоғары деңгейде айналысатын және өзінің кәсіби дамуын одан әрі жобалай білетін қабілет.

Әлеуметтік құзыреттілік – бірлескен кәсіптік қызметпен айналысу қабілеті, ұжыммен, топпен қызмет ету, кәсіби қарым-қатынас тәсілдерін қолдана білу. Яғни, мұғалім оқушылармен қарым-қатынаста тактикасын баланың жасы, рухани өсуіне байланысты өзгертіп отыруы керек. Оқушыларды топтық, ұжымдық жұмыстар жасай алуға, соның ішінде жеке тұлғаның дамуына мән беруі керек.

Пәндік құзыреттілік – білім беру қызметінде белгілі бір пәндер шеңберіне қатынасты білім, біліктілігі және дағдысы мен іс-әрекетінің сапалар жиынтығы. Педагогикалық және әлеуметтік психологияның негіздерін қолдана білу іскерлігі.

Ақпараттық құзыреттілік – айрықша назар аударуды қажет етеді. Себебі, ақпараттық қарым-қатынас технологиясын иегру әр маманнан талап етіледі. Ақпараттық ресурс – ақпарат көзін алу мультимедиялық, электрондық, жалпы ақпараттық технологияларды меңгеруі тиіс.

Сонымен қатар педагог өзін жоғары деңгейде қалыптастырудың осындай құзыреттіліктерін игеру арқылы оқыту процесін ұйымдастырудағы негізгі мақсаттары:

- тілін дамыту арқылы шығармашылыққа баулу;
- нақты міндеттерін айқындап, ұжымдық қарым-қатынас мәдениетін дамыту;
- қолдау көрсетіп, жағымды психологиялық орта құрады, оқушының зерттеу белсенділігін арттырады.

Білім сапасы – мұғалімдер қызметінің сапасы. Ұстаз беделі, ең алдымен, оның жеке басының қасиеттеріне, ұстаздық келбетіне байланысты екені анық. Егер «нені оқыту керек?» деген сауалға мемлекеттік білім беру стандарттары жауап беретін болса, «қалай оқыту керек?» дегенге жауапты тек мұғалімнің кәсіптік даярлығынан, жаңа технологияларды пайдалана білуінен, өзінің нақты мақсатын айқын көре алуынан және сол арқылы баланы әлемдік ақпараттық қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қалыптастыра білу шеберлігінен іздеу қажет [3, 78]..

Қазіргі кезде психология, педагогика ғылымдарында болашақ маманның кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы мен дамуы үдерісіндегі мазмұны мен құрылымын зерттеудің профессиографиялық, деңгейлік және міндеттік сияқты бірнеше тәсілдері бар екені байқалады. Сонымен қатар И.Ф.Исаев, Н.Д.Хмель және т.б. зерттеушілердің еңбектерінде жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлау мазмұнын анықтаудың ұстанымдары түрліше айқындалған. Профессиограмма – маңызды құжат. Оның талаптарында кәсіби дайындық пен қайта дайындаудың барлық кезеңдері ойластырылады.

Балалардың бойындағы барлық жақсыны көру, анықтау, еш назарсыз қалдырмау және өз-өздерін кемелдендіруге шабыттандыру. Ол үшін ең бірінші мұғалімнің ұстанымы мықты болу керек. Бұл нені білдіреді?

Ұстаным – мұғалімнің көзқарасын өзгертіп, жаңа шешім қабылдай отырып, іс-әрекетке көпше нәтижелі еңбек жасамақ.

Оқыту үдерісінде қалыптасқан көзқарастар мұғалімнің сыныптағы барлық іс-әрекеттеріне әсер етеді. Әдістемелік құралдар немесе оқулықтардан гөрі мұғалімнің сыныптағы іс-әрекеттеріне пәннің қалай оқытылауы керектігі жөнінде әбден қалыптасып қалған пікірлер анағұрлым күштірек ықпал етеді. Сабақта мұғалім емес, оқушының басты рольде болуы, оған мұғалім нақты білімді емес, білім алуға бағыт беруші, нұсқаушы ретінде болатындығы үлкен мәнге ие [4, 211].

Білім беру сапасын арттыру жолында педагогикалық мониторинг жүргізу маңызды орын алады. Педагогикалық мониторинг – мұғалімнің кәсіптік деңгейін анықтап, қажеттіліктерін анықтауға мүмкіндік береді [5, 59].

Бүгінгі тұрған жерін анықтай келе ертеңіне нақты жоспар құрылғанда ғана жасалған жұмыс нәтижелі болады.

Әдістемелік жұмыстың мазмұны жаңартылады. Мұғалімнің сұранысы анықталып, бағдарлы жұмысқа жол ашылады. Сондықтан білім сапасын арттырудың тиімді жолдарын табу, оны тәжірибеге енгізу уақыт күттірмейтін мәселе. Сондықтан білім беру жүйесіне үлкен мән беріліп, жастарымыздың заман талабына сай білім алуына барлық жағдай жасалуда [6, 74].

Сондай өзгерістердің бірі «Деңгейлік курстардағы білім беру әдістемесі» болып табылады. Үшінші деңгей бағдарламасы: оқыту мен зерттеуге ынта жігерін салып, белсенді жұмыс істейтін және оқушыларға қамқорлық көрсете отырып, ықпал ететін және бағдар беретін; әрбір оқушының пән туралы түсінігін қалай құрылымдау қажеттігін ойластыра білетінін сезінетін, осы көзқарастар тұрғысынан білімі мен тәжірибесін қалыптастыратын, сондай-ақ оқушының білім беру бағдарламасы деңгейлері бойынша ілгері жылжуы мақсатында мазмұнға сәйкес кері байланыс орната алатын кәсіби білімі мен түсінігі бар; оқытудың мақсаты мен сабақтың нәтижелі де табысты өту өлшемдерін, өзі мен оқушыларының бұл өлшемдерге қандай дәрежеде сәйкес келетіндігін білетін мұғалімдерді даярлауға бағытталған [7, 56].

Бұл курс менің іс-тәжірибеме қандай өзгерістер әкелді. 1 ай ішінде танысып, талдап өз

пікірімді өзгерте келе мен өз сабақтарымда жұмыс формамды өзгерттім. Аз ғана уақыт ішінде қол жеткен іс-тәжірибемнің көріністерін сіздердің назарларыңға ұсынбақшымын.

Алғашқы бепе-бетте бағдарламадағы 7 модулімен танысып, әріптестеріммен пікір алмасу барысында көкейімде жүрген сауалдардың жауабын таптым. Психологтар мен педагогтардың зерттеулері мен идеялары мені ойландырып, ұстаным мен көзқарасымды өзгертті. Осы күнге дейін ескерілмей, үстірт қаралған мәселелер енді ерекше талданып, жан-жақты зерделеніп барып жасалуы қажет екенін түсіндім. Ең бірінші жоспар құрылды.

1. Жоспарлау. осы күнге дейін сабақтың жоспарын, мақсатын өлшеусіз кең ауқымда алған болсам, енді бір тапсырманың өзін қандай мақсата? Неліктен? Қалай іске асатынын сол өлшенген уақыт ішінде орындай ала ма? Деген сауалдарға жауап бере отырып құру керектігін білдім. Әр оқушының іс-әрекетін жоспарлауда елестете құру.

2. Жұмыс формам жұптық және топтық түрде өткізілетін болды. Бұл жұмыс оқушылардың өздерін сенімділікке тәрбиелейді, өзін-өзі ортада ұстай білуге, сөйлеу қабілеті дағдыларын қалыптастырады. Бірін-бірі тыңдауға, сыни ойлауға, өзінің пікірін айтуға құқығының бар екендігін сезнеді, пікірлерді сан алуан болатындығын жақсырақ түсінуге үйренеді. Өздерінің идеяларымен шағын топтарда өзінің құрдастарымен бөлісе алады. Көбірек білетін жандармен әлеуметтік қарым-қатынас нәтижесінде ойлау және сөйлеу дағдылары дамитындығын байқадым. Менің курс негізінде алған топтық жұмыстарды құру мен жоспарлаудағы атқарған жұмыстарым өз нәтижелерін берді. Топпен жасаған жұмыстарда бір-бірімен кейбір мәселелерді шешкенде дауласып, өз пікірлерін дәлелдеуге тырысқандарын көріп қуанып та қалған кезім болды. Ал кейде келіспеушілік болған кезде шешімді өз беттерімен табуға жетелеу жұмыстарын жүргіздім.

Өздерінің идеяларымен шағын топтарда өзінің құрдастарымен бөлісе алады көбірек білетін жандармен әлеуметтік қарым-қатынас нәтижесінде ойлау және сөйлеу дағдылары дамитындығын байқадым. Менің курс кезінде топтық жұмыстарды құру мен жоспарлаудағы атқарған жұмыстарым өз нәтижелерін берді. Топпен жасаған жұмыстарда бір-бірімен кейбір мәселелерді шешкенде дауласып, өз пікірлерін дәлелдеуге тырысқандарын көріп қуанып та қалған кезім болды. Ал кейде келіспеушілік болған кезде шешімді өз беттерімен табуға жетелеу жұмыстарын жүргіздім. Яғни әр топ мүшесінің пікірін нақты мысалдармен дәлелдеуге мұрсат беріп отырдым. Үшінші бір топтарда ұйымшылдықпен жұмыс жасап барлығының ойы бір жерден шығып, тапсырманы тез орындап отырды.

3. Тапсырмалар оқу үдерісіне барлық оқушылардың қызығушылығын тұрақты ету үшін оларға тапсырма орындату кезеңінде алдын-ала құрылып дайындалған тапсырмаларды жеке бас ерекшеліктерін ескере отырып дайындадым. Сыныпта оқушылардың қабылдау, білім деңгейлері бірдей емес, осы орайда мен орыс педагог зерттеушісі Чиксентмихайдың «Өзіндік мақсат атты» сызбасының өзіндік мәнінің жоғары екендігі дәлел бола алады.

Дағдысы жоғары нәтижесінде қызығушылығының төмендеп сабаққа құлшынысын жоғалтып алмау мақсатында мұны басты назарда ұстау қажет. 4. Бағалау осы күнге дейін бұл процесті тек мұғалім атқарып келді. Оқушыға қойылған бағаның неліктен төмен немесе жоғары қойылу себебін түсіндірмейтінбіз. Бағалау кезеңіне оқушыларды да тарту екі жақты тиімді деп айтуға болады. Оқушылар бағалау барысында өз сыныптастарының жұмыстарына ұқыптылықпен, қырағылықпен қарап өз бағасын бере отырып, өз басындағы кемшіліктер байқап, үйренелі, өзін-өзі реттеу процесі жүзеге асады.

Мысалы, мен оқушыларға топтық, жұптық кезінде жасалған постер, кластерлерді өз араларында қорғатып, бағалау жүргізіп, қабырғаға ілгіздім. Бұл оқушының өзіне деген көзқарасын сенімін арттыратынына байқадым. Себебі, осы жазба жұмыстарына қарап оқушылар қарсы топтық жасаған газетінен көп мағына алдым, түсінікті болды, мына топтық жұмысын былай орындаса жақсы болар еді деп бір-біріне құнды пікірлер айтылып түзетулер жүргізіліп отырды.

5. Әр сабақтың соңында оқушы пікірін білу үшін кері байланыс алу қажет. Бұл мұғалімге де оқушыға да пайдалы. Неліктен, себебі оқушының қажеттілігін анықтай келе келесі сабаққа біз жаңа мақсаттар мен міндеттерді анықтап бұл сабақта біз көре алмаған

кедергілерді жоюға, сапалы да табысты оқытуға жетудің ең тиімді жолы деп білдім. Ал оқушы сабақтағы кемшіліктер мен сәтті деп тапқан сәттерін санамалап айта отырып, ойын жинақтау, а және өзінің осал тұстарын байқап өз алдына келесі сабаққа міндеттер қояды.

Балықшы балық аулауға баруда шелегін, уығын, ілмегін дайындап барса, мен де өз мақсатымды жүзеге асыру үшін әр түрлі ресурстармен байытылды. Әрине, барлық кездесетін кедергі мен одан шығатын жолды алдын-ала шешімін табу мүмкін емес. Себебі, тағамның да дәмін татпай, көзбен көрмей тұрып қорытынды жасау мүмкін бе?

Әрине, атқарылған істер аз емес. Дегенмен, әлі де болса бізді ойландыратын, толғандыратын істер жетерлік. Атап айтқанда, олар – білім сапасын арттыру, оқушылардың біліміне, ойлау қабілетіне сай деңгейлеп оқыту, ғылыми – ізденіс қабілеттерін қалыптастыру. Өйткені, ХХІ ғасыр – білімділер ғасыры. Ендеше, біз мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі – оқыту сапасын арттыру кепілі екенін бір сәтте естен шығармағанымыз жөн.

Қорытынды

Қорыты айтқанда, деңгейлік курстардың сабақтарына қатысқаннан кейін менің көзқарасым түбегейлі өзгерді демесем де бір үміт сәулесі жанғандай болды. Оған дәлел кіп-кішкентай ғана қазақ балаларының қарасы мен күтетін үміті мен сенімі. Алдағы уақытта мен көптеген жаңа идеяларға толы жаңашыл мұғалім ретіндегі өзімнің жетілуім мен дамуым бойынша стратегияны құрастыруға тырысамын. Әрбір оқушының жасының, жеке басының ерекшелік қасиеттерін ескеру. Сабақтың дәстүрлі әдістерінен толығымен бас тартпасақ та, уақыт талабына сай болуым керек деп ойлаймын. Мен баяндамамды А.Эйнштейннің «Мен ешқашан да шәкірттерімді үйретпеймін, мен тек олардың үйренуіне тиімді жағдайлар жасауға тырысамын» деген сөзімен аяқтаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А.К.Маркова. Кәсіби құзыреттіліктің даму деңгейі, 2009. -250б.
2. И.Д.Богаева. Педагогикалық қызметтегі кәсіби шеберлік, 2009.-125б.
3. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық амалының негізгі ұғымдары. //Алматы-2007.-250б.
4. Қазақстан мектебі – «Педагогтың кәсіби – тұлғалық құзыреттілігі» тақырыбындағы оқу материалы. // Алматы № 2 2010-455б.
5. Қазақстан мектебі – «Құзіреттіліктің маңызы мен мәні » тақырыбындағы педагогикалық оқу материалы // Алматы № 2 2009.-150б.
6. Устемиров К. Шаметов Н.Р. Васильев И.Б. Профессиональная педагогика. //Алматы 2005.- 250 с.
7. Мұғалімге арналған нұсқаулық, 2017.-300б.
8. General provisions A. P. Markov. Level of professional competence development, 2009. -М.: publishing house of KAZ.
9. I. P. D. Bogaeva. Professional skills in teaching, 2009.- The dictionary has two-way translation.
10. Ul. Kudaibergenova S. Basic concepts of the competence approach. // - 2007.- P. 250.
11. School of Kazakhstan-educational material on " professional and personal competence of the teacher." // Алматы № 2 2010-455с.
12. Materials of the international scientific-practical conference "Science, Education and innovation-factors of the Strategy "Kazakhstan-2050".In the dictionary implemented two-way transfer.
13. Ul. Ustemirov, Almaty, Ul. Tole Bi, 189 R. I. Vasilyev, B. Vocational education. // Almaty, 2005.- 250 p.
14. Teacher's guide, 2017.-- М.: Science, 1978.

БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУ ЖОЛЫНДА ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР

Таганова А.М.

п. ф. к., доцент

Жармұханбет Г.

«Педагогика және психология» мамандығының 1-курс магистранты

Қазақстан, Ақтөбе қ.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

nur_0212.kz@mail.ru

Ключевые слова: самопознание, профессиональное развитие, профессиональное сознание, духовные ценности, концепция «Я»

Аннотация: в статье представлен структурный проект саморазвития не только в современной психологии, но и в других областях. В нем также описываются факторы, влияющие на профессиональное саморазвитие будущего учителя и объединяющие два процесса, такие как самореализация и профессиональное самопознание, для освоения и демонстрации нового мира.

Key words: self-knowledge, professional development, professional consciousness spiritual values, the concept «I»

Summary: the article presents a structural project of self-development not only in modern psychology, but also in other areas. It also describes the factors influencing the professional self-development of the future teacher and combining two processes, such as self-realization and professional self-knowledge, for mastering and demonstrating a new world.

Қазіргі кездегі жаһандану мен ақпарат дәуірінде адамзат өз өмірін әлеуметтік және өзіндік мағына мен қуанышқа ие болатын шаққа аяқ басты. Соған сәйкес, ілгері даму аясында маман дайындайтын педагог тұлғасына қойылатын кәсіби талаптардың санын арттырып отыр.

Осы орайда Елбасымыздың 2019 жылғы 5 қазанда жарияланған «Қазақстандықтардың әл ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» жолдауында болашақ бітіруші мамандарға нақты талап қойып отыр: «...Адам еңбекқор болып, өз кәсібін жақсы меңгергенде және лайықты жалақы алуға немесе жеке кәсіп ашып, оны дамытуға мүмкіндік болған кезде табыс артады.» [1].

Демек, таным мен шығармашылыққа үйрету – қазіргі білім берудің негізгі басты бағыты.

Кәсіби өзіндік тану өзіне тән іс-әрекетпен, педагогтың жеке тұлғасы мен қарым-қатынасын анықтайтын белгілі бір түрткінің әсерінен белсендіріледі. Кәсіби өзіндік танудың сарыны әркелкі, жиі кездесетіндері:

- кәсіби өзіндік тану өзіне деген қызығушылықтан, өзінің кәсіби мықты, осал тұстарын біліп, жетілдіруден, жеке тұлғалық ой-өрісті кеңейтуден туындайды;

- өзіндік тануға деген қажеттілік педагог немесе тәрбиеші өз еңбегі мен оның қорытындысы арасында үйлесім таппағанда туындайды. Бұл өзін-өзі тануға итермелейді. Ойындағы сұрақтарға жауап беру үшін ізденісі оның қай жерде қате жібергенін тауып, бұл қателіктерді түзетуге ұмтылысына жетелейді, ол өзімен, қоршаған адамдармен тепе-теңдікті қалпына келтіреді, кері эмоциялық әсерді жоюға күш салады;

- өзіндік тану әкімшіліктің, әріптестердің, ата-аналардың, кейбір кезде білім алушылардың педагогке сын көзбен қарауымен, сын айтуымен, ескерту беруімен белсендіріледі;

- өзіндік тануды жоғарылатуды ынталандыруға кәсіби сана-сезімнің дәлелдері әсер етеді, олар: өзін таныту, өзіндік кемелдену, өзіндік өзектілік. Басқаша айтқанда, педагог өз жұмысын жақсарту үшін, өзінің тұлғасын өсіру үшін, еңбегінде жоғары табысқа жету үшін өзін-өзі тануы керек.

Қазіргі заманғы психология ғылымында өзін-өзі дамыту мәселесінің жиі көрініс табуынан хабардармыз, ал болашақ маман ретіндегі кәсіби өзін-өзі дамыту мәселесі өзін-өзі

тану мен өзіне деген эмоционалдық құндылық қатынасы негізінде іс-әрекет пен тіршілік әрекеттері санасындағы өзін-өзі ұйымдастырылуына бағытталады.

Қазақ ойшылдары болашақ маманның өзін-өзі дамытуда оның бойындағы құндылықтардың маңызын атап көрсетті. Яғни, «...*адамтануды өрбітетін негізгі игіліктерді* – сана, сезім, ой деп көрсетсе, ал *адамдықты көрсететін қасиеттер мен құндылықтардың ішінде* жан мен рух, мінез, әрекет, тәжірибе, білім, өнер және кәсіптік икемділік деген сияқты құндылықтардың маңызы туралы айтты. Құндылықтардың осы тобы салыстырмалы түрде адамды өз-өзін тануға итермелейді, оны өз-өзімен табыстырады. Демек, тұлға қалыптасуында және дамуында бұл жоғарыдағы құндылықтардың маңыздылығын көрсетеді.

Педагогтің кәсіби өзін-өзі дамыту жобасының негізгі құрылымдық бөлшектеріне пәндік, басқарушылық және психологиялық позицияларды жатқызамыз. Бұлардың әрқайсысы спецификалық көзқарас пен мәселені болжап, байқау арқылы меңгеріледі.

Педагогтің кәсіби өзін-өзі дамыту сатысы үнемі тегіс жолмен бір сарынды өтіп отырмайды, даму жолында кедергілер туындауы мүмкін, бұлар:

Ішкі объективті кедергілер:

- өзін-өзі дамытуға қабілеттің жоқтығы, үлгілер мен таптаурындарға бейімділік;
- өзін-өзі дамытуға қажеттілік пен түрткінің болмауы;
- өзіндік тану мен өзіндік дамыту механизмдерінің (сәйкестендіру мен рефлексия, өзін-өзі қабылдау мен өзін-өзі болжау) жетілмегендігі;
- өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі тәрбиелеу «технологиясын» пайдалану әлсіздігі.

Ішкі субъективті кедергілер:

- енжарлық, еріншектілік, өзін дамыту мен өзгертуге қабілеті мен тілегінің жоқтығы;
- сәтсіздіктердің әсерінен, мамандығына деген қызығушылықтың жоғалуы, мамандығы жүйкесін тоздыратын, сәтсіз, өмірлік қанағат әкелмейтін кәсіп деп түсінуі;
- өзіне деген сенімділік: «Мен онсыз да білемін, қолымнан бәрі келеді, маған оқудың қажеті жоқ» деп, өзгертуге ұмтылыстың тежелуі;
- барлық жаңалыққа теріс көзқарас, қалыптасқан жүйені бұзып, өзін жұмыс істеуге мәжбүрлеу; тұлғаның әр түрлі жаңалықтарды оқу-ағарту жүйесіне енгізіп, пайдаланудың зияны көп деген сенімде болуы [2].

Педагог іс-әрекетіндегі қиындықтар, оның өзіне сенуінің бір формасының жоқтығынан орын алады. Өзіне деген сенім педагогтың өз ойлары мен іс-әрекеттерін және қатынастарын дұрыс деп табуы арқылы көрінеді. Осылайша, педагогтің өзіне деген сенімі оның кәсіби өзін-өзі дамытуының шарты болып табылады. Сенім өз кезегінде кәсіби сана-сезімді қалыптастырудың төте жолы болып табылады.

Педагогтің кәсіби сана-сезімі бұл өзін кәсіби шебер ретінде сезінуі, өзінің педагогикалық қарым-қатынаста, қызметте жеке тұлғалық ерекшелігін сезінуі. Кәсіби сана-сезімнің жалпы сипаты жалпы сана-сезім сияқты, тек өзіне тән белгілері бар. Олардың екеуінде кездесетін ортақ белгілері: өзіндік тану, эмоциялық-бағалау қатынасы, өзін-өзі бақылау, мұнда да сәйкестендіру және рефлексия (сананың өзіне назарын аударып, өзінің психикалық күйіне ой жүгіртуі) механизмдері жұмыс істейді.

Педагогтің А.К. Маркова көрсеткен кәсіби сана сезімді құрайтын бөліктері:

- өз кәсібінің көлемін, ережесін, моделін түсіну. Бұл үдерісте кәсіби дүниетанымның негізі қаланады. Егер педагог өзінің қандай болу керектігінен, қоршаған ортамен қарым-қатынасты қалай құру керектігінен хабарсыз болса, оның өзін-өзі бағалауы қиындық тудырады;

- жоғарыда атап өтілген қасиеттерді басқа әріптесінің бойынан көру, өзін орта кәсіби маманмен салыстыру;

- өзінің кәсіби шеберлігіне білім алушылардың, әріптестерінің, басшылықтың көзімен баға беру;

- өзінің әрбір жеке тұстарына баға беру: өзін, педагогикалық қызметін, қарым-қатынасын, жеке тұлғасын танып-білу, түсіну;

- өзінің эмоциялық қатынастарына, ерекшеліктеріне баға беру. Біртіндеп тұрақты «Мен

– концепциясы» пайда болып, өзіне сенім ұялата бастайды [3].

Р. Бернс педагогтің жағымды «Мен – концепциясы» балаларға жақсы әсер етіп қана қоймай, олардың сыныптағы іс-әрекеттеріне, үлгеріміне әсер ететінін айтады. Балалар өздерінің мүмкіндіктерін толық ашып, педагогтің алдында қандай бағалы екенін сезінеді, бұл сенім оған педагогпен қарым-қатынас жасағанда келеді, педагог оның мүмкіндіктеріне сенім артады. Өзін-өзі бағалауы төмен педагогтер топ ішінде ерекшеленетін білім алушыларды жақтырмайды. Егер педагогтің қорғансыздық сезімі оның психологиялық хал-ақуалында басым тұрса, оның тек балаларға емес, ата-аналар, әріптестеріне сенімсіздігі, үрейі күшейеді. Сондықтан өзін қорғансыз сезінетін педагог, Р.Бернстің айтуынша, көп жағдайда өзіне авторитарлық рөлдерді алып, қатігездік, өктемдік көрсетіп, білім алушылар алдында қандай жағдайда болмасын өзін мақұлдатып, бекіткісі келеді.

Педагогтің «Мен концепциясы» білім алушының «Мен концепциясына» қалай әсер ететінін талдай келе, Р. Бернс мынадай қорытындыға келеді: «Балаларды оқытуға міндет алған адам өзіне сенімді болуы керек. Өзін-өзі түсінбеген және түсінуге тырыспаған адам басқаны да түсінуі екіталай. Өзін төмен бағалайтын тұлға басқаларға өзінің қорқынышы, үрейі, қанағаттанбаған қажеттілігі тұрғысынан қарап, қабылдайды. Өзін жоғары бағалау мен өзіне деген сенімділік адамға өзінің өктемдігі мен маңыздылығын өз іс-әрекетіне бағыт етіп ұстаудан сақтап, біреудің алдында өзін дәлелдеу қажетсіздігін көрсетіп, оны жоюға мүмкіндік береді» [4].

Отандық психологияда да бұл мәселеге көптеген тәжірибелер жасалып, зерттелді. Солардың ішінде Л.М. Митинаны айтуға болады. Мынадай жайттар белгілі: Педагогтің кәсіби сана-сезімінің төменгі дәрежеде дамуы қажетті мөлшері жетпейтін тұрақсыз бейнеде, іс-әрекет пен педагогикалық қатынастың жоспарсыздығымен, өзіндік баға мен өзіндік танудың кейбір қасиеттерімен, кебір сапаларымен ғана сипатталады. Ал педагогтің кәсіби сана-сезімінің жоғары дәрежеде дамуы педагогтің жалпы жүйеге сай, кәсіби мақсатын толық орындауға мүмкіндігі жеткілікті болуымен анықталады [5].

Педагогтің кәсіптік салада бекуіне әр түрлі жағдай түрткі болуы мүмкін: педагог деген бейнеге сай болуға ұмтылуы; басқалардан кем болмауы; басшы мен әкімшілік талаптарының деңгейінде болуы; директордың «жақсы» көретін адамдарына деген қызғанышты және т.б. Бұл педагогтің өзінің жұмыс деңгейін жоғарылатуына түрткі болуы мүмкін, бірақ ол көп жағдайда әр түрлі айлалы әрекет жасауды қанағат тұтады. Айлалы әрекеттерді пайдаланып, жасырын жолмен өзінің мақсатына жету жолында тек біржақты пайдаға жетеді, қарсыласы оны сезбейді де, сонымен қатар тәуелсіздік елесі туындайды.

Қорыта келе, кәсіби өзін-өзі дамыту және кәсіби өзін-өзі тану жаңа дүниені меңгеру мен оны көрсету сияқты екі процесті біріктіреді. Кәсіби өзін-өзі дамытуда өзін көрсетудің, өз ойларын танытудың шарты ретінде оны өзге адамдардың қабылдауы аса маңызды. Осы тұрғыда кәсіби өзін-өзі дамытудың басты шарты – тұлғаның өзіне өзі қолдау көрсетіп, өзіне сенуі болып табылады. Ал, бұған қол жеткізу үшін, тұлға алдымен өзінің атқарып отырған іс-әрекетінің маңыздылығына өзі сенуі тиіс. Сондықтан, әр нәрсенің мәнін түсіну педагогтың кәсіби өзін-өзі дамытуының басты шарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nanazarbaevtyyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-5-kazan

2. Өзін-өзі тану мен өзін-өзі дамытудың негіздері: Оқу құралы. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ Психология ҒЗИ

3. Маркова А.К. Психология труда учителя. - М.1993

4. Бёрнс, Роберт Б.Я-концепция и воспитание. - М., 1989. - С. 169.

5. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. – М., 1998.

II СЕКЦИЯ

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫ: ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ МЕН КӨКЕЙКЕСТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА: СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

ПРОБЛЕМА ИЛЛЮЗОРНОСТИ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ОРИЕНТИРОВ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Смолина С.В.

кандидат педагогических наук, доцент

Национальный университет «Черниговский колледж»

имени Т.Г. Шевченко, Украина, г. Чернигов.

svitlanasmolina@i.ua

Кілт сөздер: тәрбие, сауалнама, ағылшын тілі мұғалімін дайындау, тұлға, жеке қасиеттері, тұлғаны дамыту.

Түйіндеме: білім беру мақсаты-тұлғаны дамыту. «Тұлға» ұғымын түсінудің қазіргі жағдайын анықтау мақсатында ағылшын тілінің болашақ оқытушылары жазбаша анонимді сауалнама түрінде ғылыми-педагогикалық сауалнама жүргізді. Мақалада сауалнама нәтижелерін талдау баяндалады.

Key words: upbringing, questioning, preparation of English language teacher, personality, personality qualities, personality development.

Summary: the purpose of education is a personality development. In order to find out the current state of the concept "personality" awareness by students – future teachers of English we conducted a scientific pedagogical survey in the form of a written anonymous questionnaire. The article highlights the analysis of the results of the survey.

Подготовка нового поколения к созидательной жизнедеятельности в обществе логично требует формирования гармонично развитой личности. Двигаться по направлению к достижению этой цели помогают результаты инновационных исследований в области социально-гуманитарных наук. Научные идеи профессора А.А. Калюжного способствуют развитию современной психолого-педагогической науки и практики, внося свой вклад в подготовку будущих учителей. Ведь проблема подготовки учителей должна быть ключевой для полноценного развития общества в любые времена. Именно учителя могут поготовить крепкий фундамент развития общества. Хотя, не всегда общество понимает необходимость организации целенаправленного воспитательного процесса. Со времён «Великой дидактики» Я.А. Коменского воспитание было неразрывно связано с обучением. Однако, в глобальном информационном обществе стали появляться идеи образования как услуги [1] и воспитание постепенно и, складывается впечатление, что целенаправленно вытесняется из системы образования. Результаты таких действий мы видим в участвовавших случаях буллинга и моббинга. И это лишь отправные точки тех деструктивных процессов, которые запущены, по нашему мнению, именно исключением воспитания из образовательного процесса. Двигаясь в этом направлении мы приближаемся к самоуничтожению. В этой связи уместным будет процитировать когнитивную метафору учителя-новатора Е.Н. Ильина из его книги «Искусство общения»: «Учить и воспитывать – это как молния на куртке: обе стороны застегиваются одновременно и накрепко неторопливым движением замка – творческой мысли» [2]. То есть, рассуждения о том, что образование можно получать и без учителя означает, что некому будет организовать процесс творчески и объединять два процесса в один. В качестве контраргумента выдвигается идея о том, что студенты будут заниматься самовоспитанием. Но в таком случае, целесообразно иметь воспитательные ориентиры. С целью выявить такие, мы провели педагогический письменный опрос. Ведь на

формирование личности огромное влияние имеют также те ориентиры, а чаще, псевдо ориентиры, которые в неисчислимом количестве появляются ежедневно в медиа-ресурсах. В этой связи нас заинтересовал вопрос изучения таких ориентиров, уже имеющих у студентов – будущих учителей английского языка, которые служат отправными точками в их жизнедеятельности. Для этого мы разработали анкету, организовали и провели научный письменный анонимный педагогический опрос. Результаты нашего исследования показывают современное состояние осознания студентами – будущими учителями английского языка понятия «личность», ее качеств. Мы обобщили эмпирические данные относительно личностей-ориентиров для студентов и личностей-антиподов; качеств личности, которые студенты хотели бы развить/нивелировать; пути развития личности. Опрос проводился с 19 по 30 марта 2018 года. Анкетированием было охвачено студентов 1-4 курсов специальности 014 «Среднее образование (Язык и литература (английский))» филологического факультета Национального университета «Черниговский колледж» им. Т.Г.Шевченко (Украина) всего в количестве 143.

Результаты опроса свидетельствуют об отсутствии у студентов реальных, жизненных опор-ориентиров. Так, на вопрос о том, кто для вас является личностью-ориентиром? Подавляющее большинство назвало популярных певцов, артистов, комиков, актёров, единицы назвали писателей, режиссёров, спортсменов и никто не назвал родителей, учителей. По нашему мнению, такие ответы раскрывают всю катастрофичность ситуации, в которой живёт и развивается новое поколение, ориентируясь на поведение, способ жизни и взгляды на жизнь, фактически несуществующих в реальном мире персонажей. Каждый из названных артистов, певцов играет определённую роль (почти всегда асоциальную), а его поклонники воспринимают иллюзорный образ за действительность. То есть мы сейчас сталкиваемся с необходимостью воспитывать поколение, которое живёт в условиях фактически засилия иллюзорных, несуществующих, зачастую несущих деструктивный посыл персонажей. Влияние этих персонажей происходит чуть ли не постоянно, в любом случае, даже на уровне восприятия, студенты «проводят» гораздо больше времени со своими кумирами, нежели с родителями или преподавателями.

Такие результаты свидетельствуют о том, что у респондентов нет четких ориентиров (у каждого – свой кумир, или совсем нет), нет «героя нашего времени», который бы объединял молодежь. Кроме того, прослеживается иллюзорность идеалов: студенты принимают игру актеров, певцов, артистов за настоящую жизнь. Из 50 упомянутых личностей – 20 (40%) артисты, некоторые из них упоминаются по три раза, дважды. В общем получается, что более половины студентов имеют иллюзорные идеалы. И ни один из них не назвал своих родителей, родственников, учителей. 62% респондентов в той или иной форме аргументирует свой выбор наличием у упомянутых личностей уверенности (а в случае с артистами – это качества героев, которых эти артисты изображают): имеет собственную точку зрения, которую всегда отстаивает; не боится говорить то, что думает, лидер; уверенный в себе человек; сильная личность, своими действиями побуждает других и тому подобное. Больше половины из названных личностей – украинцы, что свидетельствует о патриотизме молодежи. Около трети из названных – это поэты, писатели, режиссеры (ведь факультет – филологический), спортсмены (наличие семи респондентов мужского пола сыграло свою роль), даже упоминаются один американский проповедник-кальвинист, хирург. Семеро (14%) среди упомянутых – современные политики.

Здесь уместно вспомнить тезис-посыл о том, что в будущем профессия учителя будет не востребованной. Однако, по нашему мнению, именно учитель может быть реальным ориентиром, способным заместить псевдо ориентиры настоящими. Конечно, для достижения этой цели необходимо работать над имиджем учителя. И уместно будет процитировать слова А.А. Калюжного, о том, что заботясь о красоте учителя, нужно начинать с сердца и души [3]. Только в таком случае, учитель сможет заместить иллюзорные ориентиры учащихся на настоящие. В этой же связи процитируем мнение О.А. Леонтьева: «Ребенок не может быть полноценным членом общества, если в обучении недостаточно реализуется личностно-

образующая функция обучения. ... Это предъявляет особые, новые, весьма повышенные требования и к личности учителя.» [4, с. 305]. По нашему мнению, учреждение высшего образования, которое готовит будущих учителей, должно не просто выдвигать определенные требования к студентам, но и помочь в развитии личности. И начинать такую подготовку мы предлагаем с осознания понятия «личность», помятуя слова Е.Н. Ильина о том, что учитель, какие бы творческие манеры и наклонности он ни исповедовал, каким бы эрудитом ни был и что бы ни преподавал: математику или физику, химию или черчение, по сути и в основе – Воспитатель [2].

Итак, можем подытожить, что результаты нашего исследования свидетельствуют о наличии у студентов воспитательных псевдо ориентиров, виртуальные, иллюзорные кумиры замещают настоящего, реального Учителя. Если не остановить этот процесс и не подготовить Учителя, который сможет стать для студентов настоящим воспитательным ориентиром, общество устремляется в деструктивизм. В истории педагогики существовали разные периоды: и когда во главу угла ставилось воспитание и когда наоборот, и когда воспитание пытались вычеркнуть из образовательной системы. И именно в связи с тем, что вопросы воспитания последние 30 лет в Украине нивелировались, сейчас целесообразно заниматься не обучением, а воспитанием средствами разных учебных предметов. В своих следующих публикациях мы рассмотрим способы воспитания личности средствами английского языка.

Использованная литература:

1. Закон України «Про освіту» № 38-39, ст.380 розділ I, стаття 1, пункт 18 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>– Дата доступа: 06.05.19.
2. Ильин, Е. Н. Искусство общения языку / Е. Н. Ильин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000039/st006.shtml>. – Дата доступа: 06.05.19.
3. Калюжный, А. А. Психология формирования имиджа учителя / А. А. Калюжный [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://litresp.ru/chitat/ru/K/kalyuzhniy-anatolij-afanasjevich/psihologiya-formirovaniya-imidzha-uchitelya>. – Дата доступа: 06.05.19.
4. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: Избранные психологические труды / А. А. Леонтьев. – Москва – Воронеж : НПО «МОДЕК». – 2001. – 448 с.

ҰЛТТЫҚ ЭТИКЕТ – РУХАНИ-АДАМГЕРШЛІК ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗІ

Бахтиярова Г.Р.

педагогика ғылымдарының кандидаты (Ph.D.), доцент.

Қазақстан, Ақтөбе қ., Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ. Aibol04@mail.ru

Ключевые слова: народная педагогика, этнопедагогика, традиционная педагогическая культура, традиционная педагогическая культура казахского народа, этика, мораль.

Аннотация: в статье рассматриваются сущность, самобытность и особенности национального этикета, которые являются основой традиционного духовно-нравственного воспитания казахского народа. Так же раскрывается роль и значение понятия этикета и этики, нравственности в народной педагогике.

Key words: folk pedagogy, ethnopedagogica, traditional pedagogical culture, traditional pedagogical culture of Kazakh people, ethics, morality.

Summary: the article considers the essence, originality and peculiarities of national etiquette, which is the basis of the ancient traditional spiritual and moral education of the Kazakh people. It also reveals the role and significance of the concept of etiquette and ethics, morality in folk pedagogy.

Кез келген халық мәдениеті туралы терең түсінік қалыптастыру үшін ең алдымен сол мәдениет ішінде қабылданған тәртіп нормалары мен ережелері, этикет ерекшелігі туралы зерделеп, сөз ету қажет. Халықтың тұрмысымен, мәдениетімен танысу барысында ең алдымен айрықша көзге түсетін жайт, сол халық өміріндегі қалыптасқан тәртіп ерекшелігі. Жалпы халық өміріндегі тәртіп бұл – сол халыққа тән әдеп нормалары болып табылады.

Әдеп қоғам өміріндегі адамдардың мінез-құлқын, тәртібін реттеп отырудың амалы, ол қоғамдық құбылыс ретінде «әдеп» ұғымнан анағұрлым бұрын пайда болғандығы да белгілі.

Әдеп нормалары алғашқыда ешқандай атаусыз ұзақ уақыттар бойы адамдар өміріндегі тәртіп жүйесін реттеп отырды. Бүгінгі ғылыми кең айналымдағы «этика», «мораль», «адамгершілік» ұғымдары кейбір жағдайларда бірін-бірі алмастыра алатын, синонимдер ретінде де қолданылады. Дегенмен бүгінгі ғылымда бұл категориялардың ара-жігі ажыратылып, түсіндірілген.

Мораль адамдардың қоғамдағы мінез-құлқына қойылатын талаптар мен ережелер нормаларында көрініс тапқан, адамдардың бір-біріне және қоғамға, отанға, отбасына деген қатынасын реттеп отыратын талаптар жиынтығы. «Мораль – қоғамдық сананың ең көне формасы» [1, 277-278 б.].

Қазақ халқы ұрпақ тәрбиесіндегі мол тәжірибесіне сүйеніп ерте кезден ақ жалпы адамдық құндылықтарға сай келетін моральдық нормаларды белгілеп, анықтауға талпынған. Оның дәлелі қазақ халық педагогикасында бүгінгі айтылып жүрген «мораль» ұғымы тікелей қолданылмаса да, оның баламасы ретінде ата-баба санасында «намь», «ар» түсініктері қатар жүрді. Әрине, халықтық тәрбие жүйесінде аталған ұғымдардан өзге жоғары адами қасиеттер ретінде «ұят», «абырой», «ұждан» секілді түсініктердің қолданылғанын да атап өткеніміз жөн. Олардың қайсыбірі болмасын жеке тұлғаның терең адамгершіліктік қасиеттерге ие мәнін жалпылап көрсететін ұғымдар. Бұл түсініктердің мәні тұлғалық тұтастықтың, ар және адам жаны тазалығының көрсеткіші, рухани-адамгершіліктік толысудың өлшемі, бағасы деуге болады [2].

Сонымен «мораль», «адамгершілік» терминдері қоғамдық және жеке адам өмірінің белгілі саласын, мәдениет саласын бейнелесе, ал «этика» осы моральды талдап қарастыратын және ғылыми теориялық негіздейтін зерттеу саласы болып табылады. Бұдан мораль немесе адамгершілік этиканың зерттеу пәні деген тұжырым айтуға болады. Осыған орай кейбір көзқарастар этика – бұл мораль туралы ғылым десе, енді бір деректер этика – мораль туралы ілім деп түсіндіреді [3, 15 б.].

«Этика» ұғымы туралы түрлі тарихи кезеңдерде белгілі ойшылдар, философтар да өзіндік тұжырымдар айтқан. Мәселен, ғұлама ғалым Әл-Фараби пікірінше, «этика» немесе «этикалық өнер» – адамның адамгершілік сапалары мен интеллектуалдық қабілеттері туралы ғылым, ол адам мінез-құлқының ережесі мен нормаларын және бақытқа жету тәсілдерін зерттейді» деп анықтама бере отырып, ұлы ойшыл жақсылық, зұлымдық, достық, өзара көмек, әділеттілік, абырой, қанағаттылық және бақытты негізгі этикалық категорияларға жатқызып, талдайды [4, 35 б.].

Белгілі ғалым Қ.Б.Жарықбаев өзінің жантану, әдеп ғылымдары жөніндегі ғылыми жазбаларында: «Әдеп (этика) – адамгершілік пен имандылықтың сан алуан түрлері мен нормалары туралы ілімдер жүйесі. Ол (әдеп) әр этностың қоғамдық санасының бір құрылымдас бөлігі ретінде адамгершіліктің қоғамдық қатынастар жүйесіндегі орнын анықтайды, оның табиғаты мен ішкі құрылымына талдау жасап, әлеуметтік хұқ нормаларының жиынтығы түріндегі қызметін айқындайды, өркениет тарихындағы адамгершілік принциптерінің пайда болу, даму жолдарын зерттейді, оның әр түрлі жүйелерін теориялық жағынан негіздейді», - деп түсінік береді [5, 5 б.].

Бүгінгі ғылымдағы көптеген зерттеушілеріміз адамгершілікті мәдени қарым-қатынастың құрамдас бір бөлігі ретінде талдап, түсіндіріп қана қоймай, осы этикеттің тек тәрбие арқылы ғана қалыптасатындығын баса айтады. Бұл өте орынды көзқарас, дұрыс ұстаным деп білеміз. Өйткені, адамның тұлғалық қасиеттерін тануға мүмкіндік беретін мінез-құлық мәдениеті тек мақсатты, жан-жақты жүйелі, жоспарлы түрде ұйымдастырылған тәрбиенің ғана жемісі екендігі сөзсіз.

Ғылымда айтылған тұжырымдардың қайсы бірі болмасын бізге әдеп – бұл адамдардың мінез-құлқымен қатар күнделікті әлеуметтік жүйедегі іс-әрекетіне де қойылатын қоғамдық этикалық талаптар жиынтығы екендігін түсінуге мүмкіндік берді. Осындай пайымдаулар негізінде біз «этикет» ұлттық сипатты белгілейтін ұғымдардың бірі деген өзіндік тұжырым жасадық. Себебі әр елдің орналасуындағы географиялық аймағына, тұрмыс салтына, өмір сүру тәжірибесі мен дағдысына, дүниетанымы мен ұлттық менталитетіне байланысты ортақ

мінез-құлық ережелері мен нормалары, жүріс-тұрыс әдебі, тыныс-тіршілігі қалыптасатындығы белгілі. Қазақ этикеті де өзінің мазмұнының тереңдігімен, танымдық-тәрбиелік қуаттылығымен, табиғи-тарихи шынайылығымен, өміршеңдігімен халқымыздың рухани өмірінде ерекше мәнге ие.

Қазақ халқының ұлттық этикетінің қалыптасуына өз заманында Қорқыт, Әл-Фараби, Ж.Баласағұн, М.Қашқари сынды қазақ топырағынан шыққан ұлы ойшылдарымыздың зор үлес қосқандығын айта кеткеніміз де орынды болады. Мәселен, Қорқыт Ата өз тағылымдарында: «Менмен, тәкаппар адамды тәңірі сүймейді. Басқалардан өзін жоғары ұстаған адамға тәңірі бақ бермейді. ...Атаның атын былғаған ақылсыз баланың әке омыртқасынан жаралып, ана құрсағында шырланып, тумағаны жақсы. Ата даңқын шығарып, өзінің тегін қуған балаға ешкім жетпейді. Өтірік сөз өрге баспайды, Өтірікші болғаннан жарық көріп, өмір сүрмеген көп артық. ...Талай жылды басынан кешіріп, шашы аппақ қудай болған қарт-қарияларға – құрмет! Кеудесіндегі ақ сүтін бөбегіне емізіп тойғызған асыл аналарға – құрмет! Солар үшін ақ отау тіккен аға-інілеріне – құрмет!» деп ұлттық әдебіміздің бастаулары туралы жан-жақты ой толғайды [6, 7- 9 б.].

Осы халықтық этикет тамыры тарихи тереңде жатқан этномәдени құбылыс ретінде күні бүгінге дейін адамгершілік тәрбиесінің бастауы, айрықша құралы ретінде этноәлеуметтік жүйеде ерекше қызмет атқарады. Ұлттық этикет халықтың рухани-адамгершілік мәдениетінің негізі болып табылады. Өйткені адамның іскерлікте, әдет, дағдыда және тәжірибедегі этикетті сақтауынан этномәдени ортада қабылданған табиғатқа, еңбекке, адамның өз-өзіне, қоғамға, өзге адамдарға деген моральдық қатынас жүйесін қаншалықты терең меңгергендігінің деңгейі көрінеді. Демек, этикет бұл адамның тәрбиелігінің дәрежесін де аңғартатын басты көрсеткіш. Сонымен қатар ол ең озық халықтық этикалық дәстүрлердің сабақтастығын сақтаушы күш.

Мәселен, қонақжайлылық қағидасы кез-келген халықтың моральдық кодексіне енгенімен, барлық халықта дерлік басты мәнге ие деуге болмайды. Үлкенді, соның ішінде ата-ананы, құрметтеу еуропа халықтарына қарағанда әсіресе, мұсылман елдерінің моральдық құндылықтарының жүйесінде ең жоғары орынға ие екендігін жоққа шығаруға болмайды.

Бүгінгі қоғам дамуы жағдайында жеке тұлғаға рухани-адамгершілік тұрғыдан тәрбие беру көкейкесті проблеманың бірі болып отыр. Бұл проблема аясында әлі де шешімін толық таппаған сұрақтар да көп. Бүгінде біз өз балаларымыздың бойына адамдық игі қасиеттер мен ұлттық әдебімізді қалай меңгертіп жатырмыз? Бұл сауалдарға жауап табуда түрлі баспасөз және теледидар беттерінен күнделікті көрсетіліп жүрген, жасөспірімдеріміздің санасын улап жатқан небір сорақы көрсетілімдер, батырлықтан гөрі қатыгездікке тәрбиелейтін аяусыз адам өлтіруді, өзгеге қиянат пен зорлық жасаудың түрлі амал-тәсілдерін насихаттайтын, бала психологиясын қажытатын үрейлі кинолар мен мультфильмдер еріксіз еске оралады. Бұл жолда да біз сан ғасырлық дәстүрлі мәдениеттің озық үлгісін өз бойына жинақтаған халықтық педагогиканың рөлін әлсіретіп алғандығымызды тағы бір мәрте мойындағанымыз жөн.

Қазақ халқы да өзге халықтар секілді ұл-қызына жан-жақты, уақыт талабына сай тәлім-тәрбие беруде ең алдымен ұлттық әдебімізге айналған мінез-құлық мәдениетін, өнегелі әдеттер мен дағдыларды, іс-әрекеттерді меңгертуге айрықша мән берген. Ата-бабаларымыз бұл жолда небір керемет халықтық әдепті бейнелейтін талаптар мен ережелерді жүйелеп, құра білген және оны ұрпақтан-ұрпаққа шашау шығармай жеткізе білген. Оған халық санасында жазылып, жадында берік сақталып, бүгінге дейін өз жалғасын тауып келе жатқан әдеп тағылымдары дәлел.

Мінез-құлық мәдениеті дегеніміз адамзат қоғамы мәдениетінің ажырамас құрамдас бір бөлігі болып табылады [7, 4 б.] Қазақ халқы да адамзат мәдениетінің дамып, қалыптасуына өзіндік этникалық болмысына тән мінез-құлық мәдениетін жасау арқылы өз үлесін қосты. Оған біздің халық өмірінде қалыптасып, сақталған: жасы кішілердің үлкендерді сыйлауы, аман-саулық сұрау әдебі, дастархан әдебі мен жүріс-тұрыс, қарым-қатынас әдебі, сөйлеу этикасы мен мәдениеті секілді т.т. мінез-құлық үлгілері мен ережелерінің қалыптасып, қатаң

сақталуының талап етілуін нақты дәлел ретінде айта аламыз.

Халықтың ұзақ тарихи, әлеуметтік-мәдени дамуы жағдайында көптеген ережелер өзгеріп, толықты, кейбірі тіпті мүлдем жойылып та кетті, ал бір бөлігі дәстүрлі мәдени сабақтастық заңдылығы негізінде, ғасырлар бойы еш өзгеріссіз қазірге дейін сақталып жетті. Біздің пайымдауымызша қазіргі қоғамға тән жалпы адамдық қатынастар өз бастауын халықтық дәстүрлі мәдениеттегі этноэтикадан алады.

Бұл орайда қазақ халқының ұлттық этикетінен айшықты орын алған мінез-құлық мәдениетінің бір көрінісі алдымен әдептілік туралы айтуға болады. «Әдепті бала – арлы бала» деп тұжырым айтқан қазақтар қашанда жас ұрпақтың тәрбиелі, әдепті болуына ереше мән берген.

«Әдептілік – бұл ұлт психологиясының өзегі, адамгершіліктің бірегейі, халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан қоғамдық санасының практикалық көрінісі, барлық кісілік қасиеттердің жиынтығы», - деп түсінік береді қазақ халқының «әдеп әліппесін» зерттеуші танымал ғалым Ә.Табылдиев [5, 63 б.].

Біз сол секілді ғалымның: «Әдеп сақтау – мінез-құлық пен қарым-қатынастың қалыптасқан, халықтың мінез-құлық ережесі. Осы ереже бұзылса, халықтық дәстүр де бұзылады, ұлттық намысқа нұқсан келеді. Әдеп сақтау – халықтық рәсімге, жол-жоралғыға, тәртіпке құлдық етіп, амалсыз бағыну емес, сол заңдылықтарды құрметтеу, қастерлеу, дәлірек айтқанда, адамгершілік борышты өтеу болып табылады» деген тұжырымымен толық келісеміз [5, 62 б.].

Қазақ халқының педагогикалық мәдениетіндегі басты әдептілік дәстүрінің бірі – *жасы үлкен адамды, ақ жаулықты ананы, ақ сақалдыатаны сыйлап, құрмет тұту*. Үлкенді құрметтеп қадір тұту, адамдар арасындағы ілтипатты қарым-қатынастар, екі жақты сыйласа білу – қазақ халқының ежелден-ақ берік ұстанған әдеп тәлімдерінің бастаулары. Қазақ болмысында әдеп пен ізгіліктің басы да осы – үлкендерді сыйлаудан басталады. Жасы үлкен адамға, әсіресе, жасы егде қарияға деген құрмет пен қошеметтің көшпелі қазақ қоғамындағы алатын орны ерекше. Жасы егде адамды сыйлап, құрмет тұту, қарияның әлеуметтік орнын қоғамдық иерархияның ең басына қою – ұлттық этиканың мақтанышы. Қай халықтың баласы болмасын үлкенді сыйламауы мүмкін емес, сондықтан бұл дәстүр күллі адамзатқа тән адамгершілік сананың ажырамас үлкен бір бөлшегі деп те түсінгеніміз жөн. Осы бір халықтық этикеттің басты ұстанымы – үлкенді сыйлау өнеге мен тектіліктің көрсеткіші.

Мұны біз ғасырдан ғасырға жеткен даналыққа толы халықтық нақыл сөздерден байқай аламыз. Атап айтқанда, оның бірі: *«Үлкенді сен сыйласаң, кіші сені сыйлайды, кіші сені сыйласа, кісі сені сыйлайды»*, - десе, енді бірі: *«Аға әдепті болса, іні әдепті. Ана әдепті болса, сіңілі әдепті»*, - деп айтады, үшіншісі: *«Әдептің не екенін, әдепсіз адамды көргенде ұғарсың»*, - деп ой түйеді.

Осы мазмұндағы өзге де мақал-мәтелдер бізге ата-бабаларымыздың қай заманда да ең алдымен әдептілікті жоғары бағалап, құрметтегендігін, сыпайы, кішіпейіл адамды өзгелерге үлгі-өнеге ете отырып, жас ұрпақтың тәрбиелі, саналы болып өсуіне ерекше назар аударғанын көрсетеді.

Тағы бір баса айтылатын жайт, қазақ дәстүрінде жас баланың өзінен жасы үлкен адам немесе ата-ана алдында асқақтай сөйлеуінің өзі үлкен әдепсіздіктің, көргенсіздіктің бір белгісі саналады. Мұндайда қазақтар *«Ата тұрып – ұл сөйлегеннен без, Ана тұрып – қыз сөйлегеннен без»* деп тұжырым айтқан. Дәстүрлі халық мәдениетінде ауыл ақсақалының қолын алып амандасу үшін, алыстан келген азамат алдымен атынан аулағырақ жерден түсіп, үйге қарай жаяу аяндап келетін әдеп сақталған. Сол сияқты, сырттан жасы үлкен адам келгенде жастың өз орнынан тұрып сәлем беруі, үйге келген үлкен-кішінің сырт киімін алып, төр ұсынып, көрпе жаюы, үлкен адамды атқа қолтығынан демеп отырғызуы, сөйлесу, әңгімелесу барысында ізеттілік пен ілтипаттылық, кішіпейілділік танытып отыру т.т. жасы кіші бала мен жастарға тән халықтық әдеп салттары болып саналады.

Күнделікті өмірде, түрлі ортада өзін-өзі дұрыс ұстап, әдеп пен өнеге сақтауы, көрген үлгі-өнегесіне және жақсы мен жаманның ара-жігін айырып, түйсіне білуі, әр баланың алған

тәлім-тәрбиесіне де байлынысты екендігі де ескерілген. Осыны ұғынған ата-бабаларымыз: «*Көре тұра айтпасаң, Көргенсіз дер. Біле тұра айтпасаң, Жетесіз дер*», «*Еңкейгенге еңкей, Атаңның қара құлы емес. Шалқайғанға шалқай, Пайғамбардың ұлы емес*», «*Сүтпен кірген мінез, Сүйекпен кетеді*», «*Кішіпейіл болғанмен, Кішірейіп кетпейсің. Өркөкірек болғанмен, Ұлылыққа жетпейсің*», «*Әркім сыйласқанның құлы*» деп ой түйген.

«*Сәлем – сөздің атасы*» деп ой түйген ата-бабаларымыз баланың алғаш тілі шыға бастағаннан-ақ үлкен-кішімен амандасып, сәлем берудің ұл мен қызға тән әдебін бала санасына сіңіріп, үйрете бастаған. Дұрыс сәлем бере білудің өзін халқымыз адамгершілік пен имандылықтың, инабаттылықтың бастауы деп білген. Жалпы қай халықта болмасын адамгершіліктің қарапайым қағидасы адамдардың бір-біріне жылы қабақ танытып, сәлем беріп, сәлем алуынан басталатындығын аңғару қиын емес. Қазақтар сәлем сөздің анасы ғана емес, барша адамдық асыл қасиеттердің, ар-ұяттың бастауы деп бағалаған халық.

Дәстүрлі халықтық мәдениетімізде *сәлем беріп, амандық-саулық сұраудың, сәлем етудің* өзіндік қалыптасқан әдебі, талабы да бар. Мәселен, ер адамдар бір-бірімен қол алысып, жасы кіші адам «Ассалаумағалайкум» десе, ал жасы үлкен ер кісі: «Уағаләйкумассалам» деп жауап қатады. Қазақта көптен бірін-бірі көрмеген адамдардың (әйелдерде, ерлерде) бір-бірімен төс қағыстырып, құшақтасып амандасу (көрісу) дәстүрі де бар. Ал, қазақ әйелдері мен қыздары өзінен үлкендерге, өз құрбыларымен аздап басын иіп, ал жасы үлкендерге иіліп «саламатсыз ба?», «аман-есенсіз бе?» немесе «бала-шағаңыз аман ба?» деп ізет танытып амандасады. Қазақтар жасы үлкен анаға-әжеге: «Сәлем бердік, әже, күйлі-қуаттысыз ба?», - деп аман-саулық сұрасып, амандасады.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің негізін құрайтын халық педагогикасынадағы ұлттық этикет кең ауқымды, күрделі проблема. Осындай терең мазмұндағы ұлттық этикет бүгінгі қоғамды бірқатар моральдық зардаптардан сақтап қана қоймай, әлеуметтік қатынастар жүйесінде рухани дамуға жол ашып, адамгершілікті қалыптастырудың мақсатына жетуге ықпал етеді. Біздің пайымдауымызша, бүгінгі жаһандану заманында жан азығынан гөрі, тән азығына анағұрлым жақын тұратын кейбір жастарымыздың санасына жаңа рухани серпіліс берудің негізгі жолы – мазмұны мен түрі ұлттық сипатқа ие білім мен тәрбие болып қалмақ. Ұлттық болмысымыз бен әдебіміздің сақталып, болашақ ұрпаққа табиғи қалпын жоймай жеткізілуі де осы этномәдени білім мен тәрбиенің сапалы ұйымдастырылып, жүзеге асырылуына байланысты. Бұл жолда халқымыздың тағылымдық-тәрбиелік тұжырымдары мен тәжірибесінен аларымыз да мол.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрғынбаев Ә.Х. Философия. – Алматы: Білім, 2005. – 304 б.
2. Бахтиярова Г.Р. Қазақ халық педагогикасындағы «намыс», «ар» ұғымдарының қолданылу мәні. //Ізденіс. 2007. №1 (2). – Б. 192-195.
3. Кондрашов В.А., Чичина Е.А. Этика. Эстетика. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 512 с.
4. Әл-Фараби. Әлеуметтік-этикалық трактаттар.– Алматы, 1975. – 320 б.
5. Жарықбаев Қ., Табылдиев Ә. Әдеп және жантану (ұлттық тәлім-тәрбие). – Алматы: Атамұра – Қазақстан, 1994. – 144 б.
6. Қорқыт ата кітабы. Оғыздардың батырлық жырлары: Эпос. //Ауд.: Ә.Қоңыратбаев, М.Байділдаев. – Алматы: Жазушы, 1986. – 128 б.
7. Әдептен озбайық. И.Аасамаа. – Алматы: Рауан, 1990. – 192 б.

ӨЗДІК БІЛІМ АЛУДА АҚПАРАТТАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ӘДІСТЕРІ

Кенесбекова С.А.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы

Қарағанды мемлекеттік университетінің

6D010200 – Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі мамандығының

1-курс докторанты

Қазақстан Республикасы, Қарағанды қаласы,

Saltanat1982kaz@mail.ru

Ключевые слова: самообразование, познавательная деятельность, работа с информацией, запоминание, техники эффективного запоминания.

Аннотация: автор во время написания статьи раскрывает значение, этапы, методики и факторы, которые влияют на долговременное запоминание информации, используемой в целях личного обучения. В статье подчеркиваются традиционные и нетрадиционные типы запоминания информации и фокусируются на их основных характеристиках.

Key words: self-education, cognitive activity, work with information, memorization, effective memorization techniques.

Summary: the author at the time of writing reveals the meaning, stages, methods and factors that affect the long-term storage of information used for self-education. The article emphasizes traditional and non-traditional types of remembering information and focuses on their main characteristics.

Заманауи Қазақстан қай саладан алсақ та қарқынды даму үстінде. Соған сәйкес жеке тұлғаларға жұмыс беруші ұйымдар мен өндірістердің талаптары күннен күнге күрделенуде. Жоғарғы оқу орнын бітіріп келген жас мамандарға қойылатын талаптарда жеңілдіктер қарастырылмаған. Керісінше жас келсе іске,- деп, жас мамандардан жаңашылдық күтіп тұратыны бар. Сол себепті жоғары оқу орнында болашақ мамандарды өздік білім алуға баулу қажет. Осы мақалада болашақ мамандардың өздік білім алу барысында ақпараттармен жұмыс жасау әдістері баяндалмақ.

Өздік білім алу көздері арқылы қажетті білім қорын игерудің өз қиыншылықтары мен кедергілері бар. Дерек көздерін бірізгіде қолдану мүмкін емес. Уақыт ыңғайына, жеке тұлғалық қызығушылыққа, мүмкіндікке қарай таңдалады. Мұнда бірізділік ұстанымы жоқ, қарапайымнан күрделіге ұстанымымен жұмыс жасаса ақпарат жылдамдық игеріледі. Белгілі бір тақырып аясында өздік білім алу мақсатында ақпараттармен жұмыс жасау оқу, сараптау, зерттеу, талдау, есте сақтау, бақылау таным әрекеттері арқылы жүзеге асады. Бұл аталған таным әрекеттерін жүзеге асыруда таңдалған әдіс, тәсілдер тұлғаға қызықты болмаса, табыс әкелмейді, нәтижесінде өздік білім алуға деген қызығушылық төмендеп кетеді. Дерек көздерін таңдауда (мысалы, кітап оқуда) өзін мәжбүрлемеу қажет. Егер әлдене түсініксіз болса немесе дискомфорттық сезім тудырса дереу дерек көзін ауыстырған абзал. Дерек көздерін таңдауда бар болған жағдайда мазмұнын, аннотациясын оқыған жөн.

Кез келген тұлғаның өзінің қалыптасып үлгерген ақпаратты санаға сіңіру техникасы болады. Біреулерде оқу, сараптау, зерттеу, талдау, есте сақтау, бақылау таным әрекеттері бірінен соң бірі жүреді, ал біреулерде кешенді түрде бірізгіде жүреді. Бұл тұлғаның интеллектуалдық деңгейіне, ми қызметіне байланысты. Ақпаратты сіңіру мидағы ақпаратты қабылдау каналдары көмегімен жүзеге асады. Олар: аудиальды – дыбыс, кинестезиялық - сезім, дигитальды - логика, визуальды – бейне, органо-лептикалық – иіс және дәм арқылы және машиналық – есептеу техникасының көмегімен ақпарат қабылдау.

Оқу, сараптау, зерттеу, талдау, есте сақтау, бақылау таным әрекеттері тиімді, пайдалы болу үшін бірнеше техникаларды ұсынамыз.

Ақпараттармен жұмыс жасау: қабылдау (оқу), сараптау (тұтас ақпаратты фрагменттерге бөлу), зерттеу (қажеттілігіне көз жеткізу), талдау (қажетті ақпаратты бөліп алу), есте сақтау (санаға орналастыру), бақылау (субъект, объект) тізбегі бойынша жүреді. Төменде берілген сызбанұсқа алгоритмі осыған мысал бола алады.

Сызбанұсқа алгоритмі.

1. Тұтас ақпаратты фрагменттерге бөлу.
2. Ақпараттағы ойларды санау (ой, идея, бейне).
3. Негізгі ойды қосымша ойлардан бөліп алу.
4. Кілт сөздерді теріп жазу.
5. Кілт сөздер арасында байланыс орнату.
6. Үдеріс кім арқылы қалай жүріп жатқанын анықтау.
7. Фрагменттерді қосу.
8. Мәтін арқылы берілген тұтас ақпаратты бейнеге айналдыру.
9. Тұрмыстық өмірден мысалдар келтіру.
10. Ақпарат авторына сын, ескертпе, ұсыныс жазу.

Сызбанұсқа алгоритмін жасаудағы негізгі мақсат - тұтас ақпараттың қажетті бөлігін есте сақтау.

Ес – адамның бұрын көрген, естіген, білген нәрселері мен бейнелерін ойында ұзақ уақыт сақтап, қажет кезінде қайта жаңғырту қабілеті, жүйке жүйесінің негізгі қызметтерінің бірі. Есте сақтау – мәліметті белсенді түрде қайта өңдеу, жүйелеу, жалпылау және оны теру үдерісі. Есте сақтау түрлері: қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді, оперативті, ырықты (жаттау), логикалық, механикалық (мазмұны есте сақталмай ерекшелігі есте қалуы) болып бөлінеді. Қайта жаңғырту – бұрын қабылданған заттар мен құбылыстарды керек болған кезде еске түсіру. Көріністері – елес, тану. Ұмыту – бұрын қабылданған нәрселерді керек кезінде еске түсіре алмау [1].

Өздік білім алу мақсатында игерілген ақпараттарды ұзақ мерзімде есте сақтауға әсер ететін факторлар:

- Өзіне сенуі. Психолог мамандары феноменальды жады бар адамдардың ерекшеліктерін зерттеді. Зерттеу нәтижесінде бұндай адамдардың өз қабілеттеріне, психо-эмоционалдық стресстің аздығына сенетінін, оптимистік көзқараста жүретінін анықтады. Стресс гормондарының болмауы бұлшықеттерге қан арналары арқылы оттегін максималды көлемде миға жеткізуге жағдай туғызады. Мидың жүйке жасушалары жақсы жұмыс жасайды, соның әсерінен есте сақтау қызметі белсенді болады.

- Позитивті эмоциялар. Мидың пассивті жасушаларының жұмысын жандандыру үшін адам өзіне жағымды эмоция сыйлауы керек. Позитивті эмоциялар мидың позитивті энергиясын ұлғайтады. Нәтижесінде қажетті ақпарат жылдам есте сақталатын болады.

- Екі немесе одан да көп дерек көздерімен жұмыс жасамауы. Мәселен, кітап оқып отырғанда әлеуметтік желідегі байланыстарды үзіп қою. Адам назары бір объектіге тұрақталып, ақпаратты толық сіңіруге кедергі аз болады.

Есте сақтау техникасының дәстүрлі алгоритімі:

1. Танысу.
2. Түсіну.
3. Қайталау.
4. Өзге тұлғаға айтып беру.
5. Ұмытпау.

Есте сақтау техникасының дәстүрлі емес түрлері:

- Тезис жазу. Мұған мысал ретінде «Рим бөлмесі» Цицерон тәсілін айтуға болады. Көзге түсетін жерлерге есте сақталуға тиіс ұғымдар мен сөздерді стикерге жазып іліп қою. Шет тілін меңгеру барысында жиі қолданылып жүрген тәсіл. Бұны өзге де сала бойынша өздік білім алуда қолдануға болады.

- Абсурд техникасы. Абсурд – мағынасыз, мазмұнсыз, ақылға сыймайтын, логикаға негізделмеген тұжырым [2]. Алғаш рет осы терминді христиандық философ К. Тертуллиан қасиетті жазулардың «әділеттілігінің» кепілі деп білген. Оның ұстанған формуласы: сенемін, өйткені барлығы ақылға сыймайды. Сондай-ақ «абсурд» ұғымын экзистенциалист А. Камю пайдаланған [3]. Өздік білім алу тақырыбы аясында оқыған тұжырымды ой түсініксіз, ақылға сыймайтын болса, одан әрі зерттеп, ақылға қонымды нұсқаны іздеп табу керек. Сонда есте өте жақсы сақталады. Бұған феноменалды есте сақтауға мүмкіндік береді.

- Ассоциация жасау. Ақпаратта берілген ұғымдардың баламасын таныс ұғымдар арасынан іздеу.

- Шаблонға салу. Ақпарат мазмұнына тұрмыстан мысалдар келтіріп отыру.

- Терминдер мен ұғымдарды барынша айқайлап айту. Осы техниканы пайдалану арқылы айтылуы қиын термин сөздерді есте сақтауға болады. Барынша айқайлап, эмоцияға беріліп айтқанда ми мұны қорғаныш реакциясы ретінде қабылдап, есте сақтауды белсендендіреді.

- «Міндетті емес» позициясы. Жаңа білімді игеру барысында кейбір фрагменттерді кейінге қалдыру керек. Осындай жағдайда ол фрагменттерекшеленіп, ми қызмет оған акцент түсіреді. Қайталап оқу барысында сол фрагментті тереңірек оқуға деген талпыныс болады.

- Экстраполяция. Бұл термин заң саласынан алынды. Анықтамасы - құбылыстың бір бөлігіне қатысты түйіндерді оның екінші бөлігіне тарқату [4]. Тәжірибеге талдау жасай отырып, атқарылатын әрекет нәтижесіне болдам жасау. Мәселен, өздік білім алу жолдарын, бағытын, дерек көздерін таңдағанда алдағы тәжірибесіне талдау жасау арқылы алдағы таңдалған әрекеттің берер өніміне болжам жасау.

- Интервалды қайталау. Көлемді ақпаратты белгілі бір мерзім ішінде меңгеріп, есте сақтау үшін пайдаланылатын техника. Бұл техниканың екі нұсқасы бар:

а) Қысқа мерзімді есте сақтау:

1. Ақпаратты оқып болысымен, қайталап оқу.

2. Араға 15-20 минут салып оқу.

3. Араға 6-8 сағат салып оқу.

4. Араға 24 сағат салып оқу.

ә) Ұзақ мерзімді есте сақтау:

1. Ақпаратты оқып болысымен, қайталап оқу.

2. Араға 20-30 минут салып оқу.

3. Араға 1 күн салып оқу.

4. Араға 2-3 апта салып оқу.

5. Араға 2-3 ай салып оқу.

Өздік білім алуда жоғарыда жүйеленіп ұсынылған ақпараттармен жұмыс жасау әдістері оң нәтиже береді деген ойдамын. Өздік білім алу арқылы игерілген білім табысты болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жантану атауларының түсіндірме сөздігі. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2006. -384 бет.

2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік. Ред.бас. Е.Арын. –Павлодар: ЭКО ҒӨФ, 2006 ж. -482 бет.

3. Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: Аруна Ltd ЖШС, 2005. -656 бет.

4. Орысша-қазақша заңдық түсіндірме сөздік-анықтамалық. –Алматы: Жеті жарғы, 2008. -274бет.

6. Ишанов П.З., Бейсенбекова Г.Б. Психологиялық – педагогикалық диагностика негіздері: Оқу құралы.

Қарағанды: «Санат - Полиграфия», 2006. – 209 б.

COMMUNICATIVE BEHAVIOR AS AN INTEGRAL PART OF THE IMAGE OF A MODERN MAN

Kushkarova Gulmira

Candidate of Philology, Associate Professor

Kazakhstan, Aktobe

ARSU named after K.Zhubanova

gulmira-alihan@mail.ru

Кілт сөздер: коммуникация, қарым-қатынас, коммуникативтік мінез-құлық, әлемді тану, қарым-қатынас және таным құралы.

Түйіндемесі: мақалада сөйлесу қарым-қатынасы адамдар арасындағы өзара іс-қимылдың күрделі процессі болып табылады. Сөйлесу немесе байланыс - ақпарат алмасу, сондай-ақ әріптестердің өзара түсіністік болып табылады. Тіл арқылы байланыс адамдар өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады, олардың дамуына, мінез-құлқына, әлемді және осы әлемнің бөлігі ретінде өздерін білуге әсер етеді. Тіл имиджді де қалыптастыруда бірдей сыңарлы рөл атқарады.

Ключевые слова: общение, коммуникация, коммуникативное поведение, познание мира, орудие коммуникации и познания.

Аннотация: в статье речь идет о речевой коммуникации как о сложном процессе взаимодействия между людьми. Речевая коммуникация или общение заключается в обмене информацией, а также в восприятии и понимании партнерами друг друга. Общение, коммуникация является неотъемлемой частью жизни людей, влияет на их развитие, поведение, познание мира и самих себя как части этого мира. Язык играет такую же конструктивную роль и в формировании имиджа.

XXI century linguistics actively develops the direction in which the language is considered as the cultural code of the nation and not just an instrument of communication and cognition.

It is known that a person from childhood learns the language and the culture of his people. All the subtleties of a people's culture are reflected in its language, which is specific and unique, because it fixes the world and the person in different ways [10, p.18].

Communication is an integral part of people's lives, affects their development, behavior, knowledge of the world and themselves as part of this world. And any attempt to comprehend the communication between people, to understand what prevents it and what contributes, is important and justified, because communication is the basis of human existence [9, p. 6].

Such an attempt is especially important now, when the mixture of peoples, languages, cultures has reached unprecedented scope and more than ever the problem of cultivating tolerance for foreign cultures, awakening interest and respect for them, overcoming feelings of irritation from the redundancy, insufficiency or simply dissimilarity of other culture. This is what causes the universal attention to the issues of intercultural, international communication [16, p. 24].

Communication is a complex process of interaction between people, consisting in the exchange of information, as well as in the perception and understanding of each other by partners. The subjects of communication are living beings and people. In principle, communication is characteristic of any living beings, but only at the human level does the process of communication become conscious, connected with verbal and non-verbal acts.

The structure of communication can be approached in different ways, in this case the structure will be characterized by identifying three interrelated aspects in communication: communicative, interactive and perceptual.

The communicative side of communication (or communication in the narrow sense of the word) consists in the exchange of information between communicating individuals. The interactive side is the organization of interaction between communicating individuals (exchange of actions). The perceptual aspect of communication means the process of perception and knowledge of each other by the partners in communication and the establishment of mutual understanding on this basis.

Consider these three sides of communication in more detail.

a) Communicative side of communication.

During the act of communication, there is not just the movement of information, but the mutual transfer of coded information between two individuals - the subjects of communication. Consequently, there is an exchange of information. But at the same time, people do not just exchange meanings; they also strive to develop a common meaning. And this is possible only if the information is not only accepted, but also comprehended.

Communicative interaction is possible only if the person sends information (communicator) and the person receives it (recipient), they have a similar system of codification and decodification of information, i.e., "everyone must speak the same language".

In terms of human communication, communication barriers may arise. They are social or psychological. By itself, the information emanating from the communicator can be stimulating (order, advice, request - designed to stimulate an action) and stating (the message takes place in various educational systems).

The model of communicative process of Lasswell includes five elements:
WHO? (transmits a message) – Communicator

WHAT? (transmitted) - Message (text)

HOW? (transmission in progress) – Channel

WHOM? (message sent) – Audience

WITH ANY EFFECT? - Efficiency.

Three positions of the communicator can be distinguished during the communicative process: open (openly declares himself a supporter of the stated point of view), detached (kept pointedly neutral, compares conflicting points of view) and closed (keeps silent about his point of view, hides it).

b) The interactive side of communication. This is a characteristic of those components of communication that are associated with the interaction of people, with the direct organization of their joint activities. There are two types of interactions - cooperation and competition. Cooperative interaction means coordinating the forces of the participants.

Cooperation is a necessary element of joint activity, generated by its very nature. One of the most striking forms of competition is conflict.

c) The perceptual aspect of communication is the process of people's perception and understanding of each other.

All three sides of communication are closely intertwined, organically complement each other and make up the process of communication in general. The personality has individual traits and qualities - intellectual, moral, emotional, strong-willed, formed under the influence of society as a whole, as well as in the process of family, work, social, cultural activity of a person. In communication, knowledge and consideration of the most typical traits of human behavior, the properties of their character and moral qualities becomes important [9, p. 50].

Communication as an interaction assumes that people establish contact with each other, exchange certain information in order to build joint activities, cooperation. In order to communicate as an interaction without any problems, it should consist of the following stages: Contact setup (familiarity). It involves understanding another person, introducing oneself to another person.

Orientation in the situation of communication, comprehension of what is happening: Discussion of the problem of interest. Solution to the problem. The completion of the contact (exit) [1, p. 84]. Effective communication requires interest in the interlocutor, the ability to listen to someone else's opinion, objectivity of judgments.

We examined the problem of human communication through the prism of communicative behavior with special attention to language as the main means of communication, since the language serves communication. It is the main explicit, the most official and socially recognized of all types of communicative behavior. Language is a mirror of culture, it reflects not only the real world surrounding a person, not only the real conditions of his life, but also the public self-consciousness, his mentality, national character, way of life, traditions, customs, morality, value system, attitude, vision of the world. The language forms its carrier. Each national language not only reflects, but also forms a national character. In other words, if a language forms a representative of people - a native speaker, and forms it as a person, then it should play the same constructive role in shaping its image.

References:

1. Mechkovskaya I. B. Social linguistics. - M., 2000.
2. Leontyev A. A. Communication psychology. - Tartu, 1976.
3. Sukalenko N. I. The reflection of consciousness in the linguistic picture of the world. - Kiyev, 2002.
4. Averintsev S. S. Tempts of being explained. Communication about culture. - M., 1988.

КОЛЛЕДЖ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА ОҚУ ТАПСЫРМАЛАРЫН САРАЛАП ҰСЫНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Боранбаева Д.Б.
«Педагогика және психология» мамандығының 2-магистранты
Тоғайбаева Айгулден Кадировна п.ф.к., доцент
Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ. Қазақстан, Ақтөбе қ.,

Ключевые слова: обучение, дифференцированное образование, обучающиеся колледжа, методы, стиль, навыки.

Аннотация: в данной статье следует применять дифференциацию в группах со смешанными способностями, в которых учитель чувствует разнообразие учащихся и тщательно выбирает виды деятельности

и материалы, которые будут более привлекательными для них. С помощью дифференцированного обучения большое внимание уделяет учащимся, и это поможет студентам достичь успеха, несмотря на различия. Для каждого студента в группе учитель должен учитывать разнообразие учащихся, начиная с этапа планирования до разработки мероприятий, применяемых в классе и в процессе обучения, и оценивать их.

Key words: education, differentiated education, college students, methods, style, skills.

Summary: in this article, differentiation should be applied in groups with mixed abilities in which the teacher feels the diversity of students and carefully selects activities and materials that will be more attractive to them. Through differentiated learning pays great attention to students and it will help students achieve success despite the differences. For each student in the group, the teacher must consider and evaluate the diversity of students, from the planning stage to the development of classroom and learning activities.

Колледж – орта кәсіптік білімі бар мамандар даярлаудың білім беру бағдарламаларын іске асыратын оқу орны. Колледж кейде университет құрамына кіреді. Психологиялық және педагогикалық саралау білім алушы тұлғаның мұқтаждығын бірден түсінуге, әрбір топ үшін және әр тұлға үшін жекелікте саралап оқытуды ұйымдастыру арқылы ең жағымды шарттарды дамытуға көмектеседі.

Оқытудың саралануы – бұл саралап оқытуды ұйымдастырудың ғылыми негізі.

Ғалымдардың айтуы бойынша, колледжде, жоғары оқу орындарында сараланған білім беру колледж білім алушылары үшін тұлғаның, колледж білім алушылардың максималды дамуына бағыттала отырып, әрқайсысының мұқтаждығы мен қызығушылығын қанағаттандыруда шарттар жасап шығарады. Сараланған білім беру колледж білім алушылары тұлғаға демократиялық сипатында таңдау құқын ұсынады.

Саралаудың екі түрі бар: ішкі және сыртқы. Бұл екеуі оқу процесімен тығыз байланысты [1 сурет]:

Саралау	Сараланған білім беру
Сыртқы	Әртүрлі типтегі ұйымдарда Оқытудың әртүрлі мерзімінде Әртүрлі оқу бағдарламалары бойынша
Ішкі	Әртүрлі педагогикалық жәрдем көрсету негізінде Әртүрлі оқу талаптарымен Әртүрлі жәрдем өлшемімен

Сыртқы саралауға сараланған оқу орындарын дамыту: сырттай күндізгі мектептер, әртүрлі кәсіптік бөлімдерді ашу (техникалық және гуманитарлық), мектеп-кешен, оқу процесіне әр типті оқу бағдарламаларын енгізу және т.б. жатады.

Ішкі саралау оқу орындарында әртүрлі топтардың байқалуы ұсынады. Оларға бастапқыда оқытудың жылдамдығы мазмұны бойынша әртүрлі талаптар ұсынылады, бірақ кейін барлық білім алушы тұлғалар базалық деңгей дайындығымен таныс болуы керек. Саралаудың бұл түрі Ресей педагогтарының баршасына жақсы таныс. Олар білім алушының мүмкіндіктеріне сүйене отырып жеке тұлғалық тапсырмаларды өз беттерімен құрайды.

Колледжде оқу тапсырмаларын орындауда студенттің ұзақ уақыт бойы жұмысқа кірісе алмау кезеңі бақыланады. Себебі, кейбіреулері тапсырманы дұрыс түсінбейді. Қалғандары жан-жақты объективті және субъективті себептердің болуынан тапсырманы орындай алмай жатады. Мұндай жағдайда оқытушы көмекке келіп, көмек жан-жақты көрсетіп қолдап, олардың танымдық әрекеттерін қажетті бағытқа бағыттайды. Басқаша айтар болсақ, олардың қиын-қыстау кезеңдерінде өзбетіндік жұмыстың тапсырмаларын орындау бірлестік режимінде іске асырылады. Атап айтқанда осы кезде жетістіктің ситуациясын дамыту керек. [1, б.21.].

Осы кезде колледж студенттерінің топта өздерінің ұжыммен қалай жұмыс жасайтындығын, сонымен қатар берілген тапсырманы топпен алып шығуын қарап, оған оқытушы студенттің топтың тапсырмаларды ұйымшылдықпен орындап шыққанын көруге болады.

Осыған қатысты, біз, колледж білім алушыларына оқу тапсырмаларын саралап

ұсынудың мынадай мүмкіндіктерін көрсете аламыз:

1) Білім алушының білім деңгейін ескертетін оқу тапсырмалар. Бұл тапсырмалар білім алушының білім деңгейіндегі айрықша белгілер мен қасиеттерді ескеруге септігін тигізеді. Бұған кемшіліктерді жою үшін және де пайда болатын алғашқы білімді ескертін тапсырмалар жатады. Соңғысы оқу бағдарламаларынан алынуы мүмкін, және бағдарламалардан да тыс әр түрлі ақпарат көздерінен, оқу әдебиеттерінен алынған тапсырмаларда да кездеседі.

2) Жалпы және арнайы қабілеттілікті ескертін оқу тапсырмалар. Мұнда білім, икем, дағдыны игерудегі әртүрлі жылдамдыққа бағытталған, және де әр түрлі деңгейлікте тереңдетілген және күрделенген тапсырмалар болады.

3) Оқу икемділігін дамытатын әр деңгейлік оқу тапсырмалар. Мұнда оқу икемділігін қалыптастырудың әр деңгейіне қатысты оқу тапсырмалары жатады, мысалы, оқи алу икемділігі, оқуда базалық икем, оқу материалын өзбетінше игеру, библиографиялық икемі және т.б.

4) Танымдық қызығушылыққа қатысты оқу тапсырмалар. Бұл тапсырмалар білім алушылардың бар қызығушылығын қанағаттандыруға және олардың бойында жаңа қызығушылықты қалыптастыру мақсатында беріледі.

Сондай-ақ, мысалы, қосымша әдебиеттерді оқу, бақылау мен тәжірибе өткізу, мәнжазба жазу, әртүрлі материалдарды жинақтау, анықтамалық әдебиеттермен жұмыс, әртүрлі шығармашылық жұмыстар жатады. [1, б.31.].

Мұндай топтастыру, шынында, шартты болып табылады, қаншалықты жиі бір тапсырмамен білім алушының біршама әртүрлі қабілетін ескеруге болады. Оқу әдебиеттерінде мына жағдайды ескеру қажет, яғни жекеленген тапсырмаларды, біз олардың міндеттілігі мен қатаң тәртіптілігі деңгейі тұрғысынан топтастыра аламыз:

1) Мұғаліммен берілген тапсырмалар;

2) Альтернативтік немесе таңдалған тапсырмалар (мұнда білім алушы өзіне берілген тапсырмаларға таңдау жүргізе алады; олар бірдей болып көрінуі мүмкін, бірақ әртүрлі қиындықта, күрделілікте болады);

3) Мұғаліммен берілген еркін тапсырмалар, олар көп жағдайда бағдарлама материалын байытуға және тереңдетуге бағытталған;

4) Колледж білім алушыларының өздері тапқан еркін тапсырмалар. Қазіргі таңда, әсіресе оқу әдебиеттері үшін II және III типті тапсырмаларды құрастыру өзекті болып отыр, қаншалықты игеріліп жүрген оқу әдебиеттері әдетте оларды аз құрайды.

Бұл тапсырмалар бір кезеңде білім алушыларды төрт типті тапсырмаларды өзбетімен іздеуге итермеледі. Бұл барлық жекеленген тапсырмалар оқу әдебиеттерінің барлық түрлеріне – оқулыққа, жаттығулар жинағы, бақылау жұмыстары, пәндік мәтіндер жинағы, хрестоматиялар және т.б. енгізілген.

Ең кең таралған оқу жұмыстарының, тапсырмалардың саралануы – біздің ең басты мақсатымыздың бірі болып табылады, егер біз оқу әдебиеттерін құрастыруда барлық міндеттер мен талаптарды жүйелі орындасақ, әрине, олар іс жүзінде жүзеге аса алады.

Жоғарыда айтылғандардан, біз, оқу тапсырмаларын саралаудың мынадай психологиялық-педагогикалық негіздерін көрсете аламыз:

-қоғамның ақыл-ойлы қуатын қалыптастыру мақсатында колледж білім алушыларының қабілеттерінің ең жоғары деңгейде дамуы;

-колледж білім алушыларының адамзат әрекетінің, (соның ішінде ақыл-ой, дене, еңбек және т.б.) әртүрлі дарындылығы мен ықтималды мүмкіндіктерін дамыту үшін психикалық қабілеттері, бір нәрсеге деген айырықша қабілеттерін (таланты) толық ескеруге негізделген педагогикалық процессті ұйымдастыру;

-білім және кәсіптік икем мен дағдыларды алуда өзбетіндік жұмыстың ең тәуір уақытын анықтайтын білім алушы тұлғаның білім алуға қызығушылығын арттыру;

-колледж білім алушыларының оқу материалын интегративтік курстар, бөлімдерді бөліп оқу, пәндер, курстар, пән мазмұнының келісімді жүктелуін дамыту және т.б.

жолдарымен шамадан тыс жүктемені жеңіп шығу;

-студенттердің жеке-дара қабілеттерін, кәсіптік қызығушылықтарын ескере отырып, алдағы уақытта тұлғаның дамуына, оқу процесінің құрылуына септігін тигізетін оқу топтарының дамуы.

Сонымен колледжде саралап оқыту [дифференциация – (франц. differentiation, латын тілінде differentia – әртүрлілік, ерекшелік) – тұтастың жеке бөліктерге, формалар мен сатыларға (ступень) бөлінуі, мүшеленуі] – бұл оқытудың мазмұны, формасы және оқу талаптарының деңгейі бойынша ерекшеленетін оқу топтарын дамыту болып табылады. Таңдау еркін жүргізіледі. Әрбір білім алушының пәнді таңдауына немесе қабілетіне сай оқыту деңгейін таңдауына құқы бар. Саралап оқытуда екі басты негізгі ереже жатыр: біріншісі, яғни ЖОО-да келешекте қандай да болсын мамандық бойынша білім алуын жалғастыруы үшін жалпы білім беретін дайындықтан өтуі керек, екіншісі, арнайы пәнге деген қабілетін дамыту мен тереңдету мақсатында білім беруді күшейту [2, б.25.].

Бүгінгі таңда білім беру мазмұнын саралау жалпы білім беретін оқу орындарының барлық сатысында жүзеге асырылуда. Саралау проблемасын шешу үшін жалпы ортақ әдістемелер өңделіп, жеке тұлғаны оқытуға бағытталған оқу бағдарламалары, әдістемелері шығарылып, тұлға қабілеттері, қызығушылықтары, бейімділіктері ескерілуде. Саралап оқытуды мектеп сыныптарында, колледждерде, лицейлерде, жоғары оқу орындарында, білім беруде жүзеге асырып, кеңінен қолдануға болады.

Колледж білім алушыларылардың өзіндік жұмысы, одан білімнің әр түрлі саласына байланысты кейбір ерекше қасиетерді талап етеді. Мысалы: жұмыс барысында жинақты болу; қиыншылықтарды жеңу; ақыл-ой қабілетін дамыту; естің әр түрлі формаларын пайдалану – логикалық, моторлы және көз қапері; өзін-өзі ұстай білуіне және жан-жақты сауаттылығына байланысты. Ойлаудың негізгі формаларының бірі – түсінік болып табылады. Қандай да бір түсінікті дұрыс түсіну үшін, оған анықтама беру керек, басқа сөздермен түйін беріп, айрықша заттық белгілері, жүйелері қарым-қатынасы бар мазмұнмен белгілеу қажет.

Ғылымның дамуы түсініктер мазмұнының сөзсіз өзгеруіне алып келеді, яғни түйін зерттеу пәнінің мазмұнына терең еніп, әуелде белгісіз болған белгілер мен байланыстарды, қатынастарды, қандай да бір жаңаны тауып ашады. Айтылғандар «СӨЖ» түсінігіне қатысты. Зерттеулер көрсеткендей, бұл түсініктің анықтамасы, сабақтағы өзбетіндік жұмыстың ұйымдастырылуының дәстүрлі технологиясымен сипатталып, қазіргі жаңа шарттардағы білім беру мақсатының мазмұнды сипатын өзгертетін басқа ие болады.

Ғылыми әдебиеттерде «СӨЖ» түсінігі әртүрлі анықтамалар берілуде. Бұл түсініктер оның мазмұнды жағын әртүрлі түсінікпен түсінуге алып келеді және оқу-танымдық процесінің әр стадиясында ұйымдастыруын күрделендіреді.

Р.М. Микельсонның берген анықтамасында негіз ретінде өзбетіндік жұмысты өткізудің сыртқы сипаттық белгілері алынған. Ол: «Өбетіндік жұмыс астарынан, біз, колледж білім алушылары тұлғаның оқу тапсырмаларын ешқандай көмексіз, бірақ оқытушының бақылауымен орындауы деп түсінеміз», - деп жазды [3, б.28].

Бұл берілген анықтама бойынша, оқытушының нені бақылайтыны, яғни колледж білім алушылары қандай оқу тапсырмаларын орындап жатқаны, олардың қандай оқыту міндетін шешуге бағытталғаны белгісіз.

Колледж білім алушыларылардың өзбетіндік жұмысын дидакт Р.Б.Срода: «Өздерінің белсенділігін, шығармашылығын, өзбетіндік тұжырымдарын көрсете отырып, тапсырмаларды орындауға бағытталған әрекет түрі», - деп түсіндіріледі [4, б.19].

Бұл берілген анықтамада, біздің көзқарасымыз бойынша, оқу процесінде өзбетіндік жұмысқа талаптардың едәуір күшейгені байқалды. Онда міндетті түрде көрсетілуге тиіс өзбетінділік пен инициативасымен шығармашылық сипаттағы жұмыстар көптеп ұйғарылады.

Мұнда, сонымен қатар тұрақты икем мен дағды қалыптастыру міндеттерді шешуде, жаттығуларды орындауда дайындық сипатқа тән жұмыс түрлері де болды. Осымен бірге, ол

өзінің зерттеулерін колледж білім алушыларының өзбетінділігі оқу жұмысының сол не басқа амал –тәсілдерінде ғана бақыланып қоймайды, сондай-ақ ойдың жұмыс «жасауынан да көрінеді (дәлелдей алу, нәтижелердің ой-қорытындысын жасау, салыстыру және т.б.) деген идеясымен негіздеді [5, б.45].

Қорытындылай келе, ол кез келген жұмыс өзбетінділік болып саналмайды деді, яғни оларға колледж білім алушыларылардың үй тапсырмаларын, үй жұмыстарын, оқу материалына қатысты түсініктерді жаттау және т.б. жатады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Белкина А.С. Ситуация успеха. Как ее делать: Кн. Для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 176с.
- 2.Коменский А.Я. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1982. – 656с.
- 3.Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. – М.: Педагогика, 1972. – 368с.
- 4.Срода Р.Б. Воспитание активности и самостоятельности учащихся в учении. – М.: АПН РСФСР, 1956. – 24с.
- 5.Голант Е.Я. Некоторые принципиальные вопросы развития самостоятельности школьников. //Ученые записки ЛГПИ им. А.И. Герцена. Г.52. – Кыштым, 1944. – 3-18с.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ВУЗЕ

Есекешова М.Д.

кандидат педагогических наук, доцент

Бекбаева Ж.С., студентка 2 курса PhD программы

специальности 6D012000 «Профессиональное обучение»

Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина,

Казахстан, г. Нур-Султан, zhan2710@mail.ru

Кілт сөздер: сын тұрғысынан ойлау, инновациялық іс-әрекетке дайындық, жоғары білім беру, кәсіби даярлық.

Түйіндеме: мақала жоғары оқу орнында студенттердің ақыл-ой қабілеттерін қалыптастыруға, оның ішінде, сыни ойлау білігін дамытуға арналған.

Key words: критическое мышление, готовность к инновационной деятельности, высшее образование, профессиональная подготовка

Summary: the work is dedicated to the issues of formation of mental competences of students in the higher education institutions especially to developing the skills of critical thinking.

Формированию критического мышления посвящены множества работ, исследований, однако, споры и дискуссии не утихают до сих пор. Данное понятие трактуется учеными в различных аспектах мыслительной деятельности, кроме того, методические рекомендации, педагогические основы развития критического мышления в системе образования имеют еще большое разнообразие. Однако, существуют нерешенные вопросы по поиску способов повышения качества профессиональной подготовки будущих специалистов. В аспекте нашего исследования, ставится проблема формирования умений критического мышления студентов.

Особую значимость представляет для студентов способность критически мыслить, так как в условиях информатизации образования студенты должны уметь грамотно анализировать получаемую учебную и научную информацию, формулировать собственные суждения на основе выявления соответствия изучаемых фактов, норм, ценностей, вырабатывать критическое отношение к себе и окружающей действительности. Сказанное дает основание считать, что в вузе должна идти речь о развитии критического мышления как специально организованном, управляемом процессе взаимодействия преподавателя и студентов.

Опираясь на определение Г.В. Сориной, что критическое мышление может быть характеризоваться в двух зависимостях: от контекста рассуждений и индивидуальных особенностей рассуждающего субъекта. В рамках критического мышления «...ведется анализ практики рассуждений в конкретных гуманитарных, социально-политических и

естественно-научных сферах с учетом субъективного, личностного фактора рассуждающего субъекта...» [1]. В результате задачей системы образования, а особенно высшего является научить анализу и конструированию рассуждений, способствует трансформации информации в знания субъекта. Все это порождает особый статус критического мышления в современной системе высшего образования.

Как было сказано ранее, проблема формирования критического мышления стала впервые интенсивно изучаться в индустриально развитых странах в 70-80-е годы 20 века. По мнению Н.С. Юлиной, суть новой парадигмы конца 20 века заключается в смещении основного акцента с усвоения объема информации на «раскрутку мозгов» и развитие самостоятельного, критического и саморефлексивного мышления, в обучении решению задач, а не просто использование готового знания, в оттачивании навыков работы с любой информацией, с разнородными задачами, с «новизной» [2].

В результате, в конце прошлого века в западной системе образования началась своеобразное движение за критическое мышление. Суть его состоит в том, что все изучаемые академические дисциплины, преподаваемые в колледжах и университетах должны быть перестроены в саморефлексивном духе, а учащиеся должны овладеть навыками критического мышления [2, С.39]. практика показала, что критическое мышление оказалось вполне технологичной методологией, приложимой к разным сферам интеллектуальной деятельности человека.

Выявление и теоретическое обоснование характерных свойств критического мышления способствовало тому, что в учебные планы крупнейших международных образовательных центров, в том числе в программы в старейшие европейские университеты, в последние два десятилетия была введена новая дисциплина «Критическое мышление». В реальном образовательном процессе в основу новой учебной дисциплины положена современная интерпретация классической формальной логики. Тем не менее, критическое мышление в своей целостности является междисциплинарным предметом, учитывающим результаты логики и методологии науки; теории переговорного процесса; дискурсного анализа; теории массовых коммуникаций; теории принятия решения [3]

Критическое мышление –это своего рода «мышление о знании», которое позволяет «использовать ранее приобретенные знания, чтобы создавать новые» [4].

При этом понятие «знание» употребляется в самом широком смысле слова. Вот как описывает знаниевый компонент критического мышления автор книги “Criticalthinkingandlearning” М. Мейсон: «...определенный объем знаний, будь то знание основных понятий, относящихся к критическому мышлению, или знание той или иной научной дисциплины, к которой критическое мышление, или знание той или иной научной дисциплины, к которой критическое мышление может быть в последствии применено». Так, например, Р.Эннис полагает, что критическое мышление, являясь междисциплинарной и надпредметной категорией, носит дедуктивный характер: обучаемый овладевает интеллектуальными умениями критического мышления вне конкретной научной дисциплины и может применять их в различных областях знаний. [5]. А Дж. МакПэк выделяет индуктивный характер критического мышления, при этом полагая, что оно неотделимо от конкретной научной области и что необходимым условием критического рассмотрения проблем той или иной научной дисциплины является глубокое знание самой дисциплины. «Мы не можем критически рассматривать проблемы ядерной физики, не зная самой ядерной физики», -пишет автор [6,7].

В результате, в отечественной системе образования существуют два подхода к формированию критического мышления: создание специального курса критического мышления, обучающегося технологиям критического мышления и использование методов критического мышления на отдельных учебных дисциплинах.

Перед системой высшего образования встает вопрос использования инновационных технологий обучения, в том числе технологий, направленных на формирование критического мышления. Основную роль в данном процессе играет педагог высшей школы.

Успешность инновационной деятельности предусматривает, что педагог осознает практическую значимость различных инноваций в системе образования не только в профессиональном, но и на личностном уровне. Однако включение педагога в инновационный процесс часто происходит спонтанно, без учета его профессиональной и личностной готовности к инновационной деятельности.

В педагогической науке инновационную деятельность определяют, как целенаправленную педагогическую деятельность, основанную на осмыслении собственного педагогического опыта при помощи сравнения и изучения, изменения и развития учебно-воспитательного процесса с целью достижения более высоких результатов, получения нового знания, внедрения качественно иной педагогической практики [8, С.1]

В результате, важным педагогическим условием формирования критического мышления студентов является степень готовности педагогов применять технологии критического мышления в своей педагогической деятельности, более того, их уровень сформированности критического мышления влияет также на эффективность формирования критического мышления у студентов.

С другой стороны, работа преподавателя по развитию критического мышления немаловажна без опоры на активность студентов. В дидактике вопрос о сущности активности обучаемых не получила однозначного и общепризнанного решения. Известно, что познавательная деятельность – важный показатель состояния личности, относящейся к субъекту учебного познания. Активность студентов в обучении обычно рассматривают как бесспорный дидактический принцип, включая его при этом в такие сочетания как «сознательность и активность», (сознательность, активность и самостоятельность», «сознательная активность и самостоятельность») [3] (Бедненко)

Таким образом, главным условием, эффективности обучения критическому мышлению является постоянное вовлечение студентов в различные виды деятельности, в которых они могли критически оценивать прежде всего собственное мышление (рефлексия), а также проверять, анализировать, развивать, применять получаемую информацию. С другой стороны, многое зависит от того, в какой степени выражено критическое мышление у самого преподавателя. Преподавателю с хорошо развитым критическим мышлением удастся через построение материала, подбор содержания, стиль его преподавания заставить студентов мыслить, ставить вопросы, искать ответы.

Учитывая все сказанное выше, мы приходим к выводу что процесс формирования критического мышления должен:

- иметь универсальный (всепредметный) характер, легко адаптироваться к содержанию любого курса;

- быть организован преподавателем как инновационная деятельность, предполагающая построение учебного процесса на основе осознания собственной деятельности, позволяющая планировать, предвосхищать, оценивать, «притормаживать» собственную интеллектуальную деятельность, выбирать стратегию обучения;

- быть ориентирован на продуктивное обучение и обеспечивать практическую направленность познавательной деятельности, личностную и профессиональную ориентированность обучения, мотивированность учебной деятельности;

- гармонично сочетаться с групповой и индивидуальной формами работы, другим подходам и технологиям.

Использованная литература:

- 1.Сорина Г.В. Критическое мышление: история и современный статус Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. - 2003.- № 6. - С. 97-110.
- 2.Юлина Н.С. и др. Философия, культура, образование. //Вопросы философии. 1999. № 3. С. 43
- 3.Бедненко В.Г. Теоретико-педагогические аспекты развития критического мышления студентов средствами информационных технологий: автореферат дисс. канд.пед.наук : 13.00.01 / Бедненко Валерий Геннадьевич; [Место защиты: Пятигор. гос. лингвист. ун-т]. - Пятигорск, 2010. - 21 с.
4. Пурьшева Н.С. Дифференциальное обучение физике в средней школе.-М.: Прометей; 1993.-201с.
5. Ennis, R. H. (1982). Identifying implicit assumptions. *Synthese*, 51, 61–86.
6. McPeck E. John. (1981). Critical thinking and education. Oxford: Robertson.

7. McPeck, E. John. (1990). Teaching critical thinking: dialogue and dialectic. New-York: Routledge.

8. Воропаева Е.Э. Структура и критерии готовности педагога к инновационной деятельности. //Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 4. URL: <http://science-education.ru> (дата обращения: 05.03.2019).

ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Есекешова М.Д.

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Шашкенова Нұргүл Шынтасқызы

педагогика ғылымдарының магистрі, ассистент.

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.

nura_1315@mail.ru

Ключевые слова: активные методы обучения, деловая игра, ролевая игра.

Аннотация: в данной статье рассматриваются применения активных методов обучения в учебном процессе. Активное обучение представляет собой такую организацию и ведение учебного процесса, которая направлена на всемерную активизацию учебно познавательной деятельности обучающихся посредством широкого, желательного комплексного, использования как педагогических (дидактических), так и организационно-управленческих средств.

Key words: active learning methods, business game, role-playing game.

Summary: this article discusses the use of active teaching methods in the educational process. Active learning is such an organization and conduct of the educational process, which is aimed at the full activation of educational cognitive activity of students through a wide, preferably integrated, use of both pedagogical (didactic) and organizational and managerial means.

Белсенді оқытуды пайдалану әр білім алушының іс-әрекетін сабақтастыруға (өзара әсерлесудің бүтіндей жүйесі пайда болады: оқытушы – білім алушы, оқытушы – сынып, білім алушылар – сынып, білім алушылар-білім алушылар, топ – топ, топ - білім алушы), оның оқу әрекетін және тұлғалар арасындағы танымдық қатынастарын байланыстыруға мүмкіндік береді.

Мәселелі және дамыған (дамып жетіліп жатқан) оқытудың мақсаттарын жүзеге асыруда студенттерді қорытынды жасауға, өз ойларының еркіндігін дамытуға жәрдемдесетін, оқу материалының бастысын, негізін айыруға және білуге үйрететін, сөз сөйлеуді және көптеген басқаларды дамытуға көмектесетін белсенді әдістер жатыр. Ғылыми-педагогикалық әдебиеттер көрсеткендей, ЖОО оқытуында белсенді әдістерді пайдалану жоғары білікті мамандар даярлаудың қажетті шарты болып табылады және оң нәтижелерге жеткізеді. Олар білім алушыларды оқу-танымдық әрекеттілікке белсенді қатыстыру, тарту арқылы білім алушыларда білім игерімдері мен дағдыларының қалыптасуына мүмкіндік жасайды, оқу ақпараты білім алушылардың тұлғалық, жеке басының біліміне айналады [1].

Егер, қазіргі білім беру мәселелері болмаса, дәстүрлі және белсенді оқытуды бір-біріне қарсы қоюды объективті (әділ) деп қарауға болмас еді. Атап айтқанда, осы жағдай А.А.Вербицкийге «белсенді оқыту – дидактикалық үдерістің негізінен регламенттік, алгоритмделген, бағдарламаланған түрлері мен әдістері арқылы ұйымдастырылуынан оқытудың дамыту, мәселелі, зерттеу, іздену (ізденістік), танымдық уәж (мотив) бен қызығушылықтың, шығармашылық жағдайдың туындауын қамтамасыз ететін түрлері мен әдістеріне көшумен айрықшаланады» деп айтуға негіз болды.

Көптеген ғалымдар белсенділіктің көзін адамның өзінен, оның мотиві мен қажеттілігінен іздейді; танымдық белсенділік «білім алушылардың жеке және тұлғалық қасиеттері арқылы ұйымдастырылған танымдық үдерісте қалыптасатын, бекітілетін және дамитын тұлғалық ерекшелігі» ретінде анықтайды.

Зерттеушілердің екінші тобы белсенділіктің көзін адамды қоршаған табиғи ортадан іздейді және білім алушылардың белсенділігін стимулдайтын факторларды қарастырады. Бұл факторларға келесілерді жатқызуға болады:

- танымдық және кәсіби қызығушылық;
- оқу-танымдық іс-әрекеттің шығармашылық ерекшелігі;
- жарыспалылық;
- сабақты өткізудің ойындық ерекшелігі;
- жоғарыда көрсетілген факторлардың эмоционалдық әсері.

Үшінші топ белсенділіктің көзін оқытушы тұлғасы мен оның жұмыс істеу әдістерімен байланыстырады. Зерттеушілер оқытудың белсенді әдістеріне келесілерді белгілеп көрсетеді:

- промлемалылық, зерттеушілік, өзара оқыту, жеке даралау мен өзбетінше оқу, өзін-өзі ұстау, өзін-өзі реттеу;
- «жаңа және аса жоғары мотивация формалары» шартын құрастыру; «жаңа іс-әрекет түрлерін, білім мен дағдыларын белсенді меңгеру үшін өз жоспарларын жүзеге асыруға» білім алушыларды жаңа және аса эффектілі құралдармен қаруландыру; «сабақты неғұрлым ұтымды пайдалану арқылы, білім алушылар мен оқытушылар арасындағы және білім алушылардың өзара қарым-қатынасының нығаю арқылы» білім алушылардың ақыл-ой жұмысын қарқындату [2].

Оқытудың белсенді әдістерін А.М.Смолкин мен В.Н.Кругликов нақты және дәл сипаттайды:

А.М.Смолкин «Оқытудың белсенді әдістерін – оқу материалдарын игеру кезінде білім алушыларды ойлау және практикалық іс-әрекеттерін белсендіруге итермелейтін әдістер» деп анықтама береді.

В.Н.Кругликов бойынша, оқытудың белсенді әдістері – педагогикалық және ұйымдастырушы-басқарушылық құралдарды пайдалану арқылы білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін белсендіруге бағытталған оқу процесін ұйымдастырумен сипатталады [3].

Белсенді оқытудың ерекшеліктері:

- білім алушылардың тілегіне қарамастан белсенді болуға мәжбүр болған кезде, олардың ойлау қабілетін белсендіру;
- оқу процесінде білім алушыларды көп уақытқа қатыстыру, себебі олардың белсенділігі қысқа уақыттық немесе эпизодтық болмауы тиіс;
- оқытушы мен білім алушылардың тікелей және кері байланыстар арқылы өзара тұрақты қарым-қатынас жасау;
- қысқа мерзімде мінез-құлықтық, интеллектуалды, кәсіби біліктер мен дағдыларды дамытуға бағыттау және т. б.
- білім алушылардың мотивациясы мен эмоционалдық дәрежесінің жоғары болуы, шешімдерді шығармашылық түрде тәуелсіз дамыту [4].

Белсенді оқыту әдістерінің дәстүрлі әдістерден айырмашылығы оларды қолдану барысында білім алушыларға берілетін білім «дайын күйінде» берілмейді, білім алушылардың белсенді әрекетінің арқасында «қол жеткізеді».

Оқытудың дәстүрлі түрінде білім алушы оқу процесіне көбіне енжар араласып, басты назарда оқытушы болатын. Оқытудың белсенді әдістері бойынша керісінше білім алушы – субъект оқу процесіне барынша белсенді атсалысады. Кез келген оқу процесі оған субъектінің белсенді түрде араласуын қажет етеді. Сондықтан белсенділік дәрежесі әртүрлі болатындығы сөзсіз. Сонымен оқытудың белсенді әдістері «білімденушілердің қабілетін саналы тәрбиелеу» және «олардың қажетті әрекеттерін саналы қалыптастыру» арқылы «аз мезгіл ішінде көп күш салмай қажетті білім мен дағдыларды меңгеруіне» ықпал етеді.

Белсенді оқытудың айырмашылықтық ерекшеліктері (М.Новик):

- Ойлауды мәжбүрлі белсендіру. Бұл ерекшеліктің маңызы, негізі білім алушы болғысы келсе де, келмесе де белсенді болуға мәжбүр, яғни, амалсыздан, қалауынан тыс белсенді болуы қажет.
- Білім алушыны оқу үдерісіне жеткілікті ұзақ уақыт қатыстыру. Яғни, оның белсенділігі уақытша, қысқа уақытты немесе эпизодтық емес, айтарлықтай дәрежеде тұрақты және ұзақ (барлық сабақ көлімінде) болуы керек.

- Қатысушыны өз бетінше шығармашылық шешім қабылдауға жігерлендіреді, эмоционалдық және мотивация дәрежесі артады.

«Белсенді» дегеніміз диалог арқылы үйрену/үйрету, яғни «үйретуші – білім алушы», «білім алушы – білім алушы», «білім алушы - өзімен өзі» форматтарында жасаған қарым-қатынас («әңгіме», «сұхбат», «бірлескен әрекеттер»). Белсенді оқыту білім игеру процесін келесідей ұйымдастыруға ынталы:

- барлық білім алушыларға бірлескен таным процесіне белсенді араласуға мүмкіндік жасау;

- әрбір білім алушының өзінің үйренгені мен өз білімі туралы түсініктерін ортаға салып, бірлесе талқылап, олар туралы ой толғауына мүмкіндік жасау.

М.Новик оқытудың белсенді әдістерін 2 топқа бөледі: имитациялық және имитациялық емес.

Имитациялық емес ОӘ зерттелетін процесс немесе қызметтің модельдерінің болмауымен сипатталады. Оқытушылар мен білім алушылардың тікелей және кері байланыстары оқу белсенділігін сипаттайды.

Имитациялық оқыту әдістері кәсіби іс-әрекетті еліктеумен сипатталады.

Имитациялық емес БОӘ (имитациялық әдіске қарағанда) ерекшелігі оқылатын процестің немесе іс-әрекеттің моделінің жоқтығы болып табылады. Оқуды белсендендіру оқытушылар мен білім алушылар (тыңдаушылар) арасындағы тікелей және кері байланыстар арқылы жүзеге асырылады.

Имитациялық әдістердің ерекшелігі оларды ойындық және ойындық емес әдістерге бөлу. Оқыту барысында білім алушылар белгілі бір рөлдерді ойнауы керек болатын әдістер болса, онда ол ойындық әдістерге жатады. Олар материалдарды игерудегі ең үлкен нәтиже береді, себебі білім алушылардың жоғары дәрежеде мотивациясы мен белсенділігі осыған байланысты оқу үрдісінің тәжірибелі кәсіби қызметке елеулі жақындығына қол жеткізілді.

Сабақтың түрлері бойынша оқытудың негізгі белсенді әдістерін сипаттайық.

Имитациялық ойын сабақтарына келесілер жатады: іскерлік ойын, рөлдік ойын, ойын дизайны, машиналар үлгілеріндегі ойын сабағы.

Іскерлік ойын (IO) – шартты жағдайларда адамдардың туындаған мәселелерін зерттеу және шешу үшін әлеуметтік-экономикалық жүйелері мен кәсіби іс-әрекеті басқару процестерін модельдеу [5].

Іскерлік ойын анықтамасын анықтау үшін әр түрлі әдіс-тәсілдерді талдау арқылы, М.М.Бирштейн былай деп жазды: «әрине, бір кездері іскерлік ойындар шеңберін нақты көрсетіп, рөлдік әдіс, тақырыптық пікірталастар, топтық консультациялар және оқытушылар мен білім алушылардың диалогтық қарым-қатынас жасаудың басқа нұсқалары сияқты белсенді оқыту әдістерінен оларды бөліп, егжей-тегжейлі анықтамасын анықталады» [5, 15 б.]. М.М.Бирштейн сондай-ақ, іскерлік ойындардың кез келген егжей-тегжейлі айқындауы оларға тән ерекшеліктерінің бірқатарын қамтуы керектігін атап өтті. Ең бастысы, «іскерлік ойын – бұл шығармашылық кәсіби ойлауды дамыту құралы, оның барысында адам нақты жағдайларды талдау және өздері үшін жаңа кәсіби міндеттерді шешу қабілетіне ие болады. Іскерлік ойындар өндірістің нақты жағдайларын, қызметкерлердің (мамандардың) әрекеттері мен қарым-қатынастарын еліктейді. Қатысушылар жоспарға ең біріншіден ойын мақсатын емес, ал танымдық мақсатқа (дәлірек айтқанда, өздігінен білім алуға) назар аударуы керек. Қатысушылардың ойын ережелерін және кәсіби стандарттарды сақтау - әрбір тағайындалған рөлі аясында жеке және бірлескен шешімдер қабылдау үшін қажетті алғышарт. Соңында, қатысушылар бір-бірімен байланысып, проблемалық жағдайларды жасайтынын, ойнайтыны және шешетінін» ескеруіміз керек.

Рөлді ойнау - төмендегідей негізгі белгілермен сипатталатын имитациялық ойын әдісі:

- кәсіби қызмет саласында проблема немесе мәселе бар болуы және олардың шешуге қатысатын қатысушылар арасында рөлдерді бөлу (мысалы, рөлдерді ойнау әдісі арқылы өндірістік кездесуді еліктеу мүмкін);

- ойынға қатысушылардың өзара әрекеттесуі, әдетте пікірталас арқылы жүзеге

асырылады. Қатысушылардың әрқайсысы пікірталас процесінде басқа қатысушылардың пікірімен келісе алуы немесе келіспеуі мүмкін;

- түзету жағдайында оқытушының араласуы. Осылайша, оқытушы талқылауды тоқтата алады және қойылған тапсырманы шешу кезінде ескеру керек, талқылауды басқа арнаға жіберу үшін ескеру керек және т.б.

- талқылау нәтижелерін бағалау және оқытушының қорытындысы.

Белсенді оқуда білім алушылар келесідей білім, білік, дағды, құзырлық, машықтарға үйренеді:

- терең ойлануға;

- ақпаратты өздігімен түсініп, оны таразылап, екшеп, оның ішінен керектісін таңдап алуға;

- ақпаратты жан-жақты талдауға;

- өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыруға;

- пікірталастарға қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеуге;

- басқа да балама пікірлерді ескеруге;

- шешім қабылдауға және қиын мәселелерді шешуге;

- жауапкершілікке (өз біліміне, өміріне);

- басқалармен тиімді қарым-қатынас құруға.

Белсенді оқыту келесі жұмыс түрлері мен әрекеттер арқылы жүзеге асырылады [6]:

- бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, бүкіл аудиторияның),

- жеке және бірлескен ізденіс пен зерттеу жұмыстары,

- ситуативтік және рөлдік ойындар,

- ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, Интернет, құжаттар, мұражай, басқа адамдар: мамандар, т.б.),

- шығармашылық жұмыстар т.б.

Өз кезегінде бірлескен жұмыс әдістері өзін-өзі мен басқа адамдарды танудың құралы болып табылады, олар дүниетаным қалыптастырып, тұлғаның өзіндік дамуы мен басқалардың іс-әрекеттері мен олардың себептерін түсінуге ықпал жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Елеубай С. Білім беру технологиясының қазіргі проблемалары. Алматы, 2001.- 270 б.

2. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учеб.пособие для студ.выш.пед.учеб. заведения. - М., 2003 - 304 с.

3. Кругликов В.Н. Деловые игры и другие методы активизации познавательной деятельности / В.Н. Кругликов, Е.В. Платонов, Ю.А.Шаранов; Санкт-Петербургская акмеологическая акад. (ин-т). - Санкт-Петербург : П-2, 2006 (СПб. : Тип. "Наука"). - 189 с.

4. Игібаева А.К., Дюсенбаева А.Т. Жоғары мектеп педагогикасы: оқу құралы. -

Өскемен: ШҚМУ баспасы, 2013. – 147б.

5. Бельчиков М.М. Деловые игры / Под ред. М.М. Бельчикова, М.М. Бирштейн. – Рига, 1989.- 304 с.

6. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Оқу құралы. – Алматы, 2009. - 263 бет.

ИСЛАМ ОЙ-ТОЛҒАУЛАРЫНДАҒЫ ЗЕРДЕНІҢ ҚАЛЫПТАСУ МӘСЕЛЕСІ

Ешниязова А.Ч.

Гуманитарлық ғылымдар магистрі, аға оқытушы

Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

medgat03@mail.ru

Ключевые слова: философия, психология, интеллект, сознание.

Аннотация: в философской психологии мусульманского мыслителя Ибн Сина проблема интеллекта была отличительной чертой самосознания.

Key words: philosophy, psychology, intellect, consciousness

Summary: In the philosophical psychology of the Muslim thinker Ibn Sina, the problem of intelligence was a distinctive feature of self-consciousness.

Араб елдерінде философия мен ғылымның өріс алуына сол кездегі қоғамдық қатынастардың және араб әміршілерінің қолдауы, қамқорлығы көп ықпал етті. Әл-Мансур, Харун әр-Рашид, әл-Мамун, Сайф ад-Даул сияқты халифтер сарайға философтарды, ғалымдарды, ақындарды, аудармашыларды жинап, оларға ғылым-біліммен айналысуға жағдай жасаған. Олар үшін Бағдатта "Даналық үйі", кітапханалар іске қосылған. Деректерге қарағанда Бағдат кітапханасында XII ғасырда жүз мыңдай кітап, қолжазба болған. Мақаланың негізгі зерттеу мәселесі "*зерденің*" қарастырылуы сана философиясының өзіндік даму ерекшелігі болды. Бұл христиандық мектептерде емес, Бағдаттың мұсылмандық мектептерінде қалыптасты.

Мұсылмандық орта ғасыр философиясының көрнекті өкілі, жан-жақты ғұлама, дәрігер әрі философ Әбу Әли Хусейн ибн Абдаллах ибн Сина (980-1037) болды. Еуропада ол латынша Авиценна деген атпен белгілі. Ибн-Синаның пікіріне сүйенсек, заттың бір бөлігі дамып, адамның жанын қабылдауға дайын болған кезде, белсенді зерде, яғни форма беруші, оған жанды енгізеді. Ибн Сина мұны түсіндіру үшін ерекше дәлелді қолданады.

"Әлдекім өзінің бір сәтте пайда болғанын және көзінің сыртқы нысандарды көре алмайтындай байлаулы болуын елестетіп көрсін делік. Сонымен қатар ол адамның ауада немесе вакуумде ауаның ешбір қысмын сезбей, құлап бара жатқанын елестетіңіз. Оның қолдары мен аяқтары бірінен-бірі ажырап, ештеңе ұстай алмайтын жағдайда мүмкіндік берейік. Ол өзінің тірі екенін ешбір қобалжусыз растайды. Бірақ ол аяқ-қол немесе жүрек, ми және басқа да сыртқы және ішкі дене мүшелерін бар деп айта алмайды. Ешбір ұзындық, ен және тереңдік мөлшерлерін қолданбастан, өзінің тірі екенін растайды. Осы жағдайда қолының немесе аяғының бар екенін елестеткенде, оларды өзінің дене мүшесі ретінде не өзінің тірі екенінің шарты ретінде елестете алмайды" [1, 285 б].

Ибн Сина зердедегі ойлардың бөліктері болғандықтан, олардың бөлінбейтін және денесіз нәрсеге тиесілі болу керектігін айтады. Осылайша, ол жан денесіз субстанция және дененің пішіні немесе қабілеті ретінде анықталмауы тиіс деген қорытындыға келді.

Ибн Сина адам зердесінің болуы мүмкін *төрт жағдайын* бөліп көрсетеді. Адам нәресте болып дүниеге келгенде, оның зердесінде ой болмайды. Тек жанда ғана ойлау қабілеті болады. *Екінші сатыда* - зерде алғашқы зерделік құрал-жабдықтармен толықтырылады. Ол қарама-қайшылық қағидаларын ұға бастап, бүтіннің бөлікке қарағанда үлкенірек болуы сияқты басты ұстанымдарды игереді. Ибн Сина бұны қалам мен сияны қолдануды үйретіп, хат жазуды жаңа меңгерген балаға теңейді. *Үшінші сатыда* - адамда түсініктер мен сенім-нанымдардың жиынтығы қалыптасқанымен, олар туралы ой болмайды. Бұл ықыласы барда кез келген жазуды жаза алатын шебер жазушы тәрізді. Осы кезеңнің үшеуі де әрқайсысы - алдыңғысына қарағанда, ақиқатқа бір қадам жақындай түсетін мүмкіндік сатылары. Үшінші сатыны ибн Сина "мінсіз мүмкіндік" деп атады. *Төртінші сатыда* - ойлаушы белгілі бір дүниені (бір мезетте бір ғана ойды) ойлайтын, яғни сөйлем жазып жатқан жазушы сияқты.

Ибн Синаның пікірінше, әлеуеттіліктен ақиқатқа өтідің әрбір сатысында, адам зердесіне адамнан жоғары белсенді зерденің тура себептік әсері бар. Тәжірибе бірінші ұстанымдардың немесе зерденің көмегімен пайда болған жаһандық ғылыми қорытындылардың қайнар көзі бола алмайды. Тәжірибе тек индуктивті жалпылауды қамтамасыз етеді. Мысалы, "барлық жануарлар шайнау үшін төменгі жақты қозғалтады" және осындай жалпылама тұжырымдар әрдайым жоққа шығарылуы мүмкін. Осы себепті, алғашқы тұжырым және бүкіл әлемдік заңдар сырттағы табиғи әлемнен алынады.

Себеп-салдар қалай әрекет ететінін түсіну оңай емес. Бұл еріксіз телепатияға ұқсауы мүмкін. Ибн Сина түсіне алмайтын метафораны қолданып, белсенді зердені барлық ойларды әртүрлі толқындарда үзіліссіз трансляция жасап жатқан радиостансыға теңеуге болатынын айтады. Адам ойларының мүмкіндіктен әрекетке барар қозғалысы - дұрыс радиотолқынға баптаудың нәтижесі. Ибн Сина адамның баптауды жүргізу жолын түсіндіру үшін ішкі сезімнің мұқият құрастырылған теориясын ұсынады.

Ибн Сина бес түрлі сыртқы сезіммен қатар бес түрлі ішкі сезім бар деп есептеді. *Олар*

былай жіктеп көрсетті:

- жалпы сезім, бес сыртқы сезімнің әсерін жинақтайды;
- есте сақтаушы қиял, жинақталған бейнелерді сақтайды;
- жасанды қиял, осы бейнелерді орналастырады;
- бағалаушы күш, сезім негізінде ой таразылайды (мысалы, рақат немесе қауіпті бағалау туралы);
- қайта жинау күші, бағалаушы күштің интуициясын сақтайды.

Ми сыртқы және ішкі сезімдерді жеткізуші әрі сақтау орны болғанымен, зердені ойлардың қоймасы ретінде қарастырмау керек. Ойлар туралы ойламасам да, олар менің сыртымда, белсенді зердеде болады, яғни менің ойларды есте сақтауым, оларды еске түсіру қабілетім оларды баптау, ықылас болса, белсенді зердеге үзіліссіз айналдыру қабілеті саналады.

Зерделі ойларға қол жеткізу немесе сақтап қалу қабілетін шыңдау кезінде сезімдер белсенді болмайды. Бұл - эмбрионға жан бітіруге ұқсас үдеріс. Жасанды елестің маңызы үлкен. Оның адам жанын зерделі ойға даярлау кезін ибн Сина "ойлау қабілеті" деп атаған. Бұл қабілет есте сақталған бейнелермен жұмыс істейді. Оларды біріктіру және бөлу арқылы жаңа конфигурация қалыптасады. Осылардың бәрі белгілі бір ойға сай ретпен жүйеленген кезеңде, адам зердесі белсенді зердемен қатынасқа түсіп, сол ойлардың барлығын қамтиды.

Ибн Сина зерде мен елестің арасындағы өзара ойынды силлогистикалық ойлау арқылы суреттейді. Адам зердесі барлық "А"-лардың "В" екенін білгісі келеді. Оның ой күші бейнелер арасында ізденіске түсіп, "С" бейнесін шығарады. Бұл қажетті нәтижені дәлелдеу үшін тағайындалған орта - деңгей болып саналады. Осы бейнені көруге ұмтылған адамның зердесі белсенді зердемен қатынасқа еніп, "С" ойына жетеді. Осы ойға белсенді зерде арқылы жетуі инсайт болып саналады. Ибн Синаның түсіндіруі бойынша, қолайлы жағдайларда, яғни мұқият ойлау үдерісінсіз, зерде инсайт болуы мүмкін, ол үшін зерде мәселелерінің шешіміне назар салуымыз керек.

Ибн Сина біреудің зерделі ойлау күйін - "қол жеткен таным" деп атайды. Терминнің осылай аталуы өте орынды, себебі әрбір зерделі ой, тіпті күнделікті ой - ойшылдың әркеті емес, белсенді зерденің сыйы. Қайтсе де, ол барлық ғылыми шындықты өзіне жинаған және ықыласы болғанда, санаға ояту мүмкіндігіне ие зердеге өте ұқсас терминді қолданады. Бұл "мінсіз зерде" деп аталуы мүмкін. Осы деңгейге жеткен адам үшін сезімнің қажеті жоқ. Сезімдер кедергі болуы мүмкін. Олар - адамды белгілі бір нүктеге жеткізіп, енді ауыздығын босатуға болатын жылқы сияқты.

Өмірде мұндай мінсіз кезеңнің болуы мүмкінбе? Мүмкін болмаса о дүниеде өмір барма? Ибн Синаның бірінші сұраққа жауабы нақты емес, бірақ екінші мәселеге айтары баршылық. Дененің шіруі жанның шіруіне алып келмейді. Тек зерде ғана емес, жан да жалпы алғанда ажалсыз болады. Жан өзінің кейбір қабілеттерін қолдануды денеден ажыраған сәтте тоқтатқанымен, жекелік қасиетті сақтап, басқа денеге көшіп кетпейді.

Өлмейтін мәңгілік жандар өлімнен кейін әртүрлі ізгіліктің сатыларына кенеледі. Осы дүниеде мүмкін деген мінсіз танымға қол жеткізгендердің жаны аспан жаратылыстарының әлеміне енеді және көзсіз бағытқа бөленеді. Бұған қол жеткізбесе де, ғылым мен метафизикада маңызды жетістіктерге жеткен адам жеткілікті болса да, баянсыз бақытқа кез болады. Философиялық сыннан өткенімен, мүмкіндіктерін тиімді пайдаланбаған адамдар ауыр жазаға ұшырайды. Олар шектен тыс рахатқа бөленген философтардан да (Ибн Синаның өзі сияқты) артық қиындықтардан зардап шегеді. Қанағаттандырылмаған дене құштарлығы жан тірі қалғанда ғана басылады және ынтығу сейіледі. Ал, қанағаттандырылмаған философиялық құштарлықтың ауыртпалығы ешқашан өшпейді. Себебі, зерде құмарлығы жанның болмысы болып саналады.

Зерделі адамдардың о дүниедегі өмірінде де көп нәрсе бар. Бірақ ибн Сина айтқандай, көптеген адамдар таным қалауы немесе таным қанағаты туралы ешбір түсінігі жоқ "қарапайым жандар". Өлімнен кейін олар қанағаттандырылған зерденің рақатын да, қанағаттандырылмаған зерденің ауыртпалығын да сезбейді. Олар мәңгі тыныштықта өмір

сүреді.

Әл-Фараби сияқты ибн Сина да өзінің психологиялық жүйесінде пайғамбарлыққа маңызды орын береді. Ең жоғары деңгейінде пайғамбарлық - зеректіктің ең жоғарғы сатысы.

Мұнда адам өзінің белсенді зердесімен ешбір қиындықсыз қатынастарда болып, соңына дейін ойластырмай-ақ, белгілі бір шешімдерге келе алады. Төменгі деңгейде пайғамбардың жасанды елесі пайғамбарлық білімін ауыспалы мағынада қайта жүйелеуге көмектеседі. Бұл оған оқымаған адамдармен оңай қарым-қатынасқа түсуге көмектеседі. Ғажайып нәрселерді жасау ибн Сина үшін пайғамбарлықтың субкатегориясы: пайғамбарда ерекше қабілет бар; бұл қабілет шынайы ықыластың нәтижесінде ауру адамдарды емдеу, жаңбыр шақыру сияқты материялы әсер қалдыра алады.

Ибн Синаның сана философиясынан қандай қорытынды жасауымыз керек? Жүйе ретінде қарастырсақ, бұл нанғысыз дүние сияқты. Көне астрономиямен байланысын былай қойғанда, оның жүйесінде бірнеше ішкі қайшылықтар бар. Ішкі сезімдер хайуандық сезімдерге ұқсас келгенде, жан қалайша мәңгі бола алады? Егер армандар мидан туындаса, денеден айырылған жан қалай армандайды? Осындай мысалдар аз емес.

Қалай десек те, ибн Синаның философиялық психологиясы философия тарихында айрықша орын алды. Себебі ол негізін қалаған түсініктер мен жүйелер кейінгі ойшыл философтардың жүйелеріне негіз болды. Ойшылдардың көбі оның ішкі сезімдер анатомиясын қолдады. Оның белсенді зерде табиғатымен келіспегендер дәлелдеуді қажет ететін мәселелерді көтерді.

Ибн Синаның ең басты философиялық еңбегі 18 томдық «Айықтыру кітабында» тән жарасымен бірге жан жарасын емдеу жөнінде және адамның рухани күйі жайындағы сөздерімен мақаланы аяқтауды жөн көрдім.

Ибн Синаның тереңдігін паш ететін бір сөзін келтірейік: өзінің пациентіне: «Біз үшеуміз, сен, мен және ауру. Егер сен менің жағымда болсаң, онда біз ауруды жеңеміз. Егер сен ауру жағында болсаң, онда мен саған көмек көрсете алмаймын», - дейді екен [2, 138 б].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Энтони Кенни. Орта ғасыр философиясы. 2 т, 285 бет. Астана, 2018 ж.
2. Т.Х.Рысқалиев. Философия тарихы. Алматы, 2015 жыл. 138 бет.
3. Реми Хесс. Философияның таңдаулы 25 кітабы. Астана, 2018 жыл.
4. Ислам философиясы. Алматы, 2005ж. 4том.
5. Әл-Фараби мен Ибн-Сина философиясы. Әлемдік философиялық мұра. Алматы, 2005ж. 4том.

ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ РУСИЗМОВ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ

Жолмурзаева Райхан
Баишев университет, Қазақстан, г. Ақтобе.

Кілт сөздер: орыс тілінен кірме сөзі, интернационалдық сөздер, тақырыптық топтар, лексиканың терминологиялық қабаты.

Түйіндеме: мақалада Т. Жанұзақовтың «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі» материалында қазақ тіліндегі орыс тілінен кірме сөздердің тақырыптық топтары қарастырылады. Бұл лексикалық бірліктердің әр түрлі жанрлық-стистикалық тиістілік мәтіндерінің қолданылу дәрежесі талданады.

Summary: The article discusses the thematic groups of Russianisms in the Kazakh language on the material of the "Explanatory dictionary of the Kazakh language" under the editorship of T. Zhanuzakov. The degree of use of these lexical units in texts of different genre and stylistic affiliation is analyzed.

Key words: Russianism, international words, thematic groups, terminological layer of vocabulary.

Толковые словари, за всю историю человечества, издавались в разные периоды, служили разным интересам и целым, выпускались в разных системах и конструкциях. В зависимости от общественных и языковых явлений, в процессе функционирования языка, определенные группы слов устаревают, теряют смысл, а другие группы, наоборот, обретают смысл. В результате этого в истории одного языка происходит несколько языковых изменений.

Самый яркий пример словаря исторических сопоставлений тюркских языков - словарь

«Диуани лугат-ат-тюрк», выдающегося ученого XII века Махмуда Кашгари. Науке на сегодняшний день известно около 200 средневековых персидских толковых словарей, которые последовали за словарем Махмуда Кашгари..

Начиная с XVIII века в русле науки и образования России развивались казахская наука и образование. Были изданы казахско-русские, русско-казахские словари, терминологические словари. Именно в это период был нанесен урон казахской лексикографии в арабском изложении, продолжавшейся со средних веков.

Не вошли в состав двухтомника «Қазақ тілінің түсіндірмелі сөздігі» под редакцией И.Кенесбаева[1], десятитомника «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі» под редакцией А.Ыскакова выдающиеся труды Шакарима, А. Байтурсынулы, Х.Досмухамедова и других казахских просветителей. Данные труды также не были опубликованы во времена Советской власти. Причиной этому было давление идеологической цензуры.

Спустя годы начали выпускать небольшие словари, удобные в использовании. Это: «Қазақ тілінің сөздігі» под редакцией Т.Жанузакова, «Қазақ әдеби тілінің сөздігі» под общей редакцией Н.Уали. Эти словари взяли за основу новое лингвокогнитивное, лингвокультурологическое направление. Это было достижением в области общественных наук, так и для всей казахской культуры.

Нами был проанализирован Толковый словарь казахского языка под редакцией Т. Жанузакова [2], из которого в общей сложности извлечено более 2420 русизмов, представляющих самые разные сферы общественной жизни.

К русизмам мы условно отнесли все слова, заимствованные казахским языком из русского на протяжении почти двух столетий, в том числе и все интернационализмы.

Наша позиция объясняется тем, что эти слова проникли в казахский язык не непосредственно из других иностранных (в первую очередь европейских) языков, а через заимствование соответствующих понятий посредством русского (через переводную литературу из области науки, техники, искусства, политики, философии и других сфер). Особенно интенсивно это заимствование наблюдалось в XX веке. Вместе с тем в 90-х годах XX вв. – начале XXI вв. начался обратный процесс, обусловленный социально-политическими изменениями в стране: большинство русизмов, имеющих дублиеты в казахском языке, стали активно заменяться исконно казахскими словами либо словами, образованными от казахских основ (например, *ұшақ* вместо *самолет*, *әуежай* вместо *аэродром*, *бағдарлама* вместо *программа* и т.д.). Этот процесс продолжается до сих пор, хотя и в несколько замедленных темпах. Как показывает анализ научной литературы и фактического материала, в современном казахском языке русизмы употребляются параллельно со словами казахского происхождения, нередко в качестве синонимов или даже дублиетов (особенно в устной речи). Степень употребительности этих единиц различается в текстах разной жанрово-стилистической принадлежности и нередко обуславливается как лингвистическими, так и экстралингвистическими факторами (билингвизмом носителя, сферой употребления, письменной или устной фиксацией и т.д.).

Кроме того, в нашей работе за русизмы мы принимаем (с определенной долей условности) все слова, образованные от русской основы посредством казахских аффиксов (например, *коммунистік*, *агрофермалық* и т.д.).

С точки зрения семантики русизмы, включенные в Словарь современного казахского языка, охватывают общественные отношения, производство, экономику, культуру, науку и т.д. Разумеется, огромное количество специальных терминов, обслуживающих те или иные специфические отрасли науки и производства, в этот словарь не включено.

Мы сочли возможным условно сгруппировать извлеченные примеры в несколько тематических групп (Таблица 1)

Таблица 1

Тематические группы русизмов в современном казахском языке (на материале Словаря Жанузакова)

№	Тематическая группа	Русизмы, заимствованные в исходном виде	Аффиксальные и др. образования от русизмов	Фонетически освоенные русизмы	Всего
	1	2	3	4	5
1.	Медицина	187	18	2	207
2.	Наука, образование	142	43	1	186
3.	Госуправление, политика, идеология	133	29	1	163
4.	Биология	136	18	-	154
5.	География, космология	127	19	5	151
6.	Искусство, развлечение	102	37	3	139
7.	Сельское хозяйство, промышленность, техника	89	35	5	129
8.	Вооруженные силы	97	20	1	118
9.	Транспорт, машиностроение	73	27	1	102
10.	Лингвистика	89	11	-	100
11.	История, религия	83	12	1	97
12.	Физика	71	24	-	95
13.	Музыка	77	10	2	89
14.	Математика	61	21	5	87
15.	Химия	70	15	-	85
16.	Спорт	56	14	1	71
17.	Философия	47	15	-	62
18.	Экономика, финансы	54	8	-	62
19.	Основы права	48	9	1	58
20.	Строительство, быт	40	14	1	55
21.	Общественное питание	43	4	3	50
22.	Психология	25	11	1	37
23.	Авиационная промышленность	25	11	-	36
24.	Одежда	27	3	1	31
	ВСЕГО	1951	428	42	2421

Остановимся на более подробной характеристике русизмов в казахском языке.

Полагаем, что с точки зрения времени заимствования, наложившей отпечаток на их облик, а также структурно-грамматической характеристики, русизмы в казахском языке можно группировать следующим образом:

1) *русизмы, заимствованные в исходном виде* и вовлеченные в грамматическую систему казахского языка (1951). Эти русизмы подвергаются изменениям по числам и падежам, а также формам принадлежности (которая не характерна для русского языка). Грамматическая категория рода в казахском языке отсутствует. Так, например, слова *алгоритм, арифметика, бином, вектор, геометрия, гипотенуза, градус, грамм, график, дециметр, диагональ, диаграмма, диаметр, дифференциал, математик, математика,*

интеграл, калькулятор, катет, квадрат и др. присоединяют казахские окончания в нескольких фонетических разновидностях, обусловленных законом сингармонизма (падежные окончания - *алгоритмге, арифметикаға, градуcқа*; аффиксы принадлежности - *графиgін, диаграммасын, диаметрін, интегралын*; окончания множественного числа - *катеттер, квадраттар* и т.д.);

2) *аффиксальные и др. образования от русизмов* (428), т.е. казахские слова, образованные от русских основ по казахской словообразовательной модели (*аграрлық, аграрлық-өнеркәсіптік, агрофизикалық, агрохимиялық, автосуат, браконьерлік, гектоватт-сағат, гектарла, гектарлық, гидробарлаушы, гидросорғы, гидроұшақ, гидротехникалық, гидрогеологиялық, гидрографикалық, гидродинамикалы, гидрокөтергіш* и др.)

3) *Фонетически освоенные русизмы* (42), изменившие облик под влиянием казахской устно-разговорной речи и в таком виде зафиксированные в письменной речи. Эти слова отличаются тем, что вошли в казахский язык в XVIII вв. - первой половине XX вв. (т.е. до перехода казахского языка на кирилловскую графику) и их написание в соответствии с произношением было принято за норму и закреплено, например: (*зауыт (завод), пойыз (поезд), облыс (область), картоп (картофель)* и др.).

Так, слово *картоп (картофель)* испытало на себе последствия фонетического освоения. В казахском языке, как и во всех тюркских языках, отсутствует фонема [ф], которая заменяется в устной речи на звук [п]. Письменная фиксация устно-разговорной формы слова в усеченном виде свидетельствует о его раннем освоении. В казахском слове *зауыт* (из русского *завод* произошла замена [в] на казахский согласный [у], а губной гласный [о] был заменен редуцированным [ы]. Слово также зафиксировано в нормативном словаре в соответствии с нормами устной речи.

К этой же группе мы относим русизмы, которые вошли в казахский язык в *усеченной* форме. Это:

а) существительные женского рода, у которых усечено окончание -а (*цифр, минут, секунд, котлет, клавиш, мандолин, ангор, баз, рессор, валерьян* и др.);

б) существительные *Pluraliatantum* (собираательные, вещественные и др., которые употребляются только во множественном числе): *шахмат, мемуар, консерв, обой, бронх, каникул* и др.);

в) в числе отобранных из словаря русизмов мы обнаружили также группу слов, в которых произошел фонетический процесс редукации конечного гласного -а в краткий (редуцированный) казахский -ы, по своему звучанию напоминающий русский звук *о* или *а* во второй слабой позиции (например, м[Ъ]лаб): *кофты [кофтЪ], банды [бандЪ]*;

г) кроме того, в некоторых заимствованных русизмах произошло отвердение конечного мягкого согласного (например, *брон* из рус. *бронь*).

Слова типа *ангор, баз, рессор* можно рассматривать как в аспекте фонетического освоения (выпадение конечных гласных *а*), так и в аспекте морфологического освоения: в связи с отсутствием в казахском языке *категории рода* многие слова женского рода переводятся в разряд слов мужского (как прототипической формы). Это явление характерно для освоения русских прилагательных, которые в устной речи казахов, не владеющих нормами русского языка, употребляются в мужском роде независимо от того, к какому роду относились в языке-источнике (*красивый девушка, новый платье* и т.д.).

Таким образом, наибольшее количество русизмов охватывает терминологический слой лексики, обслуживающей различные сферы общественной жизни. Они знакомы большей части казахского населения, употребительны, хотя частотность употребления различна. Следует отметить, что в последние 20 лет немало терминов-русизмов было переведено на казахский язык, поэтому количество русизмов, по сравнению с первыми годами постсоветской эпохи (80-90-е гг. XX в.), значительно сократилось.

Использованная литература:

1. Кеңесбаев С., Жанұзақов Т. Тіл білімі терминдерінің орысшақазақша сөздігі. – Алматы, 1966.
2. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі / Жанұзақов Т. (бас ред.). – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 968 б.

3.el.kz/kz/news/.../ахмет-байтұрсынұлы-және-терминология- [Электрон. ресурс]. Режим доступа: <http://el.kz/kz/news/.../ахмет-байтұрсынұлы-және-терминология>. – Дата доступа: 29.04.2019.

4. Жубанов К. О специфике слов-терминов // Государственной терминологической комиссии. 1935, №2;

5. Жубанов К. Исследования по казахскому языку. – Алма-Ата. 1966. С. 273. 8.

ХИМИЯ ПӘНІНДЕ PBL ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Иманғалиева Б.С.

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Қазақстан, Ақтөбе,
nur_b_70@mail.ru

Ключевые слова: проблемное обучение, проблемная ситуация, разные способы, химические реакции.

Аннотация: в статье написано об использовании и особенностях проблемной обучении технологии в химии. Проблемное обучение технологии-это технология,которая основана в решениях проблемных ситуаций и направлена на организации активных познавательных работ. Педагогическая проблемная ситуация возникает от вопросов преподавателя, которые выясняют активность действий, новост, важность, красота и другие особенности узнаваемого объекта.

Key words: problem training, problem situation, different ways, chemical reactions.

Summary: the article is about using and features of the problem learning technology in chemistry. Problem learning technology is technology, that is based on solutions of problem situations and directed to organization of active cognitive works. Pedagogical problem situation arises from questions of teacher, that find out activity action, news, importance, beauty and other features of the recognizable object.

Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып білім алушының өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің таңдай білуі есептеледі. Біздің ойымызша, басты мақсат - білім алушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады.

Заман талабынан туындаған бүгінгі жас ұрпақты талапқа сай оқыту,оқушының ой-өрісін жан-жақты дамыту, алған білімдерін жаңа идеялармен толықтырып қолдану, біліктілігі жоғары ізденімпаз, шығармашыл тұлға қалыптастырудың бірден-бір жолы-жаңаша, өзгерген заман көшіне ілесетін педагогикалық озық тәсілдерін меңгерген мұғалім болып табылады.

Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қойып отыр. Оқыту технологиясының бір ерекшелігі – оның білімді меңгеруге емес, тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерді: яғни жадының алуан түрлерін (есту, көру, қимыл және т.б.) ойлауды, ынтаны, қабылдау қабілетін арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, сондай-ақ тұлғаның қауіпсіздігін, өзін-өзі өзектілендіру, өзін-өзі бекіту, қарым-қатынас, ойын, танымдық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, белсенді сөздік қорын (ауызша және жазба тілінде) дамытуға бағытталуы [1-2].

Қазіргі білім жүйесінің ерекшелігі – тек біліммен қаруландырып қана қоймай,өздігінен білім алуды дамыта отырып, үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыру.Білім беру саласында инновациялық үрдісті жүзеге асыру мұғалімдерден өз мінез-құлықтарын, ұстанымдарын, мүмкіндіктерін түрлендіруді талап етеді.

Заманауи білімдендірудің мақсаты мамандарды шағармашылыққа дайындау екені даусыз. Шығармашылық дегеніміз – жаңалықты (жаңа нысана, жаңа білім, жаңа проблема, жаңа әдіс) ашу. Осыған орай, проблемалық оқытудың өзі де шығармашыл процесс: бейқалыпты ғылыми-оқу мәселені бейқалыпты әдістермен шешу. Соңғы кезде кең тараған оқу түрінің мәні: мұғалім жаңа білімді дайын түрде баяндамай, оқушылардың алдына проблемалық сұрақтарды қойып, оларды шешудің жолдары мен тәсілдерін іздеуге бейімдейді.

Проблемалық оқытуды ойдағыдай іске асыру үшін оқушыларға ұсынатын проблемалық сұрақтар жүйесін жасап шығу қажет. Ескеретін жайт: кез-келген сұрақ проблемалы бола бермейді. Проблемалы сұрақтың жауабы дайын болмайды, оны оқушы міндетті түрде өзі

іздеуі шарт. Ол сұрақ баланың сана сезімінде қиындық туғызу қажет. Оқушы іштей түйсінген ойлау қиыншылығы проблемалық жағдаят деп аталады. Проблемалық сұрақ, бір жағынан, қиын болуы, екінші жағынан, оқушының шамасына лайық болуы керек. Осындай проблемалық жағдаят туғызу, проблемалық сұрақ қою – проблемалық оқытудың алғашқы кезеңі.

Проблемалық жағдай – оқушы пайда болған құбылысты, фактіні, үдерісті түсіндіре алмаған және өзіне белгілі тәсілменен мақсатына қол жеткізе алмаған жағдайда туындайтын интеллектуалдық қиналыс. Мұндай жағдай адамды әрекеттің жаңа тәсілін іздестіруге ұмтылдырады.

Проблемалық жағдайларды әртүрлі тәсілдермен құруға болады:

1-тәсіл. Оқушыларға беймәлім және қосымша ақпаратты қажет ететін демонстрацияны немесе кейбір фактілердің жазбалары. Олар жаңа білімді ізденуге құлшынады. Мысалы, оқушылар аммоний хлоридінің айдалатынын білмейді, бірақ оларға аммоний хлориді мен калий хлоридінің қоспасын қалай бөлу туралы сұрақ қойылады.

2-тәсіл. Мұғалім сыныпқа қарама-қайшылықты фактілер мен ғылыми теорияларды ұсынуы мүмкін. «Ғылымның күші мен мықтылығы - фактінің көптілігінде, мақсаты осы көптіліктің жалпылығында», -деп Д.И. Менделеев айтқан. Сонымен 9-сыныпта химия пәнінен «Күкірт қышқылы» тақырыбын өткізгенде мынадай мысалдар келтірейік: «Күкіртсутек H_2S – өткір иісті түссіз газ, өте улы, улану туғызады, оның белгілері: иіс сезімінің жоғалуы, бас аурулары және лоқсу. Уды қайтару – таза ауа. Бірақ сонымен қатар H_2S емдік қасиетке ие. Бұл фактіні қалай түсіндіруге болады?»

3-тәсіл. Оқушылар белгілі білімдер негізінде теріс пікірлер айтқанда оқылатын айғақтардың арасындағы қолданылатын қайшылықтар. Мысалы, мұғалім сұрақ қояды: «Ізбес суы арқылы көміртек (IV) оксидін өткізгенде мөлдір ерітінді түзіле ме? Алдыңғы тәжірибенің негізінде оқушылар теріс жауап береді, ал мұғалім кальцийдің гидрокарбонатының тәжірибесінің негізінде түзілуді көрсетеді.

4-тәсіл. Белгілі теориялар мен фактілер негізінде есептерді шешу, тәжірибелерді жүргізу (зерттеулер), құбылыстар мен процестерді түсіндіру. Сабақтың тақырыбы: «Негіздер», 8-сынып. Неліктен темір гидроксидінің тұз қышқылында бейтарапталуында индикатор қажет емес? Сілтінің қышқылмен бейтараптау реакциясын индикатор қатысында жүргізеді.

5-тәсіл. Белгілі теориялар негізінде теория құру, ал одан кейін оны тексеру. Сабақ тақырыбы: «Көміртектің оттекті қосылыстары», 9-сынып. Көміртек (IV) оксиді құрамы бойынша бейметалл оксидтерге жатады. Көміртектің тотығу дәрежесі: +4, яғни, оның атомының толық тотығуы жүрді. Бұл көрсетілген оксидтің бейметалл оксидтердің жалпы қасиет көрсететіндігіне қабілеттілігіне мүмкіндік береді. Көміртек (IV) оксиді сумен немесе сілтімен әрекеттесе ме?» Оқушылар әрекеттеседі деп топшалайды. Одан кейін гипотеза тәжірибемен тексеріледі.

6-тәсіл. Жағдайлар беріліп және соңғы мақсат берілсе, шешімнің рационалды жолдарын табу. Сабақтың тақырыбы: «Таза заттар және қоспалар». а) темір мен күкірт ұнтақтары; б) ас тұзы, құм. Осы қоспалардан тұратын рационалды бөлу тәсілдерін ұсыныңыздар.

7-тәсіл. Берілген жағдайларда өз бетінше шешуді табу. Мектеп оқушысы мыс (II) хлоридін алғысы келді. Ол мыс сымы мен тұз қышқылы ерітіндісін алды. Бірақ ол қанша тырысқанымен, мыс тұз қышқылында ерімеді. Жас химикке мыс хлоридін алуға көмектесіңіз. Ол үшін қандай заттар алу керек? Реакция теңдеуін құрыңыз. Жазуы жоқ 3 шыны ыдыста тұздардың ерітінділері берілген: күміс нитраты, мыс (II) хлориді, калий хлориді. Қосымша реактивтерді қолданбастан қай зат қай ыдыста екенін қалай анықтауға болады? Жауап жоспарын құрыңыз, қажетті химиялық реакциялар теңдеуін жазыңыз. Егер қажет болса, олардың жүру белгілерін және шарттарын көрсетіңіз.

Біздің өмірімізде барлық жерде және күтпеген жерден туындайтын проблемалар кездеседі, бірақ бұл жағдайларда өздері шешім табуы тиіс. Оқытуда проблемалық әдісті

қолдану кезінде проблеманы дұрыс шешу маңызды рөл атқарады. Олар күтпеген жағдайларда, жорамалдар мен белгісіздікке қарай жіктеледі .

Проблемалық жағдайдың бірі эксперименталды тапсырма болуы мүмкін, егер реагенттер жиынтығы және өнім белгілі болуы мүмкін, бірақ оқушы бұл мәселені өз бетімен шешуге тиіс.

Мысалы, оқушының алдында магний карбонаты, тұз қышқылы, сілті ерітіндісі, күкірт қышқылы болуы мүмкін. Магний сульфатын алу керек және тиісті реакцияларды жазып алу керек.

Реакциялар тізбегі келесідей болады: $MgCO_3 \rightarrow MgCl_2 \rightarrow Mg(OH)_2 \rightarrow MgSO_4$

Басқа бір нұсқа ретінде- мыс сульфатын мысға айналдыру берілуі мүмкін. Бұл жағдайда оқушылар алдында келесідей реактивтер мен шамдар болуы керек: мыс купорасы, сілті ерітіндісі, тұз қышқылының ерітіндісі, темір ұнтағының ерітіндісі.

Тәжірибені растау үшін қажет болатын проблеманы қоюға болады. Проблемалық сұрақты мұғалім қоюға болады, мысалы, температура судағы қатты заттардың ерігіштігіне қалай әсер етеді? Оқушылар болжам жасауы керек, содан кейін эксперимент арқылы олардың жауабының дұрыстығын тексеруі керек. Мырыш гидроксидінің қасиеттерін зерттеу кезінде оқушылар «Негіздер» тақырыбын оқып жатқанда оның қышқылдық қасиеті бар екенін анықтайды. Амфотерлік қасиетті оқу қажеттігі проблемалық жағдайды тудырады.

Сонымен қатар, оқушылармен қатар, жараны 3% сутегі асқын тотығымен өндегенде, оны көбіктендіреді. Неге бұлай болып жатыр? Немесе темірді қандай жағдайда газ тәріздес күйге айналдыруға болатындығын сұрау. Индонезияда адамдар күкіртті қалай алады? Мұндай сұрақтар оқушыларды ойлануға, болжамдар жасауға және тұжырымдар жасауға үйретеді. Өмірде бізбен бірге болатын көптеген химиялық процестер сыныптағы проблемалық сұрақтар ретінде қарастырылуы мүмкін. Мәселен, натрий тұздары мен калий сұйықтығының көмегімен дайындалатын сабын не үшін қажет? Тағы бір өмірлік жағдай: табиғи жүннен жасалған заттарды жуу кезінде, оларды кептіргеннен кейін пішінін өзгертеді. Бірақ мақтаны құрғатқанда бұл байқалмайды. Сұрақ: неге? Бұл сұраққа жауап беру үшін, егер олар тапсырманы өздері шеше алмаса, оқушылардан сұрауға болатын ақуыздардың қасиеттері мен құрылымын қайталау керек. Түрлі дақтарды қалай жоюға болады? Мысалы, май (жаңа дақ), кофе, йод, сәбіз шырыны, шие шырыны, ет соусы. Келесі тауарлар сізде: persol, кір жуғыш зат, тіс ұнтағы, бензин, лимон қышқылы.

Химия пәнін меңгеру кезінде проблемалық оқыту технологиясын қолданудың тиімді екенін және бұл әдісті пайдаланудың маңызы зор екені айқындалды. Пәнді оқытуда проблемалық оқытудың студенттің танымдық әрекетінде өзіндік ізденуін және шығармашылын, логикалық ойлауын дамытатыны, тәжірибе жасап, ақылмен сыни тұрғыдан ойлануға бағыттайтыны анықталды және әдісті қолдану мақсатты тұрғыдан оң нәтижелер береді. Оқу процесі кезінде проблемалық оқыту технологиясын қолдануда студенттің оқуға деген ынтасын арттырады, сонымен қатар оның ізденуі мен зерттеуінің көмегімен жаңа бір құбылысты ашуымен, сонымен қатар игерілген жаңа білімді проблемалық жағдайларды шешуде болжамды дәлелдеу, болжам жасау, талдау сонымен қатар дұрыстығына көз жеткізу және іс-әрекеттің нәтижелі болуын сезіну секілді тәсілдерді меңгерумен сипатталады [2-3].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Құрманәлиев М.Қ. Химияны оқытудың қазіргі технологиялары. Оқу құралы. – Алматы, 2009. – 112 бет.
2. Кокибасова Г.Т. Химияны оқытудың жаңа технологиялары: Оқу құралы. 2-бас., өнд.– Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2016. – 142 бет.
3. Problem Based Practical Activities. Alcohol detective Developed by Dr Catherine Smith, RSC School Teacher Fellow at the University of Leicester 2011-2012.

MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SCIENCE AND ITS INTERACTION WITH PRACTICE

Kazbergenova R.A.,
Pedagogics and psychology department, Teacher,
Master K.Zhubanov ARSU,
Estore Marzhan Danahmetkyzy,
Teacher of Russian Language and literature
in secondary school number 21
with instruction in three languages
Aktobe, Kazakhstan
raihan_flowers@mail.ru

Кілт сөздер: педагогика, оқыту, педагогикалық ғылым, кезеңдер, тәжірибе, бағыттар және мәселелер.

Түйіндеме: Біздің қоғамның қайта құрылуы және жаңаруы оның материалдық және рухани өмірінің барлық салаларына әсер етеді. Педагогикалық ғылым - бұл ерекшелік емес. Оның әлеуметтік маңызы жоғары және орта мектептерді реформалау проблемаларын шешуге, өмір бойы білім беруді ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуге, жас ұрпақтың оқыту мен азаматтық тәрбиесінің тиімділігін арттыруға, қоғамның интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруға және еліміздің өндірістік күштерін дайындауға нақты, жаңа әлеуметтік қатынастарды қалыптастыруда және жеке тұлғаның дамуында толыққанды үлесімен анықталады.

Ключевые слова: педагогика, обучения, педагогическая наука, этапы, практика, направления и проблемы.

Резюме: перестройка и обновление нашего общества затрагивают все области его материальной и духовной жизни. Не является исключением и педагогическая наука. Ее общественное значение определяется тем реальным вкладом, который она может внести в решение проблем реформы высшей и средней школы, в научно-методическое обеспечение непрерывного образования, в повышение эффективности обучения и гражданского воспитания подрастающих поколений, в создание интеллектуального потенциала общества, в подготовку производительных сил страны, в формирование новых общественных отношений и во всестороннее развитие личности.

The restructuring and renewal of our society affects all areas of its material and spiritual life. Pedagogical science is no exception. Its social significance is determined by the real contribution it can make to solving the problems of higher and secondary school reform, to scientific and methodological support for lifelong education, to increasing the effectiveness of training and civic education of the younger generations, to creating the intellectual potential of society, and to preparing the productive forces of the country, in the formation of new social relations and in the full development of the individual. The success of economic reform, the rise of social productivity, order and discipline in production and in public life, the harmonization of interethnic relations, the direction and content of the spiritual life of people, their needs and interests directly depend on how effectively pedagogical science will provide higher and secondary education. .

Priority areas and problems of pedagogical science, as defined by the All-Union Congress of Public Education Workers, are: [1, с.78]

- development of public and specific pedagogical goals, concepts and technologies of training and education for all age stages of the formation of a person;
- scientific analysis of the state of practice and reliable forecasting of socio-economic and pedagogical aspects of education; determining the prospects for personal development in the holistic educational process (goals, content, methods, means and organizational forms, types of creative activity); search for ways and means of differentiation and individualization of educational activities based on the unity of training, education, development;
 - development of methodology and methods of pedagogical research;
 - pedagogical aspects of democratization and humanization of the education system; the search for effective ways of ideological and moral education, the development of spiritual culture, the civil development of the individual;
 - development of the basic component of general secondary education, its flawed content, preparation and experimental testing of various options for new curricula, programs, textbooks,

teaching aids, teaching materials and teaching aids;

- development of concepts of the national school as a tool for the formation of national identity, national culture, all-round improvement of interethnic relations, genuine internationalism;
- study of effective ways to enhance and optimize the pedagogical process, eliminate overload, improve student health;
- development of conditions for increasing the effectiveness of self-education and self-education; research of social, psychological and pedagogical problems of youth;
- substantiation of the system of labor, polytechnic and vocational training of students at different levels of education, participation of young people in socially useful productive work;
- study of promising areas of training and professional development of teachers and teachers for various levels of continuing education; the synthesis and dissemination of advanced and innovative teaching experience and innovation processes, the study and satisfaction of the real needs of teaching practice in scientific research [2, p.95]. Проанализируем более подробно некоторые из названных приоритетных направлений педагогической науки.

A strong backlog was in the area of theoretical and methodological issues. Methodology of pedagogy is the understanding of the initial principles, methods of knowledge, research Positions and approaches to all general and particular theoretical and practical issues, establishes the nature of the relationship of pedagogy with other social and natural sciences. Each theoretical generalization, scientific concept carries a philosophical and methodological substantiation in a withdrawn, generalized form.

In terms of the renewal of society, the following methodological problems are particularly relevant:

- the essence of education, training, teaching activity as a social phenomenon and the pedagogical process;
- the subject of pedagogy as a social science in the context of lifelong education and the general laws of education, training, teaching;
- dialectics of the relationship of continuing education and upbringing with the development of productive forces and production relations;
- dialectics of the relationship of education, training, teaching activities and forms of social consciousness;
- the dialectic of the formation of a child's personality as a subject and object of education;
- social and pedagogical contradictions as a source of child development and the pedagogical process;
- the dialectic of the interrelation of national, class and universal in civic education;
- social, philosophical, psychological and pedagogical foundations of the formation of the content of education;
- the dialectic of social and biological, purposeful and spontaneous in the formation of a child's personality;
- the dialectic of the general, particular and individual in the formation of personality;
- dialectic and logic of pedagogical thinking [3, p.117].

The social, political, cultural situation in the world requires in-depth research on the humanization of education. The humanization is an organic part of humanization. But the essence of the problem is not to replace the natural science education, to force out the humanities, but to turn both natural and humanitarian subjects to the interests of the person, to direct them to the formation of a humanistic personality.

With all the influence of social relations, the level of social welfare and consciousness, the socio-moral and spiritual-psychological state of the family, the impact of the media, labor collectives, public organizations, amateur associations, the child always remains not only an object, but also a subject of education. Children constantly and strongly influence themselves at the expense of their own consciousness, motives, inner motives, feelings and form their personality. Interests, needs, internal incentives and individual motives encourage them to choose one or another behavior, an act that expands and reinforces their life views and beliefs, skills and habits. In

different age periods, the degree of awareness by children of their “subjectivity”, self-influence on the character of their own personality is not the same. Pedagogy is designed to help the child overcome internal disagreements with the demands of life, resolve the contradiction between his “subjectivity”, self-educational life activity and “objectivity”, awareness of the need for social demands on himself as a member of a group; collective, society. In the process of overcoming this contradiction, there is a gradual formation of children's self-consciousness and the development of public consciousness: legal, moral, aesthetic requirements for the individual.

The teacher interacts with the self-changing and self-developing subject, self-forming person. It depends entirely on whether the teacher will find the right path to the child with the help of pedagogical means as an individual, a subject of education, whether they are relations of benevolent interaction or formally indifferent contact, even resistance and confrontation. With all the intensity of studies of childhood, adolescence, manhood, today there is no coherent, adapted to the modern conditions of school life, a picture of the state of a modern child, his whole, by age, physical and physiological, psychological and sociological portrait. This leads to a one-sided, sometimes erroneous solution of many pedagogical issues. For example, in determining the content of education, the requirements of modern science and culture are taken into account, but it does not take into account at what age, which material can be mastered faster, better, and will have a beneficial effect on the mental and physical development of the child. To do this, it is necessary to determine the age parameters of the physical and mental development and capabilities of children, the optimal physical and intellectual loads for each age period, which must be correlated with the real employment, workload, fatigue, and development of schoolchildren. We need clear and unambiguous characteristics of the possibilities for the physical, mental and social development of children of different age groups in the real pedagogical process. Must be developed scientifically based requirements for the individual, ensuring the harmonious development of all its essential forces and abilities, their physical, mental, emotional-volitional, activity-practical spheres [4, p. 45].

The causes of many pedagogical failures and miscalculations are rooted in the lack of general cultural and theoretical and practical pedagogical literacy of teachers, in the absence of many of them / genuine professionalism. The need for teaching staff can not be met by some gifted applicants. Everyone who wants to become a teacher, regardless of the degree of giftedness, must be taught pedagogical skills and professionalism. This requires serious experimentation to create updated content of pedagogical education, curricula, organization of pedagogical practices and workshops.

When making a turn to new forms of scientific and pedagogical work, it is necessary to take into account three stages in the organization of pedagogical research. The first stage — exploratory, preparatory — is aimed at creating a scientific potential, putting forward ideas, discussing them in discussions and brainstorming, and substantiating hypotheses. At this stage, the ideas are laboratory tested, the accumulation of facts, the development of theoretical and methodological concepts, the preparation of ideas for future use, as well as the preparation of materials necessary for organizing extensive experiments. The main role here is played by theoretical-methodological and search laboratories, complex associations and groups that have experimental schools at their disposal as a material basis.

The second stage is the development of program-methodical, other scientific and practical documentation necessary for the implementation of a broad pedagogical experiment, taking into account the peculiarities of various regions of the country. New materials are being prepared for approbation, such as the new content of the fundamentals of science, variants of new curricula, textbooks, variants of the organization of studies, methods and methodical systems for mastering knowledge and profession, variants of new types of educational institutions, school operating modes, variants of school management systems , organization of psychological services, recommendations on an integrated approach to education, on the organization of joint activities of public and amateur associations. A design estimate documentation is being created for educational and production associations of the school-enterprise, university, school-temporary research team.

The third stage is a broad experimental verification of the prepared materials in various types

of mass schools, vocational schools, universities of different regions of the country by the forces of innovation laboratories, which include representatives of science, practice and management organizations. Together with the local public education authorities, a number of educational institutions are being selected for experimental work. After that, a thorough training of teams of teachers and students, their transformation into active participants in the experiment. The organization of the study includes the establishment of an experimental process, observation, adjustment, fixation of results, processing of accumulated information, its analysis, evaluation, preparation of scientific reports and preparation of recommendations. At this stage, there is a primary implementation. The experiment becomes the scientific basis for the development of creativity of teachers, mass advanced and innovative experience [5, p. 124].

The restructuring of the organization of pedagogical science will allow it to actively, practically influence the course of the renewal of society and occupy a worthy place in the general system of social sciences.

References:

1. Babansky Yu.K. Problems of increasing the effectiveness of pedagogical research: Didactic aspect. M., 1982.
2. Zhuravlev V.I. The relationship of pedagogical science and praktiki. M., 1984.
3. Isaev I.F. Theory and practice of the formation of professional and pedagogical culture of a higher school teacher. M., 1993.
4. Likhachev B.T. Essence, criteria and functions of scientific pedagogy /Pedagogy. 1997. № 6.
5. Likhachev B.T. Ecology of childhood: before and now. //Personality development. 1997. № 1.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ӘЛЕУМЕТТІК ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГТІҢ ТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Картбаева Ж.Ж.

п.ф.к., доценті

Сапарбаева Шұға Ержанқызы

4-курс студенті,

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Ақтөбе, Қазақстан, shuga-777@mail.ru

Ключевые слова: тренинг, обучающий тренинг, тренинг по самопознанию, социально-психологический тренинг

Аннотация: тренинг – совокупность психотерапевтических, психокоррекционных и обучающих методов, направленных на самопознание, саморегуляцию, межличностное общение, коммуникативную и профессиональную компетентность. Тренинг – это эмоционально насыщенный, яркий урок, направленный на гармонию стиля общения личности, ее изменение и разрешение противоречий в общении с другими, внутренних противоречий личности.

Key words: training, training, self-knowledge training, social and psychological training.

Summary: training-a set of psychotherapeutic, psycho-correction and training methods aimed at self-knowledge, self-regulation, interpersonal communication, communicative and professional competence. Training is an emotionally rich, bright lesson aimed at the harmony of the style of communication of the personality, its change and resolution of contradictions in communication with others, internal contradictions of the personality.

Қазіргі таңда әлеуметтік психологиялық тренингтердің алатын орны ерекше. Себебі жеке тұлғаны қалыптастыруда, оны әрі қарай жетілдіріп, жеке басын дамытуда, психикалық дамуын, даралық ерекшеліктерін, ішкі әлеуетін анықтап, жан-жақты зерттеп, оған психологиялық көмек көрсетуде психологиялық тренингтердің маңызы зор.

Тренинг ағылшын тілінен аударғанда «train» - жаттықтыру, жаттығу деген мағынаны білдіреді. Тренинг – өзін-өзі тануға, өзін-өзі реттеуге, тұлғааралық қарым-қатынасқа, коммуникативтік және кәсіби біліктілікке бағытталған психотерапиялық, психокоррекциялық және оқыту әдістерінің жиынтығы.

Тренинг – бұл, тұлғаның қарым-қатынас стилінің үйлесімділігіне, оны өзгертуге және басқалармен қарым-қатынастағы қарама-қайшылықтарын, тұлғаның ішкі қарама-қайшылығын шешуге бағытталған эмоционалдық тұрғыдан қанық, жарқын өткізілетін сабақ.

Тренинг жеке адамға басқаларды, қоршаған ортаны тануға көмектесіп, оны түсінуге, өз ойын ашық айтуға, ішкі күйзелісін жеңуге, оны басқамен бөлісуге, өзіне деген сенімділігін арттырып, өзін-өзі түсінуге, өз бойындағы басқада қасиеттерді көруге мүмкіндік береді және тұлғаның өзін-өзі бақылауына, байқағыштыққа баулиды.

Тренинг терминін ғылыми қолданысқа М. Форверг енгізді. М. Форверг тренингті оқытудың бір формасы ретінде ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынасты, балалар мен ата-аналарының арасындағы қарым-қатынасты реттеуге пайдаланған.

Ю.М. Емельянов, Л.А. Петровская, А.С. Пругченков және басқалардың еңбектерінде психологиялық тренингтердің қарым-қатынас құзыреттілігін жетілдірудегі орны мен маңыздылығы кеңінен қарастырылған.

К. Левин жеке адамдарды топ арқылы өзгертудің мүмкіндігінің үстемділігін ескере отырып, оған психологиялық әсер студия тәжірибелерін өз еңбектерінде қарастырған.

Тренингтік топтардың жетіліп, дамуы К.Левин есімімен тығыз байланысты. Ол 1933 жылдан бастап АҚШ-та топтық динамика, элеуметтік әрекет және басқа да топтық феномендер мәселелерін шешумен айналысқан. Осыған қатысты К.Левин өріс теориясын индивидтің мінез-құлқын анықтайтын бірлескен және байланысқан факторлар жиынтығын құрайды. Бұл факторлар жиынтығы жеке адамды, оның ортасын қамтып, бір психологиялық өріс болады. Сонымен қатар, «топтық динамика» ұғымын да алғаш қолданысқа енгізген К. Левин болатын. Ол тренингтік топ әдісін коррекция, терапия жүргізудегі ең тиімді деп есептеді.

Соңғы кездері дамыту, коррекциялау тәжірибесінде аса тиімді психологиялық әдістердің негізінде пайда болып, синтетикалық, кейде өзіндік бағыты бар тренингтік жұмыстардың жаңа модификациясы қолданылуда. Ата-ана мінез құлқы, жанұялық, қорғану, қауіпсіздік т.б. қарым-қатынасқа негізделген арнайы тренингтерді тиімді ұйымдастыру принциптері мен әдіс-тәсілдері белгілі. Тренинг әдістері алғашқы кезеңде ересектерге ғана арналса, қазіргі кезеңде мектеп жасына дейінгі балалардан бастап, зейнеткерлерге дейін қолдану мүмкіндіктері бар.

Л.А. Петровская, А.Г. Ковалев, Т.С. Яценко және басқалардың еңбектерінде басты тренингтік әдістерге топтық пікірталастар мен рольдік ойындарды жатқызады. Ю.Н. Емельянов психофизикалық жаттығуларға вербалды емес өзара әрекеттесуді жатқызса, И.В. Вачков басты тренингтік әдістерге медиативтік және суггестивтік техникаларды жатқызады.

И.В. Вачков элеуметтік-психологиялық тренингтерде топтық пікірталас тікелей қарым-қатынас процесінде топ мүшелерінің көзқарасын, бағыт-бағдарын, позициясын анықтауға, зерттеуге мүмкіндік беретіндігін атап көрсеткен.

К. Роджерс топ-анализ сияқты топтық жұмыстарды психотехникалық құрал ретінде қолданады. Тренингтік бағыттардың қайсысында болмасын ойын әдістері маңызды орынға ие, олар: ситуациялық, рөлдік, дидактикалық, шығармашылық, ұйымдастырушылық-әрекеттестік, имитациялық іскерлік ойындар. Бұл жерде ойын гештальттік теориялардың негізіндегі психотерапиялық әдіс ретінде қолданылады. Мысалы, психодрамма, трансактілі талдау деструктивті ойын ретінде қарастырылады.

Жоғарыда ғалымдардың пікірлерін негізге ала отырып, психологиялық тренинг әр адамның өзін-өзі көрсете алуына, өзін-өзі бағалауының жоғарылауына, өзін-өзі түсінуіне, басқаларды түсінуіне, өз ойын толық жеткізе білуге, ашық айтуға мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады.

Қазіргі кезеңде тренинг термині әр түрлі теориялық қағидаларға негізделген кең мағынада қолданылады. Тренинг терминінің нақты, біртекті, ғылыми анықтамасы жоқ. Тренингтер төмендегідей бағыттарда қарастырылады:

- өзін-өзі реттеу дағыларын дамытуға бағытталған тренингтер;
- оқыту тренингі
- өзін тану тренингі;
- элеуметтік психологиялық тренингтер және т.б.

Өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға бағытталған тренингтерге мыналар жатады: түрлі нұсқадағы аутогенді жаттығулар, биологиялық кері байланыс тренингі. Аталған әдістер тұлғаның бақылау қабілеттерін дамытуға және физиологиялық қызметтерін басқаруға, эмоционалдық күйін көтеруге, психологиялық қозуды төмендетуге бағытталған.

Оқыту тренингі – бірінші кезекте кәсіпке қажетті дағдыларды жетілдірудегі маңызды фактор болып табылатын қарым-қатынас тиімділігіне бағытталған топтар жиынтығынан тұрады. Мұндай тренингтердің бағдарламасы нақты топтың тапсырысы бойынша құрылады. Мысалы, психотерапевтер үшін зертханалық тренингтер емделушімен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыруға бағытталады, профессионалдар үшін әдістемелік тренингтер тақырыптық тренинг болуы мүмкін, яғни келіс сөз жүргізу дағдыларын жетілдіруге, қалыптастыруға бағытталған тренинг, басқару іскерлігіне бағытталған тренингтер т.б.

Тренингтердің әр түрлілігі мен теориялық айырмашылықтарына қарамастан оның негізгі тәсілдерін немесе процедураларын атап өтуге болады: рөлдік ойындар мен топтық дискуссияның негізгі әдістемелік тәсілдерін вербальды емес әр түрлі коммуникациялық жаттығулар нұсқаларымен толықтыру, сөздік қорын байытуға бағытталған жаттығулар және т.б.

Психотерапияда, психокоррекцияда, қолданбалы психологияда тренинг ұғымының мағынасы кеңеюмен байланысты оның тиімділігі де әр түрлі бағытта қарастырылады.

Өзін таныту тренингі – мінез-құлықтық психотерапия әдістерінің бірі, өзіне деген сенімділікті арттыру тренингтеріне жақын келеді және Сэлтердің (Salter A.) шартты-рефлекторлық терапия негізінде пайда болған. Автор тұлға бойындағы өзіне деген сенімсіздік, өзін-өзі тежеу – бұл оқыту, үйрету процесінде оларды келеңсіз мінез-құлықтары үшін жазалауда пайда болады деген болжам жасаған. Өзіне деген сенімділік – бұл адамның өз ниетін, қажеттілігін, махабатын, наразылығын, ашуын білдіре алу мен сын айта білу білігі. Тұлға бойындағы сенімділікті қалыптастыру үшін мыналар ұсынылады:

1) өзін сенімсіз сезінетін және көңілінде қорқыныш сезімін ұялататын әлеуметтік жағдаяттар тізімін жасау;

2) сенімсіздік тудыратын жағдаяттарды қиындық дәрежесіне сәйкес бөліп, оларды шешуге негіз болатын жолдарын, нұсқаларын қарастыру;

3) әрбір жағдаят бойынша өзін сенімді ұстауға, қорқынышты жоюға негіз болатын альтернативті мінез-құлық реакцияларын анықтау;

4) өзіне сенімділікті ұялататын мінез-құлықтарды бойында қалыптастыруға жаттығу;

5) мінез-құлықтағы өзгерістерді қиындық дәрежесіне сай рөл таңдап басқа адаммен бірге немесе айна алдында жаттығу, өз бойында қалыптастыруға тырысу;

6) әлеуметтік контактіде үрей мен қорқынышты жеңуге бағытталған эпизодтарды және оны шешу жолдарын қарастырып, тәжірибеде қолданып, өз бойына қалыптастыру, бекіту.

Өзін таныту тренингі көбіне невроз, психопатияға шалдыққан науқастарды емдеуге, мінез-құлқында түрлі кемшіліктері бар жасөспірімдерге жүргізіледі.

Әлеуметтік–психологиялық тренинг – қарым-қатынас жасау құзырлығын дамыту мақсатында топтық психологиялық жұмыстың белсенді әдістерін қолдануға бағытталған және тәжірибелік психология аймағында кеңінен қолданылады.

Әлеуметтік–психологиялық тренингтің мақсаты келесі міндеттер арқылы нақтыланады:

1) психологиялық білімді игеру;

2) қарым-қатынас жасауға қажетті білік пен дағдыны қалыптастыру;

3) сәтті қарым-қатынас жасауға қажетті дағдыларды қалыптастыру, дамыту, түзету;

4) басқаны және өзін тану қабілетін дамыту;

5) тұлғаға қарым-қатынас жасау жүйесін дамыту.

Әлеуметтік–психологиялық тренингке қатысушылар тығыз қарым-қатынасқа түсуді қажет ететін мамандық иелері мен басқа адамдармен қатынасқа түсуде қиналатындар.

Әлеуметтік–психологиялық тренинг қатысушылардың ашық кері байланысқа түсе алатындай бойында сенімділікті ұялатуға бағытталады. Топта сенімділікті ұялату сабақты ерекше формада өткізуді талап етеді. Тренинг алға қойған мақсатына жету үшін жүргізуші

топтың жоғары деңгейде дамыту шарттарын белгілеуі тиіс. Сабақтарды ұйымдастыру келесі қағидаларға сүйенеді:

1. қатысушылардың белсенділік қағидасы – сабақ барысында топ мүшелері әрдайым түрлі әрекеттерге қатысады: қатысушылардың өздері ұсынған жағдаяттарды рөлдерге бөліп орындау және оны талқылау;

2. зерттеушілік позициясы қағидасы – тренинг барысында топпен жұмыс жасауда жағдаяттар ұсынып, адамдар арасындағы өзара әрекеттестікті және қарым-қатынастың психологияда белгілі заңдылықтарына сәйкес оны шешу жолдарын өзбеттерінше іздестіру;

3. серіктестік қатынас қағидасы – тұлғаның құндылығын, ойын, қызығушылығын мойындау, шешім қабылдауда қатысушылардың қызығушылығын мүмкіндігінше ескеру.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. 2 том. – М., АН СССР., 1989г.
2. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. Москва, 1956г.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Просвещение, 1975.
4. Хайдаров Ж.С. Теория и практика организации игровой деятельности студентов в учебном процессе. Дис. канд.пед. наук. -Алматы: КазПИ, 1982г.
5. Абулханова, Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности. В кн. Психология формирования и развития личности, 1981г.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИДЕОМАТЕРИАЛОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ КАК ИНОСТРАННОМУ

Масалимова А.С.

старший преподаватель

Актюбинский региональный государственный университет
им.К.Жубанова, Казахстан, Актөбе massalimova@list.ru

Кілт сөздер: аудиовизуалды, бейнематериал, сөйлеу ортасы, мотивация, дәлме-дәл (аутентикалық).

Түйіндеме: мақалада орыс тілін шет тілі ретінде оқытудағы бейне материалдармен жұмыс жасаудың түрлі тәсілдері қарастырылған. Сабақ құрылымына бейнематериалдарды қосу оқу іс-әрекетінің түрлерін әр түрлі етуге мүмкіндік береді және тыңдау мен сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Автор бейнематериалдарды пайдаланудың артықшылығы болып олардың студент үшін кез келген уақытта қолжетімді және өз бетінше жұмыс істеу үшін де қолданылуы мүмкін екенін атап өтті.

Key words: audiovisual, video, speech environment, motivation, authentic.

Summary: the article discusses various techniques for working with video when teaching Russian as a foreign language. The inclusion of video in the structure of the lesson allows you to diversify types of learning activities and contributes to the development of listening and speaking skills. The author notes that the advantage of using video materials is that they are available to the student at any time and can be used for independent work.

Сегодня невозможно представить современное образование без использования информационных и коммуникационных технологий. Обучение иностранному языку-сложный процесс. Chakir, (2006) утверждает, что «технология не может быть отделена от общества и поэтому учителя тоже не могут оставаться в стороне от этого процесса». Развитие информационных технологий нашло применение и в преподавании русского языка как иностранного.

Одним из важнейших средств в обучении РКИ в вузе является использование видеоматериалов на русском языке. В условиях отсутствия языковой среды, использование видео с различных ресурсов Интернет является наглядным средством обучения.

Основные направления и формы работы с видеоматериалами описываются в работах отечественных (Капитонова Т.И., Серебренникова А.Г., Новикова В.В., Солововой, Л.В. Богомолова, и зарубежных (Chakir, Canning-Wilson, DudeneyG., S. Green, D. Voegeli, M. Harrison, J. Phillips) исследователей.

О значимости использования видеоматериалов при обучении иностранным языкам писали И.А Зимняя, Р.П. Мильруд, А.А Леонтьев и другие.

Использование видеоматериалов на уроках помогает повысить мотивацию и

активизировать процесс овладения знаниями. При этом активизируются внимание, мышление, память. «Видеоматериалы, представляющие собой сюжетные картины, наиболее полно отражают жизненные ситуации. Они воздействуют не только на разум, память, но и на чувства учащихся. Ситуативный контекст раскрывает мотивацию и цель высказывания, тем самым способствует языковой догадке и исключает необходимость перевода лексической единицы на родной язык учащихся». [6, с.14]

Преимущество видео в том, что студенты имеют доступ к видео в любое время и материалы видео могут быть использованы для самостоятельной работы. «Целесообразность использования видеоматериалов на занятиях по языку специальности объясняется, прежде всего: доступностью видеоматериалов, которые могут быть записаны с различных источников.» [6, с.16].

О роли видео в организации самостоятельной работы пишет Берт (Bert 1999). По мнению Косицыной Е.Ф., Чирич И.В. включение видеозаписи в учебный процесс, «не только пробуждает у обучающихся интерес к изучаемому материалу, но и стимулирует к самостоятельному поиску путей и вариантов решения поставленной учебной задачи» [4, с. 11]

Видеофильмы помогают изучить язык и культуру. Их роль возрастает при изучении иностранного языка в других странах, в отсутствии речевой среды. «Воссоздание реальной действительности страны изучаемого языка в этом случае становится доминирующей методической задачей» [3, с.215].

Видеоматериалы документальных, художественных текстов фильмов, теледебатов, интервью и рекламных роликов содержат и культурологическую информацию, которая помогает иностранному студенту узнать культуру и традиции жителей страны изучаемого языка. Культурологическая информация, содержащаяся в видеоматериалах знакомит студентов с традициями и бытом страны. Использование видеоматериалов на уроках РКИ повышает познавательную мотивацию обучающихся: они знакомятся с новыми фактами из жизни страны изучаемого языка, обращаясь к источнику, которым пользуются носители языка [5, с.14].

Видеоматериалы могут быть учебными и аутентичными и представлять любую тематику. Учебные материалы обладают познавательной ценностью и позволяют осуществлять обучение с учётом индивидуальных особенностей обучаемых. Аудиовизуальные средства являются наглядным средством и имеют практическую значимость в обучении РКИ. Применение видеоматериалов способствует повышению мотивации к изучению иностранного языка. Видео могут использоваться для презентации материала, для дискуссии на определенную тему, для самостоятельной работы.

Применение аутентичных видеоматериалов помогает иностранным студентам лучше понять реальную языковую среду, так как создаются ситуации общения. Видеоматериалы могут использоваться как средство обучения всем видам речевой деятельности (чтению, говорению, аудированию, письму). Так, использование в учебном процессе видеоматериалов «помогает развитию речи на изученном материале, развитию навыков аудирования и говорения, знакомству с нормами речевого поведения носителей языка» [1, с.39]. Кроме того, такой вид аудиовизуальных материалов, как видео, более аутентичные, чем просто аудио, так как они представляют картины и жесты, которые помогают студентам понять информацию и содержание видео. Тем не менее, исследователи предлагают подбирать «более тщательно видеоматериалы, соответственно уровню обученности». Woottipong. [9, с 78].

Каковы же приемы введения видеоматериалов в структуру занятий при обучении иностранному языку? По мнению А.В. Тряпельникова, «прямое включение материалов художественного телефильма в учебный процесс без создания и разработки специальных учебных материалов и приемов их использования на практике оказывается малоэффективным» [8, с.121].

Как утверждают исследователи, легкие или сложные видео можно применять на

разных этапах обучение и степени владения языком обучаемых. Так, Каннинг Вилсон (Canning-Wilson) предлагает разные варианты приемов работы с видеоматериалом при обучении иностранному языку. На наш взгляд, такие техники можно применить к обучению РКИ.

Техника активный просмотр. При *активном просмотре* внимание студентов фокусируется на основной идее видеофрагмента. Перед демонстрацией видеофрагмента выполняются упражнения, направляющие студентов на осмысление информации, которую они должны воспринять из текста видео. На данном этапе целесообразно изучить лексику по тематике, ключевые фразы и предоставить страноведческий комментарий. Так, студентам можно предложить ответить на вводные вопросы по теме видео. После просмотра, студенты устно или письменно отвечают на вопросы, предварительно записав их на подготовленных листочках. Перед просмотром преподавателем даются установки обратить внимание на детали. При подготовке заданий следует учесть уровень владения языком.

Техника *стоп-кадр* используется для того, чтобы сфокусировать внимание на деталях, читать язык тела, выражение эмоций на лицах, реакции и ответы действующих лиц. Количество просмотров и пауз (стоп-кадров) определяется преподавателем в зависимости от целей урока и может варьироваться. Преподаватель может остановить видео для того, чтобы обратить внимание обучаемых на слова и выражения, попросить спрогнозировать дальнейшие действия персонажей. Этот тип упражнений помогает развивать воображение, заставляя предположить развитие событий и поведение персонажей.

Следующий прием – это *просмотр без звукового сопровождения*. Поскольку видео это аудиовизуальное средство, то звук и изображение могут рассматриваться как отдельные компоненты. При таком тихом просмотре видеофрагмент воспроизводится без звука, используется только изображение. Такой вид просмотра можно использовать при первом предъявлении видеофрагмента, для того, чтобы обучаемые могли спрогнозировать действия персонажей, наблюдая за их поведением на экране. При таком просмотре можно применить эффект стоп-кадр, останавливая изображение через определенный промежуток времени. Наконец, видеофрагмент воспроизводится с включенным звуком, чтобы обучаемые могли сравнить свои впечатления и догадки с тем, что на самом деле происходит в видео. Такой вид работы можно использовать при групповой и индивидуальных видах работы. По завершении показа можно проконтролировать понимание содержания путем выполнения различных заданий.

Предъявление видеофрагмента *со звуком и без сопровождения изображения* развивает аудитивные умения, заставляет обучаемого воссоздать картину только по прослушанному, развивая воображение.

Применение техники *ролевая игра и воспроизводство* позволяет преподавателю использовать репродуктивные и творческие задания. На данном этапе студентам предстоит пересказать или письменно передать содержание просмотренного отрывка, используя лексику и речевые клише. Главная задача этих упражнений – развитие навыков говорения и письма.

На последнем этапе, после выполнения заданий по содержанию, предлагаются задания на *формулирование собственных высказываний*, создание проблемной ситуации и ее обсуждение, дискуссии. Цель этих упражнений – вовлечь студентов в творческую деятельность. В данной ситуации видеоматериалы выступают как смысловая опора и стимул к говорению.

Таким образом, можно утверждать, что использование видеоматериалов на занятиях по РКИ способствует созданию естественной речевой среды и повышает эффективность обучения, стимулируя обучаемых к самостоятельному решению учебных задач.

Использованная литература:

1. Батраева О.М. Использование видеоматериалов на занятиях по языку специальности иностран-ных учащихся, изучающих русский язык в техническом вузе // *Apriori*. Серия: Гуманитарные науки. 2015. № 3. С. 6. www.apriori-journal.ru

2. Богомолов А.Н. Работа с аутентичными телевизионными материалами на уроках РКИ (средний и продвинутый этапы обучения) [Электронный ресурс] / Богомолов А.Н. Русский язык и культура - дистанционно. - 2007.- Режим доступа: www.dist-learn.ru
3. Капитонова Т.И., Серебренникова А.Г. Применение видеозаписи на занятиях по русскому языку. Практическая методика преподавания русского языка на начальном этапе / Н.С. Власова и др. — М.: Русский язык, 1990
4. Косицына Е.Ф., Чирич И.В. Использование видеоматериалов в обучении русскому языку // Вестник Ассоциации вузов туризма и сервиса. Т. 11. 2017. № 3. С. 74–80.
5. Лапуцкая И.И. Методическая обоснованность применения аутентичных видеоматериалов в курсе РКИ // Карповские научные чтения: сб. науч. ст. Вып. 8: в 2 ч. Ч. 1. / редкол.: А.И. Головня (отв. ред.) [и др.] – Минск: «Белорусский Дом печати», 2014. – С. 190-194. – URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/100487>.
6. Новикова В.В. Использование видеоматериалов при обучении русскому языку как иностранному как средство формирования социокультурной компетенции вне язык как средство формирования социокультурной компетенции вне языковой среды. [Электронный ресурс]. URL: <http://studydoc.ru/doc/2436959/>
7. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс. М.: Просвещение, 2008. 238 с
8. Тряпельников А.В., 2006] Виртуальная образовательная среда в дистанционном обучении РКИ //Ежеквартальный дайджест «Вестник МАПРЯЛ», 2006. – №50; М.
9. Canning-Wilson, C., "Role of Video in the F/SL Classroom", (2000): 69-76. In S. Riley, S Troudi and C. Coombe. (ed.) Teaching, Learning and Technology, TESOL Arabia 1999 Conference Proceedings, TESOL Arabia 1999 Conference March 8-10, 1999.
10. Chakır, U. (2006). The use of video as an audio-visual material in foreign language teaching classroom. The Turkish Online Journal of Educational Technology, 5(4), 67-72
11. Kretsai Woottipong. Effect of Using Video Materials in the Teaching of Listening Skills for University Students International Journal of Linguistics ISSN 1948-5425 2014, Vol. 6, No. 4

БІЛІМ МАЗМҰНЫН ЖАҢАРТУ АЯСЫНДАҒЫ ҰСТАЗ КӘСІБИЛІГІ

Абилдаева А.Е.
 №30 орта мектеп, Ақтөбе қаласы
aisulu_70@mail.ru

Ключевые слова: конкуренция, обновление, профессиональное, критериальное оценивание, личность, учитель.

Аннотация: в современном мире конкурентоспособность страны определяется разумностью ее граждан, поэтому система образования должна развиваться в соответствии с требованиями будущего. Наше будущее, будущее школы-в поиске педагогов, детей сүйіспеншілігінде, в том, что в зависимости от уровня профессионального. В век новых инновационных технологий с целью развития образования и науки является главным символом надежды аттауымыз направлением большой.

Key words: competition, renewal, professional, criteria assessment, personality, teacher.

Summary: in today's world, the competitiveness of the country is determined by the reasonableness of its citizens, so the education system should be developed in accordance with the requirements of the future. Our future, the future of the school in search of teachers, children silpancho, that depending on the level of professional. In the age of new innovative technologies with the purpose of development of education and science is the main symbol of the hopes of attumen direction is large.

Бүгінгі күні барлық дамыған елдер жоғары сапалы білім беру жүйесімен жұмыс істеуде. Қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс-тәсілдермен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Сондықтан да уақытпен бірге қадам басу үшін әрдайым білім беруді, білім берушілерді жетілдіріп, үнемі өзгерістер енгізіп, дамытып отыру қажет.

Мектеп-еліміздің халыққа білім беру жүйесінің күрделі тармағы. Еліміздің жарқын болашағы, мектеп болашағы-ұстаздардың ізденісінде, балаларға деген сүйіспеншілігінде, кәсіптік деңгейіне байланысты екендігінде. Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек.

Болашақтың бүгінгіден нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамы алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. Жаңа ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен аттауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Бүгінгі таңда білім берудің сапасы-бұл тек мектеп пәндерін игеру, емтихан нәтижелері ғана емес, алған білімдерін өмірде қолдана алатын, сын тұрғысынан ойлайтын өз бетімен іздене білу қабілеті дамыған, өзгермелері жағдайларға қарай шұғыл шешім қабылдай алатын, кең ойлап, кемел пішетін ғылыми ойлау жүйесі қалыптасқан, талантты, жігерлі, өзіне сенетін, арманға бай және оларды жүзеге асыруға ерік-жігері мол оқушылар. Ал, осы қасиеттері қалыптасқан оқушыларды дайындайтын ұстаздарға артылып отырған жүк одан да ауыр демекпін. Білім сапасын арттырудың кілті ұстаздардың қолында десек, заманынына сай мұғалім де жаңашыл, жан-жақты, ұшқыр ойлы, оқушылармен жұмыс жасауға ерік-жігері, қабілетті бар болуы қажет. Білім берудің ұлттық моделіне көшкен қазіргі мектепке ойшыл, зерттеуші, практикалық үйлестіруді шебер меңгерген психолог, педагогикалық диагностика қоя білетін іскер мұғалім қажет.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына арналған Жолдауында айтылған: «білім беруге қатысты мәселелер бәрімізді де бей-жай қалдыра алмайды. Қазақстандағы әрбір ұрпақтың ертеңгі күні дүниенің төрт түкпірінде өзінің қалаған, ұнатқан және қоғамға пайдалы еңбек ете алатынын елбасымыз қадап айтқан. Өркениетке бұрған еліміздің жастары – ертеңгі мемлекет тірегі. Қоғамға да ең басты керегі – елдің ертеңіне деген сенім мен үміт. Сол тірек нық та, берік, сенімді болуы үшін бәсекеге қабілетті мамандар дайындау үрдісі арнайы және орта мектептерден бастау алмақ. Сондықтан да оның ірге тасын, ондағы мұғалімдердің білім деңгейінің жоғары болуын қадағалау және арттыру кадрлар біліктілігін арттыратын және қайта даярлайтын институттың негізгі міндеттерінің бірі болып қала бермек», – деген болатын. Қазақстанның болашағы-білімді жастардың қолында. Сондықтан да, білім саласында еңбек етіп жүрген ұстаздар қауымына бүгінгі таңда үлкен талап қойылып отыр. Білім мазмұнын жаңарту бағдарламасы негізінде педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курстары еліміздің барлық аймақтарында өткізіліп жатыр. Білім беру бағдарламасын жаңарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру [1,111.] Сонымен қатар, оқу үрдісіне әлемдік озық тәжірибелерді енгізе отырып, педагог кадрлардың біліктілігін арттыру, олардың әлеуметтік жағдайын көтеру болып табылады.

«Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының» бағдарламасы бойынша оқушылар бастауыш сыныпта оқытылатын әр пәндік саланы түсінетіндігін көрсете отырып, алдағы уақытта осы білімдерін басқа жағдайларда қолдана білулері қажет. Сондықтан оқушыларды өз білімдерін кез-келген жағдайға қалай бейімдеу керектігін біліп, болашақта кездесуі мүмкін кез-келген күрделі тапсырмаларды шешуге икемді болуға баулитын ұстаздардың рөлі маңызды болып отыр.

«Мен еш уақытта өз оқушыларыма еш нәрсе үйретпеймін – тек қана олардың оқуы үшін жағдай жаратамын», - деген екен Альберт Эйнштейн.

Жаңартылған білім беру бойынша мұғалім балаларға еркіндік бере отырып, оларға өз мүмкіндіктерін арттыруға жол ашады. Қазіргі оқушының қажеттілігі, талғамы жоғары, әрі жаңалыққа толы бұл әлемде оларды таңқалдыру, қызығушылығы мен сұраныстарын өтеу мұғалім үшін ізденушілікті қажет етеді. Демек, ХХІ ғасырда табысты болуы үшін Нені үйренуі керек? және Оқытудың тиімді әдістері қандай? деген сияқты негізгі сауалдарға жауап беруі тиіс [2,111.]

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады.

Бұл білім мазмұнын жаңарту бағдарламасы пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Жеке тұлғаға бағдарланған оқытудың тұжырымдамасы баланы жан-жақты дамытумен бірге жеке және жас ерекшелігіне қарай қоғамдағы өзгерістерге бейім даму мүмкіндігін айқындауды қарастырады. Жеке тұлғаға бағдарланған оқыту проблемалы бағыттағы шығармашылық сипатқа ие бола отырып жаңа білімді іздену арқылы тәжірибеде қолдана білуге ықпал етеді, мұндағы басты міндет – баланың жалпы және өзіне ғана тән қабілеттерінің даму мүмкіндігі мен білім, білік, дағдыларын қалыптастыру және қолдану.

Халқымыздың ұлы ағартушысы Ахмет Байтұрсыновтың: «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады», - деген сөзі ізденімпаз, жаңашыл ұстаздарға арналған. Сондықтан бұл бағдарлама бала тәрбиесіне оларды біліммен қаруландыруға жол ашады деп білеміз [3,85.]

Оқушылардың бойында өмір бойы білім алу дағдыларын қалыптастыру мақсатында бастауыш сыныпқа арналған пәндердің аясында мұғалімдер әрбір оқу жылында нені оқыту керектігін және оқу сапасы қандай болу керектігін нақты білуі тиіс.

Білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша пән бағдарламаларында нақты мақсаттар беріліп, нақты күтілетін нәтижелер айқын жазылған. Табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет болып отыр. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді.

Бүгінгі оқушы-ертеңгі қоғамымыздың тірегі, ғылым мен техниканы, тұтас экономикамызды, саясат пен әлеуметтік саланы алға жетелейтіндер. Сондықтан, оқушылардың жан-жақты әрекетін ұйымдастыруға берік негіз қаланып, заман талабына сай, бәсекеге қабілетті жастарға тән білім-білік пен дағды машықтарды берік орнататын ұстаз еншісінде.

Биылғы оқу жылы мектепке қадам басушы бірінші сынып оқушылары үшін өз тараптарынан ғана емес, педагогтерге де ерекше болып отыр. Себебі, бірінші сынып жаңартылған бағдарламаны меңгеру одан көп қажыр-қайратты қажет етеді [4,102.]

Бүгінгі білім беру бағдарламасының ерекшелігі – мұғалімнің кәсіби дамуына мүмкіндік жасау. Қоғамдағы жаңа бетбұрыстар білім беру жүйесінен үнемі өзгеріп отыруды талап ететіндіктен болашақ жастарға тәлім-тәрбие беріп жүрген мұғалім құзыреттілігі жансыз жаттанды білім түрінде емес, педагогтің жеке тұлға ретінде танымға, ойлауға қатысын, белгілі бір мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұтымды түрде түзетулер енгізіп отыруға деген іскерлігінің белсенділігімен ерекшеленуі тиіс.

Мұғалім жалпы стандарттық талаптармен бірге, нағыз сыншы алдындағы оқушылардың талабы мен сынына төтеп бере алуы керек.

Кәсіби мұғалім үнемі ізденісте бола отырып, жаңаша оқытудың критериалды бағалау жүйесін, дамыта оқыту, сын тұрғысынан ойлау технологияларының әдіс- тәсілдерін өз ізденісі арқылы оқушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне қарай іріктеп қолданғаны – жөн. Сонымен қатар психологиялық – педагогикалық білімін жетілдіріп үйренумен, сол білімін өз ісінде шебер пайдалана білетін болуы керек. Оқушының кез-келген қатар сұрағына жауап беруге даяр болуға тиіс. Мұғалім оқушыға қай жағынан болсын өзін-өзі ұстауы, сөйлеуі, жүріс-тұрысы, киім-киісі жағынан болсын үлгі. Бұл жағдайда оқушының жеке адам ретінде қалыптасуына жанама әсер етеді.

Критериалды бағалау бойынша мысалы қалыптастырушы бағалауға тапсырма жасаған кезде оқу мақсаты сабақтың мақсатындағы етістікті Блум таксономиясының қай сатысы екенін анықтап алу қажет. Яғни, ойлау дағдыларының деңгейін сәйкестендіреміз. Оқу мақсаттарын ойлау дағдыларының деңгейімен және бағалау критерийлерімен сәйкестендіру маңызды рөл атқарады. Берілетін тапсырма Блум таксономиясы бойынша сол ойлау деңгейінен асып кетпеуі шарт. Қолдану болса тапсырмада одан жоғарғы талдау, жинақтау,

бағалау бойынша тапсырмалар берілмейді. Блум Таксономиясы оқыту нәтижелерін жазу үшін жиі қолданылады, ол дайын құрылыммен және етістіктер тізімімен қамтамасыз етеді. Етістіктерді дұрыс қолдану – оқыту нәтижелерін ойдағыдай жазып шығудың кілті. Бағалау критерийі де оқу мақсатымен тығыз байланысты. Бағалау критерийінен дескрипторлар беріледі, яғни критерийді қадам бойынша ашамыз [5].

Критериалды бағалау мұғалімді сынып жұмысында қолдауға, оқыту үдерісінде оң ықпал жасауға негізделген. Нәтижелер мұғалімге өзінің сабағына рефлексия жасауға және одан кейінгі жұмысын жоспарлауға мүмкіндік береді. Ал оқушы болса өзін-өзі талдау мен рефлексия жасау тәжірибесін үйренуі, оқу үдерісі ғана емес, бағалау үдерісінің де белсенді қатысушысы болады. Бұл жағдайда өзін-өзі бағалауға баса назар аударылады. Яғни сабақтың басында оқушылар нені білуі тиіс, не нәрсеге қол жеткізу керек деген мақсатпен сабақтың критерийі анықталады. Критерий арқылы бағалау оқушыларға: нәтижені талдау үшін бағалау критерийлерін білу және түсінуге; критерийлерді білу арқылы қате жібермеу, сапалы нәтиже беруге; рефлексияға қатысу, яғни өзін және өз достарын бағалауға; бағалау үрдісіне қатысу арқылы білімін тереңдетуге, нақты білімдерін қолдану, өз ойларын еркін жеткізе білу, сын тұрғысынан ойлай білуге мүмкіндіктер береді. Жаңартылған білім беру оқу процесінде оқушыларға сындарлы ойлауды, пәнаралық білімді өмірде және шығармашылықта қолдана білу қабілетін тұрақты дамытып және жетілдіріп, талпынысын, жалпы мәдениетін қалыптастырып, зерттеу және қарым-қатынас дағдыларын дамытуды ұстаздар қауымынан талап етеді. Осы орайда, қазіргі аса қарқынды өзгерістерге толы әлеуметтік-экономикалық жағдайда білім беру жүйесінде педагогке қойылатын талап та ерекше екендігі түсінеміз [5,285.]

Мұғалімге өз ісінің маманы болумен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасы мен пікірін сыйлау, тыңдай білу керек. Сабақтарын түрлендіріп өткізіп, оқушыларға дайын білім беріп қоймай, оларды үнемі ізденіске жетелеп, шыңдай түсуі керек. Азат ой, кемел білім ғана елімізді тың мақсаттарға апаратын құдіретті күш.

Білім беру оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін меңгеріп, оны оқыту үдерісіне енгізіп, білім сапасын арттыру – біздің міндетіміз. Сонымен қатар, қазіргі заманауи технологияларды жаңартылған білім беру бағдарламасы аясында қатар алып жүру, оқушыға терең білім алуына оң әсері болары сөзсіз. Бұл бағдарлама келешек ұрпақтың ой-санасы дамыған, мықты тұлғаға айналуына қосар үлесі бар болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.«Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 2 қарашадағы № 423 Жарлығы (Қазақстан Республикасының ПУАЖ-ы, 2012 ж., № 77-78, 1130-құжат).

2. Сауат ашу. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-сынып) арналған оқу бағдарламасы. – Астана, 2016. – 36 б.

3.Жаратылыстану. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы – Астана, 2016. – 50 б.

4. Математика. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. – Астана, 2016. – 80 б.

5. Дүниетану. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (1-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы – Астана, 2016. – 43 б.

РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Абильдина С.К. д.п.н., профессор,
Бельгибаева Г.К. к.п.н., доцент,
Николаева В.В. к.п.н., доцент,
Алидодова Ф.Д. магистрант 2 курса
Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова
Казахстан, г. Караганда.

Кілт сөздер: дін, төзімділік, қауіпсіздік, қоғам, протестантизм, бейбітшілік пен келісім, теңдік, құбылыс, құрмет, дінаралық төзімділік, мәдениет.

Түйіндеме: мақалада «діни толеранттылық» түсінігі екі нысанда - оң және теріс түрдегі сипатталады. Діни төзімділіктің пайда болу тарихы және діни төзімділіктің жағдайға байланысты түрлері. Авторлар бүгінгі қоғамда бар толеранттылықтың түрлерін қарастырады, өйткені қоғам бүгінгі күні өте қарқынды дамып келеді. Қазіргі заманғы қоғамдағы діни төзімділіктің мәселелерін сипаттайтын авторлардың көзқарастары ұсынылған. Мақалада Қазақстандағы қоғам мен Қазақстан Республикасы тұрғындарының діни қарым-қатынасын сипатталады.

Key words: religion, tolerance, security, society, Protestantism, peace and harmony, equality, phenomenon, respect, interfaith tolerance, culture.

Summary: the article describes the concept of "religious tolerance" in two forms - a positive and negative type. The history of the emergence of religious tolerance and the types of religious tolerance depending on the situation are provided. The authors consider the types of tolerance that exist today in modern society, since society today is developing very dynamically. The presented approaches of authors describe the problems of religious tolerance in modern society. There is the description of the society in Kazakhstan and the religious relationship between the residents of the Republic of Kazakhstan.

Религия испокон веков сплочает или раскалывает общество. Религиозная нетерпимость даже в современном обществе становилась причиной войн и бедствий. Неприятие к религиозным чувствам и ценностям иноверцев приводило к кровопролитным войнам, расколу государств и наций.

Вопрос религиозной толерантности крайне важен для обеспечения безопасности современных обществ. Религиозная толерантность является основой обеспечения внутренней стабильности общества, удерживающей его от потрясений, пресекающей раскол наций и государств и, наконец, которая нейтрализует политические цели внешнего религиозного воздействия. При отсутствии религиозной терпимости религиозно-конфессиональное многообразие общества может привести к расколу и обессилению его изнутри, спровоцировать кровопролитные войны.

Понятие религиозной толерантности можно сформулировать следующим образом: «Это толерантное отношение адептов одной религиозно-конфессиональной общности к адептам других религиозно-конфессиональных общностей. Каждый следует своим религиозным убеждениям и признаёт аналогичное право других» [1]. Тем не менее, религиозная толерантность - имеет множество различных понятий. Их можно разделить на два основных вида - позитивный и негативный.

В позитивном восприятии религиозная толерантность предполагает знание, приятие и уважение религиозно-конфессиональных ценностей и идей иноверцев. В негативном восприятии религиозная толерантность предполагает безразличие к религиозно-конфессиональным взглядам и системе ценностей других, в результате чего обеспечивается отсутствие вражды и столкновений на религиозной почве.

В обоих случаях, независимо от того, на чём основана религиозная толерантность в отношении иноверцев - на уважении или безразличии, она обеспечивает общественную стабильность и сосуществование различных религиозно-конфессиональных групп. Тем не менее, из двух вышеотмеченных видов религиозной терпимости предпочтителен первый - приятие и уважение религиозно-конфессиональных ценностей других, поскольку безразличие, зачастую обусловленное незнанием, рано или поздно может привести к проявлениям нетерпимости. Зачастую

причиной нетерпимости становится незнание. Не зная ценностей и идей других, человек может относиться к ним с пренебрежением и безразличием, что может привести к нетерпимости. Тогда как знание ценностей и взглядов других создаёт ощутимую положительную настроенность по отношению к ним [2].

Понятие «религиозная толерантность» берет свое начало XVI в. Данное понятие связано с возникновением протестантизма во всем разнообразии его форм и борьбой религиозных идей этого периода переплетается с такими понятиями, как свободомыслие, веротерпимость, секуляризация.

Сегодня люди помнят о религиозных войнах, и о массовых принятиях веры под давлением тех или иных сил. Однако к XXI в. в обществе вызрела аксиома о необходимости воспитания религиозной толерантности как фактора социальной стабильности и культурной и этноконфессиональной безопасности [3]. Это понимание нашло выражение как в общих представлениях о равноценности всех людей («всеобщее уважение и соблюдение прав человека и основных свобод для всех, без различия расы, пола, языка и религии» - ст. 55 Устава ООН[3]), так и в специально разработанных документах и положениях: на глобальном уровне это ст. 18. Всеобщей декларации прав человека (1948 г.), предусматривающая право каждого человека на «свободу мысли, совести и религии»[4], Международный пакт о гражданских и политических правах (1966 г.) [5] и Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии и убеждений (1981 г.)[6], на европейском - Конвенция о защите прав человека и основных свобод (принята в Риме в 1950 г.)[7] и пп. 16, 17, 19 и 32 Итогового документа Венской встречи представителей государств - участников СБСЕ (1989 г.) [8].

Религиозная толерантность бывает нескольких видов, в зависимости от объекта, в отношении которого она проявляется [9]: первая - толерантность в отношении к иноверцам (христианин-мусульманин, мусульманин-буддист, христианин-буддист и т. д.); вторая - толерантность в отношении к представителям других конфессий (католик-протестант, протестант-адепт православной церкви, суннит-шиит и т. д.); третья - толерантность к сектантским движениям (а также толерантность сектантских движений друг к другу); четвертая - толерантность между верующими в Бога и неверующими (верующий-атеист).

Казахстан - один из немногих, где в мире и согласии проживают более 140 этносов и около 40 конфессий. Закон Республики Казахстан от 11 октября 2011 года № 483-IV «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» основывается на том, что Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским государством, подтверждает право каждого на свободу совести, гарантирует равноправие каждого независимо от его религиозного убеждения, признает историческую роль ислама ханафитского направления и православного христианства в развитии культуры и духовной жизни народа, уважает другие религии, сочетающиеся с духовным наследием народа Казахстана, признает важность межконфессионального согласия, религиозной толерантности и уважения религиозных убеждений граждан.

В Казахстане власть способствует развитию межконфессионального диалога, созданию климата взаимопонимания и толерантности между представителями различных вероисповеданий. В этих целях Совет по связям с религиозными объединениями при Правительстве, Министерство культуры, информации и общественного согласия, Комитет по делам религий при Министерстве юстиции содействуют проведению круглых столов, семинаров, конференций по вопросам межконфессионального диалога и веротерпимости. Существующие разнообразные связи между государством и религией позволяют последней оказывать влияние на решения властных институтов и общественную жизнь. Религиозные деятели участвуют в работе консультативных органов при Президенте страны (Ассамблея народов Казахстана) и акимах (малые Ассамблеи). Социально-экономическая ситуация в Казахстане актуализировала проблемы межэтнической толерантности, проблемы трансформации установок толерантного сознания. Современный анализ межэтнических

отношений, причин и следствий межэтнических конфликтов показывает, что толерантность - многогранный и далеко не однозначный феномен, имеющий помимо позитивных также и негативные стороны. В связи с этим появилась потребность по-новому осмыслить тему межэтнической толерантности, исследовать различные формы ее воплощения в общественном сознании и специфику проявления в сфере нравственности, религии, в праве и политике, выявить причины, препятствующие развитию толерантных отношений, и последствия межэтнической нетерпимости.

Толерантность - (от лат. *tolerantia* - терпимость) - качество, характеризующее отношение к другому человеку как к равнодстойной личности и выражающееся в сознательном подавлении чувства неприятия, вызванного всем тем, что знаменует в другом иное (внешность, манера речи, вкусы, образ жизни, убеждения и т.п.). Толерантность предполагает настроенность на понимание и диалог с другим, признание и уважение его права на отличие.

Проблема межрелигиозной толерантности только начинает рассматриваться в качестве самостоятельной темы научного поиска. Наибольший интерес исследователей вызывает анализ содержания темы на основе следующих подходов: онтологический (П.К.Гречко, В.М.Золотухин, Й.Подгорецкий, М.Б.Хомяков и другие), аксиологический (Н.М.Лебедева, М.П.Мчедлов, А.Н.Татарко, В.Ю.Хотинец и другие), социально-философский (И.Апине, Г.Л.Бардиер, Н.М.Борытко, А.О.Быков, Р.Р.Валитова, В.А.Васильев, В.И.Мукомель, М.С.Филь и другие); типологический (В.А.Лекторский, М.Уолцер, М.Б.Хомяков и другие), в рамках которого объясняется становление и развитие общих типов толерантности. В центре внимания зарубежных философов, психологов и культурологов находятся проблемы толерантности как особого феномена регулирования общественных отношений (М.Матраверс, Б.Риздон, В.Тирс, С.Хаммел, А.Шмитт, И.Шпис и другие).

Большой вклад в анализ межконфессиональных отношений и их роли в политической сфере внесли Ф. Руффини (толерантность прежде всего как религиозная свобода), Л.Дж. Хэммени (межконфессиональная толерантность как добродетель особого вида), М. Конша (сообщество, в котором доминируют интеллектуальная свобода и абсолютная терпимость к любому мнению).

В Казахстане проблемы межрелигиозной толерантности исследовали В.А. Абетова, А.И. Артемьев, Е.Байдаров, В.А. Иванов, Ж.А.Карманова, М.М. Маульшариф, Я.Ф. Трофимов, И.Б. Цепкова и другие.

Толерантность в современном казахстанском обществе не зависит от состояния религиозности населения, а нетерпимость в общественном сознании не имеет религиозной мотивации. Казахстан - многоконфессиональное государство, которое имеет ряд специфических особенностей: уважительное отношение казахского народа к обычаям и верованиям других народов республики; отсутствие религиозного фанатизма; специфика исторического формирования населения Казахстана, особенно в последние сто лет, обусловившая его многонациональную структуру; стремление наций и народностей республики сохранить свою национальную самобытность, придерживаясь традиционной для них религиозной обрядности.

Одним из основных факторов стабильного общественного развития и улучшения благосостояния народа Казахстана является мирный межконфессиональный диалог. В Казахстане удалось создать универсальную модель взаимоотношений между всеми этническими и конфессиональными группами, проживающими в стране. Эта модель основана на взаимопонимании и терпимости, патриотизме и гражданской ответственности за судьбу страны у представителей всех этносов, живущих в Казахстане. Опыт получил признание на самом высоком международном уровне, является воплощением на практике формулы гражданского мира в многонациональном обществе: жить в современном мире - значит быть открытым и терпимым к другим народам, культурам и религиям. Гражданский мир и согласие в Казахстане - это результат серьезной работы государства и общества.

Достижение мира является важным условием существования современного

казахстанского общества. Толерантность в настоящее время предполагает не только терпимость и уважение, но и приятие, сотрудничество и сотворчество, содержит установку на взаимодействие, которое ведет к взаимообогащению. Важным достижением в деле установления духовного согласия является проведение съездов лидеров мировых и традиционных религий. Следует отметить дальновидную политику государственно-конфессиональных отношений, проводимую Елбасы Н. А. Назарбаевым.

Использованная литература:

1. Абуов А.П. «Межконфессиональный диалог как основа социального согласия». [Электронный ресурс] - Режим доступа. - URL: <http://www.embkaztm.org/article/142>
2. Паршаков А.С., Сенюткина О.Н., Шиманская О.К. Воспитание толерантности как фактор этноконфессиональной безопасности // Вестник Самарского государственного университета. 2014. № 1 (112). С. 65-70.
3. Устав Организации Объединенных Наций. Глава IX: международное экономическое и социальное сотрудничество // Электронный ресурс Интернет: <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter9.shtml>.
4. Всеобщая декларация прав человека // Электронный ресурс Интернет: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml.
5. Международный пакт о гражданских и политических правах // Электронный ресурс Интернет: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/rasfoГзЫтГ
6. Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений // Электронный ресурс Интернет: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/relintol.shtml.
7. Конвенция о защите прав человека и основных свобод // Электронный ресурс Интернет: <http://base.garant.rU/2540800/#text>.
8. Итоговый документ Венской встречи 1986 года представителей государств - участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, состоявшейся на основе положений Заключительного акта, относящихся к дальнейшим шагам после Совещания // Электронный ресурс Интернет: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Rvienna86.html>.
9. Мчедлов А.П. «Религиозная толерантность». [Электронный ресурс] - Режим доступа. - URL: http://www.nravstvennost.info/library/news_detail.php?ID=2070

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Аяған Е.С., Әбілсейітова А.Б.
п.ғ.к., доцент, магистрант
Қарағанды қ.
Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ

Ключевые слова: способность, творчество, действие, развитие

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы развития творческой способности младших школьников в условиях обновления содержания образования. Даны определения понятиям «способность», «творчество», «действие», «развитие». Описаны методы развития творческих способностей учащихся начальных классов.

Key words: ability, creativity, action, development

Summary: the article considers the issues of development of creative abilities of younger schoolboys in the conditions of updating of educational content. Definitions of the concepts "ability", "creativity", "action", "development" are given. Methods of development of creative abilities of primary school students are described.

Бүгінгі таңда рухани қажеттіліктен келіп, шығармашылыққа деген қажеттілікке деген сұраныс өсіп отыр. Қоғамда болып жатқан жаңару процестері әр адамнан шығармашылықты талап етеіні сөзсіз.

Яғни болашақ ұрпақтың рухани байлығы мен мәдениеттілігін, еркін ойлау мен шығармашылығын дамытуды талап етеді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңында» атап өткендей, білім беру жүйесінің міндеті – баланың рухани және тәндік мүмкіндігін дамыту, оны оқыту, тәрбиелеу мен шығармашылық әлеуетінің дамуына жағдай жасау болып табылады. Қоғам алдындағы тұрған басты мақсаттардың бірі – білім беру жүйесін түбегейлі жаңарту, әсіресе орта білім беретін мектептерін дамытуға байланысты білім берудің жаңа үлгісін таңдау болып тұр [1]. Біздің ойымызша, шығармашылық адамның алдағы міндеттерді (тапсырмаларды) шешу кезіндегі мақсатты еңбек іс-әрекетінің түрі және

біріншіден, қандай-да бір бар нәрсе жетілдіріледі, екіншіден, оң нәтиже беретін табиғатта кездеспеген қандай-да бір жаңа объекті, құбылыс, т.б. пайда болады.

Педагогикалық әдебиеттерде мектептегі оқу-тәрбие процесінде оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттері жөнінде кеңінен жазылуда. Олар: шығармашылық тапсырмаларды орындау үшін оқу мәтіндерін талдау; зерделенген ережелерді қосу: ойлауды белсендіру әдістері; алгоритмдік әдістер.

Адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек [2].

Оқу процесін дұрыс және ғылыми түрде ұйымдастыру үшін мұғалімгетек өз пәнінің теориялық негізі мен оқыту әдістемелерін білу жеткіліксіз, сонымен қатар білім беруде, білік, дағдыларды қалыптастыруда, ойлау жәнетаным қабілеттерін дамытуда оқытудың жалпы психологиялық заңдылықтарын білуі қажет. Көпшілікке мәлім, жеке адамды қалыптастырып тәрбиелеуде психологиялық заңдылықтар туралы білім оқушылардың психикалық ерекшеліктеріне, жас ерекшеліктеріне, бейімділігі мен ынтасына, жігерлілігі мен сезімділігіне, танып-білу ерекшеліктері және ақыл-ойының жетілуіне байланысты болады. Осы себепті оқушылардың оқу процесіндегі әрекеттеріне назар аударған жөн.

Философтар, психологтар, педагогтар адам әрекетін әр қырларынан қарастырып келеді. Философ-ғалымдар "әрекет" ұғымын ғылыми-теориялық негізден қарай отырып, оны қоғамдық қатынастар жүйесін зерттеуде де, субъект мәселелеріне де байланысты талдайды. Ж.М.Абдильдин, К.А. Әбішев, Б.Т.Григорьян, А.Н.Нысанбаев, М.В.Демин зерттеулерінде әрекет үстіндегі белсенділікке, таным процесіндегі субъектіге баса назар аударса, Л.П.Буева, М.С.Кветной, М.С.Каган, И.С.Кон сияқты ғалымдар өз еңбектерінде адам әрекетін тек жүйелі түрде қарастыру қажеттілігіне тоқталады.

Егер оқу процесінің басты мақсаты - жан-жақты дамыған, саналы азамат дайындау болса, оның негізінде нәтижелі іс-қимылдар арқылы жүзеге асатын шығармашылық әрекет жатады.

Қоғам өзгерістеріне байланысты қазіргі мектептерде әрбір оқушыны жеке адам ретінде, өзіне тән ой-өрісі, еркі, дербес әрекет жасауға қабілеті бар, батыл пікір айта алатын тұлға ретінде тәрбиелеу міндеті қойылып отыр. Демек, мектептеріндегі оқу процесі оқушылардың ізденімпаздығын, танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылыққа баулу қажет.

Шығармашылық әрекет, өзіндік жұмыс істеу шеберлігі мен дағдылары өзінен -өзі пайда болмайды, ол мақсатты оқу қызметі мен шығармашылық, практикалық сипаттағы әр түрлі тапсырмаларды, дербес жұмыстарды орындау процессінде қалыптасады.

Бұл проблеманың кейбір қырлары көне замандардан бастау алған. Оның маңыздылығы жөнінде көптеген педагогтар Я.А.Коменский, .Г.Песталоцци, Н.Г.Чернышевский, А.Дистервег, В.Г.Белинский т.б., психологтар С.Л.Рубинштейн, Г.И.Щукина, Л.И.Божович, А.Н.Леонтьев, қазақ ғұлама ағартушылары Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М. Жұмабаев т.б. өз еңбектерінде айтып өткен.

Оқыту процесі екі жақты процесс болғандықтан, оқушының өзіндік жұмысы, дербес шығармашылық іс-әрекеті мұғалімнің басшылығымен қатар, олардың ізденімпаздығын, белсенділігін, өз ықыласымен жасайтын әрекетін керек етеді. Осыған байланысты Б.П.Есипов, Р.Г.Лемберг, М.И.Махмутов, Л.К.Керімов, А.Г.Қазмағамбетов, М.Н.Сарыбеков, С.Қ.Әбілдина, Ж.Е.Сарсекеева және т.б. сияқты педагогтар оқушылардың өзіндік жұмыстарының негізгі ерекшеліктері, оның өз еркімен дербес әрекет жасауына байланысты деген ой-пікір айтады. Мамандарды кәсіби даярлаудағы оқытудың тиімді әдіс – тәсілдерін жетілдіру жөнінде С.Ж.Пірәлиев, Б.К.Момынбаев, Қ.Ералин, Ә.Б.Нұрлыбекова, Ы.Ә.Нәбиев, Қ.Қадашева және т.б. зерттеулер жүргізген.

Жоғарыдағы аталған ғалымдардың зерттеу еңбектеріне жасалған талдаулар авторлардың өздерінің зерттеу объектісіне қарай педагогика ғылымына айтарлықтай үлес қосқанын, сондай-ақ ғылыми еңбектерді талдау нәтижелері қазіргі кезеңде мектепте

оқушылардың шығармашылығы әрекетін қалыптастыру проблемасының өзектілігін айғақтайды.

Шығармашылық әрекет жеке тұлғаның тұрақты сапалық белгісі ретінде оқушының жан-жақты дамуына жағымды ықпал етеді, ақыл-ой және адамгершілік қуаты оның ерік-жігерін, ойлау, елестету қабілетін, эмоциясын білдіретін интеллектуалдық іс-әрекетінде көрініс береді.

Бүгінгі таңда жаңартылған білім беру бастауыш мектеп оқушыларын оқыту және тәрбиелеуге жаңа талаптар қоюда. Әсіресе мәдениетті, үйлесімді дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеуде шығармашылықты қалыптастыру ерекше рөл атқарады. Болашақ ұрпақтың шығармашылығын дер кезінде қалыптастыру жауапкершілікпен қарауды қажет етеді. Оқушының шығармашылық талғамын, мәдениетін қалыптастыратын әдебиеттік оқу сабағы – қиялды дамытып, шығармашылыққа жетелейтін қалыптастырушы маңызды фактор. Тіршіліктің барлық салаларын қамтитын шығармашылық талғам мінезді қалыптастырады, шынайы рухани байлыққа ұмтылдырып, тұлға тән қасиеттерді дамытады. Ол адамды тек қана белсенді сезініп, түсінуге қабілетті етіп қана қоймай, оған өзінің рухани байлығын еркін түрде, шығармашылықпен көрсету қабілетін бере алады.

Бастауыш сынып оқушыларына берілетін білім мен тәрбиенің маңыздыларының бірі – олардың шығармашылығын дамыту.

Шығармашылық талғамның түрлі аспектілерін зерттеумен айналысқан қазақстандық ғалымдардың арасынан Э.И. Шыныбековтың, Б.А. Әлмұхамбетовтың, К.О.Жеделов, А.Т. Ерімбетованың және т.б. жұмыстарын атауға болады.

Адамның шығармашылыққа деген құлшынысы, оның өз дербестілігін, өз қабілеттерін іске асыруға деген жолын ашады. Шығармашылық ұғымын «әрекет» ұғымымен тығыз байланыста қарастырамыз. Шығармашылық және әрекет диалектикалық біртұтастықты құрайды. Әрекет арқылы шығармашылық туындаса, ал шығармашылық әрекетті реттеп отырады, оның амалдарын, тиімділігін анықтайды. Шығармашылық әрекет арқылы шығармашылық қабілеттер қалыптасып, әрі қарай дамиды. Адамзат баласының шығармашылығында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерінің алар орны ерекше.

Баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесін талдау ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін терең түсініп алуды талап етеді.

Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекетті орындауға жағдай жасайтын жеке ерекшеліктері, дей келе олар қоғамдық тарихи іс-әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратынын атап көрсетеді [3].

«Қабілеттер» –білім алуға қажетті адамның психологиялық ерекшеліктері –дейді А.В. Петровский.

«Қабілет –іс әрекеттің белгілі бір түрін ойдағыдай, нәтижелі орындауға көрінетін адамның жеке қасиеті», - деп жазады Т Тәжібаев [4].

«Қабілеттер» -адамның «іс әрекеттің белгілі бір түрін орындай алу мүмкіндіктері» – деген де анықтама бар. Мүмкіндік білім де, дағды да емес, ол адамның белгілі бір істі орындауға даярлығы» - деп қарастырады Ә.Алдамұратов.

«Шығармашылық» сөзінің төркіні /этимологиясы/ «шығару», «іздену», «ойлап табу» дегенге келіп саяды. Демек, бұрын тәжірибеде болмаған жаңа нәрсе ойлап, жетістікке қол жеткізу деген сөз. Ал «шығармашылық» мәселесін терең зерттеген Я.Н. Пономарев оны «даму» ұғымымен қатар қояды. Өйткені әрбір жаңалық, әсіресе интеллектуалдық тұрғыдағы баланы жаңа психикалық сапаға көтереді [5].

Бұдан шығармашылық ұғымының негізгі белгісі жаңалық болғанымен, ондаған тұлғаның, адамзаттың, қоғамның дамуына әсер ететін ерекше күш-тің бар екенін байқауға болады. Шығармашылық әрекет өте күрделі процесс және ол адамға ғана тән. Шығармашылық адам іс-әрекетінің түрі.

Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттері 2-түрлі әрекетте дамиды.

Біріншіден-кез-келген бала адамзат баласының осы кезге дейінгі жинақтаған

тәжірибесін меңгертуге бағытталған оқу әрекеті арқылы дамиды, білім, білік, дағдыны қабылдайды.

Екіншіден-кезкелген оқушы шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің мүмкіндіктерін дамытады. Оқу әрекетінен, шығармашылық әрекеттің айырмашылығы ол баланың өзін-өзі қалыптасуына, өз идеясын жүзеге асыруға бағытталған жаңа әдіс-тәсілдер іздейді. Проблеманы өзінше, жаңаша шешуге талпыныс жасайды.

Екі әрекетте оқушылар 2-түрлі мүдделер көзделген әр-түрлі мақсатты шешеді. Мысалы оқу әрекетінде белгілі бір дағдыны қалыптастыратын, белгілі бір ережені меңгеретін жаттығулар орындалса, шығармашылық әрекеттер баланың іздену жұмысы басты нысанада болады. Сондықтан оқу әрекеті баланың жалпы қабілетін дамытса, шығармашылық әрекет нақты жағдай шешу барысында нәтижеге жеткізетін қабілеттерін дамытады.

Отандық, шет елдік теориялар, көзқарастар мен пікірлерге талдау жасау негізінде «қабілет», «шығармашылық», «даму» ұғымдарына теориялық түсініктер беруге тырыстық.

Біз педагогикалық-тәжірибе жұмысында бастауыш мектептегі оқыту жұмысының баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы мүмкіндіктерін, көрсеткіштерін, өлшемдерін анықтап, шығармашылыққа жетелейтін әдістерді жүйеледік. Мұның барлығы бізге бастауыш сыныптан бастап, шығармашылық қабілетті дамытуға болатындығына көз жеткізді. Шығармашылыққа баулуда мына жайлар назарда болған жөн:

-оқушылар бастамасына тежеу қоймай, олардың қолынан келетін істеріне тек қана қажетті деңгейде ғана көмек көрсету.

- оқушыларды туындаған қиындықтарды шығармашылықпен шеше білуге үйрету.

- балаға өз күшімен, өз ойымен қиындықты жеңе отырып, «жаңалық» ашуға сыныпта, үйде қолайлы жағдай туғызу.

- шығармашылық тапсырманы оқушыға мазмұны жас ерекшелігіне, қызығушылығына сай келетінін ескере отырып ұсыну керек.

Сөйтіп, қорыта келе, оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда мыналарды ескерген абзал:

1. Шығармашылық әр сабақта, таңдаулы пәндерде өтілетіндей оқу бағдарламаларының, оқулықтардың, әдебиеттердің мазмұнында болуы шарт.

2. Шығармашылық қабілеттерді дамыту ісін анағұрлым ерте қолға алып, әр оқушының қол жеткен нәтижелері мен даму дәрежесін ескере отырып, оған талапты өсіре беру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының “Білім туралы” Заңы // Егеменді Қазақстан.- 2007.- тамыз -7.
2. Қазақстан Республикасының “Тіл туралы” заңы. 11.07. 1997.
3. Әлеуметтік-этикалық трактаттар. – Алматы: Ғылым, 1974. – 343
4. Тәжібаев Т. Жалпы психология. Алматы. 1993. 238 б.
- 5.Кішібеков Н. Философия. – Алматы: Санат, 1996. –186 б.

PSYCHOLOGICAL TERMINOLOGY AS ITEM SEARCH INFORMATION SYSTEM

Mira Baiseitova
teacher

Republic of Kazakhstan, Aktobe
K.Zhubanov Aktobe Regional State University
aktobedrp@mail.ru

Кілт сөздер: мәні, сөйлеу жағдайы, сөйлеу қызметі, білім беру.

Түйіндеме: Бұл мақалада ғылымдағы ағартушылық жағдайдың мәнін анықтау мәселесіне арналған. Педагогикалық ғылым білім беру және сөйлеу жағдайларының негізгі функцияларын анықтайды: бағдарламалау, қызықты, білім беру және тәрбиелеу.

Ключевые слова: сущность, речевая ситуация, речевая деятельность, образование.

Аннотация: Данная статья посвящена проблеме определения сущности речевой образовательной

ситуации в науке. Педагогическая наука определяет основные функции учебно-речевых ситуаций: программирующую, fascinativную, воспитательную и образовательную.

Special vocabulary is a set of lexical units (terms) and forms a broad area of interest for analysis and regulation. A distinctive feature of modern science is interdisciplinary research. In the linguistic encyclopedic dictionary, the term is considered as "a word or phrase denoting the concept of a special field or activity included in the General lexical system of the language, but only through a specific terminological system (terminology)" [1;506].

The term is created by terminologizing the words of a common language, reflects the main features of the concept in accordance with the level of development of modern science and technology and serves to name the concepts of various fields of knowledge. The term reduces the value of the productive words to one notion of having accurate and complete value. The term as an independent unit of the name does not exist autonomously, but as a part of a certain terminological system. Getting from a common language to a certain terminology, a polysemous word acquires unambiguity [2, p.73].

Reformatsky A. A. considers the terminology as a set of terms of the manufacturing industry, activities, knowledge, forming a special section of vocabulary, the most available to conscious regulation and regularization [3, p.62].

The term is "a complex three-layer formation that includes a sound or graphic component of the term structure, as well as an ideal semantic component of this structure, which is determined by the term's belonging to the lexical system of a natural language; logical superstrate, that is, meaningful features that allow the term to denote a General - abstract or specific concept in the system of concepts; terminological essence, that is, meaningful and functional features that allow the term to perform the functions of an element of the theory that describes a specific area of human knowledge or activity"[4, p.7].

Researchers offer many definitions of the term. But all definitions are United by the opinion that the term is any word with a clear definition that limits the conceptual sphere. The functional and semantic side of the term is emphasized.

Commissarov V. N. defines terms as "words and phrases denoting specific objects and concepts used by specialists in a particular field of science or technology".[7, p.78].

Terms are formed on the basis of common language means by processing the word-formation subsystem, subordinating it to the requirements and functions of terminological vocabulary.

According to the idea of the terminological field of A. A. reformed field for the term – this terminology, outside of which the word loses the characteristics of the term. Thus, the term should have an exact meaning, be part of a strict logical system and obey the rules of classification. Within a certain area of knowledge - an organized set of terms forms a terminosystem.

A terminosystem is a sign model of a certain theory in a special field of knowledge or activity. Its elements are lexical units of natural language, and the structure as a whole corresponds to the structure of the system of this theory. The term and the system are consciously constructed in the process of forming the provisions of any theory.

The main sources of formation of the term system are borrowings from other languages, international Fund, semantic methods of formation of new terms.

Thus, the terminological system (terminosystem) is characterized as a complex dynamic stable system, the elements of which are lexical units (words or phrases) of a particular language for special purposes, the structure of which isomorphic to the structure of the system of concepts of a special area of knowledge or activity, and the function is to serve as a sign (language) model of this special area of knowledge or activity.

The term system "Psychology" is a complex system, which is characterized by the mobility of the vocabulary, reflecting the essence of phenomena and processes through new terms.

A term can be any word with a definition that restricts the concept and separates it from the words of a common vocabulary. An artificially created word can also become a term. A set of terms in the relevant field of knowledge is a terminosystem, which is a sign model of a certain theory in a special field of knowledge or activity.

In real life, we deal with terms as part of the information presented in the text. The purpose of the presented work, as stated above, is to consider the peculiarities of the use of psychological terminology in professionally-oriented English.

Examples include the following.

The word "actor" is translated most often as an actor, but in the psychological text it takes the meaning of "subject of activity".

"Faculty" is not a faculty, but an ability or a gift.

The participle "gifted" takes the meaning "gifted with any abilities.

"Session" is seen as a psychometric session, not as a "meeting" or study time at school.

The polysemantic word "subject" in the psychological text has the meaning "subject".

Russian word "soul" in the common language corresponds to the English word "soul", and in the psychological context "psyche".

The meaning of English "technology" is not technology, but "technique".

Due to the difference between the conceptual apparatus of foreign and Russian psychology do not always coincide, there are problems with the selection of the appropriate equivalent in the language of translation. When choosing an adequate translation of terms, it is necessary to take into account many factors, which include the history of their appearance, their use and meaning.

The content of the term is revealed by its definition on the basis of the allocation of necessary and sufficient features of the concept. "The content of the word is revealed through its lexical meaning, which does not imply the logical allocation of features of the concept; in the word, in comparison with the term, a less certain volume of the concept, without the use of quantitative characteristics" [9;26].

Considering the concept of "term", it is necessary to consider its functions.

Terms, being a special concept of the scientific sphere of communication, give the text a scientific character, revealing its content. With such a characteristic as unambiguity, the term provides an accurate transfer of meaning in all the details of the text, saving time for a full understanding of the meaning, without resorting to the description of the meaning, which in turn saves on the amount of text. Any text is information, and the term allows to transfer at economy of lexical means the extensive volume of knowledge that testifies to the high level of its informativeness.

In fact, the information is encoded in a lexical unit more convenient for storage, transmission or processing. The term allows you to identify (identify) the object of information, having the function of identification. Any information is directed to the recipient, that is the addressee. The term in the text implements the tasks of such an effective organization of the text, which allows to present scientific information so that it is adequately understood by the addressee. It follows that the term has an address function.

So, we can conclude that the term has the following functions:

- formation of the scientific style of the text,
- saving time in understanding the content of the concept,
- significant reduction of characters in the text to one or more lexical units, which leads to a decrease in the volume of the text as a whole,
- high informative capacity,
- information coding,
- identification of information,
- addressing information.

These functions allow us to mark the thought processes that adapt the subject of knowledge in the world of theory and professionalism. The process of term creation is a social phenomenon, an organic part of the social process characteristic of the system of modern societies

Thus, it is clear that the professional language is not clear to everyone. To master them you need special training. Working in a certain sphere of human activity, it is necessary to master the terminology. The complexity increases if the task is to study terminology in a foreign language.

A professionally-oriented approach to learning a foreign language, which provides for the

formation of students' ability to communicate in a foreign language in specific professional, business, scientific fields and situations, taking into account the peculiarities of professional thinking, is of particular relevance.

Professional-oriented training is a combination of mastering a professionally-oriented foreign language with the development of personal qualities of students, knowledge of the culture of the country of the studied language and the acquisition of special skills based on professional and linguistic knowledge.

Professional-oriented foreign language training is now recognized as a priority in the renewal of education.

References:

1. Linguistic encyclopedic dictionary / edited by V. N. Yartseva. M., 1990.
2. Lotte D. S. Formation of the system of scientific and technical terms // Fundamentals of scientific and technical terminology. M., 1961. § 2: Independence of the term from the context. 73 p.
3. Reformatsky A.A. What is the term and terminology. - M., 2000. - 91 p.
4. Leichik V. M. terminology: subject, methods, structure. M.: LKI Publishing house, 2007. – 256 p.
5. Grinev-Grinevich S. V. Terminology. M.: Publishing center "Academy", 2008.- 304 p.
6. Barkhudarov S. G. On the meaning and tasks of scientific research in the field of terminology: Sat. Linguistic problems of scientific and technical terminology. - Moscow: Science, 1970.
7. Commissarov V. N. Translation theory (linguistic aspects): Textbook for institutes and faculties of foreign languages - M.: Higher. SHK., 1990. - 253 p.
8. Rozental D. E., Telenkova M. A. Dictionary of linguistic terms.- Moscow: Onyx, Peace and education, harvest, 2008.- 624 p.
9. Danilenko V. P. Russian terminology. Experience of linguistic description. M., "Science", 1977.- 246 p.

МОДЕЛИ РЕГУЛЯРНОЙ МНОГОЗНАЧНОСТИ ГЛАГОЛОВ ПЕРЕМЕЩЕНИЯ В ПРОСТРАНСТВЕ

Свиридова И.И.

к.ф.н., доцент

Казахстан, г.Актобе,

Актюбинский региональный государственный университет

им.К.Жубанова

Irinasviridova59@mail.ru

Кілт сөздер: семантикалық топ, тұрақты көп мәнді, көңістікте қозғалу етістіктері, семантика сөздер, сема

Түйіндеме: бұл мақала көңістікте өрын ауыстырудың көп мәнді етістіктерін зерттеуге арналған. Автор тілде бар осы етістіктерін тұрақты көп мағынасының бірнеше үлгілерін ұсынды. Талдау үшін қонес жазушыларының көркем шығармаларынан үзінділер алынды.

Key words: lexical semantic group, regular polysemitism . verbs of motion in space, word semantics , sema.

Summary: This article devoted to the study of multi-valued verbs of movement in space. The author presented several models regular polusemy of the language. Fragments from the works of art of Soviet writers are taken for the analysis.

Реальность существования полисемии как явления языка подтверждается регулярностью моделей лексико-семантического варьирования. Это отмечают ученые Ю.Д. Апресян, Д.Н. Шмелев, Е.С. Кубрякова, Л.М. Васильев, Л.А. Новиков, А.П. Чудинов и др.

Предметом нашего исследования являются многозначные глаголы ЛСГ перемещения в пространстве, функционирующие в текстах, как в первичных, так и во вторичных значениях. При описании моделей регулярной многозначности, как отмечает А.П. Чудинов, «необходимо охарактеризовать лексико-семантические группы, к которым относятся соответствующие слова в первичных и во вторичных значениях, а также типовой компонент семантики, служащий основой для развития вторичных значений.» [1, с. 47]. В качестве типового образца регулярной многозначности может быть представлена система значений глаголов ЛСГ перемещения в пространстве. Семантическая зона этой многочисленной

группы в современном русском языке характеризуется множеством значений. Самым продуктивным методом исследования лексико-семантического варьирования глаголов перемещения в пространстве, как считает А.П.Чудинов, является выявление и закрепление различных способов перемещения, которые объединены в семантические группы.

Вторичные, чаще всего переносные, метафорические значения могут иметь глаголы, обозначающие перемещение по горизонтали: *идти, бежать, ехать, плыть, приходиться, уходить, возвращаться*; глаголы, обозначающие передвижение по вертикали: *подниматься, опускаться, взлететь, падать*, а также глаголы со значением каузации горизонтального перемещения: *везти, гнать, тащить, сбрасывать*.

Рассмотрим несколько моделей регулярной многозначности глаголов перемещения в пространстве. В соответствии с одной из них эти глаголы могут обозначать во вторичных, переносных значениях общественные перемены: человек движется вперед к социальному успеху, поднимается по карьерной лестнице, иногда он останавливается, отстает и даже падает с достигнутых вершин власти. Приведем несколько примеров:

*Понимаете, Валя, вот ваш отец садовник, вы медсестра. А я всю жизнь **карабкался, карабкался*** (Ю. Трифонов);

Интерес представляет глагол перемещения в пространстве *карабкался*, употребленный в одном предложении два раза. В словаре С.И. Ожегова отмечено одно прямое значение этого глагола: *“подниматься, цепляясь ногами и руками”*. В данном случае глагол употребляется во вторичном, производном значении и означает *«стремление человека подняться по служебной лестнице,*

используя все возможности». Кроме этого актуализируются потенциальные семы *«трудоемкость»* и *«длительность т процесса»*.

Рассмотрим пример с глаголом горизонтального передвижения *возвращаться*:

*Не получится здесь-буду **возвращаться** в старую контору; там работы всем хватит.* (И. Штемлер)

Интересно, что семантика этого глагола представлена по-разному в лексикографических источниках. В словаре С.И. Ожегова этот глагол имеет одно значение, а в словаре Т.Ф.Ефремовой - это слово многозначное и представлено четырьмя лексико-семантическими вариантами:

1. Приходить, приезжать назад откуда-либо.
2. Вновь обращаться к какой-либо деятельности, к мыслям и т. п.
3. перен. Вновь появляться, наступать (о чувстве, состоянии и т. п.).
4. Страд. К глаг.: возвращать.

В данном случае актуализируется второй лексико-семантический вариант *“вновь обращаться к какой-либо деятельности”*.

В следующем предложении сочетание *далеко пойдет* означает: *“достигнет определенных высот в карьере”*.

Деловая женщина. Никакой диалектики. Далеко пойдет. (А. Иванченко)

Следующий пример с глаголом *выполз*:

*Из дремучего угла ты, Федот Васков, а в коменданты **выполз**.* (Б. Васильев)

Употребление в данном случае глагола *выполз* определяет отношение говорящего к герою событий и указывает на значимость новой деятельности для обоих собеседников. По семантике глагол соотносится с выражением *выйти в люди*, которое обозначает *“стать кем-чем-нибудь в результате каких-либо действий”*. Сформировалось вторичное значение с пометой *“неодобрительное”*- *“стать кем-либо”*.

Глаголы передвижения в пространстве могут в некоторых случаях обозначать интенсивность указанного в тексте перемещения. Например:

*В придворных сферах Петербурга началась передвижка персон, и кое-кто **подвинулся**, а кое-кто **поднялся** на ступеньку выше, и очень высоко **подскочил** Артемий Волынский.* (В. Пикуль)

Здесь мы видим, что глаголы вертикального и горизонтального перемещения

подвинулся, поднялся, подскочил употреблены во вторичных значениях и определяют карьерный рост отдельно взятых людей.

Первый глагол *подвинулся* употреблен в значении “*переместиться, уступить место*”. Глагол *поднялся* употребляется в переносном значении “*достигать более высокого уровня развития, совершенствоваться*”. Произошла трансформация значения глагола “*подскочил*”, сформировалось переносное значение “*резко подняться вверх по служебной лестнице*”.

В текстовых фрагментах с элементами рассуждения глаголы ЛСГ перемещения в пространстве тяготеют к лексически связанным и синтаксически обусловленным значениям:

*Екатерина Алексеевна, однако, памятуя о легкости дворцовых переворотов, последним из которых она сама была возведена на трон, не хотела отдаваться на волю случая. Всегда найдутся горящие головы, всегда сыщутся удалыцы, решившие **скакнуть** из грязи в князи.* (С. Наровчатов).

Скакать - Самостоятельно, быстро перемещаться. В данном случае глагол *скакнуть* является частью трансформированного фразеологического оборота “*из грязи в князи*” и обозначает “*быстро подняться по служебной лестнице*”. В структуре лексического значения глагола актуализируются семы «*скорость*», «*однократность действия*» и коннотативная сема «*неодобрительное*».

Помимо рассмотренной, глаголы передвижения в пространстве имеют еще несколько моделей многозначности. В определенных текстовых ситуациях они способны обозначать разные виды интеллектуальной деятельности человека и его эмоциональное состояние. Ср.:

*Постепенно **пришла** уверенность в себе, наладились отношения* (И.Штемлер). Здесь глагол *прийти* употреблен в значении “*настать, наступить*”.

*Лихачев лениво жевал перепаренное мясо, и настроение его все больше и больше **падало*** (Г. Марков). В этом примере глагол *падать* употреблен в переносном значении и обозначает “*становиться хуже, ухудшиться*”.

*Хорошие мысли **приходили** ему в голову: жаль только, что редко они там **оставались** надолго* (А. Тонков). В этом предложении глагол *приходили* обозначает “*появляться*”, а *оставаться* - “*сохраниться, не исчезнуть*”.

Кроме вышеуказанных моделей, глаголы указанной лексико-семантической группы способны обозначать временные изменения: время может идти, бежать, ползти, тянуться и т.п. Например:

*Время! Оно **крадется**.... Беззвучно **течет** по улице, меняет все вокруг. **Течет** время, рождаются и умирают деревья, рождаются и умирают люди.* (В. Тендряков) ***Катились** дни, быстро перепрыгивая через темные ямы ночей.* (М. Горький) ***И потекли** часы, складывающиеся в быстрые сутки, сутки - в еще более длинные недели.* (В. Астафьев)

Обратимся к словарю:

Красться – Проходить куда-нибудь тайком, незаметно.

Течь – 3.О времени, состоянии: идти, проходить, протекать.

В структуре лексического значения слова *катиться* в указанном предложении актуализируется лишь один компонент лексического значения «*двигаться*». Согласно следующей модели, полисемантические глаголы *идти, плыть, течь, летать, скользить, литься, сыпаться, ползти* во вторичных, производных значениях могут обозначать перемещение необычным способом в непривычной среде. Например: *змея потекла, самолетик бежит.*

*Змея отвела прочь голову и, струясь острозубчатой выестринкой спины, **потекла** в сторону.* (В. Иванов)

Следующий пример:

*Слухи о ночной засухе на юге **поползли** еще в конце июня: все горит на корню..., скотину **гоняют** на север. Ад на Пинеге начался дней 10 спустя после Петрова дня, с сухих гроз, когда вдруг по всему району **загуляли** лесные пожары.* (Ф. Абрамов)

В данном контексте употреблено сразу три глагола перемещения в пространстве: *поползли, гоняют, загуляли*. Все они - полисеманты. Исключение составляет глагол *загулять*,

который, являясь производным от многозначного глагола *гулять*, совершенно не соотносится с ним семантически, и имеет одно лексическое значение. Обратимся к Толковому словарю С.И. Ожегова:

Загулять - (разг.) Предаться веселью, кутежу.

Гулять-перен. Перемещаться в разных направлениях, распространяться.

Поползли - Начать ползти

Ползти – перен. (разг.) Распространяться, передаваться.

В двух случаях *слухи поползли и загуляли лесные пожары* мы наблюдаем метафорическое употребление глаголов, а в случае с глаголом каузативного значения *гнать* реализуется прямое, свободно-номинативное значение.

Гнать-Заставлять двигаться в каком-нибудь направлении. Интересны и другие частные случаи реализации моделей многозначности, связанные с обозначением перемещения и изменения взгляда человека. Например :

Смуглая кожа его лица, перерезанная уродливым глубоким шрамом, дрожала, губы искривились, темные, слепо прикрытые глаза бежали по комнате, минуя хозяина. (М. Горон)

Бегать – 5. О глазах : быстро менять направление взгляда (разг.).

В структуре лексического значения глагола *сполз* актуализируются только два компонента « спуститься,» « медленно.»

Взгляд его сполз вниз по его статной фигуре и вдруг загнулся. (С. Каледин)

Взгляд скользнул по коврику, книжной полке и задержался на фотографии матери в рамке. (А. Савельев)

Скользить – 2. Перен. О взгляде: быстро и плавно, не задерживаясь, распространиться, двигаться.

Его карие глаза блуждали при этом по разнообразным более или менее художественным безделушкам в мастерской... (В. Набоков)

Блуждать- 3. Перен. О взгляде, мыслях: менять направление, меняться, не сосредоточиваясь, не останавливаясь на чем-нибудь.

Способы создания текстовых метафор схожи для разных типов значений в том, что связаны с возможностями расширения границ согласования смыслов, с использованием слов смежных ЛСГ:

В окне кривлялись потоки дождя, и струи шлепали по земле так, словно босые люди бежали вокруг барака и часто и тяжело дышали. (Ф.Абрамов)

Рассмотрим лексические значения выделенных глаголов:

Кривляться- Делать ужимки, гримасы, держать себя неестественно, ломаться (разг.).

Шлепать-1. Ударять, стучать.

2. Бить, давать шлепки.

3. Ходить шаркающей походкой (прост.); вообще ходить (разг.).

В первичном значении глагол *кривляться* обладает ограниченной сферой применения и согласуется с узким кругом слов, обозначающих определенные лица (человек, люди, дети). Созданию метафоры способствовало расширение границ семантического согласования этого глагола. Глагол *шлепать* употреблен в прямом, основном значении.

Следующий пример интересен употреблением глагола *рысить* в метафорическом значении:

Стоило ему начать быстрее выбирать конец, как лодка рысила на волнах, кидалась из стороны в сторону с задранной передней частью. (Ф. Абрамов)

Семантическая структура глагола *рысить* представлена двумя ЛСВ:

Рысить – 1.(разг.) Бежать рысью, а также ехать рысью на лошади.

2.О человеке: бежать, часто перебирая ногами.

Ни одно из указанных значений глагола *рысить* не актуализировалось в нашем предложении. Но дифференциальные и ассоциативные признаки “перемещение”, “скорость”, имеющие место в первичных значениях глаголов, сохранились и актуализировались во вторичных. Рысить- значит быстро перемещаться. Глагол *кидалась*

в системе также ориентирован на лицо одушевленное . В нашем случае наблюдается метафорическое употребление указанных глаголов.

Кроме описанных выше моделей регулярной многозначности существуют и другие общие и частные модели. Интересно, что в конкретных текстах художественных произведений мы нередко можем наблюдать примеры взаимодействия разнообразных типов моделей многозначности.

Список использованной литературы:

1.Чудинов А.П. Типология варьирования глагольной семантики. /Уральский университет. Свердловск. Изд-во Уральского университета. 1988 -144с.

2.Толковый словарь русского языка. /С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. РАН, институт русского языка им. В.В. Виноградова. Москва.-2008.

СТУДЕНТТЕР БОЙЫНДА КІЛТТІК ДАҒДЫЛАРДЫ (SOFT SKILLS) ҚАЛЫПТАСТЫРУДА АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

Бахтиярова Г.Р., п.ғ.к., доцент
Сағадатов Р.Т., «Педагогика және психология»
мамандығының 1-курс магистранты
Қазақстан, Ақтөбе. Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ. Aibol04@mail.ru

Ключевые слова: студент, нравственное воспитание, ключевые навыки, гибкие навыки, рынок труда, социализация студентов, формирование навыков

Аннотация: современная политика в области высшего образования определяет стратегические ориентиры профессионального образования, направленные на запросы общества и будущих работодателей, касающиеся высокого качества подготовки выпускников вузов. В данной статье рассматривается роль и значение нравственного воспитания при формировании гибких, ключевых навыков у студентов.

Key words: student, moral education, key skills, soft skills, labor market, student socialization, skills formation

Summary: the modern policy in the field of higher education determines the strategic orientation of vocational education aimed at the demands of society and future employers concerning the high quality of training graduates This article discusses the features of moral education in the formation of flexible skills among students.

...Жоғары оқу орны бірыңғай кадр даярлаумен ғана шұғылданса,
онда ұзаққа бармаймыз. Тәрбие мәселесін тұтастай халықтың арасында
жүргізіп отыратын, жұртқа үлгі-өнеге көрсететін
мекеме болса ғана оның мерейі үстем болмақ.
Мұхтар Арын

Студенттердің бойында кілттік дағдыларды қалыптастырудағы адамгершілік тәрбиесін жүзеге асырудың педагогикалық маңызын айқындау бүгінгі күн тәртібіндегі проблемалық мәселелердің бірі. Оның өзектілігін студенттерге яғни болашақ мамандарға қойылған заманның жаңа талаптарымен байланыстыруға болады. Елбасының жолдауларындағы адами капитал сапасын білім беру жүйесінің рөлін өзгерту арқылы арттыру, яғни, білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру (2017) мен жоғары оқу орнының табыстылығын бағалаудың басты критерийі – оқу бітірген студенттердің жұмыспен қамтылуы, жалақысы жоғары жұмысқа орналасуы (2018) деген ойларының қазіргі логикалық жалғасы болашақ мамандардың кілттік дағдыларды меңгеруімен сабақтастық тауып отыр [1; 2].

Соңғы жылдары жоғары мектептегі білім берудің міндеттерінің бірі – студенттерге кәсіби құзыреттіліктерді меңгертумен қатар өмір бойы сол кәсіби құзыреттіліктерді жаңартып, жақсартып отыруға деген студент ынтасын, дағдыларын қалыптастыру. Бұл дағдылар соңғы кездері қазіргі әлеметтану мен экономика ғылымдары саласында «кілттік» деген жалпы жинақтық ұғыммен беріліп жүр. Ол дағдылардың тізбегін қазіргі уақытта жұмыс берушілер мен еңбек нарығы ұсынуда. Осыған орай, бірнеше жылдар бұрын еліміздегі білім бағдарламаларының негізгі басымдығы білімді өзгерту мен игеру, соған ұдайы бейімделу болса, инновация мен жылдамдық әлемдік бәсекеге қабілеттіліктің басты

белгісіне айналған нарықта студенттердің өмірлік маңызы бар дағдылары білім бағдарламаларының өзегіне айналуға. Бұл фактор заманауи қоғамның жылдам өзгеріп отыратындығымен тікелей байланысты.

Жоғарыда айтқандай осы заманның талабы кілттік дағдылар. Олар ғылыми айналымда «soft skills» яғни ағылшын тілінен аударғанда «гибкие навыки» атауларымен тең дәрежеде қолданылып жүр. Сонымен оқыту мен білім беру, жастарды әлеуметтендіру, сәйкесінше іріктеу және біртіндеп жақсы жаққа қарай өзгеруіне ықпал ету, бәсекеге қабілетті және қажетті маман даярлау мәселелерінде жаңалық болған «soft skills» дегеніміз не?

Бірнеше анықтамаларды талдай келіп, оқыту мен білім беру және әлеуметтенуде негізге алынған «ConsultPM» интернет ресурсының келесі анықтамасын ұсынамыз: Soft skills – это собирательный термин, ссылающийся на множество вариантов поведения, которые помогают людям в работе, а также успешно социализироваться. А мы с вами знаем, что социализация – это когда человек взаимодействует с другими людьми, даже если это взаимодействие происходит не лично лицом к лицу, а через интернет, телефон или даже через бумажные письма. В конце, soft skills – это хорошие манеры и черты личности, необходимые для взаимодействия с другими людьми и построения с этими людьми хороших отношений. Есть и плохие черты личности, плохие манеры – но они не помогают строить хорошие отношения, а следовательно мы исключаем их из набора soft skills. Бұдан біз кілттік дағдалар дегеннің жалпы атау екендігін және оның адамның бойындағы бірнеше қасиеттердің жиынтығынан құралатындығын байқаймыз [3].

Қазіргі экономика мен еңбек нарығы азаматтардан кілттік дағдалардың игерілгендігін талап етуде, ал өндірістің негізі қозғаушы күші, нәтижелігі жұмысшылардың кілттік дағдыларды меңгергендік коэффициентмен өлшенеді. Осы орайда біздің пікірімізше маман даярлаудағы кілттік дағдылар дегеніміз студенттердің бойындағы әлеуметтену процесіне түсуіне ықпал жасайтын, олардың қазіргі өмір заңдылықтарына бейімделіп, қоғамдағы табиғи бәсекелестікке түсе алатын, кәсібінің барысында заманауи кәсіби құзыреттіліктерді бірден меңгере білетін біліктілік қасиеттердің жиынтығы. Ол қандай қабілеттер? Оны анықтау үшін біз қазіргі ғылымда дүниежүзілік маңызға ие екі баяндамадағы кілттік дағдалардың тізбегіне назар аудардық.

Біріншісі бүкіл дүниежүзілік форумының эксперттері жасаған «The Future of Jobs» баяндамасының қорытындысы (15 мемлекеттегі 9 сектор бойыншы жұмыс жасайтын 350 директорлар арасында жүргізген сауалнама негізінде). Онда 2020 жылы әлемдік және кез-келген мемлекеттің еңбек нарығында трендте болатын 10 дағдалар атап көрсетіледі. Екіншісі американдық болашақ институтының «Future Work Skills» зерттеулерінің нәтижесі. Бұнда да біз келер жылдардағы адами капиталдың нәтижелігі мен жұмыс берушілердің негізі талаптарында болатын 10 дағдыны байқадық. Олардың, яғни екі ресурстағы ғылыми тұжырымдардың мазмұны мен өзіндік ерекшеліктерін және тұлғаның өмірі мен қызметтегі артықшылықтарын қалай танытатындығы туралы ойларды біз осы ғылыми көзқарасымызды баяндауда арнайы кесте мазмұнына енгізіп салыстырмалы түрде ұсынуды жөн көрдік:

«The Future of Jobs»	«Future Work Skills»
<p>1. Когнитивная гибкость Это включает в себя креативность, умение логически мыслить и доказывать свою правоту, а также умение видеть и решать проблемы. Это также означает умение адаптироваться в зависимости от того, с кем вы общаетесь.</p>	<p>1. Умение понимать смыслы – то есть четко видеть значение того, что вам хотят донести. Это важнейшее качество для принятия верных решений, и в нём ни один суперкомпьютер человека не заменит.</p>
<p>2. Умение вести переговоры Это качество будет пользоваться особенно высоким спросом в сферах, связанных с компьютерными науками и математическими вычислениями, в частности с анализом данных</p>	<p>2. Социальный интеллект – умение чувствовать настроения других, вызывая у людей желаемые реакции. Способность «подстроиться» под собеседника и донести свои идеи.</p>

и разработкой программного обеспечения.	
3. Ориентированность на помощь Это качество описывается экспертами как поиск различных способов помогать другим. Насколько вы помогаете членам своей команды?	3. Умение мыслить вне рамок и правил, то есть адаптивное мышление. Это способность реагировать на уникальные неожиданные обстоятельства.
4. Умение принимать решения По мере того как организации накапливают все больше и больше данных, им необходимы сотрудники, которые могут анализировать эти данные и на их основе принимать разумные и адекватные решения	4. Межкультурная компетентность. В современном мире важно умение работать в любой среде, где бы вы ни оказались. Это требует знания языков, умения приспосабливаться к обстоятельствам, знать культурные особенности разных стран.
5. Эмоциональный интеллект Роботы могут многое делать, однако они не могут считывать человеческие эмоции так, как это делают люди. По крайней мере пока это невозможно.	5. Вычислительное или аналитическое мышление – способность оценивать большие объёмы данных, выделять главное и делать выводы, основанные на них.
6. Умение сотрудничать Этот навык также попадает в категорию навыков социального взаимодействия	6. Медийная грамотность – способность критически оценивать информацию и использовать современные медийные инструменты для коммуникации
7. Умение управлять людьми В отчете ВЭФ речь идет о том, чтобы уметь мотивировать людей, развивать их способности и умения, а также умение выбирать лучших сотрудников на нужную должность	7. Междисциплинарность. Идеальный сотрудник будущего – профессионал экстра-класса в своей сфере, обладающий при этом знаниями и в других, смежных сферах.
8. Креативность Это один из самых важных навыков, которые хотят видеть в своих подчиненных работодатели	8. Проектное мышление – умение видеть и разрабатывать задачи и процессы, которые дадут нужный результат.
9. Критическое мышление По мере того как нарастает уровень автоматизации процессов, растет и необходимость в тех сотрудниках, которые умеют критически и логически мыслить. Это частично связано с тем, что машины необходимо направлять в нужную сторону, чтобы они работали эффективно.	9. Управление информацией, то есть способность отфильтровывать только самую важную информацию, используя для этого все достижения технического прогресса.
10. Умение решать сложные проблемы Технологии существенно упрощают жизнь, однако они могут также ее и усложнить. И без вмешательства человека результаты использования технологий могут быть весьма плачевными.	10. Умение работать удаленно, будучи членом виртуальной команды. Современный бизнес глобален, и рабочие группы корпораций часто находятся на разных континентах. Члены таких виртуальных команд должны продуктивно работать где угодно, даже на отдаленном острове с ноутбуком или планшетом.

Кесте мазмұнын талдап қарастырсақ, жүйеленген ХХІ ғасыр тұлғасына қажетті деген дағдылардың барлығы дерлік бүгінгі күні өзекті. Олардың өзектілігі мен қажеттілігі туралы жоғарыда біз сөз қозғап өттік. Сонымен қоса кестедегі дағдыларды талдай отырып, біз аталған қабілеттердің болашақ маман-студенттерге берер мүмкіндіктерін де анықтап көрсетуге талпындық. Олар:

- Өзгермелі жұмыс нарығында жұмыссыз қалмау;
- Жақсы жұмыс орындарына жұмысқа орналаусы;
- Жоғары еңбекақы талап етуі;
- Жұмыс жасау арқылы білім алуына, кәсіби біліктілігін жетілдіріп отыруға жағдай

жасау және т.б. [4,5].

Осы тұста біздің ойымызша қазіргі айтылып жүрген студенттердің бойындағы аталған дағдыларды қалыптастыруда ескерілуі керек өте маңызды мәселе, мақсатты, жоспарлы адамгершілікке тәрбиелеу деп білеміз. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрі К.Н. Шәмшидинованың пікірінше, біз мақалада атап өткен кез-келген кілттік дағдылардың басында адамгершілік тәрбие тұруы шарт. Біз бұл тұжырымды толық қолдаймыз және өз ғылыми зерттеулерімізде негізге алып келеміз. Бұл мәселені ол отандық КТК телеарнасындағы «Басты кейіпкер – халық қалаулысы» атты бағдарламасында журналистерге берген сұхбатында көтерген болатын [6].

Біздің негізгі ойымыз ЖОО жағдайында студенттердің «қазір және осында» бейімделуі мен әлеуметтенуі процесін басқарып, жүзеге асыруда, яғни, оларға кілттік дағдыларды меңгертіп, үйрету барысында адамгершілік тәрбиесі қағидаларының басты назарда болуының маңызды мәнге ие болып, өзге талаптармен табиғи сабақтастық табуы мәселесі. Оған бірнеше себептер бар.

Біріншіден, өзінің әке-шешесі, ата-бабасы өсіп-өнген жерінде өсуі, туған елі мен тұрған жерінің қадір-қасиетін, табиғат сырын терең ұғынып, болашақты жалғастыратын ұрпақ екендігін сезініп өсуі, өз өлкесінің суын, нуын қастерлей білуі, ұғынуы деген өмірлік қағидалардың адамгершілік тәрбиесінің негізі екендігі.

Екіншіден, осы уақытқа дейінгі аталған кілттік дағдалардың маңыздылығы, оны ешбір жасанды интеллекттің, озық робототехниканың, цифрлық құралдардың жасай алмайтындығы мен тек адам баласына ғана тән әрекеттер негізінде көрініс беретін ерекшелігінде деп білеміз. Сәйкесінше бұл дағдылардың барлығы биологиялық тіршілік иесі адам ретінде, әлеуметтік тіршілік иесі ретінде жалғыз адам болмысына тән мүмкіндіктер, қабілеттер. Бұл дағдылардағы негізі, жанды қарым-қатынастарды жүзеге асыра алатын, барлық жағдаяттарды сезіне алатын, өзінің мінез-құлқы бар адамдар ғана. Бір сөзбен айтқанда адамгершілігі мол азаматтар.

Сонымен студенттер бойында кілттік дағдыларды (soft skills) қалыптастыруда адамгершілікке тәрбиелеудің маңызы туралы пайымдауларымызды қорытындылай келе, біз еліміздегі жүзеге асып жатқан төртінші индустриялық революция адамзатты роботтандырып, көптеген өзгерістердің өрбуіне түрткі болып қана қоймай, ғаламдық өркениет талаптарын тұлғаға мақсатты ықпал етуде адами қасиеттердің мәнін жаңа талаптарға ықпалдастырып, қайта қарастырып отыруы тиіс деп білеміз. Осы орайда жұмыс пен қоғамдағы адамдардың дұрыс және қажетті бейімделуіне кілттік дағдылар сөзсіз керек болса, ол дағдылардан бұрын осы кезеңдегі қауіп-қатерлерді ескеріп, ең алдымен қоғамдағы әрбір тұлғаға адамгершілік тәрбие беріліп, кез-келген дағдыны үйретер кезде дәстүрлі халықтық педагогикалық мәдениеттен бастау алған адамгершіліктік қағидалар қатаң басшылыққа алынуы тиіс. Өйткені тәрбиедегі тұлғаға деген осынай қатынас заңдылығының сақталуы ғана қоғамда жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды сақтап қалудың бірден бір заңдылығы. Сайып келгенде, әлемде тұрақты ештеңе қалмаған кезде, ең маңызды құндылық адамдық қасиеттер болмақ және ол қазіргі өзгермелі әлемдегі адамзатты түрлі саяси, мәдени, рухани апаттардан құтқармақ басты қару деп білеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты жолдауы.
2. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына 2018 жылғы 5 қазанындағы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты жолдауы.
3. «ConsultPM» интернет ресурсы <https://consultpm.com/>
4. Сетевое издание «Вести. Экономика (vestifinance.ru)»: <https://www.vestifinance.ru/articles/95955>
5. Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасының Қорының ресми сайты <http://presidentfoundation.kz/>
6. «КТК» АҚ-ның сайты https://www.ktk.kz/kz/programs/slugi_naroda/116501/

ТӨРТІНШІ РЕВОЛЮЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Бахтиярова Г.Р., п.ғ.к., доцент
Тоғайбай А.С., «Педагогика және психология»
мамандығының 1-курс магистранты
Қазақстан, Ақтөбе қ. Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ, Aibol04@mail.ru

Ключевые слова: личность, общение, коммуникация, коммуникативная культура, способность.

Аннотация: в статье рассматривается значимость коммуникативной культуры студентов в нынешних условиях. А также определяем значение и сущность коммуникативной культуры у студентов в процессе социализации.

Key words: personality, communication, communicative culture, ability.

Summary: the article discusses the importance of the communicative culture of students in the current environment. And also determine the essence of the communicative culture of students in the process of socialization.

Қазақстан Республикасы егеменді ел болғалы ғылым, мәдениет салаларында атқарылып жатқан шаралардың барлығы жастарға жалпы адамзаттық және жеке ұлттық игіліктер негізінде тәрбие мен білім беру ісін неғұрлым жоғары деңгейге көтеруге бағытталуда. Оған тағы бір себеп ақпараттық технологиялар мен қазіргі әлемдік жаһандану процесімен бірге жүрген төртінші индустриялық революция біздің күнделікті өміріміз бен іс-әрекетімізді ғана емес, бүкіл болмысымыздың түбегейлі өзгертертуді талап етуде. Бұның барлығы бүгінгі жоғары мектеп жағдайында студенттердің коммуникативтік мәдениетті ашық азаматтық қоғам және әлемдік нарықтық экономиканың қажеттіліктеріне сай, бәсекеге қабілетті деңгейде толық меңгеріп шығуын қамтамасыз етудің өзектілігін айқындайды.

Студенттердің коммуникативтік мәдениетінің жоғары болуының маңыздылығын әлемдік өркениетті елдердің тұлғаға деген жаңа талабы мен еліміздегі ұлттық саясаттың бағыттарына байланысты айқындап көрсетуге талпынып көрейік:

Біріншіден, Мәңгілік Ел – патриоттық актісінде «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы балалар мен жастардың бойында әлеуметтік жауапкершілікті, Қазақстандық қоғамның игілігі және бірлік сезімі үшін еңбек етуге дайындықты тәрбиелеуге бағытталғандығы туралы көрсетілген. Қоғам игілігі мен бірлік сезімі үшін еңбек етудің бір бағыты адамдардың, әсіресе түрлі этнос өкілдері арасындағы дұрыс қарым-қатынастың болуы, яғни тұлғалардың коммуникативтік мәдениеттілік деңгейіне тәуелді [1].

Екіншіден, қоғамдық тұжырымдамалық мәні зор «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» бағдарламасындағы білімнің салтанат құруы туралы тұжырымдардың маңыздылығы. Олар «Тәрбиелік іс-шара»: алға қойылған мақсатқа жету деңгейінің өлшеу критерийлері әдістемелік ұсынымдамаларында қазіргі заманғы жастардың негізгі құзыреттілігі – өмір бойы оқу қабілеті деп көрсетіліп, ол қабілеттің бірнеше бөліктері келесідей жіктелінген:

- «Үздіксіз білім беру моделі», «өмір бойы білім беру»;

- тұлғалық өсу: өздігінен білім алу, ішкі ресурстарды жандандыру, өмірлік стратегия құру;

- жоғары коммуникативтік деңгейді дамыту: әртүрлі мәдениеттер, діндер, кәсіптер және т.б. өкілдеріне құрметпен қарау

- ана тілі мен шетел тілдерін жетік меңгеру;

- ақпараттық технологиялардың дағдыларын: жаңа ақпараттық технологияларды қолдану, құжаттамамен жұмыс істеу, оларды ұйымдастыру мен жіктеу, модельдеу және есептегіш құралдарды қолдана білу керек. Бұдан біз білім ең негізгі ресурсқа айналған және жоғары бағаланатын байлық екендігін ескеріп, оған жетудің негізгі жолдарының бірі тағы да коммуникативтік екендігін аңғарамыз [2, 33 б].

Үшіншіден, жалпы жеке тұлғаның жалпы адами қарым-қатынас іскерлігі мен дағдыларын үйренуінің маңыздылығы, оның дәл қазіргі қоғамдағы қажеттілігін әлем ғалымдарының көзқарастарымен сабақтастық табуынан көре аламыз. Бұл орайда

дүниежүзілік Давос экономикалық форумының президенті Клаус Шваб өзінің «Төртінші индустриялық революция» атты еңбегінің толық бір «Адами қарым-қатынас» деп аталатын бөлімінде тұлғаның жалпы адами қарым-қатынас іскерлігі мен дағдыларын үйренуінің маңыздылығын атап көрсетеді. Автор Мичиган штаты университетінің ғылыми топтары мен Массачусетс технологиялық институтының зерттеушісі келтірген факторға сүйеніп жасөспірімдердің өздерінің арасындағы, отбасымен, туғандарымен, жалпы адамдармен бетпе бет сөйлесудің, сұхбаттасудың амал әрекеттерін білмегендіктен қарым-қатынасқа түспейтіндігін атап көрсетеді де, цифрлық технологиялар бой ұрған тұста әлеуметтік байланыстармен тығыз, жанды қарым-қатынастарды жүзеге асыратын адам болып қалыптасу жастар үшін ең басты қажеттілік деп тұжырымдайды [3,107 б]. Ғалымның бұл пікірімен біз де толық келісеміз.

Бұл орайда қазіргі жоғары білімнің осы сәттегі негізгі мақсаты – өзін-өзі «сата» алатын, бәсекеге қабілетті, кілттік дағдыларды игерген, мобильді мамандарды даярлау. Бұл ретте студенттердің бойында меңгерілуі керек басты қабілет – коммуникативтік. Ол қабілеттің студенттердің негізгі қоғамдық-әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыратындай деңгейде болуы тікелей коммуникативтік мәдениетке, оның деңгейіне қатысты. Жалпы біз көтеріп отырған зерттеу мәселесіне қатысты тақырыптың өзегі – коммуникация. Қазіргі әлемдегі коммуникация ұғымына берілген анықтамаларға «Тіл және мәдениетаралық коммуникация» кітабында М.В. Ломоносов атындағы ММУ-дің еңбек сіңірген профессоры С.Г.Тер-Минасова тоқталады. Аталған еңбекте коммуникация – (1) қатынас, қарым-қатынас; (2) қарым-қатынас актісі, (3) бір не одан да көп тұлғалардың арасындағы өзара түсіністікке негізделген байланыс; (4) бір тұлғаның екінші бір тұлғаға ақпаратты хабарлауы; (5) қарым-қатынаста немесе ақпаратты беруде пайдаланылатын жүйелер мен үрдерістер; (6) бұл сондай-ақ адамдардың бір-бірімен қатынас орнатуы, бір-бірінің сезімін түсіну тәсілі деген тұжырымдар арқылы көрсетілген [4, 16-17 б].

Біз өзіміз қарастырып отырған осы коммуникация мәдениеті, яғни коммуникативтік мәдениет тәртіп қағидасын анықтайды, құндылықтар жүйесін, идеалдарды, нормаларды айшықтайды және шығармашылық қызметте өзінің дербестігін көрсетуде қарым-қатынасты ұйымдастыруға, байланысты орнатуға, оларды дамытуға, келісуге, тәртіпке келтіруге және түзетуге көмек береді деп білеміз. Біздің пайымдауымызша кез-келген қарым-қатынастың нәтижелігі, оның мақсатқа жетуі, белгілі бір мүдделердің дұрыс қорғалуы, көзқарастардың таласынан ақиқаттың анықталуы, мәселелердің оң шешім табуы барлығы коммуникативтік мәдениетке тәуелді. Бірнеше сөздіктерді қараған уақытымызда, біз нақты «коммуникативтік мәдениет» тіркесінің анықтамасын таппадық. Дегенмен, психология ғылымының сан түрлі салаларына арналған энциклопедиялық сөздікте «коммуникативті қабілеттер» деген ұғым беріліп, оған басқалармен қатынасында көрінетін адамның қабілеттіліктері. Қарым-қатынас адамдарды тыңдау және түсіну, оларға ықпал ету, олармен жақсы байланыстар орнықтыру және ол іскерлік арақатынастар арқылы көрінеді деп түсініктемелер беріледі. Басқа адамдармен қатынасында көрініс беретін мінез қасиеттерінің жиынтығы. Коммуникативтік интеллект – адамның адамдармен қарым-қатынасында пайда болатын мәселелерді шешуде көрініс беретін ақыл-ой қабілеттерінің жиынтығы. Осы сөздікте берілген анықтамаға орай, біз коммуникативтік мәдениет дегенді коммуникативтік қабілеттердің әлемдік қарым-қатынас өркениеті немесе жеткен жетістіктерін, моральдық-қоғамдық нормаларды, адам мінез-құлқын, дүниетанымын, жеке өмірін, тұлғалық ерекшеліктерін ескеріп дұрыс қолдануы деп тұжырымдаймыз [5, 268 б].

Сонымен қатар, ғылымда М.В. Ломоносов атындағы ММУ-дің профессоры, психология ғылымының докторы Ю.В. Жуков «Коммуникативтік мәдениет дегеніміз – мәдениет, білім беру алаңында тиімді орнығу үшін, әлеуметтік ортаға тез сіңу үшін, кәсіби іс-әрекетінде өз білімін жетілдіру және өзін дұрыс көрсете алуындағы адамның жүйелік мінездемесі» деген анықтама беріп, коммуникативтік мәдениетті қалыптастырушы 3 факторды анықтап көрсетеді. Олар: коммуникативтік этикеттің ережелері, коммуникативтік өзара іс-қимылды келісу ережелері, өзін-өзі басқару ережелері (өзін-өзі таныстыру) [6].

Осылайша біз ғылымдағы түрлі көзқарастар негізінде «коммуникативтік мәдениет» ұғымының мәнін анықтап, оның қалыптастырушы факторларын ажыратып көруге талпындық. Енді оның студенттердің әлеуметтенуі процесіндегі маңыздылығын қарастырсақ. Қазіргі кезде болашақ маман дайындау үшін, бәсекеге қабілеттілікті қажет етіп отырған жаһандық талап ең алдымен маманның кез-келген ортада жоғары мәдениетті қарым-қатынас жасай алуында екендігін көрсетуде. Оған негізгі себеп цифрлық кеңістік. Бүгінде студенттердің көбі өздерінің бос уақыттарын интернетте өткізеді. Бұл өз кезегінде студенттердің таным қабілетінің төмендеуіне әкелетіні сөзсіз, ол туралы бізге дейін де бірқатар пікірлер айтылып жүр. Тәулік бойы желіге қосылып тұратын барлық цифрлық құрылғыларға деген шамадан тыс назарымыз адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасау деңгейін төмендетуде деп қорытындылай аламыз. Және бұл факт біздің тақырыбымыздың өзектілігін тағы бір айқындап қана қоймай, жан-жақты зерттеулер жүргізуімізге жол ашады.

А.А. Леонтьев бойынша, ғылым үшін адам қоғамы қарым-қатынассыз мәнсіз, өйткені, қарым-қатынас индивидтің тұрақталу тәсілі және олардың даму құралы болып табылады. Тұлға қарым-қатынассыз дами алмайды. Тұлға дамуының негізгі көзінің бірі – коммуникация болып табылады.

Жалпы тұжырымдай келе айтқанда, адам баласы қоғамның қай кезінде болмасын өзінің материалдық және рухани қажеттіліктерін өтеу мақсатында саналы еңбек әрекетімен айналысушы. Әр тұлға тек толыққанды адам – адам жүйесіндегі табиғи қарым-қатынас арқылы дамып, жетіледі. Қорытындылай келе айтқанда, бүгінге дейінгі түрлі технологиялар, ең алдымен, бізге артық күш жұмсамай, көп нәрсені тез әрі нәтижелі етіп жасауға мүмкіндік туғызып келді. Сонымен қатар, ол адамдардың жеке дамуына да жағдай жасайды. Алайда олардың қолдану аясының әлеуметімен қатар, орасан зор қауіп әкелетінін де көріп отырмыз. Ал ол қауіптерге төтеп берудің ең тиімді амалы біздің көзқарасымызша, адамдардың жоғары мәдениеттілік деңгейіндегі қарым-қатынасы, қарым-қатынас әдебі болып қалмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Мәңгілік Ел» патриоттық актісі (Толық мәтіні), «ҚазАқпарат» Халықаралық ақпараттық агенттігі https://www.inform.kz/kz/mangilik-el-patriotyk-aktisi-tolyk-matini_a2897386
2. «Тәрбиелік іс-шара»: алға қойылған мақсатқа жету деңгейінің өлшеу критерийлері (бәсекелік қабілет; прагматизм; ұлттық бірегейлікті сақтау; білімнің салтанат құруы; Қазақстанның революциялық емес эволюциялық дамуы; сананың ашықтығы») әдістемелік ұсынымдамалары – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. – 143 б.
3. Шваб Клаус. Төртінші индустриялық революция. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018 жыл. – 200 б.
4. Тер-Минасова С.Г. Тіл және мәдениетаралық коммуникация. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018 жыл -320 б.
5. Психология: Энциклопедиялық сөздік. Бас ред. Б.Ө.Жақып. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. – 624 б.
6. Интернет ресурс: Психология общения Copyright © 2014 All Rights Reserved

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОЦЕССА ТВОРЧЕСКОГО ВООБРАЖЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Белая Е.Н. – студентка I курса,
специальность «Психология»,
Абрамов В.В. – магистр педагогики, старший преподаватель
кафедры педагогики и психологии
Актюбинский региональный государственный университет
имени К. Жубанова
Казахстан, г. Актобе, valentin.abramov@mail.ru

Кілт сөздер: оқушылар, жыныс, жас, шығармашылық даму

Түйіндемe: мақалада шығармашылық қиялдың ерекше ерекшеліктері сипатталады: бастауыш мектеп жасындағы балалардың жыныстық, жас ерекшеліктері, қауымдастықтарда көрініс табуы және керемет импровизация.

Ключевые слова: младшие школьники, специфические особенности развития творческого воображения, пол, возраст.

Аннотация: the article describes such specific features of the creative imagination as sex, age characteristics of children of primary school age, manifested in associations, fabulous improvisations and comic constructions.

Многие ученые спорят о сущности воображения и о его связи с другими процессами. А.В. Брушлинский, В.Вундт, О.К.Тихомиров и другие ученые отрицают существование воображения как особой формы отражения действительности, акцентируют внимание на сходстве воображения и мышления и доводят это до тождества указанных процессов [2, с.6]. Другие же исследователи такие, как М.Б.Беркенблит, Л.С.Выготский, А.Н. Леонтьев, А.В.Петровский, Т.Рибо считают воображение самостоятельным процессом, который имеет тесную связь с другими процессами, но не уподобляется последним [2, с.6].

Придерживаясь второй точки зрения, Волгуснова Е.А. полагает, что различий в механизмах воображения и мышления намного больше, чем их сходства, так как механизмами творческого воображения являются не только диссоциация, ассоциация, типизация, которые идентифицируются с такими операциями мышления, как анализ, синтез, обобщение, но и анимизм, антропоморфизм, травестирирование, гиперболизация и другие механизмы, которые не имеют прямого отношения к процессу мышления [1, с.44].

Ученые выделяют творческое воображение, механизмами которого являются ассоциация, диссоциация (Л.С.Выготский), анимизм, антропоморфизм, гиперболизация, травестирирование, реконструкция, типизация, агглютинация и т.д. (С.Л.Рубинштейн), преобразование образов по форме и по содержанию (М.М.Рыбакова), превращение предметов в другие предметы и состояния (И.В. Бондаренко) и т.д. [2, с.7]. Критериями творческого воображения считаются беглость, гибкость, оригинальность и разработанность (Е.П. Торренс), сила, широта и критичность (А.Я. Дудецкий) [2, с.7].

Л.С.Выготский считает, что фантазия ребенка в отличие от фантазии взрослого строится на репродуктивных элементах и более возбудимых, чем у взрослых людей, чувствах и характеризуется большой раздражимостью, интенсивностью эмоций и скачкообразностью творческого процесса. В конце дошкольного возраста большинство детей изменяет излюбленную форму своего творчества – рисование - на те или иные разновидности словесного творчества [3, с.26-32]. Аналогичной точки зрения придерживаются В.В. Давыдов, Е.И.Игнатьев, Н.В.Иванова, Е.Е.Сапогова. Взгляды этих ученых иллюстрируют описанные Н.А. Кора две стадии развития творческого воображения в младшем школьном возрасте. Первая стадия предполагает опору на конкретные предметы, когда первоклассники представляют начальное и конечное состояние объекта, упускают его основную часть. В конце второго, а затем в третьем классе наступает вторая стадия развития воображения, когда у учащихся в воображении увеличивается количество признаков и свойств в образах, прослеживается взаимосвязь самих объектов [4, с.26-32].

В младшем школьном возрасте усиливается тенденция к возрастанию степени творческой переработки образов представлений. В начале младшего школьного возраста воображению детей свойственны опора на наглядность и низкий уровень критичности; к концу третьего года обучения эти особенности воображения исчезают, и начинает интенсивно развиваться вербальное воображение (А.Г. Рузская) [2, с.26].

Обобщая анализ данной проблематики, Е.А. Волгуснова отмечает малоизученность особенностей развития творческого воображения у младших школьников. Вместе с коллегами она провела экспериментальное исследование, в котором принимало участие 300 младших школьников г.Тюмени. На этапе констатирующего эксперимента использовались тест Г.Роршаха и Е.П. Торренса, методики «Придумай сказку» и «Придумай смешную историю». Они полагали, что полученные результаты исследования с помощью этих методик позволят увидеть, насколько сформированы у детей такие механизмы воображения, как ассоциация, реконструкция, агглютинация, акцентирование, типизация, гиперболизация, в чем выражаются особенности проявления этих механизмов в продуктах различных видов деятельности детей [1, с.45].

Обработка полученных данных по тесту Г.Роршаха позволила выделить три уровня творческого воображения. Суммарный анализ результатов исследования динамики творческого воображения младших школьников убеждает в том, что средний уровень развития показателей высшего уровня воображения в первом классе составляет 50,5%, в третьем классе – 71,2%, что свидетельствует о повышении уровня творческого воображения за три года обучения [1, с.45].

Диагностика показала, что у всех испытуемых в первом классе пятна Г.Роршаха чаще ассоциируются с живыми существами, растениями, аксессуарами, сказочными персонажами и сверхъестественными существами; реже – с географическими объектами, инструментами и военной атрибутикой. Ассоциации лицеистов, гимназистов и учащихся музыкальной школы к тому же отличаются. Испытуемые разного пола показали различия при восприятии пятен: у мальчиков ассоциации разнообразнее (15-26 категорий объектов), чем у девочек (10-20 категорий объектов). У мальчиков с возрастом повышаются показатели оригинальности (9,2-35,4%), у девочек – показатели разработанности (14,7-34,7%).

Анализ полученных результатов по тесту Е.П. Торренса позволил выделить три уровня творческого воображения, критериями выделения которых являются беглость, гибкость, разработанность и оригинальность. Низкий уровень воображения - испытуемые фактически не принимают задачу - рисуют предметно-схематичные рисунки с использованием заданной фигуры. Средний уровень воображения - дети дорисовывают большинство фигур, однако все их рисунки схематичны, с небольшим количеством деталей, повторяемых самими детьми или другими учащимися класса. Высокий уровень воображения - создаются схематические, иногда детализированные, оригинальные рисунки.

Сравнение показателей высокого (50,3 %) и низкого уровней творческого воображения (9,1 %) в первом классе позволяет убедиться в преобладании высокого уровня творческого воображения над низким уровнем на 41,2 %. То же прослеживается и в последующих замерах: во втором классе различия составляют 51%, а в третьем классе- 47,4%. Значит, для детей самым доступным по-прежнему является такой прием творческого воображения, как реконструкция.

Выяснилось, что в третьем классе у младших школьников выше показатели беглости (92,8%) и гибкости (88,4 %), чем показатели разработанности (14,7 %) и оригинальности (14,3 %).

Диагностика показала, что работы лицеистов и учащихся из общеобразовательной школы изобилуют изображениями деревьев, географических объектов, животных, мебели, образами символики государственных и спортивных сфер. У гимназистов возникают еще ассоциации с пищей, звуковыми волнами, произведениями искусства; у учащихся из музыкальной школы - ассоциации с кораблями, лодками, символами, с буквами и цифрами, строениями.

Так же, как и при использовании теста Г. Роршаха, мальчики демонстрируют более высокие показатели оригинальности и гибкости, чем их ровесницы, которые превосходят их в более тщательной разработанности заданных объектов и в количестве опредмеченных объектов (у девочек- 15-30 категорий объектов, у мальчиков- 10-25 категорий объектов).

Следующая методика «Придумай сказку» была направлена на выявление уровней сформированности у детей механизмов реконструкции, агглютинации, акцентирования, типизации и гиперболизации, способности на вербальном и невербальном уровне, без предварительного стимулирования (вербального или графического) создать оригинальную систему образов воображения, связанных между собой по смыслу.

Анализ полученных данных позволил выделить три уровня продуцирования сказочных конструкций. Критериями выделения этих уровней послужило наличие общих и специфических способов преобразования образов представлений. Первый уровень - испытуемые пересказывают и изображают известные сказочные сюжеты. Второй уровень - испытуемые создают сказочные конструкции, дополняют известные им сказки новыми персонажами, включая себя в качестве действующих лиц в реконструированные сюжеты.

Третий уровень - испытуемые продуцируют оригинальные сказочные импровизации, используя разнообразные приемы воображения.

Диагностический срез вербальных и невербальных способов преобразования образов представлений позволил установить, что средний показатель высоких уровней вербального воображения в первом классе равняется 16,3%, невербального-14,1%; в третьем классе – вербального - 18,8 %, невербального - 18,4%. [1, с.46]

Сравнение высоких уровней использования типично сказочных приемов позволило убедиться в том, что младшим школьникам в большей степени доступны сказочный зачин (70,2% в 1 классе, 99,2% в третьем классе), сказочная концовка (48,4% - 94,1%), нежели волшебные превращения (18,9% в 1 классе, 50% в 3 классе), полярность образов (36,9% - 46,8%), тройственность (20% - 40%) и повторы (17,5% - 38%). Предпочтение при продуцировании сказок испытуемыми сказочного зачина и сказочной концовки можно объяснить особенностями их памяти и, в частности, тенденцией фиксировать внимание и запоминать в первую очередь начало и конец информации.

Исследование показало, что у испытуемых от возраста к возрасту увеличивается количество использованных в сказочных импровизациях способов преобразования образов представлений (от одного до четырех) и расширяется диапазон вариантов сочинений на сказочную тематику.

Анализ детских рисунков на юмористические темы и комментариев к этим рисункам позволил выделить пять уровней конструирования ими комического. Критериями выделения этих уровней выступили воспроизведение смешных ситуаций и их действующих лиц, наделение объектов необычными признаками, обратная координация вещей, совмещение компонентов противоположных по смыслу ситуаций

Показатели первого уровня в первом классе составляют 26,6%, в 2007 году- 4,4%, что свидетельствует о значимых различиях по критерию - углового преобразования Фишера и, следовательно, о снижении показателей самого низкого уровня конструирования комического. СУР (средний уровень развития) репродуктивного воображения в начале первого года равен 28,7%, а в конце третьего года - 16,7%, что является доказательством его снижения с возрастом.

Выяснилось, что СУР конструирования комических деталей в третьем классе равен 24,7%, перевертышей-27,5%, комических ситуаций-26,6%. СУР конструирования комического -78,8%. Сравнение СУР творческого (78,8%) и репродуктивного воображения (16,7%) свидетельствует о преобладании показателей творческого воображения по сравнению с показателями репродуктивного воображения на 62,2%.

Проведенное исследование позволило выявить разброс в конструировании комического. Было выявлено, что испытуемые вспоминают детские анекдоты, смешные случаи из реальной жизни, воспроизводят фрагменты из киножурнала «Ералаш», рисуют клоунов и цирковых артистов, а также действующих лиц из разных юмористических телепередач.

Следует подчеркнуть, что девочки чаще вспоминают смешные истории, которые произошли с ними самими и их друзьями, рисуют платья с нелепыми деталями, части лица необычной формы. В отличие от девочек, мальчики вспоминают смешные эпизоды на рыбалке, в школе; изображают в смешном виде транспорт и технику; продуцируют импровизации на военную тематику, изображая морковь в темных очках, с гранатами, боеприпасами, в штанах с саблей и взрывчаткой в руках; кошку с ножом на ремне, собаку в противогазе с рацией и оружием.

Выполненное психологами теоретико-прикладное исследование особенностей развития творческого воображения у младших школьников позволяет сформулировать следующие выводы:

1. В начале первого года обучения средний уровень развития высоких показателей творческого воображения равняется 45,3% испытуемых. К концу третьего года обучения в школе у испытуемых произошли позитивные сдвиги, но не такие большие, как предполагали

исследователи: средний уровень творческого воображения, равняется 62,8%. Различия показателей СУР творческого воображения с 1 класса по 3 класс составляют 17,5%.

2. Возрастные особенности выражаются в повышении уровней творческого воображения у всех учащихся за три учебных годы по всем четырем методикам.

3. В ходе исследования выявились также различия в показателях творческого воображения младших школьников в зависимости от их пола. [1, с.47]

Использованная литература:

1. Волгуснова Е.А. Специфические особенности развития творческого воображения у младших школьников // Вестник КГУ им.Н.А.Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика.-2014-Т.20.-№3.-С.44-47

2. Волгуснова Е.А. Формирование творческого воображения в процессе продуцирования сказочных импровизаций и комических конструкций младшими школьниками: учеб.-метод.пособие для работников сферы образования.-Шадринск: Каргапольский филиал ОГПУ «ШДП», 2012.-200 с.

3. Выготский Л.С. Воображение и его развитие в детском возрасте // Хрестоматия по возрастной психологии //под ред.Д.И.Фельдштейна.-М.: Международная педагогическая академия, 1999.-С.26-32.

4. Кора Н.А. Развитие воображения младших школьников в условиях инновационного обучения: дис. ... канд.псих.наук.-Иркутск, 1998.-182 с.

FEATURES OF THE METHOD THE DEVELOPMENT OF SPEED AND AGILITY AT PRIMARY SCHOOL AGE CHILDREN WITH THE HELP OF OUTDOOR GAMES

Gurban Svetlana
ARSU named after K.Zhubanova. Kazakhstan, Aktobe
Gurban.Svetlana@mail.ru

Кілт сөздер: дене тәрбиесі, дене қасиеттер, қозғалыс белсенділік, дене дайындық, кіші мектеп оқушылар, ептілік, жылдамдық.

Түйіндеме: мақалада кіші мектеп оқушыларының қозғалыс қызметінің мәселелері талқыланды. Мектеп оқушыларының дене шынықтырудың өзекті мәселелерінің арасында балалардағы негізгі қозғалу дағдыларын дамыту мәселесі, соның ішінде қозғалыс жылдамдығын және ептілігін дамыту маңызды орын алады. Табиғи жағдайлар мен білім беру қозғалыс белсенділікті шектейді және өмірлік қозғалыс қабілеттерінің нәтижелерін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік беретін қажетті режимді қамтамасыз етпейді. Мақалада оқушылардың физикалық сауаттылығын жақсарту үшін ең қолайлы құралдар мен әдістерді табу қажеттілігі талқыланады.

Ключевые слова: физическое воспитание, физические качества, двигательная деятельность, физическая подготовленность, младшие школьники, быстрота, ловкость.

Аннотация: статья посвящена проблемам двигательной активности младших школьников. Среди актуальных проблем физического воспитания школьников значительное место занимает проблема развития у детей основных двигательных качеств, в том числе развитие быстроты и ловкости движений. Естественные условия и обучение в школе ограничивают двигательную деятельность и не обеспечивают необходимого режима, позволяющего более значительно повысить результаты жизненно необходимых двигательных качеств. В статье рассматривается вопрос о необходимости поиска наиболее целесообразных средств и методов повышения физической подготовленности учащихся.

One of the priority issues of the theory and practice of physical culture is the improvement of the methods of primary school age children's physical education. This is due to the fact that it is at this time that important basic skills and abilities are formed, a foundation is created for physical activity, from the elements of which the physical activity of an adult is subsequently formed.

The increasing amount of information, the constant modernization of curricula, the widespread use of transport, and other technical means have an adverse effect on the students' movement activity. In modern society, there is a contradiction between the requirements of children's physical fitness and lifestyle. Natural conditions and schooling limit motor activity and do not provide the necessary regimen allowing more significantly increase the results of vital motor abilities. Therefore, there is a need to search for the most appropriate means and methods for improving schoolchildren's physical fitness.

The increasing amount of information, the constant modernization of curricula, the widespread use of transport, and other technical means have an adverse effect on the students' movement activity. In modern society, there is a contradiction between the requirements of

children's physical fitness and lifestyle. Natural conditions and schooling limit motor activity and do not provide the necessary regimen allowing more significantly increase the results of vital motor abilities. Therefore, there is a need to search for the most appropriate means and methods for improving schoolchildren's physical fitness.

Good physical fitness is the basis for high performance in all types of pupil's learning activities. Increasing the level of general physical fitness slows down the development of fatigue and makes the work of schoolchildren more productive. The level of general physical fitness of schoolchildren is determined by the extent to which they develop basic motor skills: strength, speed, flexibility, dexterity, and endurance.

Teachers of physical education should not only teach pupils motor actions, but also purposefully systematically improve their motor skills. To this end, the lessons include special exercises for the development of strength, speed, agility, flexibility, endurance.

School age is the most favorable period for the development of motor skills. True, the natural increase in results at different levels of schooling has its own characteristics. The development of speed at schoolchildren is not as pronounced as strength, and ends earlier. Although motor qualities are distinguished as independent concepts, it should still be borne in mind that they do not manifest themselves, but in specific activities [1].

Among the urgent problems of the schoolchildren's physical education a significant place is occupied by the problem of the development of basic motor skills at children, including the development of speed and agility of movements. One of the most important physical qualities is speed - the ability of a person to perform motor actions in the minimum period of time for these conditions.

The problem of improving the methods of developing physical qualities among younger schoolchildren was studied by many authors. Since attempts to develop speed abilities in mature years are complex and ineffective, while the school age has favorable prerequisites for fostering speed of movement. If the favorable periods for improvement of motive qualities are missed, then it is unlikely that it will be possible to compensate for the lost potential in the future. Considering the fact that primary school age is the most beneficial for nurturing quickness, it is very important to pay attention to this quality as early as primary school age. Since the growth of speed in children is associated with the ability to move at a fast pace, then the tasks of developing motor abilities at this stage will be reduced to developing the ability to perform exercises with a high frequency of movements. An analysis of the available literature on the physical fitness of students showed that this issue is sufficiently covered, but it requires further improvement and development. From the above, the relevance of our chosen topic of work is visible.

The object of the study of our work was the educational process of primary school age pupils. The subject of the study was the outdoor games, as a means of forming speed and agility among pupils in the lower grades and a factor in enhancing the physical qualities of the pupils in the lower grades.

The scientific novelty of the work lies in the fact that a technique for playing outdoor games in physical education classes with primary school pupils was developed, contributing to the development of speed and agility.

In terms of practical importance - we believe that the data of the study can be used in physical education classes in secondary schools, which will significantly improve the quality of the educational process.

It was assumed that the organization and conduct of outdoor games will contribute to the development of speed and agility in primary school students. The application of the classroom outdoor games' methods of various kinds (physical development) physical education lessons and during extracurricular activities at lower grades will increase their level of physical fitness.

The aim of the study was to identify effective tools and methods for the development of speed and agility in children of primary school age.

In the course of the work, the objectives of the study were defined:

1. Based on the analysis of literary sources to identify means and methods that most

effectively develop speed and agility at primary school age children.

2. To develop a methodology for outdoor games in physical education lessons contributing to the development of speed and agility in primary school students.

3. To test experimentally the effectiveness of the developed method.

In solving this problem, it is of paramount importance to identify sources of replenishment and enrichment of the means of child's motor development of the. Normally developing child from birth, committed to the movements. Huge a need to move children generally tend to enjoy in games. To play for them is, first of all, to move, to act. Analysis of health indicators, physical and motor development of children of primary school age in recent years shows alarming trends. According to the authors, 30% to 40% of primary school age children have a low level of motor development. The reasons for this lie in the modern way of life. Psychologists, teachers, doctors note a general trend for children's institutions - a decrease in motor activity of children, and for a child of a schoolboy a loss in movement is a loss in health, development, knowledge. It is no accident in the program of education and training of children in schools the issue of health is in the first place. If we consider that motor activity is also a condition that stimulates the development of intellectual, emotional and other areas, it becomes obvious the relevance of this issue.

Primary school age is favorable for such physical qualities as speed and agility. Agility in the classroom develops in children through the formation of new forms of coordination. They are trained in a wide range of different motor actions. For the development of agility as the ability to transform the movement in connection with the changing environment of their application is widely used outdoor games, running and other exercises on the ground related to overcoming obstacles and orientation. It is very important to constantly update the exercises, change the conditions of their use. Agility is required when executing all core movements in mobile games. It combines many qualities. Muscle strength, speed, flexibility are a kind of substrate dexterity. Its level depends on the degree of development of other physical qualities, on the other hand determines the possibility of their rational use. The development of agility contributes to the exercise in a changing environment. So in outdoor games children have to continuously switch from one movement to another, not predetermined; quickly, without any delay to solve complex motor problems, in accordance with the actions of their peers.

Under the concept of speed is determined by the ability of a person in certain specific conditions to respond instantly with high speed movements on a particular stimulus, performed in the absence of significant external resistance, complex coordination of muscle work in the minimum period of time for these conditions and do not require large energy costs.

Outdoor games are one of the main means for the development of physical qualities of younger pupils. They are built on movements that require high energy costs (running, jumping, etc.), increase metabolism in the body [2].

To solve the problems in our work we used the following research methods: retrospective analysis, pedagogical observation, testing, natural pedagogical experiment, methods of mathematical statistics. The organization of the experiment was as follows: pre-testing - conducting experimental studies with the active use of mobile games - control testing. The natural pedagogical experiment included approbation of a technique of carrying out the developed complex of mobile games promoting development of speed and agility at younger school age pupils.

To determine the reliability of the results of the study and determine the effectiveness of the method used, the arithmetic mean value (M) was calculated.

The work was carried out in several stages.

- At the 1st stage the selection of scientific and specialized literature, analysis and generalization of literary sources was carried out;

- On the 2nd stage was organized for the experimental group and conducted the first test;

- Final testing was carried out at stage 3.

The total number of subjects 12 students. As methods of examination the children T. A. Tarasova tests were used to identify the speed and agility in children of primary school age. [3].

Test 1 - assess the agility of the results of running at a distance of 10 m.

Test 2 - assess agility in the obstacle course.

Test 3 - determine the ability to quickly and accurately restructure their actions in accordance with the requirements of a suddenly changing environment in the Shuttle run at 10 m.

Test 4 - determine the agility of throwing and catching the ball.

Test 5 - assess the speed of the results of running at a distance of 30 m.

Test 6 - assess the speed of the results of walking at a distance of 10 m.

The essence of the experiment was as follows: to identify more.

Effective methods of outdoor games with the development of speed and agility at younger pupils, to test and compare the results. Based on the study of the characteristics of the pupil's' development and determine the level of their physical fitness for pupils, an experimental program of mobile games in physical education lessons for pupils of 1st grade was developed.

The developed experimental method of employment by mobile games for development of speed and agility, was applied in the process of lessons of physical culture the experimental group pupils (EG-1).

Outdoor games used in physical education lessons in the experimental group were selected taking into account the functionality, the level of pupils' physical fitness. To assess the effectiveness of the proposed method, after the pedagogical experiment, repeated testing was conducted. The developed experimental technique was included in physical education lessons twice a week (Monday, Wednesday).

At the end of the pedagogical experiment, pupils of the experimental group were offered control tests that determine the level of physical fitness (speed and agility). A complete analysis and generalization of the study results in order to justify the experimental program of training in mobile games with the development of speed and agility at primary school pupils.

Picking up mobile games and exercises to them, in order to use them for the education of speed and agility, we proceeded from the fact that the main component of the action was considered from the position of the propulsion system, where the quality characteristics of the selected games and exercises are in isolated accordance with the nature of motor qualities. Therefore, we have chosen the specifics of the qualitative orientation of mobile games in the form of some rules that allowed us to more accurately determine the compliance of games aimed at fostering speed and agility.

When comparing the results, to determine the effectiveness of the proposed methodology, the following conventional calculations were used: calculation of the arithmetic mean (M) in each of the tests in each group.

In the theoretical part of the work, on the basis of the study of special literature, we have considered, identified and characterized:

- requirements for physical exercises that develop speed and agility;
- mobile game as a means of psychophysical qualities' development of: tasks, value, characteristics and methods of organization and conduct.

In the ascertaining part of the study to determine the level of development of speed and agility, we conducted tests, which determined the level of development of children's speed and agility. We conducted a selection of outdoor games that develop these qualities. [2].

In the forming part of the experiment with children, classes were held, consisting of outdoor games that contribute to the development of speed and agility. Then the test tasks were repeated, with the help of which we were able to see that at the control stage, after the work carried out, there was a significant increase in all indicators.

After the conducted experimental work aimed at the formation of speed and agility in children of the experimental group, changes were observed.

The analysis of the obtained data showed that there are significant differences between the initial and final testing of the subjects. After the experimental work aimed at the formation of speed and agility in children there are changes. At the end of the experiment, children were offered control tests that determine the level of physical fitness. The results of the diagnosis revealed differences in all the tests used, which can be observed with the help of tables.

From all this, we can conclude that the mobile game promotes the development of children of primary school age such physical qualities as speed and agility. The hypothesis about the influence of outdoor games on the development of speed and agility in children of primary school age was confirmed. Thus, the mobile game can be called the most important educational institution. Reasonable choice of content and methods of development of physical qualities is an important aspect of improving the efficiency of physical education.

References:

1. B. A. Ashmarin Theory and methods of physical education: textbook for students of Faculty of Physical Culture Ped. Institute. M.: Education, 1990.
2. L. V. Byleyeva, I. M. Korotkov, V. G. Yakovlev Outdoor games. – textbook for Institutes of Physical Culture, M., ed.FES, 1984, 224 p.
3. V. A. Barkov Pedagogical research in physical education: a training manual for the course “Basics of scientific research” for students of specialty in clause 02.02. – “Physical culture” - Grodno, 1995.
4. V. A. Barkov Pedagogical research in physical education: a training manual for the course “Basics of scientific research” for students of specialty in clause 02.02. – “Physical culture” - Grodno, 1995.
5. O. P. Bauer Outdoor games // Theory and methods of physical culture of preschool children: a textbook for students / O. P. Bauer; ed. S. O. Filippova, G. N. Ponomarev. – SPb.: WMM, 2004. – p. 331-332.

ОРТА БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢАШЫЛ БАҒЫТТАРЫ

Тоғайбаева А.К..

п.ф.к., университет доценті

Жеңісбекова Ж.Ж.

«Педагогика және психология»

мамандығының 1 курс магистранты

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Қазақстан.

Ключевые слова: образования, педагог-новатор, профессионализм, управление, школа

Аннотация: в данной статье обсуждаются цель средних общеобразовательных школ, и новая формулировка процесса обучения в системе образования на сегодняшний день в нашей стране.

Key words: education, teacher-innovator, professionalism, control, school

Summary: the point discussing in this article are the aim of comprehensive schools and the new formulation of the process of education in the system of education nowadays in our country.

Еліміздің ірге тасы берік қаланып, экономикасы жедел қарқынмен алға басып даму кезінде, жас буынға білім және тәрбие беріп жатқан орта білім беретін мекемелердің алатын орны ерекше.

Әрбір мемлекеттің болашағы білім ордаларында шындалатындығы өмір шындығы.

Бүгінгі мектеп оқушылары, ертеңгі ел тізгінін ұстайтын, оны алға апаратын азаматы болғандықтан, мектептердің дамуы мен оның ертеңгі көкжиектері тәуелсіз мемлекетімізбен қоғамның басты назарында.

Тәуелсіздікке байланысты қолжеткен игіліктердің бірі–ұлттық мәдени, тарихи, рухани құндылықтардың қайыра жаңғыруы сондай-ақ, мектептерде оқушының өз туған халқына ұлттық, этникалық ерекшеліктерін тереңірек тануына, ұлттық дүниетанымының қалыптасуына ықпал ететін этнопедагогикалық принципі оқу пәндерін оқыту мен тәрбиелеу барысында жүзеге асырылып келеді.

Педагогика ғылымында мектепті басқару – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі. Ол жайлы ғалым-педагог Н.Д.Хмель өзінің зерттеулерінде: «педагогикалық процесті басқару дегеніміз әлеуметтік жүйені басқару» -деп көрсеткен [1].

Қазіргі заман мектебі – күрделі де кіріктірілген жүйе, ол оқушылардың, оларды оқытып, тәрбиелейтін мұғалімдердің, мектеп әкімшілігінің (директоры, оның оқу және тәрбие жұмысы бойынша орынбасарлары), оқу-тәрбиелік және қызмет көрсететін адамдардың іс-әрекетінен, мектеп алдында тұрған жалпы міндеттерді шешуге белгілі бір жағдай жасайтын материалдық базадан тұрады. Сонымен қатар, мектеп дегеніміз – мұғалімдер мен онда қызмет ететін адамдар ұжымы, олар білім беру жүйесін мемлекеттік

тұрғыдан басқарудың объектілері болып табылады. Қазіргі мектепті өзара байланысы бар, ішкі құрылымы және социуммен белгіленетін тұтас әлуметтік-педагогикалық жүйе ретінде қарастыру керек. Ол өзара тығыз байланысты екі жүйеден тұрады: басқарушы және басқарылушы. Бұл қазіргі кез-келген оқу-білім беру мекемесінің алдына өмірдің өзі қойып отырған міндеттерді жүзеге асыру бойынша барлық жұмыстың басты ұйымдастырушысы ретіндегі мектеп директорының тікелей басқару іс-әрекетінде көріну керек. Мектеп басшылығы мен мұғалімдерден тұратын басқару жүйесі жетекші болып келеді. Басқарылушы кіші жүйеге оқушылар мен олардың ұйымдары жатады [2].

Мектепті басқарудың басты мәні – оқыту мен тәрбиелеудегі оңтайлы нәтижені алу мақсатында оқушылар мен олардың ата-аналарына педагогтардың мақсатты бағытталған ықпал етуінен тұрады.

Адамдар жеке істей алмайтын немесе жекелеп істеу тиімсіз болғанды жұмыла істеу үшін басқару қажеттігі туындайды. В.Г.Афанасьевтің пайымдауынша: “Басқару – қоғамның, оның кез-келген даму сатысындағы, ішкі өзіне тән қасиеті. Бұл қасиеттің жалпылық сипаты бар және ол қоғамның жүйелік табиғатынан, адамдардың қоғамдық, ұжымдық еңбегінен, еңбек пен өмір барысында қарым-қатынас жасау, өзінің материалдық және рухани өмірінің жемісімен алмасу қажеттігінен бастау алады” [3].

Мектепті басқару мәселесіне арналған көптеген зерттеулер бар: оларда мектепті басқарудың (Э.Г. Костяшкин, Ю.А. Конаржевский, В.П. Стрезикозин, П.В. Худоминский, Т.И. Шамова, Н.Д. Хмель, Н.Н. Тригубова, т.б.) мәні ашылады. Басқарушылық еңбекті ғылыми ұйымдастырудың жүйесін енгізу бойынша (И.П. Раченко, Умирбекова Ж.Б., Г.Т. Хайруллин, Г.А. Уманов т.б.); мұғалімдердің шығармашылық зерттеушілік және эксперименталды қызмет-әрекетін ұйымдастыру бойынша, ғылымды практикаға енгізу бойынша (А.А. Бейсенбаева, Л.И. Гусев, В.И. Журавлев, В.И. Загвязинский, Б.А. Койшибаев, В.В. Краевский, Г.Л. Лукпанов, М.Н. Скаткин, Я.С. Турбовский, т.б.); мамандықты жетілдіру бойынша (Я.С. Бенцион, Г.И. Горская, Л.С. Коробкова, Ш.Т. Таубаева, В.П. Топоровский, т.б.); мамандықты көтерудің психологиялық-педагогикалық және ақпараттық негізін құру бойынша (Г.С. Сухобская, А.С. Пискунов, т.б.); Қазақстандағы педагогикалық кадрлардың мамандығын көтеру жүйесін дамыту тарихы бойынша (Б.А. Альмухамбетов т.б.) жұмыстар жүргізіледі. Мектеп басқарудың жаңашылдық аспектілері М.М. Поташкин, В.С. Лазарев, Л.И. Моисеев, И.И. Цыркун, Н.Р. Юсуфбекова және т.б. еңбектерде талданған. Алайда, мектеп басшыларын ұйымдастыруға және мектепке жаңалық ендіруді басқаруға даярлаудың әдіснамасы және маңызы педагогика ғылымында жеткілікті баяндалмаған [4].

Басқарудың қызметтерін тек дидактикалық тұрғыдағы аспектілермен шектеген қате болар еді. Білім беру мектептеріндегі педагогикалық ұжымның жүзеге асыратын тәрбиелік жүйесі де басқаруға келеді. Әсіресе, мектептердегі тәрбиелік жұмыстың тәрбиенің қалыптасқан стереотипінің түбегейлі өзгеруімен, ондаған жылдар бойы қалыптасқан балалардың қоғамдық ұйымдарының (пионерлер, комсомол) жойылуымен, идеялардың түпкілікті ауысуымен қазіргі кезеңіндегі қиыншылықты ескерсек, басқарудың маңызы зор. Қоғамның әлеуметтік-экономикалық өміріндегі қиыншылық жағдай, білім берудің, қазіргі тәрбиелік процесті белсендіруді, оның жаңа түрлері мен әдістерін табуды, әсіресе, бұл процесті басқарудың басқа амалдарын табуды өте қатты қажет етеді [5].

Қазақстан Республикасында беделді азаматты тәрбиелеу мәселесі ерекше мәнге ие болып отыр, яғни бұл процесс педагогикалық басқару практикалық маңызды мәселе болып табылады.

Г.И. Щукинаның пікірі бойынша, басқару– мектеп ішіндегі “психологиялық, ұйымдастырушылық және әдістемелік” сияқты күрделі процестер мен қатынастарды саналы түрде реттеу. Алайда басқарудың алдыңғы қатарлы тәжірибесін жинақтап қорыту тек материалды жинаумен ғана және оны тиісті ғылыми-әдістемелік тұрғыдан бағаламай, тек баяндаумен ғана шектеледі. Материалдарда, көбінесе, негізгі идеялар мен тәжірибенің талдауы болмайды және оларды қолданудың кеңес-ұсыныстары берілмейді, оны енгізудің шарттары да көрсетілмейді. Ал кейбір жағдайларда, тұтас жұмыс жүйесі емес, керісінше,

жекелеген тәсілдер ғана суреттеліп таратылады. Кейде, мектеп басшылары мен білім беру органдары үшін ешқандай тәжірибелік құндылығы жоқ көптеген материалдар жинақталады. М.М. Поташник былай дейді: ”Басқару – мектептің қалыптасуын, тұрақтануын, тиімді қызмет етуін және дамуын қамтамасыз ететін барлық субъектілердің мақсатты іс-әрекеті”. Бұл анықтама маңызды екі нәрсеге назар аудартады: біріншіден, кез-келген басқарудың мақсатты іс-әрекет болып табылатынына; екіншіден, ол басқалардан өзінің міндеттерімен ерекшеленетініне. К.Я. Вазинаның пікірінше: ”Басқару – нақты бір мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін қалыптасуға жауап беретін жүйенің қызметі”[6].

Әлемде динамикалық өзгерістер орын алып, білім беру жүйесіне көптеген жаңа талаптар қойылып отырған кезеңде білім беру ұйымдарында мемлекеттік саясатты басты уағыздаушылардың бірі-мектеп басшысы. Барлық өткізілген реформалардың сапасы осы басшыға байланысты екені шындық. Қалыптасқан әлеуметтік жағдай мен ресурстарға сүйене отырып өз ұйымының даму болашағын болжай алатын замануи басшы – бұл ең алдымен жүйені құраушы.

Сондықтан, ХХІ ғасырда мектеп директорының рөлі қазіргі Қазақстан қоғамының маңызды мамандықтарының біріне саналады.

Осы тақырыпты зерттеп, зерделеу барысында, біз 2002-2018 жылдары ааралығында Алға ауданы, Шибаяевке орта мектебінің директоры 2018-2019 жылдары «Сымбат» ЖМ директоры болған Уразов Берік Сексенбаевичпен пікірлесе келе, ортақ қызығушылық туындады. Орта білім жүйесін басқаруды пікірлесе отырып болашақ SMART, SWOT талдамалары ұсынылған басқару туралы ой түйдік.

Бүгінгі директор- байланыс жасау агенті: басқа оқу мекемелерімен немесе әлеуметтік серіктестермен кәсіби байланыс жасауға көмектеседі, кәсіби желілік қауымдастығын құрады;

- Катализатор: тұлғалық және кәсіби дамуға негіздеп, жағдай жасайды;
- Кеңесші: ой-пікірін білдіреді, бірге талқылауды ұйымдастырады, тәлім-тәрбие береді;
- Идеялардың генераторы.

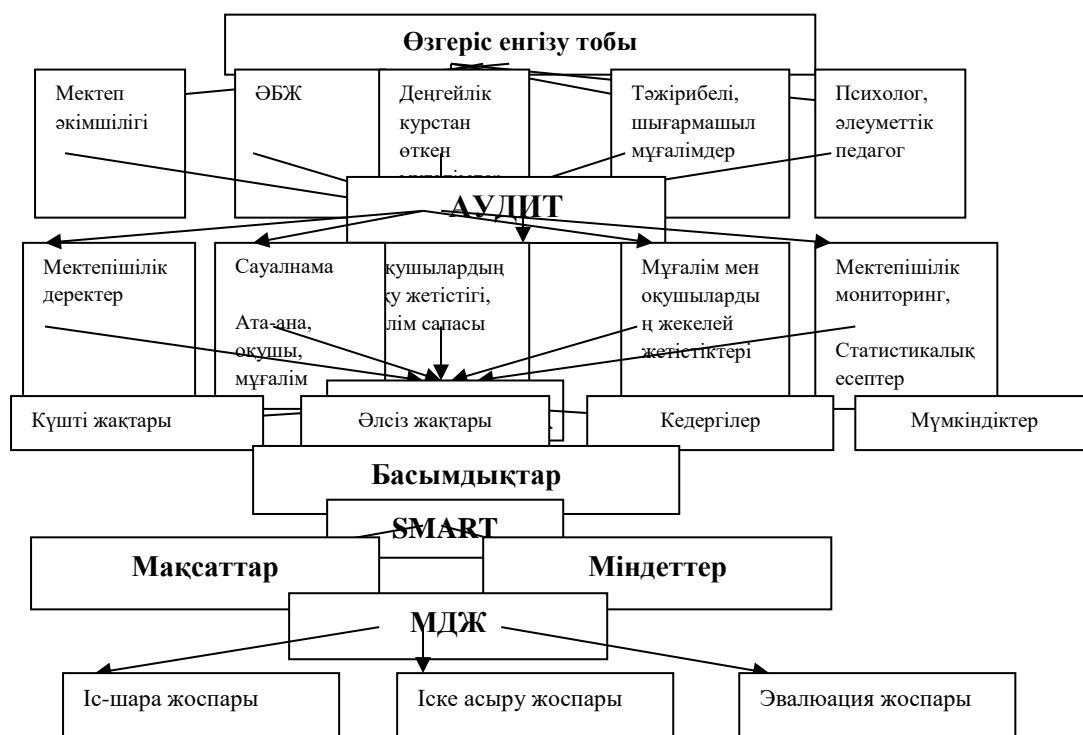
Соңғы жылдары мектепті басқаруға, олардың басшы кадрларына, директорларға қойылатын талаптар күшейіп отыр. Осымен қатар білім беру ісі жетекшілерінің де талап – тілектері мен проблемалары көбейе түсуде.

Бұл саладағы замануи технологиялар және кәсіби тұрғыдан өсуге, басқару дағдыларын жетілдіруге көмектесетін практикалық қадамдар жөнінде қарастырып көрейік. Табысты мектеп жасау үшін алдымен мектепте бір мақсатта, бір мүддеде жұмыс жасайтын «Өзгеріс енгізу» немесе «Шығармашылық» педагогика командасын жасақтау қажет. Команда құрудың жоғары технологиялық бағдарламаларын жасауға байланысты әдістемелік әзірлемелер даярлау білім беру ұйымдары қызметінің сапасын арттыру қажеттігінен, сондай-ақ педагогика ұжымдарындағы жұмыс ерекшеліктерінен туындап отыр.

Білім беру ұйымдарында команда жасақтаудың өзіндік ерекшеліктерін сипаттағанда мына мәселелер ашылуы тиіс:

- Педагогика командасы туралы ұғым және оның негізгі сипаттамалары;
- Білім беру ұйымындағы педагогикалық команданың түрі;
- Команда жасақтау технологиясы;
- Команда жасақтау тиімділігінің диагностикасы.

Басқару, инновациялар мен өзгерістер үдерісін жетілдіру: мектепті дамыту жоспары

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Хмель Н.Д. Жалпы білім беретін мектептегі педагогикалық процесс. А., 2002
2. С.Е. Шишов. Понятие компетенции в контексте проблемы качества образования // «Государство и образование», 2002. 88-б
3. Дуйсембекова Ш.Д. Әлеуметтік педагогика . Семей 2016
4. Садықов Т.С., Әбілқасымова А.Е. Жоғары мектепте білім берудің дидактикалық негіздері. Алматы 2003.
5. Құлшанова С. Мектеп педагогикасы. Алматы 2005.
6. Педагогика. Оқулық. Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің педагогика кафедрасының авторлық жұмысы. Алматы 2005.
7. Источник: <https://edu.mcfk.kz/article/1015-mektept-stt-basaru-stanymdary>

ОПЫТ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО ФОЛЬКЛОРА УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Жиенгазина А.О.

Учитель русского языка и литературы,
Школа-гимназия № 6 (казахская),
г. Хромтау, Актюбинская обл.

Кілт сөздер: фольклор, қыс, аяз, Құдай, бағыныштылық, қорқыныш, ажал, заманауи түсінік, бірлік.

Түйіндеме: әлемнің барлық дерлік тілдерінде көрінетін, әмбебап сипаттағы және мәдени параллельді айқындайтын, қоғамның дамуындағы мәдени-тарихи негіздерді түсіну адамзаттың әлемге деген бұрынғы және қазіргі дүниетанымын түсінудің керемет құралы болып табылады. Мәдени және тарихи білім мен фактілерге жүгіну қазіргі тілші мұғалімге оқушылардың әлемдік және отандық мәдениет тарихын оқып үйренуге қызығушылығын тудыруға және олардың қоршаған әлемді модельдеуінің алғашқы бастамасына жол салатын әмбебап қағидаттарын ашатын бірегей ерекшеліктері мен мәдени параллельдерін анықтауға көмектеседі. Адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынас үлгісін сипаттайтын ауызекі фольклор мәдени-тарихи және зор педагогикалық маңызға ие және ол қазіргі заманғы шынайы өмірдегі шығармашылық жолында ежелгі әмбебап рухани қағидаттарды қолдануда барлық адамзаттың бірліктің қажеттігін сезінуіне әкеледі.

Key words: folklore, winter, frost, deity, obedience, fear, death, current-time reassessment, unity.

Summary: there are lots of universal elements accounting for cultural parallels in cultural history of traditional societies. These elements and parallels are reflected almost in every national language. Studying cultural history of a people seems to be an unequalled instrument in understanding human world perception of the remote past times and of the present times. It can also help a teacher of a language to raise pupils' interest to the world and native cultures, and reveal both, the unique elements, and cultural parallels in different ethnic cultures, thus showing the pupils the universal principles of modeling the world.

Folklore samples describing the interrelation between the humanity and the Nature is of both, a cultural-historic and a great pedagogical value. Besides, this method promotes understanding of the necessity of unity from the part of the humanity concerning the rethink of the ancient universal spiritual principles and creative use them in our time.

Работая с фольклорным материалом с учащимися средней школы, а именно с рядом фольклорных произведений, посвященных зимнему периоду и такому погодному явлению, как мороз, а также тому, как воспринимались в культуре восточных славян данные природные явления, мы задавались целью открыть детям ментальные истоки, отражающиеся в этнической культуре и национальном языке восточнославянских этносов.

Наш выбор темы был обусловлен тем, во-первых, что некоторые из произведений, в которых описывались эти явления природы, включены в обязательную учебную программу, а, во-вторых, некоторые нюансы, содержащиеся во всех вышеперечисленных произведениях, а именно – речевые формулы, связанные с определенными древними табу и нормами, практически не освящаются на уроках литературы. Однако мы столкнулись с мнением, не поддерживающим наше со стороны членов жюри конкурса научных работ, главным аргументом которых было неактуальность избранной темы. Между тем, при обучении языку, независимо родному ли, второму ли, или иностранному, важно брать культурный фон языкового факта, что способствует пониманию культуры изучаемого языка и отражающегося в ней. Мы же сочли необходимым обратить внимание на встречающиеся формульные выражения, упоминающиеся в произведениях, и идущие из глубины веков, тем самым, не только расширяя кругозор детей, но и приучая их замечать нюансы, которые не сразу бросаются в глаза, но при этом несущие определенную культурно-историческую значимость. Оставив же без внимания такие интересные элементы, которые сами дети в силу возраста и других обстоятельств не всегда могут выявить, мы упускаем дополнительную возможность воспитать в них внимательность к содержанию текста, развить пытливость ума, вызвать интерес к дальнейшему овладению теоретическими знаниями и самостоятельному исследованию, способным выработать более чуткое миропонимание и связанные с этим жизненные преимущества.

Для учащихся 7 класса, выполнивших самостоятельно исследование и представив его результаты на одном из научных конкурсов, было интересным узнать о том, что в представлении восточных славян далекой эпохи природные явления, сезоны года являлись проявлениями сил Божественных Духов-покровителей (Божеств). Одним из таких божеств-покровителем было Зимнее божество, которое имело несколько имен: Трескун, Зимник, Студенец, Карачун, (Дед) Мороз или Морозко, (полесское Зюзя) и др., то есть, персонаж славянского сказочного фольклора и календарных обрядов.

В качестве предмета исследования дети взяли русские народные поговорки, пословицы, заклинания, а также версии народных сказок, их авторских версий, а также некоторые поэтические произведения, методом изучения и сопоставления которых попытались понять мировоззрение славян языческих времен, отголоски которого сохранились в христианскую эпоху.

Научная работа детей включала в себя поиск и анализ фольклорных и литературных произведений, с приведением мнений разных исследователей славянской культуры. Для учителя же найденные паремииологические образцы, например, «Седая Хозяйка, что тряхнёт перинки – так над миром пушинки», позволяют наглядно объяснить детям понятие антропоморфизма. Найденные учащимися самостоятельно народные пословицы и поговорки, помимо этого, свидетельствуют об отношении восточных славян к сезону года - зиме, в далеком прошлом очень почитавших ее, называя Волшебницей или Хозяйкой.

Из истории возникновения народной сказки, учащиеся узнали о развитии данного

жанра из быличек - жанра устного народного творчества, в котором рассказ героя о встрече с «нечистой силой», в силу своей специфики содержащий кодификацию бытового поведения. Отличительным признаком этого жанра является установка на реальность описываемых событий. Последующие исследования привели детей к понятию «волшебной сказки», в которой главные герои одолевают победу над обстоятельствами с помощью некоего волшебного друга. Ценным было открытие детьми того, что существуют народные и авторские сказки, с версиями которых они познакомились по ходу исследования. Были изучены народная и авторские версии (Толстой А.Н., Афанасьев А.Н.) сказки «Морозко», схожая с ней по сюжету немецкая сказка «Госпожа Метелица», созданная братьями Гримм, и ее русская версия - «Мороз Иванович», в переложении Одоевского Ф.И., а также известная сказка «Снегурочка», в ее авторской версии писателя Островского А.Н., вызвавшая также особый интерес.

На примере последней ученики узнали о происхождении народного праздника «Масленица», восходящего корнями к языческому времени, когда неизбежно наступающая вслед за зимой весна понималась как освобождение молодой жизни из плена Зимы или Мороза, во имя и славу чего совершались весенние жертвоприношения, на которые намекает сюжет Снегурочки. Известное у восточных славян с языческих времен празднование проводов Зимы, включало в доисторические времена кульминационный ритуал сперва человеческого жертвоприношения в виде сожжения на костре, позднее замененное на жертвоприношение животным, а еще позже на чучело в образе зимнего божества Масленицы. Доисторический вариант в виде видоизменившегося сюжета намеком описывает русский писатель А. Н. Островский в авторской сказке «Снегурочка», где девушка Снегурочка погибает, растаяв, перепрыгивая через огонь. Ритуальное перепрыгивание через огонь символизировало жертвенное сожжение на костре у славян. Отличие сюжета авторской сказки и народной в том, что в народной версии сказки девушка погибает из-за непослушания родителей, пытаясь перепрыгнуть через ритуальный огонь, а в сказке А.Н.Островского Снегурочка, будучи представителем мира мертвых, захотела испытать человеческое чувство – любовь, присущую миру живых, и от этого погибает на жертвенном костре.

Сопоставляя образцы сказок, дети учились анализировать, находить отличия и общие черты, попутно задумываясь о том, какая идея вкладывалась в тот или иной сюжет. По сюжету в сказках «Морозко» и «Мороз Иванович» трудолюбивая неродная дочь и ленивая родная дочь одной недоброй завистливой женщины поочередно отправляются либо в лес, либо в колодец. Если первую туда отправляют на верную гибель, то вторую – их корыстных целей. Не удивительно, что у учеников возник вопрос о том, почему девиц отправляли на верную гибель в лес (или в колодец), но при этом родной отец, любящий трудолюбивую и покорную героиню, выступает как герой без права голоса? Совместно работая с учителем, направляющим детей в научном поиске, ученики научились распознавать как в речи, так и в сюжете сказок отголоски доисторического сознания. В архаичном сознании существовало вечное противоборство между суровым зимним божеством и весенним божеством, несущим с собой обновление жизни. Поэтому и в фольклоре о Морозе отражается представление о ритуальном похищении юной девушки, олицетворявшей тепло, красоту, являвшуюся символом весны и возрождения жизни. Вероятно, в древних славянских быличках, на основе которых позднее развились волшебные сказки, описывались сезонные человеческие жертвоприношения Зиме или Морозу, где в качестве жертвы выступали юные девушки или молодые женщины, способны к деторождению, что символизировало плодородие. Возможно, что такие жертвоприношения делались в осенне-зимний период, когда замирала природа и вместе с ней весь растительный мир.

Не менее значимым для познания детей явилась информация о том, что вероятно, что такие сюжеты зарождались в эпоху матриархата. Отсюда и беспрекословное подчинение мужа жене. В сказке старик, хоть и вопреки своей воле, но своими руками отдает родную дочь по велению жены на расправу Морозу.

Главный же вопрос, который в ходе исследования все больше и больше заинтриговывал детей, был связан с тем, почему в фольклорных произведениях, посвященных зиме, главные героини, которых застигает в дороге (в поле, в лесу) Мороз, как антропоморфное существо, на его вопрос о том, тепло ли им, отвечают положительно? Действительно, для современного мировоззрения удивительным выглядит диалог между человеком и природной стихией, воплощенной в образе божества или Духа Мороза (Морозко). Так дети узнали, что из суеверного страха перед суровым божеством Морозом сказочные герои в своих ответах на его вопросительную фразу: «Тепло ли тебе девица/голубушка/милая и т.д.?», из почтения, чтобы не рассердить суровое божество и выразить покорность его воле дают не истинный, а ложный ответ: «Тепло, дедушка/батюшка/ /золотой/Морозушко, и т.д.». Таков один из народных приемов иноговорения, заключающегося в обусловленном нормами табу запрете говорить напрямик, «резать правду-матку в глаза». То есть, Морозу нельзя было давать резкий, перечащий, грубый ответ. Норма, существовавшая во всех традиционных культурах, требовала не просто вежливый, но совершенно противоположный истине ответ. Это было связано с архаичным поверьем в существование зеркально противоположного мира – мира «перевертышей». С представителями этого сверхъестественного мира надо было говорить своим закодированным языком, заключавшимся в «перевертывании» истины. В противном случае человеку грозила неминуемая гибель от рук данного злобного божества.

Необходимо отметить, что приемы иноговорения, известные практически во всех традиционных культурах, хотя и имеют некоторые отличительные особенности, тем не менее, отражают универсальное представление о мире «первертышей». Данный факт помог ребятам понять, к примеру, почему в казахской культуре, как и у многих других народов, не принято обращаться по имени к свекру, к старшим родственникам мужа, почему не принято было ни у славянских, ни у тюркских народов спрашивать у человека о том, куда он направляется, и многое другое. Подобные параллели проводились в речевых ситуациях нескольких языков. Надо отметить, что такое исследование и сопоставление на его основе не только вызвало интерес у учащихся, но и поселило в их умах и сердцах некоторое чувство схожести мировоззрений разных этносов.

Большим открытием для детей стало также то, что в древности восточные славяне приглашали Мороз на поминальный обед. Персонификация Мороза как природной стихии отмечается в восточнославянском ритуале «приглашения Мороза» на праздничную трапезу (кутья, кисель, блины), включенном в святочный или пасхальный комплексы. Считалось необходимым накормить Мороз обрядовой пищей, чтобы он не морозил посевы злаков и огородные культуры. В древности Мороз считался далеким предком славян, то есть ушедшим в мир иной существом, которого надо было поминать, как положено, так как от его расположения духа зависел урожай злаковых. Поэтому славяне задобряли Божество поминальным блюдом – овсяным киселем, зазывая следующим образом: «Мороз, Мороз, приходи кисель есть; Мороз, Мороз, не бей наш овес!». Крестьяне, веря в сверхъестественные возможности Мороза, вплоть до XIX века стремились задобрить его с помощью киселя. Что же касается учеников, то они с интересом искали по интернету и в литературе сведения и иллюстрации того, как происходило подобное «приглашение» «далекого предка» восточных славян. То есть, фольклор отражает древний кодекс поведения перед природными стихиями, который позднее был перенесен на взаимоотношения между людьми.

Чувство же глубокого удовлетворения вызывало то, что учащиеся самостоятельно сделали вывод о воспитательном характере сказок, особенно авторских. Как педагогам и учителям-словесникам, нам известно, что сказка — своеобразный идейно-эстетический и этический кодекс народа, в котором воплощены его чаяния и ожидания. С возникновением волшебных сказок меняется трактовка нравовучения – нельзя гневить божество, надо быть трудолюбивым, покорным, добрым, тогда жизнь и старания человека будут вознаграждены. А смерть – наказание за недостойные поступки и поведение.

Отрадно и то, что вывод, сделанный детьми, довольно самостоятелен -- Мороз, проверяет людей на стойкость, доброту и покорность, и от того, как человек соблюдает древний кодекс поведения, как он переносит жизненные испытания, может сменить гнев на милость. Отпечатались в детской памяти и выявленное отличие фольклорных и некоторых авторских произведений, заключающихся в отношении к Морозу. В авторских версиях Мороз добрее, нежели в народных сказках.

Увлечшись исследованием, дети с определенной долей рассудительности смогли сделать анализ произведения Некрасова Н.А. «Мороз – Красный Нос», в котором совершенно противоположным к сказанному выше выглядит судьба Дарьи – героини поэмы. Если задуматься, смерть крестьянки Дарьи у Некрасова представлена двояко. Сам автор поэмы выступает истинным знатоком традиционной русской культуры, быта, социально-экономических условий жизни патриархального общества, в основе взаимоотношений внутри которого частично сохранялись архаичные представления о мироустройстве. В поэме смерть Дарьи, на первый взгляд, - не наказание, а вознаграждение в виде загробной счастливой жизни Дарьи с любимым мужем Проклом.

Рассуждения учащихся здесь заслуживают особого рассмотрения: сюжет поэмы строился не на основе народной сказки. Некрасов Н.А. мог взять его из реальной жизни, когда люди, застигнутые в дороге бураном, погибали от холода. И обыграв мотив доисторического культа Зимы, автор придал своему произведению особенный колорит, включив диалог, выражавший ложную заботу и любовь к земной женщине сурового божества. Так, при более внимательном изучении описания и поведения самого Мороза, любившего «в глубоких могилах покойников в иней рядить, и кровь вымораживать в жилах, и мозг в голове леденить...» создается представление о злобном существе, в отличие от добродушного Морозко в авторских сказках.

Диалог Мороза с Дарьей в лесу, где в ответ на его кажущиеся ласковыми вопросы, она отвечает в соответствии с коммуникативными нормами архаичных времен, сама при этом дрожа, коченея и погибая, а также поцелуи Мороза, принявшего облик Прокла, и вызывающего предсмертные видения Дарьи, говорят о коварстве этого божества. Очевидно, что Некрасов Н.А. здесь выступает еще и противником славянского язычества и негласно призывает к единобожию, где Бог – милосерден к человеку. Таковы образ и кодификация поведения во взаимоотношениях человека и антропоморфного божества Мороза в восточнославянском фольклоре и авторских произведениях.

Конечно, не все выводы учащиеся смогли сделать сами. Потребовалась большая помощь со стороны и учителя, и родителей. Однако вызванный у ребят интерес к теме и отсюда желание понять и проанализировать литературное произведение глубже, чем это обычно делается на уроке, ограниченном во времени, новые знания, а также чувство сплоченности от командной работы и ощущение единства, как во взглядах, так и связи с универсальностью древнего миропонимания в разных этнических культурах, -- все это усилия, которые обязательно приведут к очередной ступени интеллектуального и духовного развития. Необходимо глубже изучать с детьми историю культуры и своего народа, и историю культуры других народов, так как универсальные сюжеты мифологических истоков могут сблизить разные народы, научить их понимать друг друга, узнать то, как разные народы мыслили в прошлом и то, как они мыслят сегодня.

Использованная литература:

1. Морозко. Русская народная сказка. <http://narodstory.net/russkie-skazki>
2. Портал «Хранители сказок»: <http://hobbitaniya.ru>
3. Братья Гримм. Госпожа Метелица (Сказка). Детский портал «Солнет»: <https://solnet.ee/skazki/016>
4. Одоевский В. Мороз Иванович (Сказка). Детский портал «Планета сказок»: <http://www.planetaskazok.ru>
5. Островский А.Н. Снегурочка (весенняя сказка). Портал <https://ilibrary.ru>

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE MODERN EDUCATIONAL SYSTEM

Dzhusupova K.Zh.

Senior teacher

Republic of Kazakhstan, Aktobe

K.Zhubanov Aktobe Regional State University

aktobedrp@mail.ru

Кілт сөздер: қалыптастыру, коммуникативті құзыреттілік, білім кеңістігі.

Түйіндеме: мақалада қазіргі білім беру жүйесінде коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру қарастырылады. Педагогикалық үдерістің шеңберінде қоғамның жеке тұлғаны қалыптастырудағы маңызды міндеті зияткерлік, адамгершілік, эстетикалық және физикалық әлеуетті мақсатты түрде дамыту арқылы шешіледі.

Ключевые слова: формирование, коммуникативная компетенция, образовательное пространство.

Аннотация: статья рассматривает формирование в современной образовательной системе. В рамках педагогического процесса путем целенаправленного развития интеллектуального, нравственного, эстетического и физического потенциала решается важнейшая задача общества по формированию личности.

The modern development of Kazakhstan has clearly identified new priorities in the field of school education, which correspond to global trends. At the moment, our country has a goal - to become one of the 50 most competitive countries in the world. Strategically important task in the framework of achieving this goal is to build a society in which the main functional qualities of the individual are initiative, the ability to think creatively and find innovative solutions, the ability to choose a professional path, willingness to learn throughout life. In address to the nation the President of Kazakhstan N..Nazarbayev emphasized the following: “To become the developed competitive state, we must become a highly educated nation. In the modern world the simple embracing literacy is clearly not enough. Our citizens must be ready to constantly master the skills of working on the most advanced equipment and the most modern production. It is also necessary to pay great attention to the functional literacy of our children, in general, only 486 of the younger generation. It is important that our children are adapted to modern life”.

Today, society needs people who are able to quickly adapt to the changes taking place in the post-industrial world. The objective historical regularity at the present time is to increase the requirements for the level of human education. In modern educational space, the Central subject of the educational process according to international standards is the student, and the teacher acts as the organizer of educational and cognitive activity. And the key task of the state today is to create favorable conditions for education at the level of world standards. Education is now seen as a way of self-development of the student, familiarizing him with the culture, the formation of ideological values and attitudes. Education becomes a way of creating an independent, self-motivated, self-confident, responsible person with developed critical thinking. A person can be called educated if he has ideas, principles and methods that determine the General approach to the consideration of diverse facts and phenomena of the surrounding reality, and has a high level of developed abilities, the ability to apply the studied to the greatest possible number of special cases. As a result, education is carried out in the course of the pedagogical process, which is a set of targeted pedagogical influences. Their goal is to transfer to the younger generation knowledge about the world, social experience gained in the process of cultural and historical development of society, as well as the development of socially acceptable and socially approved forms of behavior. That is, within the framework of the pedagogical process, through the purposeful development of intellectual, moral, aesthetic and physical potential, the most important task of society for the formation of personality is solved.

With this approach to learning, modern students learn to be active, sociable, which makes them more adapted to society. The basis for the development of skills of interaction with society is the personal experience of students with others. Much attention is paid to improving the communicative qualities of students. After all, the student must complete secondary education is

ready for adulthood, and therefore be able to interact with other people. It is for this reason that a new system of teaching is being introduced. Now the school is perceived as an educational institution for obtaining not only knowledge but also understanding. And it's not information that's at the top, its communication.

The priority is the personal development of students. The aims of modern education are external and internal. The external goal of education as a state institution is to support society in certain historical conditions, to develop its production, General culture and civilization, to strengthen the civil status of relations and moral foundations of members of society. The internal target orientation of education is to develop personal potential, to acquire strong knowledge, skills and abilities with the possibility of their application in practice. In other words, the result of training should be a fully developed, competitive person who is able to clearly express their thoughts, and thus achieve the goal.

An important role in this process is given to the study of language, one of the tasks of which is to develop students' ability to communicate through knowledge of cultural and social rules that determine the use of speech in any context. The development of students' ability to communicate, i.e. correct, productive understanding of the dialogue participants, involves the formation of openness, willingness to communicate and then there is a transition from interpersonal communication to intercultural, in other words, there is a process of acceptance of representatives of another culture.

Communicative competence is the possession of complex communicative skills and abilities, the formation of adequate skills in new social structures, knowledge of cultural norms and restrictions in communication, knowledge of customs, traditions, etiquette in the field of communication, respect for decency, education, orientation in the communicative means inherent in the national, class mentality and expressed within the framework of this profession [1, p.10].

Communicative competence is a generalizing communicative property of a person, which includes communicative abilities, knowledge, skills, sensual and social experience in the sphere of business communication. Communicative competence consists of abilities:

1. To give a socio-psychological forecast of the communicative situation in which to communicate;
2. Socially-psychologically program the process of communication, based on the uniqueness of the communicative situation;
3. To implement a socio-psychological process management communication in the communicative situation [2, p. 35].

Communicative competence is an integral quality that synthesizes the General culture and its specific manifestations in professional activity. One of the conditions of communicative competence is the fulfillment of certain rules and requirements. The most significant of these rules are as follows:

- the most general rule is that you cannot begin to communicate a thought if it is not clear or not fully understood by yourself.
- the rule of "constant readiness for understanding". There are many semantic and personal barriers that often lead to incomplete and inaccurate understanding of messages.
- rule of specificity. Vague, ambiguous, vague expressions and words should be avoided, and unfamiliar or highly specialized terms should not be used.
- usually control non-verbal signals. It is not enough to control only your speech and the content of the message. It is also necessary to control its form in the part that concerns its external "support" — facial expressions, gestures, intonation, posture.
- the rule of "own wrong". When communicating, it is always necessary to assume that a personal point of view may be wrong. This often warns against serious mistakes.
- "Place and time" rule. The effectiveness of any communication increases dramatically in the case of its timeliness and the choice of the most appropriate situation in which it is implemented.
- The rule of openness refers to the willingness to reconsider one's point of view under the influence of new circumstances, as well as the ability to accept and take into account the point of

view of the interlocutor.

- The rule of active and constructive listening is one of the main conditions for effective communication.

- Feedback rule. It is this rule that ultimately ensures the achievement of the main goal of the communication process — mutual understanding. Based on the above, we can conclude that the most important task of the modern education system is to provide students with the ability to learn, the ability to self-development and self-improvement.

References:

1. Concept of 12-year secondary education of the Republic of Kazakhstan, developed in accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan "On education", Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan, Astana, 2010

2. Duka N. A. Introduction to Pedagogics. Textbook. Omsk, 2003. – 146c.

THE ESSENCE OF THE SPEECH EDUCATIONAL SITUATION IN THE PEDAGOGICAL SCIENCE

Islamgaliyeva V. Zh.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate

Professor of K.Zhubanov Aktobe Regional State University

Republic of Kazakhstan, Aktobe

K.Zhubanov Aktobe Regional State University

ivzh2012@mail.ru

Кілт сөздер: мәні, сөйлеу жағдайы, сөйлеу қызметі, білім беру.

Түйіндеме: Бұл мақалада ғылымдағы ағартушылық жағдайдың мәнін анықтау мәселесіне арналған. Педагогикалық ғылым білім беру және сөйлеу жағдайларының негізгі функцияларын анықтайды: бағдарламалау, қызықты, білім беру және тәрбиелеу.

Ключевые слова: сущность, речевая ситуация, речевая деятельность, образование.

Аннотация: Данная статья посвящена проблеме определения сущности речевой образовательной ситуации в науке. Педагогическая наука определяет основные функции учебно-речевых ситуаций: программирующую, фасциативную, воспитательную и образовательную.

The problem of determining the essence of the speech educational situation in science is not new. Appeal to the speech situation began in the methodology of teaching languages with the article “Situationality and learning of oral speech” Berman and V.A. Buchhinder, which define it as a combination of external circumstances and relationships that affect the formation of speech utterance.

The theoretical foundations in the psychological science under the concept of a speech situation in his study “Language, Speech, Speech Activity” A.A. Leontyev: “a speech situation is a set of conditions, speech and non-speech, necessary and sufficient to carry out speech action according to the intended plan ...” [2, p. 89]. From the point of view of the theory of speech activity in psychological science, understanding the speech situation as a combination of linguistic and extra linguistic conditions will allow us to determine the possibilities and potential of speech educational situations in the process of educating a student's legal culture.

Further, the speech situation is considered as:

1. The component of speech activity, which is in conjunction with speech action (D.I. Izarenkov);

2. Structured object consisting of the following variables: the sender and the recipient of speech in conjunction with their social roles, the relationship between them, tonality, purpose, means, method (E.M. Vereshchagin, Yu.N. Kuzmin);

3. In the methodology of teaching a foreign language as a set of circumstances in which communication takes place; system of speech and non-speech conditions (E.Yu. Panina, V.M. Filatov); form of organization of the learning process (A.M. Stoyanovskiy, E.I. Passov); teaching

reception of speech development (G.G. Rozhkova);

4. A combination of circumstances that induce and determine speech activity and language design (AA Alkhazishvili).

Thus, the definition of a speech situation in Psychology, Psycholinguistics, methods of teaching language is reduced to considering it as part of speech activity associated with participants in the communication process and arising from the impact or creation of certain conditions and circumstances.

In general, in the psychology and methodology of teaching a foreign language, the teaching and speech situation is considered as a class of speech situations that have a goal to teach a child and are a means of teaching dialogic speech (E.M. Rosenbaum) or a means of individualizing learning (L.A. Paschal). Methodical aspects of the creation of educational and speech situations are disclosed in the works of F.F. Aznabayeva, N.Sh. Galliamova, K.Z. Zakiryanova, A.B. Ishemgulova, A.A. Leontiev, M.R. Lvov, MS Soloveitchik.

In pedagogical science the following typologies of teaching and speech situations are distinguished:

- by speech forms: monologue, dialogic and polylogical teaching and speech situation;
- on the purpose of the statement: informative, alternative, problematic teaching and speech situations;
- in relation to reality: real and imagined learning and speech situations.

Pedagogical science defines the main functions of educational and speech situations: programming, fascinating, educational and educational.

Analysis of the scientific literature on the problem of the theory of speech-speaking situations shows that the following are defined in science:

1. The essence of learning and speech situations.
2. Methods of formalization.
3. Typology of learning and speech situations.

However, the problem of education of legal culture in the context of speech educational situations in the scientific and methodological literature is given little attention. These include:

1. The use of the pedagogical potential of speech educational situations in the formation of the subjective position of the student-future professional in the educational space of the university.
2. The realization of the pedagogical essence of the process of education, which lies in its dialogical nature, when external interaction is a condition and a prerequisite for the formation of the inner world of each of its subjects, through a system of speech educational situations.
3. Pedagogical possibilities of speech activity as the basis of any professional activity in cultivating the culture of a university student.

The pedagogical essence and possibilities of using speech educational situations are defined in the research of the scientific school of Professor A.N. Ksenophontova.

“Speech educational situation is a situation of educational tension arising spontaneously or organized by a teacher, requiring its permission through the speech activity of all its participants” [1, p. 125].

A.N. Ksenophontova considers speech educational situation in the context of the pedagogical theory of speech activity, where it acts as a unit for constructing speech activity in its analysis and construction.

Speech educational situation refers to a specific temporal and spatial area of speech reality, which performs the function of the stimulus and the conditions for the creation of speech expressions by students. “Externally given by the teacher educational material in a speech situation plays the role of an educational and speech environment, and not the result that should be obtained by students. The purpose of such an environment is to provide conditions for the birth of their own speech product among students. The degree of difference between the speech products created by the pupils and the speech medium set by the teacher is an indicator of the effectiveness of solving the speech educational situation”.

The educational-speech environment is organized by the teacher as follows: the necessary

speech material is selected, relations between the participants of the activity are investigated, and key concepts are selected. The basis of the speech situation can be: general object of study; finding its meaning; heterogeneous student speech products; the need to find new ways of speech and activities.

Speech educational situations acquire personal significance for the subject of activity, are painted with bright experiences (surprise before the “discoveries”), the joy of independent advancement, satisfaction with their findings, acquisitions (“learned”; “helped others”; “overcame the difficulties”).

Speech situations contribute to the formation and strengthening of the subjective position in speech activity. In these situations, the student takes the position of a subject of activity, when self-tuning, self-regulation, and self-organization are carried out from the beginning to the end.

Analysis of scientific literature (A. A. Alkhazishvili, I. L. Bim, K. Z. Zakiryanov, A. N. Ksenofontova, T. A. Ladyzhenskaya, L. V. Merkunlova, E. I. Passov, O. M. Osiyanova, V. T. Rogova, E. M. Rosenbaum, G. R. Khalyusheva) allowed to consider the speech educational situation as a functional unit of activity, consisting of two inseparable sides - an objective (presence of external circumstances encouraging action) and subjective (the nature of the subject's perception of external conditions, their personal organizational significance).

The presence of the subjective aspect and its great significance distinguish the speech educational situation from most other methods of organizing the educational process. In the context of education of the right culture, the speech educational situation is the main means. Education of the student's legal culture in the educational process of the university is systemic. Depending on the course, the student gradually accumulates not only the legal foundations of the sciences, learns to apply them in practical activities, if it concerns students - future lawyers, but also the formation of personal formations (subjectivity, independence, activity, motivation for professional activity, etc.). The educational process at the university covers both student's learning activities and extra-curricular activities, professional in various types of practices. Speech activity becomes a kind of measure for the upbringing of a student, the formation of a legal culture, since it is in it that the student shows a personal attitude, the ability to persuade, prove and defend his position. The inclusion of the student in a variety of speech educational situations allows you to form data speech skills.

Thus, in our study, the speech educational situation will be understood as a situation of educational tension arising spontaneously or organized by a teacher whose goal is to increase a person's subjectivity: self-determination and self-assertion in a socio-cultural environment, professional sphere and personal development.

Based on the position of A.N. Ksenofontova that the cycle of speech educational situation includes the main elements of the activity, we singled out the following structural components: motivation, its problem, personal problem solving by the participants of the situation, demonstration of speech products in the process of educating legal culture, proficiency in speech qualities, speech skills, reflection on the results.

The beginning of the speech educational situation corresponds to the educational tensions created artificially by the teacher or determined by natural conditions. Ways to create it can be different:

- the planned creation of tension by the teacher;
- indirectly encountered an unforeseen contradiction or problem;
- discrepancy between the results obtained and expected;
- comparison of heterogeneous student educational products;
- self-determination of subjects of education in the field of diversity of various positions on the issue under consideration.

Speech educational situation refers to a specific spatial area of the educational process, which performs the function of stimulus and conditions for the creation of speech expressions by students in the process of developing a legal culture.

Speech educational situations are not separate, they contribute to the interaction in the

educational process of its subjects (teacher - student), contribute to the formation of its subjective position and value-semantic transformation of the subjects of the educational process as a mechanism for educating legal culture.

The subject position is a way to implement the basic values of the subject in his interaction with others, the unity of consciousness and activity. The pedagogical potential of speech educational situations in educating a student's legal culture consists in the possibility of implementing the dialogue essence of the process of education (the teacher is a student), when the product of a speech educational situation is not only the development of a speech culture, but the education of the motives of the student's professional activities, value orientations in the profession, the development of personal formations.

The typology of speech educational situations in science has been proposed for several reasons (L. V. Kolobova, A. N. Ksenofontova, L. V. Merkulova, L. A. Pasechnaya).

Based on the research school A.N. Xenophon, in our study, we distinguish the following typology of speech educational situations:

1. Speech situations of perception, which put the student in the position of the activity performer, perceiving information. The system of speech situations is aimed at recognizing the need for speech communication, developing motives associated with speech itself (the desire to respond to classes, talk), and the motives associated with knowledge ("I know that I do not know, but I want to know"). All this is aimed at the formation of the student's subjective position in the educational process, the creation of situations of success for everyone, taking into account his interests and needs.

2. Speech situations of expression, which include the student in the operation of speech activities in conjunction with the teacher. Gradually, the student is included in all types of speech situations of expression:

- situations that contribute to the understanding of the content of educational material and its adequate expression in speech,
- situations related to emotional perception and enrichment of the expressive side of speech activity,
- situations related to the student's subject position.

3. Speech situations of influence, the purpose of which is the independent operation of speech activity in the educational process. Speech situations of influence are the most complex in the nature of speech activity, requiring individual identity, adequacy in the expression of thought, a high level of development of speech culture and speech skills of influence (the ability to persuade, prove, object, defend their point of view, ask questions). This type of speech situations fully reflects the pedagogical capabilities of technology, which are realized in the affecting function of speech and are aimed at the development of the student's subject position.

Thus, the typology of speech educational situations considers various aspects of its application and goal-setting.

In pedagogical science and practice, speech situations were considered as a means of formation of a student's subject position (GR Khalyushev), as a method of forming a student's speech culture and a speech communication culture (S.V. Korovina, OM Osiyanova), as a pedagogical means of forming student speech competence (L.V. Merkulova).

In our study, the situation is considered as a means of educating the student's legal culture. The pedagogical potential of speech educational situations in educating the legal culture consists, as noted above, in shaping the student's subject position in his professional and educational activities, in mastering the student's speech perception, expression and influence skills as an indicator of the formation of the subject position and inner culture, in implementing the dialogical nature of the process of education (dialogue with the teacher, literature, with himself).

Creating speech educational situations is an important point in the transformation of subject-object relations ("one must have a certain level of legal culture") to a higher level of relations. The teacher's strategy in educating the student's legal culture is aimed at including the student in active, independent activities, organized through speech situations in such a way that the student himself

comes to discover new things, develop value beliefs, and learn how to solve problems.

By organizing a speech educational environment in the educational process of a higher education institution using speech educational situations, the teacher provides conditions for the student to form his own speech product (statement, message, evidence, scientific article, presentation, reviewing, project defense). The degree of difference between the speech products created by the student and the speech educational environment set by the teacher is an indicator of the effectiveness of solving the speech educational situation.

All this is one of the conditions for the education of the student's legal culture and can be implemented in the educational process of the university. The organization of speech educational situation in the process of education of legal culture includes the selection of speech material by the teacher (conceptual and terminological maps, solving cases, reading with markup, reviewing works, content analysis of scientific and educational sources on jurisprudence, etc.), research on the relationship between interaction participants (TRIZ, gaming technologies, debates, trainings, individual consultations), work with key concepts (speeches at conferences, consultations for junior courses, mentoring, work in the legal psychological service, etc.). The teacher's problematization of a topic related to legal culture provokes students to create unpredictable, creative, and independent speech products.

References:

1. A.N. Ksenofontova Pedagogical theory of speech activity. Orenburg, 2010. 267 p.
2. A.A. Leontyev Language and speech activity in general and educational psychology. М.: RAO / MPSI, 2001. 127 p.
3. L.V. Merkulova Formation of student speech competence in the educational process: the teaching method. Orenburg: Publishing house GOU "RTsRO", 2005. 289 p.
4. O.M. Osiyanova Learning the culture of speech communication of students-philologists: a system-oriented approach // Philological readings: materials vseros. scientific-practical conf. Orenburg: IPK GOU OGU, 2006. p. 62-66.
5. G. R. Khalyusheva Formation of the subjective position of the student in the educational process of the university: monograph. Orenburg, 2006. 258 p.

ОҚУШЫ ТҮЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСЫТЫРУДАҒЫ ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ РӨЛІ ЖӘНЕ МҮМКІНДІКТЕРІ

Қонысбай С.А.,
Жұмағазина З.Е..

Педагогика және Психология мамандығы, 4-курс студенттері
Ғылыми жетекші – п.ғ.к., доцент Бахтиярова Г.Р.
Қазақстан, Ақтөбе қ., Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ, Sandu051197@mail.ru

Ключевые слова: воспитание, народная педагогика, ученик, школа, пословица, поговорка, нравственность, родитель, педагогика.

Аннотация: в данной статье рассматриваются роль и возможности народной педагогики в формировании личности учащихся, средства воспитания в воспитании детей.

Keywords: upbringing, folk pedagogy, pupil, school, adage, saying, moral, parent, pedagogy.

Summary: this article reveals the role and opportunities of folk pedagogy in the formation of the personality of students, education of children funds are provided.

«Ата-аналар баланы тәрбиелегенде дәл өзіндей етіп
. тәрбиелеуге тырыспау керек, олар баланы өзінен
күшті етіп тәрбиелеуі тиіс. Өйткені олардың заманы ата-аналарының
өмір сүріп отырған заманына қарағанда анағұрлым күрделі,
талабы жоғары болатынын ұмытпаған жөн».
(М.Жұмабаев)

Бүгінгі білім беру жүйесінің басты мақсаты – заман талабына сай тұлға тәрбиелеу екені белгілі. «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне оңат әкеледі», - деп ортағасырлық ғұлама әл-Фараби айтқандай, педагогика ғылымы зерттейтін

басты категорияның бірі де осы – тәрбие.

Педагогика ғылымында «тәрбие» ұғымы, оның табиғаты туралы түрлі кезеңдерде, түрлі қырынан тұжырымдар айтылып, анықтамалар берілген. Мәселен, «Тәрбие – қоғамның негізгі қызметтерінің бірі, жеке адамды мақсатты, жүйелі қалыптастыру процесі, аға ұрпақтың тәжірибесін кейінгі буынға меңгертіп, олардың сана-сезімін, жағымды мінез-құлқын дамытушы» процесс екендігін отандық «Педагогика» оқулығының авторлары тұжырымдап көрсетеді [1, 57 б.].

Жалпы тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақталған ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, өмірге деген дұрыс көзқарасын қалыптастыру деп білеміз. Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана-сезімі терең, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, ар-ожданы мол, бойында адамгершілік игі қасиеттері бар жеке тұлғаны қалыптастыру. Бүгінгі мектеп тәжірибесінде жас ұрпаққа жан-жақты, мақсатты, жоспарлы тәрбие беруде ең алдымен оқушылардың жас ерекшеліктеріне тәрбиенің талап, міндеттері сай болуы қажет. Бұл бүгінгі адам тәрбиесін зерттеуші педагогика ғылымының тәрбие үдерісін жүзеге асырудағы басты заңдылығы. Жалпы айтқанда, оқушылардың өмірінде мектептегі тәрбие берудің маңызы зор. Мектептегі басты тұлға – ұстаздың міндеті тек білім беру ғана емес сонымен қатар әрбір оқушының жүрегіне жол тауып, оларға бүгінгі қоғам талабына сай, кешенді тәлім-тәрбие беру. Мектепте оқуды да, тәрбиені де жүргізетін басты жетекші тұлға, ол – өз ісінің шебері білікті маман-педагог. Бұл орайда «Ұстазы жақсының – ұстамы жақсы» деген халық даналығының бүгінгі ғылым тұжырымдармен табиғи сабақтастығын айқын көруімізге болады [2].

Мектеп оқушысының уақыт талабына сай тұлғасын қалыптастырып, әсіресе, жас жеткіншек бойында адамгершілік қасиеттерді жетілдіруде сынып жетекшісінің рөлі зор. Бүгінде мұғалім – сынып жетекшісі – кәсіпкер-педагог, ол оқушы мен қоғам арасындағы алтын көпір іспеттес және тұлға ретінде оқушының дамуын бақылаушы, тәрбие жұмысын жан-жақты ұйымдастырушы, оқушыға күнделікті өмірде кеңес берер ақылшы, жанына жақын жан, көмекшісі.

Ал, мектептегі бүгінгі өскелең әрбір ұрпақ тұлғасы – Ұлы дала Қазақ елінің болашақ рухы биік азаматы болып қалыптасуы қажет. Олар ескінің көзіндей, жаңаның өзіндей болып ХХІ ғасыр есігінен еркін еніп жүре алатын дүниежүзілік мәдениетті танитын, өз ұлтына тән ата-баба дәстүрін бойына сіңірген, өзін өзгеге сыйлата алатын, рухани жан дүниесі бай, өресі биік, білімді де білікті, кез келген сынға төтеп бере алатын болуы шарт. Сондықтан мектептегі тәрбие жұмысын мақсатты, жоспарлы, әрі жан-жақты ұйымдастыра отырып, оқушыны тәрбиелеудегі мұғалім-тәлімгер қызметі келешекте қоғам, ел мүддесі үшін еңбектене білетін, рухани ойлау дәрежесі биік, отансүйгіш, еңбекқор ізденімпаз, қабілетті тұлға қалыптастырып, өмірге даярлау, мақсатына бағытталады. Өскелең ұрпақты жан-жақты тәрбиелеу, болашағына жол сілтеу бүгінгі күн тәрбиесіндегі бірден-бір қажетті, кезек күттірмес, өзекті мәселе. Демек, осындай талаптарды жүзеге асыруды көздейтін тәрбиенің басты құралы, ол – өз халқымызға тән дәстүрлі тәрбие мәдениеті, яки, халықтық педагогика болуы тиіс.

Зерттеуші ғалым Г.Р.Бахтиярова тұжырымына сүйенсек, қазақ халық педагогикасы – ұрпақтан-ұрпаққа жалғасын тауып келе жатқан халқымыздың тәртіп нормалары мен құндылық бағдарларының, көрнекті тұлғалардың рухани қызметтерінің нәтижесі мен тұтас білімдері жүйесінің, халық өміріндегі салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың жиынтығын құрайтын педагогикалық тәжірибенің (эмперикалық білім, білік, дағды) ажырас бөлігі, халықтың тұтас рухани қазынасы [3, 182 б.]. Біз осы ғалым пікірін негізге ала отырып, қазіргі мектептердегі адам капиталын жасақтаушы басты қоғамдық фактор тәрбиенің басты құралы – халықтық педагогика болуы тиіс деп білеміз.

Өкінішке орай қазіргі кезде елімізде тәрбие тек мектепте жүргізіледі деп түсініп, кей ата-аналардың оған аса жеткілікті деңгейде мән беретіні белгілі. Бұндай тәрбие баланың санасында әдепке, тәртіпке деген немқұрайлы көзқарас тудырып, көптеген балалардың қайырымсыздығын, мейірімсіздігін байқатып отыр. Сондықтан тәрбиенің алғы шарттары –

отбасы, мектепке дейінгі кезеңнен, балабақша тәрбиесінен басталып, мектеп қабырғасымен жалғасып және одан әрі үздіксіз жалғасын тауып, дамыту міндеті туындайды [4, 40 б.].

Балаларды тәрбиелеудегі баға жетпес тәрбие құралдарының бірі халықтық даналыққа толы ой-иірімдері көрініс тапқан мақал-мәтелдер. Бала тәрбиесінде оның ішінде тәрбиенің түрлі бағыттарына қарай тұжырымдай айтылған мақал мен мәтелдердің алатын орны өз алдына ерекше. Мақал-мәтелдер мазмұнында «адамгершілік», «елдік», «ерлік», «ар», «ұят», түсініктерімен астарласып жататын қайырымдылық, мейірімділік, әдептілік секілді адамдар бойындағы асыл қасиеттер айрықша дәріптеледі. Оны «Мейірімділікті анадан үйрен, әдептілікті данадан үйрен», «Әдептілік ар-ұят – адамдықтың белгісі, тұрпайы мінез, тағы жат – надандықтың белгісі», Ақылды болсаң арыңды сақта, ар-ұят керек әр уақытта» және т.б. мақал-мәтелдерден байқауға болады.

Қазақ халқының дәстүрлі тәрбие мазмұнында ерлік пен елдікті баяндау қатар жүрген. Мұны «Елдікті баяндау – Ерлікке даярлау», «Ерліктің бір нышаны – естілік», «Ел намысын қуғаннан еңсесі биік», «Мінген атыңнан құласаң да, Елдік салтыңнан құлама», - деп келетін т.б. мақал-мәтелдерден аңғаруға болады.

Мақал-мәтелдер бір ғасырдың ғана жемісі емес. Мақал-мәтел – халық ауыз әдебиетінде ерте заманнан келе жатқан, өзіндік ерекшеліктерімен танылған халықтың асыл ойының көркем жиынтығы. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін шешетін асыл мұра, ақылына ақыл қосатын, жарқын болашағына дұрыс бағыт сілтейтін, өмірді танытатын қамқоршы. Онда халықтың өмір сүру барысындағы барлық тәжірибенің өнегелі өсиеттері айтылған, халық даналығы сақталған. Қазақтың мақал-мәтелдері – көркем әдебиетте сөздің әрін келтіретін, айтайын деген ойдың мағынасын толықтыратын, сонымен қатар ұтымды да, ықшам қолданатын әдемі тілдік форма. Өйткені бұл – мол тәжірибенің ұзақ уақыт әбден сұрыпталған, екшелген, сыннан өткен асыл түйіні.

Жалпы мақал-мәтелдер халықтың өмір заңдылығын, тұрмыс-тіршілік қалпын баяндайтын көркем шежіре іспеттес. Бұл орайда, М.Әлімбаев: «Мақал-мәтелдер – халықтың моральдік кодексі, тәрбие қағидасы, атаның артындағы ізбасарына қалдырған өнегелі өсиеті», - деп өте орынды пікір айтты. [5, 166 б.]. Сондай ақ, халықтық мақал-мәтелдердің адам сезімі мен ақылына әсерлігінің қуаты – олардың көркемдігінде деп білеміз.

Қорыта айтқанда, осындай тәрбиенің тамаша құралы ретінде мақал-мәтелдерді және өзге де халықтық педагогиканың маржандарын бүгінгі жас ұрпақ тәрбиесінде отбасындағы әр ата-анамен қатар, мектеп ұстаздары да, педагог-психолог мамандар да өзінің кәсіби басты қызметінің жетекші құралына айналдыруы тиіс. Өйткені, отбасы тәрбиесі мен бүгінгі қоғамдағы және әлеуметтік жетекші институт ретіндегі мектептегі тәрбие бір-бірімен табиғи сабақтастық тауып, өзара тығыз байланыста кешенді түрде жүзеге асқанда ғана нәтижелі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Астана: Л.Н.Гумилев ат. ЕАУ. 1998. – 378 б.
2. Қазақтың мақал-мәтелдері. /Құраст. О.Тұрманжанов. – Алматы, 1980. – 35 б.
3. Бахтиярова Г.Р. Қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениеті. Монография. – Ақтөбе, 2012. – 372 б.
4. Дошабекова А. Мектептегі тәрбие жұмысының өзекті мәселелері. //Қазақстан мектебі. - № 11. 2018, қараша. – Б. 40-41.
5. Әлімбаев М. Тәрбие туралы әңгімелер. – Алматы: Қазақстан, 1972. – 124 б.

ОРЫС ТІЛІ ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕСІНДЕ МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Мадиева Г.Б.
оқытушы, гуманитарлық пәндер магистрі
Қазақстан, Ақтөбе қ,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе
өңірлік мемлекеттік университеті
madievakunanova@bk.ru

Ключевые слова: технология, мультимедиа, эффективность, компьютерные технологии обучения.

Аннотация: в этой статье основное внимание уделяется использованию мультимедийных инструментов в преподавании русского языка как иностранного и его роли в учебном процессе не только для оптимизации самого учебного процесса, но и для ориентации на студентов, ориентированных на обучение, а также на повышение мотивации иностранных студентов. повысить свою познавательную активность, обеспечить качество и эффективность самообучения.

Keywords: multimedia/ multimedia tools, optimization of educational process, the creative process, visual expression

Summary: this article focuses on using multimedia technologies at different stages of teaching Russian as a foreign language and their role in the process of learning. Of course, using multimedia tools at classes of Russian as a foreign language optimizes the educational process itself, allows to increase the motivation of foreign students, to develop their cognitive activity, to insure the quality and effectiveness of self-development work in the learning process, it makes learning foreign language in a lively and creative process

Қазіргі әлемде адам интернет-ресурстарды пайдалана алады. Онсыз олар біздің өмірімізді, оның барлық аспектілерін елестету мүмкін емес. Негізгі аспект - білім беру саласы. Білім берудегі ақпараттық технологияларды енгізу Қазақстандағы және бүкіл әлемдегі білім беру жүйесін біртіндеп жаңғырту болып табылады.

Бүгінгі таңда кез-келген мамандықтың оқытушысы өз қызметінің тақырыбын білуге ғана емес, жылдам дамып келе жатқан ақпараттық технологияларға жақсы білуге, өз жұмысында түсінуге және пайдалануға тиіс. Заманауи оқыту әдістері өте жылдам дамып, мұғалімдерге оқушыларды оқыту үшін жаңа мүмкіндіктер береді. Орыс тілінің практикалық курсы мысалында қазақ тілін лингвистикалық емес университетті оқытатын топтарда орыс тілін оқытудың ерекшеліктерін қарастырайық. Педагогикалық білімі бар бакалаврларды даярлау жүйесінде «Орыс тілі» пәні ерекше орын алады.

Осыған байланысты өзіндік байқау және арнайы зерттеулер көрсеткендей, қазақ тілін меңгерген топтардағы оқушылар үшін орыс тілін үйрену тек мектепте оқыған тілдік дағдылары мен дағдыларын жетілдіру ғана емес, сонымен қатар болашақ маманды меңгерудің маңызды қосымша құралдары болып табылады. Сонымен қатар, курстың ең маңызды мақсаты студенттерге өздерінің мамандықтарындағы ғылыми мәтіндерді нақты бағыттау, ғылыми ақпараттың барлық түрлері мен түрлерін дұрыс анықтау, оларды түсіндіру және олардың мәнін анықтау болып табылады. Бұл дағдылар кәсіби коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Студенттердің білім деңгейін арттыру білім беру бағдарламасына мультимедиялық оқу құралдарын енгізудің салдары болып табылады. Мультимедиа - аудиовизуалды жабдықтың жетістіктерін біріктіруге мүмкіндік беретін қазіргі заманғы цифрлық технологиялар, сонымен қатар мәтіндік, дыбыстық және көрнекі ақпарат - графика, бейне, анимация қамтитын деректердің әртүрлі түрлерін ұсынуға мүмкіндік береді, біз оны көріп қана қоймай, оны кіріс және шығыс жүйелері арқылы басқара аламыз ақпарат.

Мультимедиялық оқыту технологиялары, кем дегенде, адамзаттың ортақ интеллектуалдық әлеуетін белсенді түрде дамытуға мүмкіндік беретін жеке тұлғаны, ойын-сауық, тиімді және қашықтан оқыту үдерісін құру мүмкіндігінше ешкімді таң қалдырмайтын интернет-ресурстарды белсенді пайдалану болып табылады. Техникалық медиа құралдары оны сақтау және өңдеу мақсатында ақпаратты (дыбыс пен кескінді) цифрлық формаға түрлендіруді, сондай-ақ бұл ақпаратты адам қабылдауы үшін қайта кері түрлендіруді

қамтамасыз етеді. Осындай құралдардың артында бүкіл оқу үдерісінің болашағы тұр. [1.77.6]

Қазіргі уақытта оқу үрдісінде ақпараттық технологияларды шет тілдерін оқытуда, атап айтқанда орыс тілін шет тілі ретінде оқытуда кеңейту үрдісі байқалады. Орыс тіліндегі компьютерде, планшетте немесе смартфонда интернет ресурстарымен жұмыс істеу студенттердің мүдделері мен қажеттіліктерін жылдам түсінуге және сезінуге көмектеседі.

Одан кейін, сабақтың неғұрлым жұмыс ортасында болуы үшін мұғалім орыс тілін оқыту процесіне мультимедиялық технологияларды енгізу керек. Бұл орыс тілінде мультимедиялық құралдарды шет тілі ретінде пайдалану, ол орыс тілін шет тілі ретінде зерттеуді тірі және шығармашылық үдерістерді табиғи жағдайға, әртүрлі, қызықты және серпінді етіп жасауға мүмкіндік береді. Бүгінгі күні көптеген мұғалімдер орыс тілін оқытуда мультимедиялық технологияларды орыс тілін оқытудың жалпы үрдісінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырады.

Мультимедиялық технологияны қолдана отырып, дұрыс ұйымдастырылған оқу үдерісі студенттің болашақ табысының кілті болып табылады. Оқу процесінде мүмкіндігінше тезірек оқитын бір немесе бірнеше студентті оқитын мұғалім қызықты сабақ жоспарларын жасай алады, ол студенттердің немесе оқушылар тобының қызығушылығын тудырады.

Осылайша, мұғалімдер қамтылған материалдарды меңгерген студенттердің тиімділігіне тікелей әсер етуі мүмкін. Әрине, мультимедиялық құралдар оқу үрдісін білім беру материалдарымен және көрнекіліктермен айтарлықтай жеңілдетеді, нақты білімдер мен сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың жаңа дағдыларын қалыптастырудың нақты және абстрактылы арасындағы қарым-қатынасты қамтамасыз етудің тиімді тәсілдерінің бірі ретінде.

Бұдан басқа, орыс тілін шет тілі ретінде оқытуда мультимедиялық технологияларды қолдану табиғи тілдік ортаны құру үшін үлкен мүмкіндіктер ашады және тек бір сөйлеу жағдайын қалыптастырумен шектелмеуге мүмкіндік береді. Коммуникативті мәдени компонент - орыс тілін шет тілі ретінде оқытудың басты мақсаты, ол коммуникативтік дағдылар мен студенттің мәдени дамуын қалыптастырады.

Оқушылардың әрбір тобы үшін орыс тілі сабақтарына арнайы жағдайлар жасалуы керек, әрбір оқушының өз іс-әрекеттерін көрсетуге мүмкіндік беретін оқыту әдістерін таңдауы, сабақ барысында өздерінің қиялын және шығармашылық мазмұнын дамыту керек.

Заманауи компьютерлік технологиялар оқушыны белсенді жаттығулармен, алдына қойылған міндеттерді шешудегі шығармашылық тәсілмен қамтамасыз етеді және пәнді қызықты түрде ұсынады. Дәстүрлі оқыту әдістерін ақпараттық түрде біріктіру қажеттілігі әр мұғалімге түсінікті. Компьютерлендірудің орындылығы педагогикалық, әдістемелік және экономикалық тиімділікке тәрбиелік жұмыстың дәстүрлі нысандарымен салыстырғанда өлшенеді.

Компьютерлік оқыту технологиясы оқушылардың іс-әрекеттерінің қорытынды нәтижелерін ескере отырып, оқыту ретінде пайдаланылады, ол тұрақты, мақсатты және тиімді когнитивті үрдістің сипаты беріледі. Білім берудегі компьютерлік технологияны пайдалану - студенттің танымдық белсенділігін басқару үдерісі. Компьютерлік технологияның айрықша артықшылығы мен ерекшелігі келесі мультимедиялық ерекшеліктер болып табылады:

- сабақтың ақпараттылығын арттыру;
- оқуды ынталандыруды ынталандыру;
- оқытудың көрінуін арттыру;
- есте сақтаудың ең қиын сәтін қайталауды жүзеге асыру;
- көрнекі және есту ақпаратын параллель көрсете отырып, ақпараттың қол жетімділігі мен қабылдауын жүзеге асыру; [2. 7.6]

Тренинг ретінде оқытудың компьютерлік технологиясы оқушылардың әрекеттерінің қорытынды нәтижелерін ескере отырып, жүйелі, мақсатты және тиімді когнитивтік

процесспен сипатталады. Білім берудегі компьютерлік технологияны пайдалану - студенттердің танымдық белсенділігін басқару үдерісі. Компьютерлік технологияның айрықша ерекшелігі мен ерекшелігі келесі мультимедиялық функциялар болып табылады:

- сабақтар туралы хабардар болуды арттыру;
- оқуды ынталандыруды ынталандыру;
- оқытудың көрінуін арттыру;
- есте сақтаудың ең қиын сәттерін қайталаңыз;
- тұрақты немесе динамикалық визуалды серияларға сәйкес келетін үздіксіз музыкалық немесе кез келген басқа дыбыстық сүйемелдеу мүмкіндігі;
- бейнефильмдерді фильмдерден, бейнелерден және т.б. қолдану, «мұздаған кадрлар» функциясын, бейнежазбаны «айналдыру»;
- ықшам түрде үлкен деректер қорын құру мүмкіндігі. [3. 55.б]

Мультимедиялық құралдар - дидактикалық құрал, оны пайдалану оқытуға жеке көзқарасқа мүмкіндік береді. Мультимедиялық құралдарды оқу үдерісінде пайдалану интенсификация, рационализация, көрнекілік, дамудың педагогикалық мақсаттарын жүзеге асыру, яғни студенттің жеке басын қалыптастыру, зияткерлік, мотивациялық, эмоционалдық және басқа да салаларды дамыту сияқты негізгі дидактикалық принциптерді іске асыруға ықпал етеді.

Осы мәселені қарастыру нәтижесінде мультимедиялық құралдарды оқу үдерісінде қолдану тиімді деп бағаланды, оқудың жоғары нәтижелілігін қамтамасыз етуге, оның сипатын түбегейлі өзгертуге және ауызша және жеке-жеке педагогикаға көшуді қамтамасыз етуге қабілетті деп санауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Азимов Э.Г. Методика применения компьютерных технологий в обучении русскому языку как иностранному / Э.Г. Азимов // Методика преподавания русского языка как иностранного. Хрестоматия. Екатеринбург: Изд-во Уральского государственного университета им. А.М. Горького, 2008.
2. Большая компьютерная энциклопедия. Самое полное современное издание. –М.: ЭКСМО, 2007. – 480с.
3. Якушина Е.В. Подростки в Интернете: специфика информационного взаимодействия. // Педагогика. 2001. № 4. С. 55-62.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ

Муханбетжанова А.М.

доктор педагогических наук, профессор

Мұханбетжанова А.У.

доктор педагогических наук, доцент

akmaral_muhanbetzhanova@mail.ru

Максотова Г.М.

Магистрант, Казахстан, г. Атырау

Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова

gulsum.maksotova@mail.ru

Кілт сөздер: білім беру мазмұны, жаңартылған білім беру, дәстүрлі бағалау, критериялды бағалау, таксономия, функционалдық сауаттылық, білім нәтижелері, жетістікері, дамыту, құзыреттілік, жеке тәжірибе.

Түйіндеме: мақалада жаңартылған білім беру аясында енгізіліп отырған критериялды бағалау жүйесінің педагогикалық-психологиялық ерекшеліктері қарастырылған және дәстүрлі білім беру жүйесіндегі бағалау мен жаңартылған білім беру жүйесіндегі критериялды бағалауға салыстырмалы терең талдау жасалынған.

Keywords: educational content, renewed education, traditional assessment, criterion assessment, taxonomy, functional literacy, learning outcomes, achievement, development, competence, personal experience.

Summary: the article provides for pedagogical and psychological features of the system of criteria-based assessment as part of the updated curriculum, and a relative in-depth analysis of the assessment of traditional education systems and criteria-based assessment in the updated education system.

Вопрос обновленного содержания образования остаётся на сегодняшний день актуальной. Во всех уровнях образования внедряются в практику новые стандарты

образования и учебные программы, учебники с обновленным содержанием. Появляется необходимость нового подхода к качеству системы образования, так как показатели традиционной системы образования и обновленной системы образования разные. Известно, что по традиционной системе образования учебные заведения и школы давали готовые знания, не развивая мыслительные навыки, не ставя целью глубокое понимание и применение содержания материала [1].

Исследователи называют его «образование, направленное на учебный план». Недостатками данного подхода к образованию следующие: результаты учебных достижений возникают не из потребностей обучающихся, а из разделов учебного плана; ожидаемые результаты обучающихся исходят из содержания учебного плана; одинаково рассматриваются результаты тестов и необходимые обучающимся учебные достижения; не обозначены конкретно учебные результаты и ожидаемые результаты.

На сегодняшний день встаёт вопрос необходимости анализа педагогических и психологических особенностей учебных достижений обучающихся в условиях обновленного содержания среднего образования в республике Казахстан с внедрением новых способов оценивания.

Мы рассмотрим эту проблему через сравнительный анализ оценивания по традиционной системе образования и критериального оценивания, внедряемого вместе с обновленным содержанием системы образования [2].

Проблема оценивания учебных достижений - одна из значимых в науке педагогики и психологии. Вопросы оценивания рассматривали с теоретической точки зрения психологи и педагоги: Б.Г.Ананьев, Ш.Амонашвили, Дж. Брунер, Б. Блум, У.Джеймс, И.М.Чеснокова и другие.

В работах ученых рассматриваются онтогенез оценивания, его система, роль, закономерности и возможности совершенствования. Оценивание как система, автономная характеристика, компонент активности напрямую участвует в регулировании действий каждого человека. Осознание собственных сил человека, умственных способностей, мотивов и целей действий, отношений с окружающими людьми происходит через самооценивание.

Б.Г.Ананьев указывает на то, что в процессе взаимопонимания у человека формируются два знания: о других и о себе. И.М.Чеснокова показывает следующие два уровня самоосознания: 1. На первом уровне «Я и другой человек» субъект соотносит себя с другими, происходит сопоставление. 2. Ведущими внутренними приемами уровня «Я и я» являются самоанализ и самоосмысливание [3].

Ш.Амонашвили в свою экспериментальную систему обучения внедрил оценивание по содержанию. Он считает, что эффективность познавательной деятельности направлена на изменение самого ребенка, на формирование его личностных достижений [4].

Дж.Брунер предложил несколько ценных рекомендаций по развитию практики преподавания. Понятия «Открытие нового» и «Если позволить ученику собрать все части воедино и стать открывателем, результаты будут реальными» являются неотъемлемой частью теории Брунера [5].

Приоритетами данного типа обучения являются четыре аспекта: во-первых, через повышение интеллектуальных возможностей; во-вторых, через превращение внешней мотивации во внутреннюю; в-третьих, через открытие нового и в-четвёртых, через развитие зоны ближайшего развития.

Традиционно в дидактике под оценкой понимается процесс соотношения реальных результатов образования с планируемыми целями, при этом условно-формальным (знаковым) выражением этого процесса является отметка. Основными функциями оценки являются: констатирующая (информационная), контролирующая, регулирующая.

Учитывая традиционную (отметочную) до этого времени систему оценивания в школе, мы удостоверились в недостаточной реализации данных функций. Причину данной проблемы нужно искать в огромном количестве запланированных результатов, в несовершенности педагогического диагностирования. Потому что в традиционной системе

оценивания измерители не конкретные, то есть они не описывают действия для достижения результатов, а критерии оценивания характеризуют не достижения обучающихся при выполнении работы, а саму работу.

Из-за отсутствия критериев оценивания учитель не использует формальное оценивание, подходящее для всех, а оценивает, исходя из своей практики. Разработка конкретных критериев оценивания является результатом труда компетентного учителя, который в своей практике верно планирует результаты учебных достижений и работает над их совершенствованием. Следствием того, что критерии не разрабатываются заранее, до начала процесса оценивания, является то, что учитель не сможет регулировать процесс работы обучающихся для достижения обозначенных результатов.

Американский психолог, профессор педагогики Бенджамин Блум обосновал в своих исследованиях, что не бывает плохих учеников, а есть ученики со слабой подготовкой. После исследования конкретных показателей психологической подготовки учебной деятельности обучающихся, Блум выявил зависимость данных показателей от факторов окружающей среды, от уровня их познавательной и эмоциональной подготовленности [6].

Понятие «таксономия» взято из естественных наук. Оно означает: «классификация и систематизация сложноорганизованных областей действительности и знания, имеющих иерархическое строение».

Б.Блум определил шесть уровней образовательных целей: знание, понимание, применение, анализ, синтез, оценивание. Знание – первый уровень образовательных целей, так как запоминание является лишь одной из сложных частей процессов высших уровней: корреляции, оценивания, планирования.

Таксономия образовательных целей Б.Блума соответствует трем типам поведения человека: перенос (перевод конкретных слов, терминов, символов на другие языки, на свой язык); интерпретация (перестройка идей в сознании человека, деление содержательных идей, их взаимодействие, синтез, перевод, выводы), обучение (прогнозирование и оценивание процессов, правил).

Если в процессе усвоения знаний обеспечить использование понятий, принципов по теме материала, обучающиеся могут в дальнейшем применить эти знания.

По мнению Б.Блума, если понимание - это «схватывать» и погружение в него, а применение - это умение использовать в конкретных условиях и новых ситуациях.

Синтез - дает возможность объединить элементы воедино, то есть собирает материал из различных источников для получения нового, в итоге он станет более доступным. Понимание материала, применение и анализ являются необходимым условием для решения проблем синтеза, но они не определяют оригинальности и однозначности выводов.

Главное отличие таксономического взгляда - главная цель обучения состоит в формировании умения оценивания по результатам овладения всех уровней мыслительной деятельности.

Оценивание направлено не на определение уровня достижения содержания образования, а на глубину личных знаний; усвоению специальных и универсальных практических навыков; готовности к применению; определению уровня личностных показателей. Задача школы по формированию значимых компетентностей заключается не только в выборе стратегий обучения и технологий, а в изменении способов оценивания учебных достижений обучающихся

Таким образом, необходимо формирование следующих подходов к оцениванию учебных достижений в условиях внедрения обновленного содержания образования:

- исключить противоположности между ролью оценивания и традиционной системой оценивания;
- установить взаимосвязь учебных достижений ученика (знания, навыки, компетентности и др.) с его личностным ростом;
- создать условия для накопления практического опыта при планировании собственного учебного процесса учениками.

А это возможно через практику оценивания в условиях обновленного содержания образования.

Использованная литература:

1. Национальный план по развитию функциональной грамотности. Астана, 2012-<http://www.nao.kz>
2. Муханбетжанова А.М., Муханбетжанова А.У. «Психолого-педагогические особенности обновленного содержания начального образования» // БҚМУ Хабаршысы № 4 (64) – 2016. 12-29б.
3. Ананьев Б.Г. Развитие детей в процессе начального обучения и воспитания. // В кн.: Проблемы обучения и воспитания начальной школе. – М.: Учпедгиз, 1960. – 183 с.
4. Амонашвили Ш.А. Обучение. Оценка. Отметка. – М., 1980. – С.18 – 20.
5. Брунер Дж. Исследование развития познавательной деятельности. – М.: Педагогика, 1971.- 391с.
6. Bloom, B., Englehart, M. Furst, E., Hill, W., & Krathwohl, D. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals.

INNOVATIVE CONDITIONS OF FORMING A POLICULTURAL LANGUAGE PERSONALITY

Sagiyeva A.T.
Senior teacher
Republic of Kazakhstan, Aktobe
K.Zhubanov Aktobe Regional State University
sagiyeva.aelita@mail.ru

Кілт сөздер: көпмәдениетті тілдік тұлға, инновациялық жағдайлар, білім беру.

Түйіндеме: бұл мақала көп мәдениетті тілдік тұлғаны қалыптастырудың инновациялық шарттарына арналған. Қазіргі уақытта коммуникабельді тілдік тұлғаны қалыптастыруға негізгі әдістемелік қағидаттар мен тәсілдерді әзірлеу қажеттілігін талап етеді.

Ключевые слова: поликультурная языковая личность, инновационные условия, образование.

Аннотация: данная статья посвящена инновационным условиям формирования поликультурной языковой личности. В настоящее время диктуют необходимость разработки основных методических принципов и подходов к формированию коммуникабельной языковой личности.

At the present stage of development, the world community has come to understand that the quality and level of education depends on the prospects of development of any state. "High-quality education should be the basis of industrialization and innovative development of Kazakhstan", the President of our country emphasizes. A. Nazarbayev [1, p.5]. According to him, "Kazakhstan should be perceived worldwide as a highly educated country whose population uses three languages: Kazakh — the state language, Russian as a language of international communication and English — the language of successful integration into the global economy" [2, p.8]. Today, in the age of technologization and globalization, there has been an intensification of the process of finding effective conditions and mechanisms for educating young people who are capable of dialogue with other cultures. The realities of the modern stage of development of society, the linguistic situation in Kazakhstan is multinational, with a centuries-old history in which nations, nations, cultures are intertwined, now dictate the need to develop basic methodological principles and approaches to the formation of a sociable language personality.

The basis of the formation of a multicultural personality - multilingualism.

Undoubtedly, the use of innovative methods by teachers, methods of forming interest in learning (educational games, educational discussions, creating problem situations, etc.), methods of forming debt and responsibility in learning (encouragement, approval, censure, etc.); introduction of new technologies into the educational process by teachers and students (presentations of educational material, electronic manuals, audio and video materials, etc.), activate the process of language learning and contribute to the effectiveness of learning Kazakh, Russian and foreign languages [1, p.15].

The content of multicultural education is multifaceted and has a high degree of interdisciplinary, which allows us to consider the problems of multicultural education as part of the disciplines of Humanities, natural science, art and aesthetic cycles and special courses on the history

and culture of individual peoples.

Thus, for the formation of a competitive specialist, sociable positive personality, capable of active and effective life in a multinational and multicultural environment, with a developed understanding and sense of respect for other cultures, the ability to live in peace and harmony, it is necessary to have a multicultural and multilingual education. [2,p.10]

Multilingualism is defined as the ability to speak two or more languages. Distinguish between natural (common) and artificial (learning) lingua. It is noted that natural polylinguism occurs in the appropriate language environment and due to the wide speech practice. In this case, the awareness of the language system may not occur. And with artificial polylinguism second foreign language must be taught, making strong-willed efforts and using special methods and techniques. That is why the creation of the mechanism of polylinguism should be considered the primary task of the methodology when teaching a foreign language. And the effectiveness of teaching a second foreign language at school largely depends on the extent to which methods and techniques are focused on the age characteristics of students, since educational activities in high school has its own characteristics: it becomes an educational and professional, implementing professional and personal aspirations of boys and girls.

Currently, there are many modern methods of teaching foreign languages used in the development of working programs of teaching English as a second foreign language.

Let us consider some modern methods of teaching foreign languages used in the development of working programs of teaching English as a second foreign language.

Teaching a second foreign language has its own specifics, since, unlike other subjects, the main purpose of training is the formation of communicative competence of students. Currently, the global goal of mastering a second foreign language is considered to be the introduction to a different culture and participation in the dialogue of cultures. This goal is achieved through the formation of the ability to intercultural communication. It is teaching, organized on the basis of tasks of a communicative nature, teaching foreign language communication, using all the necessary tasks and techniques is a distinctive feature of a foreign language lesson.

Communicative learning involves the formation of communicative concepts, that is the internal willingness and ability to verbal communication, orienting students to the "entry" into a different cultural space

Currently, the data of physiology and psychology allow us to make a sufficiently reasoned conclusion that the mastery of the second language is not just the accumulation of language material as a result of the selection of lexical units, situations and the assimilation of grammatical forms and structures, but the restructuring of human speech mechanisms for interaction, and later the parallel use of two language systems, which in the first stages of language acquisition requires the formation of the skill of switching from language to language, and later – neutralization of one system to create more favorable conditions for the functioning of another system.

That is why the creation of the mechanism of polylinguism should be considered the primary task of the methodology when teaching a foreign language.

The promotion of a foreign language culture as a learning goal has raised the question of the need to create a new methodological system that could achieve this goal in the most effective and efficient way.

In the last two decades, the trend in education is formed as a projective. This concept was formulated in the context of the educational restructuring programme proposed by the Royal College of the arts in the late 1970s. It is closely connected with the project culture, which arose as a result of the unification of humanitarian, artistic, scientific and technical directions in education.

Thus, the main methodological principles that have conceptual significance for the project methodology are:

- the principle of consciousness,
- principle of accessibility,
- The principle activity,
- the principle of communication,

- principle of regularity,
- the principle of autonomy,

In modern conditions of rapid development of science and technology, the problem of transition to an intensive path of development is and is being solved in all spheres of society and at all stages of the formation of personality and specialists. It is also relevant for teaching foreign languages. The search for the best ways to solve this issue, caused in the late 60's – early 70's of our century, the emergence of a method, which is based on suggestive impact on students.[3,p.42]

The intensive method of teaching a second foreign language is based on the following principles:

- the principle of collective interaction,
- the principle of personality-oriented communication ,
- the principle of the role organization of the educational process is closely related to the previous two,
- the principle of concentration in the organization of educational material and educational process is not only qualitative, but also quantitative characteristics of the intensive method,
- the principle of the multifunctional nature of the exercises reflects the specific system of exercises in intensive methods of teaching.

Activity methodology of English language teaching has as its Foundation the concept of the activity of the teachings represented by the theory of gradual formation of mental actions. Based on this theory, for several years, was the development of learning technology, which was then called the activity method. The work was conducted under the guidance of Professor P. Ya. Galperin and associate Professor I. I. Ilyasov.

The activity method was considered possible to use in the senior classes of secondary school, excluding Junior classes, as the first methodological principle of this method can be formulated as follows:

- the principle of the need for logical thinking,
- the principle activity,
- the principle of primary language acquisition,
- the principle of the use of speech-communicative units.

The basic principle of all these methods is the principle of active communication, which is based on the situation of different nature (from social to problem). These situations are realized through work in groups (collective work), but at the same time all these principles are simultaneously personality-oriented, and most effectively implemented in a positive psychological atmosphere, when everyone feels comfortable and is in an atmosphere of mutual understanding and active interaction, share not only information, but also emotions. Another significant aspect of innovative techniques is the creation of additional motivation, providing increased interest of students in the learning process. It should also be mentioned that in modern methods plays an important role independent cognitive activity of students. Students are not encouraged to submit ready-made material, they should show more independence, because it promotes memorization. The basic idea of these techniques is the same: the best way to learn is to communicate.

And yet, regardless of such a large number of similarities, each of the techniques has its own specific features. It is thanks to them that these methods differ from each other and become separate, independent phenomena in the methodology. Specific features give each technique its own appearance, and they determine the positive and negative qualities that are inherent in each of them.

Most modern techniques are communicative-oriented. One of their main features is the creativity of students. It is creative tasks, as can be seen from this work, are today a sign of modernity. They allow for a new structure of work not only on the oral statement, but also in other activities.

As for the practical application of methods, it is not necessary to use one method. It would be best to integrate several methodologies, bringing together their best practices for students.

At the moment there is no universal method, as the effectiveness of a method depends on many factors. At the present stage of development of the technique there is an integration of

methods. We can say that the formation of a complex method, which incorporates the best elements of different methods.

The introduction of a second foreign language in school means that education becomes multilingual: the mother tongue, the first foreign, the second foreign form a unique linguistic phenomenon - triglossia. However, since the teaching of any language is inextricably linked to the culture of the country of the target language, it is legitimate to talk about the study of a second foreign language at school as a phenomenon of multicultural education.

Next, you need to define the conditions of teaching the second foreign language, the basic parameters of the course second foreign language, to solve the issue of leading and ancillary purposes of teaching the second foreign language in school.

To develop an adequate method of teaching a second foreign language in a school environment, it is necessary to give reasoned answers to the following questions: what are the conditions for learning a second foreign language and what are the priority goals of teaching a second foreign language?

It should be noted that to date, the objectives of teaching a second foreign language have not been planned, defined or brought to a common denominator. In fact, each school in which a second foreign language is introduced has its own program.

The definition and formulation of the purpose of teaching a second foreign language in a secondary school is a fundamental point in the development of the whole complex of problems of teaching a second foreign language at school.

The purpose of training, as you know, is among the basic categories of techniques. The aim is to determine the nature of all other components of the learning process, namely the strategy and tactics of learning as a set of tasks. Therefore, the main requirement for the purposes of learning a second foreign language should be their absolute realism and achievability.

Under the objectives of learning a second foreign language, we understand the approvingly planned and formulated result of studying a second foreign language by students in the given conditions.

As the main goal of teaching English as a second foreign language, “the formation of the student's ability, willingness and desire to participate in intercultural communication and self-improvement in their communication activities.”

Intercultural motivation is an adequate social interaction of two or more participants of a communicative act - representatives of different linguistic and ethnic cultures who are aware of their “otherness”, “alienity”. Hence, the above-mentioned goal of teaching English is a complex integrative whole that goes not only to communicative, but also to intercultural competence.

The basic principle of all these methods is the principle of active communication, which is based on the situation of different nature (from social to problem). These situations are realized through work in groups (collective work), but at the same time all these principles are simultaneously personality-oriented, and most effectively implemented in a positive psychological atmosphere, when everyone feels comfortable and is in an atmosphere of mutual understanding and active interaction, share not only information, but also emotions. Another significant point of the described techniques is the creation of additional motivation, providing increased interest of students in the learning process. It should also be mentioned that in modern methods plays an important role independent cognitive activity of students. Students are not encouraged to submit ready-made material, they should show more independence, because it promotes memorization. The basic idea of these techniques is the same: the best way to learn is to communicate.

References:

- 1.State program of education development in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 // ru.government.kz/resources/docs/doc18
- 2.Nazarbayev N. Ah. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan 29.06.2011 № 110 "On the State program of functioning and development of languages for 2011 – 2020”.
3. E. I. Passov Program — the concept of communicative foreign language education. M.: Education, 2000. C. 228-229

ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМА – БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА МАЗМҰНЫ

Тогайбаева А.К.,
п.ғ.к., университет доценті
Табинбаева Г.М.,

6M010300 «Педагогика және психология»
мамандығының 1-курс магистранты

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті aikat_76@mail.ru.

Ключевые слова: модель современного педагога, компетенции, профессиональная компетентность, педагогические условия, будущий педагог, компетентностный подход, системно-деятельностный подход.

Аннотация: в этой статье автор затронул вопросы содержания и эффективности обновленной программы образования и подробно остановился на содержании программы обучения в РК.

Keywords: model of a modern teacher, competence, professional competence, pedagogical conditions, future teacher, competence approach, system-activity approach.

Summary: in this article, the author gave a mention to the content and effectiveness of the renewal education program and elaborated on the content of the teaching program in the Republic of Kazakhstan.

Бүгінгі таңда біздің еліміздің алдында бәсекеге қабілетті отыз елдің қатарына ену мақсаты тұр. Ол мақсатқа жету жолында заман талабына сәйкес, келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын жаңартылған білім беру бағдарламасы енгізілді. Бұл бағдарламаның негізгі мақсаты – біліммазмұнының жаңаруымен қатар, критериалды бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыру, оқушыларды шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуге жетелеу [1, б.26].

Осы бағдарламаны іске асыру мақсатында көптеген игі іс-шаралар жүзеге асырылуда.

Жаңартылған бағдарлама оқу үдерісіне бірқатар өзгерістер әкелді. Мысалы, оқыту пәндерінің қатарына жаратылыстану, орыс тілі пәндері еңсе, бейне леу өнері мен еңбекке баулу пәндері біріктіріліп, көркем еңбек пәніне айналды. Бағдарламаның ерекшелігі оқу мақсаттары спиральді түрде, яғни оңайдан қиынға қарай жүргізіледі. Оқу үдерісі сындарлы оқытуға негізделіп жасалған. Жаңа бағдарламаға сәйкес мұғалім тек нұсқаушы, бағыт беруші рөлін атқарады. Ал оқушы зерттеуші рөлінде болады, әрбір тұжырымға өзі келіп отыруы негізгі мақсаттың біріне жатады [1, б.57].

Яғни пән мазмұны қарапайымнан күрделенуі:

- Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы;
- Бір білім беру аясындағы және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында «ортақ тақырыптардың» берілуі;
- Оқу үрдісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастыруы;
- Оқытудың тәрбиелік әлеуетін арттыру, оқушының адамгершілік-рухани қасиеттерін қалыптастыру;
- Білім беру деңгейлері аралығында пән бойынша сабақтастықты ескеруге мүмкіндік беретін толық оқу курсы бойынша педагогикалық мақсат қою;
- Бөлімдердің мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт талабына сәйкес келуі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға назар аударылуы;
- Оқытудағы жүйелі-әрекеттік ұстаным (оқушының білім беру үрдісіне белсенді қатысуы) [Sk.nis.edu.kz]

Бастауыш сыныптарда оқытылатын пәндерді оқу арқылы оқушылар өз түсінігін кеңейте отырып, өзінің ой-пікірі үшін жауапты болуға үйренеді. Оқушылар өзіндік көзқарасы мен пайымдауын қалыптастырып, дамытуға, мұқият зерделеуге және өз ойын сенімді айта білуге дағдыланады. Мысалы, олар дәлелдерді талдау мен бағамдауды және ойлау дағдылары туралы ойлануды үйренеді. Сонымен қатар, пәнаралық байланыс орнату арқылы олар ақпаратты тиімді пайдалануды үйренетін болады:

- оқушыларға пән мен тақырып арқылы байланыс орнатуға көмектесу үшін мұғалім

мақсатты сұрақ-жауап жүргізе алады;

- мұғалім оқушыларға портфолиосындағы жұмыстарын тақырыптар бойынша сақтауға ұсына алады, бұл пәнаралық байланысты айқын көруге мүмкіндік береді.

Сабақтарды жоспарлаудың басты аспектісі ретінде оқушыларға пәнаралық байланыс орнатуға көмек көрсетумен қатар, оқушылардың білім-білік дағдыларының артуына қарай жүзеге асырылатын лайықты педагогикалық тәсілдерді таңдау болып табылады. Мысалы, мұғалім оқушылардан пән бойынша білімі мен дағдыларын қолдануын талап ететін проблема шешу тапсырмасын бере алады. Тіпті оқушылардың өз күшіне деген сенімі артып, өз бетінше жұмыс істеп үйренген күннің өзінде де мұғалім жай ғана сырттан бақылаушы болмай, оқуға «ынталандырушы» болуы маңызды екенін ұмытпаған жөн [3, б.88].

Бүгінгі күні оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау — оқу үдерісінің маңызды да салмақты бөлігі болып табылады. Сол себептен, зерттеу іс-әрекеттерін кеңінен қолданып, оқушылардың жетістіктерін бүгінгі күннің талабына сай жаңаша бағалау жүйесі қажет етіледі. Бұл жерде оқушылар өзін-өзі бағалау, бірін-бірі бағалау, топтық бағалауда оқу үдерісінің белсенді қатысушысы бола алады. Өйткені, дәстүрлі бағалау процесінде мұғалім оқушыға жауап бергені үшін немесе сабақ оқымағаны үшін баға қояды. Сонда оқушы қаншалықты әділ баға алғанын білмей қалады, күмәнмен қарайды. Бағалаудың жаңа әдісінде оқушы бағаны қандай критерийлер бойынша алғанын, келесі сабақтарда қандай критерийлерге көңіл бөлу керектігін ұғынады. Бұл жүйеде оқушының нәтижесімен бірге іс-әрекеті де бағаланады. Одан басқа оқушыларды бағалауда мұғалім түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана алады. Біріншіден, оқушының қызығушылығы артады, екіншіден, мұғалімнің жұмысы да жеңілдеуі мүмкін.

Бүгінгі таңда бағалау барысында критерийлік және өзін-өзі бағалау жүйесін қолдануды өзекті деп санаймыз. Критериалды бағалауда қалыптастырушы бағалаудың ұғымы бар. Ол дегеніміз-бұл білімнің мақсаты мен мазмұнына сәйкес келетін, оқушылардың оқу-танымдық біліктілігін қалыптастыруға себепші болатын, айқын анықталған, ұжыммен шығарылған, білім процесінің барлық қатысушыларына алдын ала белгілі критериялармен оқушылардың оқу жетістіктерін салыстыруға негізделетін процесс. Қалыптастырушы бағалау ата-аналар, мұғалім және оқушыларға ашық, түсінікті және нақты болады. Өзін-өзі бағалаумен қатар оқушылардың бірін-бірін бағалауды жүргізуге болады. Оқушы өзін-өзі бағалаған кезде өздері нәтижеге мүдделі болады. Іздене отырып, оқушы бойына жаңаша сипаттағы бірден-бір мәліметті беру арқылы ол бала ой-сезіміне үлкен өзгеріс әкелуі мүмкін. Білім нұрымен оқушыны ерекше жетістіктерге жетелей отырып, оқу жетістігін бағалаудың бір түрі – критериалды бағалау жүйесі. Сонымен қатар, жиынтық бағалауды да айта аламыз. Жиынтық бағалау-белгілі бір оқу кезеңі (тоқсан, триместр, оқу жылы, орта білім беру деңгейі) аяталғанда оқу бағдарламасындағы білімдер, ортақ тақырыптар бойынша балл және баға қою арқылы өткізіледі.

Критериалды бағалау жүйесі бойынша ақпараттарды мүдделі зерттеушілер:

Ресей ғалымдары (И.С.Фишман, Г.Б.Голуб) мұғалімнің қалыптастырушы бағалауды ұйымдастырудағы алгоритмін мына тұрғыда ұсынады:

- Жоспарланған оқу нәтижелерін анықтау.
- Оқушының маңызды оқу нәтижелерін жоспарлау және оған жету әрекетін ұйымдастыру.
- Оқушылардың жоспарланған оқу нәтижелеріне кері байланыс механизмі көмегімен жетуін жүргізу.

Әр тоқсан соңында оқушылардың көрсеткен нәтижелеріне талдау жүргізе отырып, есеп жүргізуді қалыптастырады. Критериалды бағалау жүйесі үш тарапқа да тиімді. Мұғалімдер үшін, сапалы нәтиже алуға мүмкіндік беретін критерийлерді құрастыруға, оқушылар үшін, өзінің түсінгенін жеткізу үшін қабілеттерін, ойлау әрекеттері түрлерін, оқудың түрлі стильдерін қолдануға, ата-аналар үшін, өз баласының білім деңгейіне қатысты нақты дәлелдер алуға және оқудағы ілгерілеуін қадағалауға көмектеседі [3, 526].

Біздің ойымызша, аталмыш бағдарламаның мәні, баланың функционалды

сауаттылығын қалыптастыру. Білім алушы алған білімдерін өз өмірінде қолдана білуін қалыптастыру.

Шын мәніндегі ұстаз өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ғұмырын құдыретті деп санайды, тек осындай зиялы азамат қана бұл бағдарламамен жұмыс істей алады. Осы бағдарламаны меңгергенде ғана жан-жақты дамыған, болашағы айқын, бағдары анық, бәсекеге қабілетті рухани бай тұлға қалыптастыра алатынымызға сеніміміз мол.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (негізі) деңгей. «Назарбаев зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012
2. Sk.nis.edu.kz
3. ҚР орта білім мазұнын жаңарту еңбектерінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. 2016ж.

SYSTEM OF EDUCATIONAL WORK IN THE MEDICAL COLLEGE

Terekova G. Y.

Teacher, Kazakhstan, Aktobe

Aktobe Medical College, aktobedrp@mail.ru

Кілт сөздер: тәрбие жұмысы, әдістері, шығармашылық іс-әрекет, тұлғалық өсу.

Түйіндеме: мақалада колледждегі тәрбие жұмысының жүйесі, оқытушы студенттерді тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін меңгеруі қарастырылады. Автор оқытушылар мен студенттердің бірлескен шығармашылық қызмет түрлерін толық сипаттайды.

Ключевые слова: воспитательная работа, методы, творческая деятельность, личностный рост.

Аннотация: в статье речь идет о системе воспитательной работы в колледже, о владении преподавателем методами и приемами воспитания

студентов - будущих медиков. Автор подробно описывает о формах совместной творческой деятельности преподавателей и студентов.

The system of educational work in college is aimed at the formation of the personality of the future doctor, and therefore, the organization of educational work in a medical college should be carried out on the basis of a systems approach and include the following steps:

1. Definition of the components of the student's personality - the future professional, who are the targets of educational work.

2. Development of the educational system conceptual foundations of the college (definition of the aim, tasks, forms and methods of its implementation).

3. Provision of psychological, educational, informational, scientific and methodological support of the educational process.

4. Development of an educational monitoring system that provides diagnostics of the process and result of education.

5. The creation of an organizational structure and the provision of educational work in college.

Skillful possession of the methods and techniques of upbringing by teachers does not guarantee a significant and obligatory success in the development of the personality of a particular student, since individual actions do not provide a multifaceted influence on a person. this property, as shown in the theory and practice of education, has an educational system [2, p.25].

The concept of the educational system is now the key in pedagogy, because it has the property of breadth and is the unity of the General, special and individual. the educational system is both socio-pedagogical and psychological-pedagogical, because it affects students, both through the learning process and through inclusion in the environment; through the relationship between students, teachers; through the psychological climate created at the faculty, in college [2, p.79].

The structure of the educational institution's educational system of has the following components:

- purpose as a set of ideas for the implementation of which the system is created;
- activities to achieve the objective;

- entities organizing and participating in the activity;
- relationship generated in activities in communication and the consolidating entities;
- environment ensuring personal growth and development of subjects;
- management that ensures the integrity and progressive development of the system [6, p.114].

Developing, the system aspires to integrity, orderliness, but with achievement of integrity there comes a stop in development. This contradiction is expressed by many particular manifestations (between traditions and innovations, between personality and system, between activities and relationships), and can be resolved through the use of educational technologies that actualize personal growth [3, p. 47].

The development of the educational system is determined primarily by subjective factors, since its authors and subjects are people of different ages and personal orientation — creative people, non-standard, sometimes conservative, etc. Therefore, in the functioning of the educational system, on the one hand, there are elements that standardize human behavior, reproducing repetitive situations. on the other hand, at the micro levels of the system, processes arise and occur that violate the established stability (dissatisfaction of individuals with something, the emergence of new people with ideas, the departure of one or more subjects from the system, etc.) and have an impact on the integrity of the system. in view of the complexity of this social organism, the management of the educational system should be carried out simultaneously in three dimensions: the system as a whole, each of its components separately and the interaction of components [4,p.56].

The purpose of the educational system is to create conditions for the full development of all subjects of the system, primarily through the creation of humanistic, democratic relations between teachers and students, through creativity, self-government, and self-actualization.

The system-forming activity is the joint creative activity of teachers and students, which is implemented in various forms, such as:

- Olympiads and competitions in subjects;
- annual student scientific conferences devoted to the issues of medical education, which are held in sections corresponding to the various departments of the College (for example, section of infectious diseases, section of Lingo Culturology, etc.); thematic and scientific-practical conferences;
- work of the student scientific society (SSS);
- the day of the Department, developer;
- organization of meetings of students with employees of medical and scientific institutions of the city;
- carrying out duties of students in medical institutions of the city and region;
- organization of volunteer movement;
- organization of discussions, debates, recitals;
- organization of student projects;
- organization of club activities;
- organization of thematic photo exhibitions;
- organization of excursions and visits to theatres and concert halls;
- organization of student theatre;
- training and other forms of work.

These forms of creative activity involve the implementation of all areas of education: mental, civil and international-Patriotic, aesthetic, moral and deontological, environmental, physical and professional [2, p.140].

However, depending on the course in which students study, the most important for the moment of personal development is actualized in each direction. For example, in 1st course can be implemented student projects that contribute to the development of motivation and education of value attitude to future professional activities, and general cultural projects, for example:

- “My future profession”;
- “Calling "doctor"”;
- “Portrait of a children's doctor”;

- “Heart in the palm of your hand”;
- “History of medical institutions in Kazakhstan”;
- “Great names in Pediatrics” etc.

All these activities are permeated with creativity and idea, professional and cultural orientation.

While 2 courses can be proposed projects that contribute to the development of clinical thinking and education of the position of the doctor, for example:

- “the art of diagnosis”;
- “medical craft”;
- “computer technologies in medicine”;
- “nurse code of honor”;
- “health of nation”;
- “taking care of your own health as a condition of professional development’, etc. [1,p.12].

Subjects of the system - educational staff, i.e. students, postgraduates, teachers. Deans of faculties carry out the idea of combining collegiality and unity of command, personal responsibility and unity of action of all teachers. To ensure the personal growth of teachers and students is a rich research work (in particular, monthly methodological seminars), SSS, joint publications and binary activities. Systematic research allows predicting the development of the educational system, to update its components.

Relations. The creation of humanistic relations is one of the main tasks of the educational system. Their emergence is more facilitated by joint project activities, as there is a special atmosphere: a trusting relationship between teachers and students, emotional creative enthusiasm, a keen sense of corporate cooperation.

Formation of pedagogical cooperation is possible on the basis of joint activities:

- binary lectures are a kind of lecture in the form of a dialogue between two teachers (either as representatives of two scientific schools, or as a scientist and a practitioner, a teacher and a student);
- integrated practical training is a complex form of organization of educational and cognitive activity aimed at the development of skills to consider any phenomenon from different points of view, to apply knowledge from different areas in solving specific problems, to conduct research independently;
- organization of practice by teachers of different specialties;
- joint support of course projects in certain disciplines;
- creation of scientific articles, manuals and developments.

Extra-curricular work of students can also be directed by joint actions of different specialists.

Environment. The formation of information and educational environment is the subject of joint activities within the framework of social and professional partnership of the subjects of the educational process. This joint activity is carried out in the following areas:

- provision of modern computer technology educational institution — any student and teacher have the right to receive information resources and services to create conditions of information equality of all subjects of the educational process;
- creating conditions for the effective use of technology in the practice of educational institutions;
- creation of library Fund;
- creation of ecologically and aesthetically comfortable environment

At the heart of the educational system of humanistic orientation are two conceptual provisions: the attitude to man as the greatest value; a huge personal potential of the subjects of this system. The most effective and mass form of implementation of these conceptual provisions is the institution of curatorship [5, p. 68].

The Institute of curatorship is a traditional form of work with student groups (group, course, faculty), but its ideology changes depending on the existing socio-political situation and educational policy of the state. The change in the social system led to the deformation of the pre-existing institution of curatorship. Therefore, it is now necessary to develop a scientifically based

methodology of educational work, ensuring the creation of an updated Institute of curatorship, which will be one of the conditions for the progressive development of the system of educational work of the college.

References:

1. V.A. Averin, E.R. Zinkevich, O.S. Kulbach Theory and methods of educational work in medical college: textbook for teachers. SPb.: ACADEMY. 2011. 92 p.
2. B.T. Lihachev Pedagogics: textbook. a manual for students and teacher. Studies'. Institutions and students IPK and FPC.M.: Yurayt-M. 2001. 240 p.
3. M.Y. Oleshkiv training Technologies in high school / Nizhny Tagil State Social-Pedagogical Academy. Scientific notes. Pedagogy. Psychology. Nizhni Tagil. 2003. p. 47 -54.
4. V.A. Slastenin, I.F. Isayev, E.N. Shiyanov Pedagogy: tutorial for students. higher. PED. studies'. Institutions'. M.: Publishing center "Academy". 2003. 192 p.
5. A.V. Shabrov, V.V. Kucher, P.V. Kosinov, P.G. Romashov Educational work with students at the medical college. SPb.: Publishing house medical press. 2006. 352 p.
6. N.D. Yushchuk, N.V. Kudryavaya, I.F. Romacheva, E.M. Ukolova Training physician-educator in a changing world: continuity and innovation / the way of improvement of educational process in the medical college: on materials of Republican Scientific-Practical Conference dedicated to the 30th anniversary of the Pedagogy and Psychology Department, Russian State Medical University / edited by V. N. Yarygin and V. P. Gaptov. M.: Russian State Medical University 2003. p. 114 -120.

КАЗАХСТАНСКИЙ ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ И КРИТЕРИАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОЦЕНИВАНИЯ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ

Аралбайкызы Шакизат,
учитель русского языка и литературы,
ср.школы № 53, г. Актобе, РК,
магистрант Оренбургского
государственного университета

Кілт сөздер: мектеп, жаңартылған білім мазмұны, критерийлер, критерийлер жүйесі, БЖБ, ТЖБ, білімді қалыптастырушы және жиынтық бағалау.

Түйіндемe: қазіргі уақытта Қазақстан Республикасындағы орта білім беру жүйесін жетілдіру мақсатында енгізіліп отырған мектеп оқушыларына арналған жаңартылған білім мазмұны және олардың білімі мен қабілеттерін бағалаудың критериялды жүйесі туралы бағдарламалардың айқын артықшылықтары бар. Сонымен қатар, бұл жаңалықтардың шешуді қажет ететін қиындықтары да кездеседі.

Keywords: school, re-created content of teaching, criterion, criterial system, SOR, SOCH, formative and summative assessment of knowledge.

Summary: the programs of Re-created content of teaching and Criterial system of knowledge and skills assessment are being introduced now in the Republic of Kazakhstan within the modernization framework of the secondary education system. Though the new systems have obvious advantages, nevertheless, they cause serious difficulties requiring soonest elimination in the education system.

Модернизация системы образования в Республике Казахстан в значительной степени затрагивает систему школьного образования, претерпевающую в настоящее время шесть существенных изменений [1]. Эти изменения связаны с новыми приоритетами в воспитании учащихся, а также с целью довести отечественную систему среднего образования до уровня мировых стандартов. Из мер, направленных на модернизацию системы среднего образования, наше внимание привлекают внедрение Обновленного содержания обучения и Критериальной системы оценивания (КСО).

В основе идеи Казахстанской программы Обновленного содержания образования (ОСО) лежит Концепция функциональной грамотности учащихся [1], согласно которой учащиеся должны учиться применять полученные в школе знания за пределами учебных ситуаций. Аналогичные ОСО программы вводились в странах Европы в 1980-1990-х годах. Казахстанская программа разработана на основе опыта Назарбаев интеллектуальных школ (НИШ). При этом в учебных планах новшеств не предусматриваются, а расширен перечень дополнительной литературы, разрешенной к использованию в школах. Внедрять программу

в стране начали в 2016-2017 учебном году, с переходом на нее учащихся первых классов. В 2017-2018 году на нее перешли 2-ые, 5-ые и 7-ые классы, а в 2018-2019 годах 3-и, 6-ые и 8-ые. Завершить переход планируется в 2020-2021 учебном году [2].

Параллельно с этим в школах меняется система оценивания знаний и навыков учащихся. КСО предусмотрена для классов, перешедших на новый формат, и построена на сравнении достижений учащихся с разработанными критериями, позволяющими определить успешность освоения материала и сформированность практических навыков. Новая система предполагает более качественное и объективное оценивание знаний учащихся и их умение адекватно контролировать и оценивать собственную работу, самостоятельно выявлять причины возникающих трудностей и устранять их. Новая система состоит из двух этапов: формативного оценивания (ФО) и суммативного оценивания (СО). ФО определяет уровень навыков ученика. Это промежуточные отметки, не влияющие на четвертные и годовые. При СО, зависящей от ФО, после изучения учебного блока, выставляется итоговая отметка. Те есть, ФО – оценивание процесса, а СО – результата [3].

Апробация ОСО проводилась в 30 пилотных школах и в 16 контрольных школах. Данные мониторинга, проведенного по 16 контрольным школам, показали рост успеваемости учащихся практически в два раза [2]. Тем не менее, внедрение программы выявило определенные сложности. С целью облегчения ее внедрения МОН РК подготовил для учителей специальные системно-методические комплексы, которые можно брать за основу и адаптировать для своих классов [4, с.357-366]. Ожидаемые результаты внедрения ОСО следующие: при традиционной системе обучения учителя могли оценить знания ограниченного числа учащихся в течение одного урока. ОСО предполагая самостоятельную работу, позволяет оценить знания всех 25 учеников в классе. Однако реформа среднего образования в Казахстане проходит не безболезненно. Более всего недовольство со стороны учителей и родителей учащихся вызывает КСО. Причина - недоработка самого механизма нововведения [5].

Инновационный характер технологии КСО основан на сравнении достижений обучающихся с четко определёнными критериями оценивания усвоения учебного материала и сформированности практического навыка, как умение контролировать и оценивать свою деятельность, устанавливать причины трудностей в обучении. Ключевым моментом технологии КСО являются точное определение и формулировка эталона (критерия) полного усвоения (в соответствии с требованиями программы и всеобщего стандарта). Его основа – научно обоснованные учебные цели [6, с.96-97].

Критерий – это составляющая стандарта. Критерии расшифровываются дескрипторами, прописанными в каждой суммативной работе. Знание учеником критерия помогает достижению стандарта темы/раздела. Конкретно представленные критерии оценивания помогут лучше понять учащемуся, что ему нужно сделать для успешного выполнения задания [там же].

Модель КСО включает следующие элементы (этапы):

1. точно определяется эталон (критерии) усвоения темы (занятия), что выражается в перечне конкретных результатов обучения (целей обучения с определением уровней усвоения, требуемых программой);

2. подготавливаются проверочные работы – тесты;

3. Учебный материал разбивается на отдельные фрагменты (учебные единицы), представляющие собой целостные разделы учебного материала; ориентиром при разбивке на разделы может также служить та или иная продолжительность изучения материала (2–3 занятия/недели). После выделения учебных единиц определяются результаты (критерии) и составляются текущие проверочные работы по каждой учебной единице. Текущие тесты выявляют необходимость коррекционных учебных процедур;

4. выбираются методы изучения материала, составляются задания;

5. разрабатываются альтернативные коррекционные и обогащающие материалы по каждому из тестовых вопросов. Критериальная система оценивания представлена в виде

СОР (суммативного оценивания за раздел) и СОЧ (суммативного оценивания за четверть). Срезы проводятся по итогам каждого раздела и каждой четверти, около 3-4 раз за четверть. СОРы и СОЧи в виде вопросов, тестов, контрольных, т.д., выводятся по специальной формуле, исключающей субъективный подход учителя [4; 6]. В СОР и СОЧ каждый параметр учебного стандарта заложен в дескриптор, подсказывающий стандарт темы, способ достижения и проверки при СО [7].

Учебные задания по СОР и СОЧ разработаны как примеры и предлагаются учителям на электронном ресурсе smk.edu.kz. Учитель вправе менять и разрабатывать самостоятельно учебные задания по СОР и СОЧ, которые, однако, должны соответствовать содержанию учебной программы. Размещенные в интернете задания СОЧ и СОР использоваться при оценивании не должны [7]. При грамотно составленной СОЧ и СОР ребёнок может самостоятельно оценить качество своей работы. Любой результат промежуточного оценивания – это рекомендация того, какой критерий нужно подтянуть [6]. От учителя при этом ожидается поддержание активности и инициативы учащихся в стремлении к самостоятельному достижению цели, а также формированию умения делать выбор и способности рефлексии.

При традиционной системе обучения оценка выставляется за то, насколько учащийся знает учебный материал. Однако оценки бывают травматичны для ученика [8]. Порой из-за перегруженности учителей в традиционной школе срабатывает человеческий фактор, когда выставляются необъективные оценки. Но благодаря комплексному подходу СОР и СОЧ ситуацию можно улучшить, так как предполагается ежедневное наблюдение за объемом знаний, получаемых учеником и его умением ориентироваться на уроке. В процессе формативного оценивания учитель даёт обратную связь ребёнку, подбодряет и помогает формировать навык самооценивания, используя для поощрения учеников не оценки, как это было принято в традиционной школе, а знаки-наклейки в виде смайликов и бабочек, что способствует более раскрепощённому психологическому состоянию учеников, особенно младших классов. Таким образом, КСО может снизить стрессовую нагрузку на обучающегося [6, с.27].

Еще одно преимущество КСО в том, что эта система заставляет учеников думать, анализировать, сравнивать, способствуя развитию у них мыслительных навыков. СОРы и СОЧи, в основном, тяжело даются тем детям, которые привыкли просто к механическому заучиванию материала, за что получали хорошие и отличные оценки. Троечники же выполняют задания по СОР и СОЧ на 100%. Причиной этому, по мнению экспертов, является то, что у троечников лучше развиты навыки обработки информации, тогда как отличник просто старается её запомнить. Воспроизведение материала, то есть обычное запоминание, – это только первая ступень учебных навыков. Высшая ступень – это синтез и анализ знаний, СОЧ и СОР по дескрипторам определяют уровень ученика [7].

Элементы оценивания рекомендуется проводить на каждом уроке, информируя о результатах родителей. Обучающийся и учитель могут индивидуально разрабатывать план улучшения учебных достижений. Урок должен начинаться с озвучивания/показа целей обучения и критериев их достижения. Обучающийся должен осмысленно подходить к цели обучения и знать, как ее можно достичь. Важно фиксировать динамику общего уровня подготовленности детей, сравнивая с предыдущими достижениями. Знания оцениваются по балльной системе и системе традиционных оценок. В конце полугодия и учебного года сдается зачет. Годовая оценка зависит от итогов четвертей (результатов оцениваний за разделы/сквозные темы, а также четверти в соотношении 50:50) [4].

До своего внедрения КСО также, как и в целом ОСО, была апробирована в НИШ совместно с Международным экзаменационным советом Кембриджского университета. Успешное внедрение систем подтверждают и данные диагностического тестирования обучающихся 1-ых классов в 30 пилотных (по новой системе) и 16 школ (по старой). Тестирование проводилось в начале и в конце учебного года. Так как обучение и оценивание проводилось по разным методикам, все итоги срезов для сравнения были переведены в

баллы. В начале года средний балл учеников пилотных школ составил 112,6, что на 5,9 баллов ниже среднего балла учеников, обучающихся по старой программе (118,5 балла). По итогам учебного года средний балл обучающихся пилотных школ составил 137,7 балла, что на 7,3 балла выше среднего балла обучающихся контрольных школ (130,4). При этом учащиеся пилотных школ по итогам года показали более значимый прогресс среднего балла (+24,8 балла), чем обучающиеся контрольных школ (+11,9 балла). Результаты учеников третьих классов пилотных школ также значительно преобладают над результатами контрольных. По итогам учебного года учащиеся 3 класса показали более значимый прогресс среднего балла (+38,5 балла), что в два раза превышает показатели контрольных школ (+19,7 балла). Такое преобладание отмечается по всем показателям: язык обучения, типы школ, местность и др. Результаты тестирования показали плюсы новой системы:

- соответствует предметным учебным целям и свободно от необъективности, предоставляет четко сформулированные уровни достижения;
- оценивание более прозрачное и понятное для всех участников образовательного процесса (учеников, родителей, учителей);
- способствует развитию навыков самооценивания;
- воспитывает у учащихся ответственность за результат своего труда;
- способствует мотивации к обучению и повышает качество образования.

В отличие от пятибалльной системы, не гарантирующей объективность отметок, КСО нацелена на повышение интереса и мотивации к обучению [2].

Тем не менее, необходимо отметить, что при всей своей эффективности для учеников, некоторые моменты СОР и СОЧ осложняют работу учителя. По мнению депутата Мажилысы Парламента РК, Ирины Смирновой, трудности возникают из-за некоторой непродуманности механизма новой программы со стороны МОН РК. Например, контрольные работы могут проводиться в один день по всем предметам, что грозит перегруженностью для учителя. Для ребенка стресс может возникнуть от ожидания оценок постоянно идущих СОЧ и СОР [5]. Не продумана ситуация в случае болезни ученика и пропуска занятий. Здесь предусматривается дополнительное контрольное оценивание, но из-за большого пропущенного материала, загрузки учителей и т.д. создается напряженный график и для ученика, и для учителя, что опять чревато стрессогенной ситуацией для обоих. Учитель должен выставить результаты СОЧ и СОР в ежедневном электронном журнале в день их проведения. Но когда в день семь параллелей, где в каждом классе по 30 человек, то это 200 тетрадей. Зачастую вынужденный из-за маленькой зарплаты работать на 1,5 ставки, учитель просто физически не в состоянии справиться со всем этим за один день, что чревато некачественной проверкой работ.

Проблему вызывает и недостаточное материальное обеспечение процесса, а именно нехватка бумаги и принтеров, так как каждому ученику полагается выдавать отдельный лист с разукрашенными цветом заданиями [9]. Серьезная ситуация возникает и в связи с тем, что учителя сами не до конца понимая новую систему, не успевают совместить учебные задания. Например, учителю казахского языка и литературы Айман Сагидуллаевой (Карасайский район, Алматинская обл.) работающему по ОСО в 7-м классе, приходится самостоятельно изучать другие дисциплины, как биология, информатика и т.д., для того, чтобы раскрыть лингвистический аспект тем, касающихся этих дисциплин. Выделенные на изучение каждого раздела 9 часов учебного времени позволяют освоить с детьми нужную тему, однако времени на изучение правил грамматики не остается. Проистекающее отсюда безграмотное письмо детей и вызывает беспокойство учителя [9]. Встает проблема и отсутствия нужных информационно-коммуникативных технологий по оцениванию знаний, которые способствовали бы совершенствованию системы и освоению учителями ОСО и КСО.

Новую систему оценивания нужно усовершенствовать, сделать многофункциональной, чтобы иметь возможность определять степень освоения учеником материала и приобретения практических навыков. Необходим механизм поощрения, способствующий развитию учащихся и умению самооценивания, а также связи "учитель – ученик", "родитель – классный руководитель", "администрация – педагогический коллектив". Все это обеспечит

системный подход к формированию учебного процесса и его целостность [5].

Использованная литература:

1. В МОН РК рассказали о 6 важных изменениях в программе школьного образования. *Zakon.kz* от 02.10.2017. <https://www.zakon.kz/4881013>
2. Малакшинова А. В МОН признали, что учителям сложно работать по программе обновлённого содержания. /Информационный интернет-ресурс *Informburo.kz* от 26.02.2018. / <https://informburo.kz/novosti/>
3. Уткин П. В Министерстве образования и науки пояснили о публикации сборников суммативных оцениваний /Интернет-издание КП.КЗ (Комсомольская правда) от 28.12.2018. <http://www.kp.kz/13989>
4. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2018-2019 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2018. – 386 с.
5. Малакшинова А. СОЧ и СОР: что это за система и почему ею недовольны родители школьников. /Информационный интернет-ресурс *Informburo.kz* от 09.11.2018. <https://informburo.kz/stati/>
6. Методические рекомендации по использованию системы критериального оценивания учебных достижений учащихся всех уровней. Сб.метод.рекомендаций. – Астана: НАО им. И.Алтынсарина, 2015. – 507 с.
7. МОН о размещении сборников СОР и СОЧ в интернете: Учитель не использует их при оценивании. /Информационный интернет-ресурс *Informburo.kz* от 28.12.2018: <https://informburo.kz/novosti/>.
8. СОЧ и СОР – это хорошо, а оценки травматичны для человека любого возраста. / *Informburo.kz* от 29.10.2018. <https://informburo.kz/mneniya/asem-ditch>
9. Лаханулы Н. «Обновленное содержание» и опасения по поводу «неграмотности». /Материалы веб-сайта *www.azattyq.org* на каз.и рус.языках. 12.04.2018. <https://rus.azattyq.org /29160358.html>

MODERN PROBLEMS AND DEVELOPMENT TRENDS OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCHES

Salimgerey Zamira
Senior tutor, Master of Art
Kazakhstan, Aktobe, Aktobe regional state university named
after K.Zhubanov
zin-zin-75@mail.ru

Кілт сөздер: психология, педагогика, қоғам, рухани, мақсат.

Түйіндеме: осы мақалада психологиялық-педагогикалық зерттеулерді дамытудағы қазіргі проблемалар мен тенденциялар қарастырылады. Жалпы қоғамда адамгершілік құндылықтарды дамыту дәрежесі туралы мәселе анықталды.

Ключевые слова: психология, педагогика, общество, духовность, цель.

Аннотация: в этой статье рассматриваются современные проблемы и тенденции развития психолого-педагогических исследований. Раскрывается вопрос о степени развития моральных ценностей в обществе в целом.

No human being is born with moral qualities; he acquires them throughout his life. The development of a good or bad person is associated with education. That is why the main task for parents is to raise a good person for society. But it is easy to say, but it is difficult to realize, because time has an impact on a person. That is, first of all, we need to know what kind of society a person lives in and how he lives.

Moral character for the Kazakh people is a person who tries to keep his personality clean, especially if he wants to preserve his moral qualities. That is why everyone should have a bright mind and good will.

Of course, every parent wants his child to be decent, morally educated, and he tries to educate and raise him in this way. Brothers and sisters may be brought up in the same family, but they may all be different. In this case, the Kazakhs say children can be born from the same mother, but they can be different. That is, moral qualities are associated not only with education, but also with other reasons. So what is the reason for this and how can this be corrected? This, of course, is the main question facing modern psychology, sociology and pedagogy. Our goal is not only to learn the moral qualities of the individual, but also the degree of development of moral values in society as a whole [1, P.65-67]

Honestly, we now hear many people say that faith, morality, and dignity are disappearing, and

that violence and cruelty are gaining momentum day after day, and this is not unreasonable. Proof of this is the growing number of crimes and bad habits in our society. All this led to a lack of moral character.

Kazakhs say "man to man is friend." This means that a person can do well and badly for himself. The reason for this is that man is the most powerful living thing on earth. Therefore, nothing can harm a person except himself. When a person does good and does a bad deed, he does it with the mind. In order to be saved from evil intentions and help in the commission of good intentions a person needs morality.

If a person is clean, kind and honest, he will never do bad things to people and will not commit crimes.

Throughout his life, a person develops, both externally and internally. Only then is a person a dignified and comprehensively developed person. Human society consists of people, therefore the development of society depends on the quality of its development. Thus, we must pay close attention to the spiritual, all-round development of a person's lifestyle.

People are engaged in the creation of material and spiritual values in society, and their difference from animals is that they need spiritual nourishment, without which they lose their moral qualities and become similar to wild animals [2, P.15-18].

If there are five hidden secrets in nature, three of them are concentrated in humans. It is impossible to know the inner world of man. This can be seen only from the spiritual dimension of man. In this case, spirituality, spiritual culture, spiritual wealth, spiritual values, etc. are often used. When we talk about spiritual culture, we primarily speak our language, religion, traditions.

The word spirit can mean the soul of the soul, in science it is a manifestation of inspiration and a sense of the inner self of man. And culture is a human activity and its development path. As a result, a person changes the natural qualities and qualities in accordance with their interests and desires. Culture is a criterion of historical changes in the mutual integrity of man and nature.

People need material and spiritual wealth to live a full life. Everyone can work in different areas depending on their abilities, knowledge and taste, while others create material wealth, while others create spiritual wealth. These riches are made to satisfy the need for human entertainment.

Of course, both of these properties are important, and if a person is rich, it will be easier for him to meet his needs. Therefore, a person who works hard and honors his talent does not despise anyone. Even if a person who is rich in his honest work, enjoys his own business, does not care about the disabled, the poor, such people are rich in appearance, and their inner world will be poor.

Therefore, the main task of each parent of society is to educate each person as a mature, well-developed, morally educated citizen.

Of course, it depends on the outlook of each person, his attitude to life, his interests. Some people want to live easy, deal with crime. Such people are tortured and punished by society.

People are all the same in life, but the more they grow, the more they form. This is because, firstly, it depends on the abilities inherent in a person, intellect, ability to work and, secondly, on the influence of the external environment, education, knowledge and necessity. In other words, every society educates and grows the people it needs.

Nature has given mankind a powerful weapon - it is human consciousness, so they do not depend on the nature of animals [3.P.21]

It is in the power of the people, so everyone can live consciously, and if he can think and think about everything, he can achieve the goal, wealth and happiness. Of course, what we are saying here is subjective. However, if we look at the history of mankind, there is no doubt about its authenticity.

The society of people that they have created so far, their spiritual and material wealth, all this is the fruit of consciousness. Therefore, when we are morally wise, we need to focus on the mind. With the help of consciousness, a person's worldview, lifestyle, and spiritual culture are formed. However, at present, thanks to the development of science and technology, the influence of the media, the human voice, increases the ability to understand and generate more messages. Most of this is harmful for people who are against our national interests, far from spiritual, moral values. As

a result, people cannot distinguish between truth and lies, and their consciousness is polluted and eroded. That is why, in order to protect our national interests, we need to form our own mentality and bring it to the consciousness of our citizens, who consider it a patriot of every nation.

The way of life, mentality and actions of people pass through three circles: spiritual morality, between man and man, socio-economic, between man and team and socio-political, which interacts with man and society.

If a person wants to achieve happiness in his life, he must go through several stages, such as need, interests, purpose and dreams. A person has the right to realize all the difficulties that he faced, and consider himself happy if he reaches it. For this, he needs intelligence, energy, knowledge, intentions and abilities. If these five qualities are found in the whole human body, the language guarantees the achievement of its goal [4, P.24-25]

Another good trait of a person is his interest. Interesting is the driving force that promotes human knowledge and enriches the content of mental life. If it is not a question of interest or insignificance, then a person's life will be useless.

Of course, each person has different goals, and what is the purpose and meaning of what he or she should do to be happy? This is a very important question, and it is very difficult to answer it immediately. Each person's fate is different. It will also depend on the requirements of the time. Nevertheless, it is safe to say that if someone serves in the good of himself, his people and his homeland, this person will be at the height [5, P.45].

References:

1. И.Алтынсарин 3 томник. Алматы.1975
2. Ш. Уалиханов Антология казахстанской педагогической мысли. Алматы. «Рауан»1995.
- 3.Национальная энциклопедия. Алматы. «Рауан» 1998
4. М. Жумабав Педагогика. Алматы. «Мектеп» 1993
5. Ш.Е. Алжанов Антология педагогики. Алматы. «Рауан» 1995

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ ДАРЫНЫН АШУДАҒЫ НЕГІЗГІ ҚАДАМДАР

Таганова А.М.

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Абитова А.С.

«Педагогика және психология» мамандығының 2 курс студенті

Қазақстан, Ақтөбе қ.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Ключевые слова: дополнительное образование детей, дети с ограниченными возможностями здоровья, творчество, творческие способности, творческая личность, творческая деятельность, ситуация успеха, помощь и поддержка детей.

Аннотация: статья включает особенности работы с высокомотивированными детьми с ограниченными возможностями здоровья в системе дополнительного образования, доказана необходимость развития у таких детей творческих способностей, с тем чтобы помочь воспитанникам преодолеть чувство собственной неполноценности. Описаны ступени реализации развития творческой деятельности и способностей детей с ограниченными возможностями здоровья.

Key words: additional education of children, children with disabilities, creativity, creative abilities, creative person, creative activity, success situation, help and support of children with special needs.

Summary: the article includes features of work with highly motivated children with special needs in the system of additional education. It is substantiated the need for development of creative abilities of such children in order to help them to overcome the inferiority complex. The author describes the steps in organization of development of creative activities and talents of children with disabilities.

Педагог-психолог мамандығын таңдай отырып, біз әрқайсысымыз бала жүрегіне бағыттайтын өз жолымыздың құрылысшысына айналамыз. Сол балалардың ішінді аса қамқорлықты талап ететін мүмкіндігі шектеулі балалар кездеседі. Көп жағдайда бұндай

балаларды «айрықша қамқорлыққа мұқтаж балалар» деп те атайды. Бұл кезде біз міндетті түрде олардың психофизикалық, психоэмоционалдық жағдайын, серіктестікке, өзара арақатынасқа деген дайындығын ескеруіміз керек.

Оқыту мен тәрбиенің заманауи концепциясы шығармашылық тұлға қалыптастыру мәселесін де қамтиды. Барлық дерлік мемлекеттердің білім министрліктері алдағы жоспарларында осы аспектідегі шараларға айрықша екіпін қойып отыр. Мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдер қарапайым балалар мен жасөспірімдер секілді шығармашылық әрекеттер тұрғысында өзіндік потенциалға ие. Алайда, мұндай ерекше балалар арнайы көмекті талап етеді. Мүмкіндігі шектеулі балалардың мұндай дарынын ашуға, талантын оятуға не нәрсе көмектесе алады деген сұраққа қадам-қадам бойынша айтып өтейік.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың дарынын дамытудағы алғашқы қадам балаларды шығармашылық іс-әрекеттерге шұғылдандыру. Бұндай әрекеттер олардың психикалық және физикалық қиындықтарын шешуде, толымсыздық кешенін еңсеруде, психоэмоционалдық жағдайын жақсартып дамытуда тиімді әсер етеді. Бұл мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуына стимул беретін ең негізгі шарт [1].

Шығармашылық әрекеттердің түрі балалардың машықтарына сай әрқилы болуы мүмкін. Ең бастысы, бала сан алуан таңдаулар спектрі арасынан өзінің жанына жақын, қызығушылығын тудырған істі таңдап, айналыса алса болғаны. Бұндай категориядағы балалармен жұмыс жасайтын педагогтардың басты тапсырмасы интелектісі мен физикалық және психикалық ерекшеліктеріне қарамастан, кез-келген бала табиғатынан берліген өз мүмкіндіктерін дамыта алатындай жағдай жасау [2].

Сондықтан мүгедектік кішкентай ғана адамның бұл өмірден шеттетіліп қалуының себебі болмауы тиіс.

Атақты психолог, индивидуалды психологияның негізін салушы Альфред Адлер тұлғаның дамуының қозғаушы күші оның туылғанынан ересек адамдарға тәуелді болып, солардың қамқорлығында өсуінен қалыптасатын бойындағы толымсыздық сезімін жою болып табылады деп есептеген. Өзінің кемшілік тұстарын жою адам дамуының басты мақсатына айналады. Жемісті даму барысында бұл тапсырманы екі жолмен шешуге болады: өзінің кемшілікті тұстарын толықтыру арқылы және өзінің толымсыздық қасиеті жиі байқалатын аспектілердегі іс-әрекеттерге баса назар аудару көмегімен сол аспектілерде биік шыңдарды бағындыру арқылы [3].

Осындай шарттарды орындау үшін басты темірқазық болатын ол шығармашылық.

«Шығармашылықпен танысқан адам басқа ләззаттың дәмін татпайды»-деген екен атақты жазушы Антон Павлович Чехов. Шыныменд, адам тек шығармашылықпен айналысқанда ғана нағыз бақытты бола алады. Тек осы кезде адам өзін еркін сезініп, тұлғалық дамуы жеделдейтін болады. Кедергіні жеңіп шығу қабілеттілігі алға мақсат қойып, оған жету барысында жұмыс жасау, жолдағы қиындықтарды еңсеру, болашағына және өзіне сену, өзгелермен серіктестікте жұмыс жасай білу, айналасындағыларды сыйлау секілді іс-әрекеттермен айқындалады [4].

Кез-келген бала өзін шығармашылықпен байланыстыра елестетеді. Сол себепті де негізгі тапсырма осы балалардың шығармашылық энергиясын жоғалтып алмай, оны жүзеге асыруына көмектесу.

Шығармашылықпен айналысу бұл негізгі жолдың бастамасы, тек қана жағымды эмоцияларға толы керемет әлемнің есігі іспетті, тек осында ғана адам өзінің эйфориясымен, каприздерімен, бақытымен, арманымен толық мәнде бөлісе алады. Ең бастысы мұнда мүмкіндігі шектеулі бала өзін өзгелерден өзгеше сезінбейді, жақсылыққа және еркіндік пен әдемілікке ұмтылады. Ал ең жақсыға ұмтылу дегеніміз - ойлардың күрделенуі, жетістікке жетудің кілті болып табылады.

Екінші қадам - жетістік жағдаятын қалыптастыру. Кез-келген бала үшін, әсіресе, мүмкіндігі шектеулі бала үшін жетістікке жету жағдаяты аса маңызды болып табылады. Жетістікпен ғана барлық адамды тәрбиелеуге болады [5].

Балаға жетістікке жету жағдаятын қалыптастыру, оған жағымды демеу көрсету,

кішкетай жетістікке жетсе де соған эмоционалды жағынан мақтау айту арқылы көмек көрсету өте маңызды. Бұл категориядағы балалар сынды тым ауыр қабылдайды, сол себепті мұндай әдісті қолданбаған жөн. Егер, баланың жіберген қателігін ашып көрсету керек болса, онда балаға не себепті қате кеткенін, қалай жасаса оны дұрыстай алатындығын, болашақта мұны мүлтіксіз игеріп кете алатындығын айтып түсіндіру керек. Балаға шығар жолы жоқ жағдайдың болмайтындығын түсіндіру, өз күшіне сендіру, толыққанды өмір сүре алатындығына көзін жеткізу, кез-келген қиындықты жеңіп шығуға болатындығын дәлелдеу негізгі екпін түсірілетін әрекет болып есептеледі.

1975 жылдан бері әлемдік дарынды балалар кеңесі осындай категорияға жататын балалардың талантын зерттеумен айналысып жатыр. Мүмкіндігі шектеулі балалардың шығармашылықпен айналысуын дамытудағы негізгі шаралардың бірі-осындай балалардың туындыларынан құрылған көрме, байқаулар ұйымдастыру. Мұндай байқаулар мен көрмелер балалардың тұлғалық ерекшеліктерін дамытып, өзіне деген сыйластығы мен көзқарасын жақсартып, алдында тұрған кез-келген кедергіні жеңіп шығуға қауқарлы екенін дәлелдейді [6].

Үшінші қадам - мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналары көрсететін психологиялық көмек. Ата-аналардың көрсететін психологиялық көмектері:

- баланы сол қалпында қабылдау;
- баланың кемшіліктеріне байланысты пайда болатын эмоционалды дискомфортты жою;
- баланың өзіне деген сенімділігін арттыру;
- балаларына деген адекватты қарым-қатынас қалыптастыру;
- отбасыда адекватты, комфортты атмосфера қалыптастыру;
- кикілжінді жағдайларды шешіп, позитивті өмір сүру образын жасау;

Көп жағдайда мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналары шектен тыс қамқорлық көрсетіп, баланы барлық қиындықтардан алшақтатып, шынай өмірден аластатып тастайды. Баланың бойында «қалыптасқан мұқтаждықтың» пайда болуына әкеліп соқтарады [7].

М. Селигманның айтуы бойынша баланың өмірін жақсарту үшін жасалып жатқан мұндай гипер қамқорлық пен қорғаштау мүлде қарама-қарсы нәтижеге әкеліп соқтыруы мүмкін. Мұндай жағдайда өскен бала алдынан кедергі шыққан кезде «бұл менің қолымнан келмейді» деп шегінуі мүмкін. Бұндай жағдай, шыныменде, баланың бойында түрлі комплекстер қалыптастырып, қандай да бір іспен шұғылдануда дамуды тежейді. Сол себепті мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеу қамқорлық пен өзін-өзі қамтамасыз етудің ара жігінде өрбуі керек. Бұл категориядағы балалардың ата-аналары олардың шұғылданатын іс-әрекеттерін түрлендіріп, олардан ақылға қонымды көлемде белгілі бір нәтижелерді талап етуі тиіс [8].

Мүмкіндігі шектеулі баланың дамуын қамтамасыз ету үшін міндетті түрде үлкен желі құру керек. Тек балаға ғана емес ата-анаға да психологиялық көмек көрсетілуі қажет екенін ұмытпайық. Кей кездерде ата-аналар балаларының осындай халде өмір сүріп жатқандарына өздерін кінәлайды. Мүмкіндігі шектеулі дегеніміз бойында дарыны, таланты жоқ дегенді білдірмейтіндігін ұғыну басты шарт болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі баланың өмірі қиындықтарға толы, олардың болашағы жоқ деген кенде ойлардан арылуымыз керек. Жоғарыда айтылған үш қадамды есте сақтай отырып мүмкіндігі шектеулі баланың да бойындағы мүмкіндіктерді ашуға әрекет ету қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Адлер А. Индивидуалды психология тұлғаның өзін-өзі тануына арналған жол. Киев, 2005
2. Юркевич В.С. Дарынды бала: иллюзия және шындық: мұғалімдерге және ата-аналарға арналған кітап. – Алматы, 1936
3. Мүмкіндігі шектеулі адамдардың шығармашылығы – шексіз мүмкіндіктер. Әдістемелік нұсқаулық. – Алматы, 2016
4. Хрусталева Т.М. Мектеп оқушыларының жас ерекшеліктеріне байланысты дарынының көрінуі. М., 2011
5. Дж. Алвин. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған музыкалық терапия. – Алматы, 2004.
6. Ахутина Т.В. Мектептегі нейропсихология. – Алматы, 2006

7. Буторина О.Г. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу тәжірибесі туралы. – М., 2010
8. Кучмаева О.В. Мүгедек балаларды оқыту. – Алматы, 2017.

БОЛАШАҚ КӘСІПТІК ОҚЫТУ МАМАНДАРЫН ДАЯРЛАУДАҒЫ ОҚУ-ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ахмет Л.С.

Педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы

Абдулла А.М.

Кәсіптік оқыту мамандығының 1-курс магистранты

Қазақстан, Ақтөбе қ.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Ключевые слова: будущий специалист, профессиональная подготовка, экологическая культура, действие, национальное возрождение

Аннотация: одним из наиболее актуальных вопросов в статье является проблема формирования экологической культуры при подготовке будущих специалистов профессионального образования. В профессиональной деятельности каждого гражданина важно воспитывать хорошо образованного специалиста с культурой, традициями и профессионализмом своего народа, вооруженного образованными, разносторонними знаниями, чтобы не разрушать наши природные ценности в результате экологических последствий

Key words: future specialist, vocational training, ecological culture, action, national revival

Summary: one of the most pressing issues in the article is the problem of the formation of environmental culture in the preparation of future professional education specialists. In the professional activities of every citizen, it is important to educate a well-educated specialist with the culture, traditions and professionalism of his people, armed with an educated, versatile knowledge in order not to destroy our natural values as a result of environmental consequences.

Адамзат өркениетінің қазіргі даму кезеңі адамзат қоғамының өткендегі тарихында күн тәртібінен түспеген көлемді проблемалардың бірқатар кешенімен айқындалатын адамдардың өмірі мен кәсіптік іс-әрекетінің жаңа стратегиясын талап етеді. Экологиялық жағдайдың төмендеп кетуінің негізгі себептерінің бірі – кәсіптік іс-әрекетінің белгілі бір дәрежеде табиғатты пайдалана алатын, экологияға бағытталмаған мамандардың экологиялық мәдениетінің төмендігі.

Жер шарында болып жатқан өзгеріс бізге «Жер-Ананы» құрметтеп, табиғи байлықтарымызды сақтау керек екендігін көзімізге көрсетіп келеді, тек осы жолда сананы ояту керек екендігі баршамызға белгілі.

Жоғарғы, кәсіптік оқу орындарының тәжірибесі көрсеткендей, экологиялық дағдарыстың кәсіби сипаты қоршаған орта туралы білім тұжырымдамасының қоршаған ортаға арналған білім тұжырымдамасына ауысу қажеттілігін талап етеді. Ал, бұл өз кезегінде экологиялық білім беруде оқытудың белсенді формалары мен әдістерін ендіруді қажет етеді.

Халқымыз ғасырлар бойы туған жердің табиғатын көздің қарашығындай сақтап, оның байлығын үнемді, әрі орынды жұмсайтын теңдесі жоқ экологиялық өмір салтын ұстанып келді. Төл тарихымызға, бабаларымыздың өмір салтына бір сәт үңіліп көрсек, шынайы прагматизмнің талай жарқын үлгілерін табуға болады.

Ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса ешқандай жаңғыру болмайды деп, Елбасы Н.Назарбаевтың Рухани жаңғыру бағдарламасы мақаласында атап көрсетілді: «Жаңғырған қоғамның өзінің тамыры тарихының тереңінен бастау алатын рухани коды болады. Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу» [1].

Қазіргі ғылымда экологиялық мәдениеттің мазмұны туралы теориялық білімнің маңызды қоры жинақталған, тек осыны практикада оңды қолдана білу, біздің мақсатымыздың бір бөлшегіне айнала білуі тиіс.

Э.С. Маркарянның пайымдауынша: «Мәдениет табиғаттың адам үшін мәнділігін жоймайды, оған деген қатынасын да жоққа шығармайды, керісінше адамның табиғатпен байланысының ерекше формасы болып табылады. Мәдениет ең алдымен тарихи даму

процесінде оның белгілі бір баспалдағында мейлінше айғақталатын адамның табиғатқа деген қарым-қатынасы» [2].

Сонымен қатар, отандық ғалымдар зерттеулері болашақ маманның экологиялық білімін арттыруда инновациялық технологияларды қолдану Ж.С. Сихынбаева [3], мектепке дейінгі балалардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға Н.С. Сайлауова [4], оқу жобалық іс-әрекет процесінде болашақ мамандардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру мәселелерін Э.Ө. Сағындықова [5], К.Ш. Бакирова [6] қарастырған.

80-жылдардың соңында экологиялық білім екі бағыт бойынша (жалпы және кәсіби) енгізіле бастады. Бірінші бағыт мектептерде экологиялық мәселелерді зерделеу, биология, химия, география сабақтарында табиғатты сақтау сияқты экологиялық білім беру мен тәрбиелеу тұжырымдамасына қатысты болды. Ал, екінші бағыт экологиялық білім беруді қосымша пәндер арқылы енгізуді көздейді. Оған мысал ретінде, ЖББ-ін мектептерде және кәсіптік лицейлерде «Табиғи ортаны қорғау» жаңа интеграцияланған курсы қолдана бастады.

М.С. Павловтің жұмысында кәсіптік білім беру мектептерінде экологиялық білім берудің жаңа тәсілін бейнелеп, оның деңгейлерін жан-жақты қарастырылады [7].

ЖОО-да экологиялық білім беруде студент мынадай білімдерді қамту керек:

- экологияның негіздері бойынша білімін тереңдету;
- жаһандық, аймақтық және жергілікті экологиялық проблемаларды талдау;
- табиғатты басқарудың жаңа технологияларын талқылау;
- студенттердің практикалық қызметі;
- оқушылардың жеке зерттеу жұмыстары мен насихаттау жұмыстары;
- құндылық-нормативтік білімді дамыту.

Б.Н. Герасимов: мұғалімнің кәсіби деңгейі негізінен үш факторға байланысты. *Біріншіден*, жеке қасиеттердің болуымен және олардың тіршілік әрекетіндегі түзетулерімен, *екіншіден*, мұғалімді әлеуметтік-мәдени ортаға енгізу, *үшіншіден*, оқу-тәрбие үдерісінде әлеуметтік-мәдени нормалардың жұмысын көрсету [8].

Жоғары кәсіптік білім беру проблемалары мен қоршаған ортаны қорғау компонентінің басымдықтарына зерттеудің бастапқы кезеңінің негізінде, кәсіптік білім беру жүйесінде, экологиялық білімнің рөлі мен маңызы, экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы маңыздылығы мен шығармашылығы, педагогикалық технологияларға талдау, креативті дидактикаға негізделген, кәсіптік білім берудегі жеке тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған *педагогикалық технологиялар принциптері* негізін құруға әрекет жасау, кәсіптік білімдегі тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған кез-келген педагогикалық технологияларға қолайлы бірнеше міндеттерді жүзеге асырады: концептуалдық, жүйелілік, басқарушылық, педагогикалық технологиялардың барлық түрлерінің және формалардың тиімділігі мен қайта өндірілуі.

Тереңдетілген кәсіби білімі мен теориялық дағдылары бар мұғалім өзінің практикалық қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізе ме? Әрине, жоқ, ол үшін тәжірибелік дағдылар жиынтығы қажет.

Психология, дидактика, тәрбиелеу теориясы мен сәйкес білім берудің әдіснамасы теориялық ережелерінің практикалық қызметінде ғана емес, іске асыру дағдыларын қажет етеді. Ұжымда әлеуметтік талап етілетін мінез-құлық дағдыларды, балалармен қарым-қатынас жасау дағдылары, ұйымдастырушылық дағдылар, өзін-өзі тәрбиелеу дағдылары және т.б. сол кезде ғана мұғалімнің теориялық білімін ұтымды практикалық тәрбие мен оқытуда қолданса, біз мұғалімді тұрақталған кәсіби маман дей аламыз [9].

Жоғары білім беру жүйесінің басты міндеті – болашақмаман даярлауда ұлттық сана мен ұлттық құндылықтар маңызын түсіндіруде ғылым мен білім, өнер мен өмір тәжірибе жетістіктерін өз кәсіби шеберлігінде, адами болмысында тиімді пайдалануға бағыттау.

Болашақ жас мамандардың, яғни, білім алушылардың кәсіби шеберлігін олардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыру гуманитарлық және практика түрінде жүргізілетін пәндерді кәсіби-педагогикалық жоғары деңгейлі шеберлікпен өткізу арқылы

жүзеге асады.

Сондықтан болашақ мамандарды даярлаудағы білім беру үдерісінде мамандығына тығыз байланысты пәндердің білім беру тереңдігі мен біліктілігінің жоғары болуына ерекше көңіл бөлгеніміз жөн. Осыған орай, болашақ мамандарға білім беруге арнаулы пәндер арасындағы еңбекке баулуға, кәсіби, базалық пәндердің пәнаралық жүйелілігінің байланысын сақтай отырып, олардың өз беттерінше жұмыс жасау барысындағы әдіс-тәсілдерін студенттер кәсіби іс-әрекетінде тиімді пайдалануға бейімдеуге әкелу дұрыс деп есептеген ғалымдар пікірін жөн деп есептейміз..

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
2. Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука. /Э.С. Маркарян. М.: Просвещение, 1983. 280 с.
3. Сихынбаева Ж.С. Студенттердің экологиялық білімін арттыруда инновациялық технологияларды пайдаланудың педагогикалық шарттары: дисс...пед.ғыл.канд. - Түркістан, 2009. – 189 с.
4. Сайлауова Н.С. Балабақшадағы мектепалды топ балаларының бастапқы экологиялық мәдениет негіздерін қалыптастыру: дисс...пед.ғыл.канд. –Алматы, 2004. – 149 б.
5. Сағындықова Э.Ө. Оқу-жобалық іс-әрекет процесінде болашақ мамандардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру (аймақтық материалдарда): дисс...пед.ғыл.канд. – Алматы, 2006. – 160 б.
6. Бакирова К.Ш. Теоретико-методологические основы формирования экологической культуры студентов педагогического вуза: дисс... доктор пед. наук. - Алматы, 2010. – 217 с.
7. Павлова М.С. Экологические аспекты профессионально-технического образования. //Методолого-теоретические проблемы развития профессионального образования. – СПб.: Радом, 1995. –С.77-82.
8. Герасимов Б.Н., Чумак В.Г., Поведенческий менеджмент организации: Учебное пособие, - Самара: Самар, гос. аэрокосм, ун-т, МИР, 2003.-288 с.
9. Карпенко Э.К. Совершенствование профессионального мастерства учителя в современной общеобразовательной школе: дисс....кандидат пед.наук. - Москва, 2000. – 176 с.

ОҚУ ПРОЦЕСІНЕ ДЕГЕН МОТИВАЦИЯ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕТІСТІККЕ ЖЕТУІНІҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ

Таганова А.М.

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Бекетов К.

«Педагогика және психология» мамандығының 2 курс студенті

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Қазақстан, Ақтөбе қ.

Ключевые слова: мотивация, ученик, познавательная активность, формат урока, соревновательная мотивация.

Аннотация: статья включает мотивацию учащихся в образовательной деятельности, важность их мотивации, путей, научных взглядов и предложений наук.

Keywords: motivation, pupil, teacher, compotetive motivation, cognitive activity

Summary: the article includes motivation of students in educational activities, the importance of their motivation, ways, scientific views and suggestions of sciences.

Мотивация дегеніміз – бұл жеке тұлғаны немесе топты ішкі немесе сыртқы әсерлер ықпалынан өз қажеттіліктерін қанағаттандыру және ұйымның мақсатына жету процесі.

Белгілі бір затқа қажеттіліктен туындаған өзін қанағаттандыру мақсатындағы саналы түрде жүргізілген іс-әрекеттер немесе сол әрекеттерден бас тарту тұлғаның мотивінің мазмұнымен бағыттылығын анықтайды. Әрекетке деген ішкі құлшынысы тұлғаның жағдайымен, сенімімен, моральды, құқықтық және саяси көзқарасымен өлшеніп, сәйкестендіріледі. Яғни, берік қалыптасқан адамның ішкі мотиві, мотивтің ықпалынан туындаған мотивациясы – белгілі бір әрекетті аяғына жеткізуде орасан рөл ойнайтын фактор. Осы себепті де оқушының құлшынысын туғызу және оны ешбір асыра сілтеусіз қалыптастыру шет елдердегі заманауи мектептердің негізгі мәселесі болып табылады. Оның өзектілігі: оқушылардың өзін-өзі жетілдіруін, қызықты мәліметтермен білім алуын

калыптастыру, белсенді өмірсүруге үйрету [1].

Білім алуға деген мотивация мәселесі жалпы білім беру процесінің негізі болып табылады,- деп П.Я. Гальперин айтқандай бұл тақырып психология ғылымының ең бір пікірталасты сұрақтарының бірі болып есептеледі. Десе де, оның бірнеше аспектілері қанағаттанарлық жауап алып, қайшылықты көзқарастар таласы толастаған. Мысалы, танымдық мотивация немесе жаңа білім игеруге деген құштарлық, толығымен дерлік, оқушының ішкі сезіміне байланысты. Ішкі танымдық мотивациясы арқылы әрекет жасап, оқу процесіне араласатын оқушы тек қана баға және мақтау үшін сабаққа қатыстатын оқушыға қарағанда әлдеқайда жоғарғы жетістіктерге жетеді. Қысқаша айтқанда, мотивацияның бірінші түрі екіншісіне қарағанда тиімдірек болып саналады [2].

«Бар кілтипан индивидуалды-психологиялық ерекшеліктерге байланысты, әр адамға әр түрлі мотивациялар әсер етеді» - деп тұжырымдайды психолог Стивен Рейс.

Кез-келген мұғалім оқушысының оқу процесінде жетістіктерге жеткенін, үлкен ынтымақпен, құлшыныспен оқығанын қалайды. Бұл жағдаятқа оқушының ата-анасы да жиі назар аударады. Алайда, бұл бағыттағы көптеген шаралар іске аспай, баланың оқу үлгерімі төмен деңгейде қалып қояды. Бұл балада, яғни, оқушыда білім алуға деген ұмтылыс төмендеп кеткендігін білдіреді [3].

Көптеген мамандар оқу процесіне деген мотивацияны емес, оқу әрекеттерін қалыптастыру керек деп есептейді. Оқу әрекеті тек танымдық мотивациямен ұштасқанда ғана жемісті болады деп есептеледі..

Мотивация аясында көптеген психологтар қызмет еткен, сол себепті психология ғылымында бұл тақырып көлемінде көптеген, сан алуан тұжырымдар бар.

Әдістемелік әдебиеттерге (П.Я. Гальперин, Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов) сүйенсек, оқу теориясында мотив, яғни, түрткі, оқушының оқу процесіне деген мотивациясы негізінде қарастыратын болсақ, не ішкі не сыртқы жағдайларға байланысты болуы керек деп нақты айтылған. Егер, мотивация ішкі жағдайларға байланысты болса ол сапасыз деген сөз емес, оның да өз ұтымды тұстары бар. Бірақ мектеп ішінде сыртқы түрткімен тығыз байланысты мойындатушылық және бәсекелестік мотивациясы секілді мотивтер жиі кездесетінін айта кеткен жөн. Және де, мұндай факторларға байланысты болған уәждеме көп жағдайда тиімді болып келеді.[4]

А.Н. Леонтьев оқу процесіндегі этаптар кезінде қандай мотивациялар оқушыларға айтарлықтай ықпал тигізеді деген мәселеде мынадай тұжырымдама жасаған болатын: мектептің алғашқы этаптарында оқушыларда жоғарғы мотивциялық потенциал байқалады. 1-сыныпқа балалар жаңа нәрсе танып білсем деген ынтымақпен келеді, бастауыш этапты аяқтап, алға жылжыған сайын оқушылардың танымдық белсенділігі төмендей бастайды, оқу процесінің негізгі мақсатын түсінеді, бойларында рефлексия пайда болады [5].

Бәсекелестік мотивациясы-орта сыныптағы оқушылардың бойында жиі көрініс табатын, өз қатарларынан қалып қоймасам деген мақсатты көздейтін мотивация түрі болып табылады. Олар өз жетістіктерімен құрдастары алдында кейде тіпті өзі үшін маңызды рөл ойнайтын тұлғалар алдында (мұғалім, ата-ана) мақтануды көздейді.

Мойындатушылық мотивациясы көбіне өзін-өзі тануға ұмтылған, ғылымның түрлі салаларында жетістікке жетуді көздеп өзін қайрайтын жоғарғы сынып оқушылары арасында жиі кездеседі [6].

Мәліметтерге сүйенсек, оқушылардың танымдық белсенділігі оқу процесінің этаптары сайын өзгеріп отырады. 1-сынып оқушысы мен жоғарғы сынып оқушысының оқу процесіндегі іс-әрекеттері жас ерекшеліктеріне сай әр түрлі. Бұл балалардың оқу мотивациясының өзгеруінің басты факторларының бірі болуы мүмкін.

Танымдық мотивтер мен қатар әлеуметтік мотивтер де оқушы бойында параллельді дамып отырады (мамандық иесі болу, құзыретті жерде жұмыс жасау, материалдық жағынан қамтамасыз етілу). Сонымен, негізгі сауалға жауап іздесек, оқушылардың оқу процесіне деген құлшынысын, мотивациясын арттыру үшін біз білім беру жүйесіне қандай өзгеріс енгізуіміз керек? Бұл сауалға жауап нұсқасы ретінде Д.Б. Элькониннің тұжырымдамасын

келтірсек болады: білім алушы ұстанымы тек қана мұғалімнің айтқанын орындап, үй тапсырмасын жасап жүретін оқушы ғана емес, бұл- өзін-өзі жетілдіргісі келетін адам ұстанымы, адам қойылған шекарадан шықпай өмір сүре алмайды. Оқушы бойында мұндай ұстанымды қалай қалыптастыруға болады? Көптеген зерттеулердің нәтижесі бойынша танымдық мотивтерді қалыптастырудың негізгі тиімді жолы-оқушының дұрыс құрылған оқу әрекеттері.

Оқушы мотивациясының сипаты, мінезі сабақтың форматына, мұғалімнің балаға қалай және қандай материал ұсынатындығына ондағы баланың атқаратын рөліне тікелей байланысты болып табылады, оқушы сабақ барысында жай ғана губка секілді пассивті түрді ақпарат сорып отырады ма әлде педагогпен бірге белсенді түрді жұмыс атқарады ма. Сонымен қатар, оқу процесі жеке емес топпен жүзеге асырылатын процес екенін ұмытпау қажет. Психологтардың айтуы бойынша топпен жұмыс жасау балалардың оқуға деген ынтасын арттыратын құрал болып табылады [7].

Оқушының жеке көзқарасы, оның пәнге деген өзіндік қызығушылығы да маңызды факторлардың бірі болып саналады. Оқушы белгілі бір пәннен жоғарғы жетістік пен үлгерімге қол жеткізбесе де мұғалімнің сабақ беруі, оқушымен жұмыс жасау сияқты т.б. факторлар баланың пәнге деген қызығушылығын арттырып, кейіннен үлгерімінде оңалтатыны сөзсіз.

Оқушылардағы білім алуға деген құлшынысты арттыратын тағы бір негізгі факторлардың бірі-оқытушы мен оқушының арасындағы гумманды қарым-қатынастың орнатылуы [8].

Қорытындылай келе, танымдық мотивацияның жеткіліксіздігі оқушының кемшілігі емес, оның кедергісі. Біз бен сіздің тапсырмамыз осы мәселенің шешімін тауып, жағдайды жақсы жаққа қарай бұру. Мұны тек бір ғана жолмен жасауға болады және білім беру жүйесін қайта қарау. Білім алудағы басты мотивация ешқашанда баға немесе мақтау сөздер болмауы тиіс. Оқушыны білім алуға процес кезіндегі қызығушылық, процестен алынатын жаңа ақпарат итермелеуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ильин Е.П. Мотивация ұғымы және оның құрылымы. - «АСТ Москва», 2004.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. -Алматы, 2002
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық бірінші (Ілгері) Денгей/ Екінші Басылым/ 2015.
4. Юрьевна А.Ю. Методическая Книжка. - Москва 2013.
5. Леонтьев А.Н. Тұлға санасының іс-әрекеттері. - Политиздат, 2005
6. Чирков В.И. Оқу әрекетінің мотивациясы. - «АСТ Москва», 2004
7. Маркова А.К. Мектеп жасында оқыту процесі мотивациясын қалыптастыру. - Просвещение, 2014
8. Моргун В.Ф. Оқу процесі мотивациясының психологиялық мәселелері.- Москва, 2006.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В УЧЕБНИКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Раманкулова А.С.,
преподаватель, магистр педагогических наук
Актюбинский региональный государственный
университет им. К.Жубанова, Казахстан, Актөбе

Кілт сөздер: құзыреттілік қатынас; әдістемелік тенденция; орыс тілінің оқулығы; коммуникативтік құзыреттілік; оқулық; мектеп оқулығының сапасы.

Түйіндеме: бұл мақалада орыс тілі бойынша заманауи оқулықтарда көрініс табуы тиіс жаңа әдістемелік үрдістер қарастырылады. Оқытудың басым тәсілдеріне ерекше көңіл бөлінеді.

Keywords: competence approach; methodical trends; Russian language textbook; communicative competence; source textbook; improve the quality of the school textbook.

Summary this article discusses new methodological trends that should be reflected in modern textbooks on the Russian language. Special attention is paid to the priority approaches of teaching.

Современная методика преподавания русского языка переживает период обновления, которое, как известно, происходит через большие временные отрезки. Каковы новые

методические тенденции, которые должны получить отражение в современных учебниках по русскому языку? Попробуем их определить.

1. Приоритетным является компетентностный подход, связанный с формированием знаний, умений и навыков на основе языковой, речевой, коммуникативной и культуроведческой компетенций может быть сформирована при условии, что она является частью комплексного компетентностного подхода к обучению русскому языку. Так, языковая компетенция учащихся предполагает их достаточную осведомленность о языковой системе русского языка, знание ее языковых знаков, которые рассматриваются в четырех видах речевой деятельности: говорении, аудировании, чтении и письме. Формирование речевой компетенции основано на выработке навыков и умений строить грамотную речь в соответствии с правилами и нормами языка. Коммуникативные умения проявляются в свободном, непринужденном общении в любой сфере человеческой деятельности.

Если языковая, речевая и коммуникативная компетенции связаны с усвоением языковой системы и умением их трансформировать культуроведческой компетенции является главным сущностным свойством учебника, поскольку способствует актуализации принципа когнитивности. Здесь уместно вспомнить слова психолога Зимней И.А., утверждавшей, что язык «беспредметен». «Определить», наполнить «культуроносным» содержанием учебник использовать язык в качестве трансляции культуры носителя этого языка-задача не из легких для составителей учебной книги. Как определить индекс «культуроносного» дидактического материала?[1,с.34] Во многом это зависит от широты кругозора, эрудиции, знания и понимания материальной и духовной культуры составителей учебника. Сама концепция языка как культурно-исторической среды была выдвинута мыслителями античного мира, в дальнейшем она получила обоснование в трудах В.Гумбольдта, который утверждал, что изучение языка должно быть подчинено высшему принципу-постижению «духа народа»[2,с.13]. В отечественных учебниках по русскому языку, на наш взгляд, наблюдается чрезмерное увлечение так называемым региональным компонентом. В силу этого необходимо предусмотреть в определенной степени процентное соотношение представленности русской и казахской культуры в рамках одного учебника. Таким образом, формирование культуроведческой компетенции предполагает осознание учащимися языка как формы выражения национальной культуры.

2. Необходимость повышения качества школьного учебника по русскому языку связана с такой современной тенденцией преподавания данной дисциплины, как коммуниктивно-деятельностный подход, который определяет участников системы «учитель-ученик» как деятелей. Известно, что школьный учебник предназначен как для учителя, так и для ученика. Для учителя школьный учебник служит определителем объема и содержания программных теоретических сведений, ориентиром определенной авторами учебника методической системы, направленной на формирование знаний, умений и навыков учащихся. Для ученика учебник-источник необходимой информации, а также обязательных для усвоения этой информации упражнений и заданий.

Учитель-учебник-ученик...Как должна осуществляться взаимосвязь между этими составляющими учебного процесса? Каким должен быть учебник как основное связывающее звено между обучающим и обучаемым? Произошедшая за последние 10-15 лет смена приоритетов в обучении от знаний к способам их получения, от репродуктивной деятельности учащихся к эвристической-в значительной степени повлияла на изменение отношения учителя к учащимся. В обучении языкам вообще, русскому в частности, наметился коммуниктивно-деятельностный подход, предполагающий отношение учителя к ученику не как к объекту учения, а как к субъекту. Действительно, современный ученик-это субъект, активно участвующий в системе «обучение-учение». А что же учитель? Современный учитель-словесник-это творческая личность, организующая учебную деятельность школьников, продумывающая виды деятельности учащихся, пользуясь учебником как стрессе авторской (авторов учебника) и собственной методической системы. А что сделать, если собственная, индивидуальная методическая система пока не

сложилось,- ограничить авторской? Это, как показывает практика, ведет к однобокой и нещадной эксплуатации учебника. Но казахстанские учебники по русскому языку не могут предотвратить серых, предсказуемых уроков, требующие одного – последовательного выполнения упражнений и заданий, включенных в учебник. Есть в этих учебниках отдельные удачные задания, отдельные интересные тесты, отдельные продуманные упражнения, но нет главного-единой авторской методической системы, нет той «методической свежести», которая должна отличать учебники XXI века от учебников прошлого столетия.

Степень обеспеченности в учебнике развития компетентностного уровня учащихся, осуществление коммуникативного-деятельностного подхода к обучению русскому языку все цело зависят от структуры и содержания учебника, которые, как надо отметить, не претерпели кардинальных изменений, что можно наблюдать в современных действующих учебниках.

Безусловно, учебник русского языка определяет содержание предмета, его объем, систему лингвистических понятий, собственно учебный (дидактический) материал-это незыблемо. С другой стороны, в современном учебнике должна отразиться модернизация учебного процесса, как-то: структурированное предъявление теоритических сведений в виде опорных схем (конспектов), таблиц и т.п., текстоцентрический подход к содержанию дидактического материала, комплексный анализ текстов и т.д.В целом, структура и содержание учебника должны быть дидактически привлекательными, вызывать у учащихся положительные эмоции и мотив, желание учить русский язык, которое впоследствии перейдет на новый уровень-желание учиться, т.е. учить себя, самостоятельно добывая знания. И как тут не вспомнить слова В.Гумбольдта: « Языку нельзя научить, языку можно только научиться» [3, с.45].

4. Финальная фраза предыдущей части статьи затрагивает одно из самых сложных и трудновыполнимых требований к учебному процессу-это индивидуализация обучения, без которой немисливо формирование языковой личности, свободно и непринужденно владеющей русской речью. Реализации цели индивидуализации обучения способствует много факторов, но одними из самых действенных является добротные учебные средства обучения, позволяющие профессионально грамотно, сбалансировать использовать весь спектр общедидактических и частно-методических принципов, практических методов и приемов. К таким средствам первую очередь относятся рабочие тетради, вошедшие в практику преподавания в последние годы. В отличие от традиционных учебных пособий, используемых, в основном, учителям, причем эпизодически, рабочие тетради имеют такой же стационарный характер, как и учебники. «Исключительно важным в использовании рабочих тетрадей является то, что каждый ученик, исходя из своих индивидуальных возможностей, может выбрать те или иные коммуникативно-ориентированные задания»

Таким образом, учет современных подходов к обучению русскому языку, рассмотрение рабочих тетрадей в качестве неременного атрибута учебника по русскому языку позволит значительно повысить качество преподавания.

Использованная литература:

1. Зимняя И.А.. Педагогическая психология: учебное пособие – Ростов- на- Дону :Феникс, 1997. С.34.
2. Гумбольдт В..фон.Язык и философия культуры.-М:Прогресс,1985.С.12.
3. Гумбольдт В.фон.Язык и философия культуры.-М:Прогресс,1985.С.45.
4. Одинцов В.В. Речевые формы популяризации. –М.,1982.
5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.,1997.

ҰЛТТЫҚ МҰРАЛАР НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАР ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Бахтиярова Г.Р.

п.ғ.к., доцент

Дауытбаева Нарқыз Ерболатқызы

Қазақстан, Ақтөбе к., Қ.Жұбанов Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

nyerbolat@mail.ru

Ключевые слова: ценность, национальное наследие, гуманность, воспитание, благонравие.

Аннотация: воспитание – это непрерывный социальный процесс, ключевая система взаимоотношений общества и личности. Его основным измерением является формирование личности заинтересованного лица. Формирование осознанного поведения и серьезного поведения ученика, воспитание духовно богатого интеллектуального человека зависит от целенаправленной деятельности учителя.

Keywords: value, national heritage, humanity, education, well-mannered.

Summary: education is a continuous social process, a key system of relations between society and the individual. The main dimension of which is the formation of the identity of the person concerned. The formation of conscious behavior and serious behavior of the student, the upbringing of a spiritually rich intellectual person depends on the purposeful activity of the teacher.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздік алуына байланысты елімізде оқу-тәрбие жүйесінің барлық саласын қайта жандандыру процесі әлі де жүріп жатқаны мәлім.

Қазіргі білім-ғылым және мәдениетті жаһандандыру процесі кезінде әр ұлт өз мемлекетінің рухани мәдени құндылықтарын сақтай отырып, әлемдік өркениетке енуі заңды құбылыс.

Бүгінгі таңда ХХІ ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім-тәрбие мен адамгершілік құндылықтарға тәрбиелеуде білім берудің айқын жолдарын жетілдірудегі басым бағыттарын айқындауда, ұлттық санамен адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру көкейкесті мәселелердің бірі болып отырғаны анық. Сондықтан келешек ұрпақты ұлттық, халықтық тұрғыдан тәрбиелеу қажет. Жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беудің негізгі бағдарлы идеялары еліміздің тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында: «Толық өркениетті ел болу үшін алдымен өз мәдениетімізді, өз тарихымызды игеруге тырысқанымыз жөн», - деген талапты білдіреді [1, 33б.].

Олай болса, басты мақсат – жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар, рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып, тәрбиелеу керектігі күн өткен сайын маңызды болып отыр. Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге адамзат өркениетіне ұлттық тарихымыз бен рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтар негізінде қабілетті тұлға етіп қалыптастыруымыз керек.

Тарихи дамуға көз жіберсек, адам тәрбиесінде, жеке тұлғаны қалыптастыруда халықтық педагогика мұрасы шешуші орын алғаны белгілі. Қазақ халқы жан-жақты дамыған адамгершілігі мол тұлға тәрбиелеуге ерте кезден-ақ зор мән беріп, ұрпақ тәрбиесінде халық ауыз әдебиетінің шығармашылығына сүйеніп, соны тірек еткен. Мәселен, халқымыздың мақал-мәтелдері жай ғана айтылған ұйқас сөздер емес, олардың бәрінің тәрбиелік, адамгершілік мәні болған. Бұған «Атаның баласы болма, адамның баласы бол», «Заманына қарай адамы», «Адамды заманы билейді», «Әдептілік ар-ұят-адамдықтың белгісі», «Сақалды адам сағынды сындырмас» тәрізді кісілік қасиеттерді, парасаттылықты арқау еткен мақал-мәтелдер дәлел бола алады.

Құндылық проблемасының ең басты өзегі – Адам. Адам үшін ең басты құндылық – өмір мәнін сезіне білу, өмірдің мәнін өз бойынан іздеп, өмірді рухани толықтыру. Адам өмірінің мән-маңызды іс-әрекет, мақсат, мұрат, күш-қайрат және өмір сүру жолдарымен бағаланады. Адам мақсаты адамгершілік қасиеттер арқылы орындалып, рухани қасиеттер арқылы жүзеге асады. Демек, еліміздегі қоғамымызды ізгілендіру жағдайындағы ең басты

мәселе-адамды құндылық ретінде бағалау. **Құндылық** – адамдық қасиеттің өлшемі, оның жақсылыққа талпынысы, өзге адамға жанашырлығы, айналадағы адамдарға қайтарымы, өмірді жақсартуға ұмтылысы, өмір сүру ізденісі, тіршіліктегі әр пенденің орны мен рухани-адамгершілік қасиет.

Құндылықтар тақырыбы бүгінгі күннің мәселесі деуге болмайды, бұл адамзат тарихындағы сонау ұлы ойшылдар (Әл-Фараби, Ж.Баласағұн, Қорқыт, Ахмет Йүгінеки, М.Қашқари, Ө.Тілеуқабылұлы т.б.) еңбектеріндегі рухани-адамгершілік ойларын уағыздап, қазақ халқының қоғамдық, рухани, мәдени өмірінен орын алуын мұрат тұтты.

Мәселен, өз заманындағы көне түркі мәдениетіне ортақ тұлға, ұлы жыршы, сазгер, дана ойшылы Қорқыттың пікірі бойынша, – адамның адами қасиеттерін сақтауы. Ол адам үшін ең қауіптісі – адамшылықты жоғалту деп есептейді. Оның «Қонақ келмес үйдің қирағаны жақсы, жылқы жемес шөптің шықпағаны жақсы, адам ішпес ащы судың ағысты жылғаларды кумағаны жақсы, атаның атын былғайтын ақылсыз ұлдың тумағаны жақсы», - деген өсиеті халықтың «Е,Алла! Бала бер, бала берсең, сана бер, санасыз болса, шет-шетінен ала бер!», - деген аталы сөзімен ұштасып жатыр [2, 36 б].

Шығыстың ұлы ойшылы Әл-Фарабидің атап көрсететін ерекше ұғымы «қайырымдылық» феномені болып табылады. Ғұламаның пайымдауынша, «Қайырымдылық екі түрлі болады, этикалық және интеллектуалдық. Интеллектуалдық – жанның ақыл-парасаттық жағына жататын қайырымдылық, мысалы, даналық парасат ақыл-ойдың тапқырлығы мен өткірлігі».

Қазіргі кезде педагогиканың негізгі ұғымдарына «тұлғаны қалыптастыру» ұғымы да жатқызылады. Себебі, бүгінде білім беру парадигмасының өзгеруіне байланысты, бірінші кезекке оқушыларда пәндік білім, білік, дағдыны емес, оның тұлғасын қалыптастыру қойылып, тұлғаға бағдарланған оқыту мен тәрбиелеуді іске асыру көзделуде. Жеке тұлғаны қалыптастыру ұғымын ғұлама Әл-Фараби былай анықтайды: «Жақсы мінез-құлық пен ақыл-күші бұлар адамшылық қасиеттер болып табылады. Егер осы екеуі бірдей болып келсе, біз өз бойымыздан және өз әрекеттерімізден абзалдық пен кемелдікті табамыз және осы екеуінің арқасында біз ізгі игілікті және қайырымды адам боламыз, біздің өмір бейнеміз қайырымды, ал мінез-құлқымыз мақтаулы болады».

Педагогикалық ойлардың тарихында Әл-Фараби қазіргі ХХІ ғасырдағы оқыту теориясын білім жүйесі ретінде анықтауға алғаш талпыныс жасады деуге толық негіз бар. Мәселен, Әл-Фараби: "адам көп нәрсеге мұқтаж болғандықтан, өзіне керегін қоғамдасқан ортадан табады. Осы қоғам арқасында жетіліп, өз қабілетін шындап өзіндік өмір сүру мәні қалыптасады",-десе, Қожа Ахмет Йассауи: «Адамның жетілуінің нәтижесі – оның ақылдылығы, ал анықтаушысы – адамгершілік кемелінде», - дейді [3,111 б].

ХІ ғасырда өмір сүрген түркі данасы, ойшыл-ақын Жүсіп Баласағұнидің «Құтты білік» еңбегінің негізгі идеясы да педагогиканың осы біз қарастырған отырған маңызды мәселесі тәрбиеге негізделеді. Жалпыадамзаттық құндылықтар тұрғысынан алып қарасақ, «Құтты білік» дастанының бүгінгі адамзат қоғамы үшін құндылығы мынада болып табылады: 1) «Құтты білік» - халықтың құты, ырысы болған ілім; 2) әрбір адамға бақыт сыйлайтын, құт әкелетін білім; 3) ғасырлар бойында көзі ашық, көкірегі ояу кемел ұрпақтың бойына адамдық, азаматтық қасиеттерін, адалдық дәстүрлерін сіңіріп, жан-дүниесіне рухани күш дарытатын тәрбие тұжырымдамасы. Ғұламаның «Кітап атын «Құтадғу білік» қойдым – Құтын тұтсын оқушым білікті ойдың» деген ой-пікірі дастанның әрбір адам үшін құндылығын аша түседі.

М.Қашқари еңбегінде ғылымның әр саласынан білім беру көзделген, егер білім берудің басты қызметі алдыңғы ұрпақ өкілдерінің жинақтаған тәжірибесін жеткізу болса, ғұлама ең алдымен, білім берудің осы қызметін іске асыруды мақсат етіп қойған. «Бұл бір мәңгілік жәдігерлік уа таусылмас-түгесілмес, азып-тозбас бір байлық болсын деп, бір Тәңірге сыйынып, осы кітапты түзіп шықтым да, оған «Диуани лұғат-ит-түрк» деген ат бердім» дей отырып, өз оқырманна түркі өркениетінің тарихы, тілі, әдебиеті, географиясы, қоғамы және өмір салты туралы білім беруді көздейді [4, 18 б].

Бұл көне дәуірлерде бастау алып отырған ұлы ғұламалардың ой-пікірлері кейінгі кезеңде XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ халқының Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбайұлы сияқты ағартушыларының еңбектерінде жалғасын тауып отыр. Сондай қазақтың ұлы ғалымдарының бірі, этнограф Ш.Уәлиханов рухани адамгершілік сезімді әсемдік болмыстан, сұлулық негізін – табиғат жаратылысынан іздеп, адам мен табиғат құндылығының үйлесімділігін айқындады [5, 276.].

Қазақ ағартушысы Ы.Алтынсариннің ұрпағын адамгершілікке уағыздаған өсиет әңгімелері, үгіт-насихаты, адамды жақсы мінез-құлыққа дағдыландыруға үндейтін құнды еңбектерінің бірі – «Мұсылмандықтың тұтқасы». Кітаптағы «Ахлақ яғни, адамдарға тиісті, тиіссіз мінездер турасында» деген бөлім атының өзі-ақ мазмұнын айқындап тұр. Кітапта адам мінезіндегі, ойындағы, пейіліндегі нелер жамандық, зорлықшылық, зұлымдық, қиянатшыл, өтірік, күншілдік, ешкімді менсінбейтін тәкаппарлық, «сырттан жақсы көрінген болып жүріп, ішкі көңілі бұзықтыққа яки, дүние пайдасына ғана керекті пиғылда болу...», арамдық, ақымақтық, паракорлық, екіжүзділік, сарандық, ұрысқақтық, ысырапшылық, тағы басқа келеңсіздіктердің мазмұны мен түрлері толық талданады [6, 28 б].

Қазақ халқының классик ақыны, ағартушы-демократ, ұлтымыздың рухани мақтанышы – Абай Құнанбайұлының шығармашылығы да рухани-адамгершілік құндылықтарға негізделіп жазылған. Абай да өзге ағартушылар секілді адамның рухани-адамгершілік құндылықтарды өз бойында қалыптасуына өзінің қара сөздері мен терең мағыналы жыр шумақтары арқылы зор септігін тигізген ұлы ойшыл. Ол адам мінезіндегі орынсыз мақтан, ойсыздық, салғырттық, күншілдік, көрсеқызарлық сияқты жаман қасиеттердің ақыл мен ойды тоздыратынын айта келіп, естігенді есте сақтау, көргеннен үлгі-өнеге алу, жаман әдеттен бойын аулақ ұстау, нәпсіні ақылға жеңдіру, ұстамды болу сияқты рухани-адамгершілік қасиеттерді насихаттайды. «Егер есті кісінің қатарында болғың келсе, күніне бір мәрте, болмаса жұмасына бір рет, ең болмаса айна бір өмірді қалай өткізгенің жайында өзіңнен есеп ал», - дейді. Яғни адамның өзін-өзі тәрбиелеу мәселесінің түпкі мәні осы рухани-адамгершілік құндылықтарды бойына сіңіру болып табылады [7, 28 б].

Әрине, тұлғаға әсер ететін халықтық педагогиканың әртүрлі тәрбие құралдары өте көп. Дегенмен оқушылардың бойында адамзатқа тән игі қасиеттерді баулуға бағытталатын **мақал-мәтелдердің** де орны ерекше. Мақал-мәтелдер халықтың танымдық-интеллектуалдық, өндірістік, эстетикалық және рухани-адамгершілік қажеттіліктерін қанағаттандырады. Олар халықтың өткені емес, халықтың тірі дауысы: халық өз жадында бүгінге қажеттілері мен ертеңге керектерін ғана сақтайды. Мақалдардың шындық өмірге жанасым мен болмысты бейнелеу, өмірлік мәселені, құбылысты байыптап, дәл де терең тұжырым жасау мен көкейге қонымдылығына қарай халықтың ұлттық поэтикалық ойлау ерекшелігін, рухани өмірлік тәжірибесін барлайды.

Мақалдарда дайын қорытынды болғанымен, ол соңғы ой емес, жаңа ойға шақыратын тиянақты тірек. Мақал белгілі бір нақты жағдайда – қорытынды, екіншісінде – жаңа проблема қоятын гипотеза. Мақал-мәтелдердің құндылығы оның тереңдігіне енуді талап ететін мағынасын ұғыну қажеттілігімен түсіндіріледі. Әңгіме, пікірталас, сұхбат барысында мақал-мәтелдерді орынды қолдану – халықтың ежелден келе жатқан дәстүрі. Мұндай сөз қолданысы көп жағдайларда мақалдарды педагогикалық насихат құралына айналдырады.

Мақал-мәтелдердің адамды игі қасиеттерге үндейтін уағыз-өсиет сипаты тәрбиелі қыз, ұлағатты ана, ардақты ұл, жылы жүректі әке қандай болуы керек деген сұрақтардың жауабын түйіндеуге мүмкіндік береді. Бала өсіруде, тәрбиелеуде халық өзінде бар барлық асыл сөз, даналық ойларын балаларға арнайды. Сондықтан кез-келген мақал-мәтелдің педагогикалық астары - ғибраты болары анық, халық тағылымында педагогикалық ғибраттың құндылығы ерекше. Ол – халықтың өзіндік моральдық-педагогикалық кодексі. Бұл кодексті халық ұсақ детальдарына дейін жан-жақты ойлап, құрастырған: «Ат болар тай саяққа үйір, болар бала қонаққа үйір», «Болар бала бесігінде бұлқынар, болар құлын желісінде жұлқынар». Тәрбие нәтижесі туралы халықтық пікірдің құнды педагогикалық мәні бар, бұл – адам, тұлғаның сипаты туралы бағалаушылық қорытындылар. «Сабыр түбі – сары алтын», «Ашу - дұшпан,

ақыл - дос, ақылыңа ақыл қос», т.б. көптеген сипаттамалық мақалдарда тұлғаның қасиеттері мен іс-әрекеттері тәрбиеге байланысты бағаланады.

Мақал-мәтелдерде адамгершілік қасиеттерді, әсіресе, ар-ожданды қастерлеу тәрбиесінің басты қағидасы болып саналған. Осыған орай «Адам деген ардақты ат», «Жігіттің құны – жүз жылқы, ары – мың жылқы», «Ақ жүрген адам азбас», «Атаның баласы болма, адамның баласы бол», «Әдептілік, ар-ұят – адамдықтың белгісі, тұрпайы мінез, тағы жат – надандықтың белгісі», «Жаным- арымның садағасы» деп арды аса жоғары бағалаған. Ар тазалығы басқаға қиянат жасамауға, шыншыл, әділ болуға баулиды. Мақал-мәтелдерде айтылған пайымдаулар мен өсиеттердің дұрыстығына деген халықтың сенімі сөз құдыретін толық мойындап, оның шынайылығына табынуға жетелейді: «Сөз тапқанға қолқа жоқ», «Аңдамай сөйлеген ауырмай өледі», «Көп сөз - көмір, аз сөз - алтын», т.б. олар өмірдің белгілі бір құбылыстарына өзіндік көзқарастарын білдіру үшін сол нақты жағдайға байланысты қолданылатын халық афоризмін сәйкесінше таңдап алады және оған ешқандай күмән келтірмейді. Қорыта айтқанда, оқушылар бойында рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруда ұлттық мұралардың орны ерекше. Қай заманда болмасын, оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптастыру мәселесі әрбір педагогтың басты мақсаты болып есептеледі. Ал осы мақсатқа жету үшін педагогикалық құралдар көмекке келеді. Соның ішінде халықтық педагогикадағы тәрбиелік құралдар, ұлы ойшылдар еңбектері, мақал-мәтелдер және т.б. ұлттық құндылықтар негізінде рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру жұмысы жүргізіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР тұңғыш Президентінің Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ». 17 қаңтар, 2014 жыл. //Егемен Қазақстан.18.01.2014ж. 12 б.
2. Қорқыт ата кітабы. Оғыздардың батырлық жырлары. Эпос. – Алматы, 1986. – 122 б.
3. Әл-Фараби. Философиялық трактаттар. – Алматы, Ғылым. 1975 жыл, 213бет.
4. Баласағұн Ж. Құтты білік. – Алматы, 1986. – 227 б.
5. Алтынсарин Б. Таңдамалы шығармалар. – Алматы, 1994. – 157.
6. Абай энциклопедиясы. /Бас редактор. Нұрғалиев Р.Н. – Алматы, 1995. – 307 б.

PROFESSIONAL WORK OF EDUCATORS INFORMATION TECHNOLOGIES ORGANIZATION BY APPLICATION

Таганова А.М.

педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушысы,

Муса М.Е.,

«Педагогика және психология» мамандығының 2 курс-магистранты

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Қазақстан, Ақтөбе қаласы. mikosha_89@mail.ru

Кілт сөздер: ақпараттық технология, презентация, мультимедия, өзіндік жұмыс, интернет, шығармашылық, тест, электронды оқулық.

Түйіндеме: берілген мақалада қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды білім ордаларында тиімді пайдалану туралы сөз етілген. Соның ішінде білім алушылардың өзіндік жұмыстарды орындау барысында жаңа технологияларды пайдаланудың артықшылықтары туралы айтылады.

Ключевые слова: информационные технологии, презентация, мультимедия, самостоятельная работа, интернет, творчество, тестирование, электронный учебник.

Аннотация: в данной статье речь идет об эффективном использовании современных информационных технологий в образовательной среде. В частности, студентам рассказывают о преимуществах использования новых технологий при выполнении самостоятельной работы.

The main task facing the teacher today is not only quality education, but also the formation of it as a citizen, ready for the future life. A distinctive feature of the modern education system is not only the arming of knowledge, but also the development of independent education, the formation of the need for continuous self-education. The main purpose of the use of new technologies, including information technology - will allow to effectively provide training materials for the full assimilation

of educational material. The task facing teachers is training in the qualitative use of a variety of current information.

XXI century-the century of new technologies and Informatization. To be able to use information cultures, a literate person-traditional and automated means of storing information that can feel the need for information, to find, evaluate and effectively use it. The rapid pace of development of science and technology from year to year offer new, advanced types of learning technologies. New pedagogical technologies are important for the development of the student as a perfect person.

Informatization of society is one of the main conditions for the development of economy, science and culture. "New information and communication technologies "is closely related to the emergence of the concept of" new information and communication technologies " and the beginning of the use of computers in education. In addition to the information contained in the textbook, the Internet, electronic and paper sources of information are used. He is able to present and protect his projects ,combining sources of information obtained on the Internet. Thus, informative messages on various topics, — stories about famous personalities and events, works, wall Newspapers,- presentations about finds, projects, - organization of exhibitions, wall Newspapers, competitions, sports competitions, collections of games, collections of exercises; etc.information can be obtained as needed from sources of information. In any case, when he works with the Internet, it is very important to consult a teacher. Such types of work can be carried out individually, in groups and pairs.

Information technology increases the motivation of each student. With the help of information technology can be qualitatively changed control over the activities of the student, flexibly managing the learning process. The advantage of information technology is that increases the creative abilities of the individual, cognitive activity, self-confidence, acquire additional materials. One of the important tasks of training is the formation of the student's skills of independent work. The main feature of independent work is that the student performs a given task without the help of a teacher. To achieve good results in the performance of the task, the teacher will notice the business skills of the student, the ability to control, thinking, the ability to choose the right ways to perform the task. [1;5]

"Self-education-real education" is a Russian critic D. As Pisarev said, it is necessary to competently organize and systematically give independent work in order that the student in practice uses the acquired knowledge and turns it into true knowledge that is stored in memory throughout life. Therefore, in the organization of independent work aimed at improving the knowledge of students, you can make a package of tasks with the correct use of information and innovative technologies.

They are closely related to the emergence of new information and communication technologies and the beginning of the use of computers in education. Since the different methods used in computer training interact with each other and make up a single system, thus, combined methods of training are used.[2;24]

Information technology training involves the use of special software along with computer technology.

In the study of new educational material, using computer training, develops creative and cognitive activity of students: that is, having mastered the same method, can quickly move to another. At this stage, you can use different types of work :

- talk on the content of the new educational material
- including heuristic method
- modeling, analysis and generalization of these materials
- independently develop examples of the rules studied
- drawing up a complete plan
- comment on the text.[3;31-34]

The most effective forms of presentation of the material in pedagogy include multimedia presentations.

For example: slide presentations on a topic.

This form allows to present educational material in algorithmic order as a system of bright reference images filled with fully structured information. The purpose of this presentation of educational information-the formation of a system of Outlook of students. The transfer of educational material in the form of a multimedia presentation reduces training time. This is possible thanks to the interactive qualities of e-learning applications that adapt to the organization of independent cognitive activity of students. In addition, if there is a printer, they easily become copies. It is also advisable to use multimedia presentations at any stage of the lesson.

At the stage of using multimedia presentations, the following goals are based: referring to the read educational material and performing cognitive tasks, problem tasks, practical exercises, as well as their verification.

For example, on one slide provides the theoretical material for a new theme, the repetition of the other material covered, the next job. After completing the task, this slide will show the correct answer, which will reduce the verification time.[4; 17-22]

Another effective type of information technology is an electronic textbook. It is a tutorial on a computer disk that stores and provides technology: audio , video, text and graphic information. It is designed for independent work with the computer in interactive mode. The computer is responsible for the teacher's management, training and control at all stages, i.e. it plays the role of "e-teacher". Thus, the computer as a means of learning not only makes changes in the content, methods of teaching, but also creates new forms of educational process.

Testing program. Special testing programmes may be applied in higher education institutions . Tasks for each test are randomly selected from a large database of questions prepared by subject teachers and methodologists. The results of each test are stored in the database, which allows you to return to the previously completed tasks and analyze errors at any time.[5;53-60]

Classes on generalization and systematization of knowledge, skills and abilities play a special role in solving the problems of strengthening, deepening and expanding the knowledge of students, improving their skills and knowledge systematization. Therefore, here an important place is occupied by individual creative tasks aimed at systematization and accumulation of knowledge.

The use of information technology in the lessons of pedagogy and psychology in the organization of independent work of students allows you to activate their activities on diversity, to increase attention, to increase the creative potential of the individual. Thus, the main purpose of the application of information technology is to create optimal conditions for the individualization of educational activities of students, directing them to self-study, increasing the proportion of independence and measures of participation of each student in the learning process, ensuring its free orientation in the content of the course and good assimilation of the material, the development of cognitive interests, increasing motivation.

References:

1. Azimov E. G. Theory and practice of using computer programs in teaching: Information and analytical review. – M., 2000.
2. Vyatkin L. G. Theoretical bases of development of cognitive independence of pupils at lessons. – M., 1988.
3. Esipov BP Independent work of students in the classroom.- M., 2001.
4. Malkin I. I. Questions of development of cognitive activity and independence of schoolchildren. – Kazan, 1966.
5. Markunas I. A. the Use of electronic resources in the organization of independent work in the classroom.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ В ВУЗЕ

Умирзакова С.Е.
старший преподаватель
Казахстан, Актөбе

АРГУ им К.Жубанова, Актөбе, saule05111966@mail.ru

Кілт сөздер: шығармашылық тұлға, оқу тиімділігі, инновациялық әдістер, тілдік дағдылар

Түйіндемe: біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңінде стандартталмаған шығармашылық тұлғаларға деген әлеуметтік қажеттілік бұрынғысынша өсті. Қазіргі кезеңдегі жоғары оқу орнының басты міндеті әлемде болып жатқан өзгерістерге ерекше, икемді және уақтылы әрекет етуге қабілетті мамандарды дайындау болып табылады. Шет тілін оқытудың заманауи әдістерінің маңызды мәселелерінің бірі - тиімділікті оқыту мәселесі.

Key words: creative personality, learning efficiency, innovative methods, language skills

Summary: at the present stage of development of our society, the social need for non-standard-minded creative personalities has increased more than ever. Therefore, to prepare students for professional activities in the future, innovative methods are used at the university. One of the important problems in modern methods of teaching a foreign language is the problem of learning efficiency.

На современном этапе развития нашего общества как никогда возросла социальная потребность в нестандартно мыслящих творческих личностях. Потребность в творческой активности специалиста и развитии мышления, в умении конструировать, оценивать, рационализировать растет. Решение этих проблем во многом зависит от содержания и технологии обучения будущих специалистов. В педагогическом процессе инновационные методы обучения предусматривают введение новшеств в цели, методы, содержание и формы обучения и воспитания, в совместную деятельность преподавателя и учащегося.

Главной задачей высшего учебного заведения на современном этапе является подготовка специалистов, способных нестандартно, гибко и своевременно реагировать на изменения, которые происходят в мире. Поэтому для подготовки студентов к профессиональной деятельности в будущем и используются инновационные методы в вузе. Одной из важных проблем в современной методике преподавания иностранного языка является проблема эффективности обучения.

Интенсификация обучения иностранному языку предполагает использование современных форм и средств обучения, применение в преподавании новых методов познания: использование компьютеров, аудио, видео.

Анализ методической литературы по данному вопросу показывает, что возрос интерес к методам обучения коммуникативной деятельности, формированию у студентов навыков аудирования и говорения. Таким образом коммуникативная методика является на сегодняшний день наиболее популярной и эффективной в обучении иностранному языку. Этот метод помогает преодолеть языковой барьер, избавляет человека от боязни говорить на чужом языке. На занятиях студенты имеют возможность использовать язык в реальных жизненных ситуациях.

Коммуникативной метод развивает все языковые навыки: от устной и письменной речи до чтения и аудирования. Грамматика изучается в процессе общения на языке: студент сначала осваивает слова, выражения, языковые формулы и только потом начинает разбирать грамматическую сторону. Занятия проходят в раскрепощенной обстановке. Общения происходит только на иностранном языке.

Новые правила, слова объясняются преподавателем только при помощи знакомой лексики, грамматических конструкций, жестов, мимики, рисунков и прочих наглядных пособий.

Очень актуальны на сегодняшний день информационные технологии. Компьютеры, электронные материалы, учебники, энциклопедии позволяют поднять учебный процесс на новый уровень. Студенты получают учебную задачу, определяют основные пути ее решения, находят эффективные приемы и средства самостоятельной работы. Информационные технологии способствуют развитию познавательных и когнитивных способностей: уметь

решать поставленные задачи, заниматься сбором, анализом и синтезом данных, извлекать из них информацию, самостоятельно мыслить, владеть коммуникативными навыками.

Также инновационные методы обучения предусматривают интерактивное обучение. Оно направлено на активное и глубокое усвоение изучаемого материала, развитие умения решать комплексные задачи.

Суть интерактивного обучения состоит в том, что учебный процесс организован таким образом, что практически все студенты учебной группы оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают. Совместная деятельность в процессе познания, освоения учебного материала означает, что каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Причем, происходит это в доброжелательной атмосфере и взаимной поддержке, что позволяет не только добывать новые знания, но и вырабатывать дух корпоратива и сотрудничества.

Обучение в сотрудничестве является также одним из современных методов. Этот метод используется в малых группах. Этот метод ставит своей задачей эффективное усвоение учебного материала, выработку способности воспринимать разные точки зрения, умение сотрудничать и решать разные вопросы в процессе совместной работы.

Одним из эффективных методов обучения является использование тестов. Использование тестов является перспективным средством в вузе, поскольку применение персональных компьютеров позволяет активизировать процесс обработки результатов и сократить время на проверку.

Далее одним из важных методов обучения нужно назвать проблемное обучение. Данный метод предусматривает формирование навыков для решения проблемных задач, которые не имеют однозначного ответа, самостоятельной работы над материалом выработку умений применять приобретенные знания на практике.

Применяемые на современном этапе инновационные методы обучения в вузе и метод, приоритетом которого являются нравственные ценности. Он способствует формированию индивидуальных нравственных установок, основанных на профессиональной этике, выработке критического мышления, умения представлять и отстаивать свое собственное мнение.

В заключении необходимо сказать, что инновационные методы позволили изменить роль преподавателя, который является не только носителем знаний, но и наставником, инициирующим творческие поиски студентов.

Использованная литература:

1. Педагогика и психология высшей школы: учеб. пособие для вузов/М.В.Буланова – Топоркова. Ростов-на Дону; Феникс, 2002.- 539с
2. Активные методы обучения в высшей школе. Учебно-методические материалы по программе повышения квалификации «Современные педагогические и информационные технологии №.- Нижний Новгород, 2007.-182с
3. Ключевые компетенции как результат общего образования. Метод проектов в образовательном процессе. Дидактические материалы для обучения педагогов./ Серия «Компетентностно-ориентированный подход к образованию: образовательные технологии». Выпуск 1.–Самарв: Изд-во «Профи», 2002.

РЕФЛЕКСИВНЫЙ КОМПОНЕНТ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ИНТЕРАКТИВНОМ ОБУЧЕНИИ

Халимуллина Н.Р.

кандидат педагогических наук, доцент

Республика Казахстан, г. Актобе,

Актюбинский региональный государственный
университет имени К.Жубанова, nalyarafkhat@mail.ru

Кілт сөздер: рефлексия, рефлексиялық ойлау, интербелсенді әрекет, рефлексиялық әдістеме.

Түйіндемe: мақалада оқу үдерісіндегі студенттердің рефлексиялық әрекеттерінің ерекшеліктері

қарастырылады. Білім беру үдерісіне қатысушылар арасындағы интербелсенді әрекеттерді ұйымдастыру құралы ретіндегі рефлексияның маңызына ерекше мән беріледі. Студенттермен жүргізілетін сабақтарда қолданылатын түрлі рефлексия әдістері көрсетілген

Keywords: reflection, reflective thinking, interactive communication, reflective techniques.

Summary: the article considers the peculiarities of reflective thinking in the classes. The whole attention is focused on reflective activity as a means of organization of interactive communication among participants of educational process. The reflective techniques are presented as a result of students' practical activity in the classes.

Система профессионального обучения диктует необходимость внимания к различным составляющим элементам педагогического образования. Данный аспект актуализирует вопросы, связанные с содержанием обучения в целостной системе и направлен на совершенствование подготовки бакалавров-филологов в современном образовании.

В связи с тем, что обучение и развитие носят деятельностный характер, и от качества учения зависит результат обучения, развития и воспитания учащихся, то реализация принципа активности в обучении имеет весомое значение. Ключевой проблемой в решении задачи повышения эффективности и качества учебного процесса является активизация специфики рефлексивного компонента и развитие у обучающихся студентов способности к рефлексии своей познавательной деятельности.

Рассмотрим понятие рефлексии. Рефлексия (англ. reflection) — это «мыслительный (рациональный) процесс, направленный на анализ, понимание, осознание себя: собственных действий, поведения, речи, опыта, чувств, состояний, способностей, характера, отношений к себе других, своих задач, назначения» [1, с.423].

Исследователь Демина Л.Д. поясняет рефлексю как свойство психики отражать свои собственные состояния, отношения, переживания, управлять личностными ценностями[2]. Рефлексия "поворачивает" сознание человека на свой внутренний мир. Это помогает не только осознать свои поступки, отношения, конструкты, ценности, но, при необходимости, их перестроить, найти новые для этого основания.

Давыдов В.В. отмечает способы рефлексивного мышления. Они включают в себя следующие мыслительные действия[3, с.18]:

–рефлексю как способность к самоопределению: переход от роли, статуса к собственной позиции;

–рефлексия как способность различать и координировать позиции в групповой работе, как способность учащегося подключаться к совместному действию и инициировать сотрудничество;

–рефлексивные операции при решении мыслительных задач, рефлексия обобщенных способов решения задач, рефлексия моделирования и идеализации;

–рефлексия как способность самопознания и личностного саморазвития.

В процессе учебной деятельности рефлексия может быть групповой и проводиться по поводу занятия в целом, отдельного этапа или эпизода, по доводу деятельности микрогруппы или же индивидуальной (анализ своего поведения, своих «приращений» и т.д.).

Значимость рефлексивных умений в личностном новообразовании, которое подразумевает универсальные (интегративные, «синтетические») умения, обладающие свойством переноса на разные области знания и виды деятельности (Гракова В.В., Шингирей Т.А.). Соответственно, рефлексия обеспечивает возможности личности к самопознанию, постановке цели, планированию собственной деятельности, к критическому осмыслению и оценке собственных достижений, самокоррекции.

Необходимо отметить, что рефлексия процесса образовательной деятельности и продукта (полученного результата) помогает: каждому участнику — определить его личный уровень продвижения; группе — путем рефлексии улучшить процесс повышения деятельности, сделать совместную деятельность более комфортной и продуктивной; преподавателю — лучше организовать собственную работу. Совместная работа при этом рассматривает рефлексю не как контроль со стороны, а как самооценку в целях

профессионального роста и совершенствования в подготовке к учительской профессии.

Педагогическая практика в дальнейшем основывается на профессиональной деятельности педагога, носящей рефлексивный характер, т.к. основана на проектировании, анализе, оценке, коррекции собственных действий и действий обучающихся.

Рефлексивный компонент при этом является средством организации интерактивного взаимодействия участников педагогического процесса при определенных условиях: «когнитивном моделировании» и проблемном характере изучаемого учебного материала; наличии ситуаций выбора; создании интеллектуальной среды, способствующей формированию установки наблюдать и анализировать собственное познание, поведение и понимание этого поведения другими людьми; включении субъектов образовательного процесса во взаимодействие по схеме сложной коммуникации в различных видах учебной деятельности; рефлексивном сопровождении этапов учебного занятия и др.

Реализация рефлексивных методик в педагогическом процессе обеспечивает более высокий уровень интеллектуально-личностного развития учащихся, способствует формированию и развитию у них рефлексивных умений, гарантирует перспективу развития позитивного отношения к учению.

Специфика рефлексии в том, что «рефлексия в обучении подразумевает исследование уже осуществленной деятельности с целью фиксации ее результатов и повышения в дальнейшем ее эффективности»[4, с.31]. Рефлексивный подход помогает студентам вспомнить, выявить и осознать основные компоненты деятельности – ее смысл, типы, способы, проблемы, пути их решения, полученные результаты, а затем поставить цели для дальнейшей учебной деятельности.

На занятиях со студентами по дисциплине «Инновационные технологии в подготовке учителей-словесников» нами использовались различные рефлексивные методики, совершенствующие устную и письменную речь, способствующие творческому мышлению обучающихся. Студенты-словесники развивали необходимые речевые умения и навыки в аргументации своих ответов в продуктивной деятельности («Семантическая карта», «Фишбоун», «Фокусирующие вопросы», «Бортовой журнал», «Трехчастный дневник» и др.). Например, при изучении темы «Обучение критическому мышлению на уроках литературы» использовался метод «Бортовой журнал» как форма фиксации информации с помощью ключевых слов, предложений, вопросов. Студенты-словесники анализировали, обобщали и оценивали; были внимательны к новой информации в процессе всей работы над ней; рефлексировали по поводу совпадения или несовпадения своего предположения, а также реализовывали в процессе познавательной деятельности коммуникативные умения в парной и групповой работе.

Анализ конкретных ситуаций как один из наиболее эффективных методов организации познавательной деятельности студентов на семинарских занятиях по темам: «Технология развивающего обучения на уроках литературы», «Игровые технологии» и др. развивал способность к анализу задач в различных видах (ситуации-иллюстрации, ситуации – упражнения, ситуации – оценки, ситуации-проблемы). Если ситуация-иллюстрация была ориентирована на формирование профессионального языка и умения идентифицировать проблему в кейс-ситуацию, общим объемом не более одной страницы, то ситуация-оценка проводила критический анализ решений с мотивировкой заключения по поводу происшедших событий. Рефлексивные вопросы о дискуссии были следующими:

- Какие вопросы дискуссии вас заинтересовали?
- Была ли ситуация, которая удивила вас в процессе занятия?
- Чем вы руководствовались в процессе принятия решения?
- Учитывалось ли вами мнение других участников группы?
- Как вы оцениваете свои действия и действия группы?
- Что бы вы хотели изменить в организации подобных занятий?

В сотрудничестве с преподавателем студенты открывали для себя «новые» знания, постигали теоретические особенности своей профессии и формировали умения, которые

усваивались ими не абстрактно, а в контексте учительской профессии, налагаясь на канву профессионального труда.

Таким образом, на занятии студенты овладели навыками рефлексии при наличии условий, которые формировались в процессе реализации технологии развития критического мышления:

- 1) психологически были готовы к самоанализу и анализу действий;
- 2) стремились к саморазвитию, самоуправлению учением;
- 3) чувствовали потребность в рефлексии;
- 4) чувствовали ответственность за результаты деятельности, особенно в парной и групповой работе;
- 5) учились отслеживать собственную деятельность, ситуацию и себя в ней.

Необходимо помнить, что вопросы, заданные преподавателем, - это не просто способ стимулирования активности процесса рефлексии, но это еще и способ показать учащимся путь к самостоятельной рефлексии (без помощи извне). Побуждение студентов к постановке вопросов – наиболее важная и одновременно трудная задача преподавателя в процессе обучения. Эта задача требует кропотливой и систематической работы, включающая различные методики («Ромашка Блума», «Встреча с героем», «Ролевой игровой диалог» и др.).

Интерактивное обучение предполагает отличную от привычной логику образовательного процесса: не от теории к практике, а от формирования нового опыта к его теоретическому осмыслению через применение. Опыт и знания участников образовательного процесса служат источником их взаимообучения и взаимообогащения. Делясь своими знаниями и опытом деятельности, участники берут на себя часть обучающих функций преподавателя, что повышает их мотивацию и способствует большей продуктивности обучения. Именно от личности самого преподавателя, культуры его собственного рефлексивного мышления зависит отношение обучающегося к предлагаемым рефлексивным заданиям. Студент, обучаясь, развивает мыслительную активность, творческие способности, что в конечной степени приводит к самосовершенствованию в подготовке к профессиональной деятельности, а рефлексивные методики способствуют самопознанию и личностному саморазвитию.

Использованная литература:

1. Большой психологический словарь/ Под ред. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. –М., 2003.
2. Демина Л.Д., Ральникова И.А. Психическое здоровье и защитные механизмы личности [ЭР]. Режим доступа: <https://multiurok.ru/files/l-d-diemina-i-a-ral-nikova-psikhichieskoie-zdorov-ie-i-zashchitnyie-miekhanizmy-lichnosti.html>
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – М., 1996.
4. Халимуллина Н.Р. Интерактивное обучение в профессиональном образовании студентов-филологов –Актобе, 2018г.

THE USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF TRAINING AND PROFESSIONAL ACTIVITY OF SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Gurban S.S.,
senior teacher of K.Zhubanov Aktobe Regional State University
Gurban.Svetlana@mail.ru

Ключевые слова: информационно-образовательное пространство, инновационные преобразования, физическая культура, информационные технологии, программно-методическое обеспечение.

Аннотация: в статье рассматриваются основные задачи подготовки в области физического воспитания, а также выбор оптимального программного и методического обеспечения, а также возможности использования информационных технологий в различных областях физического воспитания. Так же рассматривается создание нового информационно-образовательного пространства для развития теоретических и технологических основ физической культуры и спорта на основе системных инноваций в физическом воспитании подрастающего поколения, что позволит существенно повысить оздоровительную и социокультурную эффективность

физического воспитания и спорта.

Кілт сөздер: ақпараттық және білім беру кеңістігі, инновациялық трансформация, дене шынықтыру, ақпараттық технологиялар, бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз ету

Түйіндеме: мақала дене тәрбиесі саласында мамандарды даярлаудың негізгі міндеттеріне, сондай-ақ оңтайлы бағдарламалық қамтамасыз етуді және әдіснамалық сүйемелдеуді таңдау, сондай-ақ дене шынықтырудың әртүрлі салаларында ақпараттық технологияларды пайдалану мүмкіндігіне байланысты. Мақалада дене тәрбиесі мен спорттың денсаулығы мен әлеуметтік-мәдени тиімділігін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік беретін, жас ұрпақтың дене тәрбиесіндегі жүйелік инновациялық өзгерістер негізінде дене шынықтыру және спорт мамандарының теориялық және технологиялық негіздерін меңгеру үшін жаңа ақпараттық және білім беру кеңістігін құру мәселесі қарастырылады.

Trends in education, which is characterized by increasing openness and accessibility, democratization and intensification, suggest the export and import of educational services adequate to the modern information society. The main idea of the use of modern information technologies in the system of training and professional activity of specialists in physical culture and sport is to qualitatively transform their educational and practical activities in the modern information world community

The aim of the modern information technologies' using is to create a new information and educational space for mastering by specialists of physical culture and sports the theoretical and technological foundations of systemic innovative transformations in the physical education of the younger generation, allowing providing a significant increase in health and socio-cultural efficiency of physical education and sport [1]. Currently, there are certain requirements for the educational process, general communicative and information culture of a specialist in physical culture and sports, as well as information technologies of training, forms and methods of their implementation in the educational and training process. A modern specialist should be able to receive process and use information with the help of computer, telecommunications and other means of information technology.

The main tasks of specialists' specialized training in the field of physical culture and sport are to develop their information and telecommunication technologies at the professional level, mastering modern technologies of distance education with the focus on the development of teaching materials in electronic form (electronic textbooks, textbooks, lectures, workshops, presentations). This requires the development and implementation in the educational process of physical education institutions, faculties of physical education professionally oriented software and software-pedagogical tools and courses aimed at mastering the necessary knowledge [2].

The problem of choosing the optimal software and methodological support, and the very possibility of using information technology in various fields of physical culture remain relevant. The first direction of the use of information technologies in education is based on the use of intelligent learning systems, which involves the use of databases, knowledge bases, expert training systems, artificial intelligence systems. The second direction provides for the use of hypermedia system, e-books, improvement of educational software, automated training systems. The third direction is based on the use of telecommunications, which include computer networks, telephone, television, satellite communications, for the exchange of a variety of information between the user and the Central information Bank or between users of computers connected to one of the above communication lines, which allows for the implementation of such a didactic function of telecommunications as teleconferences, lectures, seminars, which can be attended by teachers and students from different regions and countries.

The use of modern information technologies in the field of physical culture and sports is not an end in itself; first of all, it is aimed at improving the efficiency and, along with traditional means, to ensure the educational process and further practical activities of specialists.

When using computers in the learning process, the following opportunities arise:

- search of literary sources in the electronic catalog of the real library, as well as a simplified way of ordering literary sources through the internal library network;
- checking the availability of information of interest on the Internet, as well as viewing individual documents if desired;

- accumulation and secure storage of various research information.

The above fully applies to the field of physical culture and sport. The main directions of the use of modern information technologies in physical culture and sport are primarily related to:

- with the development of personality and professional training of future specialists to life in the information society;
- implementation of the social order for specialists in the field of physical culture and sports, due to the Informatization of the sphere of physical culture and sport;
- with the intensification of all levels of educational and training processes [1].

To this we can add the following areas of use of modern information technologies in physical culture and sports:

- as a means of learning, improving the teaching process and increasing its effectiveness;
- as a means of information and methodological support and management of educational and organizational process in educational institutions, sports organizations, etc.;
- as a means of automation of control processes, correction of the results of educational and training activities and computer testing of physical, mental, functional and psychological state of the student;
- as a means of automating the processes of processing the results of competitions and research;
- as a means of organizing intellectual leisure, educational programs.

Modern information technologies in physical culture and sport are used in the following areas: in advertising, publishing and business areas of physical culture and sport; in the organization of monitoring the physical condition and health of various contingents involved; in the creation and use of programs of control and self-control of knowledge in various sports and pedagogical disciplines; in the creation of training multimedia systems; in the creation and use of databases; in the modeling of computer competitions, tactical actions and pedagogical process; in the use of information technologies for the maintenance of competitions; in the implementation of automated methods of psychodiagnostics; in the implementation of automated methods of functional diagnostics; in the organization of distance learning, etc.

A sharp jump in the development of computer technology and software contributed to the introduction of educational process technologies such as multimedia technology, Internet technology and web-design. Their proper use contributes to the comprehensive development of personality and abilities. The content of the teacher's activity is also changing: he ceases to be just a "reproducer" of knowledge, becomes a developer of a new learning technology, which, on the one hand, increases his creative activity, and on the other – requires a high level of technological and methodological preparedness. There is a new direction of activity of the teacher – development of information technologies of training and program-methodical educational complexes. Knowledge of modern information technologies, their skillful use create real opportunities for inclusion in the training of a fundamentally new content, previously unavailable for use in the learning process. The skills of information search, selection, evaluation and its further use are gradually beginning to be considered as a basic component of General literacy [5]. Despite the significant potential of modern information technologies in the system of higher physical education, they have not yet found proper application.

When solving the problem of using information technologies in the education of specialists in physical culture, the scientific community has the following tasks: to develop a pedagogical concept of training specialists in physical culture and sports in the conditions of using modern information and communication technologies; to formulate the basic requirements for information training of specialists in physical culture and sports for inclusion in the qualification characteristics and state educational standards of the new generation; conduct further research to explore the possibilities of modern information and communication technologies in the training of specialists in physical culture and sports; prepare for publication textbooks and teaching aids, including in electronic form, to ensure the educational process, taking into account the professional orientation of future specialists in physical culture and sports; systematically carry out professional development of the

teaching staff of the institutes of physical culture and faculties of physical culture on the use of modern information technologies in physical education; purposefully address issues related to the equipment of physical education institutions with appropriate technical means and communications [4].

References:

1. V. M. Bogdanov The use of modern information technologies in theoretical and methodical-practical training of students in physical education. /V. M. Bogdanov, V. S. Ponomarev, A. V. Solovov // Physical culture and sport at the turn of the millennia: materials of the All-Russian scientific-practical conference: in 2 parts / S.-Petersburg. state ped. un-t St. Petersburg, 2000.
2. V. V. Grinshkun Educational electronic publications and resources: a teaching aid for students of pedagogical universities and students of the advanced education system of educators / V. V. Grinshkun, S. G. Grigoriev. Kursk: Kur state un-t; Moscow: Moscow City Pedagogical University, 2006. 98 p.
3. T. I. Zaitseva Information technologies in education / T. I. Zaitseva, O. Yu. Smirnova. Moscow, 2012.
4. 4. Pedagogical features of the use of multimedia in education: guidelines / comp. I.L. Vasilyeva, G.V. Kireeva, Yu.S. Bondareva; Chelyab. legal college. Chelyabinsk, 2010.
5. P.K. Petrov Information technologies in physical culture and sport: manual / P.K. Petrov. Izhevsk: Publishing House Udmurt. University, 2013. 179 p.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

Абнасирова А.К.

магистр, старший преподаватель

Кульниязова Жанагул Баймагамбетовна

магистр, преподаватель

Актюбинский региональный государственный университет им К.Жубанова

abnasirova80@mail.ru

Кілт сөздер: қалыптастыру, өзектілігі, бағыты, субъективтілігі, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту.

Түйіндемe: Бұл мақала қазіргі уақытта балалардың оқу үрдісінде шығармашылық қабілеттерін дамытуда бар негізгі мәселелерді ашады. Сонымен қатар жүйеде бір ғылымның негіздерін қайта қарастыру және оның заңдарының басқа ғылымдармен және практикамен өзара байланысы туралы айтылған.

Key words: formation, relevance, source, direction, subjectivity, self-influence, self-development.

Summary: This article includes the main problems which is available in the development of creative abilities of children in the learning process. And also reveals the basics of one science in the system and the relationship of its laws with other sciences and practices.

В связи с перестройкой и обновлением нашего общества все чаще затрагивают его материальную и духовную жизнь. Безусловно, это сыграло роль и в педагогической науке. В годы застоя были приостановлены исследования значимых вопросов в педагогике, педагогические обоснованные эксперименты в средних школах, училищах, вузах, а также разработки важнейших вопросов методологии. Педагогика стала постепенно меняться в научно-методический придаток органов управления. Полностью вся проделанная работа, по существу важная и нужная. В результате чего исчезла и значимость в гласности, диспутах, рассмотрении глобальных педагогических проблем, имеющие большое значение для развития общества.

В связи с обновлением общества значимыми являются следующие вопросы методологии:

- важность и значимость воспитания, обучения, педагогической деятельности как общественных явлений и педагогического процесса;
- роль предмета педагогики;
- социально-педагогические разногласия, как источник развития ребенка и педагогического процесса;
- основы формирования содержания образования в социологии и философии;
- формирование детской личности;
- особенность и индивидуальность в формировании личности;
- диалектика и логика педагогического мышления.

Однозначно, не обсуждается и не рассматривается история советской школы и педагогики, в частности 30—80-х годов. В связи с этим это не дает объективно оценить состояние современной педагогической науки, ее достижения, вернуть заново к жизни несправедливо забытые имена ученых-педагогов, их творчество, выделить основные причины и формы существования застоя в педагогике.

Основной проблемой в настоящее время является развитие творческих способностей детей в процессе обучения. В данный момент требуется необходимость пересмотреть основы одной науки в системе и взаимосвязи ее законов с другими науками и практикой. К примеру, учебный предмет география может раскрывать не только знания географической науки, но и имеет связь с химией, биологией, технологией. Предмет информатика может включать изучение вопросов других предметов, таких, как математика и вычислительная техника. Обществоведение имеет тесную связь и затрагивает вопросы из области политологии, социологии, экономики, нравственные, эстетические аспекты жизни. Это позволило бы уменьшить всю программу в учебном плане, изучить четко структуру и максимально уменьшить время для их изучения. Этот метод дает возможность улучшить общий уровень образования на новую качественную ступень.

Объединение обучения, а также воспитания является проблемой содержания образования.

Приоритетное направление научно-педагогических исследований имеет тесную связь и с изучением всего педагогического процесса, с переходом в воспитании от экстенсивного подхода, тем самым увеличивая проведение воспитательных часов, отторгая детей от привлечения их в социально сомнительные объединения. Следует проводить воспитательные мероприятия вне школы, объединяя их в общий комплекс жизнь детей в школе, дома, во внешкольных учреждениях. Педагогическая наука требует пересмотреть полностью всю требуемые методы для обеспечения единого идейно-организационного влияния. Это дает возможность изменить детскую жизнь в организационную педагогическую целостность. Эта работа требует более глубокого психолого-педагогического изучения детства, отрочества, а также юности. Насколько мы видим из опыта, школьники часто формируют себя собственными сознаниями, внутренними намерениями, побуждениями, тем самым и формируя свою личность. Окружение, друзья, поставленные цели и индивидуальные потребности подталкивают выбрать той или иной манеры поведения, что дает им возможность расширять и закреплять их мировоззрение и систему жизненных позиций, гуманистических взглядов. С возрастом дети осваивают методы само мотивации и приучают себя к самоорганизации. Педагогика показывает пути решения в разных ситуациях проблемы, а также дает возможность. В ходе работы происходит постепенное изменение восприятия ребенка и внедрение, а также понимания всех правовых, нравственных, эстетических требований к людям.

Педагог входит в контакт во взаимодействие с саморазвивающимся субъектом, личностью. Все зависит сможет ли учитель выбрать или же найти подход к ребенку используя все возможные педагогические средства и создать доброжелательного взаимодействия. Четко требуется определить учителю все возрастные особенности как физического так и психического развития и на возможностей детей, используя в дальнейшем при работе оптимальные физические и интеллектуальные нагрузки соотнеся с реальной занятостью, загруженностью, утомляемостью, развитостью школьников. Необходимо четко выявить особенности в развитии физического и психического развития детей для всех возрастных групп процессе обучения, а также разработать научно обоснованные требования к личности.

Следует отметить еще одну исследовательскую программу посвященная педагогическому творчеству и мастерству. Она является актуальной так как организация всего процесса организуется воспитателем где, учитель является главной фигурой в образовании. Учителю необходимо осознавать свою работу как творческую, побуждающую его к постоянной реализации, более эффективных для детей форм и методов обучения и

воспитания. Этот метод дает полную удовлетворенность и готовность старшеклассников в увеличении самостоятельной работы в учебном процессе. Используя урок в качестве основной формы обучения жизнь требует рассмотрение полиморфной, многоформной системы обучения. Различные пути познания науки, в общественной жизни, в практике представляет практически всевозможные подходы для внедрения новых методов путем реализации.

Самой главной причиной большинство ошибок является в неграмотности учителей, и отсутствии у большинства профессионализма. Ценность в учительских кадрах не зависит за счет одних одаренных абитуриентов. Независимо от степени одаренности, важно усвоить педагогическое мастерство и профессионализм.

Использованная литература:

1. Радугин А.А. Психология и педагогика – Москва: Вече, 2000.-526с.
2. Журавлев В.И. Взаимосвязь педагогической науки и практики. М., 1984.
3. Пергаменщик, Л.А. Психология и педагогика: курс лекций /Л.А.Пергаменщик, В.Е.Морозов; под ред. Л.А.Пергаменщика.-Мн.:, 2001.
4. Лихачев Б.Т. Сущность, критерии и функции научной педагогики /Педагогика. 1997. №6.
5. Савин Н. В. Педагогика, Москва, 2002.-373с.
6. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогических инновации: Опыт разработки теории инновационного процесса в образовании. М., 1991.

АВТОРСКИЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДМШ и ДШИ ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Бабенко Ольга Александровна
кандидат педагогических наук, доцент
Западно-Казахстанский государственный
университет им. М. Утемисова,
Казахстан, г. Уральск

Кілт сөздер: инновация, жаңашылдық, авторлық бағдарламалар, оқу процесі, бейнелеу және музыкалық өнер.

Түйіндеме: мақалада мәселелері жаңа тәсілдерді іздестіруді, білім беру процесінде мысалында музыка мектептерінің, қолдану авторлық инновациялық курстар мен бағдарламаларды оқыту.

Keywords: innovations, innovation, authorial programs, educational process, musical art.

Summary: in the article the questions of search of new approaches are examined in an educational process on the example of musical schools, applications of authorial innovative courses and programs in educating.

Мне посчастливилось познакомиться с Анатолием Афанасьевичем в 2003 году, когда его назначили моим научным руководителем в аспирантуре ЗКГУ им. М.Утемисова. Это человек, который обладал редкими и необычайными качествами: он умел настроить на позитив, придать уверенности в своих силах, внимательно выслушать, дать нужный совет. Несмотря на свою колоссальную занятость, он всегда находил время для общения со своими учениками – будь то короткая встреча или просто телефонный звонок. А самое главное качество Анатолия Афанасьевича, на мой взгляд, это его человечность. Без пафоса и надменности, без высокомерия и амбициозности, коими порой сейчас грешат некоторые «ученые», он запросто общался как со своими коллегами, так и с молодежью.

Под руководством Калюжного А.А. я защитила кандидатскую диссертацию, получила ученую степень кандидата наук, в том числе и благодаря ему. Я думаю, что все те студенты, аспиранты, магистранты, которые встретили Анатолия Афанасьевича на своем научном пути и защищали магистерские и кандидатские диссертации под его руководством, разделяют мое мнение. Данная статья является небольшим вкладом в дело, которому посвятил свою научную жизнь доктор педагогических и психологических наук, замечательный ученый, прекрасный педагог – Анатолий Афанасьевич Калюжный...

В совершенствовании учебного процесса музыкального образования Западно-

Казахстанской области заметным явлением стало развитие новаторского движения, т.е. инновационных методов работы. Прежде всего это отразилось в разработке ряда авторских программ преподавателей музыкальных учебных заведений г.Уральска.

Применительно к педагогическому процессу инновация означает введение нового в цели, содержание, методы и формы обучения и воспитания, организацию совместной деятельности учителя и учащегося [1].

Под инновациями в образовании понимается процесс совершенствования педагогических технологий, совокупности методов, приемов и средств обучения. В настоящее время инновационная педагогическая деятельность является одним из существенных компонентов образовательной деятельности любого учебного заведения. И это неслучайно. Именно инновационная деятельность не только создает основу для создания конкурентоспособности того или иного учреждения на рынке образовательных услуг, но и определяет направления профессионального роста педагога, его творческого поиска, реально способствует личностному росту воспитанников. Поэтому инновационная деятельность неразрывно связана с научно-методической деятельностью педагогов и учебно-исследовательской воспитанников. Инновационная деятельность направлена на разработку, апробацию и внедрение в практику деятельности объединений современных педагогических технологий, направленных на эффективное решение тех приоритетных задач, которые заявляет педагогический коллектив.

Учителя музыкальных школ города и области работают в этом направлении и достигли определенных результатов. Так, педагогический коллектив ДШИ №1 разработал ряд авторских методических пособий и программ, которые успешно внедрил в учебный процесс. Преподаватель Трунина А.Ю. опубликовала авторскую программу «Работа с детским хором», в которой обобщен многолетний опыт педагога, и на его основании разработана методика проведения уроков с младшими школьниками. Программа включает такие методы работы как игровые моменты, «звуковая пластика», мимическая гимнастика. Педагогом этой же школы, Титовой И.И., разработана авторская программа по казахской музыкальной литературе для ДМШ. Автором внесены ряд дополнений в типовые программы для ДМШ, а также проведена работа по составлению тестов, контрольных вопросов, дополнен список музыкальных произведений.

Не только музыкальные школы в областном центре, но и районные ДМШ работают в данном направлении. Ярким примером творческого подхода к учебному процессу и применению на практике инновационных методов работы является Таскалинская районная детская музыкальная школа. Это адаптивная школа - школа равных возможностей со смешанным контингентом учащихся, где учатся одаренные и обычные дети. Исходя из этого, структура дополнительного образования функционирует в рамках двух ступеней: I ступень - начальные классы; II ступень – старшие классы.

В течение нескольких лет педагогический коллектив ознакомился, изучали апробировал различные педагогические технологии и школа выбрала стратегическую идею - реализацию личностно-ориентированного образования. Личностно-ориентированное - это образование учащихся в музыкальной школе, направленное на воспитание каждого ученика, как самостоятельной личности. Чтобы правильно организовать личностно-ориентированное образование учащихся, педагогический коллектив школы определил условия и факторы, которые определяют процесс формирования личности человека. Этими условиями и факторами являются: природные задатки человека, определяющие возможности развития его личностных способностей и черт характера; особенности семьи и ее отношение к ребенку; социальная среда, в которой живет и развивается ребенок.

В Таскалинской музыкальной школе введены новые программы - «Клавишный синтезатор» и «Ансамбль клавишных синтезаторов», одобренные учебно-методическим советом по детским школам искусств Министерства культуры РК.

Обучение игре на клавишном синтезаторе, в том числе в младших классах, обладает ярко выраженной спецификой. Она обусловлена электронно-цифровой природой нового

музыкального инструмента, которая значительно расширяет его художественный потенциал по сравнению с традиционными механическими инструментами и определяет коренное изменение содержания и методов обучения в инструментальном классе. Если обучение игре на каком-либо традиционном инструменте всегда связано с исполнением музыкальных произведений, то такая исполнительская направленность музыкально-учебной деятельности при обращении к синтезатору оказывается недостаточной. Действительно, чтобы озвучить на этом новом инструменте нотный текст, сначала надо выбрать из большого числа наличных электронных тембров те, которые лучше всего подходят данному тексту и соответственно скорректировать фактуру изложения, то есть создать проект его аранжировки (элемент композиторской деятельности). Затем надо озвучить этот проект — исполнить его или ввести в память инструмента (исполнительская деятельность), а также — выстроить виртуальную электроакустическую среду звучания (то есть провести звукорежиссерскую работу). Иногда при этом необходимо внести те или иные поправки в тембры синтезатора или даже создать их новые оригинальные разновидности (то есть выступить в роли изготовителя виртуальных музыкальных инструментов). Вместе с тем такое расширение музыкально-учебной деятельности на композиторскую, звукорежиссерскую и звукового синтеза сферы не превращает ее в элитарную, поскольку задачи, относящиеся к каждой из этих перечисленных сфер, решаются в опоре на программные заготовки — в диалоге с компьютерной программой, лежащей в основе управления звучанием синтезатора. Благодаря компьютерной интерактивности творчество музыканта становится не только более многогранным и увлекательным, но одновременно простым и продуктивным. Все это делает клавишный синтезатор чрезвычайно ценным средством музыкального обучения. Широкий фронт музыкально-творческой деятельности позволяет преодолеть одностороннюю исполнительскую направленность традиционного музыкального обучения, способствует активизации музыкального мышления ученика и развитию в более полной мере его музыкальных способностей. А простота и доступность данной деятельности позволяет значительно расширить круг вовлеченных в нее детей.

Одной из форм работы ДМШ и ДШИ является концертно-исполнительская деятельность, которая предоставляет возможность продемонстрировать свои достижения в музицировании или использовать вне школы приобретенные в музыкальной школе знания. Такая работа повышает творческую активность ребенка, ускоряет формирование эстетических и нравственных представлений, такие концерты всегда имеют успех. При таком методе работы можно практиковать проведение различных конкурсов и викторин с вручением призов, предоставление слушателям высказаться по поводу услышанного. Этими приемами можно активизировать интерес аудитории, приобщать сельских учащихся к музыкальной культуре.

В области инновационного музыкального образования в последние годы все чаще происходит синтез дисциплин эстетического цикла: ИЗО, хореография, театр. Межпредметные связи музыкального искусства с живописью, литературой, народным творчеством разрабатываются давно, существуют разработки и более глубокого интегративного характера уроков музыки с другими видами искусств. Интеграция музыки с другими видами искусств, с предметами общеобразовательного цикла один из перспективных путей обновления образовательной системы.

В этом направлении работает педагогический коллектив гимназии эстетического направления при ДМШ №3, который использует приемы интеграции как на уроках, так и во внеклассной деятельности. Интеграция с другими предметами рождает новые нестандартные формы уроков: урок-путешествие, урок-прогулка, урок-интервью. Более сложно организуется урок-спектакль, который предполагает интеграцию двух видов искусства: музыки и театра. В гимназии проводятся такие интеграционные формы работы внеклассной деятельности как театр песни, музыкальная гостиная, бал.

Что может дать интеграция в музыкальном образовании?

- новые курсы по предмету;

- новые интегрированные спецкурсы, обновляющие содержание нескольких смежных предметов – истории, краеведения, музыки.
- циклы уроков (на традиционных классических предметах). Использование таких приемов дает положительные результаты: дети создают художественные образы в разных формах (словесной, изобразительной, музыкальной, драматической), пишут стихи, миниатюры, навеянные музыкой. Гимназисты занимают призовые места в районных и областных конкурсах, являются лауреатами фестивалей.

Объединяет все эти программы то, что они не только предполагают получение знаний и навыков, но и содержат в качестве обязательного компонента творческую деятельность учащегося. Данные программы направлены на решение конкретных задач: формирование внутреннего мира, сферы чувств учащегося через включение его в мир искусства; передача духовного опыта поколений и восстановление связей между ними; освоение культурных традиций и ценностей, через которое происходит вхождение учащегося в культуру. Эти программы вариативны, поэтому осуществление на практике того актуального и культурно значимого, что заложено в материале программ, полностью зависит от их интерпретации, от индивидуальности и наличия творческого потенциала преподавателя.

Применение инновационных форм работы сказывается на результатах обучения детей и молодежи. Больших успехов в творческой деятельности достигли преподаватели и учащиеся как городских, так и районных и сельских ДМШ.

Обобщая вышеуказанный материал, необходимо отметить, что несмотря на положительные результаты в развитии системы музыкально-эстетического образования в регионе, необходимо и дальше совершенствовать типовые планы и программы подготовки специалистов для всех звеньев музыкального образования; пересмотреть и модифицировать традиционные и во многом устаревшие установки в процессе подготовки специалистов среднего и высшего звена; ввести в практику педагогический эксперимент, побуждающий педагогов отказаться от рутины, используя новейшие достижения музыкальной педагогики, психологии и методики;

В настоящее время в Казахстане растет число детских спортивных школ, музыкальных, художественных, гимназий эстетического направления, лицеев, т.к. всестороннее развитие личности является главной задачей современного общества.

Использованная литература:

1 Сластенин В.А. Педагогика. – М.: Школа-Пресс, 2000г. – С.492.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕР

Тогайбаева А.К.

педагогика ғылымдарының кандидаты
Ақтөбе қаласы, Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ.,
Aikat_76@mail.ru

Ключевые слова: правовая культура, студенты, педагогика, высшие учебные заведения, культура, воспитание, образование.

Аннотация: в статье представлена возможность формирования правовой культуры студентов вуза.

Key words: legal culture, students, pedagogy, higher educational institutions, culture, education.

Summary: the article presents the possibility of formation of legal culture of University students.

Студенттердің құқықтық мәдениетінің құлықтық тараптарын жетілдіруде қоғамдағы өз орнын және міндетін ұғынуымен қоса соған сәйкес келуге ұмтылысының өзіндік мәні бар. Құлықтық ұстанымдар мен адамгершілік сезімдер өзара астарласып жататын қайырым, мейірім, қарыз, парыз, міндет, борыш деген секілді адамның ішкі жан дүниесі, рухани әлемінің іс-әрекетіндегі көріністерінен тұрады. Өйткені ол – тұлғаның мінез-құлық, жүріс-

тұрыс, іс-қимылдарының заңмен қоса адамгершілікті ұстанымдармен де астарласатын тұсы. Мұнда студенттер басқалардың мінез-құлқын талдау арқылы құқықтық іс-әрекет әдістері, тәсілдерімен қаруланады, ал бұл өз кезегінде жалпы тәртіп сақтауды, құқық қорғауды жүзеге асыруға дайындығының негізін қалайды. Бұнда құқық пен заңның адамгершілік қасиеттермен байланысын меңгеруге мүмкіндік туады. Сөйтіп заңға құрмет, өзі және басқалардың құқығына құрмет сезімін тәрбиелейді, олардың әділдігіне көз жеткізеді, оны танып-білуге қызығуын туындатады.

Құқықтық мәдениеттің құрамды бөлігіне және құрылымына, мазмұнына қатысты әдебиеттерді талдау және өз тәжірибемізге сүйене отырып, біз құқықтық мәдениеттің құрамды бөлігі құқықтық сезім тәрбиелеу, құқықтық сана қалыптастыру, құқықтық іс-әрекетін ұйымдастыру және өзінің құқықтық мәдениетін жетілдіру төңірегіндегі өзіндік ізденістері мен өзін тәрбиелеуден тұрады деп танылғанын анықтадық. Бірақ бұл үшеуін өзара қатарластырып, оған адамгершіліктің сипат беретін тұсы ескерілмей қалғаны себепті көрсетілген құқықтық мәдениет құрамының әрқайсысы сыңаржақты. Өйткені олар адамгершілікті құлықтармен астарлатпаса бұл жағдай құрғақ ережелерді білу және орындауға ғана негізделгендей болып қалады. Сондықтан, біз құқықтық мәдениеттілікті қалыптастырудың құрамды бөлігін анықтауда осыны ескеріп оны былайша көрсеттік: тұлғаның өз іс-әрекетінде құқықтық білімі мен адамгершілік нормаларын саналы тоғыстыруы, адамгершілік сезімдерін құқықтық ұстанымдармен сабақтастыруы, құқық нормаларын сақтау және қорғауды педагогикалық іс-әрекетімен ұштастыруы және өз іс-әрекетін бағалап, қадағалауға дайын болуы. Осы тұрғыда ұйымдастырылған жүйелі жұмыс қана құқықтық мәдениет қалыптастыруға алып келеді деген сенімдеміз.

Көптеген ғалымдардың пікірінше, тәрбие философиясы, ең алдымен, тәрбиенің басты мақсатын негіздеп, яғни адамның тумалық мүше ретіндегі мәнінің, оның үнемі өзін-өзі көрсетуге деген қабілеті мен талпынысын, тұлға аралық қатынастардың белгіленген типіне деген қажеттілігіне сәйкестігін көрсетуі керек. Біздің пікірімізше құқықтық мәдениетті тәрбиелеудің мақсатына жеткізетін факторларды анықтау, құқықтық тәрбие міндеттерінің жүзеге асуымен байланысты өнегелік қағидалар мен тұлғаның жеке қасиеттерін талдау және не себептен осы қағидалар мен жеке қасиеттер адамға нақты жағдайда қоғамдық тұрғыдан қолайлы және нанымды мінез-құлық мәдениетін таңдауға мүмкіндік беретінін анықтау болып отыр. Осы міндеттерді шеше отырып, өзінің ғылыми әдіснамалық және аксиологиялық мазмұндағы философиясын атқара отырып, тәрбие философиясы құқықтық мәдениет тәрбиелеу философиясының жетілуіне көмектеседі. Сол себептен, жеткіншектердің нақты өнегелік және дүниетанымдық ұстанымын тәрбиелеу, келешек қандай тұлға қалыптастыру қажет екені, ол өмірде қандай қағидаларды басшылыққа алатыны туралы нақты түсініктер болмайынша осы мәселе бойынша педагогикалық теорияның дамуы барысының тәрбие философиясына сүйенбеуі мүмкін емес деген пікірмен келіспеуге болмайды.

Тәрбие философиясы еркіндік, тұлға құқықтары, жауапкершілік, әділдік деген түсініктерге байланысты көзқарас таңдауға, тіршілік мәдениетінің құқықтық мінез-құлқы деген түсінікті негіздеуге жағдай туғызады. Яғни, ол педагогикалық мәселенің ғылыми әдіснамалық шешімінің теориялық негіздерін таңдауға мүмкіндік береді деуге болады.

Осы күнге дейін, ғалымдар арасында «Тәрбие процесіне қажетті құнды нұсқауларды қай философиялық жүйе бере алады?» деген пікірталас орын алып отыр. Сонымен қатар, аталған мәселеге қатысты, философиялық құнды теориялық-әдіснамалық нұсқауларда іс-тәжірибе негізінде дәйектелінбей келеді. Шын мәнінде, тәрбие негізі ретінде аталған көзқарастар формальды түрде, қайсыбір философиялық доктринаның беделіне сүйену арқылы қабылданады. Бұл жағдайда философия мен тәрбиелеу процесі арасында табысты үйлесімділіктің болатынына күмән келтіруге болады. Мысалы, кешегі күнге дейін Ресейдің ірі ғалымдарының психологиялық-педагогикалық тек бір әдіснама дұрыс деп танылған маркстік философия орын алды. Басқа философиялық көзқарастар тек сыншыл ұстанымнан талқыланды. Дегенмен философиядағы тәрбиелеу тұжырымдамаларына жіктеулер негізінде

Батыста да коммунистік тәрбие теориясында тәрбиеге қатысты жасалынған тұжырымдамаларда өздері өмір сүретін құрылысқа бейімделгенін байқадық.

Дегенмен, тұлғаның адамгершілік қасиеттерін түсіну мен онда қалыптасатын құндылықтары бағыттарында айырмашылықтар бар. Соның нәтижесінде тәрбиенің негізгі мақсатына жетудің әдістері де әр түрлі.

Көптеген ғалымдар біздің зерттеу мәселемізді ашуда, құқықтық мәдениетке тәрбиелеу мазмұны мен құрылымын гуманистік, тұлға құқықтары мен абыройын қорғау, философиялық ұстанымдарды негіздеуді, адам еркіндігі мен абыройын өз бетінше сол құрылымға бейімділігі деп бүркемелейтін конформизмнен құтылуға мүмкіндік беретін нұсқаулар ұсынады. Мұндай философиялық тұжырымдау қажеттілігі тұлғаның адамгершілік қалыптасуының күрделілігінен де туындап отыр. Әрбір адам, қазіргі тез өзгеретін қоғамымызда өз адамгершілік таңдауында қалыптасқан дәстүрлерге, ғұрыптарға сүйенуге болмайтынын, дәйекті жағдаяттың барлық себепкер шарттарына сыни талдау дәйекті өлшемдерге сүйену қажет екенін таңдау жасай отырып оларға адамгершілік шешім қабылдау керек екенін сезінуі қажет. Құқықтық мәдениет тәрбиесінің құрылымы мен мазмұнын жобалау, зерттеу барысында философиялық тұрғыдан, гуманизм, тұлғаның құқықтары мен еркіндіктерін қорғау ұстанымынан негізделуді, конформизмнен айрылуға негізделуді ескеру керек. Бұл мәселенің философиялық негіздерінің қажеттілігі, алдында тұлға адамгершілік таңдаудың күрделілігімен де түсіндіруге болады. әрбір адам бүгінгі қоғамда адамгершілік таңдау үдерісіне қалыптасқан әдеттерге, дәстүрлерге сүйену жеткіліксіз екенін, барлық жағдаяттарда оның факторларына сын көзбен қарап, өз таңдауын жасап, адамгершілік шешім қабылдап, негізделген өлшем таңдауы қажет екенін сезіну керек. Бүгінгі жағдайда әр бағыттағы теориялар құқықтық тәрбие мәселесінде, белсенді тұлғаның мәдениетін тәрбиелеуде белсенділік көрсету мәселесінде көңіл бөлінуі қажет екенін, ал жеткіншектің белсенділігі өркениетті қоғамның құқықтық қағидаларына сүйенуі қажет екенін атап айтқан жөн.

Адамдарда осы қасиеттерді қалыптастыру, бүгінгі әлемнің барлық аймақтарында өзекті мәселеге айналып, жалпы адамдық, адамгершілік талап деңгейіне көтерілді.

Белсенділік түсінігінің әркелкі ұғымда талқылануына қарамастан тәрбие философиясының барлық тұжырымдамаларында келесі түсініктеме береді: «қазіргі қоғамдық жүйе мақсатына сәйкес тұлғаның бейімделуі, қоғамда адамның өзін-өзі таба білуі. Тұлға қоғамдық жүйеге қажетті функцияларды атқаруы үшін заң, азамат ретінде, өмір ағымына араласа алатын қабілеттілік, байсалдылық, жалпы мақсат үшін өзін құрбан ете алатын, қазіргі ХХІ ғасыр ортасында тұлғаның бейімделуімен қатар жаңа бағыт – тұлғаны әлеуметтендіру туындады. Бұл бағыт адамды дұрыс, яғни ұлт мүддесі «тұрғысынан мінез-құлыққа дайындайды». Сол себептен бейімделудің түсінігі де өзгереді, яғни жеке адам өзінің ішкі жан дүниесінде басқа адамдармен ізгілік қатынас қалыптастыруға көмектесетін қасиеттер іздейді.

Біздің пікірімізше, тәрбие жүйесінің мақсаттарының кезеңдік деңгейлерінде құқықтық мәдениет тәртіптілікпен, мінез-құлық мәдениетімен, ұжымдылықпен, адамдарға деген қамқорлық қатынастармен, т.б. нақтыланады. Яғни бұл деңгейдің мақсаттары нақты өнегелік қатынастар, нақтырақ айтсақ, басқа адамға деген көзқарас тәрбиелеуге бағытталады. Жеткіншек өзіндік дамудың субъектісі ретінде өз әрекетінің бағытын таңдау мүмкіндігі бар педагогикалық жағдайда, мектепте қалыптастыруға бағдарлау және тәрбиені ізгілендіру ойын жүзеге асыру, жеткіншектердің құқықтық мәдениетін тәрбиелеудің қазіргі ұйымдастырылуының негізі. Бұл әдістеме жеткіншектердің құқықтық мәдениетін тәрбиелеудің мазмұнын теориялық ғылыми-әдістемелік негіздеуде педагогикалық қызметтің осы түрінің мақсаттары мен жағдайларына, себептерін зерттеуге аса көңіл бөлуге мүмкіндік береді.

Құқықтық мәдениетті тәрбиелеудің басты мақсаты, біздің ойымызша, өмірде әрекет барысында қарым-қатынастың ізгілік қағидаларын өз еркімен орындайтын, оларды қорғайтын тұлға қалыптастыру. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін педагогикалық іс-әрекет

бағыты ретінде – жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үрдісінде ізгілік және демократиялық қатынастар жүйесі жұмыс істеуге тиімді жағдай қалыптастыру әдістемесі қарастырылады. Жоғары оқу орнындағы тәрбие жүйесі құрамының сыңары ретінде – қоғамдық қажеттіліктен туындаған құқықтық мәдениет тәрбиесі, жастарға өзара қатынастары барысында құқықтарын жүзеге асыру мен өз міндеттерін атқарудың жеке тәжірибесін жинақтауды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, құқықтық мәдениет тәрбиесі жеткіншектерді қоршаған әлеуметтік қатынастарды бұзатын тәуекелділік жағдайлардағы іс-әрекеттің алдын алуға ықпал етеді.

Құқықтық нормаларды жандандырып, адамға жақындататын – осы қайырым, мейірім, парыз ұғымдары. Демек, олардың мәнін ұғыну және қоғамдық қарым-қатынастағы маңызын пайымдау ішкі мәдениеттің көрсеткіші болмақ.

Құқықтық мәдениеттің құрылымы мен құрамы, оны қалыптастырудың ішкі қозғаушы күштері, оның ұстанымдары мен оған ықпал ететін факторларды зерделей келе, құқықтық мәдениеттілік қалыптастыру үшін арнайы педагогикалық шарттар болуы керек деп ұйғардық. Сондай-ақ орындалған ғылыми-педагогикалық еңбектер зерттеу барысында бүгінгі педагогикадағы студенттердің құқықтық мәдениетін қалыптастырудың мақсат-міндеттерін айқындап, оның ғылыми-педагогикалық мәнін теориялық тұрғыдан негіздеуге мүмкіндік береді.

Студенттердің құқықтық мәдениетін қалыптастырудағы негізгі әдістердің бірі – олардың құқық қорғау, заңға бойсұну секілді практикалық іс-қимылдарға байланысты нақты шараларға араластыру. Қазіргі кезде мектеп, басқа да орта және жоғары оқу орындарында бұл ұмытылып қалғаны себепті практикалық іс-әрекет жеткіліксіздігі де, теріс әсерін тигізіп отыр. Тек осындай практикалық іс-әрекетке араласу үрдісінде ғана студенттер құқық нормалары мен заңға бойсұнудың қаншалықты маңызды екенін іс жүзінде көріп түсінеді. Құқықтық мәдениет қалыптастырудың осындай аса маңызды желісі нәтижесінде мәдениет пен адамгершілік және заң өзара байланысады, астарласады.

Бүгінгі студент, болашақ педагог маманның құқықтық мәдениетін қалыптастыру оның осыған орай заң нормаларын толық меңгеруі және оны өзінің жұмыс практикасында қолдануынан тұрады. Құқықтық мәдениеттің педагог қызметіндегі маңызды құрамды бөлігі өз білгенін студенттерге жеткізу және оның қыр-сырын ашып көрсету. Өйткені оқушы – ол бала. Балалықтың үлкен белгісінің бірі өмірлік тәжірибесінің және өмір тәжірибелерінің жеткіліксіздігі. Күнделікті тұрмыста кездесіп тұратын әртүрлі ахуалдардан қорытынды шығара бермейтіні мен сабақ алуға мән бермейтіні. Сонымен қатар, олардың ой өрісінің тарлығы, әр нәрсенің байыбына бара бермейтіні, істеген ісі, сөйлеген сөзінің болашақта кімге қаншалықты зиян, не пайда алып келетінін пайымдай алмауы. Бала болғандықтан олар, мысалы, не себептен біреуді ренжітуге болмайтыны, байқап сөйлеу, әр іс-әрекетінің арты немен бітерін пайымдай алмайды. Олардың бойында адам болғандықтан әр түрлі мінез-құлық, ой-сана болуы заңды. Бірақ оның өз басына және басқаларға қаншалықты пайдалалын олар жете түсіне алмауы да заңды құбылыс. Сол себептен студенттердің арасында өзімшіл, тәкаппар, іштарлық, көре алмастық, бас пайдашыл, қорқыту, немқұрайды, біреуді қорлау, салғырттық, біреуді жәбірлеу, зорлық-зомбылық т.б. кездеседі. Оның үстіне осындай «рәкеттерді» күнде кинодан көру де теріс ықпал етуде. Демек, студенттердің арасында осылардың психологиялық сипатын, заңға қайшы тұстарын, адамгершілікке терістігін ашып көрсету де ұстаз мәдениетіне келіп тіреледі.

Студенттерге адамгершілік құқықтық тәрбие беру мәселесіне арналған ғылыми-зерттеу жұмысында Л.Ә.Байсерке оның шарттары, ұстанымдары, жүйесі, тұжырымдамасын жасап оны жүзеге асырудың моделін түзген. Онда тәрбие жұмыстарының құқықтық-адамгершілік тәрбиенің ерекшеліктері мен міндеттерін, мазмұнын, осыған орай педагогикалық іс-әрекеттің бағыттарын және студенттердің іс-әрекетін көрсеткен. Жеткіншек жастағы балалар арасындағы ауытқушылықтар мен олардың ерекшеліктерін талдай келе тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудың жолдарын қарастырған. Ғалым, адамгершілік-құқықтық тәрбиенің негіздері ретінде тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудың шарттарын, ұстанымдарын, жүйесін оны жүзеге асырудың жолдарын-студенттердің адамгершілік-құқықтық белсенділігін

арттыру; өзара жауапкершілік байланыстарын дамыту; адамгершілік құқықтық тәрбие субъектілерінің жолға қойылуын, адамгершілік құқықтық тәрбиенің деңгейлерін көрсеткен[1,33].

Құлықтық іс-әрекет – құлықтық нормаларды адамның қабылдауы және оны жеке өзінің ішкі түсінігімен сезініп орындауы. Бұл жеке тұлғалық құлық делінеді. Құлық нормалары жеке адамның наным ретінде қабылданып, үнемі орындау арқылы әдетке айналса ондай адамды құлықты деуге болады. Құлықтық іс-әрекет негізінде әр түрлі мотивтер жатуы мүмкін, мысалы, жазадан қорқу, қарыз сезімі, адалдық пен әділдікке ұмтылыс т.б. айтуға болады. АҚШ ғалымы Л.Кольберг адамның белгілі бір дәрежеде мінез-құлқы қалыптасқанға дейінгі, қабылданған талаптарға сәйкес (конвенциялы) және даралық құлықтық деңгейін ішкі бақылаушы, сыртқы қозғаушы күштер, және мотивтері тұрғысынан эксперимент түрінде зерттеген. Сонда мінез-құлқы қалыптасқанға дейін балалар және ересек адамдарда қойылған талаптарды жазаланудан қорқып орындайтынын анықтап оны сыртқы бақылау деп атаған; қабылданған талаптарға сәйкес деңгейдегісінде қоғам қойған талаптарды сақтаудан, өзін қорғау, басқалармен бейбіт өмір сүру деп бұны да сыртқы бақылау бірақ саналы түрде болады деген; ал даралық деңгейін құлықтық дамуы ретінде қарастырып, мұнда адамның қоғамдық талаптарды өз еркімен орындайтынын, ол нормалар адамның ұстанымына айналатынын, кейде өміріне қатер төнсе де одан бас тартпайтынын белгілеген [2,99].

Демек, құқықтық мәдениет қалыптастырудың адамгершілік ұстанымдарымен астарласқан тұсын бағалауда осы ішкі, сыртқы бақылаушылығының болуы, құқықтық іс-әрекетіндегі мотивтері мен қозғаушы күштерінің сипатын ескеру керек деген ұйғарымға келдік.

Құлықтық нормаларды сақтау адамның еркіндігін шектейді, оны өзін үнемі тежеуге, өзінің кемшіліктерін жоюға ұмтылуға жетелейді, кейбір жеке адам не топтарға құлықсыздықтан өзін тоқтатуға тура келеді. Кейбір құлықтылық, адамгершілік мінез, іс-әрекет адамдарда әр түрлі құлықтық сезім туындатады, бағалауды бастан кешеді. Бұл бастан кешу – арлану, қанағаттану, қуаныш, өзін кінәлау, риза болу секілді басқа да көптеген сезім спектрлерінен тұрады. Осы бастан кешу сезімінде адамның өзі іс-әрекетін, мінез-құлқын, жүріс-тұрысын оң не теріс бағалайды.

Құлықтық санаттар қатарына жататын бастыларының бірі- құлықтық мұрат – ол қоғамның, ұлттың ең басты құлықтық құндылықтарының жалпы бейнесінен құралады. Сөйтіп, құлықтық сананың құрылымы – қоғамның құлықтық нормаларын танып-білуден, оны оң бағалау және соны сақтауға, орындауға ұмтылудан және осы нормаларды күнделікті тұрмыста орындауынан тұрады. Құлықтық тәрбиенің міндеттері – құлықтық білім жүйесін қалыптастыру, құлықтық сезім мен бағалауын тәрбиелеу, дұрыс мінез бен іс-әрекетін ұйымдастыру болып табылады.

Құқықтық мәдениет қалыптастырудың құлықтық (нрава - мораль) аспекті қоғамдық ортада қабылданған нормалар мен ұстанымдар болып саналады[3]. Құқықтық мәдениеттің заңға қатысты аспектілерінің мазмұнын мемлекет құрып отырған ұлт пен сол елде өмір сүріп отырған басқа да халықтардың атадан балаға, ұрпақтан ұрпаққа өтіп осы күнге жеткен бағалы, халық әспеттеген мінез-құлқы, жүріс-тұрыс, іс-әрекеттің құнды үлгілері болуы керек. Алайда заман өзгеріп, заң да өзгеріп отырған қазіргі заманда адамдардың мінез-құлқы да өзгеруде. Сол себепті құлықтық нормалар саясатқа әсерін тигізіп, ол өз кезегінде мәдени, әлеуметтік, білім және тұрмыстық практика да көрініс беруде. Осының барлығы әлеуметтік институттар арқылы реттелуде[4]. Демек, құқықтық мәдениеттің құрамды бөлігінің бірі - осы адамгершілік, құлықтық сана, сезімнің құқықтық нормалармен ұштасқан тұсы болуы заңды құбылыс деген пікірдеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Верб Э.А. Взаимосвязь эстетической и педагогической культуры будущего учителя // Проблемы эстетики образования и воспитания. Сборник научных трудов. Вып. 338 /Отв. ред В.В.Кукшанов. – Москва, 1988. – С. 99-107
2. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі(Жалпыбөлім), 27желтоқсан 1994жыл

3.Қазақ Совет энциклопедиясы. Т.6. «КӨЗ-ҚОСҮЙТАС» /Бас ред. М.Қаратаев. – Алматы: «Қазақ Совет Энциклопедиясының» Бас редакциясы, 1975. – 640 б.

4. Хасенова А. Педагогикалық қақтығыстар мұғалімге сын // Қазақстан мектебі. –2004. – №7. –49-б.

ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУДА МЕКТЕП ПЕН ЖАНҰЯ БІРЛІГІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Жусупова Ж.А., п.ғ.к., доцент
Ергарина Ж.М., оқытушы, магистр
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Қазақстан, Ақтөбе к., ergarina1987@mail.ru

Ключевые слова: глобализация, технология, поколение, навыки, интеллект, система.

Аннотация: в данной статье рассматриваются педагогические основы и методы использования деятельности школы и единства семьи в разностороннем развитии школьников.

Keywords: globalization, technology, generation, skills, intelligence, system.

Summary: this article examines the pedagogical foundations and methods of using the activities of the school and the unity of the family in the diverse development of schoolchildren.

Еліміздің болашағы көркейіп, өркениетті елдер қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесінен көрінеді. Қазіргі заманда білім берудің ескі мазмұнының орнына жаңа үлгісі қалыптасып дамуда.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеу үдерісінде отбасы мен мектептің ынтымақтастығы маңызды рөл атқарады. Жалпы білім беретін мекемеде ересектер мен балалар арасындағы ынтымақтастықты қалыптастыру үшін ұжымды тек педагогтар, балалар, ата-аналардың бірлескен іс-әрекеті ұйымдастырылған жағдайда ғана топтасып, қызықты өмір сүретін үлкен отбасы ретінде біртұтас ретінде көрсету маңызды. Отбасы-жақын адамдардың кішкентай қауымдастығы, ол өсіп, жеке басын қалыптастырып, балаларға жақсылық, ар-намыс, жауапкершілік пен парасаттылықты тәрбиелейді. Алайда жұмыспен қамтудың жоғары деңгейі, ата-аналардың төмен педагогикалық мәдениеті балалардың адамгершілік және физикалық дамуына теріс әсер етеді.

Қазақстан Республикасының білім жүйесінің стратегиялық мақсаты-жүйелі дайындалып, берген білімді, дағдыларды меңгеретін, бәсекелестік қабілеті мол, шығармашылық бағытта жұмыс істей алатын, тың жаңалықтар ашатын, ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады.

Қазіргі таңда қарқынды дамып келе жатқан жаһандану үрдісі әлемдік бәсекелестікті күшейтеді. Кейбір бірқатар дамыған елдерде де бұл идея ұлттық қағидатқа айналды. Әлемдік бәсекелестік дәуірінде адам ресурстарын дамыту мәселелері, әрбір адамның сана-сезімін, қабілеттерінің деңгейін, іскерлік мүмкіндіктерін айқындайтын күн тәртібіне қойылады, яғни адамның білімі мен іскерлігі әлем мемлекеттерінің қабілеттілігінің маңызды көрсеткіші болып табылады. Сондықтан көптеген елдер адами ресурстарды дамыту, әсіресе оның қабілетін арттыру сияқты бәсекеге қабілетті қоғам үшін арнайы бағдарламалар қабылдауға кірісті. Үздіксіз білім беру жүйесінің басты міндетінің бірі жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Осы әлеуметтік-педагогикалық міндетті орындау үшін тәрбие жұмысының тікелей басшысы жүргізетін тәрбие мазмұны қоғамның қазіргі талаптарына сай болуы тиіс. Жаңашыл педагогтар оқу үдерісін ұйымдастыруда білік, дағдылар, жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды балалардың бойына сіңірту кезінде жаңа технологияларды ұсынуда.

Оқыту технологиялары теориясы И.Г. Песталоцци, А. Дистерверг, К.Д. Ушинский және т. б. еңбектерінен бастау алады. Бұл теорияның ғылыми негіздемесі Л.С. Выготскийдің еңбектерінде берілген. Мысалы, Л.С. Выготскийдің баланың дамуының жақын аймағы теориясын Л.В.Занков, Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов, Н.А.Менчинская және т. б. ғалымдар өздерінің эксперименттік жұмыстарында жалғастырды. [1,276].

Оқыту үдерісінің келесі сатысы көптеген педагогикалық жағдайларда оқушылардың

жеке қасиеттерін белсенді қалыптастыруда көрінеді. Алайда, оларды қалыптастыру үшін мұғалімнің күшті әсері, оқушылардың өз күш-жігері, ұжымның арнайы ұйымдастырылған әсері талап етіледі. Ол кезде оқушылар мұғалімнің, мектептің талаптарын саналы түрде қабылдайды, оларды орындауға тырысады, өзіне қойылатын талаптарды арттырады, тәртіпті, ұйымдасқан түрде өзін-өзі ұстайды, өзін-өзі бағалайды. Оң талпыныстарды іске асыру мұғалімнің ықпалына ықпал ететін ерік-жігерді, жоғары өзін-өзі бақылауды талап етеді.

Білім беру адамдарда қалыптасатын білім, білік және дағды, табиғат және қоғамдық өмір құбылыстарына қарым-қатынас жүйесінде көрінетін оқыту процесінің салыстырмалы нәтижесі болып табылады. Білім беру, сонымен қатар, өмір бойы қалыптасқан білім жүйесі мен жеке адамның қарым-қатынасын өзгерту, дамыту, жетілдіру процесі, ғылыми-техникалық прогреске байланысты жаңа білімді, іскерлікті және дағдыларды шексіз, үздіксіз игерудің абсолютті нысаны болып табылады.

Білім алу барысында адам қоршаған әлемге, басқа адамдарға эмоционалдық-еріктік қарым - қатынас тәжірибесін жинақтайды, бұл бір жағынан өзін-өзі жетілдіруге, өзінің психикасы мен ішкі әлемін дамытуға, екінші жағынан әлеуметтік ортамен өзара тиімді қарым-қатынасты қолдауға мүмкіндік береді. Ақырында, білім беру барысында адам өмір мен қызметтің түрлі мәселелерін шешуге қажетті шығармашылық қызмет тәжірибесін жинақтайды.

Болашақ ұрпақты жан-жақты тәрбиелеуде, ұлттық сана-сезімі жоғары, саналы азаматты тәрбиелеу күрделі үдеріс болып табылады. Сондықтан бүгінгі кезеңде бұл мәселе, өз шешімін табуды қажет етіп отыр. Аталмыш мәселені шешуде көптеген ғалымдар өз ой пікірлерін айтып кеткен. [2,54 б].

Қазіргі мектеп талаптары бойынша келешек ұрпақты негізгі пәндермен терең және берік қаруландыру, ал алған білімдерін күнделікті өмірде өз деңгейінде қолдана білу. Осындай күрделі мәселені мектеп ата-аналармен бірлесіп жұмыс істеу нәтижесінде ғана шеше алады.

Оқушылармен жұмыс үлкен ізденісті, еңбекті талап етеді. Әсіресе сынып жетекшілігіне жауапты. Оны тек оқушылардың ата-аналарымен тығыз байланыста болған жағдайда ғана талаптарға сай өткізуге болады. Бұл үшін ата-аналар өз тарапынан мектепке үнемі көмектесуге міндетті.

Жоғарыдағы аталған ғалымдардың еңбектерін саралай келе, біз аталмыш мәселенің терең өз дәрежесінде зерттелмегенін айқындадық. [3, 88 б].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Хухлаева О. Активные формы групповой работы с родителями. /О. Хухлаева //Школьный психолог. – 2006, №19.
2. Асанова Г. «Отбасы – бастапқы тәрбие мектебі» Қазақстан мектебі №1, 2007 ж.
3. Баймұханов.Б. Оқытудың жаңа технологияларының негізгі ерекшеліктері //Бастауыш білім беру.- 2003. -қаңтар.-Б.3.
4. Өстеміров.К. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары.-Алматы,2007.-300.б.-Б.7-10,15.

ЕРЕКШЕ БАЛАҒА, ЕРЕКШЕ КҮТІМ

Исембаева Н.Ж.

аға оқытушы, магистр

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

nabat_isembaeva@mail.ru

Ключевые слова: семья, особый ребенок, семейные отношения, социальный статус.

Аннотация: статья посвящена вопросам изучения проблем семьи, воспитывающей ребенка с ограниченными возможностями здоровья. Описаны модели взаимоотношений семье, отношение к ребенку с ОВЗ, психологический и социальный уровень данной проблемы.

Key words: family, special child, family relationships, social status.

Summary: the article addresses the issues of studying the problems of family raising a child with disabilities.

The models of family relationships, attitudes towards children with disabilities, psychological and social level of this problem are described.

Халқымыздың сан ғасырдан бергі даналығына құлақ ассақ «Адамның бақыты - балада» деген екен. Кез-келген адам өмір бойы қуып жете алмайтын бақыт деген құдіретті сөздің өлшемі өмірінің жалғасы – ұрпағымен келетініне мән бермеуі де мүмкін. Адамға нағыз бақытты тәрбиелі ұрпағы ғана сыйлай алады. «Адам ұрпағымен мың жасайды» деген сөз де тегін айтылмаса керек. Адам өмірінің мәні – өз ұрпағы. Шыр етіп сәби дүниеге келген уақыттан бастап ата-ана алдында нәзік те, қиын қыр-сыры мол үлкен қоғамдық міндет тұрады. Ол – бала тәрбиесі. Бала үшін үй ішінен, ата-анасынан артық тәрбиеші жоқ. Адамгершілік, бауырмалдық, татулық, әдептілік, инабаттылық сияқты қасиеттер, яғни тәрбие балаға сөзбен, теориямен дамымайды, отбасындағы үлкендердің үлгісімен сіңеді. Ал дүниеге алпыс екі тамырын идіріп, алып келген баласының мүмкіндігі шектеулі болуы, кез-келген ата-ана үшін психологиялық тұрғыдан үлкен соққы болары да, анық. Әр ата-ана баласы ауру болып туады деп күтпейді, ешкім де балалардың жетілуіндегі түрлі текті шектеулерге себеп болатын кездейсоқ қасіреттен және өмірдің шым-шытырығынан сақтандырылмаған. Әр отбасы кез келген материалдық, әлеуметтік және білім деңгейіндегі сынға тап болуы мүмкін. Даму мүмкіндіктері шектеулі сәбидің дүниеге келуі – отбасы үшін беріктікке сын. Ол үйреншікті өмір желісін бұзып, болашаққа деген жоспарларды өзгертуге, құндылықтарды қайта бағалауға мәжбүрлейді.

Милтон Селигман мен Розалин Бенджамин Дарлинг «Әдеттегі жанұялар, айрықша балалар. Дамуында ақау бар балаларға көмектесудің жүйелі тәсілдемесі» атты кітабында былай деп жазады: «Денсаулығында ақау бар баланың тууына әлемдегі түрлі қоғамдастықтарда түрліше мән беріледі... Әрине, жеке басқа тән ерекшеліктер әрқашан да болғанымен де, денсаулығында ақау бар балаларға деген көзқарас мәдени құндылықтар мен ұғымдар арқылы қалыптасады» [1].

Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу ерекшелікті қажет етеді. Ата-ана тарапынан ұстамдылық, шыдамдылық, төзімділік, сабырлық сияқты қасиеттер болуы тиіс. Отбасының бала тәрбиесіндегі алар орнын халқымыз «ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген даналық оймен түйе білген. Кемістің түріне де және күрделілік деңгейіне байланысты балаларды тәрбиелеу мүмкіндігі де өзгеріп отырады.

Мүмкіншілігі шектеулі балалардың тәрбиесі бір-біріне қарама-қарсы екі ұғымнан тұрады. Олардың бірі - ата-анасы баланы жан-жақты, материалдық жағынан толық қамтамасыз етеді. Бірақ, оның ішкі әлеміне үңіліп, рухани қажеттіліктеріне терең бойлай бермейді. Тіпті кейде баланы жазалайды. Мұндай от басындағы балалар іштей күйзеліске түседі. Олардың көңіл күйі түсіп сенімсіздік пайда болады. Ал, психологиялық шеттету баланың зиятына кері әсерін тигізіп, білім деңгейін тежейді. Екінші бір жағдай, ол баланы шектен тыс қамқорлыққа алу. Ата-аналар бала тәрбиесіне көп көңіл бөліп, өздерін кінәлі сезініп, оны тым бос ұстап еркелетеді. Мұндай атмосферада өскен бала бұйығы келеді, өз-өзіне сенімсіз, әлжуаз болып өседі. Мұндай балалар әлеуметтік даму жағынан түрлі қиындықтарға тап болады. Отбасы баланың тұлға ретінде қалыптасуына, қоғамда алғашқы қадам жасауына жәрдемдесуі тиіс. Мүмкіншілігі шектеулі бала дүниеге келгеннен кейін оның тәрбиесіне отбасының әр бір мүшесі жауапты. Өйткені мұндай балалар отбасына көптеген проблемаларды өзімен бірге ала келеді. Ата-ана балаға қойылған аңғарымды алғаш естіген кезде үрейленіп, қорқыныш сезіміне беріле бастайды. Одан кейін өздерін кінәлі санау басталады [2].

Әрбір адамның өмірінде отбасы маңызды рөлге ие. Ең алдымен тұлға ретінде дамып келе жатқан бала үшін отбасының маңыздылығы зор. Ол үшін отбасы – оның әлеуметтік дәрежесіне, денсаулығының жағдайына және тағы басқа да ерекшеліктеріне қарамастан оны жақсы көретін ең жақын адамдары. Отбасы түсініспеушілікпен аяушылық білдіре алатын, көмек қолын созатын, кез келген мәселені бірлесе шеше алатын ошақ. Дегенмен, қазіргі жағдайда балада жағымсыз қасиеттердің дамуы мен баланың дамуына кедергі жасайтын отбасыларда кездеседі.

Егер ата-аналар өз балалары үшін шектеу қоятын болса, онда олардың мүмкіндіктері расында шектеулі болмақ. Ата-аналарға ауру балаларынан бас тартуға болмайды. Кез келген балаға сүйіспеншілікпен қарау керек. Кейбір ата-аналар өздерінің ерекше балаларынан қысылады. Олар баласының кемтарлығына намыстанып, оны дер кезінде дәрігер маманға апармай, кейінен, баяу қозғалады. Осы орайда көптеген ата-аналар дамуында мүмкіндігі шектеулі балалардың мемлекеттік заңнамаларда қорғалатынын, олар үшін әлеуметтік, медициналық – педагогикалық сараптамалар мен тексерулердің және оңалту мекемелерінде тегін екендіктеріне жете мән бермейді.

Баланың мінез-құлқы, өзі және өзін қоршаған орта туралы көзқарастары отбасында қалыптасады. Сондықтан баланың ауруына отбасының түсініспеушілікпен қарауы және оның қиындықтары мен мәселелерін бірлесе шешіп отыруы – дамушы тұлғаны емдеу мен сауықтырудың маңызды факторлары. Кез келген іс-әрекет нәтижесінде баланың дүниетанымы қалыптасып, ақыл-парасаты дамиды. Кейбір ата-аналар бала құлап қалады, ыдыстарды сындырып немесе дұрыс киіне алмайды деп баланың өзінен дамуына кедергі келтіреді. Бұл баланы енжар, селқос, бойкүйез болуына әкеледі. Мүмкіндігі шектеулі баланың ата-анасы оның ауруы тек оның жалғыз кемшілігі екенін айтып, баланың бойында көптеген ерекше жақсы қасиеттер бар екенін балаға жеткізуі тиіс. Ата-ана мүмкіндігі шектеулі баласы бар екеніне намыстанбауы тиіс – себебі ол баланың жалғыздық күйге душар тетеді. Ата-анасының махаббатына бөленген бала эгоцентризмнен айрылып, күш жетерлік жұмыс атқарып, қол жеткізген жетістіктеріне қуанады. Бұл қасиеттер баланың тыныштық жағдайда, уайымсыз дамуына көмектеседі [3].

Қазіргі уақытта жыл санап мүмкіншілігі шектеулі балаларға деген көзқарас өзгеріп келеді, яғни, орта оларды қоғамның белсенді мүшесі және өз тағдырына батыл сеніммен қарайтын жеке тұлға ретінде қабылдайды. Осы орайда педагог қызметкерлердің ең басты міндеті болып, қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу мен оқытудың ерекшеліктерін анықтап, олардың отбасындағы қарым-қатынасын дамытып, дені сау балалармен аралас-құралас жағдай туғызу, қоғам мен жеке адамдардың түсінігінде жарымжан балаларға әркез жәрдем беруге әзірлік сезімін туғызуды қамтамасыз ету табылады.

Мүмкіндігі шектеулі балалар отбасының әлеуметтік-педагогикалық проблемаларын зерттеп білу және оларды шешуге әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, отандық төл мамандарды тарту бүгінгі күн тәртібіндегі ең өзекті мәселе болып табылады. Мүмкіншілігі шектеулі баланың тәрбиесі-дефектологияның негізгі ұғымдарының бірі. Бұл процестің мақсаты мен міндеті жалпы педагогикалық принциптерімен анықталған, яғни, оларды қоғамдық пайдалы өмірге бейімдеу, азаматтық қасиеттерін қалыптастыру, бұлардың бәрі кемістікке сәйкес деңгейде, соған тән әдістемелермен жеткізілуі және түзетілуі тиіс. Тәрбиенің бұл түрі тек қана педагогтармен ғана емес, арнайы мамандардың көмегімен жүзеге асырылады. Сондықтан, мұндай отбасылар арнайы педагог мамандардың көмектеріне зәру. Өйткені мұндай балалар ерекше көңіл бөлуді, арнайы тәрбиелеу мен оқытуды талап етеді [4].

Мүмкіншілігі шектеулі баланың отбасындағы қарым-қатынасын және өзі қатарлас балалармен қарым-қатынасын анықтау, олармен бірдей деңгейде араласуына мүмкіндік туғызу, білім деңгейіне сай оқыту және қоғамның болашақ өз-өзіне сенімді азамат етіп тәрбиелеу үшін педагог мамандар ата-аналармен, әлеуметтік сала қызметкерлерімен тығыз байланыста болуы керек. Тек осы жағдайда ғана, мүмкіндігі шектелген балалардың өздерін қоғамның толыққанды азаматы ретінде қабылдауына жағдай туатын еді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Милтон Селигман, Розалин Бенджамин Дарлинг «Обычные семьи, особые дети».Издательство: "Теревинф", 2016
2. Ерсарина А.К. Дети с трудностями в обучении. Алматы, 2007
3. Забрамная С.Д, Ваш ребенок учится во вспомогательной школе, Москва – 1998г.
4. Балабақша меңгерушісі және әдіскері: басқару және оқу-тәрбие жұмысы – Алматы, 2015.

ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАМАНДЫҚ ТАҢДАУЫ ЖӘНЕ ТҰЛҒАЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫ

Исембаева Н.Ж.

аға оқытушы, магистр

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

nabat_isembaeva@mail.ru

Ключевые слова: мамандық таңдау, кәсіби бағыттылық, бейімділік.

Аннотация: в статье производится краткий анализ личных мотиваций и общественной значимости выбора профессии. Необходимость подготовки к выбору профессии как к части гармоничного развития личности.

Key words: мамандық таңдау, кәсіби бағыттылық, бейімділік.

Summary: the article provides a brief analysis of personal motivations and public importance when choosing a profession. The choice of profession as part of the harmonious development of personality.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың биылғы жылғы жолдауында еліміздің тірегі – жастар мәселесіне жете мән бергендігімен аса маңызды деп санаймыз. Қоғамның даму үдерісін ілгерілетудің жетекші күші жастар екендігі ақиқат дүние. Жолдауда жоғары оқу орындарына мамандық алып шыққан жастардың өз мамандығы бойынша жұмысқа тұрып, елімізге қызмет етуі мәселесі қоғамның даму тенденциясын анықтайтын фактор екендігіне зор мағына берілген.

Оқу бітіруші түлектердің мамандықтарына сәйкес жұмыс істеуінің әлеуметтік-экономикалық астары түптеп келгенде еліміздің даму индексін анықтайды. Білікті маман шығару және оны жұмыспен қамтамасыз ету білім беруші және жұмыс ұсынушы мекемелер арасындағы бар байланысқа жаңаша сипат беретін болады. Экономикалық аспектіде еліміздің өркендеп даму стратегиясы жүзеге асатын болса, ал әлеуметтік тұрғыда жас маманның жақсы өмір сүру қағидаттары орындалатын болады. Кәсіби шеберлігі шыңдалған маман қоғамымыздың экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етеді - делінген [1].

Елбасының жолдауы жоғары оқу орны саласында қызмет ететін педагогтарға тың серпіліс әкеліп, жаңа форматта маман даярлау және оның жұмысқа қабылдану траекториясын айқындаудағы басты бағдар.

Ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, оқушылардың мамандық таңдауға, болашақ мамандыққа деген қызығушылығы жасөспірімдік кезеңде басталады. Бұл кезеңде оқушылардың болашақ мамандыққа көзқарасы қалыптасып, мектепті бітірген соң кім болам, қандай мамандықты тандаймын деген сұраққа жауап іздеуі терең орын алады.

Жасөспірімдік шақ – болашақ туралы балалық армандардың орнына өзінің мүмкіндіктері мен өмір жағдайларын ескере отырып, ол туралы ойлану басталатын және өз ниетін практикалық іс-әрекетте жүзеге асыруға ұмтылатын кезең. Жасөспірімдік жастағы дамудың әлеуметтік жағдайы туралы атап айтатын мәселе: осы кезеңдегі жасөспірімдер дербес өмірге кірудің алғашқы кезеңдерін басынан өткізе бастайды. Жеткіншектік жастан жасөспірімдік жасқа өту ішкі позициялардың бірден өзгеруімен байланысты, болашаққа деген ұмтылыс тұлғаның басты бағыты болғанда, мамандық, өмірлік жол таңдау мәселелері «аффективті орталыққа» айналады, содан кейін жеткіншектің барлық іс-әрекеті мен қызығушылықтары осының айналасында болмақ. Жасөспірімдік жаста психиканың дамуы дегеніміздің өзі индивидуалды психиканың ұлттық форманың осы дәуірдегі объективті және нормативті рухқа дейін көтерілуі, осының арқасында индивид тарихи күнге бұрынға қарағанда жақындай түседі және өзін белгілі бір кезеңнің өкілі ретінде таныстыруға мүмкіндік алады [2].

Кәсіби бағыттылық – бұл философ, психолог, педагогтардың тұлға іс-әрекеті тұрғысын қарайтын күрделі интегральдық өзіндік білім. А.К.Маркованың пікірінше, жасөспірімнің өзінің мүмкіндіктері мен қабілеттеріне орай таңдап алған кәсібін меңгеруі, кәсібінің алдында тұрған тұрған міндеттерді, оның қоятын талаптарын меңгеруі, өзін маман ретінде

қалыптастырып сезінуі, кәсібі саласына өз үлесін қосуы, мамандығын жетілдіру арқылы өз тұлғасын дамытуы деп түсіндіреді.

Кәсіби бағыттылық адамның өз тәжірибесі нәтижесінде жиналады. Оның дамуы адамның өмірде өзін өзі анықтау мәселесін шешуіне, белгілі бір кәсіпті таңдағанда өзінің қабілеттері мен мүмкіндіктерін дер кезінде аңғаруына және кәсіпті таңдауда қоғамдық маңызды мотивтерді ескеруіне байланысты. Кәсіби бағыттылықты дамыту - бұл тұлғаның мүддесі мен қабілетінің белгілі бір іс-әрекетке, қызығатын кәсібі қоятын талаптары мен өзінде бар қабілеттердің, тұлғаның кәсіби мүддесі мен қоғамның мамандарға мұқтаждығы арасында үнемі пайда болатын қайшылықтарды шешу процесі.

А.И.Кочетов көрсеткен бағыттылықтың даму сатыларын жалпы жоспар бойынша мына түрде көрсетуге болады:

- тұрақты және өзекті қажеттілік ретінде қызығудың болуы;
- іс-әрекетте жүзеге асырылатын бейімділіктің және тұрақты қызығудың қалыптасуы;
- кешенді және тұрақты қызығу мен әуестіктің мінез-құлықтың басты мотивтері болып, мақсатқа көзделуі;
- бағыттылықтың қалыптасуы тұлғаның басты қасиеттерінің мақсатқа көзделген байланысы ретінде болуы.

Мамандық таңдау – тұлғаның тұрмыстық әл-ауқатының және тұлғаның, қоғамның рухани байлығының көзі болып табылатын еңбек іс-әрекетінің белгілі бір түрін таңдау. Кәсіби өзін-өзі анықтау «Кім боламын?» және «Не істеу керек?» сұрақтарына жауап беру ғана емес, сонымен қатар өз қабілеттеріне өзіндік баға беру. Сондықтан өзінің күші мен қабілетін жүзеге асыратын кәсіпті табу жастар үшін күрделі, өйткені кәсібіне қанағаттанбаушылық кейін тұлғаның кәсібіне бейімделу процесіне жағымсыз көзқарастың пайда болуына әкеледі [3].

Адам психикасының ішкі құрылымының қалыптасуына немесе интериоризация процесіне лайықты шынайы жағдайлар, яғни сыртқы ойдың тұлғаның ішкі ойына көшуі іс-әрекеттің әр түрінің өзара байланысы кезінде пайда болады. Г.Қ.Нұрғалиева іс-әрекеттің болжау, тану-білу, туындау, бірлесу және бағалау түрлерін тұлғаның құндылықтар бағдарының негізіне жатқызады.

И.Д.Багаева да педагогикалық іс-әрекеттің кәсіби тұжырымдамасында біріктіруге көңіл бөледі: кәсіби бағыттылық бұл іс-әрекетте қалыптасатын тұлғаның интегральдық қасиеті, өзіндік ерекшелігі, бұл іс-әрекет процесі және нәтижесі. Автордың пікірінше, іс-әрекеттік кәсіп тұлғаның және іс-әрекеттің мазмұнымен сипатталады. Сөйтіп оның ойынша педагогикалық іс-әрекеттің кәсіптік құрылымы бірнеше компоненттерден тұрады. Олар:

- кәсіби білім;
- құрылым бойынша танымдық іс-әрекет;
- кәсіби қарым қатынас жасау;
- құрылым бойынша сөйлеуіс-әрекеті;
- кәсіби өзін өзі жетілдіру;
- құрылым бойынша бағалау;
- шығармашылық іс-әрекетінің бірігуі.

Мамандыққа бейімделу және таңдау – күрделі мәселе, бұлар бейімділік пен қабілетке байланысты қалыптасады. Мамандықты менгеру талғамында адамның жас шамасы, икемділігі, тәжірибесі, басты роль атқарады.

Қай кезеңде де білім адамзатты материалдық тұрғыдан қамтамасыз ете алмайды, себебі, ұзақ уақыт қоғам білім сапасын қажетсінбеді. Кадр таңдауда тұрақтылық болмады. Бұл аталған мәселелерді қалыптастыруда: әлеуметтік, психологиялық, қоғамдық қажеттіліктер қажет.

Мамандыққа бейімделу, кәсіпке икемделу туралы әмбебап ғалым Ж. Аймауытовтың “Жан жүйесі және өнер таңдау” атты еңбегінде жан-жақты пайдалы кеңестер ұсынады. Автор мамандық, кәсіпшілік үлкен икемділікті, зор шеберлікті талап етеді деп дәлелдейді. “Кімде кім өзіне біткен ыңғайына қарай өз жолымен қызмет етсе, өз басына да, әлеуметке де

үлкен пайда келтірмек. Өз орнында еңбек еткеннің ісі өнімді, жемісті, тұрмысы оңалып, ахуалы түзеледі”.

Ж.Аймауытовтың мына бір ойы нарық заманында аса қажет: “Оқыған азаматтың қызметке тұрақсыздығы, білімі таяздығы, шалалығы, құр даурықпа еліктегіштігі, мансапқорлығы, берік жоя талғай алмайтындығы қыз Мамандықты таңдау мәселесінің мазалауы өте жақсы - бұл сенің әлеуметтік және психологиялық кемелденгеніңді білдіреді. Егер саған бәрібір болса, ең жаманы сол: анаң қолыңнан жетелеп заңгерлік институтқа апарды (өйткені саған тарих «ұнайтын сияқты»), содан соң саған қағаздармен жұмыс істеу және адамдармен қарым-қатынас жасау ұнамайтындығы анықталады.

Кәсіби өз тағдырын өзі шешудің қиыншылықтары балалардың екі категориясында пайда болады. Біріншілері осы өмірде әлі қызықты еш нәрсе тапқан жоқ. Мұғалімдері мұндай балаларда қандай да бір пәнге деген қызығушылық тудыра алмаған, ал таланттары жерге көмілген. Мұндай балалар жақсы оқи алады, бірақ ештеңеге әуестіктері жоқ, олардың өмірі зеріккен немесе бір сарынды. Міне, сондықтан немен айналысатындығын анықтай алмайды, өйткені өмірде оларды ешнәрсе өзіне ерекше еліктіре алмайды. Неден таңдау жасайды? Әдетте, олар әкелері қайда жұмыс істейтінін, ихтиолог деген кім екенін білмейді және мамандықтар әлеміндегі бағдары нашар балалар. Балалардың екінші категориясы оқуда да және белсенділіктің басқа формаларында да өте белсенді. Оларға барлығы қызықты, бір уақытта үш үйірмеге, бес факультативке және он спорттық секцияға қатысады. Олардың қолынан бәрі келеді. Егер адам талантты болса, онда барлығында талантты дегендей. Қолына не алса да, барлығында табысқа жетеді. Бірақ... ол да өзіне не ұнайтынын, өз өмірін немен байланыстыратынын анықтай алмайды [4].

Өзінді қалай тануға болады? Психологтардың есептеуінше, мамандықты таңдауда адамның психологиялық ерекшеліктері мен мамандықтың сәйкесінше сипаттамалары сай келуі керек. Мамандық қызықты болуы тиіс. Егер саған өсімдіктер, жануарлар ұнаса, онда өз кәсіби іс-әрекетінде тірі табиғат объектілерімен кездесу сен үшін қызықты болады. Егер сен техниканы ұнатсаң – онда оған деген қызығушылық инженер – конструктор немесе физик-теоретик іс-әрекеттерінде қолдау табады.

Сонымен, мамандықты таңдау үшін, ең алдымен өзінді тануың қажет. Сен өзіңе «Мен қандаймын?», «Осы әлемде мен кіммін?», «Немен өмір сүремін?» деген сұрақтарды жиі қоятын шығарсың. Өзінді жақсы тануға және бұл сұрақтардың бір бөлігіне жауап беруге (бұл сұрақтарға толығымен ешқашан жауап бере алмайсың) қарапайым жаттығу көмектеседі: өзіңе басқа адамның көзқарасымен қара. Өзің жақсы білетін нақты адамның, мысалы, досыңның, партада бірге отыратын көршінің, анаңның немесе сүйікті қызыңның көзқарасымен. Өз қылықтарыңды басқа адам шынайы мотивтерін білмей қалай түсіндіре алса, сондай етіп түсіндіруге тырыс. Сені басқа адамдар қалай көретінін түсінесің, бірақ екінші жағынан, субъективизмнен айырыласың, өйткені өз кемшіліктерін көру адам үшін өте ауыр [5].

Жоғарғы сынып оқушыларына мамандық таңдауда кеңес беруде жасөспірімнің қандай да бір жеке қасиетіне емес, оның тұлғалық қасиеттеріне сүйенген дұрыс. Жеке адамның дамуына туа біткен және әлеуметтік факторлар әсер етеді.

Жасөспірімдік кезеңдегі өмірлік ұстанымды дамытуды алатын болсақ, оның өмірлік ұстанымның шындығын және дұрыстығын айқындау бұл қоғам прогрессінің дамуына сай келуімен өлшенеді. Жасөспірімнің тұлғалық дамуын анықтаудың ең басты белгісі оның өмір сүріп отырған қоғамдық тарихи-мәдени процестегі орнын белгілеу болып отыр. Оның тұлға ретінде қалыптасуы, ең алдымен, оның өмірден өз орнын саналы түрде таба біліп, адаспауына байланысты. Жасөспірімнің өмірлік көзқарасын қалыптастырушы факторлар: жеке тұлға, отбасы, қоғам, саясат, идеология және т.б. оның өмірі мен қызметі, болашақ мамандығына деген өмірлік ұстанымына әсер етеді. Жасөспірімнің белсенді ұстанымы оқу-еңбек процесінде айқындалады, шындала бекітіне үлкен мән беруіміз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Жолдау: 2019 жыл – Жастар жылы. 05.10.2018

2.Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения /Е.А.Климов. – М., 2007.

3. Сазонов А.Д. Профессиональная ориентация учащихся: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов [Текст] / под ред. А.Д. Сазонова. – М.: Просвещение, 1988. – 223 с.

4. М. Жүнісова. Г. Айтжанова. «Мектепте бейінді оқыту». //Өзгеріс. №3 2006. Қарағанды.

5. Сатова А.К. 9-сынып оқушысының кәсіби бағыттылығын анықтауға арналған диагностикалық дәптер. //Астана: 12 жылдық білім беру проблемалары РҒПО, 2005 ж.

ЖЕТІМ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ-ЕРІКТІК АЙМАҒЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Калаханова С.Б.
Педагогика және психология магистрі,
Құлқаева Г.Ж. студент,
Хангужина Н.Ж. педагог-психолог
М.Өтемісов атындағы БҚМУ, БҚО Трекин ЖОББҚМ,
Қазақстан, Орал қ. Svetlaya_as@mail.ru

Ключевые слова: дети сироты, педагог-психолог, эмоционально-волевая сфера, эмоционально-волевые качества.

Аннотация: в статье рассмотрены особенности развития эмоционально-волевой сферы детей-сирот. Проанализированы факторы, способствующие формированию положительных и отрицательных эмоционально-волевых качеств сирот.

Key words: orphans, teacher-psychologist, emotional-volitional sphere, emotional-volitional qualities.

Summary: The article deals with the peculiarities of development of emotional and volitional sphere of orphans. The factors contributing to the formation of positive and negative emotional and volitional qualities of orphans are analyzed.

Жетім балалардың дамуының ерекшеліктері педагогика және психология ғылымдарының маңызды да, өзекті мәселесінің бірі болып отыр. Бұл мәселенің көкейкестілігі педагогика және психологияда отандық деңгейде қарастырылуымен, қаракөз жетімдер санының күннен-күнге қарқынды өсуімен және соған байланысты әртүрлі құрылымдағы балалар үйінің пайда болуымен өсе түсті. Балаланың әлеуметтік мәнді қатынастар жүйесіне енуіне даярлық ретінде психологиялық тұрғыдан дамуын басты орынға қою қажеттілігі туындап отыр. Психологиялық-педагогикалық еңбектерді қарастыру жетім балалардың психикалық дамуын қамтамасыз ететін әртүрлі көзқарастардың бар екендігін көрсетеді.

Отбасында және отбасынан тыс тәрбиеленген балалардың психологиялық дамуы жөніндегі ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, көп жағдайда отбасы тәрбиесіндегі балаларға қарағанда отбасынан тыс тәрбиеленушілердің даму барысының әлде қайда баяу екендігін көреміз [1]. Вербалды емес функцияның қалыптасуының тоқырауға ұшырауы ерте жастағы ойлауға, балалардың айналадағы адамдармен қарым-қатынасына, сөйлеуіне, т.б іс-әрекеттері де із қалдырады. Соның ішінде, жетім балалардың эмоционалдық-еріктік аймағы да жағымсыз сипатта дамида.

Эмоционалдық-ерік аймағы – бұл адамның эмоциялары мен сезімдерінің мазмұнын, сапасы мен динамикасын сипаттайтын қасиеттері. Эмоционалдықтың мазмұнды аспектілері субъект үшін ерекше маңызы бар құбылыстар мен жағдайларды көрсетеді. Олар тұлғаның өзекті ерекшеліктерімен, оның адамгершілік әлеуетімен, мотивациялық саланың бағыттылығымен, дүниетанымымен, құндылық бағдарларымен, саналы ерік-жігермен басқарумен тығыз байланысты.

Мектеп интернаттарында балалар дамуындағы шынайы қауіп — оларды «өзгелердің ақылымен» басқарыла отырып, өмір сүруінде. Үнемі қатарластарының ішінде жүруі, шулы уақытта бос өткізетін ортада жүруі, ересектердің оларға сирек көңіл аударуы, балалардың жүйкесінің шаршауына себепші болады. Бұл тәрбиенің жетіспеушілігі болып табылады.

Жалпы айтқанда балалар үйінде тәрбиеленушілер эмоционалдық-еріктік аймағы кейін қалып отырады және де психикасында ауытқулары да байқалады.

Сонымен, балалар үйінде тәрбиеленушілердің психикалық дамуын қарастыра келіп, аталған мекеменің әр тәрбиеленушінің жеке даралық және жас ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы ұйымдасқан психологиялық-педагогикалық қызмет көрсетуді талап етіп, айтуымызға болады. Себебі, жабық түрдегі мекеме педагог-психологы балалардың психикалық дамуындағы өзгерістерінің орнын басуға мүмкіндік беретін дамытушы, психокоррекциялық бағдарламаларды құруы балалар үйінде тәрбиеленушілердің көптеген мәселелерін шешуге жол ашар еді.

Жетім балалардың эмоционалды-еріктік аймағының кейін дамуына жетімдер үйіндегі депривация жағдайымен байланысты болып келеді. Депривация – психология мен медицинада кең қолданылатын термин. Бұл термин ағылшынның «deprivation» сөзінен шыққан, қазақша мағынасы: өмірлік қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндігінің шектелуі немесе жойылуы. Эмоциялық депривация балалар үйінде тәрбиеленетіндер де ерекше байқалады. Депривацияның келесі түрі – сенсорлық депривация – яғни заттық ортаның болмауы және сезім мүшелері қоздырғыштараның жетіспеуі. Депривацияның бұл түрін де балалар үйінде тәрбиеленетіндерден кездестіреміз.

Депривация сонымен қатар тек балалар үйінде емес, отбасында тәрбиеленіп жатқан балаларда да байқалады. Отбасында анасы болмаған немесе баласына эмоциялық көңіл бөлмеген жағдайда аналық депривация туындайды. Психикалық күймен сипатталады. Аталған психикалық жағдай мінез-құлықтың өзгеруінен байқалады. Депривация механизмі баланың сыртқы орта адамдарымен қарым-қатынасының шектелуімен, баланың негізгі психикалық қажеттіліктерінің жеткіліксіз қанағаттандырылуымен байланысты. Сонда, психикалық депривация деген өмірлік жағдайлар нәтижесінде туындайтын нақты психикалық күй. Мұндай жағдай баланың негізгі қажеттіліктерін толық қанағаттандыруға қолайлы мүмкіндіктері болмаған кезде туындайды.

Психикалық депривация күйіне орталық жүйке жүйесі зақымдалған балалар жиі ұшырайды. Қазіргі уақыт мына жағдайды анықтады: балалар үйінде туылғаннан бастап тәрбиеленуші балалардың психофизикалық даму көрсеткіштері қолайсыз отбасы болса да кейін келген балаларға қарағанда өте төменгі нәтижелерді құрайды. Осылайша, балалар үйіне қарағанда, қандай да болса, яғни қолайсыз отбасының өзі жас нәресте, бала үшін жақсы орта болады. Дене және ақыл-ойы дамуының артта қалуы ол балалардың эмоционалды-еріктік және мінез-құлық кемістіктерімен толықтырылып, дамуын тағы да кешеуілдетеді.

Жетімханадағы балаларды эмоционалды өмірінің толықсыздығы олардың әртүрлі психикалық тежелулер мен әлеуметтік бейімделудің бұзылуына әкеп соқтырады. Мұндай жағдайда жатақханадағы балалардың эмоционалды жағдайының тым жоғары немесе тым төмен болуы мен қатар, қоғамдық ортада өзін тым жоғары немесе тым төмен түсіріп жіберуін көрсетеді. Өзін-өзі қатты сүю жеке адамның психикалық дамуының белгісі болып табылады. Сондықтан да бұл жағдайда да эмоционалды, ерікті, тілдік қимыл-қозғалыстың сонымен қатар әлеуметтік жетіспеушілік мәселелері туындайды. Содан ақыл-ойының кемістігі көрініп, танымдық процестерінің дамуының анық байқалады. Сондықтан да олар өз ой пікірінен айырылып басқаның пікірімен жүреді. Сондай жағдайларға байланысты балалардың мінез-құлқы мен эмоционалды дамуының ерекшеліктерін атап көрсетпес бұрын, олардың эмоционалды дамуын мына әдістемелер арқылы анықтап алуға болады. Мысалы, Люшер тестісі, «Үй, ағаш, адам» т.б бұл әдістемелердің көмегімен эмоционалды депривацияның, дистрестің, түзету нұсқасын табуымызға болады. Сонымен қатар эмоция және сана деңгейіндегі жалпы адамдық құндылықтарды анықтауға мүмкіндік туады. Психотравмалық жұмыспен айналыса отыра тәрбиеленушілердің психотравмалық ситуацияны қалай еске түсіретіні және немен байланысатыны жайлы, сонымен қатар ішкі қобалжулар мен уайымдарын қажетті түрде анықтап алуға болады. Сондай-ақ, баланың эмоционалды-еріктік аймағы мен сенсорлы жүйесінің дамуын зерттеуге болады. Және де ересектердің бірін-бірі түсіну процесінде жүргізуге мүмкіндік туады. Қазіргі таңда психолог, педагог, психиатр мамандары жетімдер

қоғамы жайлы сөз көп қозғауда. Сонымен қатар жетім балалардың өз қоршаған ортасымен ересектермен байланысындағы кездесетін мәселелер жайында сөз қозғаған. Сонымен бірге жетім балалардың эмоционалды еріктік аймағының дамуының бұзылуы олардың отбасын құрудағы, мамандыққа бейімделудегі жекелік байланыстарының аздығымен түсіндіріледі. Сезімдік эмоционалды аймағының дамымағандығы баланың ішкі дүниесінің дамуына кері ықпал ететіндігін көрсетеді. Осындай жағдайда балаға психоэмоционалды реабилитация өзіндік өмір сүруіне жағдай туғыза алады [2].

Балалар үйіндегі психолог жұмысының психодиагностикалық, психологиялық түзету, психологиялық алдын алу бағыттары – қарапайым жалпы білім беретін мектептерде қолданылатын стандартты шаралар болып табылады. Алайда әдістемелерді таңдауда балалар үйінде тәрбиеленушілердің психологиялық ерекшеліктеріне байқап әсер етуге тура келеді. Әсіресе ол түзету-дамыту жұмыстарына байланысты болып келеді. Жетім балалармен жұмыс жасауда оларға сәйкес әдістемелерді табу қиынға соғады. Отбасында тәрбиеленген балаларға қатысты іс-тәжірибелік зерттеулер педагогикалық жіберіліп қойған балаларға көбінесе сәйкес келе бермейді. Өйткені олар кейбір ойын, жаттығудың мағынасын түсіне бермей, олардың шешу жолдары қиынға соғады. Кей жағдайларда мұндай тапсырмаларды шешу барысындағы баланың көңіл-күйінің өзгеруі, тежелуі, қорқыныш, үрей, уайымдаудың туындау бала психикасының дамуын тежеп отырады.

Сондықтан да әдістемелерді қолданудың ең тиімді жолы ол арт-терапия, соның ішінде, ертегі терапия, құм терапиясын қолдану болып табылады. Сонымен бірге балаларға сурет, коллаж, пластилинмен бейне құрау, сөйлем құрау жаттығулары балалардың вербальді және вербальды емес интеллектісін дамытады. Яғни бұл әдістемелер арқылы баланың жеке ерекшелігі мен «Мен» бейнесін анықтауымызға болады

Жетім балалардың жетімханадағы өмірдің түрлі салаларына қанағаттанудың төмендігі балалардағы эмоционалды – ерік реттелуіне да теріс әсер етеді. Балалардың эмоциялары мен мінез-құлықтық көріністерінің байланысына қатысты қатынас балалардағы эмоциялық-ерік реттелуіне жағымсыз әсер етеді деп айтуға болады. Қуаныш пен мақтаныш сезімдерінің басым болуы – жағымды әсер етеді.

Кінәнің, жауапкершіліктің әсері амбивалентті болып табылады Біздің көзқарасымыз бойынша, бұл амбиваленттілік эмоциялардың осы тобы эмоциялық стресс ретінде түсіндірілуі мүмкін, ол басымдылық, үрей, кінә, қанағаттанбау және қуаныш пен қанағаттану көріністерінен тұрады.

Балалардың мінез-құлықтық ерекшеліктері бұл эмоциялардың оң немесе теріс болуына байланысты өзгеріп отырады, сондықтан эмоциялықтың теріс көріністері эмоционалдық – ерік реттелуіне теріс, ал жағымды көріністері оң әсер етеді. Корреляциялық байланыстардың жалпы көрінісі қарама-қайшы емес. Осылайша, тәрбиешілердің эмоциялық стресс жағдайында болуы балалардың эмоционалдық-ерік реттелуін қалыптастыруға кері әсер етеді деп айтуға болады. Ал, жетімхана қызметкерлері мен тәрбиешілердің жағымды эмоционалдық жағдайы жетімдердің жағымды эмоционалдық-еріктік сапаларының қалыптасуына оң ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Инфантьев П.П. Дети-сироты. Остяки / П.П. Инфантьев. - М.: Книга по Требованию, 2012. - 173 с.
2. Михайлова Ю.А Социальное поведение и эмоциональная регуляция у воспитанников домов ребенка// Психолог в детском саду.-2003-№2-С.83-114.

ТОЛЫҚ ЕМЕС ОТБАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРҒА ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Калаханова С.Б.
Педагогика және психология магистрі,
Бекес Т.А. студент,
Хангужина Н.Ж. педагог-психолог
М.Өтемісов атындағы БҚМУ, БҚО Трекин ЖОББҚМ,
Қазақстан, Орал қ. Svetlaya_as@mail.ru

Ключевые слова: неполная семья, дети из неполных семей, социальный педагог, социально-педагогическая поддержка.

Аннотация: в статье рассмотрены особенности неполной семьи и проблемы социализации ребенка в ней. Изложен опыт эффективной социально-педагогической поддержки социального педагога детям из неполных семей и их родителям.

Key words: incomplete family, children from incomplete families, social teacher, social and pedagogical support.

Summary: The article deals with the features of a single-parent family and the problems of socialization of the child in it. Experience of effective social and pedagogical support of the social teacher to children from incomplete families and their parents is stated.

Отбасы мәселелері әркез ежелгі философтардан бастап қазіргі заманғы реформаторларға дейін, озық әлеуметтанушылар мен ойшылдар, прогрессивті көшбасшылар мен ғалымдардың назарында болды. Отбасы - қоғамның негізгі институттарының бірі, адамның әлеуметтену жүйесі болып табылады.

Отбасының қоғамдағы рөлі кез-келген басқа әлеуметтік институттармен теңестірілмейді, себебі отбасында адамның жеке басы қалыптасып, баланың қоғамға бейімделуіне қажетті әлеуметтік рөлдер игеріледі. Отбасы алғашқы тәрбие институты ретінде әрекет етеді, онымен өзара байланысты адам өмір бойы сезінеді.

Дегенмен, соңғы жылдары демографтар, әлеуметтанушылар, психологтар, педагогтар және басқа да мамандар отбасылық институттың терең жүйелік дағдарысына алаңдаушылық білдірді, бұл ең алдымен дәстүрлі отбасылардың деформациясына байланысты.

Әлеуметтік жағдайы төмен және деформацияланған отбасылар арасында кең тарағандардың бірі - толық емес отбасы. Бұл ерлі-зайыптылардың ажырасу санымен расталады. Жыл сайын елімізде шамамен әр некенің үштен бірі ресми түрде бұзылады. Толық емес отбасылардың санаты некеден тыс және жетім отбасылармен толықтырылады. Нәтижесінде, бүгінгі күні елдегі әрбір жеті бала толық емес отбасында тәрбиеленеді, бұл барлық әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық салдарға әкеп соғады.

Толық емес отбасындағы балалар көбінесе психотравмалық оқиғаларға қатысады және куәгері болады. Ата-аналар арасындағы ажырасу және ажырасудан кейінгі кезеңдегі «шайқас» балалардың оқу үлгерімінің төмендеуіне, тәртібінің нашарлауына себеп болады, ерекше көңіл бөлуді талап етеді, кейде балалар үйден қашып, достарымен кикілжіндерге түседі. Бұл қиындықтар кәмелетке толмағандарға қатысты, оларда бейәлеуметтік мінез-құлықты тудырады. Сарапшылардың бағалауы бойынша кәмелетке толмаған құқық бұзыушылардың жартысынан көбі толық емес отбасында тәрбиеленеді, оның ішінде алкоголь немесе есірткі қолданатын, қылмыспен айналысатын жасөспірімдер кездеседі. Осы және басқа да жағымсыз салдарлар (психикалық және соматикалық денсаулығында ауытқу, баланың әлеуметтік белсенділігін төмендету, өзін-өзі бағалауы төмен, кемсітушілік сезімі) баланың болашақ жеке және қоғамдық өміріне елеулі әсер етеді.

Толық емес отбасында балаларды тәрбиелеу бірқатар ерекшеліктерге ие.

Ата-анасының біреуінің болмауы салдарынан қалған ата-анаға отбасының барлық материалдық және тұрмыстық мәселелерін шешуге тура келеді. Бұл ретте ол балаларға тәрбиелік ықпал етуде пайда болған тапшылықтарын да толықтыруы қажет. Барлық осы міндеттерді біріктіру өте қиын. Сондықтан да толық емес отбасылардың көпшілігі

материалдық-тұрмыстық қиындықтарға және педагогикалық проблемаларға тап болады. Толық емес отбасының психологиялық климаты көбінесе ата-анасының бірінің болмауы салдарынан туындаған ауыр уайымдармен анықталады. Толық емес отбасылардың көпшілігі әкесінің кетуінен туындайды. Ана оған қатысты өз ренішін сирек тежеп, баланың алдында жасыра алмайды, кейде еріне деген ренішті некедегі ортақ баласына проекциялайды. Анасы баласының жазықсыз құрбан ролінде атап көрсететін өзге де жағдай болуы мүмкін. Бұл ретте ол ата-ана қамқорлығының жетіспеушілігін артық толтыруға ұмтылады және барлық ақылға қонымсыз әрекеттерге барады: баланы шамадан тыс қамқорлық атмосферасымен қоршайды. Осындай барлық жағдайларда отбасының тәрбиелік жағдайы бұрмаланып, баланың жеке басының қалыптасуына теріс әсер етеді.

Ата-анасының біреуі болмаған жағдайда баланың өз жынысына сай мінез-құлқының стереотипін толыққанды қалыптастыру мүмкіндігінен айрылуы да маңызды болып табылады. Сонымен, әкесі болмаған кезде бала ер мінез-құлқының ерекшеліктерін байқауға мүмкіндігі болмайды және әйелге тән ерекшеліктерді қабылдайды.

Статистикалық зерттеулер аталған себептерге байланысты толық емес отбасынан шыққан балалардың толық емес отбасынан шыққан құрдастарымен салыстырғанда төмен мектеп үлгерімі бар, невротикалық бұзылулар мен құқыққа қарсы мінез-құлыққа анағұрлым бейім екендігін куәландырады.

Мұның бәрі, дегенмен, толық емес отбасы міндетті түрде тәрбие аспектісінде қолайсыз болып табылады дегенді білдірмейді. Көрсетілген проблемалар толық емес отбасында туындауы мүмкін, бірақ олардың міндетті түрде пайда болуының қажеті жоқ. Кейбір жағдайларда толық емес отбасының психологиялық ахуалы қолайлы және дені сау тұлғаны қалыптастыруда қиындық тудырмайды.

Отбасылық әлеуметтенудің толыққанды үлгісінің жоқтығы әрдайым баланың болашақ және жеке әлеуметтік өміріне елеулі әсер ететін баланың психикалық және жеке дамуындағы кейбір бұзылуларға әкеледі.

Сондықтан, осы санаттағы балалар осы салада мемлекет пен білікті адамдардан қолдау және қорғауға мұқтаж.

Балалардың мүдделерін қорғау және өмірдің барлық салаларында өмір сүрудің басымдығы 1989 жылы БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы қабылдаған «Бала құқықтары туралы» конвенцияда баяндалған.

Отбасы қоғамда өмір сүргендіктен, әлеуметтік қорғау және әлеуметтік-педагогикалық қолдау жүйесінде өз проблемаларын шешуге кеңес беріледі. Бұл баланы қорғау мен қолдауды көздейтін әлеуметтік педагогтың қызметі. Толық емес отбасымен әлеуметтік педагогтың әлеуметтік-педагогикалық қызметінің негізгі бағыттары отбасымен қарым-қатынас жасаудың тиімді әдістерін таңдау, сондай-ақ осы отбасы санатында тәрбиеленетін отбасы мен балаға тікелей әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету болып табылады.

Алғаш рет педагогикалық қолдау мәселесі О.С.Газманың еңбектерінде айтылады, ол теориялық тұрғыда осы мәселені дәлеледеді және педагогикалық қолдаудың принциптері мен кезеңдерін анықтады.

Әлеуметтік және педагогикалық қолдау көрсететін отбасылар мен балаларды қамтамасыз етудің қажеттілігі Л.Я.Олифиренко, Т.И.Шульги, Р.А.Литвак, С.Юсфина, Н.Михайлованың жұмыстарында айтылады.

Толық емес отбасылардың проблемаларымен және баланың жеке басының дамуына әсері В.М.Целуико, М.И.Буянов, И.Ф.Деменьеваның және т.б. еңбектерінде қарастырылған.

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау ең бастысы - баланың жеке басын әлеуметтендіруге бағытталған. Әлеуметтендіру деп біз қоғамда өмір сүру нормалары мен ережелерін, қоғамда қарым-қатынас құру білімі мен іскерлігін меңгеруді түсінеміз.

Балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау туралы жоғарыда айтылған теориялық тұжырымдар тұрғысынан біз әлеуметтік педагог жүргізетін қолдауды жүзеге асырудағы іс-әрекет тәсіліне қараймыз [1].

Осылайша, әлеуметтік-педагогикалық қолдау - бұл баланың толыққанды дамуы мен

білім алу құқықтарын іске асыру және қорғау мақсатында оның проблемаларын анықтау және шешу мақсатында балаларға әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсету.

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау – адамгершілік, азаматтық, кәсіби, экзистенциалды өзін-өзі айқындауда балаларға дербес жеке таңдауда көмек көрсетуді, сондай-ақ оқу, коммуникативтік, еңбек және шығармашылық қызметте өзін-өзі іске асыруда кедергілерді (қиындықтарды, проблемаларды) анықтауда көмек көрсетуді қамтамасыз ететін құралдар жүйесі болып табылады.

Біз әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың мақсатын анықтадық - бұл бала тұлғасының табысты әлеуметтенуіне қиындық келтіретін кедергілерді жою. Ал бұл өз өмірінің субъектісі ретінде балаға бағдар беру дегенді білдіреді. Әлеуметтік қорғауға және көмекке мұқтаж балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау бойынша әлеуметтік педагог қызметінің мәні өсіп келе жатқан балаға өз бетінше нәтижелерге қол жеткізуге қиындық келтіретін кедергілерді онымен бірге еңсеру процесі болып табылады. Кедергілердің бірнеше түрі болуы мүмкін. Әрбір кедергі тобымен жұмыс әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың ерекше міндеттерін құрайды. Бұл медициналық, психологиялық, әлеуметтік көмек пен қолдау және олардың басқа да формаларының болуын көздейді, өйткені мектеп әлеуметтік педагог тұлғасында, бала мен оның ата-аналары үшін баланың тұтастығын ұстап тұратын бірінші байланыс құралы ретінде, интегралдау функциясын өзіне алады [2].

Қазіргі уақытта әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың теориялық идеясы әлеуметтік педагогтардың практикалық қызметінде көрініс тапты және әлеуметтік, психологиялық, тұлғалық қиындықтарды жеңуде балаларға, ата-аналарға, мұғалімдерге көмек көрсетуді қоса алғанда, баланың жеке әлеуетін ашуды қамтамасыз ететін әлеуметтік-педагогикалық қызмет жүйесі болып табылады. Сондықтан, толық емес отбасынан шыққан балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау бағдарламасын әзірлеу мақсатында ғылыми тәжірибелік зерттеу жүргізілді. Толық емес отбасында тәрбиеленетін балалардың проблемаларын шешу үшін (мазасыздық, агрессия, өзін-өзі бағалаудың төмен деңгейі), сондай-ақ отбасының осы санатының қалыпты жұмыс істеуіне қиындық келтіретін кедергілерді еңсеру үшін біз жалпы білім беретін орта мектепте толық емес отбасынан шыққан балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау жөніндегі бағдарламаны әзірледік және жүзеге асырдық. Бағдарламаның мақсаты толық емес отбасынан шыққан балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету үшін қолайлы жағдай жасау болды.

Аталған бағдарлама кешенді сипатқа ие және жұмысының үш бағыты болды:

- толық емес отбасынан шыққан балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау;

- ата-аналарды әлеуметтік-педагогикалық қолдау;

- толық емес отбасынан шыққан балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау бойынша педагогикалық ұжыммен өзара әрекет жасау.

Қызметтің әрбір бағыты өз кезегінде бірнеше кіші бағдарламаларға бөлінді. Балалармен жұмыс:

- диагностикалық жұмыс (құралдарды таңдау және мәселелерді диагностикалау); психокоррекциялық жұмыс (мазасыздық, агрессия деңгейін төмендету, өзін-өзі қалыпты бағалауды қалыптастыру және өзіне сенімсіздік сезімін жеңу).

Ата-аналармен жұмыс бірнеше бағытта құрылды:

- толық емес отбасыларды әлеуметтік паспорттау; балалар мен ата-ана қатынастарын түзету; ата-аналардың психологиялық-педагогикалық мәдениет деңгейін арттыру.

Педагогикалық ұжыммен жұмыс ұсыныс беру сипатында өтті және толық емес отбасынан шыққан балалармен және олардың ата-аналарымен жұмыс жасау әдістері мен формаларын педагогикалық ұжымға таныстыруға бағытталды.

Баланың эмоционалдық-еріктік, тұлғалық аясын әлеуметтік-психологиялық түзету, баланың оң ұстанымдарын, уәждерін, құндылықтарын жандандыру мақсатында балаға жеке психологиялық-педагогикалық кеңес беру жүргізілді. Тұлғалық өсу тренингтері, психотерапиялар арқылы балалардың адекватты өзін-өзі бағалауын қалыптастыру жүзеге асырылды. Балалар мен ата-аналардың қарым-қатынастарын түзету, толық емес отбасындағы

тәрбие әлеуетін кеңейту және қалпына келтіру мақсатында ата-аналарға жеке психологиялық-әлеуметтік-педагогикалық кеңес беру жүргізілді. «Жаңа отбасылық дәстүрлер» тақырыбына педагогикалық тапсырма берілді. Ата-аналардағы психологиялық-педагогикалық мәдениетті арттыру үшін «Отбасылық тәрбиенің бұзылуының түрлері және баланың мінез-құлқы» тақырыбында отбасылық дәрістер өткізілді. Сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінде «Толық емес отбасында тәрбиеленетін балалардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері» мәселесі бойынша оқу-әдістемелік семинарлар өтті.

Жүргізілген бағдарламаның тиімдігін тексеру үшін балаларды тәжірибеге дейінгі диагностикалау барысында шектен тыс жоғары деңгейде анықталған өзін-өзі адекватты емес бағалау, агрессивтілік, қастық, негативизм көрсеткіштеріне тәжірибеден кейін диагностикалау жұмыстары жүргізілді. Нәтижесінде, адекватты өзін-өзі бағалайтын балалар саны артқаны, агрессия көрсеткіштері төмендегені анықталды. Педагогикалық қызметкерлермен жұмыс істеуде кейбір оң үрдістер байқалды.

Осылайша, толық емес отбасылардан шыққан балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау жөніндегі бағдарламаны сынақтан өткізу толық емес отбасыларда тәрбиеленетін балалармен және ата-аналармен жұмыс жасау, а таңдалған әдістер тиімді жүзеге асқанын дәлелдеді.

Толық емес отбасынан шыққан балаларды әлеуметтік-педагогикалық қолдау бойынша әлеуметтік педагог қызметінің бағдарламасын әзірлеу және сынақтан өткізу нақты іс жүзіндегі практикада осы мәселенің өзектілігіне байланысты болды және оны сынақтан өткізу барысында жалпы білім беретін орта мектебінің базасында өзінің тиімділігін көрсетті.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Анохина Т.В. Педагогическая поддержка как реальность современного образования / Т.В. Анохина // Классный руководитель. - 2000. - №3.
2. Газман О.С. Воспитание и педагогическая поддержка детей. /О.С.Газман, //Народное образование. - 1998 - №6.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАЛУЫНА ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

Калаханова С.Б.

Педагогика және психология магистрі,

Сериккалиев Е.А. студент,

Маматов А.Х. әлеуметтік педагог

М.Өтемісов атындағы БҚМУ, БҚО Трекин ЖОББҚМ, №47 ЖОББМ

Қазақстан, Орал қ., Svetlaya_as@mail.ru

Ключевые слова: старшекласник, профессиональное самоопределение, социально-педагогическая помощь, реализация, условия.

Аннотация: в статье рассматривается роль профессионального самоопределения в формировании личности старшекласника. Определяются особенности и условия эффективности социально-педагогической поддержки старшекласников в профессиональном самоопределении.

Key words: high school student, professional self-determination, social and pedagogical assistance, realization, conditions.

Summary: The article considers the role of professional self-determination in the formation of high school student's personality. Features and conditions of efficiency of social and pedagogical support of senior pupils in professional self-determination are defined.

Жоғары сынып оқушылары үшін ерекше мәселе – мамандық таңдау. 2018 жылғы 5 қазандағы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында: «...балаларды мейлінше сұранысқа ие мамандықтарға бейімдеп, кәсіби диагностика жүргізу маңызды», - деп көрсетілген болатын. Бұл яғни жан-жақты маман-кәсіпкер, қызметкерді даярлауды жетілдіру, кәсіптік оқу орындарын қайта бейімдеу, шаруашылық, коммерциялық оқу саласын дамыту, кәсіптік мектептер мен жұмысқа орналастыру орталықтарымен бірлесе отырып атқарар жұмыс түрлерін жетілдіру, кіші және орта бизнес үшін мамандар даярлау

қажеттігінен туындап отыр. Қазіргі нарықтық экономика жағдайында, мектеп бітіретін жастарымыздың қателеспей, өз қабілеттілігіне сәйкес мамандық таңдауы тіпті қиынға айналды деуге болады.

Бұл жөнінде ғалым-ұстаз А.Е. Голомшток былай дейді: «Тіршіліктегі еңбекке араласудың бақыт есігін өте шағын болса да, тек бір ғана кілтпен, өз қабілеттілігімен ашқан адам ғана айқара ашады. Жоғарғы сынып оқушыларына қабілеттілік «кілтін» таба, тани білуді үйретіп, соған бағыт сілтеу қажет. Мұны оқуға дұрыс даярлау барысында ғана жүзеге асыруға болады. Оқушылардың еңбекке құмарлықты толық сезінуі үшін мектепте берілетін білімдерді оқытуға даярлықты барынша дұрыс жолға қою негізгі мәселе болып табылады. Өйткені, оқу – балалар өміріндегі ең басты іс-әрекет. Балалар өмірді оқып-үйрену арқылы дұрыс ұғынады» [1].

Бұл мәселенің негізгі көкейкестілігі қоғамдық және тұлғалық талаптарға сай келетін саналы мамандық таңдауға жоғарғы сынып оқушыларына көмек көрсетуге бағытталған психологиялық-элеуметтік-педагогикалық қолдауды тиімді ұйымдастыру болып табылады.

Кәсіби анықталу – бұл біртұтас жүйе, яғни әртүрлі өзара байланысты компоненттерден, қоғамдық мақсаттардан және басқарудан тұрады. Бұл дегеніміз: кәсіби ашылу, қызығушылықтың дамуы, оқушылардың ойын іс-әрекеттері: танымдық және еңбектік, кәсіби психодиагностика, кәсіби кеңес беру, кәсіби іріктеу, кәсіби бейімделу және кәсіби тәрбиені айта аламыз.

Кәсіби өзін – өзі анықтау (Э. Ф. Зеер бойынша) – тұлғаның кәсіби-еңбек саласына деген көзқарасын қалыптастыру үдерісі және тұлғааралық және элеуметтік-кәсіби қажеттіліктерді келісу арқылы өзін-өзі жүзеге асыру тәсілі. Кәсіптік өзін-өзі анықтау өмірлік өзін-өзі анықтаудың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады, яғни белгілі бір элеуметтік немесе кәсіби топқа кіру, өмір салтын таңдау, еңбек қызметі саласы және нақты кәсіпті анықтау [2].

Қазіргі уақытта қоғамдағы саяси және экономикалық тұрақсыздық әсерінен, адам өз қабілеттеріне сүйеніп, мамандық таңдауда жаңылмау керек. Ол қоршаған ортада жылдам, сөзге шешен, әртүрлі мамандықты тез және жеңіл иеленуі, соған өз сәйкестігі мен қабілеттілігін анықтау тиіс.

Жас адамның кәсіби таңдауының қаншалықты дұрыс жасалғанынан еңбек процесінде, оның нәтижелерінде, шығармашылықтың, эмоционалдық көңіл-күйді барынша көрсету мүмкіндігінде, өмірлік жоспарларды толық жүзеге асыруында кейіннен көрініс тауып, қанағаттану деңгейі тәуелді болады. Алайда мұндай таңдау көбінесе интуиция деңгейінде, көңіл-күйдің, сыртқы әсердің ықпалымен жүзеге асырылады; еңбек нарығының сұраныстары, жеке физикалық және зияткерлік мүмкіндіктері, қандай да бір мамандықты игеруге бейімділігі сияқты факторларды ескермей қалады. Нәтижесінде, мектеп түлектерінің басым бөлігі өмірлік болашағы айқын емес, талап етілмеген кәсіптер екені анықталады, сондықтан мамандығына сай емес жұмыс жасауға мәжбүр болады. Бұл әсіресе мазасыздықты, күйзелісті туғызады, және элеуметтік қорғалмаған жағдайда болады. Жалпы білім беретін мектеп түлегінің болашақ кәсіби қызметін таңдауы болашақ мамандықты табысты игерудің, жас адамның еңбек қызметіне үйлесімді кіруінің, бәсекеге қабілетті кәсіпқойдың қалыптасуының, және, сайып келгенде, жалпы қоғамның және жеке азаматтың әл – ауқатты болуының маңызды шарты болып табылатынын айғақтайды.

Кейбір жастар жоғары оқу орнына түскеннен кейін кейбірі өзінің кәсіби таңдауымен қанағаттанғанса, ал кейбірі мамандықты ауыстыруды шешеді. Бұл өзгерістердің себептері, ең алдымен болашақ маманның кәсіби өзін-өзі анықтау кезеңінде сыртқы және ішкі факторлар: еңбек нарығының өзгеруі, таңдалған мамандық беделінің құлдырауы, материалдық есеп, мұғалімдермен, достармен, ата-аналармен өзара қарым-қатынастың өзгеруі және т.б. елеулі әсер ететіндігі түсіндіріледі. Сондықтан, өз бейінін анықтап, болашақ кәсібін таңдауға мектепте жоғары сынып оқушысына элеуметтік-педагогикалық қолдаудың маңыздылығы туындайды. Жоғары сынып оқушыларын кәсіби өзін-өзі анықтаудағы элеуметтік-педагогикалық қолдаудың теориялық негіздерін талдағанда көптеген ғалымдардың еңбектеріне сүйенуге болады, атап айтқанда, мақсатты белсенділікті және кәсіби әлемде

бағдарлану мүмкіндігін дамыту (А.А. Бодалев, А.А. Деркач, Г.С. Жукова және т. б.); білім беру мекемесінің әлеуметтік және әлеуметтік - педагогикалық қызметінің түрлі аспектілері (В.Г. Бочарова, М.А. Галагузова, В.И. Жуков); білім берудің үздіксіз жүйесіндегі құзыреттілік көзқарасты жүзеге асыру ерекшеліктері (В.И. Байденко, О.И. Воленко, Т.Э. Галкина, И.А. Зимняя, Л.В. Мардахаев және т. б.).

Аталған еңбектері талдай келе, жоғары сынып оқушыларының кәсіптік өзін-өзі айқындауын әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың құрылымын, мазмұнын және технологиясын әзірлеу қажеттігі туындады. Сондықтан, осы бағытта жалпы білім беретін мектепте зерттеулер жүргізілді.

Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау түлекті саналы және өзіне сай мамандық таңдауға, мамандықты анықтауға және онда өзін бағыттауға бағытталған іс-шаралар жүйесі болып табылады [3]. Жүргізілген зерттеуде жоғары сынып оқушыларының кәсіптік өзін-өзі айқындауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау үдерісі әлеуметтік педагогтың, психологтардың, мұғалімдердің, сынып жетекшілерінің оқушылардың ата-аналарымен бірлесіп диагностикалау, жоғары сынып оқушыларының таңдаған мамандығын алуға уәждемесін қалыптастыру және дамыту бойынша кешенді жұмысын қамтыды. Жоғары сынып оқушыларының кәсіби таңдауын белсендіру үдерісінің тиімділігі педагогикалық үдеріске қатысушылардың ағарту жұмыстарына, оқушылардың қызығушылығын, қажеттіліктері мен бейімділігін ерте диагностикалауға, олардың кәсіби дамуына байланысты екені анықталды.

Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі айқындауын әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың негізгі функцияларын айқындадық, олар:

– кәсіптік-бағдарлы (оқушылардың мамандық әлеміндегі саналы бағдарын ынталандырады және жандандырады, оқушының жеке мүмкіндіктерінің, қабілеттерінің және таңдалған мамандық талаптарының қабілеттеріне сәйкестігін қамтамасыз етеді);

– кәсіптік-іс жүргізу (гимназия түлектерінің болжамдық ойлауын дамытуға ықпал етеді; оқушы тұлғасының процессуалды-іс-әрекет саласын дамытуды ынталандырады - өздігінен білім алуға және кәсіби білімдерін жүйелі түрде жаңартуға ұмтылу);

– кәсіби-қолданбалы (тұлғаның негізгі кәсіби маңызды қасиеттерін дамытуға және өзін-өзі дамытуға; мектеп түлегінің кәсіби-тұлғалық "Мен-концепциясын" қалыптастыруға ықпал етеді, ол тұлғаның кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру перспективасына сәйкес бағдарлануын қамтамасыз етеді).

Жоғары сынып оқушыларының кәсіптік өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау кезеңдерін іске асыру мыналарды қамтыды:

– диагностикалық-болжамдық кезең (жоғары сынып оқушыларының жеке-тұлғалық ерекшеліктерінің диагностикасы; оның кәсіби өзін-өзі анықтаудың бастапқы деңгейі; жоғары сынып оқушыларының әртүрлі даму жағдайларында оның кәсіби-тұлғалық "Мен-концепциясы" өзін-өзі тануы мен өзін-өзі тануының перспективаларын болжау);

– рефлексивті-жобалау кезеңі (нақты кәсіби қызметтің субъектісі ретінде жоғары сынып оқушысының өзін-өзі бағалауын ынталандыратын іс-әрекеттерді жобалау, кәсіптік таңдауды жүзеге асыру кезінде мүмкін болатын қиындықтарды жеңу перспективасы);

– операциялық-іс-әрекет кезеңі (жоғары сынып оқушысының жеке-тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, әлеуметтік-педагогикалық қолдауды жүзеге асыру және онда пайда болатын кәсіптік өзін-өзі анықтау мәселелерін; болашақ мектеп түлектерінің жеке мүмкіндіктерін кеңейту, бейімделудің арнайы дағдыларын дамыту және нығайту, дербес өмірде әлеуметтік-жағымды мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру және әлеуметте жеке мәселелерді шешу; сенімді мінез-құлық дағдыларын дамыту, табысты және белсенді өмірлік ұстаным сезімін тәрбиелеу);

– бағалау кезеңі (жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауын педагогикалық қолдаудың тиімділігін бағалау).

Зерттеу нәтижелерінен анықтағандай, жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың тиімділігін қамтамасыз ететін негізгі

шарттары мыналар болып табылады: әрбір жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі айқындауды әлеуметтік-педагогикалық қолдау стратегиясын анықтау үдерісінде жеке өзіндік ерекшелігін есепке алу; жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау міндеттерін іске асыруға субъектілердің дайындығы; жоғары сынып оқушыларының ата-аналарын (туыстарын) оларды әлеуметтік-педагогикалық қолдауына мақсатты түрде тарту; жоғары сынып оқушыларымен кәсіптік бағдар беру жұмысы процесінде жалпы білім беретін мектеп пен оның әлеуметтік серіктестерінің (қосымша білім беру ұйымдары, жастардың орталықтары және т.б.) өзара іс-әрекеті; мектеп түлегінің кәсіби таңдау негіздерінің қалыптасуының мониторингі.

Зерттеу барысында алынған нәтижелер мен ғылыми қорытындылардың негізділігі мен нақтылығы зерттеу жұмысының мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келетін әдістер кешенін қолданумен; жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауын әлеуметтік-педагогикалық қолдау технологиясын эксперименталды сынаумен; алынған материалдарды жалпы білім беретін мектепте іс жүзінде жүзеге асыру мүмкіндігімен қамтамасыз етіледі.

Қорыта келе, әлеуметтік-педагогикалық қолдау - бұл әлеуетте маңызы болып табылатын мәселелерге назар аударумен байланысты педагогикалық қолдау үдерісінің бір бөлігі. Әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың негізі - бұл мектеп түлегінің өзіне сәйкес кәсіптерді анықтау, өзін-өзі кәсіби анықтау үдерісі барысында мәселелерді жеңу мүмкіндіктері мен тәсілдерін айқындау, өзін-өзі жүзеге асыруға ықпал ету. Басқа сөзбен айтқанда, әрбір жоғары сынып оқушысына кәсіби бағдар беру жұмысы іс-шараларының пәрменділігін қамтамасыз ету, оның кәсіби таңдауын ынталандыру бойынша мақсатты жасалған іс-әрекетті көздейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Климов Е.А. Развивающийся человек в мире профессий. - Обнинск. - 1993.
2. Зеер Э.Ф. Основы профориентологии: Учебное пособие для вузов. /Э.Ф. Зеер, А.М. Павлов, И.О. Садовникова. - М.: Высшая школа,- 2005.
3. Галагузова М.А., Мардахаев Л.В. Методика и технология работы социального педагога. - М.: Академия.- 2002.

СОВРЕМЕННАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА

Абнасирова А.К.
магистр, старший преподаватель
Кульниязова Ж.Б.
магистр, преподаватель
Актюбинский региональный государственный университет им К.Жубанова
abnasirova80@mail.ru

Кілт сөздер: қалыптастыру, өзектілігі, бағыты, субъективтілігі, өзін-өзітану, өзін-өзідамыту, педагогика, оқыту, өзектілік, оқуүдерісі,

Аннотация: мақалада жеке тұлғаны тәрбиелеу мәселелерімен тәрбие міндеттері қарастырылады. Ұлттардың, діндердің, дәстүрлердің әртүрлілігіне төзімділікті тәрбиелеудің маңыздылығы туралы айтылған.

Keyword: formation, relevance, source, direction, subjectivity, self-influence, self-development, pedagogy, training, relevance, educational process,

Summary: The article deals with a number of problems of personal education and the problem of education. The importance of education of tolerance to the diversity of Nations, religions and traditions is mentioned

В нынешнее время наука в педагогике постоянно развивается и прогрессирует. Меняются мнения и взгляды на педагогический процесс, методы и средства обучения и воспитания заметно меняются на более гуманными и эффективными. Весь процесс школьного обучения эффективен и требует постоянного изменения и включает новые тенденции образования, а что касается экспериментальной педагогики, то она вводит свои идеи, многие из них широко используются в педагогике. Наиболее широко используется в экспериментальной педагогике организация открытых школ. Эта программа направлена на

тесную взаимосвязь с окружающим миром и формирует у детей самостоятельность в сфере обучения, и в повседневной жизни. При организации классно-урочной системы формируются альтернативные школы, цель которых направлена на гуманизацию отношений участников учебно-воспитательного процесса.

В дидактике сейчас различают три основные направления: традиционное, рационалистическое и феноменологическое. Вся программа обучения реализуется с учетом индивидуально-психологическими особенностями ученика, его склонностями, способностями, интересами. В настоящее время, все чаще используется социальная педагогика, и в частности широко применяется в США и Франции. А если рассмотреть второе направление, то тут оно является несколько более гуманным, и имеет много сторонников в разных странах мира. Сейчас в педагогике все больше внимание направлено четкому определению задач и проблем воспитания личности, задачами которых является первостепенной важностью, и все больше педагогов мира, приходят к мнению, что воспитание толерантности к разнообразию наций, религий, традиций и культур имеет важную роль в разрешении многих конфликтов. Реализуются всевозможные проекты, которые направлены на более эффективное интернациональное воспитание. Основной задачей педагогической науки является формирование у человека морали, готовностью выстоять к различным жизненным ситуациям. Не у всех людей имеется возможность получить образование, из за финансовых и социальных проблем. Во многих странах существует проблема обязательности образования, вызванная снижением посещаемости учебных заведений, качества образования.

Большое внимание уделяется созданию условий для одаренных детей, и в том числе детей, имеющих различные отклонения, развитие которых производится с использованием методов коррекционной педагогики. На протяжении последних 10-15 лет идет усиленные тенденции в педагогике с использованием гуманистического подхода.

В середине 20 века, опыт показывает, что уровень знаний школьников, а также их нравственное развитие невысоки. Научно-технический переворот вынуждена была повысить уровень знаний, интеллектуального и нравственного развития учащихся. Гуманистическая психология принимает личность за сложную, индивидуальную цельность, неповторимость и высшую ценность.

При проведении психолого-педагогической работы с учениками, К. Роджер выявляет несколько принципов и приемов оказания развивающей помощи, поддержки ребенка. Основным принципом является любовь, восприятие ребенка таким, какой он есть, положительное отношение к нему. Дети должны знать, что его любят и принимают независимо от его проступков. Только тогда он будет уверен в себе и способен позитивно развиваться. Психолог, гуманистический педагог, по К.Роджерсу, должен обладать качествами такими, как: эмпатией и конгруэнтностью, и быть самому актуализирующейся личностью.

Педагоги гуманистической психологии пришли к мнению что учитель, должен стремиться к самореализации, центрированному на ученике, а также придерживаться к правилам в педагогическом общении:

1. Войти в доверие детям;
2. Показать детям пути формулирования целей;
3. Мотивировать детей к учебе;
5. Обладать эмпатией – то есть понимать, чувствовать внутреннее состояние, личность ученика и принимать его;
6. Активизировать участников группового взаимодействия;
7. Уметь выражать свои чувства в группе;
8. Владеть стилем неформального теплого общения с учениками.

Используя такой вид подхода на Западе, особенно в США, организованно огромное количество пособий для родителей, учителей, руководств по самопознанию и самовоспитанию. Гуманистическому подходу обучают студентов педвузов, а также

родителей.

К преимуществам гуманистической педагогики входит прежде всего внимание к внутреннему миру ребенка, на развитие личности школьника с помощью обучения и общения; во-вторых, поиск новых методов, форм и средств обучения и взаимодействия с ребенком. Необходимо построить воспитание и обучение на интересах личности. Это приводит к снижению уровня знаний учащихся и роли взрослых в воспитании, в последствии чего представляет моральную и социальную опасность.

Важным из постоянных понятий гуманистического подхода в педагогике является "личность": рассматривается личность педагога, ребенка, воспитание личности, создание условий для ее самореализации. Общеизвестно, что индивид представляет особую ценность и ее развитие является важной целью в педагогической деятельности, а одной из основных задач педагогики является создание условий для самореализации личности.

Личность, учитывая свои возможности, способен изменить и покорить окружающий мир, используя его в своих целях. В сущности, человек в системе гуманистических воззрений получает атрибуты божества: всемогущество, безграничную мудрость, всеисилие, всеблагость.

Такое мнение природы личности дает мощный импульс для развития европейской культуры. В различных сферах - философии, искусстве, науке, включая педагогику - гуманистические идеи находят широкое отражение. В педагогике придается большое значение гуманистическим тенденциям с середины XIX века. В работах Н. И. Пирогова и К. Д. Ушинского, идеи гуманизма освещаются в педагогических воззрениях и концепциях отечественных педагогов.

В настоящее время, в условиях свободы идеи гуманизма стали актуальны в нашей стране. Это наблюдается и в педагогике.

Использованной литературы:

1. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. Учебник для вузов – СПб.: Питер. – 2000, - 304 с.
2. Гуманистические воспитательные системы вчера и сегодня/ Под ред. Н.Л.Селивановой. М., 1998 – 233 с.
3. Детство без жестокости и насилия/ авт.-сост. Е.А. Климкович, С.В. Дормаш. – Минск: Красико-Принт, 2007. – 176 с.
4. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. для студентов высш. и средн. учеб. заведений. /С.А.Смирнов; Под ред. С.А.Смирнова. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 512 с.
5. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В.2 кн. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2002. – 576 с.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ РУССКОГО ЯЗЫКА И ИХ ОТРАЖЕНИЕ В ШКОЛЬНОМ УЧЕБНИКЕ

Раманкулова А.С., преподаватель
магистр педагогических наук
Актюбинский региональный государственный
университет им. К.Жубанова, Казахстан, Актобе.

Кілт сөздер: құзыреттілік тәсіл; әдістемелік үрдістер; Орыс оқулық; коммуникативтік құзыреттілік; оқу құралы; мектеп оқулықтарының сапасын арттыру.

Аннотация: в данной статье рассматриваются новые методологические направления, которые должны найти отражение в современных учебниках русского языка. Особое внимание уделяется методам преподавания русского языка.

Keywords: competence approach; methodical trends; Russian language textbook; communicative competence; source textbook; improve the quality of the school textbook.

Summary: This article discusses new methodological trends that should be reflected in modern textbooks on the Russian language. Special attention is paid to the priority approaches of teaching.

Современная методика преподавания русского языка переживает период обновления, которое, как известно, происходит через большие временные отрезки. Каковы новые методические тенденции, которые должны получить отражение в современных учебниках по русскому языку? Попробуем их определить.

1. Приоритетным является компетентностный подход, связанный с формированием знаний, умений и навыков на основе языковой, речевой, коммуникативной и культуроведческой компетенций может быть сформирована при условии, что она является частью комплексного компетентностного подхода к обучению русскому языку. Так, языковая компетенция учащихся предполагает их достаточную осведомленность о языковой системе русского языка, знание ее языковых знаков, которые рассматриваются в четырех видах речевой деятельности: говорении, аудировании, чтении и письме. Формирование речевой компетенции основано на выработке навыков и умений строить грамотную речь в соответствии с правилами и нормами языка. Коммуникативные умения проявляются в свободном, непринужденном общении в любой сфере человеческой деятельности.

Если языковая, речевая и коммуникативная компетенции связаны с усвоением языковой системы и умением их трансформировать культуроведческой компетенции является главным сущностным свойством учебника, поскольку способствует актуализации принципа когнитивности. Здесь уместно вспомнить слова психолога Зимней И.А., утверждавшей, что язык «беспредметен». «Определить», наполнить «культурноносным» содержанием учебник использовать язык в качестве трансляции культуры носителя этого языка-задача не из легких для составителей учебной книги. Как определить индекс «культурноносного» дидактического материала? [1,с.34] Во многом это зависит от широты кругозора, эрудиции, знания и понимания материальной и духовной культуры составителей учебника. Сама концепция языка как культурно-исторической среды была выдвинута мыслителями античного мира, в дальнейшем она получила обоснование в трудах В.Гумбольдта, который утверждал, что изучение языка должно быть подчинено высшему принципу-постижению «духа народа» [2,с.13]. В отечественных учебниках по русскому языку, на наш взгляд, наблюдается чрезмерное увлечение так называемым региональным компонентом. В силу этого необходимо предусмотреть в определенной степени процентное соотношение представленности русской и казахской культуры в рамках одного учебника. Таким образом, формирование культуроведческой компетенции предполагает осознание учащимися языка как формы выражения национальной культуры.

2. Необходимость повышения качества школьного учебника по русскому языку связана с такой современной тенденцией преподавания данной дисциплины, как коммуникативно-деятельностный подход, который определяет участников системы «учитель-ученик» как деятелей. Известно, что школьный учебник предназначен как для учителя, так и для ученика. Для учителя школьный учебник служит определителем объема и содержания программных теоретических сведений, ориентиром определенной авторами учебника методической системы, направленной на формирование знаний, умений и навыков учащихся. Для ученика учебник-источник необходимой информации, а также обязательных для усвоения этой информации упражнений и заданий.

Учитель-учебник-ученик...Как должна осуществляться взаимосвязь между этими составляющими учебного процесса? Каким должен быть учебник как основное связывающее звено между обучающим и обучаемым? Произошедшая за последние 10-15 лет смена приоритетов в обучении от знаний к способам их получения, от репродуктивной деятельности учащихся к эвристической-в значительной степени повлияла на изменение отношения учителя к учащимся. В обучении языкам вообще, русскому в частности, наметился коммуникативно-деятельностный подход, предполагающий отношение учителя к ученику не как к объекту учения, а как к субъекту. Действительно, современный ученик-это субъект, активно участвующий в системе «обучение-учение». А что же учитель? Современный учитель-словесник-это творческая личность, организующая учебную деятельность школьников, продумывающая виды деятельности учащихся, пользуясь

учебником как строжнейшей авторской (авторов учебника) и собственной методической системы. А что сделать, если собственная, индивидуальная методическая система пока не сложилась, - ограничить авторской? Это, как показывает практика, ведет к односторонней и нещадной эксплуатации учебника. Но казахстанские учебники по русскому языку не могут предотвратить серых, предсказуемых уроков, требующие одного – последовательного выполнения упражнений и заданий, включенных в учебник. Есть в этих учебниках отдельные удачные задания, отдельные интересные тесты, отдельные продуманные упражнения, но нет главного-единой авторской методической системы, нет той «методической свежести», которая должна отличать учебники XXI века от учебников прошлого столетия.

Степень обеспеченности в учебнике развития компетентностного уровня учащихся, осуществление коммуникативного-деятельностного подхода к обучению русскому языку все цело зависят от структуры и содержания учебника, которые, как надо отметить, не претерпели кардинальных изменений, что можно наблюдать в современных действующих учебниках.

Безусловно, учебник русского языка определяет содержание предмета, его объем, систему лингвистических понятий, собственно учебный (дидактический) материал-это незыблемо. С другой стороны, в современном учебнике должна отразиться модернизация учебного процесса, как-то: структурированное предъявление теоретических сведений в виде опорных схем (конспектов), таблиц и т.п., текстоцентрический подход к содержанию дидактического материала, комплексный анализ текстов и т.д. В целом, структура и содержание учебника должны быть дидактически привлекательными, вызывать у учащихся положительные эмоции и мотив, желание учить русский язык, которое впоследствии перейдет на новый уровень-желание учиться, т.е. учить себя, самостоятельно добывая знания. И как тут не вспомнить слова В.Гумбольдта: «Языку нельзя научить, языку можно только научиться» [3, с.45].

4. Финальная фраза предыдущей части статьи затрагивает одно из самых сложных и трудновыполнимых требований к учебному процессу-это индивидуализация обучения, без которой немислимо формирование языковой личности, свободно и непринужденно владеющей русской речью. Реализации цели индивидуализации обучения способствует много факторов, но одними из самых действенных является добротные учебные средства обучения, позволяющие профессионально грамотно, сбалансировать использовать весь спектр общедидактических и частно-методических принципов, практических методов и приемов. К таким средствам первую очередь относятся рабочие тетради, вошедшие в практику преподавания в последние годы. В отличие от традиционных учебных пособий, используемых, в основном, учителям, причем эпизодически, рабочие тетради имеют такой же стационарный характер, как и учебники. «Исключительно важным в использовании рабочих тетрадей является то, что каждый ученик, исходя из своих индивидуальных возможностей, может выбрать те или иные коммуникативно-ориентированные задания»

Таким образом, учет современных подходов к обучению русскому языку, рассмотрение рабочих тетрадей в качестве неперемного атрибута учебника по русскому языку позволит значительно повысить качество преподавания.

Использованная литература:

1. Зимняя И.А.. Педагогическая психология: учебное пособие – Ростов- на- Дону:Феникс, 1997. С.34.
2. Гумбольдт В..фон.Язык и философия культуры.-М:Прогресс,1985.С.12.
3. Гумбольдт В..фон.Язык и философия культуры.-М:Прогресс,1985.С.45.
4. Одинцов В.В. Речевые формы популяризации. –М.,1982.
5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.,1997

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ-ЗАМАН ТАЛАБЫ

Сағындықова Л.С., Утегенова Д.М.
жоғары және І санатты арнайы пәндер оқытушы,
Баишев жоғары медициналық колледжі, Қазақстан, Ақтөбе.

*«Қазақстанның болашағы – бүгінгі жастар, ұстаздар
оларға қалай білім берсе, Қазақстан сол деңгейде болады»
Н.Ә.Назарбаев*

Ключевые слова: технология, образование, инновационная технология.

Аннотация: инновационного образование-новый вид деятельности. Инновационная деятельность развитие учебного дела, значение углублению дисциплин, профессионального учителя внедрение, использование новых технологий для повышения творческих работ.

Key words: technology, education, innovative technology.

Summary:Innovative activity development of educational business, the value of deepening disciplines, professional teachers introduction and use of other new technologies to improve and creative works. The use of technology-the student wins. That is, it is effective helps in organization.

Бүгінгі күні білім беру үдерісіндегі басты мақсатымыз - инновациялық технологияларды енгізу. Білім беру үдерісінде нновациялық технологияларды қолдану арқылы біз, осы заманға лайықты білімділік, біліктілік, практикалық дағдыны меңгерген, қоғамда өзіндік орнын табатын жеке тұлғаны қалыптастыру.

Н.Ә.Назарбаев биылғы Жолдауында «Нұрлы Жол» Жаңа Экономикалық Саясат – әлемнің дамыған 30 елінің қатарына бару жолындағы біздің ауқымды қадамымыз. Жалпыұлттық идеямыз - Мәңгілік Елді басты бағдар етіп, тәуелсіздігіміздің даму даңғылын Нұрлы Жолға айналдырдық. Қажырлы еңбекті қажет ететін, келешегі кемел Нұрлы Жолда бірлігімізді бекемдеп, аянбай тер төгуіміз керек. Мәңгілік Ел - елдің біріктіруші күші, ешқашан таусылмас қуат көзі. Ол «Қазақстан-2050» Стратегиясының ғана емес, ХХІ ғасырдағы Қазақстан мемлекетінің мызғымас идеялық тұғыры! Жаңа Қазақстандық патриотизм дегеніміздің өзі - Мәңгілік Ел! Ол - барша Қазақстан қоғамының осындай ұлы құндылығы, - деген болатын. Олай болса, біз айқындаған мақсатқа жету үшін білім берудегі сапамызды жақсарту жұмыстарына кірісуіміз керек.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Білім беру сапасын жақсартудың бірден - бір жолы – жаңа иновациялық технологияларды қолдану.

Жалпы «технология» грек сөзі, «өнер, шеберлік» дегенге келеді. Қазіргі таңда технология ұғымы үш түрлі мағынада қолданылуда:

• оқытуды ұйымдастыру формаларын немесе әдістемені көптеген мәліметтерде – технология

• нақты педагогикалық жүйені – технология ;

• қасиеттері белгілі өнім алу үшін қолданылатын әдіс - тәсілдердің жиынтығы және жүйесі – технология

Инновация (*жаңалық жарату*) - қазіргі ойлау үлгісі мен дәстүрлі таным ерекшелігіне ұқсамайтын жаңа ойлау жүйесін тауып шығару, кезектегі білім мен материалдық мүмкіндіктерді пайдалана отырып көнені өңдеу, бар нәрсені тіпті де жақсарту, кем нәрсені толықтыру, жаңа нәрсені тапқырлау, тың нәрсені байқау, жаңа зат, жаңа әдіс, жаңа жол, жаңа орта жаңалығымен өмірді жаңарту, сөйтіп адамға және адамзатқа бақыт жарату.

Инновациялық білім беру – іскерліктің жаңа түрі. Инновациялық қызмет оқу ісін дамытуға, пәндердің мәнін тереңдетуге, мұғалімнің кәсіптік шеберлігін арттыруға басқа жаңа технологияларды енгізуге, пайдалануға және шығармашылық жұмыстар жүргізуге бағытталған. Мұндай технологияларды қолдану - оқытушы ұтады, яғни ол сабақты тиімді

ұйымдастыруға көмектеседі, білім алушының пәнге деген қызығушылығы артады.

Білім жалпы, кәсіби, техникалық, арнайы білім болып бөлініп кәсіппен ұштасады. Ал кәсіп – мамандық таңдау, мамандықты меңгеру. Білім алып кәсіп иесі болу үшін іскерлік қажет. Іскерлік – оқу, білім, кәсіп, тәжірибе, ізденушілік, өзіндік жұмыс, іс-шаралар, дағдыдан туындайды. Іскер болу үшін іс-әрекетті меңгеру қажет. Іс-әрекет әрекеттен, операция, қимыл-қозғалыстан тұрады. Барлық үрдіс байланыса орындалғаннан соң нәтиже көрсеткіші пайда болады. Қазіргі жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден-бір шарты – оқу орындарындағы білім беру процесіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу екендігі сөзсіз түсінікті. Сондықтан ғылыми-техникалық прогрестен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды оқу үдерісінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу – әрбір оқытушының міндеті болып табылады.

Қазіргі жаһандануға байланысты еліміздің білім беру жүйесіндегі басты мәселенің бірі – инновацияландыру, ал оқыту процесінде технологияларды пайдалану.

Білім беру үдерісінде инновациялық технологияларды пайдалану заман талабы атты баяндама арқылы оқытушылар үшін технологияның тиімді жақтарын, студенттеріміздің теориялық білімін қалыптастыру және практикалық мақсатта іске асыру жолдарын іздестіру, интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқыту үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Инновациялық технологиялар шығармашылық қабілеттерін арттыруға, белсенділік-сенімділік сапаларын диагностикалық әдіс-тәсілдермен анықтауға, сабақта, сабақтан тыс уақытта өз ойын еркін жеткізе білуге үйретуге, қоғамда болып жатқан оқиғаларға қатысты көзқарастарының болуына өз үлесін қосады.

Оқытушылар үшін білім сапасын арттырудағы инновациялық технологияларды пайдаланудың тиімді жақтары:

- колледжде оқытушы мен студенттің бірлесе жұмыс жасауына жағдай туғызады;
- студенттердің білім алуын, дамуын мақсатты түрде ұйымдастыра білу;
- білім мен білігіне сай келетін бағытты таңдап алуға мүмкіндік береді;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, дамыту;
- колледж студенттерінің танымдық процестерін арттыру;

Оқу процесіндегі инновациялық модельдің құрылымын былай көрсетуге болады:

- жалпы инноватикадағы инновациялық процесс идеялары;

- педагогикалық инноватиканың пайда болуы, таралуы, педагогикалық жаңалықтарды меңгеру;

- оқу процесі кезінде теориялық талдау жасау немесе іс - әрекет ретінде.

Инновациялық процесс оқу аймағында теориялық модельдің суреттелуі.

Инноватиканың басталуы: инновациялық процесс – инновациялық іс-әрекет – инновациялық потенциал – инновациялық процестерді басқару.

Жаңалық ғылыми – зерттеу құралы болып көріну үшін, олар ұйымдасқан, көпшілік қолдану, қарама – қайшылық болып қоғам өміріне өзінің қажеттілігін көрсету.

Инновацияда, жаңалық енгізу, новация бір – бірімен тікелей пән ретінде байланысты. Инновациялық процесс түсінігі, ол барлық динамикалық процестерді қамтып, жаңалық аймағында процесуалдық аспектілер, барлық жаңалықтардың өзгеруіне байланысты.

Инноватика үш ғылыми пәннен тұрады: социология, психология және басқару теориясы. Жалпы инноватика инновациялық процеске белгілі бір бағытта жаңалықтардың ашылуын тексеру ғана емес, сонымен қатар кеңейтілуі және бағыт пайда болады, яғни спецификалық элеуметтік бағытта болуы

Инновациялық процесті болжау барысында қолданылатын инновациялық іс-әрекеттер тереңдетіліп, кеңейтіледі. Сонымен қатар, оқыту мен тәрбиелеу қорытындылары талданады. Алдыңғы қатарлы озық тәжірибені ғылыми талдау негізінде оқып үйренуге, қазіргі кезеңдегі педагогикалық зерттеулер жетістіктерімен танысуға болады. Жаңа педагогикалық технологиялармен инновациялық іс-әрекеттің негізгі заңдылықтары мен қағидаларын дұрыс қолдана білуге, шығармашылық ойлауға, кәсіби педагогикалық іс-әрекеттің құндылық

қарым-қатынасын қалыптастыруға, ұстаз шеберлігіне жету жолдары мен шараларын жете түсінуге үйренеді. Сонымен қатар алдыңғы қатарлы озық тәжірибелер жөніндегі ағымдағы газет-журнал материалдар арқылы танысып педагогтар – новатордың әдістемелерін ғылыми тұрғыдан талдай білуге, инновациялық іс-әрекет ерекшеліктерін айқындап, өз беттерімен сурет, кесте құруға, хабарлама, реферат, аннотация, рецензия жазып, оқу-тәрбие қызметіне педагогикалық талдау жасауға үйренулері қажет. Оқытудың жанашыл әдістері мен тәсілдерін сөз еткенде, оқылып отырған материалдың ерекшелігі мен құрамының нақты ерекшелігіне сәйкес әдістемелік құралдарды шығармашылықпен пайдалану қажет екеніне назар аударту көзделді. Сонымен қатар, оқытудың инновациялық жүйесі білім, оқыту процесінде жаңа технологияларды пайдалана білу іскерлігі қалыптасу керек.

Қазіргі кездегі шапшаң жүріп жатқан жаһандану үрдісі әлемдік бәсекелестікті күшейте түсуде. Елбасы Н.Ә.Назарбаев Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы атты жолдауында: «Білім беру реформасы-Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдарының бірі» деп атап көрсетті. ХХІ ғасыр- бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Бүгінгі білім мазмұны мұғалім мен білім алушының арасындағы байланысты субъективті деңгейде көтерудегі демократиялық бастамалардың барлығы мұғалімдер арқылы жүзеге асырылады. Бүгінгі оқытушы тек пән мұғалімі ретінде қабылдау олқылық көрсетеді. Оқытушы қоғам айнасы.

Білімділік аспект: білім алушылардың оқу материалын қабылдауы, нысандардың байланысы мен қарым-қатынасын зерделеу.

Дамытушылық аспект: білім алушылардың танымдық қызығушылығын, жүйелеу, сараптау, салыстыру дағдыларын дамыту, білім алушылардың шығармашылық іс-әрекетін арттыру.

Тәрбиелік аспект: ғылыми көзқарастарын тәрбиелеу, өздігінен және топпен жұмыс істеуге дағдыландыру, жолдастық сезімге, өзара көмек беруге тәрбиелеу.

Қазіргі кезеңде республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Білім беру саласында оқытудың жаңа педагогикалық технологияларын практикада меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Ал, жаңа технологияны меңгеру оқытушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, білімгер тұлғасын дамытып, оқу тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. «Алдына ұлы мақсат қойсаң ұлылыққа жетесің» деп данышпан ақындарымыз айтпақшы, барлығымыз бірге күш жұмсап, ел ертеңіне сеніммен қарасақ ғана алдымызда тұрған көптеген қиыншылықтардан қиналмай өтеміз деген ойдамын. Әрбір ұстаз өз Отанын шексіз сүйетін, білімді, іскер адамгершілігі мол, парасатты, мәдениетті жан-жақты жетілген ұрпақ дайындауға міндетті. Сабақта түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану, білім алушының жеке басын құрметтей отырып, білім беру-қазіргі оқытудың негізгі талабы, өйткені білім алушылардың бәрінің ойлау қабілеті бірдей емес.

Сондықтан бұл мәселеге психологиялық тұрғыдан қарап, педагогикалық әрекет, әдістемелік шеберлікпен келу керек.

Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсыновтың «Ұстаз үздіксіз ізденген де ғана, шәкірт жанына нұр құя алады», — деген сөзі ізденімпаз, жаңаша ұстаздарға арналғандай. Мұны әрбір мұғалім жадында сақтауы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2030» Жолдау.
2. Қазақстан Республикасының Білім Заңы .
3. Ұ.Мырзагелдиева. Жаңа технологияларды пайдалану жолдары. //Білім. Алматы, № 11, 2012ж.,
4. А.Дәулетиярқызы. Оқытудың әлемдік деңгейдегі инновациялық әдіс-тәсілдері. Алматы, 2013ж.,
5. Ж.Садуова Инновациялқ технологияларды білім беруде қолдану. //Білім. Алматы, № 5, 2006ж.,
6. Г.Такишева. Модулдік оқыту технологиясын пайдаланудың тиімділігі, //Білім. Алматы, №4,2009ж.,

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УМЕНИЙ СТУДЕНТОВ

Беляева Л.В.

кандидат филологических наук, доцент,

Актюбинский региональный государственный университет им.К.Жубанова

Казахстан, г.Актобе, belyaeva_1956@mail.ru

Кілт сөздер: элективтік курс, семантика және сөздің поэтикасы, көркем мәтін, сөздік және орыс тілі стилистикасы, кәсіби дағдылар.

Түйіндеме: мақала бүгінгі филологтардың кәсіби дағдыларын қалыптастырудың өзекті мәселесіне арналған. Бұл мәселені шешуде автор «Семантика және көркем мәтіндегі сөздің поэтикасы» элективті курсының ұйымдастыру тәжірибесіне сүйенеді.

Key words: elective course, semantics and poetics of the word, artistic text, vocabulary and stylistics of the Russian language, professional skills.

Summary: The article is devoted to the actual problem of the formation of professional skills of philological students today. In solving this problem, the author relies on the experience of organizing the elective course “Semantics and poetics of a word in an artistic text”

В решении поставленной проблемы мы опираемся на опыт организации элективного курса «Семантика и поэтика слова в художественном тексте» на филологическом факультете. Содержание курса соответствует современным тенденциям развития лингвистической науки, позволяет реализовать межпредметные связи лингвистики с дисциплинами гуманитарного, общественного, психолого-педагогического цикла, а проблематика отвечает требованиям школьной реформы, предполагает практическое использование материалов в учебной и внеклассной работе по русскому языку. Теоретический и практический материал курса дает возможность развивать интерес к дисциплинам лингвистического цикла и творческие способности студентов, самостоятельность мышления и профессиональные умения.

Иллюстрацией служат художественные тексты, что обусловлено особенностями подготовки учителя филологического профиля. Практика предусматривает углубленное освещение ряда тем, соотносимых со школьной программой по русскому языку (это вопросы лексической семантики, системности словаря, лингвистического анализа слова в художественном тексте, общей и частной стилистики, функциональных потенциалов лексических единиц). При этом профессионализация понимается не только как выход на проблематику и материалы школьной программы и учебника, но и как возможность сформировать профессиональную платформу, угол зрения, которые и обеспечивали бы конкретное решение частных вопросов педагогической практики.

В содержании курса отражены актуальные проблемы лексикологии и стилистики русского языка. В нем рассматриваются вопросы лексического значения слова и его структуры, а затем на материале речевых преобразований анализируются пути формирования окказиональных значений в художественных текстах Ф.М.Достоевского. Этот материал является эффективным для подготовки специалистов-филологов, вся деятельность которых связана со словом.

Курс вооружает студентов не только теоретическим, но и практическим материалом, демонстрирующим методы семного и контекстуального анализа, которые необходимы для формирования представления о системном характере словарного состава и для навыков полноценного анализа текста.

Он помогает студентам теоретически осмыслить содержание школьных учебников и пособий, в которых очень скупое, поверхностное и порой непоследовательно рассматривается лексика современного русского языка.

Первые занятия курса посвящены анализу основных теоретических вопросов: лексическое значение слова и его структура; соотношение понятий «лексическое значение слова» и «семантическая структура»; методика компонентного и контекстуального анализа;

соотношение понятий «узуальное» и «окказиональное»; сущность термина «окказионализм», виды окказионализмов.

При проведении занятий используются те методы и приемы, которые способствуют активизации мыслительной и речевой деятельности студентов (сравнение, обобщение, классификация, анализ, синтез, доказательство и др.) и направлены на формирование их профессиональных интересов и умений.

Так, на первом занятии, где рассматривается вопрос о лексическом значении слова, студентам предлагается несколько определений этого понятия.

Студенты анализируют эти определения, а затем формулируют рабочее определение: лексическое значение – это внутреннее содержание слова, соотнесенное с действительностью (как реальной, так и воображаемой), оформленное по законам грамматики, являющееся элементом лексико-семантической системы данного языка.

Данный прием, безусловно, способствует творческому осмыслению сложного понятия. Однако еще больший эффект производит речевой образ: слово сравнивается с арбузом, при этом его корка подобна внешней материальной оболочке слова, а мякоть – внутреннему содержанию.

Речевые образы, связанные с освещением различных языковых категорий, строятся на их сравнении с явлениями действительности мира (нередко специфически материальными). Данный прием связан с включением в процесс обучения эмоционального фактора, поскольку эмоциональное помогает рациональному – захватывает, увлекает. Большую роль в этом плане играет использование различных занимательных ситуаций, сравнение языковых явлений с фактами действительности, речевая экспрессия.

На следующих занятиях рассматривается вопрос о структуре лексического значения.

Лексическое значение имеет интенциональное предметно-понятийное ядро и периферию, которая выражается импликационными семами, сильновероятностными и слабовероятностными. В структуре лексического значения слова выделяем предметно-понятийное содержание и коннотативное (с компонентами эмоционально-оценочным, эмоционально-экспрессивным, стилистическим и эстетическим). Основу лексического значения составляет его предметная соотнесенность – способность слова использоваться для обозначения предметов или явлений объективной действительности, а также предметов или явлений, являющихся предметом мысли и мыслимых как существующие. Предметно-понятийное содержание – это основной макрокомпонент лексического значения слова, отражающий через его денотативно-сигнификативную соотнесенность внеязыковую действительность, объектную или субъектную. Периферийные семы могут быть коннотативными, то есть передавать дополнительную информацию: оценочную, эмоциональную, экспрессивную, функционально-стилистическую и эстетическую. Коннотативность рассматривается как определенная классифицирующая характеристика периферийных компонентов значения слов.

Следующие занятия посвящены анализу вопросов о видах коннотативных значений, о соотношении узуального и окказионального, а также о сущности термина «окказионализм» и видах окказионализмов.

На всех занятиях используется метод проблемного обучения. Так, студентам предлагается проанализировать определения понятия «стилистическая окраска», данные О.С.Ахматовой, Л.Г.Барласом, М.Н.Кожинной, Т.Г.Винокур, ответив на следующие вопросы: одно или два лингвистических понятия скрываются за термином «стилистическая окраска»; каково соотношение между терминами «стилистическая окраска», «стилистическое значение», «коннотация»; какое определение стилистической окраски слова представляется вам наиболее строгим и почему.

В вузе будущий учитель русского языка и литературы должен получить глубокие и разносторонние знания, необходимые для того, чтобы он мог научить детей не только свободно владеть языком практически, но и объяснять языковые явления. Осуществлению этой задачи во многом способствует следующий комплекс занятий курса, который имеет

практическое направление, построен на материалах художественных текстов Ф.И.Достоевского, реализует межпредметные связи в профессиональной подготовке учителя филологического профиля. Формирование у студентов навыков комплексного лингвистического анализа приобретает особую значимость в перспективе гуманитаризации высшего образования.

Вот пример такого анализа, при котором слово рассматривается комплексно: как единица языковой системы и как функционирующая единица художественного текста; с точки зрения словообразования, семасиологии, синхронной и диахронной лексикологии, поэтики и стилистики.

При этом используется ряд методов: словообразовательный анализ и литературоведческий, метод комплексного и контекстуального анализа. Покажем это на конкретных примерах.

Окказионализм «куриность» Достоевский употребляет в рассказе «Вечный муж». В устах героя появляется это необычное слово, метко характеризующее низкие души обывателей: «Да и к чему бежать, продолжал он философствовать с горя, - здесь так пыльно, так душно, в этом доме все так запачкано; в этих присутствиях, по которым я слоняюсь, между всеми этими деловыми людьми - столько самой мышшиной суеты, столько самой толкучей заботы; во всем этом народе, оставшемся в городе, на всех этих лицах, мелькающих с утра до вечера, - так наивно и откровенно рассказано все их себялюбие, все их простодушное нахальство, вся трусливость их душонок, вся куриность их сердчишек, что право, тут рай ипохондрику, самым серьезным образом говоря!» [1, с. 10].

Окказиональное существительное «куриность» образовано по продуктивному типу: основа прилагательного куриный + суффикс -ость = существительное, обозначающее отвлеченный признак [2, т.1, с. 177], а так как прилагательное образовано по продуктивному типу: основа существительного кур- + суффикс -ин- = прилагательное со значением «свойственный тому, что названо мотивирующим словом», то словообразовательное значение окказионального существительного «куриность» - признак, свойственный курам.

Уже к концу XVIII в. суффикс -ость обладал почти всеми словообразовательными связями, известными современному языку. В «Русской грамматике» в числе мотивирующих существительных с суффиксом -ость отмечаются прилагательные с суффиксом -ин-. В качестве примера приводится существительное звериность [2, т.1, с. 178]. Но это одно из многих прилагательных с суффиксом -ин-, которое стало мотивирующей основой существительных с суффиксом -ость. В XIX в. ограничения формальных связей суффикса -ость с основами прилагательных были очень незначительны. Основное требование заключалось в том, что прилагательные, основы которых являлись мотивирующими, были качественными или окачественными. В данном случае слово куриный, несомненно, узуально окачественное, несмотря на то, что словари XIX в. не фиксируют его качественное значение. Так, в Словаре 1847 дается следующая дефиниция к прилагательному куриный: 1. надлежащий, свойственный курам; 2. Сваренный с курицей; в Словаре Даля - к курам относящийся.

В XIX в. шел интенсивный процесс развития в притяжательных прилагательных качественно-характеристических значений («такой, как у...», «подобный кому-нибудь») [3, с.337]. В окказиональное слово мотивирующая основа входит в своем качественно-характеристическом значении, однако в данном образовании в сочетании с суффиксом -ость изначальная притяжательность прилагательного мотивирующей основы актуализируется, что создает окказиональность формы, которая усиливается чрезвычайно незначительным числом общеупотребительных существительных этого типа.

Окказиональность формы поддерживается окказиональными ядерными и сильновероятностными периферийными семами, возникающими на фоне парадигматического и синтагматического контекста.

В контексте новое слово выступает в ряду оценочных слов: суета, трусливость. В Словаре Даля эти канонические слова имеют следующие дефиниции: суета-суетность,

суетство, тщета, пустота или ничтожность, бесполезность помыслов, стремлений и дел людских: все мирское, земное, временное, скудельное, ничтожное, сравнительно с вечным, загробным: все вздорное или противное вечному благу или качество по прилагательному трусливый - робкий, боязливый человек и животное.

Общие семы этих слов входят в метафорическое значение существительного «куриность». Новое слово через контекст и метафорический перенос сосредоточивает в себе почти все семы структуры значений этих оценочных слов, что актуализируется структурой макроконтраста, представляющего собой фрагмент в форме абзаца, сформированный единой темой - размышлением Вельчанинова о свойстве душ петербургских обывателей.

Семы суета, суетность актуализируются синтагматическим контекстом: «между всеми этими деловыми людьми... столько самой толкучей заботы... на всех этих лицах, мелькающих с утра до вечера...». Сема ничтожности актуализируется, во-первых, определением мышьяка к слову суета, во-вторых, суффиксами субъективной презрительно-уничижительной оценки в составе существительных душонок и сердчишек, по отношению к которым контекстуальные синонимы – каноническое слово трусливость и окказиональное куриность являются художественными эпитетами.

Таким образом, формирование профессиональных умений студентов осуществляется в двух основных направлениях: развитие творческих способностей, самостоятельности будущих учителей русского языка и литературы в освоении теоретических вопросов лексикологии и стилистики; формирование умения проводить лингвистический анализ текста.

Анализируя на занятиях курса такого рода материал, студенты убеждаются в необходимости тщательного рассмотрения существующих в лингвистике определений того или иного понятия, учатся самостоятельно формулировать рабочее. При этом будущие словесники овладевают профессиональным умением проводить словообразовательный и контекстуальный анализ окказионализма, что необходимо уметь делать любому учителю, который хочет привить ученикам интерес к глубокому постижению художественных произведений, включенных в школьную программу по литературе.

Использованная литература:

1. Достоевский Ф.М. Полное собрание сочинений в 30-ти томах.- Л.:Наука, Ленинградское отделение, 1972-1980.-Т. 1-21.
2. Русская грамматика.-Т. 1/ Редколл.: Н.Ю.Шведова и др.- М.: Наука, 1980.- 783с.
3. Земская Е.А. Основные традиции развития словообразования в XIX веке. //Изменения в словообразовании и формах существительного и прилагательного в русском литературном языке XIX века. Очерки по исторической грамматике русского литературного языка XIX века. /Под ред. В.В.Виноградова, Н.Ю.Шведовой.- М.: Наука, 1964. С.7-9.

FORMATION OF PROFESSIONALLY SIGNIFICANT QUALITIES OF FUTURE SPECIALISTS IN THE PROCESS OF TRAINING AT THE COLLEGE

Kaumbayeva Zh.O.,
Ran Shynar Alibekkyzy
undergraduates of 2 course, Aktobe regional state
University named after K. Zhubanov.
Kazakhstan, Aktobe. Ran.shynar95@mail.ru

Кілт сөздер: білім беру жүйесі, бейімделу, кәсіби даярлық, маман, кәсіби біліктілік.

Түйіндемe: бұл мақалада колледждің білім беру жүйесінде болашақ мамандардың кәсіптік маңызды сапаларын қалыптастыру процесі қарастырылады. Колледж болашақ мамандарының кәсіптік-маңызды сапаларын қалыптастыруда ұйымдастырушылық педагогикалық шарттардың орындалуы ұсынылған.

Ключевые слова: система образования, адаптация, специалист, формирование.

Аннотация: в данной статье рассматривается процесс формирования профессионально - значимых качеств будущих специалистов в процессе подготовки в колледже. Приводится характеристика этапов организационно-педагогических условий формирования профессионально - значимых качеств будущих специалистов в процессе подготовки в колледже.

The sphere of professional education is in constant development, reacting to changes in the economy and society, adapting to their changing needs, as in the conditions of replacement of traditional technologies with fundamentally new and qualitatively new requirements for the level of training of future specialists. Specialists who combine professional training, creative attitude to work, moral responsibility to the society for its results, ready for independent activities for the collection, processing, analysis of information, able to make decisions and bring them to execution can serve expensive equipment, automation tools, introduce intelligent new equipment and technologies.

Various changes taking place in connection with the growth of competition and market relations in the Republic of Kazakhstan, change the requirements for the education system. The main directions of development of our state are described in detail in the content of the Strategy "Kazakhstan-2030". One of the urgent problems of today is the need for specialists with knowledge, healthy, high human qualities for the implementation of the strategy.

During the implementation of these areas, President Nursultan Nazarbayev stressed that "the priority of Kazakhstan is the quality of people, human resources ... We must develop our invaluable capital and create new and civilized conditions for this development." Currently, education is one of the most pressing problems of the world community and is directly related to the quality of education of civilization [1, p. 6].

The state program "Education" provides for the training of qualified specialists through the introduction of new information technologies in the process of training and education [2, p. 8].

Professionally important qualities of the future specialist are those of his individual characteristics that contribute to the formation of a person's positive attitude to his profession and the people with whom he works, the desire for personal growth, professional improvement.

The term "Professionally significant qualities" is interpreted ambiguously in the scientific literature. Since the success of a specialist is determined not only by the level of professional knowledge, skills and abilities, but also by the degree of formation of his professional and personal qualities, they are called those qualities of a person that "are designed to ensure its successful labor start and high performance" [3, p.11].

Professional training of a specialist today includes not only a set of knowledge and skills in academic disciplines, but also professional competence, including the personal qualities of the future specialist. The specialist should have the ability to design and plan their professional activities based on modern achievements of science, technology and innovative practice. We are talking about the special educational results of the system of secondary vocational education – professional competencies.

The professional competences offered By E. F. Zeer include socially significant qualities, abilities, attitudes, knowledge and skills. Professional competence of an individual actually determines his / her destiny, the possibility of active inclusion in the new system of social relations and values in accordance with modern requirements.

According to E. p. Ilyin, professionally significant qualities are functional qualities and personal features of a person, which contribute to the successful implementation of professional activities.

The development of professionally significant qualities of the future specialist will allow him to succeed in his professional activity in the future, to be in demand in the labor market, to be ready for self-realization, self-determination and self-development.

Under professional self-determination, E. F. Zeer understands the active and long-term process of choosing a profession, internal psychological grounds and the result of this process. The content of professional self-determination is awareness of the world of professions, ways of their choice, ways of mastering professions, self-analysis and self-assessment.

Professionally significant qualities characterize a specialist as a professional both in terms of intellectual and socially conscious and practical readiness for competently built professional activity on the basis of realization of personal and creative potential.

From The point of view of the EF Zeer , the core of professional development is the

development of the individual in the process of professional training, the development of the profession and the performance of professional Activities.

Professional formation of the future specialist is a step-by-step, dynamic and controlled process of entering the profession, during which there is a qualitative transformation of the individual, leading to the development and change of personal and professional qualities, to the formation of a positive attitude to the profession.

Professionally significant qualities are formed during the educational process under the influence of external conditions that can accelerate this process and make it more successful. Regardless of the specialization and nature of future professional activity, any beginner should have fundamental knowledge, professional skills and abilities. Important is the experience of creative, research and independent activities, allowing the future specialist to determine their position on a particular professional issue, problem. The question of formation of professional qualities of graduates associated with the modern stage of scientific and technological progress is one of the most important in the system of vocational education. In recent years, the requirements for the training of mid-level specialists due to the development of new technologies, industries, new economic conditions have increased. In this regard, special attention is paid to the competence-based approach to the training of specialists which is based on the ability of the future specialist to display professionally significant qualities of middle managers-College students is one of the most urgent problems of the education system [4, p.16].

Professional education in colleges imposes new requirements to the quality of training of future specialists, defining them at the level of formation of General professional competence of professionally significant qualities. Analysis of the quality of training of future specialists, indicates that College graduates are not always able to transfer practical activities and use it to gain knowledge and skills. The increased demands of the market are a reflection of the changes taking place in the public consciousness and professional education. The high degree of influence of professionally significant qualities of future specialists on the effectiveness of professional activities sets the task to change the methodology of teaching professional disciplines and professional modules. This led to the creation of a practice-oriented environment and conditions for improving the efficiency of professional development of College students in the direction of the educational process on the formation of professionally significant qualities of future professionals through practice-oriented tasks.

In our research, we relied on the works of scientists dealing with the problems of formation of professionally significant qualities: S. Y. Batyshev, A. A. Derkach, E. A. Klimov, N. In. Kuzmin, V. L., Marichal, K. K. Platonov, V. D. Shadrikov and others.

The level of training of future specialists of various industries is determined by the conditions of training in educational institutions of vocational education in the implementation of the goals of socio-economic development of Kazakhstan. Comprehensive training is now provided through the development of their social, professional and self-employed skills. The reason is that the development of the social sphere requires future specialists to fulfill the following conditions:

- system thinking;
- legal information culture;
- business culture;
- selfknowledge;
- analysis of knowledge about their activities;
- new knowledge;
- development of nanotechnology;
- making the right decision in some production conditions;
to compete with the competition and standard of living;
- responsibility for each undertaking;
- adoption of results-oriented actions.

In this regard, our programs are standard working programs on the basis of state educational standards for special disciplines, prepared on the basis of training, work programs,

thematic - calendar plans, educational-methodical complexes, electronic textbooks, new information technologies, reference scheme. Critical thinking, methods of reflection. All this is based on the fact that the specialized model is focused on the need for a market economy. This is due to the fact that in recent years, the shift of the competence model of the competence model in the field of education is often considered, that is, the employer is more interested in competence than in the legal, information and social sphere. However, in case of additional competence, the model of the specialist will be consistent and qualitative. In this regard, if we consider that the specialists are divided into basic, General professional and special competence:

Core competency-regardless of industry specifications, should be found in all professionals as competency is the core of professional qualifications including:

- (a) information
- b) communicative;
- c) social

General professional competence is provided in accordance with the professional content of each specialist in the field.

The purpose of educational technologies is to help students develop self-employment skills by creating productive situations, as well as to help them develop as competent professionals with the aim of "learning the technology of development of students" in order to prepare competent professionals [5, p. 14].

The teacher can use information, communication, social and legal competencies for the use of information technologies (multimedia, smartmedia, e-mail, Internet), as well as to establish communication between the student and the teacher, understanding each other, group work, making organizational management decisions. their abilities, the importance of social services and their commitment to social issues.

It is important to remember that competence is the main quality of training. It is important to remember that this is a time of great responsibility for political, economic, cultural and the social life of our country should become its own masterpiece, competitive, widespread and well-trained specialist.

To identify professionally important qualities of the future specialist, a sufficiently large number of studies have been carried out (I. B. Budik, E. A. Klimov, N. N. Savushkin, I. Sharshov, V. I. Shchegol and others)

Based on the analysis of these studies, as well as taking into account the requirements of the State standard, we have identified the following professionally important qualities that are of leading importance for the success of future professionals: demanding; organizational ability; love for children; self-criticism; the presence of creative initiative; enthusiasm for business; concentration; integrity; consistency; discipline; determination; consistency in their work; observation; purposefulness; logical thinking; the ability to become a student's point of view; diligence; a clear expressive speech. In this paper, we have attempted to investigate the question of how the quality of commitment, discipline, and initiative of students in the process of their education in College.

References:

1. Development strategy " Kazakhstan 2030»
2. Law of the Republic of Kazakhstan "on education". Almaty, 2008.
3. Krylova N. The Formation of the culture of the future specialist: Method. benefit. M.: Higher. SHK., 1990.
4. Korneev V. Competence approach in vocational education // Professional education. Capital. - 2008. - № 11. — Pp. 33-34. 3. Aseev V. G.
5. Motivation of behavior and personality formation. - M., 2006.
6. Pistunov N. H. Formation of professionally important qualities in students of pedagogical colleges // Young scientist. - 2012.

IMPROVEMENT OF TEACHING METHODS AT THE LESSONS OF RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

T.A.Sadretdinova
Master of Humanitarian Sciences
Republic of Kazakhstan, Aktobe
K.Zhubanov Aktobe Regional State University
tan220584@mail.ru

Кілт сөздер: Аралас оқыту, үлгі, «ротация», орыс тілі.

Түйіндеме: Мақала орыс тілін шет тілі ретінде аралас оқытуды қолдануға арналған. Аралас оқыту үлгісі «Индивидуальная ротация» ерекшеліктерінің сипаттамасы және практикалық сабақ үлгісінің мысалы берілген.

Ключевые слова. Смешанное обучение, модель, «ротация», русский язык.

Резюме. В статье рассматриваются вопросы использования технологии смешанного обучения. Представлены особенности «индивидуальной ротации» и приведен практический пример её применения.

The introduction of new technologies in the educational process involves the change of teaching methods. The use of Internet resources and new innovative approaches in the classroom becomes relevant. Therefore, the use of various models of blended learning is effective in recent years. For example, in the classroom in Russian as a foreign language it is advisable to use a model of blended learning – “Change of working areas”

The lesson suggests the routes of studying the topic, depending on the degree of preparedness of students:

1 route (high level of training): zone of work in the group, zone of work online, zone of work with the teacher. Students of this route have a good knowledge base for learning new vocabulary.

2 route (medium level of training): zone of work with the teacher, zone of work in group, zone of work online. Students of the proposed route have gaps in the field of Russian as a foreign language.

3 route (low level of training): online work area, work area with a teacher, work area in a group. Students of this route may experience difficulties in learning new vocabulary.

Considering the experience of conducting practical classes in Russian as a foreign language, we propose the stages of work be divided into 2 parts: preparatory work and classes in working groups:

stage 1 - preparatory:

- the division of the audience into the work areas;
- acquaintance with the rules of work in the working areas;
- separation of job material for different work areas..

stage 2– activities in work areas:

zone of work with the teacher

- record new words and explanation their meanings;
- work on the text;
- performance of tasks using the new vocabulary.

zone of work online

- watching the video on the link offered by the teacher;
- selection and recording of the fragment keywords;
- performance of tasks on the viewed video.

zone of work in group

- work with video;
- performance of tasks on the viewed video.

stage 3 - summing up lessons.

We propose to use video work as the basis of lessons in two work areas. However, the video format in zones is different. In the online work area, a video with a story about Kazakh national decorations is offered for analysis. In turn, for the work area in the group, the video fragment was picked up without sound, which requires good language training from students.

Stage 1 - preparatory

Work at this stage is carried out by the teacher in the same way as in the previous lesson in the model "Change of working zones".

stage 1 – activity in work areas

Zone of work with the teacher

1 Writing new words and explanation their meanings.

The teacher offers students to work with new words and phrases that will later be found in the text. Such work will help students to remove the lexical barrier when learning a new text. Further in the text these words will be highlighted in bold.

We propose to highlight the following words: **customs** - the order of behavior of the nation; **ceremonies** - actions with symbolic meanings; **charms** - protective items; **takia**-hats; **headboard** - bedside where the head is put; **evil eye** - bad eyes; **tumary** - a subject that protects a person; **bylezyk** - bracelet; **rings** - a ring with a precious stone; **black envy** - bad wishes.

2 Work on the text "History of jewelry"

Students to read and learn new words are invited to text about the history of women's Kazakh jewelry.

*Kazakh national jewelry is not just jewelry. It is a part of a long-term national culture and history of the Kazakh people. The main direction of the Kazakh jewelry art is women's jewelry. Their popularity is associated with national **customs and rites**. From birth to death, Kazakh women wore various types of jewelry. The first jewelry in the form of various **amulets** was put on the girl in infancy; they were tied up to the leg or hand of a child, sewn on a hat (**takia**) or hung over **the headboard**.*

*Little girls already wore their first jewelry: earrings and bracelets. To protect their child from the **evil eye**, from disease, in order for the child to survive - the Kazakhs turned to the help of **amulets (tumar)**. **Growing up, the girls put on more elegant and sophisticated jewelry**. In wealthy families, daughters possessed sets of silver, the weight of which was more than 3 kilograms. Kazakh women decorated their hands with bracelets (**bylezyk**), sometimes bracelets and **rings** almost completely covered the hands of the girl. Traditional Kazakh jewelry was made of silver and gold. The jewelers-masters used gems and precious stones in their work. The stones were supposed to protect their owner from disease, evil, misfortune, and **black envy**.*

3 Performing tasks using the new vocabulary

Write questions to sentences with highlighted words in the text.

What is the reason for the popularity of Kazakh women's jewelry?

What looked like the first decorations of girls in infancy?

Where were the charms fastened?

What amulets were used for?

What Kazakhs decorated their hands?

What do stones in jewelry protect from?

Make a plan of the text.

Recite the text, following the points of the plan.

Zone of work online

1 Watching the video on the link offered by the teacher;

Students are invited to watch the video online by reference <https://www.youtube.com/watch?v=grrECvIAk1Y>. The report is devoted to the description of the main Kazakh jewelry.

2 Selection and writing snippet keywords

When watching a video, students meet new words, so there is a need for a detailed consideration of the new vocabulary.

3 Performing tasks on the viewed video

Insert the appropriate word in the form. Use the words for reference.

- 1 Jewelry was an integral ... national costume.
- 2 Kazakh masters created real...
- 3 Kazakh jewelry art was born...
- 4 A special place is occupied by...
- 5 The very first decorations of the girl were...
- 6 ... were annular, pivotal, with various suspensions.
- 7 Jewelry ... was massive.
- 8 Elongated graceful ornaments with an abundance of pendants are characteristic of...
- 9 In ... there are decorations with carnelian.
- 10 Modest décor is distinguished by decorations...
- 11 In the work of making jewelry you need to invest...

Words for reference: *Soul, Northern Kazakhstan, part, Southern Kazakhstan, works of art, ring, Eastern Kazakhstan, earrings, deep antiquity, Western Kazakhstan, Earrings.*

Make a dialogue on the storyline.

Use the following questions in the dialogue:

- *When did the Kazakh national jewelry art originate?*
- *What do jewelers use in their work?*
- *What can Kazakh jewelry tell?*
- *What are the first decorations of a girl?*
- *What kind of women's earrings?*
- *What do the jewelry of Western Kazakhstan look like?*
- *What is characteristic of jewelry in South Kazakhstan?*
- *What distinguishes the decorations of Northern Kazakhstan?*
- *What does the carnelian symbolize?*
- *What are the features of jewelry in East Kazakhstan?*
- *What is needed when working on decorations?*

Zone of work in group

1 Work with video

For students on a new topic, a video was selected that they can meet by following the link on the official website. https://www.youtube.com/watch?v=OTH_uIMiBcQ. The proposed video is devoid of sound, but throughout the entire video, the basic concepts of Kazakh jewelry art are presented on the screen.

2 Performing tasks on the viewed video

Writing new words and explaining their meanings (amulet is an item that protects a person; jewelry art is the art of making jewelry made of precious metals; zergger is a jeweler; silver is a precious metal; earrings are ear decorations; bracelets are pendants for braids; ribbon of beads, sholpy - ringing decoration, baldak - cast ring, bilezik - bracelet, sakina - ring, zhuzik - ring, boytumar - tube for storing prayers, onirzhiiek - protected women during feeding)

The compilation of the story of the Kazakh national ornaments, using materials from the video.

stage 3 – summing up the lesson.

Work at today's lesson was carried out in the divided working zones on the theme “Kazakh national jewelry”. It is therefore necessary to provide the opportunity to speak to the representative of each group present their achievements.

It should be noted that such an alternation of activities in one lesson of Russian as a foreign language, allows students to arouse interest in the study of language material, as well as encourages the development of concentration skills in different educational situations.

References

1. N.V. Andreyeva Blended learning is “axe soup” [Electronic resource] / N. V. Andreeva. – 2015. – Access

mode: <https://newtonew.com/tech/blending-learning-sup-iz-topora>.

2. N.V.Belova, Technology of blended learning in lessons RFL / N. V. Belova, E. V. Rubleva // Russian language abroad. – 2013. – № 3. – P. 78-82.

3. M.L. Kondakova Blended learning : leading educational technologies of our time [Electronic resource] /M.L.Kondakova. –2008.-Access mode :<http://vestnikedu.ru/2013/05/smeshannoe-obuchenie-vedushhie-obrazovatelnyie-tehnologii-sovremennosti>.

О РОЛИ ПОНЯТИЯ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ И ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ЯВЛЕНИИ

Утельбаева Г.У.

к.п.н., доцент Актюбинского регионального
государственного университета им. К.Жубанова. gulzhan0402@mail.ru

Кілт сөздер: тіл, сөздер, түсінігі, нақты пән, қабылдау.

Түйіндеме: Психологиялық және лингвистикалық құбылыстар кешенінде ең маңызды буын ұғымдарды санаған жөн. Егер қабылдау түйсік негізінде пайда болса және бар болса, ал көріністер-қабылдау негізінде, онда ұғымдар пайда болады. Көрініс жеке, сол немесе өзге, нақты затты көрсетеді, ал ұғымдар объективті әлемді жалпылап көрсетеді.

Key words: language, words, concept, concrete object, perceptions.

Summary: The most important link in the complex of psychological and linguistic phenomena should be considered concepts. If perceptions arise and exist on the basis of sensations, and representations – on the basis of perceptions, then concepts arise and exist on the basis of representations. Representation reflects a single, one or another, a specific subject, and the concepts reflect the objective world in a generalized way.

Вопросы обучения усвоения категории числа относятся к кругу наиболее сложных и пока еще далеких от окончательного решения проблем.

Если язык и речь – самые общие и необходимые условия продуктивной психической деятельности, то слова – базовый инструмент человеческого сознания. Поэтому совершенно естественно, что среди появившейся в начале XXI века психолого-педагогической литературы особое место занимают труды по нейро-лингвистическому программированию (НЛП), которые содержат в себе систематическое описание основных речевых паттернов, применяющихся для создания новых убеждений и изменения уже существующих, подкрепляя это примерами из реальной практики и различными упражнениями для усвоения материала. В психологической литературе НЛП оценивается как эффективный метод развития коммуникативных способностей и гармонизации личности.

Речь – двусторонний процесс, представляющий собой неразрывное единство процесса восприятия и понимания, с одной стороны, и словесного выражения мыслей – с другой. В функционально-динамическом плане – это процессы аудирования и говорения. Говоря об упражнениях на развитие умения употреблять слова (категории числа) в устной речи, мы имеем в виду использование лексики не только при говорении, но и ее понимание в процессе слушания. Последнее обязательно присутствует при речевой деятельности и выполнение его предполагает наличие определенных, автоматизированных навыков. В этой области существует много экспериментально-психологических исследований как у нас, так и за рубежом. Представляют интерес, в частности, труды Б.Г. Ананьева, А.В. Брушлинского, П.Я. Гальперина, В.Н. Дружинина, Е.П. Ильина, Н.Р. Котик, З.И. Калмыковой, Ш.Лойшен, С.Д. Максименко, Л.М. Фридман.

Наиболее существенным звеном в комплексе психологических и лингвистических явлений следует считать *понятия*, потому что именно они отражают объективную действительность, выражаются в словах языка и являются элементами словесного мышления человека и, по данным современной психологии, являются высшей степенью отражения мира, необходимо связанной с чувственным опытом, как своим начальным источником. Поэтому понятия – это продукт неразрывного взаимодействия обеих сигнальных систем. Вся сложная психическая деятельность, включая и абстрактно-понятийное мышление, возникает, развивается и функционирует на основе элементарных ощущений. Всякое ощущение

представляет собой субъективное отражение какого-либо одного качества или свойства внешнего предмета (ощущение красного цвета, ощущение высоты определенного звука, ощущение холода, ощущение тяжести и т.п.). На основе комплекса ощущений, обусловленных воздействием на наши рецепторы всех основных качеств или свойств какого-либо определенного внешнего предмета, возникает целостный образ этого предмета. Субъективное отражение предмета – восприятие – не исчезает бесследно, так как нервное возбуждение оставляет след в коре мозга. По истечении более или менее значительного промежутка времени эти следы могут актуализироваться, и тогда может быть воспроизведен (снова восстановлен по памяти) субъективный образ предмета, закрепляемый и воспроизводимый нашей памятью, то есть представление. В основе всех этих психических процессов, характерных для так называемого чувственного познания действительности, лежит деятельность первой сигнальной системы. Если восприятия возникают и существуют на основе ощущений, а представления – на основе восприятий, то понятия возникают и существуют на основе представлений. Но процесс образования понятий оказывается значительно более сложным и качественно совершенно иным по сравнению с процессами образования восприятий и представлений. Представление отражает единичный, тот или иной, конкретный предмет, а понятия отражают объективный мир обобщенно. Если этих предметов много, то и представление их бывает сложным. Помимо *дерева* возможно представление *леса*. Наряду с представлением *книги* возможно представление *книжного стеллажа* или *библиотеки*. К тому же, помимо единичных, возможны и общие представления, которые отличаются от единичных представлений отсутствием многих сугубо индивидуальных признаков. Но во всех этих случаях представления носят конкретный, образный характер, что сближает их с соответствующими восприятиями. Обычно представления оказываются более бледными и более фрагментарными, чем образы восприятия. Однако они сходны с восприятиями в том, что отражают те же самые единичные и конкретные предметы. Понятия же, как было сказано выше, отражают действительность обобщенно. Понятие отражает не единичный предмет, а более или менее значительное количество их, но не в виде сложной суммы их, а в виде того общего, что имеется у всех этих предметов. Так как признаки, входящие в состав понятия, являются общими, то эти же признаки можно назвать и существенными, поскольку без них не существует ни один конкретный предмет. Отсюда следует, что понятие отражает *сущность* предметов. Представление какого-либо дерева отражает единичное, вот это, а не какое-либо другое дерево. Понятие же дерева отражает сущность, которая заключается в каждом конкретном дереве. Вот почему говорят, что понятия отражают действительность шире и глубже: шире, потому что ими охватываются все однородные предметы, а глубже, потому что они отражают не то, что бросается в глаза при восприятии и что сохраняется в представлении, а то, что бывает скрыто внутри конкретных предметов и что является не воспринимаемым и представляемым, а лишь умопостигаемым и понимаемым. По количеству признаков представление всегда богаче понятия, но понятие превосходит представление глубиной отражения.

Но для того чтобы в сознании человека образовалось то или иное понятие, необходимо слово. Воспринимая различные предметы и представляя их в дальнейшем, человек слышит в то же самое время, как люди называют все эти предметы одним и тем же словом. И человек начинает чувствовать и понимать, что, значит, у всех этих предметов наличествует что-то общее, и стремится охватить это общее путем осуществления сначала сравнительного анализа предметных признаков, а затем путем синтеза абстрагированных общих признаков. Понятие дерева образуется у человека потому, что вместе с восприятием и представлением различных деревьев он слышит слово «дерево», которым люди обозначают или называют каждое из всех деревьев. Усвоение этого слова и его правильное употребление в речи свидетельствует о том, что в сознании человека образовалось соответствующее понятие.

Надо, следовательно, говоря о слове и понятии, с одной стороны, признавать их

неразрывное *единство*, а с другой стороны, проводить между ними определенное *различие*, не допуская ни их отождествления, ни их смешения. Слово «дерево» есть лишь как бы внешняя (языковая) оболочка, в которой воплощается внутреннее, смысловое содержание в форме соответствующего понятия. Понятие *дерева* – это то, что мыслится нами тогда, когда мы воспринимаем или сами произносим слово «дерево». Есть, стало быть, слово «дерево» и есть понятие *дерева*. Слово выражает понятие, а понятие выражается словом. Думается, что не только имена существительные выражают понятия. Имена прилагательные, числительные, местоимения, а также союзы и предлоги также выражают соответствующие им понятия: *зеленый – зеленые; одно дерево – пять деревьев, его дерево – наши деревья*.

При усвоении слов того или иного языка всегда была актуальной проблема наглядности, основная задача которой – развивать мышление студентов на чувственно-наглядных впечатлениях, пробуждая у них аналитическую сторону их восприятия. Не отрицая определенной значимости средств зрительной наглядности, надо подчеркнуть особую роль слуховой наглядности, в процессе реализации которой создаются определенные образы – эталоны. Структура таких образов включает в себе три компонента: слуховой, артикуляционный и зрительный. Основным недостатком наглядного способа семантизации слов и является как раз то, что учащимся демонстрируется конкретный предмет, в то время как требуется образование обобщенного отражения действительности. Психологический анализ слова и его практического употребления в речи, о чем мы говорили выше, показывает, что смысловая сторона слова определяется не обозначаемым словом-предметом или его представлением, а выражаемым словом-понятием, и что при назывании словом какого-либо предмета всегда происходит мысленное включение этого предмета в объем того понятия, с которым непосредственно объединяется используемое слово. Ассоциативной связи слова с предметом тут совершенно недостаточно. Связь слов с предметом, конечно, имеется, но она оказывается не главной, не единственной и не непосредственной. Слово ассоциируется с предметом опосредствованно, то есть через то понятие, которое выражается словом и в объем которого включается называемый словом предмет или его представление. Демонстрируя предмет, мы поясняем лишь одно из возможных значений слова, тогда как слово приложимо ко многим предметам. Семантика слова в таком случае чрезвычайно суживается и не оказывается соответствующей действительности. Следовательно, при наглядной семантизации слова отсутствуют условия, необходимые для образования понятия. Конечно, проблема психологических основ усвоения лексики второго языка далеко не исчерпывается проблемой образования в сознании определенных понятий. Имеется множество и других методических вопросов, требующих своего психологического обоснования.

Список использованной литературы

1. Современный русский язык. / Н.С. Валгина, Д.Э. Розенталь, М.И. Фомина и др. – М.: Высшая школа, 1971. – 512 с.
 2. Дудников А.В. Современный русский язык. – М.: Высшая школа, 1990. – 424 с.
 3. Выготский Л.С. Психология. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008
 4. Подласый И.П. Педагогика. – Гуманит. издательский центр ВЛАДОС. Книга 1, 1999. – 576 с.
 5. Таубаева Ш.Т. Исследовательская культура учителя: от теории к практике. Монография. – Алматы: Гылым, 2001. – 350 с.
- Максименко С.Д. Общая психология. – М.: Рефл.-бук., К.: Воклер. 2000

ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ БЕЙНЕСІ

Адилышинова З.У.

п.ф.к., доцент

Қазақстан. Ақтөбе. Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
zina-0471@mail.ru

Ключевые слова: профессионализм, профессиональный имидж, педагогическая этика

Аннотация: в статье рассматривается комплексный анализ исследований известных ученых по

формированию имиджа учителя. Автор подчеркивает важность профессиональных качеств и профессионализма в формировании имиджа учителя.

Keywords: professionalism, professional image, pedagogical ethics

Summary: the article discusses a comprehensive analysis of studies of famous scientists on the formation of the image of a teacher. The author emphasizes the importance of professional qualities and professionalism in shaping the image of the teacher.

Білім беру саласындағы болып атқан өзгерістер педагогтың тұлғалық кәсібилігіне, ақпарат пен жеке мәдениетті дамытуға, шығармашылық ойлауға ғана емес, педагогтың өзін-өзі дамыту және өзін-өзі тәрбиелеу, зияткерлік бейнені қалыптастыру міндетін де жүктейді. Бүгінде қоғамда кәсіби қызметтің маңыздылығымен қоса, жоғары құндылықтардың бірі мұғалімнің өзіндік бейнесінің қалыптасуы 90-шы жылдардың ортасында бастап ғылыми тұрғыдан зерттеулер пайда бола бастады. Мысалы: имидждің қалыптасуының психологиялық аспектілері Р.Ф. Ромашкина, Е.В. Гришунина, П.С. Гуревич, В.М. Шепель; Болашақ мұғалімнің бейнесін М.А. Апраксин, Н. Тарасенков, В.В. Черепанова, В.Е. Емельянова басшы имиджі - Е. Андреева, С. Амантаева, А. Бирюкова және басқалар зерттеді

В.Г. Горчакова адамның имидждік мағынасын дамыту мақсаты - жеке тұлғаның бірігуін, адамнан (маскадан) жоғары адамға көшуіне, өзіндік шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік беретін саналы және бейсаналық, жеке және ұжымдық, сыртқы және ішкі соңғы синтезі деп анықтама береді

Имидж ағылшынның «image» сөзінен алынған, «образ», «түр», «келбет» сөздерінен шыққан, бұл нәрсенің, адамның эмоционалдық образын, мінез-құлқының көрінісі. Зерттеулер негізінде педагог имиджіне:

- сыртқы бейнесі;
- вербалды және вербалды емес қарым-қатынасты пайдалану құралы;
- ішкі «Мен» сезімінің кәсібіне сәйкестігін жатқызады..

Сыртқы имидж дегеніміз: мимика, дауыс күші мен дауыс ырғағы, қиыл, сөйлеу мәнері жатады.

Педагог имиджі оқушылар есінде ең әсерлі сәттермен сақталып қалады. Өскелең жас ұрпақтың жігерлі, бауырмал, сезімтал, адам қызықты, жан- жақты жұмыс жасауы керек. Оқушы өмірінің көп бөлігі оларға білім ғана беріп қоймай, сонымен қатар оларды тәрбиелейтін және жеке тұлға ретінде қалыптастыратын мектептің оқу- тәрбие үрдісінде өтеді. Әлеуметтік және балалық шақтан алған әртүрлі әсерлер мен тәжірибелер үлкен өмірге өтуіне әсер етеді. Педагогтың жеке басы оқушының жеке тұлға болып қалыптасуына көмектеседі. Ақпараттың басым бөлігін психологтар көру арқылы аламыз десек, біздің тартымды бейнеміз баланың өмірінде маңызды. Оған ұқыптылық, іскерлік стиль, мәнер, әдеп, күлкі жатады. Сонымен қатар ойлау, іс-әрекет бейнесі, сөйлеу мәнері және тыңдай білу де басты болып табылады. Оқушылары мен әріптестерінің алдында өзін-өзі ұстай білуі педагог имиджі болып саналады.

Зерттеулер негізінде жалпы педагогқа қойылатын кәсіби қасиеттері мен кәсіби талаптар мұғалімнің кәсіби бейнесін қалыптастырады. Олар:

- қызмет өрісі ретінде балаға ынта қою;
- педагогикалық байқағыштық пен қырағылық;
- педагогикалық әдеп;
- ұйымдастырушылық қабілеттер;
- кәсіби жұмыс істеу қабілеті;
- тұрақты рухани мүдделер.

Кәсіби талаптар дегеніміз :

- пәнді және оны оқыту әдістемесін терең білу;
- мұғалімнің жалпы мәдениетінің жоғарғы деңгейі, оның кең дүниетанымы;
- балаларға деген сүйіспеншілік, әр баланың жеке басына құрмет;
- ұйымдастырушылық қабілеттер.

Мұғалімнің жеке басына қойылатын талаптар:

1. Коммуникабельдік – қарым - қатынас жасау қабілеті.
2. Әдептілік.
3. Балаларға деген сүйіспеншілік.
4. Байқампаздық.
5. Шығармашылық қабілеттер.

В.А. Кан-Калик пікірі бойынша, педагог өзінің іс-әрекетімен, жүріс-тұрысы, сөйлеуі арқылы балаға үлгі болуы керек. Мұғалімге коммуникативті іскерліктің баяны мұғалім сөзінің нақтылығы, түсініктілігі, көңілге жағымды үні, дауыс ырғағы, сөздерінің анықтылығы, мейірімділігі мен тартымдылығы, міне, осының барлығы ұстаздың оқушыға деген сенімін жоғарылатады. Ұстаз өзінің қызметінде кәсіби міндеттің барлығын атқаруы тиіс, ол мағлұмат беруші де, оқушыны немесе сынып оқушыларын танып білуші де және ұжымдық қатынас пен өзара қатынастарды ұйымдастырушы да бола алады.

Бұл жерде ойға түйгеніміз: педагогикалық көзқарас педагог тұлғасы арқылы жүзеге асады. Өйткені, мұғалімнің кәсіби бейнесі арқылы оқушының көзқарасы, ойлауы, өмірге, адамдарға, өзіне деген көзқарасы пайда болады.

Г.И.Щукинаның пікірі бойынша: педагогтың кәсіби бейнесі, іс әрекеті оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру мен бекітуіне маңызды әсер етеді. Тәрбиеленушіге сенім арту, оның танымдық ізденуіне қолдау жасау, т.б қызығушылықтарын тудырады, ынталандырады. Осы орайда, мұғалімнің сыртқы тұлға-болмысынан, олардың өзара қатынасынан, тілінен, өзіндік ұлттық ерекшеліктерін, дүниетанымын, эстетикалық қызығушылық сапасын, эстетикалық-мәдени даму жолдарын, салт-дәстүрлер үлгілерінен жас ұрпақ тәрбиелеу ісіндегі халықтық тәжірибе белгілерін көруге болады. Осылардан келіп шығатыны, педагог үшін әдемі жүру, жарасымды киім тек эстетикалық сүйіспеншілік емес, сонымен бірге, кәсіби жұмысындағы кәсіби бейнесі.

Білім, білік, қабілеттілігінің бірлігі негізінде – шеберлік – кәсібиліктің педагог имиджінің жоғары дәрежесі пайда болды. Педагогикалық іс-әрекеттің шебері болу – оқу мен тәрбиенің заңдылықтарын терең түсіну, оларды практикада пайдалана алу, тәрбиеленуші тұлғасының дамуындағы нәтижелерді сезіне білу. Мұғалімнің кәсіби сапасын да, кәсіби бейнесін де анықтайтын өлшемдердің арасында ең басты орында сөзсіз, ұстаздық қызметтің қорытындысы – оқушылардың тәрбиелілігі мен дүниеге көзқарас деңгейі. Себебі, олар оқушылардың алған білімімен кешендесіп, өмірде бағыт-бағдар алуға көмектеседі.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Горчакова В. Г. Прикладная имиджелогия: учеб. пособие. — М.: Академический Проект, 2007. — 400 с.-С. 12
2. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравиться людям. — М.: Народное образование, 2002. — 576 с. Учителю о педагогическом общении: кн. для учителя / В. А. Кан-Калик; — М.: Просвещение, 1987. — 190 с.
3. В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров Педагогическое творчество /. — М.: Педагогика, 1990. — 140 с.
4. Бұзаубақова Қ.Ж., Жаңа формацияның жаңашыл мұғалімінің әдінамалық мәдениеті. – Тараз, 2004.

ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТӘРБИЕ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ЖҮЙЕСІ

Көшкімбаев Қ.Т.,
педагогика ғылымдарының магистрі,
академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды мемлекеттік университетінің
«Бейнелеу өнері және дизайн» кафедрасының аға оқытушысы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қаласы,
kkanat78@mail.ru
Сакенова Калкен Сериковна
«Тілек» бөбекжайы КМҚК тәрбиешісі,
kalken70@mail.ru

Ключевые слова: одаренность, интеллект, интеллектуальные способности, интеллектуальный потенциал личности, интеллектуальная нация.

Аннотация: в данной статье авторы раскрывают такие вопросы, как детская одаренность, связывая ее с реализацией главной идеи национального проекта "Интеллектуальная нация - 2020". Также авторы обращают внимание на феномен «одаренности» в рамках формирования интеллектуального потенциала нации, раскрывают формы и пути педагогического руководства коллективом одаренных детей.

Keywords: genius, intelligence, intellectual ability, intellectual potential of the individual, intellectual nation.

Summary: In this article, the authors reveal such issues as children's talent, linking it with the implementation of the main idea of the national project "Intellectual nation - 2020". Also, the authors pay attention to the phenomenon of "giftedness" in the framework of the formation of the intellectual potential of the nation, reveal the forms and ways of pedagogical leadership of a team of gifted children.

Заманауи білім беру тұжырымдамасының бағыты шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыру болып отыр. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында: білім беру жүйесінің басты мақсаты – ұлттық және адамзаттық мәдени құндылықтар негізінде жекетұлғаның қалыптасуына қажетті жағдай жасай отырып, оның шығармашылық қабілетін оқу-тәрбие беру үдерісінде дамыту керек деген болса [1], 2017 жылғы 31 қаңтардағы Елбасы Н. Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Қазақстан халқына жолдауында білім беру жүйесін еңбек нарығының талаптарына сәйкес ұйымдастыру үшін жаңа жаһанға бейімдеу талабына лайықты жас ұрпаққа білім беру мәселелерінің өзектілігін айқындап берді, сонымен бірге дарынды, талапты жастар – бүгінгі егеменді еліміздің жарқын болашағы. «Бізге керегі – шын дарындар. Нарық қол – аяғымызды қалай қыспасын мемлекет өзінің талантты ұлдары мен қыздарын, тарланбыз жүйріктерін қолдауға, қорғауға міндетті», - деп, Елбасы елдің болашағы жастарға зор үміт артып отыр [2].

Жас жеткіншектің бойындағы табиғат берген ерекше қабілетін, дарындылықты тани білу, оның одан әрі дамуына бағыт – бағдар бере білу әр ұстаздың парызы. Жалпы дарын, дарынды оқушы деген сөздерге тоқталар болсақ, дарын – адам бойындағы асқан талант, ерекше қабілет. Яғни, дарынды бала – асқан талант. Дарындылық адам психикасының өмір бойы жүйелі түрде дамып, басқалармен салыстырғанда адамның бір немесе бірнеше іс – әрекет төңірегінде әдеттен тыс, сирек кездесетін жоғары нәтижелерге жету мүмкіндігі. Ал, дарынды бала дегеніміз – өз қатарларынан әлдеқайда дамыған, ерекше зейіні бар, белгілі бір іс – әрекет бойынша қабілеттілік танытып, жоғары жетістіктермен дараланатын бала [3].

Жалпы дарындылық дегеніміз – жалпы икемдігі, есте сақтау қабілеті жақсы дамыған, ойлау қабілеті жан – жақты, кез – келген тақырыпта әңгімелесу, мәселелерді шешу және өз тәжірибесінде үйрену деп тұжырымдалады.

Л.С.Выготский, П.Торранс, Н.С.Лейтес, С.Л. Рубинштейн, В.Крутецкий, Б.М. Теплов т.б. ғалымдар еңбектерінде жеке тұлғаның интеллектуалдығын, дарындылығы мен қабілеттілігін дамыту туралы жүйелі идеялар бірді.

Белгілі психолог Н.С.Лейтес дарынды баланың негізгі қасиеттері мыналар деп

көрсетеді:

- Ұқыптылық, жинақтылық, зейіннің тұрақтылығы, еңбек ету қабілетінің жоғарлығы;
- Ақыл – ой, логикалық ойлаудың тездігі, кез – келген жағдайды талдап салыстыра білу;
- Барлық күш – қуатты сарқа жұмсап тынымсыз еңбек етуі [4].

Интеллектуалдық қабілеттер – жалпы дарындылықтың психологиялық ядросы болып табылады. Дарынды баланың ерекшеліктері: танымдық қасиеті жоғары, есте сақтау қабілеті жоғары, кез – келген әс – әрекетті «өзінше орындайды».

Қазақстанда интеллектуалды ұлт қалыптастыру, интеллектуалды әлеуетті арттыру негізгі стратегиялық міндет болып табылады. «Интеллектуалды ұлт - 2020» атты ұлттық жобаның басты идеясы – Қазақстандағы халықтарға жаңа үлгідегі тәрбие беру ісімен, - Қазақстанды бәсекеге қабілетті адам капиталы жоғары деңгейдегі елге айналдыру бағытымен байланысты. «Интеллектуалды ұлт - 2020» ұлттық жобасы үш бағытты қамтиды: қоғамды инновациялық тұрғыда дамыту, ақпараттандыру және рухани құндылықтарды қалыптастыру. Халықтың әлеуметтік жағдайын көтеру, рухы жоғары білімді тұлғаны қалыптастыру, сол арқылы қоғамды дамыту. Демек рухы күшті тұлға мен ұлтты, қуатты мемлекетті қалыптастыру мәселесінің бүгінгі қоғамның алдында тұрған негізгі міндет болуы заңдылық.

Зияткерлік әлеует – зияткерлік іс – әрекеттің барлық түрлерін, оның субъектілерін, ғылымды, білімді, жаңашылдықты біріктіретін интегративті ұғым, ең алдымен, қоғамның зияткерлік ресурсы болып табылатын үздіксіз білім беру жүйесінде (мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, бастауыш білім, негізгі орта білім, жалпы орта білім, техникалық және кәсіби білім, арнайы білім, жоғары білім, жоғары оқу орнынан кейінгі білім қалыптасады).

Білім алушылардың интеллектуалды тұлғасының қалыптасуын анықтайтын базалық ұғымдар «интеллект», «тұлғаның интеллектуалды әлеуеті», «интеллектуалды тұлға», «интеллектуалды ұлт» туралы ұғым болып табылады. «Интеллект» латынша *intellectus* деген сөзден аударғанда «ақыл», «ақыл - парасат», «түсінік», «таным», «ойлау қызметінің жоғарғы типі» деген мағынаны білдіреді. Кәсіби білім – беру саласында интеллекттің төрт негізгі түрі маңызды болып табылады. Интеллекттің түрлері: жалпы, әлеуметтік, эмоционалдық, тәжірибелік интеллект. Жалпы интеллект – кез – келген өмірдегі өзекті мәселені танып білу мен шешуге қатысты жалпы қабілет. Индивидтің танымдық үдерістерінің жүйесі (ойлау, сезіну, қабылдау, жадына сақтау, қияладау, елестету және т.б.) негізінде жатқан таным мен мәселелерді шешудің жалпы қабілеттілігі. Әлеуметтік интеллект – адамдардың білімдері мен әлеуметтік жағдайларын және оларды әлеуметтік өзара әрекеттесуде шешу дағдысын анықтауға мүмкіндік беретін білім, білік немесе дағдыны меңгерген, тұлғалық белгілерінің жоғарлығымен ажыратылатын таным түрі. Эмоционалдық (әсершіл) интеллект – эмоциямен берілген ақпараттарды қайтадан өндіру және адамдардың өзара қарым – қатынасы барысында ойлану және шешім қабылдау үшін эмоционалды ақпараттарды негіз ретінде пайдалану қабілеті. Тәжірибелік интеллект – тұлғаның кәсіби қызмет барысында білімін тиімді пайдалануына мүмкіндік беретін кәсіптік қызметтің мазмұнды (білімділік) және процессуалды (тәжірибелік) интегративті сипаттамасы негізінде тәжірибе жинақтауы [5].

Дарынды адамдарға тән қасиеттер: зейінділік, жинақылық, тұрақтылық, әрқашан қызметке дайын болу; мақсатқа жетуде ақылға сай табандылыққа ие, еңбекте шаршап – шалдығуды білмейді, басқалар мен салыстырғанда интеллекттік деңгейі жоғары. «Дарындылық» - бұл адамның белгілі іс – әрекет аумағында ерекше табыстарға жетуге көмектесетін, қабілет дамуының жоғары деңгейі. Дарындылық пен қабілеттілік түсініктері бір – біріне өте жақын ағымдар. «Қабілеттілік,- туралы көрсеткен Д.Н.Ушаков, ол табиғи дарын, бір нәрсені жасай алу мүмкіндігі» - деп атап көрсеткен. Қабілеттілік тұлғаның іс – әрекеттің бір саласына, нақты бір ғылымға өзіндік бейімін, қасиетін көрсете білуі. Бұл тұлғаның бойында білім, білік, дағды, тәжірибелік іс – әрекетінен, тәрбиелік қарым – қатынасынан, зеректік, тапқырлық, байқағыштық қасиеттерінен еркін көруге болады.

Қабілетсіз тұлға болмайды. Қабілеттің өзі жалпы және арнайы болып екіге бөлінеді. Жалпы қабілет көптеген дара тұлғалардың зеректік, тапқырлық, байқағыштық қасиеттері арқылы көрініс береді. Ал, арнайы қабілет әсіресе өнер адамдарында, айтыскер ақындардың суырып салмалығы, композитор, әнші, суретші т.б. атауға болады. Кей адамда тұқым қуалаушылық қабілет пен интеллектуалдық қабілетінің байланыстылығы байқалады, ал кей адамдарда мұндай байланыс жоқ. Дегенмен де жеке дара қасиеттердің пайда болуына қатысты аз ғана ерекшеліктер интеллектуалдық қабілет пен тұқым қуалаушылық қабілетке байланысты болады [6].

В.Крутецкий анықтауы бойынша «егер қабілеттіліктер деген ұғымды жеке психикалық қасиеттер деп түсінсек, онда дарындылық дегенді адамның ерекше қабілетінің жиынтығының бірлігі деуге болады», - деп тұжырымынан дарындылық қабілеттіктің жиынтығы екенін, іс-әрекет саласында ерекше жетістікке жеткізетін адам қабілетінің дамуының жоғары деңгейі дара ерекшелік деп бағалауға болады.

Дарынды балалар ұжымына педагогикалық басшылық жасауда келесідей маңызды ережелер сақталынуы тиіс:

1. Педагогикалық жетекшілікті оқушының жеке қызығушылығына, ынтасына, тәуелсіздігіне орайластырып, талпынысымен байланыстыру;
2. Қарым – қатынас және әсер ету жобаларын үнемі өзгертіп отыру. Өйткені ұжым – динамикалық жүйе, ол үнемі өзгеріп, дамып, кемелденіп отырады.
3. Ұжым тәрбиесінде отбасымен үнемі байланыста болуы, өзге педагогтар мен топтар көрсеткіштеріне сүйене отырып, жоғары жетістіктерді көздеу.
4. Тәрбие жұмысында формальдылықты болдырмау. Формализм – тәрбиенің қас жауы.
5. Топ өміріне қатысты маңызды мәселелер бойынша ұжымдық пікірдің болуы және оны негізге алу.
6. Ұжым мүшелерінің өз міндеттерін уақытылы, тиянақты орындауларын қадағалау негізінде тәрбиені дамытып.
7. Тәрбиені ұжымдағы қарым – қатынас құрлымының көп деңгейлігін ескере отырып жүргізу.
8. Ұжым мүшелеріне педагогикалық ықпал етуде дербес ерекшелікті есепке ала отыра қарым – қатынас орнату.
9. Ұжым мүшелерінің атқарып жүрген рөлдері мен олардың шын мәніндегі мүмкіндіктерін дұрыс пайдалану.
10. Ұжымдағы қарым – қатынас барысына барлық ұжым мүшелерінің белсене араласуын қамтамасыз ету.
11. Уақытша ұжымдар құру, нашар оқушыларды жоғары мүмкіндіктерге жеткізе алатын ұжымдарға ауыстыру

Дарынды балалармен жүргізілетін білімберу ұйымдарының негізгі стратегиялық жоспарына дарынды баланы іздеп табу, іріктеу мәселесі кіреді. Қазіргі таңда Назарбаев интеллектуалды мектебі, математиканы тереңдетіп оқытатын мектептер, қазақ тілі мен әдебиетін тереңдетіп оқытатын мектептер, қазақ – түрік лицейі, Хейлибери мектебі, Мирас мектебі, Ж.Аубакированың музыкалық мектебі т.б. білім мекемелері орындарында ерекше дарынды балалар білім алады. Аталған мектептерде оқу – тәрбие жұмысын өзіндік жаңашылдық тұрғыда ерекшеліктері басым. Дарынды балалар оқитын мектептерде тереңдетілген бағдарлама бойынша, жүйелі түрде қосымша сабақтар өткізу, жаңа педагогикалық технологиялар элементтерін пайдалану, сыни тұрғыда, проблемалық оқыту әдістерін пайдалана отырып, оқыту, әр деңгейдегі пәндік олимпиадаларға, конкурс – сайыстарға, ғылыми – практикалық конференцияларға қатыстыру; негізгі орын алады [5].

Дарындылықты анықтау критерийлеріне білімді толық игеруі, тапсырылған жұмысты сапалы орындауы, тақырып бойынша өз ойын еркін айта алуы, алынған білімдерді өз бетінше дамыта білуі; өзіне – өзі талап қоя білуі, материалды игеруде табандылық, алынған білімді әр сабақ сайын дамыту; өз ойларын баяндағанда ғылыми дәлелдеуі, ғылыми

жобалармен шұғылданғанда өз бетінше іздене алуы, тапсырылған жұмысты сапалы орындалуы жатады.

Қорыта келгенде, әрбір баланы жеке тұлға десек, оның өте күрделі, көп аспектілі қыры ол – дарындылық. Дарындылықты дер кезінде анықтап, оны дамыту үшін және болашақта кезігетін проблемаларды алдын алу үшін оқушыларды еңбекке, уақытты бағалауға тәрбиелеу керек. Дарынды оқушылармен жүргізілетін жұмыстардың жүйелі, орынды ұйымдастырылуы дарынды оқушылардың дарындылығын анықтау маңыздылығын көрсетеді. Әрбір дарынды оқушыларға тек қана мектеп тарапынан ғана емес, оқушының дарындылығын дамытуға ата-ана жағынан да қолдау болуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. Астана, 2007.
2. Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік// Егемен Қазақстан, -2017. - № 20 (29001). – 12 б. <https://pdf.egemen.kz/pdfs/2017/01/31012017-web.pdf>
3. Сулейманова Э.Б. Оқушылардың дарындылығы мен шығармашылық қабілеттерін арттыру жолдар// Бастауыш сынып,- 2016.- № 1(69). – 30 б.
4. Психология одаренности детей и подростков//под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Академия,1996. – 419с.
5. Иманбаева С.Т., Майғанова Ш.М. Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі/ Оқу құралы. – Алматы. «Онон» баспасы. 2017, - 336 б.
6. Ишанов П.З., Бейсенбекова Г.Б. Психологиялық – педагогикалық диагностика негіздері: Оқу құралы. Қарағанды: «Санат - Полиграфия», 2006. – 209 б.

ПРОЕКТНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЕ ПО ДЕЛОВОМУ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Биконя О.П.,
доктор педагогических наук, доцент,
профессор кафедры иностранных языков
Украина, Чернигов,
Академия Государственной пенитенциарной службы
oksanabikonya@ukr.net

Кілт сөздер: проект технологиялары, тәуелсіз аудиториялық жұмыс, іскерлік ағылшын тілі.

Түйіндеме: заманауи зерттеулердің негізінде мақалада іскери ағылшын тілінде болашақ мамандарды меңгеру бойынша жобаға тәуелсіз аудиториялық жұмыстарды ұйымдастыру талданады. Ағылшын тілін коммуникативті құзыреттілікті меңгерудегі студенттердің өздік жұмысынан тыс жұмыс барысында қолдануға болатын жобалардың мақсаттары мен типологиясы анықталды.

Key words: project technologies, independent extracurricular self-study work, Business English.

Summary: on the basis of modern researches, the article analyzes the organization of independent extracurricular work on a project to master Business English. The goals and types of projects which are used in the process of independent extracurricular self-study work of students in mastering English communicative competence are defined.

Эффективными в организации самостоятельной внеаудиторной работе по овладению будущими специалистами деловым английским языком являются проектные технологии. Согласно Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркиной, М.В. Моисеевой и А.Е. Петрову, это – способ достижения дидактической цели через детальную разработку проблемы (технологии), которая должна завершиться реальным практическим результатом, оформленным тем или иным способом [5, с.66]. Проектные технологии является способом повышения уровня англоязычной коммуникативной компетентности с прагматической направленностью на результат, который можно применить в реальной практической деятельности [5, с.67]. Чтобы овладеть деловым английским языком во время самостоятельной внеаудиторной работы, студенты должны научиться самостоятельно мыслить, находить и решать проблемы, привлекая для этой цели знания из разных областей, быть способными прогнозировать результаты и возможные последствия разных вариантов решения, уметь устанавливать причинно-следственные связи и т.д. [5, с.67].

Исходя из результатов исследований в этой области [2; 3, с.136; 4, с.124], определяем

цели проектных технологий в организации самостоятельной внеаудиторной работы будущих специалистов по овладению англоязычной коммуникативной компетентностью в профессиональной сфере: активизировать студента как субъекта деятельности; актуализировать учебно-познавательную деятельность; демонстрировать умение студента использовать полученный в процессе обучения деловому английскому языку исследовательский опыт; развивать творческое и критическое мышление; развивать умение презентовать результаты своей деятельности на деловом английском языке; расширять круг знаний о деловом английском языке; реализовывать собственный интерес к деловому английскому языку; совершенствовать уровень владения языковыми, речевыми, лингвосоциокультурной и учебно-стратегической компетентностей; создавать условия для развития личности студента путем предоставления ему возможности самореализации в процессе выбора тематики проекта на деловом английском языке, его выполнения и презентации; моделировать социальное взаимодействие в малых группах во время самостоятельной внеаудиторной работы; формировать самостоятельность студентов и учиться сотрудничать в процессе самостоятельной внеаудиторной работы над проектом.

Следом за учеными считаем, что для реализации проектных технологий, а именно, в процессе самостоятельной внеаудиторной работы над проектом необходимы: проблема для изучения; сбор, систематизация и анализ полученных данных; структурирование содержательной части проекта с выделением поэтапных результатов использование исследовательских методов, которые определяют определенную последовательность действий: определение проблемы и соответствующих задач исследования, выдвижения гипотезы и ее решения; обсуждение методов исследования и способов оформления конечных результатов; оформление результатов, их презентация; выводы, выдвижение новых гипотез; практическая, теоретическая, познавательная значимость ожидаемых результатов (презентации; доклад) самостоятельная (индивидуальная, парная, групповая) работа студентов [5, с.68].

На основе современных исследований [4, с.128; 5, с.71] определяем типологию проектов, которые целесообразно использовать в процессе самостоятельной внеаудиторной работы над проектом студентов по овладению англоязычной коммуникативной компетентностью:

1. Ролевые проекты по проведению деловых игр, связанных с устройством на работу, ведение заседаний/переговоров/подписание контрактов и т.д.

2. Творческие проекты (создание фирм/компаний; ведение деловой переписки, составление договоров/контрактов).

3. Информационные проекты, направленные на сбор информации о явлении, предмет, анализ, систематизацию и презентацию полученной информации (например, «Влияние американского и британского бизнеса на экономическую систему страны»; «Проведение деловых переговоров в разных англоязычных странах» и т.д.).

4. Исследовательские проекты (аргументация актуальности, определение цели, предмета, объекта, задач, методов и т.д.) и полностью зависят от логики научного исследования (например, «Теневая экономика в Украине»).

5. Практически ориентированные проекты, в которых четко определен конечный результат, ориентированный, в первую очередь, на нужды самих студентов – например, составление вокабуляра деловой англоязычной лексики по определенной тематике (например, «Деловые встречи», «Деловые сообщения» и т.д.).

Необходимо подчеркнуть, что в процессе самостоятельной внеаудиторной работы над проектом студентов по овладению англоязычной коммуникативной компетентностью можно использовать смешанные проекты, которые сочетают различные типы проектов. Считаем, что во время работы над проектом необходимо использовать мультимедийные и проблемные технологии.

Следом за Н. Ф. Коряковцевой [4, с.128-133], что в процессе самостоятельной внеаудиторной работы над проектом студентов по овладению англоязычной

коммуникативную компетентностью, учитываем следующее:

- преподаватель создает условия для развития и реализации автономии и создания разумного баланса творческой свободы и ответственности за ход и результаты проекта, вместе со студентами оценивает результаты;

- проектная работа должна ориентироваться на личность студента, его интересы и потребности, создание личностного образовательного продукта;

- студент является инициатором, организатором, исполнителем и контролирующим субъектом, берет на себя ответственность за конечный результат проекта;

- работа над проектом должна создавать условия для развития таких компонентов саморегуляции студентов, как планирование, моделирование, программирование, рефлексивной самооценки речевых и учебных действий и результатов, самоконтроля и самокоррекции речевых и учебных действий на основе индивидуально принятых эталонов успешности, которые являются необходимым условием успешности самостоятельной внеаудиторной работы студентов по изучению деловому английскому языку;

- студенту необходимо предоставить условия для использования делового английского языка в ситуациях реального межкультурного общения;

- обязательным условием учебно-проектной деятельности является постановка проблемно-поискового, исследовательского задания, ориентированного на достижение определенного конечного продукта, который и определяет тип проектной работы – информационный, исследовательский, практико-ориентированный, творческий, ролевой или смешанный;

- проектная работа должна способствовать развитию учебно-стратегической компетентностей студентов.

Важным является вопрос автономии студентов и роли преподавателя в процессе выполнения проекта, которое рассматриваем во взаимосвязи с этапами проектной деятельности в процессе самостоятельной внеаудиторной работы над проектом студентов по овладению англоязычной коммуникативной компетентностью.

С обеспечением студентов специальными учебными средствами, которые могут создать условия для формирования у будущих специалистов умений определять собственные цели, ставить перед собой конкретные задачи, выбирать пути и способы их реализации в самостоятельном внеаудиторном обучении деловому английскому языку, определяем следующие уровни автономии [1]:

- 1) частичную автономию с внутренним самоконтролем и с внешним автоматизированным контролем (преподаватель определяет цель, задачи, пути их реализации, контролирует процесс и результат выполнения самостоятельной внеаудиторной работы над проектом студентов) – авторитарная (субъектно-объектная) модель педагогического взаимодействия преподавателя и студента с жестким управлением (непосредственно управляемая извне);

- 2) полуавтономию (преподаватель определяет цели и задачи, предоставляет студентам относительную свободу по подбору способов, в том числе и из предложенных, и ходу выполнения задания, контролирует его результат) – личностно ориентированная (субъектно-объектная) модель педагогического взаимодействия преподавателя и студента с относительно жестким характером управления (частично управляемая извне);

- 3) условно полную автономию (предполагается самостоятельное определение студентом рубежных и конечных целей с учетом программных требований и индивидуальных потребностей, возможность консультирования при необходимости с преподавателем; самостоятельная реализация поставленных задач; самоконтроль и самокоррекция, оценки результатов; опосредованный и отсроченный контроль преподавателем полученных в результате самостоятельной внеаудиторной работы над проектом студентами знаний, навыков и умений) – индивидуально ориентированная (субъектная) модель педагогического взаимодействия преподавателя и студента с гибким управлением (управляемая студентом (условно автономная)).

С увеличением автономии студенты смогут относительно самостоятельно определять необходимые дополнительные задачи в процессе самостоятельной внеаудиторной работы над проектом.

Проектные технологии, способны обеспечить повышение мотивации к самостоятельной внеаудиторной работы по деловому английскому языку, улучшение уровня англоязычной коммуникативной компетентности, развитие автономии студентов и т.д.

В самостоятельной внеаудиторной работе над проектом необходимо использовать возможности Интернет-ресурсов. Это позволяет студенту получить различные материалы для изучения делового английского языка; формировать умения чтения, используя материалы различного уровня сложности; совершенствовать умение аудирования на основе аутентичных аудио и видеотекстов сети Интернет; совершенствовать умение монологической и диалогической речи путем участия в видеоконференциях по Скайпу; совершенствовать умения в письме, переписываясь в форуме, по электронной почте; пополнять словарный запас; совершенствовать грамматические навыки с помощью специально разработанных материалов сети; оценить собственный уровень владения англоязычную коммуникативную компетентностью; формировать устойчивую мотивацию к дальнейшему самостоятельному совершенствованию англоязычную коммуникативную компетентностью.

Информационно-коммуникационные технологии в самостоятельной внеаудиторной работы над проектом по деловому английскому языку обеспечивают реализацию определенных принципов, быстрый доступ к материалам для самостоятельной внеаудиторной работы, аутентичных источников, способствует мотивации к самостоятельному изучению языка; овладение англоязычную коммуникативную компетентностью; возможность самоконтроля результатов самостоятельной внеаудиторной работы и уровня сформированности англоязычной коммуникативной компетентностью.

Таким образом, организация самостоятельной внеаудиторной работы над проектом по изучению деловому английскому языку базируется на самостоятельном поиске, тренировке/практике, деловом англоязычном общении, прямом и опосредованном контроле. Среди методов работы над проектом выделяем: самостоятельный поиск, ознакомление, осмысление, самостоятельные тренировки и практику общения на деловом английском языке, самоконтроль/взаимоконтроль/контроль со стороны преподавателя и самоанализ действий.

Использованная литература:

1. Биконя О. П. Організація самостійної позааудиторної роботи з англійської мови студентів економічних спеціальностей: монографія / Оксана Павлівна Биконя. – Чернігів: ЧНТУ, 2015. – 432 с.

2. Задорожна І. П. Використання методу проектів у самостійній роботі студентів мовних спеціальностей / І. П. Задорожна // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : тези XIV міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 черв. 2010 р. – Харків : ТОВ «ЕДЕНА», 2010. – С. 82-84.

3. Конышева А. В. Современные методы обучения английскому языку / Ангелина Викторовна Конышева. – [2-е изд., стереотип.]. – СПб.: КАРО, Мн. : Издательство «Четыре четверти», 2005. – 208 с.

4. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: [пособ. для учит.] / Наталия Федоровна Коряковцева. – М. : АРКТИ, 2002. – 176 с.

5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [учеб. пособ. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров] / [Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров]; под ред. Е.С. Полат. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.

MULTICULTURAL EDUCATION - ONE OF THE MAIN DIRECTIONS IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

Zhuminova A.B.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of K.Zhubanov Aktobe Regional State University
Republic of Kazakhstan, Aktobe

K.Zhubanov Aktobe Regional State University aktobedrp@mail.ru

Ключевые слова: поликультурное образование, социокультурные реалии, межкультурное взаимодействие.

Аннотация. в данной статье речь идет о формировании поликультурного социума, Это такое образовательное пространство, в котором проживают и обучаются индивиды разной этнолингвистической, религиозной и социально-экономической принадлежности.

Кілт сөздер: көп мәдениетті білім беру, әлеуметтік-мәдени шындықтар, мәдениетаралық өзара іс-қимыл.

Түйіндеме: бұл мақалада көп мәдениетті қоғам қалыптасады. Бұл әртүрлі этнолингвистикалық, діни және әлеуметтік-экономикалық байланыстың тұлғалары тұратын және зерттейтін білім беру кеңістігі.

In modern world development, the leading trends are the formation of political, economic and cultural space. Of course, representatives of different countries seek, on the one hand, fruitful cooperation on the basis of mutual dialogue, on the other – to strive for the preservation of ethnic and cultural specificity, their identity. Currently, the ongoing processes of globalization contribute significantly to the development of a multicultural environment, which cannot but affect domestic education. Now the world culture looks like a diverse panorama of national cultures. The culture of the twenty-first century is seen as a world integration process, in which there is a mixture of different ethnic groups and ethnic cultures. As a result, the modern socio-cultural situation dictates a person not only the need for tolerance, dialogue, but also the need for language learning.

Taking into account the new socio-cultural realities of the world pedagogical thought develops appropriate areas of education. The report of the international Commission of UNESCO on global strategies for the development of education in the twenty-first century emphasizes that education should promote, on the one hand, the realization of one's roots and thereby determine one's place in the world, and, on the other hand, respect for other cultures.

It follows from the above that the society has formed a multicultural society, an educational space in which individuals of different ethno linguistic, religious and socio-economic backgrounds live and study. In recent years, Russian Pedagogics has increasingly begun to talk about the importance of multicultural aspects in school and University audiences.

Along with the avalanche of works of predominantly practical orientation aimed at describing individual facts of a particular culture or at comparative analysis of linguistic phenomena in two or more cultures, a number of serious theoretical publications have appeared, allowing predicting some directions of further development of the problems of language research in the context of culture.

In the current cultural and historical space, it is a multicultural education at all levels of the education system that should provide the same opportunities to receive an equivalent education, the manifestation of potential opportunities, contribute to the formation of personality in the spirit of harmony, tolerance for language, culture, history of foreign languages. However, multicultural education should carry not only a national idea, but also universal ideals and values represented in different cultures, to promote intercultural interaction. To determine the specifics and essence of the methodology of multicultural, multilingual education, it is necessary to know the existing world experience in this direction.

The culture of interethnic communication is one of the components of the general human culture. Interethnic communication is perceived in the conditions of the modern state as a natural need for life as a single individual and society as a whole, and on what “cultural level they are carried out” - as noted Z. Kashkimbayeva - "depend relations between ethnic groups, political and economic situation in the country" [1, p. 171].

The Republic of Kazakhstan is a country with a population of 16 million: representatives of

different ethnic groups and, accordingly, languages. The monograph by E. D. Suleimenova "Language processes and politics" (Almaty, 2011) States that "the ethnic portrait of Kazakhstan until recently remained noticeably colorful, but the rapid demographic processes of the last twenty years have led to significant changes and turned it into a country with a predominant Kazakh and declining Russian (and Slavic population in General). The new reality naturally affects the essential features of the language situation: the exoglossity of the language situation is only at first glance determined by 126 languages, but in fact the reference ethnic groups of 124 languages (excluding Kazakh and Russian) make up only 13.2 % of the population of the country, and the language situation is clearly centered around two communicatively powerful languages – Kazakh and Russian" [2, p, 8].

I would also like to note the fact that any language situation in the state is determined by the language ideology and language policy. In Kazakhstan observed the "balance of warnakulasuriya and monazite (kazakhization), on the one hand, and multilingualism and internationalization on the other:

- vernacularization is based on the idea of restoring the functions of the local (autochthonous, titular) language and proclaiming it a state or official language;
- Monolingualism is when one language is associated with a national or state identity, and every citizen, regardless of his / her ethnicity, is obliged to learn;
- Multilingualism means all languages are equal, all peoples are equal, all cultures are equal, and such policies are often implemented together with multiculturalism;
 - Internationalization is when a non-local language is used to stop all conflicts and is declared a state or official language (for example, in India or Singapore English is the main working language of all spheres).

Thus, "on one side of the scale – vernacularization and monolingualism, the purpose of which is to make a multilingual country homogeneous, on the other side of the scale – multilingualism and internationalization, that is, all languages are supported, not only Kazakh (Russian, of course, to a greater extent, but we have 14 national schools for large diasporas, a unique organization – the Assembly of people of Kazakhstan, national cultural centers)" [2, p.25-50].

In 2007, the national cultural project "Trinity of languages" was adopted at the state level, the purpose of which is to raise the level of the Kazakh language to the world, to create in the country all the necessary conditions for equal and full study and use of three languages: state, Russian and English. The new generation of Kazakhstanis should be trilingual, fluent in Kazakh, Russian and English – this statement becomes a social order in the conditions of modern Kazakhstan. Two of the three languages are world international languages with all the attributes and consequences associated with this status: Russian, which has a fairly stable position, and English – the language of successful integration into the world economy and science.

Russian and English are general subjects taught from the beginning of the school curriculum. New conditions began to dictate the search for new ways and methods of presenting the material, creative solutions, taking into account the mental characteristics of students and deepening their knowledge of foreign languages.

"Unfortunately - as noted researcher A. M. Kurmambayeva - basically, now a bilingual speaks one of the languages is so weak that his communicative ability in that language is very limited". For this reason, we believe that bilingualism is a means of forming a culture of intercultural communication, because "possession of the literary norms of the two languages means, at the same time, understanding, perception and preservation of the fundamental cultural values of the two peoples" [3, p.56].

Native language – the bosom of becoming a full-fledged person from the cradle through close people, through the world of nature surrounding from infancy, thoughts, feelings, moods. It is through him that all the abilities of a person can be revealed in the best way, his self-consciousness can be formed. And the Russian language should be studied not instead of the native, and together with the native, with support on the native language, in organic connection with it. Only with this attitude to the native and Russian languages can harmonious national-Russian bilingualism [4,

p.76].

Kazakhstan is a unique ethno-cultural and ethno-social region. Its specificity lies in its polyethnicity, interaction of different civilizational and ethno-cultural types, ethno-political mentalities, modernism and traditionalism. It is a region with a high importance of ethnic identity in the social consciousness of ethnic groups.

Ethno-culture is a special system, the evolution of which is determined by the need to adapt to specific natural conditions for each culture; it unites people together, acts as a result and as an incentive for social development. It includes a set of values of all areas of material and spiritual life: features of the landscape, flora and fauna, places of residence of the ethnic group, architecture, health, education and upbringing, housing, especially historical events, religion, Ethnography, rituals and rituals, folk art, folklore, music, fine arts, cultures of interpersonal communication, feelings, etiquette, the use of graphic, motor, color, verbal symbols, and more.

Consideration of the definition of "ethnic culture as values and norms in the formation of personality gives you the opportunity to provide the following features:

- values related to the diverse needs of the interests of ethnic groups, affecting the socialization and cultural self-realization of the individual;

- ethnic and cultural values as components of culture (language, socio-normative, ethno psychological component of material culture) is characterized by the quality system the definition of ethnic group and perform to integer and to differential functions ethnic culture;

- the values and norms of ethnic culture are closely interrelated, being a kind of protective mechanism, as ethnic culture contributes to the survival of ethnic groups;

- ethnic cultural tradition is one of the most important mechanisms for maintaining the stability of norms, values, patterns of behavior, as well as the specifics of the ethnic and cultural experience of the nation as a whole [5, p.35].

The realities of the modern stage of development of society, the language situation in Kazakhstan – a multinational, with a long history, which intertwined peoples, Nations, cultures, currently dictate the need to develop basic methodological principles and approaches to the formation of communicative language personality [6, p.10].

The most important strategic task of education is, on the one hand, the preservation of the best Kazakh educational traditions, on the other hand, providing graduates with international qualifications, the development of their linguistic consciousness, which is based on the mastery of the state, native and foreign languages.

Nowadays, multicultural education in the Republic of Kazakhstan is one of the main directions in the system of higher education. It is the University that is the most important stage in the process of formation and development of a multicultural personality, the stage when the basic values and life principles are consciously formed. It is the University that is able to provide the student with a favorable environment that provides a harmonious combination of the development of humanistic human qualities of the individual with the possibility of full realization of his national, cultural and ethnic needs.

Of particular importance in the educational system of the University is the problem of formation of national consciousness of students, in the process of solving which is brought up a conscious, emotional and valuable attitude to the history and culture of the people, and the individual becomes the bearer and continuer of this culture. The development of the national consciousness of the growing personality should be considered as a specific and necessary result of its self-realization. In this case, the process of ethnic self-determination of the individual in the humanistic paradigm is not only adaptive, but also dependent on the subject's own activity [6, p.15].

Criteria to be met by a multicultural environment:

- reflection in the educational material of humanistic ideas; characteristics of unique distinctive features in the cultures of the peoples of Kazakhstan and the world;

- disclosure of common elements and traditions in the cultures of the Russian people, allowing them to live in peace and harmony;

- introduction of students to the world culture, revealing the process of globalization,

interdependence of countries and peoples in modern conditions;

- introduction to democratic, humanistic universal and ethno-cultural values in the form in which they are understood by supporters of multicultural education [7, p.14].

These criteria should contribute to the ethno-cultural socialization of the individual, while protecting the national identity and uniqueness of each culture, nation and ethnic group.

Modern Kazakhstan society today is characterized by social modernization and the desire for global integration processes, where the leading position in the process of modernization is education. It is known that only that society can successfully develop and harmoniously fit into a number of leading countries of the world, which will be able to create for its citizens decent conditions for the acquisition of high-quality and modern education.

Trilingualism is a necessity, which the Head of our state spoke about in his Address. The widespread translation of office work into the state language requires its deep knowledge, the integration of Kazakhstan into the world space – knowledge of English, and Russian is necessary as a language of international communication.

And this is nothing but the formation of a multilingual person.

Polylingual personality - is an active speaker of several languages, which is: personality speech – a set of psychophysiological properties that allow an individual to carry out speech activity simultaneously in several languages; personality communicative – a set of abilities to verbal behavior and the use of several languages as a means of communication with representatives of different lingvosociums; personality dictionary - a set of worldview, value orientations, behavioral experience, integrated reflected in the lexical system of several languages.

In turn, *multilingual education* is a purposeful, organized, normalized triune process of training, education and development of the individual as a multilingual person on the basis of simultaneous mastery of several languages as a “fragment” of socially significant experience of mankind, embodied in language knowledge and skills, language and speech activity, as well as in the emotional and valuable attitude to languages and cultures [8, p.11].

So, the language policy of Kazakhstan puts forward “reasonable transformation of language culture on the basis of equal use of three languages: state, international and international communication” and allows us to carry out gradual entry into the mobile mega cultural world.

The main aim facing modern education is the development of a multicultural personality capable of social and professional self-determination, knowing the history and traditions of its people, knowing several languages, capable of carrying out communicative and activity operations in three languages in all situations, striving for self-development and self-improvement.

Possession of Kazakh, Russian and foreign languages becomes in modern society an integral component of personal and professional activity of a person. All this in general causes the need for a large number of citizens who practically and professionally speak several languages and in this connection receive real chances to take in a society more prestigious both in a social and professional position. Reasonable, competent and proper implementation of trilingualism will enable graduates of our schools to be communicatively adapted in any environment.

References:

1. Z.Kashkinbayeva Bilingualism as a means of forming a culture of interethnic communication of moral education of schoolchildren // Search. Humanities series. - № 4-5. Almaty 2000. p.171-175
2. E.D.Suleimenova Language processes and politics: monograph - Almaty: University, 2011 – 117 p.
3. A.M. Kurkumbayeva Bilingual education as one of the tendencies of the language development of modern society // KASU Bulletin. - №2. 2006. p. 56-59
4. K.Zakiryanov In conditions of active bilingualism / K. Zakiryanov // Public Education. - №5. - 1998. p.74-75.
5. E.S. Polat, M.Yu. Bukharkina, M.V. Moiseyeva, A.E. Petrov New pedagogical technologies in the education system. - M.: Academy, 2000.
6. Comprehensive education program in educational institutions of the Republic of Kazakhstan for 2006-2011. - Almaty: Lawyer, 2007.
7. A.G. Zharbolov Multilingualism is the basis for the formation of a multicultural personality. - Astana.
8. Z.Zh.Shimbayeva The formation of multilingual in modern school. - Karaganda

ИААЛОГ ЖӘНЕ ОҚУ ӘРЕКЕТІ

Қаңтарбай С.Е, профессоры, п.ғ.к
Қазақстан Республикасы Ақтөбе қаласы
Қ.Жұбанов атындағы өңірлік
мемлекеттік университеті skantarbai@mail.ru

Кілт сөздер: диалог, әдіс, іс-әрекет, оқу әрекеті, тәсіл, мақсат, міндет, кезең, монолог.

Резюме: в статье рассматриваются сущность диалога и учебной деятельности. А также структура учебной деятельности и функции диалога.

Key words: dialogue, method, action, learning activity, approach, goal, task, period, monologue.

Summary: the article discusses the essence of dialogue and learning activities. As well as the structure of learning activities and dialogue functions.

XXI ғасыр ғылым мен білімнің қарқынды, жедел дамыған ғасыры екендігі ешкімге күдік туғызбайды, сондықтан білім беру салалары түбегейлі өзгерістер енгізуді талап етеді. Демек, білім беру үдерісіне де жаңаша көзқараспен қарау - қазіргі заманның талаптарының бірі. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасының бірінші Президенті Н.Назарбаев өз сөзінде: «Біз қазір «білім-ғылым-инновация» атты үштік үстемдік құратын жоғары индустриялық әлемге қарай бағыт алып барамыз», - деген еді [1].

Баспасөз материалдарында, мақалаларда жаңартылған білім мазмұны, жаңғырттылған білім мазмұны деп, көп айтылады. Біздің ойымша, тек қана білім мазмұны жаңартылды ма? Жоқ. Жалпы оқыту/оқу үдерісінің барлық компоненттерінің атқаратын функциялары да жаңаша қарастылды ғой. Сондықтан біртұтас оқыту үдерісі жаңғыртылды дегеніміз дұрыс болар. Диалог та оқыту үдерісі компоненттерінің бірі әдістің құрамына енеді ғой.

Дәріске берілген анықтамалар оған дәлел:

- диалог - екі не бірнеше адамның кезектесіп сөйлесуі арқылы берілетін ауызекі тілдегі ерекше форма [2].

- диалог - ғылымда танымдық процестің іздеген нәтижеге әр түрлі, бірақ бір-бірімен жарыспайтын көзқарастар, қатынастар, бағыттардың өзара байланысы жолымен жүзеге прогрессивтік дамуының түрі ретінде көрінеді. Диалогиялық байланыс процесс диалогтің бір жағы ғана басқаның көзқарасын игеріп қоймайды, сонымен бірге өзінің идеяларымен дамытады және байытады, оны анықтайды, түзейді, жақсартады[3].

-диалог- екі адам арасындағы сөйлеу әрекеті[4].

Сонымен диалог дегеніміз субъектінің өзіне және өзгеге бағытталған қарым-қатынасты қалыптастыру, білім алуға ынтасын ояту, білім сапасын арттыру, өзгенің ақпаратымен алмасуға мүмкіндік беру,өзімен- өзі сөйлесуге дағдыландыру, топпен және ұжыммен іс-әрекет жасауға өзін бағыттау.

Диалог іс-әрекеттің түрлерімен, оқу және қарым-қатынаспен тікелей байланысты. Оқу әрекеті дегеніміз – адамзат баласының бүгінге дейін жинақталған тәжірибесін меңгеру және оны одан әрі дамыту. Диалог пен оқу әрекетінің өзара байланыстылығына түсіну үшін оқу әрекетінің мазмұны оқу тапсырмалары түрінде құрылатындығын, кез келген әрекет талдаудан басталатындығын, кез келген әрекет сол әрекетке сәйкес міндеттерді шешу, оқу әрекетін меңгерген адам ешкімге тәуелсіз болатындығын ұдайы ой елегінен өткізгеніміз жөн болар.

Мысалы, оқу әрекетінің мазмұны оқу тапсырмалары түрінде құрылады: математика пәнінде есеп түрінде, тіл пәндерінде жаттығу түрінде, басқа пәндерде тапсырма түрінде. Осы оқу тапсырмаларын орындауда диалог әдісін тиімді қолдануға болады. Диалогтік оқытудың әдістері: әңгіме-дебат, зерттеушілік әңгіме, топтар арасында топтық жұмыс, ұжымдық жұмыс, жұптық жұмыс, пікір алмасу, сұрақ- жауап, бірін-бірі тексеру т.б. Диалогтік оқыту өте күрделі жұмыс. Оқыту үдерісінің екі жақты үдеріс екенін диалогтік оқыту дәлелдеп отыр. Қазіргі мұғалім - оқыту үдерісін ұйымдастырушы, басқарушы,

бағыт-бадар беруші, ынталандырушы, оқушының үйрену үдерісіндегі серігі. Мұғалімнің атқаратын функциясы өзгерді. Осыған сәйкес білім алушының да функциясы өзгеруде. Білім алушы оқу үдерісін жүзеге асыратын белсенді субъекті ретінде қарастылады. Диалог әдісі де осыған негізделеді. Мысалы, қазақ тілінен бір жаттығуды орындағанда білім алушы бірізділік қағидасын басшылыққа алады: жаттығуға талдау жүргізіледі (сұрақтар санын анықтау, оның өткен және жаңа тақырыпқа байланысты сұрақтар, жаңа тақырыпқа байланысты сұрақтарды бірінші кезекте орындау, екінші кезекте өтілген тақырыпқа байланысты сұрақтарды орындау), білім алушы жаттығудың мақсатын анықтайды; осы жаттығуды орындауға қажетті ережелерді еске түсіреді; талаптарды орындаудың реттілігін сақтайды; жаттығуды орындайды; орындау барысын тексереді; білім алушы бағалайды және баға қояды. Оқу әрекеті тұрғысынан қарастырғанда бір жаттығуды орындау барысы негізінде диалог құруға болады.

Диалог екі немесе одан да көп білім алушылардың сөйлеуіне негізделеді. Сөйлеудің екі түрі бар екендігі белгілі. Олар: диалог және монолог. Диалогтің монологтан ерекшеліктері: диалогке қатысушы немесе қатысушылардың ой-пікірін күтеді; сұрақ қою арқылы қажетті деректерді ала алады; деректерді толықтыруға мүмкіндік бар; диалог ықшамды түрде жүргізіледі; сөйлеу барысында жүйе және бірізділік сақталады; өз көзқарасын бөгде субъектмен салыстырады; нақты жауап беру. Сондай-ақ, диалогке қатысушылардың құқықтары тең, өзімен де диалогке түсе алады. Демек, диалогті оқыту үдерісіне енгізу арнайы жұмысты қажет етеді. Диалог пен оқу әрекеті де жеке тұлғаны қалыптастыруға бағдарланған.

Диалог және оқу әрекеті барысында білім алушылардың білім деңгейі анықталады, сонымен қатар жеке тұлғаға тән қасиеттер қалыптасады: қызығушылық, ынталылық, белсенділік, сыйластық, түсінушілік, жанашаршылық, жаңашылдық, бәсекеге қабілеттілік, жауапкершілік т.б.

Оқытушы аудиторияға кіргеннен сабақ бойы студенттермен диалогта болатындығы баршамызға белгілі. Диалог әдісін қолдану сабақтың тақырыбы, мақсаты, мазмұны және студенттердің аудиторияда орындайтын тапсырмаларымен тікелей байланыста болатындығын ескергеніміз жөн. Өйткені орындалатын тапсырмалар өтіп кеткен немесе жаңа тақырыпқа байланысты болуы мүмкін. Біз оқу әрекетінің мазмұны оқу тапсырмалары түрінде құрылады деген тұжырымды негізге аламыз. Диалог әдісі соған сәйкес қолданылады. Демек, мұндай жағдайда пәнішілік байланыс жаңа тақырыпты меңгеруде диалог әдісін қолдану барысында жүзеге асады.

Орындалатын тапсырмалар басқа пәндерден алған білімдеріне байланысты да болуы мүмкін, мұндай жағдайда да диалог әдісі пәнаралық байланысқа сәйкес құрылады.

Қазіргі қойылып отырған талаптардың бірі - пән бойынша білім, іскерлік, дағдылардың жиынтығымен қаруландыру емес, оқу әрекеті арқылы жеке тұлғаны қалыптастыру мақсаты болып отыр. Осы талап пен мақсатты студенттер қалай түсінетіндігін анықтау мақсатында диалог әдісі қолданылды. Өртүрлі ой-пікірлер айтылды, талқылады, өз деңгейлерінде дәлелдеді, жеке және топтық қорытынды жасады. Нәтижесінде білім, іскерлік және дағдыны іс-жүзінде қолдана білу қажеттілігіне тоқталды. Аясы кең дағдыны қалыптастыруға топ студенттерінің 79% ерекше атап өтті. Студенттердің белсенділігі, ізденушілігі жоғары болды. Студенттер диалог пен оқу әрекетінің тиімділігін сезінді.

Түйіндей келе мынандай қорытындыға келдік:

- диалог мәселелерін зерттеуді жалғастыру;
- диалог әдіс пе, тәсіл ме, форма ма, құрал ма ?
- диалог пен оқу әрекетінің ортақ белгілері;
- диалогтің оқу әрекетін қалыптастыруға ықпалы;
- диалогті қолдану ерекшеліктері.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан халқына Жолдауы» Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ»,17.01.2014ж.

2. Саяси түсіндірме сөздік.-Алматы,2007ж
3. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік.-Павлодар,2006ж
4. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі.-Алматы,2005ж

ГУМАНИТАРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ

Хвостова Ю.В., преподаватель
Актюбинский региональный
государственный университет
им. К.Жубанова
кафедра русской филологии
и межкультурной коммуникации
Казахстан, г. Актөбе

Кілт сөздер: құзыреттілік, құзыреттілік тәсіл, гуманитарлық технологиялар, білім, тұлға, педагогика

Key words: competence, competence method, humanitarian technologies, knowledge, personality, pedagogics.

Түйіндеме: бұл мақалада гуманитарлық технологиялар туралы мәселе білім беруде құзыреттілік тәсілді қалыптастыру тәсілдерінің бірі ретінде ашылады. Қазіргі білім беру үдерісінде "гуманитарлық технологиялар" ұғымы өзектілендіріледі. Білім алу, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі тану, даралықты дамыту мақсатына басым бағыт ретінде "құзыреттілік тәсіл" ұғымы анықталады

Summary: this article addresses the issue of humanitarian technologies as one of the ways to form a competence-based approach in education. The concept of "humanitarian technologies" is being updated in the modern educational process. The concept of "competence approach" is defined as a priority orientation towards the goals of learning, self-determination, self-actualization, development of individuality.

В настоящее время повышается интерес к гуманитарным технологиям в образовании. Это, своего рода, индикатор того, что развивается инновационный процесс и для образования он открывает большие возможности.

Сама идея гуманитарных технологий, как считает исследователь Кузнецова Н.А. – «это попытка разобраться в процессах, формирующих наше профессиональное сознание, понять — откуда мы знаем, что надо действовать так или иначе, проанализировать ту информацию и знания, которыми мы пользуемся для принятия решений»[1].

Само понятие «гуманитарные технологии» подразумевает технологии инноваций, производство новых способов деятельности. Появление нового способа деятельности предполагает новый взгляд, новое представление о реальности. Если исходить из названия, то гуманитарные технологии – это технологии, ориентированные на развитие человеческой личности и на создание соответствующих условий для этого. Другими словами – это способы совершенствования моральных и этических норм, способы развития интеллектуального потенциала и физического состояния.

Именно гуманитарные технологии способствуют формированию компетентностного подхода в образовании.

Компетентностный подход – это приоритетная ориентация на такие цели, как обучаемость, самоопределение, самоактуализация, развитие индивидуальности [2].

Необходимость нового видения образовательного процесса влечет за собой изменение подходов к восприятию учащегося. Личность учащегося невозможно формировать как что-то однозначно заданное, можно лишь способствовать развитию его разносторонних качеств, что осуществляется в процессе формирования компетенций.

Формирование же компетентной личности опирается на использование и развитие образовательных систем: на разработку структуры и содержания образования в целом и отдельных общеобразовательных дисциплин в частности [3].

Понятие компетентностного подхода определяется как «социальное требование (норма) к образовательной подготовке учащегося, необходимое для его качественной продуктивной деятельности в определенной сфере. Компетенция не сводится только к

знаниям или только к умениям – это сфера отношений, существующих между знанием и действием в человеческой практике, являющихся отражением разнообразных личностных особенностей [4, 5].

Здесь основной идеей является не столько обеспечение учащегося запасом знаний и умений, сколько гармоничное всестороннее развитие личности, которая способна ориентироваться в многообразии знаний, умений, ценностей, способов деятельности, оценок методов, мнений, решений. Именно на этой основе возможно формирование компетенций.

Гуманитарные технологии как система научно-гуманитарных знаний, позволяет реализовать конкретный компетентностный замысел при помощи определенных условий, средств и способов.

Гуманитарные технологии определяются некоторыми особенностями.

Одной из важных особенностей гуманитарной технологии является диалогичность. Характер ее раскрывается в условиях преднамеренного конструирования отношений, обуславливающих характер индивидуально-личностных изменений обучающего и обучающегося. Результатом такого взаимодействия выступают, так называемые «состояния», в которых участники педагогического процесса смогут услышать и понять друг друга, выработать доступный язык общения, что позволяет достичь желаемого результата и реализовать определенный замысел.

Еще одна не менее важная особенность гуманитарных технологий заключается в открытости. Открытость целей работы с человеком, отсутствие манипулятивности в деятельности педагога. Открытость возможно обеспечить через прояснение целей, возможность их коррекции, изначально заложенную в алгоритм технологии. Постоянная диагностика выполнения замысла позволяет выявлять и устранять ошибки, корректировать процесс обучения и получать желаемый результат [1].

Таким образом, гуманитарность педагогической технологии проявляется в возможности ее влияния на интегральные характеристики человека (потребности, интересы, мотивы, ценностные ориентации, установки, смыслы) и формирование компетентностного подхода, определяющих динамику личностной системы в целом.

Использованная литература:

1. Кузнецова Н. А. Расширение гуманитарных технологий на основе компетентностного подхода. // Интернет-журнал "Эйдос". - 2006.
2. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования. Высшее образование в России, 2005, № 4, с. 23–29.
3. Подчалимова Г.Н., Худин А.Н. Стратегия модернизации содержания общего образования. Завуч, 2006, № 2, с. 104–128.
4. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. М.: Изд-во МГУ, 2003.
5. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. Педагогика, 2003, № 10, с. 8–14.

III СЕКЦИЯ
ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ: ТӘЖІРИБЕ, МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ ДАМУ
ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПСИХОЛОГИИ В ВЫСШЕЙ
ШКОЛЕ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТ ДАҒДАРЫСТАРЫН
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Нағымжанова Қ.М. п.ғ. докторы, професор
«Тұран» университеті, Нұр-Сұлтан қаласы
Амангосова А.Қ. 2 курс магистранты
«Тұран» университеті, Нұр-Сұлтан қаласы

Ключевые слова: профессиональная деятельность, теория личности, профессиональное развитие, профессиональный кризис

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы теории личности, его профессионального развития в отраслях науки философии, педагогики и психологии.

Keywords: professional activity, theory of personality, professional development, professional crisis

Summary: The article deals with the issues of the theory of personality, its professional development in the fields of science of philosophy, pedagogy and psychology.

Кәсіби іс-әрекетте тұлғаның қалыптасуы ғылым саласында өзектілігін жоймаған мәселелердің бірі. Маман ретінде қалыптасу және кәсібилікті қалыптастыру үдерісі адамның өмірлік әрекетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Психология ғылымы саласында мамандықтың тұлғаға әсер ету мәселелері С.Л.Рубинштейн, А.Н.Леонтьев, Б.Г.Ананьев, А.А.Смирнов, Б.М.Теплов, Н.С.Ахтаева зерттеулерінде іс-әрекет бағыты ретінде қарастырылған [1].

Тұлғаның кәсіби дамуы оны адам өмірлік мақсат етіп алғанда ғана белсенді, өмірлік кәсіппен байланысты жоспарлар мен мақсаттарға, тұлға болашағының құрылымына айналады. Адамға кәсіби болу әсерінің күштілігі сонша, ол адамның өмірлік қалпын түпкілікті өзгертуі мүмкін. Бұл өзгерістер жаңа көзқарастардың, бағалаулар мен қатынастардың пайда болуынан көрінеді.

Г.К.Кусаметова іс-әрекетті тұлғаның кәсіби дамуының тұтас үдерісі ретінде қарастырылады. Кәсіби шебер болу көп деңгейлі, көп сатылы үдеріс. Әрбір сатыға өту өзара байланысты субъектіні дағдарыстық жағдайдың пайда болуына әкелуі мүмкін [2].

Кәсіби даму – адам кәсіп таңдағаннан бастап, оның кәсіби өмірінің барысында жалғасатын және ол кәсіби әрекетін тоқтатқанға дейін жүретін үздіксіз үдеріс. Бұл үдеріс біріншіден, адамның өмірі барысында кәсіптің дамуы, оған деген көзқарастың өзгеруі сияқты ішкі шарттары; екіншіден, адамының кәсіп туралы, кәсіби шеберлік, сондай-ақ өзіндік шеберлікті бағалауға деген талаптардың өзгеру сыртқы шарттары болып табылады.

Бірқатар ғалымдардың пікірінше, кәсіби шебер адам деп - кәсіби қызметтің нормаларын, қатынастарын терең меңгерген және оны кәсіби шеберліктерді сақтай отырып жоғары дәрежеде жүзеге асыра алатын тұлғаны атауға болады [3].

Кәсіби шебер болу әдетте жалпы психикалық дамуға сүйенеді және соның негізінде жүзеге асады. Маманның шебер болуы оның тұлға ретінде дамуымен тығыз байланысты. Шеберлік оны адам өмірлік мақсат етіп алғанда ғана белсенді, кәсіппен байланысты мәселелер өмірлік жоспарлар мен мақсаттарға, тұлға болашағының құрылымына айналады. Адамның тұлғалық ерекшеліктері әдетте кәсіп таңдауда, кәсіби бейімделу үдерісінде

жағымды әсерін тигізеді, кәсіби шығармашылықты қолдауға ынталандырады, кәсіби дағдарыс пен қажудан қорғайды.

Отандық және шетелдік психология ғылымында кәсіби іс-әрекеттің тұлғаға әсерін зерттеуде бірқатар еңбектер жинақталған. Ресей ғалымы Э.Ф.Зеердің пікірінше, көп жылдар бойы бір кәсіби әрекетпен айналысу кәсіби шаршау, әрекетті орындау тәсілдерінің тоқырауына, кәсіби біліктіктің төмендеуіне, жұмысқа қабілеттіліктің әлсіреуіне әкеліп соғуы мүмкін. Кәсіби дағдарыс – бұл әрекеттің және тұлғаның құрылымында қалыптасқан, сондай-ақ тұлғаның өзінің дамуында біртіндеп жиналған өзгерістер, еңбек ету мен сол үдеріске қатысатын басқа қатысушылармен болған арақатынастағы жағымсыз әсерлер [4, 149 б].

Алайда, тұлғаның жетілуімен ішкі және сыртқы, өзгермелі кезеңдер барысында кәсіби бағыт та өзгереді. Кез келген даму үдерісі сияқты, адамның кәсіби қалыптасуында жетілуі мен психикалық жаңашылдықтарды меңгеруімен қатар тұлғаның деструктивтік өзгерістеріне әкелетін дағдарыстар болады. Бұл қазіргі таңда қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, ақпараттық технологиялардың жедел қарқынмен дамуына сай жаңа талаптар қоюмен байланысты. Ол ең алдымен кәсіби мәселелерді шешу барысында өз бетінше шешім қабылдау, өз мамандығының субъектісі болу, тұлғааралық қарым-қатынасты тиімді ететін кәсіби сапаларды меңгерудің талап етілуі.

Жоғарыда көрсетілген міндеттермен қатар, тұлға үнемі өзін-өзі жетілдіру, өзін дамыту үшін кәсіби әрекетінде соңғы әдістер мен технологияларды белсенді қолданып, ғылымның дамуына байланысты жаңа ақпараттар қорын өңдеп, игеруі шартты болып табылады. Ал, осындай көлемді жаңалықтарды игеріп қабылдау қажеттілігі, білім беру саласындағы жаңа бағыттар, жұмыстың шамадан тыс жүктелуі кәсіби дамудың деструктивті өзгерісінде көрінетін оқытушының психоэмоционалдық күйлеріне әсер етіп, әлеуметтік-психологиялық дискомфорт сезімдерін туғызады. Қазіргі таңда кәсіби іс-әрекетпен байланысты жағымсыз үдерістердің тұлғаның өзгерісінде бейнеленетін кәсіби дағдарыс мәселесі психология ғылымының өзекті мәселелерінің бірі деп саналуы [5, 283-287б]

Әдебиеттерді талдау барысында кәсіби дағдарыстарды зерттеуге бағытталған еңбектердің бірқатарына талдау жасалды. Дағдарыс мәселесінің жеке аспектілері Ресейлік ғалымдар А.К.Маркова, Э.Э.Сыманюк, Н.С.Пряжников, Е.Ю.Пряжникова, отандық ғалымдар Ж.І.Намазбаева, А.Т.Акажанова, Г.Т.Бекмұратова, З.Ш.Мадалиева, С.М.Жақыпов, Қ.Т.Қуанжанова еңбектерінде қарастырылған.

Ж.А.Жусупова кәсіби шыңға жетуді қиындататын, кәсіби қызметтің сипаты мен жағдайлары тұлға дамуына кері әсер беретін дағдарыстардың ықпалымен дамиды деп көрсетеді. Зерттеуші берілген мәселе бойынша жүргізілген көптеген зерттеулер нәтижелерін талдай келе, келесі қорытынды жасайды: «Кәсіби дағдарыс мәселесі жеткілікті зерттелмеген, бірақ теориялық және практикалық тұрғыдан зерттеушілер арасында қызығушылық тудырып отырған мәселеге айналып келеді. Ол біржақты маманның емес, тұлғаның үйлесімді дамуын қалыптастыру», - деп санайды [6, 40 б].

Зерттеушілер кәсіби іс-әрекеттің сипаты мен жағдайлары психикаға ауытқушылық әсер беретінін, әсіресе эмоциялық және психикалық қысым, еңбектің түрлері, күрделі жауапкершілік және басқалардың ықпалы дағдарысының дамуына әкелетініне көңіл аударады. Мұндай жағдайларда еңбек шаршауға, кәсіби икемділіктер мен дағдылардың жойылуына, кәсіби қызметтерінің төмендеуіне әкеледі [7, 60 б]. Дәлірек айтсақ, кәсіби қызмет кәсіби емес қызмет түрлерімен салыстырғанда қызметкер тұлғасына ең күшті дағдарыс әсерін береді. Кәсіби дағдарыс бұл объективті құбылыс, оның жағымсыз әсерлері басқа кәсіби емес орта, тәрбие т.б. факторлары арқылы өтуі мүмкін. Бұл үдеріс кәсіби еңбектің ерекшелігіне сай адамның субъективтік сапаларының тұлғалық қасиеттеріне әсер ету нәтижесі [8, 29 б].

XX ғасырдың басында П.Сорокин кәсіби әрекеттің мамандыққа әсерін анықтау барысында «кәсіби» деформация түсінігін енгізді. Ал, қазіргі таңда педагогтар, әлеуметтік қызметкер, басшылардың кәсіби деформациясы төңірегінде белсенді жұмыстар жүргізіліп келеді. Осы кезден бастап аталған феноменнің жеке жақтары зерттеле басталды. «Кәсіби

деформация» түсінігімен қатар, аталған жұмыстарда мағыналары бір «кәсіби деструкция», «кәсіби деградация» терминдері қолданылған (А.К.Маркова, Е.А.Климов, Е.Ю.Пряжникова т.б), олар: [9].

- деградация (лат. gradus - деңгей) – алдында жинақталған кәсіби қасиеттерінің жоғалуы, жағымсыз жаққа беталасы.

- деформация (лат. deformation) – ішкі және сыртқы факторлардың өзара әрекетінің нәтижесіндегі өзгерісі;

- деструкция (лат. destructio) – қалыптасқан құрылымның бұзылысы.

Н.С.Ахтаева бойынша кәсіби деформация– алуан түрлі кәсіби аурулардың көрінісі және көбіне олардан құтылуға болмайды дейді [1].

Кәсіби деструкциялар – бұл қалыптасқан әрекеттер және тұлға құрылымындағы еңбек табысына, осы үдеріске қатысушылардың байланысына теріс әсер беретін өзгерістер. Кез келген кәсіби қызметтің көп жылдар бойы іске асырылуы еңбек функцияларының табысын төмендететін немесе бұл үдерісті қиындататын тұлғаның дағдарысына пайда болуына әкеледі. Тұлғаның кәсіби дағдарысы – бұл психикалық құрылымның, тұлға сапаларының кәсіби қызметті іске асыру мен соның әсері барысындағы өзгерістер.

Н.С.Ахтаева педагогтың кәсіби дағдарысы – бұл педагогтың кәсіби қызметін атқару үдерісі кезінде тұлғалық өзгеріске ұшырауы және ол көбінесе тұлғаның өзіне, оның атқаратын қызметі мен өмірінің басқа да салаларына жағымсыз әсер етеді деген анықтама береді [1].

Кәсіби дағдарыстың пайда болу механизмі күрделі динамикамен сипатталады. Ең алдымен еңбектің жағымсыз шарттары тұлғаның кәсіби әрекеттерінде, мінез - құлықтарында өзгерістер тудырады. Қиын жағдайлардың қайталануынан тұлға бойында жағымсыз өзгерістер күнделікті мінез-құлқы мен қарым- қатынасында қалыптаса бастайды. Бастапқыда уақытша жағымсыз психикалық күйлер мен қондырғылар пайда болады да кәсіби әрекетті тиімді жүзеге асыруға қажет сапалар бірте-бірте жоғала бастайды, нәтижесінде даму үстіндегі кәсіби қасиеттердің орнына жағымсыз психикалық күйлер тұлғаның бойында дамып, қалыптасатындығы дәлелденген.

Дағдарыс кәсіби әрекетпен шартталған адамның барлық өмірлік әрекеттерінде тарайды. Аталған ықпалдар әдетте тұлғаның бойына жағымсыз әсер етеді. Кәсіби дағдарыс көбіне өмірлік әрекетте қиыншылықтарға және іс-әрекеттің тиімділігінің деңгейін төмендетеді.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде тұлғаның кәсіби дағдарысын түсіндіретін негізгі төрт бағытты бөліп көрсетуге болады:

Кәсіби стресс тұжырымдамасының өкілдері В.В.Бойко, Н.Е.Водопьянова т.б тұлғаның кәсіби дағдарыстың пайда болуына мазасызданудың жоғарылауы, эмоцияның төмендеуін жатқызады. Мазасызданудың әсерінен кәсіби дағдарыстан тұлғалық қорғану механизмдері дамиды. Кәсіби дағдарысты зерттеушілер ойынша бұл өз кезегінде эмоциялық күй синдромының пайда болуына әкеледі. Тұлғаның кәсіби дағдарысқа әкелетін оның негізгі пайда болу себебі кәсіби іс-әрекеттің өзі болып табылады. Мұның ішінде жұмысшыға қойылатын кәсіби талап пен оның тұлғалық ресурстарының сәйкессіздігін атауға болады.

Э.Ф.Зеер, Е.А.Климов теорияларына сәйкес кәсіби дағдарыстың негізгі механизміне адамның өз «Менін» әлеуметтік ролімен теңдестіруі жатады. Кәсіби роль адамның әлемге көзқарасын шектеп, кәсіби акцентуацияның дамуына, кәсіби маңызды сапалардың артуына себеп болады [3].

С.М.Джакупов еңбектің деструктивті және табысты жүзеге асуы адамның өмірлік және кәсіби көзқарасына байланысты деп көрсетеді. Кәсіби тұрақтану – кәсіби даму ғана емес, сонымен қатар регресс болып табылады. Дағдарыстар еңбек үдерісінің барлық жақтарына әсер етеді. Кәсіби қызметтегі тұлғас дағдарысының мәні мынада, яғни еңбек шартына немесе адамның шартына байланысты кейбір жағымды психикалық қасиеттер, сапалар жоғалып, жағымсыз сапалар пайда болады [6].

Г.К.Ахметова кәсіби дағдарыс мәселесіне қатысты эмоциялық-ақпараттық қатынасты ұсынады. Бұл қатынас адам организмінің көптеген ақпараттық және эмоциялық әсерлері бірігуінен тұрады.

К.А.Абульханова-Славская тұлға белсенділігінің кәсіби дағдарысы кәсіби іс-әрекеттің дағдарысы мен тұлғаның өзіндік дағдарысына тәуелді екендігін атап көрсетеді. Дағдарыстың пайда болуының тағы бір себебіне тұлғаның эмоциялық күй синдромы жататын дағдарысты атауға болады [5].

Кәсіби даму үдерісіндегі адамның өзгеруі практикалық тұрғыдан үздіксіз жүретін үдеріс. Бір жағынан, тұлға білім, білік, дағды жинақтайды, өзін-өзі жетілдіреді, екінші жағынан кәсіби дағдарыс деп аталатын жағымсыз күйлердің пайда болуымен анықталады.

Педагогтардың кәсіби дағдарыстарының ішінде көбіне қызметтік дағдарыс орын алады. Педагогтың қызметтік мүмкіндігін шектемеудің нәтижесінде өзгенің пікіріне шыдамсыздық таныту, өзінің қателіктерін көрмеу, тек өзіндік пікірдің дұрыстығы туралы сенімділік пайда болады.

Бейімделу дағдарысы тек педагогтың кәсіби іс-әрекетінің нақты шарттарына бейімделу кезінде пайда болады, нәтижесінде тұлға бойында жоғары деңгейде конформизм қалыптасады.

Педагогтар дағдарысының жоғары деңгейі тұлғалық сапалардың жағымсыз өзгерісімен анықталады. Оның ішіне авторитарлық, агрессивтілік т.б атауға болады.

Кәсіби дағдарыс деп аталатын кәсіби деформацияның ақырғы деңгейінде тұлға өзінің адамгершілік құндылықтарын өзгертіп, кәсіби құзыретті емес маманға айналады.

Г.М.Грановская кәсіби дағдарысты стереотиптік әрекеттермен байланысты деп айтады. Сонымен, тұлғаның кәсіби дағдарысы – ұзақ уақыт бойы бір әрекет түрімен айналысу кезінде пайда болған тұлғалық сапалардың өзгерісі: таптаурындар, құндылық бағдар, қарым-қатынас тәсілі мен мінез-құлық.

Э.Ф.Зеер бойынша кәсіби дағдарыс – еңбектің тиімділігіне және осы үдеріске қатысушылардың өзара әрекетіне жағымсыз әсер етуінде көрінетін, қалыптасқан іс-әрекет пен тұлға құрылымының өзгеріс.

Э.Ф.Зеер кәсіби дағдарыстың көрінуінің төрт деңгейін бөліп көрсетеді:

1. Тұлғалық ерекшеліктер қызметкерлердің жұмыс өтілімен анықталуы мүмкіндігін, алайда дағдарыстардың көрінуі мамандыққа байланысты әртүрлі болуы.

2. Кәсіби іс-әрекетінде мамандықты игеру үдерісінде пайда болатын арнайы кәсіби дағдарыстар.

3. Кәсіби-типологиялық дағдарыстар жеке психологиялық ерекшеліктер темперамент, қабілет, мінездің ықпалына байланысты.

4. Кәсіби іс-әрекетті ұзақ жыл бойы орындау барысында жеке кәсіби маңызды сапалардың деңгейі төмендейді, ал жағымсыз жақтары дамиды.

Кәсіби дағдарыстың пайда болуына көптеген факторлар әсер етеді: объективті, субъективті және объективті-субъективті.

Біздің зерттеу жағдайымызда сыртқы факторларға қоршаған ортаның әсері, оқытушылардың кәсіби іс-әрекетіне қойылатын талаптар енгізілсе, ал ішкі факторларға оқытушылардың бойындағы күйлері мен сезімдері жатады.

Осы контексте ЖОО оқытушыларының тұлғалық кәсіби қасиеттерінің даму көрсеткіштері мен дағдарыс көрсеткіштерін белгілейміз. Біздің түсінігімізше ЖОО оқытушыларының білім беру субъектісі тұрғысынан негізінде кәсіби дағдарыс көрсеткіштерін болдырмаған немесе жойған жағдайда, олардың тұлғалық-даму көрсеткіштер і жоғарылайды.

Қорыта айтқанда ЖОО оқытушыларының кәсіби іс-әрекеттегі дағдарысы жағдайын психологиялық зерттеу мәселелерін талдау мынадай тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді:

1. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде оқытушылардың тұлғасы, оның құрылымы, кәсіби іс-әрекеті мәселесінің жан-жақты қарастырылғанын, оның кәсіби дамуында алдымен кәсіби дағдарысты анықтау мен оны болдырмау және жою мәселерінің зерттеу қажеттілігін көрсетті.

2. Оқытушылардың кәсіби іс-әрекеті – бұл психологиялық, педагогикалық, өндірістік-технологиялық қызметтерден тұратын кіріктірілген іс-әрекеттер жиынтығы. Кәсіби

педагогикалық іс-әрекетінің нәтижесі оның көп қызметтілігімен анықталады. Оқытушыларының кәсіби іс-әрекеттерінің негізгі нәтижесі тұлғаны кәсіби дамыту болып табылады.

3. Ғылыми әдебиеттерде тұлғаның қалыптасуына оның оқу мен кәсіби іс-әрекетінің жағымды ықпал ететіні туралы зерттеулер кең орын алған. Алайда тұлғаның жетілуі мезгілімен пайда болатын ішкі және сыртқы, өтпелі кезеңдер барысында кәсіби бағыт өзгерісіне ұшырайды. Әрбір даму үдерісі сияқты, адамның кәсіби қалыптасуында оның жетілуі мен психикалық жаңашылдықтарға ерісумен қатар тұлғаның деструктивтік өзгерістеріне әкелетін ауытқушылықтары орын алады.

4. ЖОО оқытушыларының тұлғалық-кәсіби қасиеттері – өзін-өзі дамыту контексінде тұлғалық, кәсіби-танымдық, әлеуметтік-қарым- қатынастық және эмоционалдык компоненттерден тұратын жүйелі психологиялық білім.

5. Әр қоғамның дамуына сәйкес оқытушының кәсіби қасиеттері мен сапаларына қойылатын талаптар да өзгеріп отырады, тек өзін-өзі белсендіретін тұлға ғана қоғамның сұраныстарын қанағаттандыра алады деген қорытындыға келдік.

Пайдаланылған әдебиеттер :

1. Ахтаева Н.С. Теория и практика психологической подготовки преподавателя вуза: Монография.: Изд. «Ұлағат» Қаз НПУ им.Абая. – Алматы, 2011. – 327 с.
2. Кусаметова Г.С. Формирование имиджа преподавателя вуза: дис. канд. пед. наук: Алматы, 2009.
3. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Психология профессиональных деструкций: Уч. для вузов. – М.: Академич. проект, 2005. – 240 с.
4. Зыкова Н.М. Психология высшей школы: Учеб.пособие. – Алматы, 2011. – 126с.
5. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М.: Наука, 2000. – 236с.
6. Джакупов С.М. Управление познавательной деятельностью студентов в процессе обучения. – Алматы, Қазақ университеті, 2002. – 117 с.
7. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Психология профессиональных деструкций: Уч. для вузов. – М.: Академич. проект, 2005. – 240 с.
8. Жүсіпова Ж.А. Педагогикалық шеберлік; Оқулық. – Алматы: Экономика, 2011. – 316 б.
9. Қуанжанова Қ.Т. Оқытушылардың іс-әрекетіндегі тұлғалық-кәсіби қасиеттердің ролі // ХАБАРШЫ. «Психология» сериясы. – Алматы: Абай атындағы Қаз ҰПУ: «Ұлағат» баспасы, 2014. – №4(41) – Б. 29-37.

ВОЗМОЖНОСТИ ВОСПИТАНИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Досжанова С.Е.,

кандидат педагогических наук, доцент

Туребаева Ш.М., преподаватель

Республика Казахстан, Ақтобе. Актюбинский региональный государственный университет

имени К.Жубанова, sveta1108@inbox.ru

Республика Казахстан, Нұр-Сұлтан, Евразийский национальный университет имени

Л.Н.Гумилева, turebayeva_shynar@mail.ru;

Кілт сөздер: көпмәдениетті құзыреттілік, поликультурность, көпмәдениетті сауаттылық, үлгі, тәрбие, оқу және оқу уақытынан

Түйіндеме: Мақалада көпмәдениеттік құзыреттілік болашақ шет тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі мен негізгі құзыреттілігінің бірі ретінде қарастырылған. Болашақ мұғалімнің көпмәдениетін тәрбиелеудің әртүрлі үлгілері ұсынылған. Көпмәдениеттің кейбір критерийлері белгіленген. Көпмәдениеттік сауаттылық көпмәдени құзыреттіліктің негізгі компоненті ретінде айқындалған. Көпмәдениетті тәрбиелеуді жүзеге асыру үшін студенттердің оқу және оқудан тыс уақытын пайдаланудың ролі мен мүмкіндіктері көрсетілген.

Keywords: multicultural competence, multiculturalness, multicultural literacy, model of education, educational and nonlearning time

Summary: In the article a multicultural competence is considered as one of key competences and professionalism of future teacher of foreign language. The different models of education of multiculturalness of future teacher are presented. Some criteria of multiculturalness mark. Multicultural literacy is certain as a basic component of multicultural competence. A role and possibilities of the use of educational and nonlearning time of students are shown for realization of education of multiculturalness

Интеграционные процессы в обществе поставили перед системой образования проблему совершенствования профессиональной подготовки учителей иностранных языков. Сегодня целью образования становятся не просто знания и умения, но определенные качества личности, формирование ключевых компетенций, которыми необходимо «вооружить» будущих специалистов в современном обществе [1].

В контексте нашего исследования поликультурная компетентность учителей иностранных языков имеет особое значение. Поликультурная компетентность выступает как интегративное качество педагога, отражающее уровень его профессиональной и культурологической образованности, опыт и индивидуальные способности, обеспечивающие подготовку современной молодежи к позитивному взаимодействию с представителями различных культур в многонациональном поликультурном пространстве.

Определение роли и места поликультурной компетентности как составляющей профессионализма современного учителя, требует рассмотрения понятия «профессионализм».

С. Дружилов предлагает рассматривать профессионализм педагога как особое свойство людей систематически, эффективно и надежно выполнять сложную деятельность в самых разнообразных условиях.

Автор не ограничивает понятие профессионализма только характеристиками высококвалифицированного труда, а включает в него особое мировоззрение каждого индивида. Таким образом, для приобретения профессионализма, по мнению ученого, необходимы соответствующие способности, желание и характер, готовность постоянно учиться и совершенствовать свое мастерство [2].

А. Кузьминский видит целесообразность формирования профессионализма педагога в системе повышения квалификации, при условии создания для этого необходимых психолого-педагогических условий, в частности, предпосылки для перехода на высшую степень развития педагогического мастерства, рефлексии и профессионального сотрудничества [3].

Таким образом, с одной стороны, профессионализм педагога следует рассматривать как результат педагогической деятельности, которая предусматривает наивысший уровень продуктивности труда, с другой стороны – как свойство личности, которое формируется во время деятельности.

Учитывая динамику изменений социокультурного контекста, культурологический смысл и личностно-ориентированную направленность педагогической деятельности можно сделать вывод о том, что уровень профессионализма современного учителя определяется степенью сформированности его поликультурной компетентности как условия реализации поликультурного образования и воспитания "человека культуры" [1]. Следовательно, для успешного достижения уровня профессионализма педагогам необходимо переосмыслить духовно-ценностные категории, подняться на высший уровень личностных и профессиональных ориентаций.

Воспитание поликультурности может быть обеспечено лишь целостным образовательным процессом, который включает в себя не только процессы воспитания, но и обучения, и развития личности. При развитии поликультурности обучающихся нельзя не учитывать опыт межкультурных контактов в его различных формах: знакомство с произведениями искусства и архитектуры, достижениями науки и техники, встречи и диалоги с представителями иных социокультурных общностей, знакомство с традициями и обычаями в быту и повседневной жизни.

Рассматривая возможности формирования поликультурности будущих учителей английского языка в целом, были намечены два основных пути средствами образования:

- развитие толерантных установок педагогов;
- обучение их работе в поликультурной среде.

Для разработки модели воспитания поликультурности у будущих учителей английского языка в образовательном пространстве изучены и проанализированы

следующие педагогические модели поликультурного образования и воспитания.

А.Н.Джуринский, говоря об организации образования, предлагает несколько моделей ориентации содержания высшего образования на поликультурную подготовку. Парциальная модель предполагает включение идей поликультурности во все темы учебных курсов. Модульная модель означает наличие отдельных тем по поликультурному воспитанию в том или ином учебном курсе, возможность применения особых - нормативных или элективных - курсов по вопросам поликультурного воспитания. И наконец, интегративная модель - это учебный курс, где представлены сведения из различных областей знаний, включая педагогические, в том числе и по поликультурному воспитанию [4].

Для нас данное видение организации поликультурного образования, предлагаемое автором, является очень ценным, поскольку в нашем исследовании, говоря о воспитании поликультурности у будущих учителей английского языка, учитывается и тот факт, что работа ведется со студентами педагогических специальностей, предполагая, что они как будущие педагоги по завершении своей учебы станут вести собственную профессиональную деятельность в организациях образования, где наиболее ярко представлено наличие многих представителей разных наций и культур, что соответственно будет налагать на наших специалистов дополнительную ответственность. Таким образом, будущим педагогам чрезвычайно важна способность вести собственную профессиональную деятельность в условиях поликультурной среды, которая не может быть одномоментной, и отличается постоянством в характере проявления, и перманентностью самого процесса саморазвития.

А.Н.Джуринский приходит к выводу, что содержание поликультурного образования состоит из нескольких главных блоков, а именно: освоение соответствующих знаний, овладение процедурами межнационального общения, воспитание гуманного отношения к культурно разнообразному миру. Знания раскрываются в понятиях, отражающих ценности суб-, макро- и мировой культур. Опыт деятельности означает владение вербальными и невербальными способами межкультурного общения, приобретения умений осознанного выбора в пользу гуманистических ценностей. Воспитание мировоззренческой позиции предполагает личностно ориентированное воспитание, адекватное индивидуальным особенностям учащихся. Содержание поликультурного воспитания и обучения предусматривает диалог культур при изучении учебных дисциплин [4]. Таким образом, компонент и условие поликультурности содержания образования поддерживается в формате интегративной модели.

Интересным для нас представляется также пример мировой практики организации поликультурного образования, предложенную американцем Дж.Бэнксом. Дж.Бэнкс выделил четыре модели содержания образования с разным уровнем интеграции культур: модель «А» - учебные курсы строятся исключительно на традициях доминирующей культуры, модель «В» - строится с добавкой компонент малых этнокультур, модели «С» и «D» - включают учебный материал, рассматриваемый под углом зрения всех этногрупп. Очевидно, что две последние модели содержания образования соответствуют идеям поликультурности [5].

В своих исследованиях Lustig и Koester утверждают, что межкультурная компетентность включает в себя способность эффективно и адекватно взаимодействовать с людьми из других культур. Взаимодействие обычно принято включать как поведение, так и общение. Исследователи предложили модель поликультурного образования, которая содержит в себе четыре компонента: knowledge, attitude, skills and behaviours [6]. Они считают, что межкультурная компетентность обуславливает владение знаниями, мотивацию, навыки вербального и невербального общения, а также надлежащее и эффективное поведение. Другими словами, исследователи связывают межкультурную компетентность с терпимостью к двусмысленности, поведенческой гибкостью, коммуникативной осведомленностью, открытием знаний, уважением к другим и сочувствием; каждое из этих измерений имеет когнитивный, эмоциональный / поведенческий и поведенческий аспект.

Также интересной с научной точки зрения представляется мнение Hiller и Wozniak, что межкультурная компетентность неразрывно связаны с терпимостью к двусмысленности,

поведенческой гибкостью, коммуникативной осведомленностью, открытием знаний, уважением к другим и сочувствием; каждое из этих измерений имеет когнитивный, эмоциональный и поведенческий аспект [7].

Г.Д.Дмитриев [8], характеризуя ход многокультурного становления личности, называет его уровни: толерантность, постижение и принятие иной культуры, и утверждение культурных различий.

По мнению Т.В.Жуковой, критериями поликультурной компетентности являются: поликультурная осведомленность (совокупность знания культурных артефактов, моделей поведения, понимания необходимости и соблюдения сценариев поведения родной либо иной культуры или субкультуры); культурная идентичность (результат культурной идентификации, т.е. соотнесения и отождествления с культурными нормами и образцами поведения); нормативная идентичность (знание, понимание и принятие социальных норм) [9].

А.М.Хупсарокова и Ф.П.Хакунова выделяют следующие критерии поликультурной компетентности педагога:

- осознание поликультурных особенностей коллектива, в том числе ученического коллектива, уважительное отношение к ним;
- умение действовать сообразно культурным особенностям субъектов педагогической деятельности, сохраняя при этом собственную культурную идентичность;
- способность организовывать эффективное культурное взаимодействие [10].

Сравнив вышеперечисленные точки зрения, следует заметить, что авторы выделяют схожие критерии поликультурной компетентности, используя лишь разную терминологию. Особо важным компонентом поликультурной компетентности педагога является поликультурная грамотность, от уровня развития которой зависит понимание культуры другого народа, как самим педагогом, так и его учащимися. Поликультурная грамотность обеспечивает эффективные контакты между представителями разных культур в процессе педагогической деятельности.

Казахстанская система образования имеет дело с этнически многообразным, культурно и ментально разнородным контингентом обучающихся. Учитель иностранного языка играет важную роль в поликультурном воспитании молодежи в целом, поэтому его деятельность должна быть направлена на ознакомление обучающихся с культурой народов стран изучаемого языка. Педагог несет ответственность за воспитание подрастающего поколения в духе уважения и признания культурных, языковых, религиозных отличий других этнических групп.

На наш взгляд, говоря о возможностях воспитания поликультурности будущих учителей английского языка, необходимо также отметить педагогический потенциал учебных дисциплин. Изучению развивающего и воспитательного потенциала учебных дисциплин посвящены работы И.А.Зимней, Е.И.Роговой, Б.Е.Сахаровой и др.

Культуроведческий материал, изучаемый на занятиях, знакомит студентов с историей и культурой народов страны изучаемого языка, его приемлемости с точки зрения возрастных, когнитивных и коммуникативных особенностей обучающихся. Изучение иностранного языка в контексте диалога культур и цивилизаций позволяет развивать у студентов готовность к общению в поликультурной среде на основе сопоставления отечественной и европейской культур, выявления общего и специфического. Обучающиеся оценивают происходящее всегда через призму принятых в родном лингвосоциуме культурных норм и ценностей, через призму усвоенной индивидуумом модели миропонимания. Это значит, что, используя свой лингвокультурный опыт и национально-культурные традиции и привычки, субъект межкультурной коммуникации одновременно старается учесть иной языковой код, иные обычаи и привычки, нормы социального поведения, при этом осознавая факт их чужеродности.

В процессе использования методов при работе в группах, происходит обмен мнениями на иностранном языке, выделяются различные позиции, актуализируется потенциал и

активность каждого студента и всей группы. Студенты вносят дополнения, поправки в выступления друг друга, делятся опытом, выявляют проблему, находят оптимальные пути ее решения, что способствует формированию у студентов умений и навыков конструктивного взаимодействия с людьми, саморегуляции и самоконтроля, прогнозирования и урегулирования конфликтов.

В процесс подготовки к дебатам, «круглым столам», «мозговым штурмам», презентациям проектов студенты приобретают опыт принятия групповых решений, урегулирования конфликтов. В процессе обсуждения различных проблем на занятиях происходит формирование студента как активного участника общения. Общение может быть осуществлено при условии, что собеседники интересны друг другу, им есть, что сказать друг другу, чем поделиться.

Реализация модели воспитания поликультурности у будущих учителей предъявляет особые требования к уровню подготовки кадров, в числе которых специальный контекст умения работать в условиях поликультурного образовательного пространства, а именно воспитание поликультурности как интегративного качества личности будущего учителя английского языка.

Использованная литература:

1. Абрамова Е.А. Поликультурное воспитание студентов вуза на основе системного подхода (на примере обучения английскому языку): дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. - Москва, 2011. - С.42
2. Дружилов С.А. Профессионализм педагога: психологический ракурс. Педагогика, 2012b, №6 – с. 69-79
3. Кузьминский А.И. Педагогика высшей школы: учебное пособие / К.: Знание, 2005. - 486 с., с.146-159
4. Джуринский А.Н. Педагогика в многонациональном мире: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям: «Педагогика и психология», «Педагогика». – М.: Гуманитар. изд. центр. Владос, 2010. – 240 с.
5. Banks J. Cultural Diversity and Education: Foundations. Curriculum and Teaching. - Boston, 2001. С. 72
6. Lustig M.W., Koester. J. Intercultural competence: Interpersonal communication across cultures. 5th ed. Boston, MA: Pearson, 2006.
7. Hiller G.G., Wozniak M. Developing an intercultural competence programme at an international cross-border university. Intercultural Education 20, 2009. No.4. P.113-24.
8. Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование. - М.: Народное образование, 1999. - 208 с.
9. Жукова Т.В. Проблемы кросскультурной коммуникации студенческой молодежи / Т.В.Жукова - М.: МГУ, 2009.
10. Хупсарокова А.М., Хакунова Ф.П. Предметно-содержательные компоненты поликультурной компетентности педагога // Вестник Адыгейского государственного университета. - №1. 2011.

СТУДЕНТТЕР ТҮЛҒАСЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЛЫҚ ДАМУЫ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗІ

Измагамбетова Р.М. педагогика
магистрі., аға оқытушы
Қ.Жұбанов атындағы
Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
e-mail-Izmagambetova78@mail.ru
Амангосова А.Қ. магистрант
«Туран» Астана университеті
ayakoz_2295@mail.ru

Ключевые слова: психология, культура, ценность, ориентация, теория, личность, практика, взаимоотношение

Аннотация: Сегодня одним из главных вопросов является изучение развития личности. Это общий предмет исследований в контексте многих наук и в связях смежных наук. Мы ждем четких «ценностных ориентаций» в структуре личности, социально-психологической значимости, ее роли в развитии и развитии личности.

Key words : psychology, culture, value, orientation, theory, personality, practice, relationship.

Summary: Today, one of the main issues is the study of personality development. This is a general subject of research in the context of many sciences and in relations of related sciences. We look forward to the discovery of “value orientations” in the structure of the personality, socio-psychological significance, its role in the development and

development of the personality.

Бүгінгі таңда тұлғаның дамуын, қалыптасуын зерттеу басты орынға қойылған мәселелердің бірі болып отыр. Бұл мәселе көптеген ғылымдар аясында және туыстас ғылымдар жүйесінде зерттеудің ортақ нысаны болып отыр. Тұлға құрылымында «құндылық бағдарлар» ерекшеліктері, әлеуметтік-психологиялық маңыздылық, оның тұлға дамуындағы және қалыптасуындағы орны бірқатар зерттеулерде қарастырылған. Тұлғаның жоғары сатыдағы тіршілік иесі ретінде алдында тұратын белгілі бір мақсат-мұраттары айқын тұрады. Сол мақсат-мұраттар қаншалықты мәнді болса, соншалықты құнды болады және соның негізінде құндылық бағдарларда айқындалады. Сондықтан, тұлғаның қалыптасуы оның құндылық бағдарларының қандай екендігіне байланысты деп те айтуға болады.

Тұлғаның әлеуметтік белсенділігінің өсуі, оның белсенділік позициясының қалыптасуы адамның жеке өзіндік және қоғамдық қажеттіліктерінің, қызығушылықтарының, құндылықтық бағдарларының бір-біріне сәйкес келуіне байланысты [1].

Қоғамдық көзқарастар бойынша келер ұрпақты өмірдің жаңа талаптарына бейімдеу, сол сияқты кәсіпке бейімделу «әлеуметтену» үдерісі арқылы жүзеге асады. Индивидтің көзқарасы бойынша бұл үдеріс қоғамдық нормалар мен ережелердің, әлеуметтік құндылықтардың жиынтығын меңгеру болып табылады.

Құндылықты сендіру түсінігі арқылы қарастыру Г.Е.Залесский жұмыстарында үлкен орын алған. Олар құндылықты тұрақты сендіру ретінде қабылдайды. Олардың ойынша, тұлға құндылығының мынадай белгілері бар:

- құндылық бастаулары - мәдениет, қоғам;
- әлеуметтік феномендерге деген құндылық әсері;
- адам дәулеті саналатын жалпы құндылықтар саны;
- құндылықтар дәрежесінің әр түрлілігі;
- жүйе бойынша ұйымдастырылған құндылықтар [2].

Психологиялық пәндер аясында «құндылық бағдарлар» адам мінез-құлқы мен іс-әрекетін сипаттайтын механизм санаттарымен байланысты.

Кеңестік психологияда ғылымы саласында тұлғаны зерттеуде құндылықтар түрлі аспектілер бағытында қарастырылады. Тұлға сипаттамасында көптеген зерттеушілер негіз ретінде бағыттылықты қарастырған, ал бағыттылықтың негізіне құндылық бағдарларды алған. Құндылық бағдарлар адамның дамуын, өсуін, қалыптасуын жүйелейді.

Тұлғаны белгілі-бір іс-әрекет тәсіліне дайындық күйлерін реттейтін функциялар өте көп. Осындай функцияларды қатарын өмірлік ұстанымды, қызығушылықтар бағыттылығын, құндылық бағдарларды, әлеуметтік бағдарлар, субъективтік қатынастар, жетекші түрткіні қарастыруға болады. Отандық психологияда индивидпен саналанатын және мойындалатын барлық әлеуметтік құндылықтар оның өмірі барысында ассимиляцияланып, даралық құндылықтарға айналатыны жөнінде пікір айтылған.

Құндылық анықтамасын әлеуметтік психологиялық бағытта қоғамның құндылық жүйесін адамға деген қатынастың нормалары мен ережелерінің жиынтығы ретінде емес, адамның құндылықты қабылдауының әлеуметтік сипатын талдау ретінде қарастыруымыз керек. Г.М.Карибаева қорытындылауына әр түрлі құндылықтар екі қасиетпен сипатталады: ол мәнділік және тұлғалық мән [3]. Құндылық мәнділігі заттың немесе идеялардың қоғамдық мәнді қасиеттері мен қызметтерінің жиынтығы, құндылықтың тұлғалық мәні адамның өзімен анықталатындығында. Зерттеуші Б.С.Братусь тұлғалық құндылықтар түсінігін адамдардың басқа адамдармен қарым-қатынасына, өзіне деген қатынас, кәсіпке деген қатынас бағытында қарастырады [4].

Құндылықтық бағдарлар - бұл бекітілген бағдарлардың жүйесі. Олар тұлғаны берілген мәдениеттің құндылықтарына көңіл аудартады және тұлғаның өмірлік, мінез-құлықтық таңдауларын анықтайды. Осы бағдарларға сүйене отырып, индивид белгілі-бір мінез-құлықты атқарады. Құндылықтарда әрбір адамның қайталанбас өмірлік тәжірибиесінің, қызығушылықтары мен қажеттіліктерінің, әдеттерінің ерекшеліктері жинақталған.

Құндылықтық бағдарлардың ерекше психологиялық құрамаларының тұлға құрылымында белгілі бір иерархиялық жүйесі бар. Б.Ф. Ломовтың айтуынша, басқа да психологиялық жүйе сияқты, құндылық бағдарларды көп өлшемді динамикалық кеңістік ретінде қарастыруға болады, ол барлық адамдарда қоғамдық қатынастардың белгілі бір типіне сәйкес келеді. Демек Б.Ф. Ломов құндылық қоғамдық қатынастармен шарттас екендігін көрсетеді [5].

С.С.Бубнова тұжырымдамасы бойынша, иерархия принципімен қоса, құндылықтық бағдарлар жүйесінің тәуелділік емес принципі бөлінеді. Ғалымның айтуынша, тұлғаның құндылық жүйесінің негізгі қасиеті болып, оның көп өлшемділігі, әр түрлі әлеуметтік қатынастар нысаны мен типтері ықпалымен ұйғарылған мазмұнды аспектісі саналады. Жоғарыда сөз болған М.Рокич тұжырымдамасы негізінде С.С.Бубнова құндылық жүйесінің үш деңгейлі иерархиялық моделін ұсынады:

- мұрат құндылықтары, ол жалпы және абстрактілі (рухани - танымдық, эстетикалық, адамгершілік және әлеуметтік - сыйластық, әлеуметтік белсенділік, жетістіктер);
- қасиет құндылықтары, өмір іс-әрекетінде қалыптасып, жеке адам қасиеті ретінде көрінеді (белсенді, басымдылық, қатынастылық, білімпаздылық);
- мінез-құлық құралдары құндылықтары.

С.С.Бубнова идеалдық құндылықтар дәрежесі бойынша адам типтерін формальды және формальды емес лидерлер, адамгершілік, эстетикалық, танымдық, материалдық құндылықтар басым болатын типтер деп бөлген [6].

Тұлғаның құндылықтық бағдарлар жүйесінің реттеуші функциясы адам белсенділігін оятушы жүйесінің бүкіл деңгейін қамтиды. Зерттеуші ғалым құндылық бағдарлар әрекетінің ерекшелігі сананың жоғары құрылымында ғана емес, одан төменгі құрылымында да таралады дейді. Олар ерікті, зейінді, интеллектіні анықтайды.

Ғылыми әдебиеттерде кәсіпке бейімделудің экологиялық, биологиялық, физиологиялық, ақпараттық-коммуникативтік, әлеуметтік және психологиялық аспектілері айтылады. Бұл бағытта Б.Г.Ананьев зерттеулеріне баса назар аударуға болады. Б.Г.Ананьев еңбек субъектісі ретінде студент тұлғасының жеке қасиеттері байланысы тұрғысынан қарастырады. Бұл жас кезеңінде Құндылық бағдар - индивидтің кәсіби ортадағы физиологиялық жағдайларға бейімделу бірлігі психофизиологиялық аспект деп аталынса, кәсіби міндеттерге, орындалатын операцияларға, кәсіби ақпараттарға бейімделу кәсіби деп аталатын екінші аспект ретінде, кәсіби ортаның әлеуметтік компоненттеріне бейімделу - әлеуметтік-психологиялық деп аталатын үшінші аспект ретінде түсініледі [7].

Әр студенттің дара ерекшелігі өмір бейнелерінің жаңа талаптарына әсер етпей қоймайды. Студенттің оқуға түсуі бейімделудің күрделі жүйесі басталғандығын білдіреді. Бұл жағдай кезінде біз студенттің бейімделуі деп тұлға мінездемелерінің негізгі көрсеткіштері мен оқу процесінің жаңа жағдайлары арасындағы динамикалық тепе-теңдікті қарастырамыз. Сонымен қоса бейімделу бұл жерде нақты жағдайлар талаптарына белсенді икемделу және өз құндылықтары мен нормаларын ерікті іске асыру болып табылады.

Студенттің кәсіби қабілеттерін дамыту мақсатын зерттеу нәтижесінде ғалымдар интегративті –жүйелік модельді қалыптастырды. Оның негізгі кезеңдері мен элементтері диагностикалық тұрғыда студенттердің жаңа оқу орнына бейімделуіне көмектесу, білімнің қалыптасқан деңгейін анықтау, дағды, білім, үйренуді жетілдіру, білімге деген құндылықтар қатынасын құру; бағыттаушы- студенттің іс-әрекет мақсатын анықтау, болашаққа деген дайындығын жобалау, жоғары оқу орнында оқу тапсырмалары мен мақсаттарын шешу іс-әрекет жоспарын жобалау, тұлғалық даму жоспарын құру; ақпаратты іс - әрекеттік — студенттердің білімді меңгеру іс-әрекетімен тығыз байланысты, оқуға деген құндылықтардың құрылуы, оқу пәндерін меңгеруде керек құндылықтарды анықтау, белгілі меңгерілген пән бойынша іс-әрекет жасай алу, құнды білімдер мен дағдыларды түсіне алу; шығармашылық - өзін-өзі жетілдіру компоненті оқу барысында студенттердің өзін-өзі дамыту, көрсету, әр түрлі ғылыми мәселелерді шешуге қатысу мүмкіндіктеріне көмектеседі, шығармашылық сипаттағы өзіндік еңбек, мәселені шешу кезіндегі шығармашылық құндылықтарды сезіну; нәтижелі-бағалау — студенттердің алған білімдерінің болашақ іс-әрекеттегі құндылығының жалпы қорытындысы,

оқу іс-әрекетін бағалай алуы. Бұл моделді іске асыру нәтижесінде студенттердің білімге деген құндылықтарының құрылуына, нақты мамандыққа деген көзқарасын өзгертуге өзі кепіл болады.

Кәсіби іс-әрекеттің функцияларына тоқталып кететін болсақ, оларды төмендегіше қарастырамыз:

- диагностикалық - бейімделу процесін басқаратын субъектілердің студенттің тұлғасын диагностикалық зерттеу;

- болжаушы - студенттің кәсіби оқу орнына бейімделуіне алғашқы және кешенді болжау жасауды іске асыру, бейімделу кезеңіндегі проблемаларды саналай алу;

- оқыту - болашақ кәсіби іс-әрекетіне және жоғары оқу орнындағы жағдайларға табысты көндіге алу және бұл процестің басқаратын оқытушы жұмысының әдіс-тәсілдерімен қамтамасыз етілуі;

- дамытушы - бейімделу процесін жүйелі басқаруды жүзеге асыратын педагогикалық ортаның және бейімделуші субъектінің шығармашылық дамуы. Бұл жердегі негізгі критерий - студент пен оқытушының дамуы;

- бағыттаушы - оқытушылардың жоғары оқу орнындағы іс-әрекеттің жалпы заңдылықтарын меңгеруі, студенттердің бейімделе алу мүмкіншіліктерін, әдіс-тәсілдерін, бейімделудің жеке ерекшеліктерін талдауы;

- ғылыми-әдістемелік - ғылыми-әдістемелік құрылым құру, осы сипатқа ие іс-шаралар өткізу.

Әрине, құндылық бағдарлардың динамикалық жүйесі дамуы мұнымен шектелмейді. Ол сатылар түрлі өмірлік жағдайлар және т.б. факторлар әсерінен өзгеріп, ұдайы даму үстінде болады [7].

Сонымен, тұлғаның құндылықтық бағдарлар жүйесі өмір барысында өзгеріп, толықтырылып, жаңа түрге еніп отырады. Құндылық бағдарлардың түрлері әр жасқа байланысты сол жас ерекшелігіне сай бірінші орынға шығып отырады. Олардың дамуы әр түрлі, бірақ, өзара байланысты процестермен қатар дамып отырады. Жалпы тұлғаның құндылық бағдарлар жүйесінің қалыптасып дамуы, тұлға болмысының, ерік сапаларының да дамуын білдіреді. Олай болса, қандай да бір мақсаттарға, дербес құндылықтар жүйесін қалыптастыруға бағытталған субъект белсенділігі тұлғаны дамытудың негізі деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Бейсенова Ж.Ж, Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзіндік анықталуындағы мамандық тандаулары мен өзіндік бағалау ерекшеліктерін зерттеу: Автореф. психол. ғыл. кан. - Алматы, 2004. -23 б.

2.Залесский Г.Е. Психология мировоззрения и убеждений личности. - М., 1994. - 142 с.

3.Карибаева Г.М. Кәсіби іс-әрекеттің мотивациялық құрылымының ерекшеліктері: Автореф. психол. ғыл. кан. - Алматы, 2003. - 30 б.

4.Братусь Б.С. Аномалии личности. - М.: Мысль, 1988. - 301 с.

5.Ломов Б.Ф. Личность как продукт и субъект общественных отношений. - М., 1989. -С. 6-23.

6.Бубнова СС Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система // Психол. журн. - 1999. - № 5. — С. 38-44.

7.Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. - М.: Педагогика, 1980. - Т. 1. - 232 с.

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ЖОО-да КӘСІБИ ДАЯРЛЫҚ БАРЫСЫНДА КОНФЛИКТОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жуманова А.Ғ..

Ғылыми жетекші: PhD, п.ғ.д.:

Иманчиев Ж.Е.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік
мемлекеттік университетінің
«Педагогика және психология»
мамандығының 2 курс магистранты

Ключевые слова: конфликтологическая компетентность, разрешение конфликтов, компетентностный подход, профессиональная подготовка.

Аннотация: В статье рассматриваются пути формирования конфликтологической компетентности будущих специалистов в процессе профессиональной подготовки в ВУЗе и необходимость формирования компетенций, позволяющих специалистам эффективно решать конфликты.

Key words: conflict competence, conflict resolution, competence approach, mediation, vocational training

Summary: The article deals with the ways of formation of conflictological competence of future specialists in the process of professional training at the University and the need for the formation of competencies that allow specialists to effectively solve conflicts.

Соңғы әлеуметтік-психологиялық зерттеулерге сәйкес, қоғам өмірінің түрлі салаларындағы қақтығыстардың айтарлықтай өсуі байқалады. Мамандардың пікірінше, жанжал - адам қатынастарының табиғи жағдайларының бірі, диалектикалық дамудың жалпыға бірдей Заңының көрінісі — бірлік және қарама-қарсы күрес. В. П. Шейнов тұлғааралық қақтығыстардың 80% - ы қатысушылардың қалауымен қатар пайда болатынын атап өтті. Бұл біздің психикамыздың ерекшеліктерінен және адамдардың көпшілігі қақтығыстардың пайда болу заңдылықтарын білмейтіндіктен, не оларға мән бермейді. Қақтығыстар жиі эмоциялық шиеленіске алып келеді, қарым-қатынастың бұзылуына қауіп төндіреді, күйзелістің себебі болады, қызметтің тиімділігін төмендетеді.

Қазіргі уақытта конфликтологиялық білім мен дағдылардың қажеттілігі барлығымен мойындалады, ал Конфликтология саласындағы дайындық түрлі бейіндегі мамандарды оқытудың ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл болашақ психологтарға да қатысты, өйткені олар қақтығыстардың алдын ала білуі және конструктивті шешуі ғана емес, сонымен қатар оларды жеңуге көмек көрсетуі тиіс.

Жанжалдың ықтимал стратегиялары ауқымының даму деңгейін, осы стратегияларды нақты жағдайларда іске асыру қабілетін және қақтығыстың қолданыстағы тараптарының өз жағдайларын өзгерту мүмкіндігін ескере отырып түсінетінін атап өткен жөн. Конфликтологиялық құзыреттілік адам арасындағы қайшылықтар мен қақтығыстар табиғатын түсінуді, жанжалдарға сындарлы қарым-қатынасты қалыптастыруды, қиын жағдайларда конфликтсіз қарым-қатынас дағдыларын игеруді, туындаған проблемалық жағдайларды бағалай және түсіндіре білуді, жанжалды құбылыстарды басқару дағдыларының болуын, туындаған жанжалдардың конструктивті бастауларын дамыта білуді, жанжалдардың ықтимал салдарын алдын ала болжай білуді, қайшылықтар мен жанжалдарды конструктивті реттей алу, жанжалдардың теріс салдарын жою дағдысын қамтиды.

Қақтығысты шешудің табыстылығы бойынша негізгі екпін жеке тұлғаға, оның бейімделу мүмкіндіктері мен ресурстарына ауыстырылады деп Н.И.Леонов әділ атап өтеді. Әңгіме субъект-субъектіден, субъект-субъектіге қарым-қатынастың объектілік нысандарының ауысуы туралы болып отыр, онда ахуалдың әрбір қатысушысы қызмет субъектісі болып табылады және осы сәтте онымен болған барлық нәрселерге жауапты болады.

Конфликтологиялық құзыреттіліктің құрылымы мынадай блоктарды қамтиды: 1) жеке тұлға мен тұлғаны сипаттайтын сапа жүйесі — аксиологиялық компонент; 2) мазмұндық блок (білім) - ақпараттық компонент; 3) операциялық блок (білік) - операциялық компонент.

Кәсіби даярлықтың ерекше компоненті ретінде конфликтологиялық құзыреттіліктің функционалдық сипаттамасы мынадай функциялармен берілген: 1) ақпараттық-сигналдық функция қарым-қатынастағы қолайсыз сигналдарды уақытында байқауға, жағдайды объективті бағалауға және жанжалды шешу және қанағаттанбаушылықты немесе наразылықты болдырмау үшін іс-қимылдарды жоспарлауға мүмкіндік береді.; 2) интегративті және тұрақтандырушы функция тұлғааралық және топаралық қарым-қатынастардағы шиеленістің бәсеңдеуіне әсер етеді, бұл сайып келгенде жеке және ұжымдық мүдделерді келісуге, бейресми немесе формальды топтарды құруға және топтастыруға, жалпы мүдделерді тереңдетуге және тұрақтандыруға әкеледі; 3) бағдарлы функция жанжалды шиеленіс жағдайын және басқа да өзара іс-қимыл субъектілерінің жай-күйін тез бағалауға және жанжалды шешу үшін дұрыс мінез-құлық стратегиясын таңдауға бағытталған.; 4) инновациялық функция жанжалды өзара іс-қимылға қатысушылардың

қарама-қайшылықтарын конструктивті шешумен және қарым-қатынастың жаңа деңгейіне шығумен байланысты; 5) құндылық функция конфликтологиялық Құзыретті маманның моральдық-адамгершілік мінез-құлқында көрінеді; 6) түрлендіргіш функция ұжымда тұлғааралық және топаралық қарым-қатынастарды трансформациялаудан тұрады: қарама-қарсы күштерді поляризациялай конструктивтік жанжал, бір мезгілде өзара құрмет пен сенімнің нығаюына ықпал ете отырып, оларды жаңа негізде біріктіру мен топтастыру үшін алғышарттар; 7) профилактикалық функция жанжал қатысушылары арасындағы шиеленісті бәсеңдету арқылы психологиялық климатты сауықтыруға, жанжалдың одан әрі дамуын өтеуге, шешуге және болдырмауға бағытталған; 8) рефлексивтік функция өзін-өзі үйренуге, себеп-салдарлық байланыстарды талдауға, құндылықты бағдарларды іске асыруға, өзімен жұмыс істеуге қабілеттілігінен көрінеді; 9) оқыту функциясы барлық аталған функцияларды қамтиды, оның мәні жанжалды конструктивті шешу ғана емес, сонымен қатар қақтығыста конструктивті мінез-құлық тәжірибесін алу үшін жағдайлар жасау болып табылады.

"Конфликтология негіздері" элективті курсының мақсаты студенттерді Конфликтология саласындағы теориялық және қолданбалы білімдермен таныстыру болып табылады.

Пәнді оқыту мақсаты: студенттердің жанжалдардың мәні мен негізгі сипаттамалары туралы білімдермен қарулануы (құрылымы, динамикасы, функциялары, типологиясы, себептері, қақтығыстағы мінез-құлық стратегиясы); білімді практикада қолдана білуді қалыптастыру (жанжалды жағдайды талдай білу, жанжал түрін анықтау, оның себептерін анықтау, эмоциялық жағдайды реттеу, қақтығыстағы мінез-құлықтың ең тиімді стилін таңдау); қақтығыстағы конструктивті мінез-құлықтың дағдыларын қалыптастыру, келіссөздер жүргізу, қақтығыстардың алдын алу және басқару.; жанжалдарда делдалдық іс-әрекет дағдыларын қалыптастыру.

"Конфликтология негіздері" пәнінің барлық аудиториялық сағаттарынан үштен екісі семинар-тәжірибелік сабақтарға бөлінеді. Болашақ психологтардың конфликтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру белсенді оқыту әдістерін (интроспекция әдісі, нақты жағдайларды талдау, ойын әдістері, тақырыптық дискуссиялар, "ми шабуылы", тренинг) пайдалана отырып жүзеге асырылады. Сонымен қатар тыңдаудағы, мәселелерді шешудегі, сөйлеуді жетілдірудегі және сыни ойлаудағы маңызды тәжірибе болып саналады.

Интроспекция әдісі өзін басқа адамның орнына қоюға, өзінің оппонентінің көзімен болып жатқан оқиғаларды көруге, болып жатқан оқиғалардың шекарасын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Ойынды қақтығыстарды шешу үшін тетік және құрылым ретінде қарастыруға болады. Ойын барысында студенттер басқа адамдармен қарым-қатынас жасау дағдыларына ие болады, өз пікірін қорғап, жанжалды жағдайдан шығу жолдарын іздеуді үйренеді. Ойын өмірлік жағдайларды бейнелеуге, оларды сырттан көруге, өз мінез-құлқын түсініп, талдауға мүмкіндік береді. Ойында жүреді бекіту, позитивті және эмоционалды күйлерді, олар переносысь жағдайға жанжалды алады адал қызмет етуге, ішкі самопомощью, бейтараптандыру теріс эмоциялар қайшы. Е. Б. Хасан ойын қабілеттерін конфликтологиялық құзыреттіліктің қажетті алғышарты ретінде қарастырады. Ойын қызметіне қосылған кезде жеке тұлғалық қасиеттерді ашу жүргізіледі, бұл қақтығыс деңгейін анықтауға, қажетті қақтығыстық білімдер мен дағдылардың мазмұнын іске асыруға, конфликтологиялық құзыреттілікті мақсатты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пікірталастар әдісі ойын әдістерін толықтырады, әртүрлі көзқараспен жанжалды өзара іс-қимыл мәселелерінің жан-жақты сипаттамасын анықтауға бағыттылығы бар. Пікірталасқа кірісе отырып және жалпы проблеманы белсенді шешуге тартыла отырып, студенттер өз маңыздылығын, жалпы проблеманы шешуге қатыстылығын сезіну арқылы өзін-өзі бағалауды арттыруға, сондай-ақ қақтығыстарға байланысты проблемаларды табысты шешу үшін қажетті өзінің белсенді өмірлік ұстанымын нығайтуға мүмкіндік алады.

"Ми шабуылы" ұжымдық шығармашылық қызметті белсендірудің тиімді әдістеріне жатады және проблемаларды шешудің ең оңтайлы нұсқаларын табуға мүмкіндік береді.

Жанжалдарда конструктивті мінез-құлық дағдыларын қалыптастырудың тиімді әдісі топтық тренинг болып табылады. Тренинг коммуникативті және конфликтологиялық құзыреттілікті арттыруға бағытталуы мүмкін. Ол эмпатияның дамуына және тыңдай білуге, жанжалды талдай білуге, өз эмоцияларын басқаруға, келіссөздер жүргізуге мүмкіндік береді. Н. Н. Васильев тренингтің көмегімен жанжалда тиімді мінез-құлыққа үйретудің үш мүмкіндігін атайды: тренингтік топта пайда болатын қақтығыстар мен конфронтациялар рефлексиясы; ситуациялық ойындарды пайдалану; нақты болған қақтығыстардың рефлексиясы.

Осылайша, конфликтологиялық құзыреттілік болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігінің бөлігі болып табылады. "Конфликтология негіздері" элективті курсы студенттерді Конфликтология саласындағы біліммен қаруландырып қана қоймай, сонымен қатар конфликтердегі конструктивті мінез-құлықтың, делдалдық іс-әрекет дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Студенттердің конфликтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру белсенді оқыту әдістерінің көмегімен жүзеге асырылады: интроспекция әдісі, нақты жағдайларды талдау, ойын әдістері, тақырыптық пікірталас, тренинг [1].

Қақтығыстар санының өсуі және олардың деструктивтілігінің күшеюі дауларды реттеу сапасы мәселелерін, қол жеткізілген келісімдердің тұрақтылығын қамтамасыз ететін келісімге тараптардың қол жеткізу технологияларын өзектендіруге алып келеді. Конфликтологиялық құзыреттілікке ие болу қажеттілігі туралы студенттер айтады [2; 3]. Біздің ойымызша, қазіргі жағдайда диагностикаға, профилактикаға және жанжалдарды шешуге байланысты құзыреттілікке ие болу барлық мамандарға қажет. Сондықтан ғалымдар мен практиктердің алдында осы құзыреттілікті қалыптастыру технологияларын әзірлеу міндеті қойылып отыр. АҚШ Зерттеушілері медиация технологиясын игеру қарым-қатынас дағдыларын дамытуға деңгейін арттыру, эмпатия, өзін-өзі бағалау және академиялық орта және жоғары сынып оқушыларының үлгерімі ықпал еткенін дәлелдеді [4]. Түрік ғалымдарының мәліметтері бойынша мұндай бағдарламалар бастауыш және орта мектеп оқушыларының агрессивтілік деңгейін төмендетуге, сондай-ақ оқушылардың өзін-өзі бағалауын арттыруға ықпал етеді. Зерттеулердің өсіп келе жатқан көлемі конфликтологиялық құзыреттілікті қалыптастыру жөніндегі бағдарламалар өте маңызды және қазіргі қоғамға қажет деп болжайды. Алайда Ресейде олар мұндай таратуға қол жеткізе алмады. Көптеген авторлардың балаларда конфликтологиялық құзыреттілікті қалыптастыру қажеттілігін мойындағанына қарамастан, отандық зерттеушілер студенттердің жанжалдарын шешу негіздеріне үйретуде өз күштерін шоғырландырады [5]. Бұл балалардың қақтығыстық құзыреттілігін қалыптастыру үшін алдымен оны педагогтарда қалыптастыру қажет екенін түсінумен байланысты. Отандық жарияланымдардың көпшілігі конфликтологиялық құзыреттілікті зерттеудің теориялық мәселелеріне арналған, атап айтқанда: "конфликтологиялық құзыреттілік" ұғымын дефинициялау және оны жақын ұғымдардан саралау, конфликтологиялық құзыреттіліктің құрылымын талдау, жанжалдарды тиімді шешу үшін қажетті құзыреттілікті қалыптастыру мен дамытудың неғұрлым перспективалы нысандары мен әдістерін айқындау. Осылайша, біз жүргізген талдау педагог-психологтардың конфликтологиялық құзыреттілігінде психологтардың диагностика, болжамдау, мақсат қою, қақтығысты болдырмау және шешу стратегияларын белсендіру саласында бірқатар жанжалдық құзыреттерді меңгеруі түсініледі. Мұндай құзыреттерді қалыптастырудың нәтижелілігі қызметтің пәрменді жұмыс істеуіне кепілдік беретін тұлғаның конфликтологиялық білімінің, іскерлігінің және жанжалдық белгілерінің қалыптасуының тиісті деңгейін анықтайды. Конфликтологиялық құзыреттіліктің құрылымына когнитивті, практикалық-бағытталған және бағалау-рефлексивті компоненттер кіреді [6].

Конфликтологиялық құзыреттілік деп диагностика, болжау, мақсат қою, қақтығыстың алдын алу және шешу стратегияларын белсендіру саласында бірқатар құзыреттіліктерді меңгеру түсініледі. Педагог-психологтардың конфликтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру келесі жағдайларды іске асырудың арқасында мүмкін болады: а) болашақ

педагог-психологтарды оқытудың бүкіл кезеңінде конфликтологияның ақпараттық кеңістігіне инкорпорациялау; б) оқытудың инновациялық интерактивті технологияларын белсенді түрде қолдану. с) білім алушылардың конфликтологиялық іс-әрекеті [7].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Болашақ клиникалық психологтардың кәсіби даярлық барысында конфликтологиялық құзыреттілігін қалыптастыру. Степанова Н.В.; 2007 ж. Б.6-12
2. Шамликашвили Ц.А. Медиация пәнаралық ғылым және әлеуметтік маңызы бар институт ретінде [Мәтін] / психологиялық ғылым және білім.– 2014. – № 2. Б.5–14.
3. Vandergoot, S., Sarris, A., Kirby, N., Ward, H. Exploring undergraduate students' attitudes towards interprofessional learning, motivation-to-learn, and perceived impact of learning conflict resolution skills. *Journal of interprofessional care*, 2018, Vol. 32, no. 2. P. 211–219. DOI: 10.1080/13561820.2017.1383975
4. Cheng, F. K. Mediation skills for conflict resolution in nursing education. *Nurse Education in Practice*, 2015, no.15, pp. 310-313. DOI: 10.1016/j.nepr.2015.02.005
5. Ttofi Maria, M., Farrington David, P. Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 2011, Vol. 7(1). P. 27–56. DOI: 10.1007/s11292-010-9109-1
6. Turk F. Evaluation of the Effects of Conflict Resolution, Peace Education and Peer Mediation: A Meta-Analysis Study. *International Education Studies*, 2018, Vol. 11, no. 1, pp. 25–43. DOI:10.5539/ies.v11n1p25
7. Malizia D.A.; Jameson J.K. Hidden in plain view: The impact of mediation on the mediator and implications for conflict resolution education. *Conflict resolution quarterly*, 2018, Vol. 35, no. 3. P. 301–318. DOI: 10.1002/crq.21212

БОЛАШАҚ ПСИХОЛОГ МАМАННЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУ МӘСЕЛЕСІНІҢ НЕГІЗДЕРІ

Аманжол М.А.

педагогика магистрі

Қазақстан, Ақтөбе, Қ.Жұбанов атындағы
АӨМУ-нің Жоғары колледж оқытушысы

Ключевые слова: саморазвитие, специалист, профессиональное развитие

Аннотация: в данной статье рассматриваются вопросы использования психолого-педагогических методик и опыта работы в процессе подготовки педагогов в вузе как субъектов саморазвития и активизации интеллектуальных личностных свойств.

Key words: personal development specialist, professional development.

Summer: this article discusses the issues of using psychological and pedagogical methods and experience in the process of training of psychologists at the University as a subject of samorazvitie and enhance the intellectual personal properties.

Ғылымда адамға субъективті түрде қарау алдыңғы орындарға қойыла бастады. Соңғы кездері баспаларда жеке тұлға психологиясының әр түрлі аспектілеріне және оның қалыптасуына байланысты көптеген қызықты мәліметтер пайда бола бастады. Психолог, педагог, философтарды ең алдымен: «Адам өзін қалай қалыптастырады? Белсенділігін қалай арттырады? Өмірлік мақсатты таңдау немен байланысты? Дамыған қоғамдағы адамға не қымбат?» деген сұрақтар көбірек қызықтырды. Неге тұлға өмірге деген дұрыс көзқарасын жоғалтып, нашақорлық пен ішімдікті таңдайды. Енді, бірінші оң көзқараста бастаған нотамызға қайта оралайық. Ол бізді жеткілікті түрде жігерлендіріп, үміт пен сенімділік берді: «Адам өзінің өмірлік іс-әрекетінің субъектісі, өз өмірбаянының, өз тағдырының авторы». Бұл дәлелді сезіну – психологияда үлкен өзгерістер жасады, бірқатар ерекше ізденістер туындады, іс жүзінде көрсетуге тікелей жол ашты. Еш нәрсе жоқтан пайда болмайды. Біздің атақты психологтарымыздың жаңа көзқарасқа байланысты бұрыннан дайындаған істері жеткілікті болатын. Субъективтілік идеясын С.Л.Рубинштейн, Б.Г.Ананьев [3], А.Н.Леонтьев және тағы басқалары қарастырған. Бұл идеяның негіздері қарапайым: егер адам белсенділік көрсетсе, өмірлік мақсаттарын айқындап, жоспарларын жүзеге асыруына мүмкіндігі мол. Л.С.Выготский 1926жылы жазылған педагогикалық психологиясында мынаны атап көрсеткен: адамды тәрбиелеуге болмайды, ол – өзін-өзі

тәрбиелейді, ал айналасындағылар, оған тек жеке тұлға ретінде қалыптасуына қажетті материал береді.

Шетелдік психолог Г.А.Цукерманның [1] сөзімен айтқанда: «Өзін-өзі дамыту мәселесі қазіргі педагогикалық санаға иесіне бағынбайтын, бөтелкеден шыққан жын тәрізді және де өзінің жаңа әміршісінің ойын одан әрі дамытып, бұрынғы иесінің тас-талқанын шығарғандай...». Бұл алғы шарттар сол үшін пісіп-жетілген болар. Ескі көзқараспен тұлғаны дамыту мен қалыптастыру – дамуды объективті үрдіс деп қарауға жеткіліксіз болуы мүмкін. Оқыту мен тәрбиелеу процесін жүзеге асыру үшін, белгілі отандық психолог С.Л.Рубенштейннің [2] «Сыртқы себеп – ішкі тәртіп арқылыдеген формуласымен де мүмкін емес болды. Сол себепті, өзін-өзі дамыту идеясы тек психолог пен педагог мамандардың ғана емес, жай адамдардың арасында кеңінен таралған. Соңғы онжылдықта адамның психологиясы мен жеке басына қызығушылығы өскені белгілі. Бұған себеп өте көп. Өзін-өзі дамыту мәселесінің алғышарттарын белгілеп, бірнешеуіне ғана тоқталайық: (тек отандық ғылымға байланысты).

Өзін-өзі дамытудың басқа сипаттамасы – тұлғаның белсенділігі, әлеуметтік белсенділік немесе әлеуметтік әсерленгіштік болуы мүмкін. Әлеуметтік белсенділікті талдау бірлігі – бастамшылық пен орындаушылықтың бірігуі болып саналады. Әлеуметтік әсерленгіштік әлеуметтік қызба түрінде немесе енжарлық түрінде көрінеді, бірақ екі жағдайда да адамды өмірлік іс-әрекеттің субъектісі ретінде көрсетпейді. Әлеуметтік белсенділік – өзінің дамуында бірқатар деңгейлерден өтеді. Мектепке дейінгі және бастауыш мектепке негізінен мөлшерлі деңгей тән, онда бала тек қайталайды, ересектерден көргенін меңгеріп, оны өзінің бастамаларында қолданады. Мөлшерлі жеке деңгей – жасөспірімдер мен бозбалаларға тән.

Бұл жерде, берілген қалыптан шығып, өзінің жасаған іс-әрекетіне қатысы көрінеді. Жеке-нәтижелі және нәтижелі-шығармашылық деңгей деген – ересек адамдарға тән, адам өзінің іс-әрекетімен қоғамға, әлеуметтік ортаға елеулі пайда әкеледі. Мысалы, жаңалық ойлап шығарады немесе ескіні жаңартады.

Мөлшерлі деңгей – бұл қайта жаңғырту деңгейі екені түсінікті, ал мөлшерлі тұлға деңгейі – өзін жеке тұлғаға ретінде толық көрсетуге мүмкіншілік береді. Сол себепті, жасөспірім кезінде бала өзінің тек өмірлік іс-әрекетінің субъектісі болып қана қоймай, өзін әрі қарай дамытуына да мүмкіншілігі бар. Алайда, жасөспірім шақта, өзін-өзі тәрбиелеуде белгілі бір ерекшеліктер мен қасиеттерді қалыптастырса, онда бозбала кезде тұлғаны толығымен қайта өзгертуге тура келеді. Әлеуметтік белсенділіктің ажырамас белгісі – сезімталдық пен дербестілік болып табылады, олар жеке тұлға ұстанымын өзін-өзі дамытудың субъектісі ретінде нығайтады.

Сонымен, өзіндік өсудің маңызды сипаттамасы – өзіндік сана-сезімнің өсуі, өзін-өзі тану қабілетінің деңгейі. Өзін-өзі тану қабілеті – өзінің механизмдері мен (идентификация, рефлексия) өркендеген деңгейі жүйелі түрде жеке тұлғаның қалыптасуына, болашағын анықтауына, өзіндік сана-сезімінің өсуінің құралдары мен әдістеріне ұласады.

Кесте 3 «Джогари терезесі»

	Мен өзім жайлы жақсы білетінім	Өзім жайлы білмейтінім
Мен жайлы өзге адамдардың білуі	Арена	Соқыр дақ
Мен жайлы өзге адамдардың білмеуі	Жасырын аймақ	Белгісіз

Өзін-өзі дамытудың психологиялық механизмі - ол тұлғаның құндылық мағыналық өзіндік реттелуі, өзінің барлық жеке дара, типтік қасиеттерін, эмоционалдылық-еріктік, мотивациялық танымдық жетілдіруі.

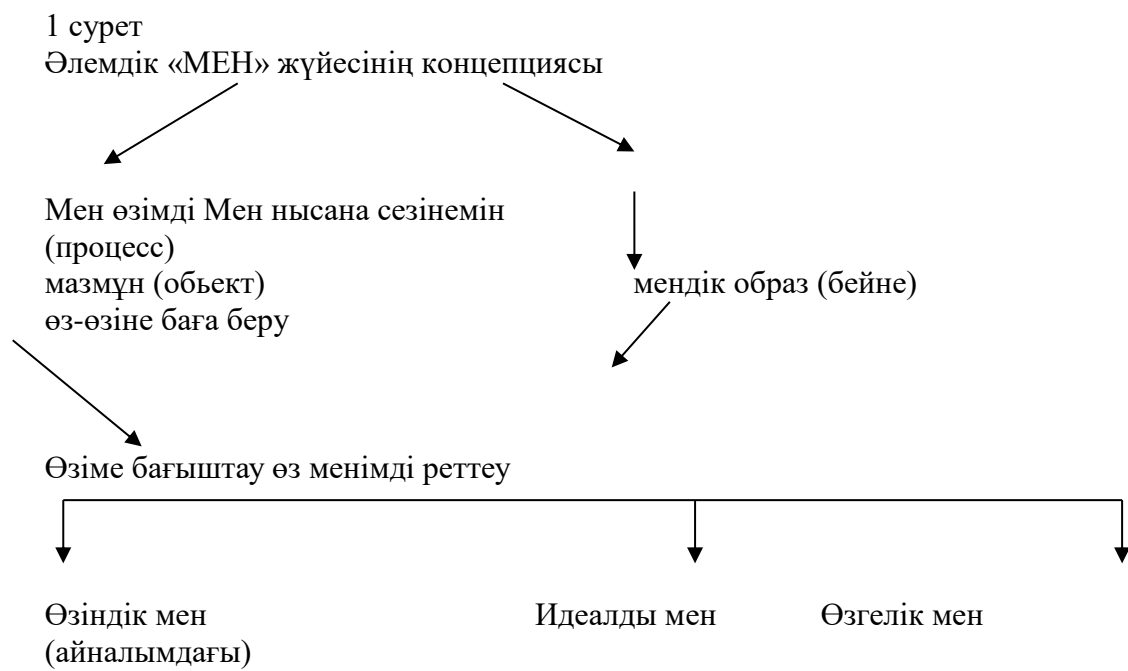
Р.М. Жақыповтың айтуынша, өзіндік тану, өзіндік сана, рефлексия және әлеуметтік талаптарды еске алу арқылы өзін-өзі дамыту тұлғаның өзін-өзі танытуының алғы шарттары болып табылады [4].

Өзін-өзі танытанын тұлғаның негізгі қасиеттерінің бірі белсенділік. К.А. Абульханова

көзқарасы бойынша, белсенділік - бұл тұлғаның қажеттіліктерді, қабілеттерді, өмірге қатынастарды және қоғамның тұлғаға қоятын талаптарын интеграциялау негізінде тұлғаға ғана тән, өмірді ұйымдастыру, реттеу және өзіндік реттелу тәсілі [5].

Сонымен қатар, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессоры Тасимова Айслу Ахмадиқызы ЖОО студенті өзін-өзі дамыту үшін өзіндік менін дамыту моделіне ерекше көңіл бөлу керек, бұл мәселеге өз зерттеулерінде отандық ғалымдар тоқталып, өткен. Мәселен, Тасимова А.А Әлемдегі «МЕН» жүйесін былай деп сипаттайды.

Осыған орай, Тасимова Айслу Ахмадиқызының тұжырымдамалары бойынша студенттің бойында өзін-өзі дамыту қасиеті қаншалықты деңгейде екендігін анықтау үшін сауалнамалар жүргізіліп, нәтижелерін диаграммалар арқылы көрсетіп, мынадай тұжырымдамалар жасалды.[6]

Қорыта келгенде, студенттердің бойына өзін-өзі дамытып тәрбиелеуде мынадай факторлар әсер етеді?

- А) Өзінің өткені мен бүгіні, ертеңіне деген болжам
- Б) Ұлттық мінез (адамгершілік, өнершілдік, қонақжайлылық)
- В) Өз мақсатына жету;
- С) Көрсем, білсем, танысам деген ұмтылыс.

Осы жоғарыда айтылған құндылықтар әр студенттің белсенділікке, өмірде көздеген мақсатына жетуіне ықпалы зор.

Қорыта келгенде, өзін-өзі дамыту- тұлғаның құндылықтарын айқындау, барлық болашақ психологтың жеке қасиеттерін жүзеге асырылады. Қоғамның барлық талаптарын анықтау үшін, өзіндік реттелу мәселесі және өзін-өзі жүзеге асырудың жүйесін қалыптастыру болып табылады.

Болашақ психолог мамандарымыздың бойынан ерекше болмысын айқындайтын адамгершілік қасиетінің бір саты жоғары тұруы қажет болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М., 1995.
2. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание человек и мир. Киев, 2003.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Л., 1969.
4. Жақыпов С.М. Жалпы психология негіздері. Алматы, 2008.

5. Абульханова К.А. Психология и сознание личности. Москва-Воронеж. – 1999.
6. Тасимова А.А. Т 22 библиографиялық көрсеткіш/ құрастырушылар Б.Д.Макарова, Ж.М.Есбосынова.-Ақтөбе, 2013 жыл.-100 бет

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА ШКОЛЬНОЙ ЗРЕЛОСТИ ПЕРВОКЛАССНИКА ПО ОРИЕНТИРОВОЧНОМУ ТЕСТУ КЕРНА-ЙИРАСЕКА

Турланова Ж.Ж., Турланова Ш.Ж., студенты IV курса
специальности педагогика и психология
Казахстан, г.Актобе, Актюбинский региональный
государственный университет им.К.Жубанова
Саутенкова М.Ю.
кандидат психологических наук,
доцент кафедры педагогики и психологии
Казахстан, г.Актобе, Актюбинский региональный
государственный университет им.К.Жубанова

Кілт сөздер: Бейімделу, бірінші класс оқушысы

Түйіндеме: Мақалада бірінші класс оқушыларының мектепке бейімделуін психологиялық-педагогикалық қолдау туралы айтылады.

Key words: Adaptation, first grader

Summary: The article speaks about psychological pedagogical support of first-graders' adaptation to school.

Наше исследование проходило в средней общеобразовательной школе - лицее № 20 города Актобе. Была проведена экспериментальная работа в рамках дипломного проекта на тему «Роль педагога-психолога в адаптации первоклассников к школе» с января по март 2019г. В эксперименте приняли участие 45 испытуемых в возрасте 6-7 лет. В экспериментальной работе мы выделили 2 группы – экспериментальную и контрольную. В каждой группе по 22-23 испытуемых.

Цель экспериментальной работы: выявить особенности адаптации первоклассников к школе.

Задачи экспериментальной работы:

1. Выявить уровень готовности ребенка к обучению в школе.
2. Изучить психологические особенности адаптации первоклассников.
3. Проверить динамику изменения уровня адаптации первоклассников к школе.

Экспериментальная работа проводилась в три этапа:

1 этап - констатирующий эксперимент. На этом этапе была проведена первичная диагностика, направленная на выявление готовности учащихся к школе.

2 этап - развивающий эксперимент. На данном этапе проведены тренинги адаптации первоклассников.

3 этап - контрольный эксперимент. На последнем этапе была осуществлена повторная диагностика, для сравнения полученных результатов.

Для проведения диагностической работы нами были выбраны следующие методики:

1. «Ориентационный тест школьной зрелости» Керна— Йирасека[1];
2. «Анкета уровня школьной мотивации» Н.Г.Лускановой;
3. Исследования самооценки «Лесенка»;
4. Определения отношения ребенка к школе и уровня школьной тревожности «Рисунок школы».

В этой статье мы приводим результаты методики «Ориентационный тест школьной зрелости» Керна— Йирасека. Методика позволяет достаточно быстро определить, насколько у ребенка сформированы функции, необходимые для школы: речь, умственное развитие, умение выполнять учебную задачу, навыки изобразительной деятельности. Метод Керна-Йирасека включает 3 задания: рисование фигуры человека по представлению, графическое копирование фразы из письменных букв и срисовывание точек в определенном

пространственном положении.

Описание результатов методики «Ориентационный тест школьной зрелости» Керна—Йирасека приведено в таблице 1 и 2.

Таблица 1.

№ п/п	Копирование фразы	Срисовывание группы точек	Рисунок человека	Количество баллов	Уровень готовности к школе
1.	1	2	4	7	средний
2.	2	2	4	8	средний
3.	2	2	4	8	средний
4.	2	2	4	8	средний
5.	2	2	4	8	средний
6.	2	2	4	8	средний
7.	2	2	4	8	средний
8.	1	3	5	9	средний
9.	1	1	1	3	высокий
10.	1	1	2	4	высокий
11.	1	1	3	5	высокий
12.	1	1	3	5	высокий
13.	1	1	3	5	высокий
14.	1	1	3	5	высокий
15.	1	1	3	5	высокий
16.	1	1	4	6	высокий
17.	1	1	4	6	высокий
18.	1	1	4	6	высокий
19.	1	1	4	6	высокий
20.	1	2	4	7	средний
21.	1	2	4	7	средний
22.	1	2	4	7	средний
Всего:	28	34	79		

Таким образом, результаты методики показали, что у испытуемых в экспериментальной группе средний и высокий уровни готовности к школе оказались одинаковыми, а именно 11 испытуемых (50%) имеют средний уровень и 11 испытуемых (50%) имеют высокий уровень.

Результаты методики показали, что у испытуемых в контрольной группе уровень готовности к школе высокий. У 16 испытуемых (69,57%) высокий уровень развития умения управлять своим поведением, умственной деятельностью, способности напряженно трудиться, выполнять школьный режим жизни.

У 7 испытуемых (30,43%) готовность к школе находится на среднем уровне развития: слабо развито умение слушать, удерживать в памяти словесную инструкцию, строить свои действия согласно этой инструкции, самостоятельно продолжать выполнение поставленной задачи, целенаправленность деятельности, поведенческая регуляция.

Таблица 2

№ п/п	Копирование фразы	Срисовывание группы точек	Рисунок человека	Количество баллов	Уровень готовности к школе
1.	1	1	1	3	высокий
2.	1	1	1	3	высокий
3.	1	1	1	3	высокий
4.	1	1	1	3	высокий
5.	1	1	2	4	высокий
6.	1	1	2	4	высокий
7.	1	1	3	5	высокий
8.	1	1	3	5	высокий
9.	1	1	3	5	высокий
10.	1	2	3	6	высокий
11.	1	2	3	6	высокий
12.	1	2	4	7	средний
13.	1	2	5	8	средний
14.	2	2	5	9	средний
15.	2	3	5	10	средний
16.	3	3	5	11	средний
17.	1	3	5	9	средний
18.	1	1	3	5	высокий
19.	1	1	3	5	высокий
20.	1	1	3	5	высокий
21.	1	2	3	6	высокий
22.	1	2	3	6	высокий
23.	1	2	4	7	средний
Всего:	72	37	71		

Результаты диагностики по методике «Ориентационный тест школьной зрелости» Керна—Йирасека были также сведены в диаграмму. (рис.1)

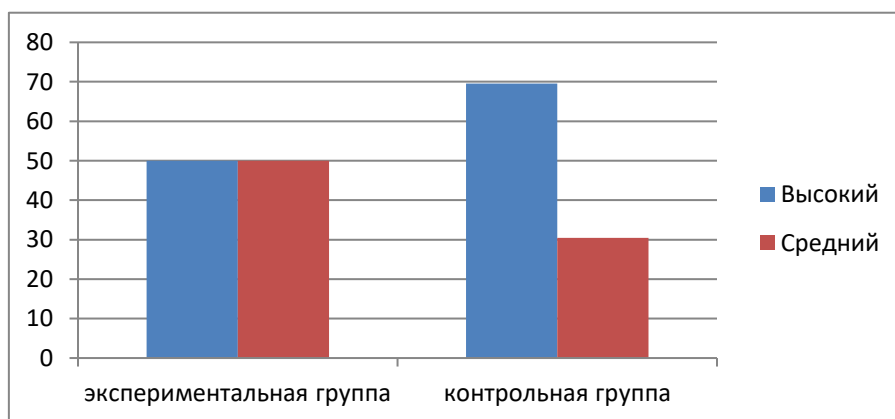

Рисунок 1

Результаты проведения ориентационного теста школьной зрелости Керна-Йирасека в экспериментальной и контрольной группах.

По результатам исследования, высокий уровень развития готовности к школе показали 59,8% детей, а 40,2% детей показали средний уровень (по И. Ирасеку).

Таким образом, школьная зрелость испытуемых в контрольной группе находится на более высоком уровне, чем в экспериментальной.

В заключении можно сделать вывод, что благодаря данному исследованию, было установлено, что дети не имеют те или иные трудности, которые в последствии могут привести к школьной неуспеваемости, трудностям адаптации к школьной жизни, причем нередко отставание в учёбе растягивается на несколько лет[2].

Использованная литература:

1. Стожарова, М.Ю., Формирование школьной зрелости дошкольников: монография / Стожарова М.Ю. - 3-е изд., стереотип. - М.: ФЛИНТА, 2016. -115с.

2. Дубровина, И.В. Возрастная и педагогическая психология. Хрестоматия / И.В. Дубровина, А.М. Прихожан, В.В. Зацепин. - М.: Academia, 2018. - 256 с.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ: ТӘЖІРИБЕ, МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Казбергенова Р. А.

Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ,
элеуметтік ғылымдар магистрі
Файзолла Г.Қ.

Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ,
5В050300-Психология мамандығының 2 курс студенті
Қазақстан, Ақтөбе, Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ

Ключевые слова: инновационное обучение, пассивные и активные методы, интерактивные методы, интерактивное обучение, интерактивная технология обучения, компетентный метод.

Аннотация: XXI век, на котором мы шагаем, требует воспитания всесторонне развитого, образованного, справедливого отношения к своему делу и чужому делу, уверенного в себе, способного внести огромный вклад в социально-экономическое развитие Родины. В нашей стране вместо старого содержания образования приходит новое.

Keywords: innovative learning, passive and active methods, interactive methods, interactive learning, interactive learning technology, competent method.

Summary: The twenty-first century, in which we are walking, requires the education of a fully developed, educated, fair attitude to their work and someone else's business, self-confident, able to make a huge contribution to the socio-economic development of the Motherland. In our country, instead of the old content of education comes new. It is aimed at the child as a subject of educational activities, as a developing person, striving for self-actualization, self-realization and self-realization.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлтты және адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдарға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу; білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделген. Бұл міндеттерді шешу үшін, әр маманның күнделікті ізденісі арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құрулар, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәжірибеге, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттілігі туындайды. Қазіргі кезеңде білім ғылым саласында инновациялық технологиялар қаншалықты маңызды болса жеке тұлғаның дамуына да инновациялық технологиялар ұғымы кеңінен қолданылатын ұғымдардың біріне айналды.

Инновациялық технологиялар – ол білім саласындағы қолданатын жаңа ақпараттық технологиялар, ғылым жетістіктеріне негізделген әдістер. Яғни, инновациялық технологияны қолдану негізінде келешек ұрпақтың еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді,

шығармашыл болуына жағдай жасау қазіргі таңдағы әрбір педагогтың және психологтың міндеті. Осы міндетімізді жүзеге асыруда өз тәжірибемізде жаңа технологиясының тиімділігіне көзіміз жетіп, қолданып келеміз. Атап айтсақ, жаңа технологиясының түзеу-дамыту жұмысындағы орны ерекше. Қазіргі заманда бала дамуындағы ауытқушылықтардың көп кездесуі және ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы әртүрлі желілердің таралуына байланысты баланың когнитивті сферасының дамуын тежеп отыр. Сол себептен баланың танымдық процестері дамымай психикалық жағынан ауытқушылықтар байқалады, баланың мінез-құлқы өзгеріске түседі, ойлау қабілеті баяулайды. Қазіргі таңда бірнеше жаңа әдістер арқылы баланың танымдық процестерін, ойлау қабілетін дамыта аламыз. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойлау үрдісін дамытуда «Миға шабуыл», «Венн диаграммасы», «Кубизм» әдістері тиімділігіне көзіміз жетіп келеді.

Инновация ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әр түрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Роджерс инновацияны былай түсіндіреді: «Инновация – нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея». Майлс: «Инновация – арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз», -дейді. Ендеше «Инновация» ұғымы сөздік қорға ежелден енген термин.[1,-256 б]. Ол кейбір ғалымдардың еңбектерінде «жаңа», «жаңалық енгізу» деп көрсетілсе, кейбіреулер оны «өзгеріс» деген терминмен анықтайды. Инновация термині қазірде білім берудің теориясы мен тәжірибесінде кеңінен қолданылып жүр.

Бүгінгі таңда білім беру мен психологиялық қолдау жұмыстары әлеуметтік құрылымның маңызды элементтерінің біріне айналуда. Дүниежүзінде білімнің әлеуметтік рөлі артып, адамның болашағы - оның алған білім сапасына, ойлау деңгейіне, өзін-өзі бағалауына байланысты болатыны белгілі болып отыр.

Қазіргі таңда гиперактивті балалардың саны артып отыр. Бұл өз кезегінде баланың жан-жақты білімі мен тәрбие алуына кедергі келтіреді. Гиперактивті балалар аңғырт, әрі ырықсыз болып, қызығушылығы тез басылатындықтан олар кездейсоқ жағдайға жиі ұшырайды. Гиперактивті бала тәртіптің бұзылуына жиі кінәлі болады, бірақ олар оны қасақаналықпен жасамайды. Ол тәртіптерді қабылдауға қабілетсіз болғандықтан оны орындай алмайды. Гиперактивті балаларға ашушандық, қыр көрсетушілік, ал ең соңында ұқсатушылық көріністерге тап болады, өзін қоршаған ортадағыларға жек көрінішті болып, соның нәтижесінде жан толғанысы проблемасына ұшырайды. Балаларда қорқыныш, жабырқаулық пайда болып, еш себепсіз біреуді жек көре бастайды. Мінез құлқында шектен тыс белсенділік пен ырықсыздықтың болуы ең өкініштісі, оның оқу іс-әрекетіне де жағымсыз әсер етпей қоймайды. Мұндай балалардың өз ырықын бағындыра алмауына байланысты танымдық қабілеттері де тежеледі. Әсіресе зейін үрдісі зардап шегеді[2, -118 б].

Осы орайда түзеу-дамыту жұмыстарында СТО технологиясын қолданған нәтижелі. Мысалы: суреттерді, муляждарды, ойыншықтарды тақырыпқа байланысты топтастыру жұмыстары («Кластер» стратегиясы), мәтін, ертегілерді, әңгімелерді бөліктерге бөліп оқу арқылы, бөліктерден кейін «Қалай ойлайсыңдар, әрі қарай не болады?», «Неге олай ойлайсыңдар?» сұрақтарын қою арқылы біріншіден баланың зейінін шоғырландыруға ықпал етеміз, екіншіден мидың жұмыс жасауына ықпал етіп ойлау үрдісін белсендендіреміз. Соңына дейін әңгімені аяқтап балалардың нұсқауларымен шынайы нұсқаның ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талдау баланың логикалық ойлау үрдісін арттырады, сонымен қатар балалардың өз пікірлерін дәлелдеуі, әңгімелеуі нәтижесінде тілдік дамулары жетіледі. Жаңа технологияның тағы бір артықшылығы бала тілін дамытудағы қолайлылығы болып отыр. Атап айтсақ «Синквейн» әдісі арқылы вербалды тілін дамытуда лексикалық грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолданып, байланысты сөйлеуге дағдыландырамыз. «Синквейн-жұмбақтар» мектеп жасына дейінгі баламен жұмыста тиімді болып табылады.

Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, сонымен қатар әлеуметтік-психологиялық қолдау жұмыстары әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Атап айтқанда:

1. білім мазмұны жаңа біліктермен, ақпараттарды қабылдау қабілеттерінің дамуымен,

ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламасының нақтылауымен байи түсуде;

2. ақпараттық дәстүрлі әдістер ауызша және жазбаша, телефон немесе радиобайланыс қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығыстырып орын беруде;

3. жас талапкердің жеке басын тәрбиелеуде, оның жан дүниесінің рухани баюына, азамат, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде. Қазіргі таңда психологтар инновациялық және интерактивтік әдістерін пайдалана отырып жиналыс немесе кездесудің сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізіп, жан-жақты жұмыстануда. Ата-аналармен кездесулер, жиналыстар, семинарлар т.б жиындардың қызықты өтуі психологтардың үнемі ізденуіне, ұтымды әдістәсілдерді қолдануына, кәсіби әдістерін үнемі жаңартып отыруына байланысты.

Жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді пайдалану – ұлттық білім сапасын арттырудың бірден-бір жолы, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге, интеллектуалдық дамуына көп әсері бар. Соның ішінде:

- Модульдік оқыту технологиясы;
- Оқу мен жазуды сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы;
- Сатылай комплексті талдау технологиясы;
- Үш өлшемді әдістемелік жүйесі;
- Зерттеу технологиясы;
- Саралап деңгейлеп оқыту технологиясы;
- Жобалық технология;
- Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар;
- Интерактивті тақтамен жұмыс т.б. көптеп қолданылады;

Интерактивтік, диалогтік, рефлексиялық тәсілдердің қолданылуы сабақ үрдісіне қатысушылардың белсенділігін, әдістемелік танымын арттырады және оның дәстүрлі оқытудан тиімділігі жоғары келеді.

Психологиялық қызметті ұйымдастыру барысында коррекциялық жұмыстарда СТО бағдарламасы да пайдалануда. Өйткені мұнда тұлғаның танымдық қызығушылығы, күрделі ойлау қабілеті, қоршаған ортаға көзқарасы, өмірдегі өзінің орны туралы ой-пікірінде өзгерістер пайда боларлық әдіс-тәсілдер қолданылады.

Тренингтік әдіс-тәсілдердің тиімділігі:

–оқушылардың арасында қарым-қатынас құзыреттілігінің қалыптасуы, әрбір жеке тұлғаның өз ортасында, өзге ортада еркін сезіне алуға мүмкіндік алуы.

Практика жүзінде меңгерген ұстаздар осы әдіс-тәсілдерді, қарым-қатынас жасау дағдыларын, ұжымдық ұстанымдарды бағалау әрекеттерін, өздерінің білім алу әрекеттерін кәсіби педагогикалық қызметінде пайдаланып, модельдей алатын болады.

Білім беру жүйесін және психологиялық қолдау жұмыстарын ақпараттандырудың негізгі бағыты ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес қоғамды дамытудың жоғарғы тиімділік технологиясына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады. Білім беру жүйесін және психологиялық қолдау бағытын ақпараттандыру бағыты жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта, топтық және дара тұлғаға бағыттап оқыту мақсатын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің және психологиялық қолдау бағытының барлық деңгейінің тиімділігі мен сапасын жоғарылатуды көздейді. Қазіргі заманда адамзат дамуының ерекшелігі – ақпараттық өркениетке көшу, адамның интеллектуалдық мүмкіндіктерін арттыратын есептеуіш техника мен ақпараттық технологияның жедел қарқынмен дамуы болып табылады.

Қорыта айтқанда Елбасымыздың алдыңғы бір жолдауында «Білім беру сапасының басты міндеті-2020 жылға дейін білім беруді дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны орындай отырып, осы саланың қызмет көрсету аясын кеңейту» деген болатын. Бұл мұғалімдер қауымын жаңаша іскерлікпен оқып үйренудің жаңа технологиясын ендіру міндеттерін шешуге жетелейді. Тәжірибеге сүйенсек, күнделікті сабаққа видео, аудио қондырғылар мен теледидарды, компьютерді, мультимедиялық проекторларды пайдалану үлкен нәтижелер беруде. «Қазақстан-2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» жолдауында

айтқандай, Қазақстан білім беру жүйесін бүкіл әлемдік білім кеңістігіне кіріктіруде. Қазір бүкіл әлемде индустриялық қоғамнан интерактивті қатынас жасауға оны жүзеге асыратын техникалық мүмкіндіктерді дамытып отыра алатын информациялық қоғамға, тасымалдау, тарату және пайдалану қызметтерін атқаратын жаңа қоғамға көшу процесі жүріп жатыр. Себебі, «Жаңа инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын қолдану» - оқыту сапасының нәтижесі. Ал инновациялық әдістерді тиімді қолданылу-қазіргі заман талабы. Жалпы психологиялық қолдаудың типтерін, түрлерін, технологияларын таңдап алу білім беру парадигмасына, элеуметтік тұжырымдамаларға, студенттің мақсаттары мен міндеттеріне, жеке тұлғалық және кәсіби мүмкіншіліктерге, психологтың білімі мен жоғары бағалауына байланысты. Студенттердің өмірге деген қызығушылығын арттыру және олардың өмір сүруге деген ынтасын дамыту үшін жаңа технологиялардың маңызы зор. Сабақты психологтардың әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдаланып өткізуі жас ұрпақтың өз бетінше ізденіп жұмыс істеуіне, ойының дамуына, айналасындағы жолдастарымен дұрыс жұмыс істеуіне үйретеді. Сондықтан психологтардың жаңа технологияларды игеріп, әр кездесуді түрлендіріп өткізуі - білімді, тәрбиелі, жан-жақты дамыған ұрпақтың өсуіне және еліміздің болашағының жарқын болуына бір себеп болады [3,-75 б].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Инновациялық менеджмент: Оқулық/С.Т Купешева. Алматы 2013 ж., -256 б.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология // М., Педагогика, 2011 ж., -118 б.
3. Раджерс Э Инновация туралы түсінік. – Қазақстан мектебі, 2014 ж., -75 б.

МЕТОДЫ КОРРЕКЦИИ ГНОСТИЧЕСКИХ ФУНКЦИЙ

Величко М.А.,

студент 2 курса специальности психология

Измаганбетов А.К.

ст.пр. кафедры педагогики и психологии

Казахстан, г.Актобе, АРГУ имени К.Жубанова.

Кілттік сөздер: Коррекциялық әдістерігностикалық қобалжу, мәселелер байланысы, гностикалық функциялар, психологиялық ерекшеліктер.

Түйіндемe: Осы мақалада гностикалық функциялардың коррекциялық әдістері қарастырылған, гностикалық қобалжу мәселелеріжәне шешімдері көрсетілді.

Key words: Correctional methods Gnostic excitement, communication problems, Gnostic functions, psychological features.

Summary: In this article the correction methods of Gnostic functions are considered, problems and solutions of Gnostic excitement are shown.

Одной из актуальных проблем в работе коррекционных психологов является работа с гностическими расстройствами. Этим вопросом занимались ряд учёных, которые включает в себя таких великих педагогов как: Эльконин, Грасиоле, Ананьев, Выготский... Решение проблем возникающих при работе с людьми, имеющими различные гностические расстройства, крайне важно для коррекционных педагогов, это и обуславливает актуальность написания данной реферативной работы. Целью написания является изучение современных методов коррекции гностических функций. Заданиями являются: рассмотрение понятия «гностические функции» изучение современных методов коррекции гностических функций. Понятие «гностические функции» Еще в середине прошлого века известный ученый Грасиоле дал очень удачную формулировку соотношения общего и локального в работе мозга: «Интеллект представляет собой нечто единое и мозг тоже является чем-то единым и прежде всего функционирует как единое целое. Однако это не означает, что различные способности не находятся в особой, хотя и не исключительной, связи с определенными областями мозга». Гностические расстройства возникающие при корковых очагах поражения носят названия агнозия (зрительная, тактильная, слуховая). Рассмотрим само понятие «гностические функции». В современной научной литературе их характеризуют как

нарушение: восприятия, внимания, памяти, мышления, тактильных и зрительных ощущений, речи. Гностические расстройства затрудняют ориентировку в окружающей среде, тем более что они обычно в той или иной мере сочетаются с другими нарушениями корковых функций (речи, праксий, памяти, внимания, счета, письма, чтения).

Гностические расстройства учёные подразделяют на три блока:

Блок №1 - функциональный, отвечающий за бодрствование и тонус (ретикулярная формация, таламус, базальные ганглии, лимбическая система) Блок №2 - служит для получения, переработки и хранения информации.

Зоны перекрытия на границе затылочной теменной и височной зон.

Блок №3 - служащий для контроля сложных форм деятельности программ и регуляции. Расположен в передних отделах больших полушарий, а конкретнее в лобной доле. Так же учёными выделяются следующие зоны: Первичная зона - проекционные (импульс от органа к переработке и наоборот); Вторичная зона - проекционно-ассоциативная - переработка информации и составление программы. Третичная - ассоциативная зона-обеспечивают наиболее сложные формы психической деятельности. Общий контроль поведения, построения и выдерживания программы. Зоны иерархичны - от 1 ко 2, от 2 к 3. Рассмотрим детальнее типы расстройств: Не значительные, элементарные сенсорные расстройства такие как нарушение различных видов ощущений (светоощущение, цветоощущение, ощущение высоты, громкости, длительности звука связаны с поражениями периферического отдела, подкорковых уровней анализаторных систем, а так же первичного коркового поля конкретного анализатора. Более сложными гностическими расстройствами, такими как нарушение восприятия (восприятия формы предмета, пространственных отношений, символов, звуков речи и т.д.).

Такие расстройства обусловлены поражениями вторичных корковых полей. Объективные научные исследования и поведение больных показывают у них достаточную сохранность функций органов чувств, адекватность мыслительного процесса и поведения, но при этом нарушение выступает с удивительной последовательностью во всех психических процессах. Находясь в постоянном напряжении и единства со своей проблемой, больные испытывают переживания, доходящие до парадоксального чувства раздвоения и исчезновения своего «я». Во избежание данной негативной ситуации необходимо срочное проведение коррекционно-реабилитационной работы.

Современные методы коррекции Процессы коррекции, обучения и воспитания, имеющие огромное значение для становления личности, как в норме, так и в патологии неразрывно связаны с процессами развития нервной системы. Развитие, как процесс биологический во многом зависит от генетических факторов, но так же оно ещё в большей степени зависит от различных факторов внешней среды. Природа человека - биосоциальна, именно по этой причине учёными активно разрабатываются методы коррекции гностических функций. Для дефектологов, работающих с больными, наибольшее значение имеют два уровня развития: ·актуальный уровень развития; ·зона ближайшего развития. Целью коррекционной работы является переход больного из зоны ближайшего развития в зону актуального развития. Особо важное значение имеет стимуляция психомоторного развития ребенка и ранняя диагностика отклонений в развитии. Наиболее востребованными методами коррекции гностических функций являются: Медицинский; Психолого-педагогический; Игровой; Арт-терапия. Медицинский метод коррекции основан на медицинском вмешательстве и предполагают лечение. В психологической практике учёные выделяют уровни коррекции основанные на нейропсихологическом подходе:

Уровень №1 - базируется на активации, энергоснабжения и статокINETического баланса психических процессов;

Уровень №2 - основан на операциональном обеспечении и статокINETическом балансе психических процессов;

Уровень №3 – основывается на произвольной регуляции смысло-образующей функции психомоторных процессов. Каждый из перечисленных уровней коррекции имеет свою

специфическую «цель» психокоррекционного воздействия и предполагает использование специальных психокоррекционных методов.

Психокоррекционные методы первого уровня являются направленными на функциональную активацию и возбуждение подкорковых образований головного мозга. Психокоррекционные методы второго уровня являются направленными на активацию задних премоторных отделов правого и левого полушарий мозга и их взаимодействия. Психокоррекционные методы третьего уровня направлены на формирование оптимального статуса префронтальных отделов мозга. По мнению И.И. Мамайчук данное направление психологической коррекции является весьма перспективным как для детей с психическим недоразвитием так и для практически здоровых детей. На данном этапе исследований возможности коррекции гностических функций особое внимание учёных вызвал игровой метод коррекции.

Поскольку у детей игра является одним из основных видов деятельности, то при её помощи можно намного легче и менее драматично корректировать гностические функции подрастающего организма. Разработано огромное количество игровых методик, так к примеру в рассмотрим один из примеров игр разработанных Г.Р. Ведаревой. Волшебный ящик Цель: формирование и коррекция динамического, символического и орального праксиса. Ход игры: Взрослый или дети ставят воображаемый ящик в центре комнаты и открывают его. Так как ящик является волшебным, у него внутри есть все, что только существует на белом свете. Участники по одному подходят к ящику и, не говоря ни слова, что-то из него "изымают". Затем при помощи движений и жестов, объясняет остальным, что же он вытащил, что с этим предметом делают или как будет с ним играть. Если кто-то догадается, что за предмет был извлечен из волшебного ящика, то он может присоединиться к показывающему, а тот, в свою очередь, скажет, правильно ли его поняли.

Таким образом, мы видим, что действительно, играя на много проще корректировать действия ребёнка, тем самым развивая их в нужном направлении. Так же учёные в последнее время для коррекции гностических функций всё чаще стали использовать арт-терапию. Арт-терапия является одним из методов коррекции и развития посредством художественного творчества. Арт-терапия использует «язык» визуальной и пластической экспрессии, особенно актуальный при работе с детьми (особенно маленькими детьми), что делает данный метод незаменимым инструментом для исследования, развития и гармонизации в тех случаях, когда ребенок не может выразить словами свое эмоциональное состояние. Во многих случаях «арт-терапевтическими» называют оздоровительные занятия с использованием физических упражнений, танцев, дыханием благовоний, чтением сказок и т. д., поскольку считают, что такое определение охватывает все многообразие форм творческой деятельности и может использоваться для описания воздействия тех или иных видов искусства на человека.

Из всего вышеуказанного можно сделать следующий вывод: Гностические расстройства действительно затрудняют ориентировку в окружающей среде, тем более что они обычно в той или иной мере сочетаются с другими нарушениями корковых функций (речи, праксий, памяти, внимания, счета, письма, чтения). Учёные разделяют гностические расстройства на три блока: блок - функциональный - отвечает за бодрствование и тонус (ретикулярная формация, таламус, базальные ганглии, лимбическая система) ·блок - получения, переработки, хранения информации. Высокая модальная специфичность (от 1 к 3), взаимодействий от 1 к 3), расположен в конвекситальных наружных отделах новой коры. Зоны перекрытия на границе затылочной теменной и височной зон, блок - программ, регуляции, контроля сложных форм деятельности. Расположен в передних отделах больших полушарий (лобная доля)

Наиболее распространёнными являются следующие коррекционные методы: Медицинский; Психолого-педагогический; Игровой; Арт-терапия. Каждый из данных методов по-своему хорош, но соглашаясь с мнением большинства ученых, отметим, что наилучший результат даёт комплексное комбинированное использование данных методов.

Именно сочетание и чередование методов коррекции способствует более полному восприятию информации, а так же препятствует присущению одним и тем же видом деятельности. Поэтому из многообразия приёмов и методов в своей дальнейшей деятельности мы будем применять их сочетание.

Использованная литература:

1. Айрапетянц В.Л. Функциональная асимметрия у детей в онтогенезе // Развивающийся мозг: Тезисы докладов Всесоюзного симпозиума 17-19 октября. Доработанное издание - Киров, 2011 г.
2. Ананьев Б.Г., Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей. М.: «Просвещение», 2008.
3. Бадалян О.А. «Невропатология» - Москва: Книга по требованию 5 издание переработанное 2007 г.
4. Балонов Л.Я., Деглин В.Л., Черниговская Т.В. Функциональная асимметрия мозга в организации речевой деятельности. Сенсорные процессы и асимметрии полушарий. 2011.

ЖАС ӨСПІМДЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗІ.

Измаганбетов А.К.

педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы
Казахстан, Ақтөбе, Қ. Жұбанов атындағы
Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Ключевые слова: подростки, отношения, эмоциональные отношения, формирования подростка, психологические особенности

Аннотация: в статье рассматриваются психологические особенности эмоционального интеллекта подростков.

Keywords: teens, relationships, emotional relationships, and the formation of a teenager, psychological characteristics.

Summary: the article deals with the psychological features of emotional intelligence of adolescent

Эмоция сөзі, латынның «етоуеге» толқыту, қоздыру деген мағынаны білдіреді. Эмоция - бұл, әртүрлі экзогендік (қоршаған ортадан шығатын) және эндогендік (өзіндік органдардан ұлпалардан шығатын) сигналдарға жауап ретінде пайда болатын, міндетті түрде организмде айқын физиологиялық өзгерістерді. алып жүретін, сезімдер. реакциясының жалпыламасы. К.К.Платонов көрсетуі бойынша «эмоция» шындық әлемінің заттары мен құбылысын көрсетпейді, сол заттар мен құбылыстардың адам ағзасына тигізетін әсерін көрсетеді. Эмоция таным процесінің формасы болса да, ол санамызда, сол зат немесе құбылысқа әсерленушілікті білдіреді.

Эмоция - ой сияқты - шынымен объективті (әділ) өмір сүретін құбылыс. Бұның диапазоны мен формалары өте кең. Қуныш және қайғы, рахаттану және жиіркенушілік, ашу және қорқыныш, сағыныш және қанағаттанушылық, үрей және түңілу - осының бәрі әртүрлі эмоциялық күйлер. Эмоция - мотивация мен әуестенушілік, талаптанушылық немесе И.П.Павлов айтқандай, «рефлекс мақсатымен» тығыз байланысты. Элементарлы эмоциялар адамға ерте сәбилік шақтан бастап тән. Нәрестенің ең алғаш дүниеге жылап келуін эмоционалды өмірінің ең алғашқы басқышы деп есептеуге болады. Әрбір адамның эмоционалды өмірі шектеусіз және бір мөлшерде жұмбақ. И.Канттың ұсыныстарына қарай эмоцияны «стеникалық» (гректің «стенос» - күш), сергіткіш, қоздырғыш, энергиялық әрекетпен қамсыздандыратын, астеникалық (3 жалғауы қарсылықты білдіреді) - сөндіруші, адамның белсенділігіне кедергі келтіретін, тежейтін, босаңсытатын, мақсатқа жету жолында қиындықты Жеңуге кедергі келтіреді. Осы классификацияны отандық ғалымдарда мойындайды.

Негізінде, адамның биологиялық эмоциялар теориясы әлеуметтік қабатқа Және тым тереңірекке кетуі керек болған. Өмір үшін қауіпті жағдайдағы опиялық күйді зерттеу эмоция тереңдігінің регуляторы болып табылатын қызығатнн реакциялар ғана емес, сонымен қоса дүние тану қажеттілігі, ерік т.б. орнықты ылады. Мұнымен та» сір қоры а аңа айланысты. Мұны белгінің субъектілігі ингерирегациясы анықтайды.

Мидың бөліктері мен ми жарты шарларының арасындағы кен екі жақты байланыста» эмоция мен ойлаудың өзіндік байланыстылығымен түсіндіріледі. моционалдық қалып вегетативті жүйке жүйесі және ішкі секреция бездерінің функциясының өзгеруімен сәйкестеледі. Егер эмоционалдық козу вегетативтік акциямен, ішкі секреция бездерінің өзгерісі ұзақ мерзімге созылса, оның орытындысы ішкі органдар мен ұлпалардың тітіркенуіне әкеп соғып, ауруға Шалдықсырады. Көбінесе жағымсыз эмоциялар ауруға әкеп соғады, жағымдысы, қанағаттану мен рахатқа бөлеп, еңбекте табыс әкеледі.

Стеникалық эмоцияға, қуаныш, ашу, ыза кірсе, астеникалыққа - сағыныш, үрей, ақкөңілдік кіреді. Стеникалық және астеникалық эмоциялар адамның саналы бағалауына қарай жағымды және жағымсыз болуы мүмкін.

Эмоцияның көп түрлігінен басқа оны: көңіл күй, құштарлық және аффект деп білдіреді.

Көңіл-күй - бұл қатты білінбейтін, тұрақты эмоционалды қалып. Көңіл - Күй түсіңкі немесе сабырлы, қобалжулы немесе жабырқаңқы, салтанатты немесе көңілді болуы мүмкін. Бұл эмоционалды қалыптың - эмоциялық фоны болып табылады.

Құштарлық - күшті және терең ұзақ мерзімді эмоциялық қалып. Құштарлық адамның ойы мен әрекетінің бағытын басқара отырып, тілегін қажеттіліктерін қанағаттандыратын әрекет.

Аффект -- бұл айқын байқалатын, эмоцияның қарқынды жарқ ететін ашу, ыза, шаттық үрей т.б. көрінетін, эмоцияналдық қозудың жоғарғы дәрежесі

Эмоция түйсік секілді - шындықты бейнелеу формасы. Сондықтан адамның уайымсыздануы, басқада психикалық әрекет секілді, тәуелсіз, және шындықпен байланысты. Эмоция И.П. Павловтың көрсетуі бойынша үлкен ми сыңары жарты шарлары қабығының «қайнар күші» болып есептеледі.

Педагог үшін тұрақты психикалық, оның ішінде эмоционалды жағдаяттың қажеттігін Н.Д.Левитов атап көрсетеді. Оның пікірі бойынша, педагог Өзінің Психологиялық күйін үнемі бақылап отыруы керек, себебі, біріншіден оның тәрбие жұмысындағы жетістігіне, екіншіден, оқушыларға әсер етеді. Өйткені оқушылар еліктегіш келеді.

Көптеген зерттеушілер тұлғаның сапасын анықтай келіп, педагогтың кәсіптік мәні деп оның эмоционалды қалыптылық, орнықтылыққа мән береді.

Осылайша, В.А.Лабунскийдің ойынша, эмоционалды орнықтылық ұстаздың ойлаған ісін жүзеге асыруда, оның өзін-өзі басқара білуіне, тазандылығына, жағымсыз жағдайларда конструктивтік шешім жасай білуіне байланысты.

«Эмоционалды тұрақтылық» ұғымын экстремалды жағдайдағы адамның мінез-құлығын зерттеуге байланысты авиациялық психологияда В.Л.Маришук, В.А.Пономаренко, Г.М.Хилов тағы басқалар, инженерлік психологияда К.М.Гуревич, П.Б.Зильберман, Е.А.Милерян, спорттық психологияда Л.М. Аболин, О.В.Дашкевич, Е.П.Ильин, А.Я.Чебыкин, тағы басқалар зерттеді.

Л.М. Аболин эмоционалды орнықтылықты адамның эмоциогендік шарттарға деген эмоционалды орнықтылығы емес, эмоцияның тұрақтылығы деп түсіндіреді.

Бұл жағдайда эмоциялық орнықтылық деп эмоциялық қалыптылықты, Эмоциялық жағдайды және бейімділіктің жоқтығын, эмоционалды жағдаяттардың тұрақтылығын, эмоцияның жиі ауысуына бейімсіздікті түсіндіреді .О.А.Черников эмоционалды орнықтылықты белгілі-бір эмоционалды жағдайдың орнықтылығы жеп түсіндіреді.

Л.П.Баданин, В.И.Долговой, М.И.Дьяченко, Л.В.Куликов, Е.П.Крупник, А.В.Лупандин, А.В.Мирошин, В.Э.Чудновскийдің еңбектерінде онтогенездегі эмоционалды тұрақтылықтың қалыптасу механизмі оны диагностикалаудың психологиялық әдістері, қоршаған орта факторларының жеке тұлғаға жағымды және жағымсыз әсер етуі зерттелген.

П.К. Анохин 4 негізгі факторды көрсетті, олар эмоцияның жоғарғы козу деңгейінен, ұзақ уақыттың, «ую қалпына» өтуінің міндетті физиологиялық шарты болады, артынша аурудың дамуына әкеп соғады.

1. Берілген жүйке клеткаларының козуының биологиялық оптимумына (жақсы

жағдайлар жиынтығы) және тиггерлі механизмдердің сынуына шыдау. Осы қозудың жоғарғы деңгейін «құлыптау» немесе оның ұзақ уақытқа созылуы,

2. Алғашқы және Шамадан тыс қозған жүйке элементтерін, жүйке құрылысына одан әрі немесе кең көлемді енгізеді;

3. Қан арналарындағы сергітетін гормондардың талпына жоғарылауы, алғашқы қозған жүйке элементтерін «қамшылауға» әкелді, және патологиялық эмоция ағым формасын созылмалы «кесірлі шеңбер» түріне ауыстырады.

4. Қоршаған орта факторларының бас ми сыңарларына әсер ету арқылы, қабық асты патологиялық комплексінің жіңішкерген және біршама кеңіген сигналдармен байланысты қалыптасады. Осы кезеңнен бастап патологиялық Эмоция, психикалық құрылымы бұзылған, психологиялық комплекске айналады.

П.К. Анохин пікірінше адамға жағымды эмоционалды орта қалпын туғызу үшін «жағымсыз эмоция тудыратын стимулдарды болдырмау арқылы, немесе сол стимул мен эмоция арасына жағымсыз эмоцияны болдырмауға тырысатын интеллект, логиканы кіргізу жолдары арқылы. Соңғысы тәрбиелік жұмысқа да кіреді, эмоция мәдениетін қалыптастырады.

Біздің эмоционалды қалпымыз аз өмір сүретін, жұмыс істейтін, еңбек ететін, дем алатын жағдайымызға және біздің қоршаған заттарға да байланысты.

И. Гете былай жазды: «Түстер адамның жанына әсер етеді: олар сезімді көтереді, эмоцияны және ойды оятады, бізді қуандыра да, қобалжыта да, мұнайта да алады».

Эмоция -- біздің әрқайсысымызға тән жақсы, жаман психологиялық реакция тудыратын, біздің қуанышымыз және қорқынышымыз, мұнаюымыз және рахаттануымыз. Эмоция бізді жаңашылдыққа, көңіл мдірулікке, қоршаған ортаға деген қызығушылықты сақтап қалуға көмектеседі

Эмоция біздің психологиялық іскерлігіміздің, Оіздің «меніміздің» бір бөлігін құрайды . Оның сипаттамасы сыртқы орта әсерлерімен, сигналымен сонымен қатар ойлау мен ай ен шетелдік және отандық психологтардың байланыстылығы бізге көбінесе біліне бермейді.

Л.С. Выготский көптег мның организммен қоршаған орта арасындағы еңбектерін талдай отырып, адамның организммен қоршаған орта арасындағы Өзара әрекет бар екенін айтты.Ол эмоцияны былай түсінді: «Эмоция қиын қыстау кезінде көрінетін реакция, оның қорытынды нәтижесі, әрекет деп түсіну керек».

Эмоционалды ортада адамдар арасында ерекше анық жекелік өзгешеліктер байқалады.Оның жеке ерекшеліктері, интеллекті, оның басқаларғадеген қызығушылықтары, эмоция мен сезімде жарық көрінеді. Эмоционалды Интеллект идеясы ұғымы қазір қолданыстағы түрде пайда болды, әлеуметтік интеллект ұғымынан жалғасын тапты, бұл ұғымды қолданысқа енгізген авторлар, Э. Торндайк, Дж. Г илфорд, Г. Айзенк, Д.Векслерінің және т.б.Айталық, Э. Трондайк әлеуметтік интеллектті «басқа адамдарды түсіне алу және басқа адамдармен қарым -қатынас барысында даналық таныту» деп түсінді. Енді осы тұжырымдамалардыәрі қарай тамаша зерттеушілер зерттеп дамытты. Американдық психолог Д.Векслер әлеуметтік интеллекті " адами болмысқа жетудің икемі" сияқты анықтауды ұсынды. "Әлеуметтік интеллект, біз оны интеллект ретінде түсінсек, - белгілейді Д.В. Ушаков, бұл оларды жоюы емес , керісінше,ол тек қана бір әлеуметтік ұсталықты және компетенттіліктің әлеуметтік көріністің танымына зейін салуы». Ақырында, әлеуметтік интеллектің астарында, адамдардың әлеуметтегі дамуына лайықтылығын көрсетуге, біз басқа адамдарды түсіну керек екендігін түсінеміз.

«Эмоционалды интеллект- бұл эмоцианы дәлме дәл түсіну, көрсете білу және баға беру қабілеті, сезімді сараптау және сезімге жол табу қабілеті, олар ойлануға жәрдем берген кезде, эмоционалды және интеллектуалды өсуге түсінік беру және сараптау қабілеті». Бұл түсінікті берушілер П. Саловей және Дж Майер.

Д. Глоумен эмоционалды интеллектің астарында «мынандай қабілеттерді, өзіндік мотивация және түңілістегі тұрақтылық, эмоционалды жарқылыстарға шек қою, ләзаттанудан бас тарту, көңіл-күйді ұйымдастыра білу, қайғылардың ойлау қабілетінің

орнын басуға жол бермеу, сену және үміттену».

Даму мүмкіндігі бойынша психологияда эмоционалды интеллект ұғымы қарама қарсылықты көзқарастар туындайды: I) эмоционалды интеллекттің деңгейін жоғарылату мүмкін емес, өйткені бұл тұрақты ұғым. Сол уақытта эмоционалды білім - бұл тез ауытқуға ұшырайтын, соның ішінде оқу процесіндегі ақпарат түрі.

Эмоциялық интеллектің үлкен әзірленген мәселенің шетелдік психологиялық. Дж. Майердің эмоциялы-интеллекті зейінінің қағидасы, П.Салов, Д. Карузоның эмоциялы парасатының когнитивті емес қағидасы, Р. Бар-Оның эмоциялы біліктілігінің қағидасы интеллекті зейінінің қағидасы, Д. Гоулменнің эмоциялы парасаттың практикалық мәселесінің көптеген қағидаларының қызықты тынымдарын ұсынады. Г.Г. Гарскова, И.Н. Андреевтің, Д.В. Люсиалардың, Э.Л. Носенко, Н.В. Ковригтің, О.И. Власовтың, Г.В. Юсупова, М.А. Манойлова, Т.П. Березовская, А.П.Лобанов, А.С. Петровская және басқа да ғалымдар отандық психологияның мәселемен жұмыс істейді.

Эмоция ретке келтірілген реакциялар сияқты шығып тұрады, көп психологиялық Ішкі жүйелерде де болады, соның ішінде физиологиялық, когнитивті, эмпирикалық та кездеседі. Эмоционалды интеллект мұндай жағдайда өздерінің қабілетті меншікті эмоцияларын және де басқа адамдардың эмоциясын бақылайды, оларды танып біліп және ойлауды басқаруы үшін бұл ақпаратты пайдаланады. Кең таралған Д.Гоулманның пікірі бойынша биік эмоционалды интеллект академиялық үлгерімді қамтамасыз етеді. Сол уақытта эмоционалды интеллектпен академиялық табыстың байланысы болмағаны анықталды. Дегенмен эмоционалды интеллектін даму бағдарламасы, зейінділіктің жоғарылауына, жауапкершілікке, ӨЗІН-ӨЗІ бақылауды жоғарлатуға, тиімді копингтерді пайдаланудың мүмкіндік туғызатыны анықталған. Дж. Мэттьюстің әріптестерімен зерттеп «қайта ашты» онда, жақсы ұстаз және ата-аналарды әрқашан білді делінген. Өз білімі турлы өнер-білім және олардың қатар қабілеттілігімен асқа белгілі өлшемде мәселелерді шешім үшін пайдаланып академиялық тақтардың мүмкіндігін туғызады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Амасьянц Р.А. Интеллектуальные нарушения. - М., 2003.
2. Гильяшева И.Н. Исследование интеллекта // Методы психологической диагностики и коррекции в клинике. - Л., 2014.
3. Блейхер В.М., Бурлачук Л.Ф. Психологическая диагностика интеллекта и личности. - Киев: Вища школа, 2008.
4. Искусственный интеллект и психология / Под ред. О.К. Тихомирова. - М., Наука, 2015.

ПЕДАГОГТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ САПАСЫ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРМЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Едилова Г.А.

Қазақстан, Ақтөбе, Қ.Жұбанов атындағы
АӨМУ-нің Жоғары колледж оқытушысы,
психология ғылымдарының магистрі

Ключевые слова: личностные качества педагога, психологические взаимоотношения с обучающимися, рефлексия, эмпатия, стили взаимоотношений

Аннотация: Педагог не должен со студентами строить отношения «сверху вниз». Нужно стараться понимать психологическую атмосферу группы, для этого надо уметь наблюдать за студентами, понимать их по намеку, настроению, смотреть на себя глазами студентов. Преподаватель должен быть не в ряду, не на верху, а среди студентов, вместе со студентами. В статье речь идет об особенностях психологических взаимоотношений педагога со студентами.

Keywords: the personal quality of a teacher, psychological relationship with students, reflection, empathy, style of relationship.

Summary: There must not be "top-down" relationship in contact with students. To perceive the psychological atmosphere of the group you must observe students, understand them from their mood, gesture, glance, try to look at yourself through the eyes of students. A teacher must be among students, not above or on the same position. In article will be told about the teacher and students psychological relationships difficulties.

Кіріспе. Қоғамдағы жетістіктердің негізгі күші – Адам, оның білімі, шеберлігі, еңбектегі табандылығы, ойлауы мен адамгершілік қасиеттері. Оқу білім мен тәрбиенің қай түрі болмасын адамның психологиялық мүмкіндіктерімен сәйкес ұйымдастырылса ғана жақсы нәтиже берері анық.

Біз адамның жан дүниесімен сырласып, оның психологиясын зерттеп жүрген маман ретінде, психологиялық көмектің, дұрыс қарым-қатынастың әрбір тұлға үшін аса қажет екенін байқаймыз, психологиялық ағарту, жан жүйесіндегі қиындықтан шығару жолын табу, тұлғаның өзіндік ерекшелігін танып – білу мен дамыту және өз мүмкіндігін пайдалы істерде қолдана білуге жағдай жасау мәселесі бізді толғандырады.

Негізгі бөлім. Адамдардың бір-бірімен қарым-қатынасы өте күрделі және нәзік үдеріс. Көптеген зерттеулер ұдайы қарымқатынас саласында жұмыс істейтін адамның табысы 80 пайызға оның коммуникативті компетенттілігіне тәуелді болатындығын көрсетеді.

Адамдармен қарым-қатынас жасау кезінде әр ісін ойланып істейтін адамдармен емес, өздерінің әрбір қадамын мақтан тұтып, кеуде көтеретін, сезімге берілгіш адамдармен байланыссаңыз, мұндай адамдарға сын айту – адамның кеудесінен жұдырығыңмен ұрғанмен бірдей, сын айту кей жағдайларда адам өліміне апарып соқтыруы да мүмкін. Кейбіреулер өз атына айтылған өткір сыннан кейін өз іс-әрекетінен бас тартса, ал кейбіреулер өзіне-өзі қол жұмсаған. Тек өзі туралы ғана айтып,өзі туралы ғана ойлайтын адам қай жерде және қанша оқығанына қарамастан, білімсіз адаммен тең.

Франциядағы америкалық елшісі адамдармен қарым-қатынас жасауда үлкен табысқа қол жеткізген. Оның сыры неде? «Мен еш адам туралы жаман әңгіме айтпаймын, ал осы адамдардың әрқайсысы туралы білетін барлық жақсы әңгімелерімді ылғи да айта жүрем», – дейді ол[1]. Біреуге сын айтып, кінә тағу кез-келген ақылсыздау адамның да қолынан келеді, қазір көптеген ақымақ адамдар солай жасап та жүр. Бірақ адамдардың 65 Қолданбалы психология және психотерапия/Прикладная психология и психотерапия /Applied psychology and psychotherapy басындағы жағдайға түсіністікпен қарау үшін адам бойында мықты мінез бен өзін-өзі басқара алу қасиеттері болуы шарт. Ұлы адамның ұлылығы оның қарапайым адамдармен қарым-қатынасынан байқалады. Адамдарды кінәлаудың орнына, оларға түсіністікпен қарауға тырысып, сын айтудан гөрі пайдалы және қызықтырақ кеңес береді, адам бойында айналаңдағыларға деген аяушылық сезімін оятуға көмектеседі.

Барлығын түсіне білу – барлығын кешіру деген сөз. «Алла тағаланың өзі адам баласын өмірінің соңғы күніне дейін айыптай алмайды» – деген, ал неге біз сынап, айыптауымыз керек?. Біз балаларымыздың, достарымыздың жай-күйін қолдаймыз, ал олардың өзін-өзі сыйлауына өте сирек мән береміз. Біз оларға тамақты күш-қуат алу үшін ішкіземіз, бірақ біз оларға жылы сөздер айтып, рухани күш-қуат беруге сараңбыз[2].

Педагогикалық қарым-қатынас – барлық білім беру жүйелеріне қатысты мекемелерде болатын қарым-қатынастың ерекше түрі. Білім берудің қай сатысында болмасын оқытушы студентпен, студент оқытушымен тікелей және кері қарым-қатынаста болады. Өйткені, оқыту мен білім беру үдерісінде оқытушы үйретуші, бағыттаушы, басқарушы, тәрбиелеуші, т.б. рөлді атқарса, студент - білімді алушы, қабылдаушы, ісәрекетке араласушы болып қарым-қатынасқа түседі. Сондықтан да, педагогикалық қарымқатынастың негізгі құралы – сөз. Студенттермен жұмыс істейтін оқытушылар вербальді (сөз) және вербальді емес (ым не ишара) қарым-қатынастың түрін пайдаланады.

Қарым-қатынастың қай түрі болмасын, ол мұғалімнің шеберлігіне, тәжірибесіне байланысты. Психологтар педагогикалық қарымқатынастың нәтижесі – мұғалімнің баланы біліп тануына және әр баламен диалогқа түсуіне байланысты деген. Әрине, қанша тәжірибелі ұстаз болса да, студенттермен қарым-қатынас жасау, әр студентті білу, оларды тану, әр студентті іс-әрекетке тарту, оларды сөйлеттіру педагогтарға оңай жұмыс емес. Студенттердің қалаған адамы (идеалы), үлгі беруде жағымды әсер ететін адамы болуы керек.

Студенттің жеке басын тәрбиелеуде және қорғауда өзара әрекеттестік қатынасты жете ұғыну үшін, біздің психикалық өмірімізде екі маңызды құбылысты білуіміз қажет. Бұл – рефлексия және эмпатия.

Эмпатия - өзгелер қайғыға ұшырағанда солардың ауыр халінің, эмоционалды жағдайының өз басына түскендей күй кешуі.

Рефлексия – бұл басқа адамдардың сізді қабылдауына, сіздің басқа адамдармен қарымқатынасыңызға сын көзбен қарауыңыз.

Рефлексия мен эмпатияның төмен деңгейде болуы – мұғалім мен студент қарымқатынасының болмауы себебінен туады. Қазіргі ұстаз үшін ерекше маңызды мәселеге оның кәсіби сапасы, яғни еңбексүйгіштік, жұмысқа қабілеттілік, тәртіптілік, мақсат қоя білушілік, жетістіктерге жете алу жолдарын таңдау, ұйымдастырушылық, табандылық, өз еңбегінің сапасын жоғарылатып отыруға ұмтылу, әділеттілік жатады. Мұғалім талап қойғыш болуы керек. Оның талап етуі міндетті түрде түсінікті, орынды, сыпайы болуды қажет етеді. Мұғалімнің студенттерден өзі игермеген қасиеттерді, білімдерді талап етуіне болмайды.

Педагогикалық қарым-қатынас дегеніміз не? Зейін аударудың, көңіл бөлудің негізі неде?

Сабақтың конспектісі, көрнекі құралдарының бәрі бар және жақсы, мұғалімнің өзі материалды жоғары деңгейде меңгерген, ал сабақ қызық емес. Себебі неде? Нақты айтқанда, жеке адам мен жеке тұлғаның байланысы болмауынан. Міне, сондықтан топпен қарым-қатынас жасауда топтың және жеке студенттің психологиялық жағдайын есепке алу керек. Өз мақсатына жете алмаған сабақтың бірнеше себептері болуы мүмкін:

1. Мұғалім студенттердің психикалық жағдайына бара-бар келмейтін хабарларды беруі.

2. Мұғалім студенттермен қарым-қатынастың қажетті деңгейін ұйымдастыра алмауы.

3. Мұғалім өзара әрекеттестік оқу үдерісінде студенттерге психологиялық әсер етуді, педагогикалық қарым-қатынастың маңызды қызметі ретінде алып қарамауы.

Тәжірибеге және өзіміз жүргізген психологиялық зерттеулерімізге сүйенсек, жалпы студенттермен қарым-қатынасқа түсіп жүрген оқытушыларды екі топқа (студенттермен қарым-қатынас жасауы оңай және студенттермен қарым-қатынасы қиын) бөлуге болады.

Студенттермен қарым-қатынас жасауы оңай болу себебі:

- өз тобындағы әр баланың психологиясын өте жақсы білуінде; - баланың ішкі жан дүниесін оятатындай жылы сөздер айтуында;

- мұғалімнің этикасы мен психологиясының дұрыс қалыптасуында;

- мұғалім сөзінің тәртіптілігінде, жүйелілігінде, анықтығында, нақтылығында;

- оқу-тәрбие үдерісінде мұғалімнің бірнеше қарым-қатынастың түрлерін пайдалана білуінде.

Студенттермен дұрыс қарым-қатынас жасауда кедергі келтіретін қиындықтардың пайда болуының өзіндік себептері бар:

Біріншіден, қазіргі балалардың көпшілігі акселераттар. Психикасы тез дамыған балалар сұрақ қойғыш, тез қозғалғыш, бәрін білгісі келіп қарым-қатынасқа тез түсіп отырады. Мұндай топтың студенттерін кейбір мұғалімдер тежейтіні жасырын емес. Мәселен, «Тыныш отыр», «Немене бәрін білесің бе?», «Сен қашаннан бері білетін болдың?», «Әуелі өзінді түзетіп ал, сосын айтарсың», т.б. педагогикаға жатпайтын сөздер айтылады.

Екіншіден, оқу үдерісінде кейбір мұғалімдер тек өздері сөйлеуді ұнататындығы жасырын емес. Өйткені, уақытты үнемді пайдаланамын деп, тек мұғалім өзі сөйлеп, студенттің айтатын сөзіне кедергі келтіріп, оның ойымен, пікірімен санаспайды.

Үшіншіден, студенттердің іс-әрекеттерін әділ бағаламау жиі кездесетін құбылыс. Осының негізінде қарым-қатынас барысында мұғалім мен студент арасында дау-жанжал болып жатады.

Қарым-қатынас барысында кездесетін осы және өзге де қиындықтарды жоюдың бірден-бір жолы:

- студенттердің өзіне тән психикалық ерекшеліктерін ескеру;

- мұғалім өзінің көңіл-күйінің болмауын қадағалау;

- қарым-қатынаста педагогикаға жат сөздер айтпау;

- бұйрық емес, өтініш деңгейінде қарымқатынас жасау;

- қарым-қатынаста дау-жанжалға жол бермеу;
 - сөйлескенде жеке студенттің пікірін сыйлау;
 - қиын, қыңыр, қырсық студенттермен тіл табысу.
- Оның бірден-бір жолы психологиялық ойындар, тренингтер т.б:
- қарым-қатынаста мұғалім студентке, студент мұғалімге сену;
 - қарым-қатынас сезімдік, танымдық, іскерлік болу;
 - жеке тұлғаның маңызды сапасы - әзілдей білу.

Қорытынды. Студенттермен байланысқа түскен кезде педагог өзін жоғары ұстамау керек. Топтағы психологиялық атмосфераны жете ұғынуға ұмтылуы тиіс. Ол үшін студенттерді бақылай білу, көзқарасынан, ым-ишара, көңіл-күйінен түсіну, өзіңізге студент көзімен қарауға тырысу қажет. Мұғалім студенттердің қатарында емес, жоғарыда 67 Қолданбалы психология және психотерапия/Прикладная психология и психотерапия /Applied psychology and psychotherapy емес, олардың арасынан табыла білгені және бірге болғаны жөн. Әрине, педагогикалық қарым-қатынас мәселесі қанша зерттелсе де, ол оқу-тәрбие үдерісінде өзекті мәселелердің бірі. Өйткені оқу-тәрбие үдерісінің сапасы педагогикалық қарым-қатынастың дұрыс ұйымдастырылып, жүргізілуіне байланысты болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Карнеги Д. Жақсылыққа апарар жол қайда. – Алматы, 2002
2. Елеусізова С. Қарым-қатынас психологиясы. - Алматы, 2009
3. Батракова С.Н. Основы профессиональнопедагогического общения. – Ярославль, 1998.
4. Сарсенбаева Б.И. Психология личностного и профессионального самосовершенствования будущих учителей. – М., 2005.

ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Наренова А.Б.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе
өңірлік мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Ақтөбе қаласы.
narenova60@list.ru

Ключевые слова: Инновация, дифференция, проблемное обучение, компетентность, трансформация, функциональность.

Аннотация: В статье рассказывается об использовании инновационных образовательных технологий, мультимедиа в процессе преподавания психологии, которые будут расширять возможности всех чувств и значительно улучшат понимание студентом учебного материала. Наиболее эффективным способом решения проблем, возникающих в процессе профессиональной ориентации студентов, является использование проблемных методов обучения, и его наиболее важной функцией является демонстрация наибольшего развития интеллектуальных и творческих способностей в исследованиях психологии.

Keywords: Innovation, differentiation, problem-based learning, competence, transformation, functionality.

Summary: The article describes the use of innovative educational technologies, multimedia in the process of teaching psychology, which will enhance the capabilities of all senses and significantly improve the student's understanding of educational material. The most effective way to solve problems arising in the process of vocational orientation of students is the use of problematic teaching methods, and its most important function is to demonstrate the greatest development of intellectual and creative abilities in psychological research.

Инновациялық білім беру үлгісі аясында жоғары білім берудегі психологияны оқыту күрделі. Қазіргі заманғы оқытушылар өздерінің мамандықтары бойынша құзыретті болуға ғана емес, сонымен қатар оқыған пәні туралы терең біліммен бөлісуге дайын, сондай-ақ студенттерді оқу, зерттеу және тәуелсіз жұмысқа белсенді тартуды қамтамасыз ететін жаңа білім беру технологияларын меңгеруі керек.

Психологияны оқыту осындай білім беруді ұйымдастыруды талап етеді, ол білім берудің негізгі бағыттарынан кәсіби мақсатқа көшуді, мотивтерді, құралдарды, қызмет ету жолдарын және нәтижелерін тиісті түрде трансформациялауды қамтамасыз етеді. Бұған

болашақ психологтың кәсіби құзыреттілігін жақсартуға, белсенді ұстанымға ие болуға, кәсіби деңгейде талап етілетін жеке қасиеттерді қалыптастыруға мүмкіндік беретін білімнің барлық компоненттерінің кәсіптік бағдар қағидатын енгізу арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Студенттердің кәсіби бағдар беру процесінде туындайтын проблемаларды шешудің ең тиімді жолы проблемалық оқыту әдістерін қолдану болып табылады, оның ең маңызды функциясы - психологияны зерттеуде ақыл-ой мен шығармашылық қабілеттердің барынша дамуы болып табылады. Өз ерекшелігіне қарай, ақыл-ой қызметі әрқашан объектілер мен құбылыстардың мән-жайына терең енгуге талпынатын себеп-салдар сипатына ие.

Проблемалық оқыту - мұғалім ұйымдастырған білім берудің мазмұндық мазмұнымен ұйымдастырылған пәннің белсенді өзара әрекеттесу әдісі, ол білім беруді ойлау және шығармашылық түрде меңгеруді үйренеді [1, 956].

Проблемалық оқыту әдістерін қолдану студентті өзінің психологиялық дағдылары мен қабілеттерін сақтауға, шығармашылықты танытуға, проблемалық жағдайды шешу жолын таңдауға мүмкіндік береді.

Проблемаға негізделген оқытуды табысты жүргізудің жалпы жағдайы оқытушының жоғары кәсіби шеберлігі болып табылады, ол студенттердің әрқайсысының когнитивтік қабілеттеріне сәйкес келетін проблемалық психологиялық жағдайларды жасаудан тұрады.

Психологияны оқытудағы проблемалық тәсілдер:

- психология туралы білімді меңгеру деңгейін едәуір көбейту үшін бұқаралық ақпарат құралдарын және интернетті пайдалануға негізделген проблемалық тапсырмалар көмегімен;

- тақырып бойынша жинақталған материалдарды пайдалану, оқушыларды жеке фактілерді, пікірлерді, оқиғаларды және т.б. түсіндіру, талқылау, жіктеу, жүйелеу, үйрету;

- интерактивті әдістерді қолдану, рөлдік ойындар, іскерлік ойындар, студенттерге дағдылар мен әріптестермен өзара әрекеттесудің тиімді әдістерін үйрету;

- кіші топтардағы проблемалық жағдайларды қолдану, психология бойынша тікелей байланыс үлесін арттыру, мағынасын құруды ынталандыру, дәстүрлі білім беру процесін ауыстыру, оларды құру механизмін игеру [2, 116].

Проблемаға негізделген оқыту әдістері мен нысандарын қолдану студенттердің кәсіби даярлығының бүкіләясында білім беру және зерттеу процестерін біріктіруге мүмкіндік береді. Барлық пәндер бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстары, оның ішінде психология, студенттердің интеллектуалдық әлеуетінің күшті катализаторы болып табылады, бұл олардың танымдық тәуелсіздігін арттыруға мүмкіндік береді. Практика психологиядағы ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудағы ең жақсы нәтиже психологиялық терминдерді кеңінен қолдану арқылы пәнаралық негізде зерттеулер жүргізетін топтардың қалыптасуы болып табылады.

Бұл жағдайда оқытушы проблемаға болашақ мамандардың қызығушылығын арттыру керек, өйткені студент ғылыми-зерттеу жұмыстарын өз мақсаттары мен мазмұнына еніп, оларды кәсіби тұрғыдан тиімді деп табу үшін ғана қолдана алады. Ғылыми көшбасшы ең алдымен оқып жатқан мәселеде студенттің құзыреттілік деңгейін дұрыс бағалауға, жұмыс жоспарын әзірлеуге, содан кейін уақытылы диагностикалауға және СҒЗЖ-ң тиімділігінің төмендеуіне әкелетін мүмкін қателерді болдырмауға мұқтаж.

Дегенмен кәсіби бағдарланған проблемалық көзқарасқа сүйене отырып, жоғары оқу орнында проблемалық жағдайлардың көмегімен тек психологияның барлық тренингтерін жүргізу мүмкін емес екендігін ескеру керек. Дифференцияланған білім қажет, себебі кейбір жағдайларда студенттердің проблемалық жағдайларды шешуге бағытталуы үлкен қиындықтар мен оқу уақытының негізсіз шығындарымен байланысты. Бұл әсіресе ұжымдық шығармашылық пен жеке жұмыстың үйлесімін ұйымдастырғанда нашар басқарылатын бірінші курс студенттеріне қатысты.

Сондықтан, проблемалық оқытуда технологияларды қолдану, әрдайым студенттерге проблемалық жағдайларды шешуге, шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік беретін дағдыларды дамытады.

Бүгінде компьютерлік, сандық проектор, интерактивті тақта және т.б сияқты білім беру технологиялары инновациялық білімге жиі ендірілуде. Білім беру психологиясы саласында қолданылатын ең кең тараған компьютерлік технология - бұл интернет. Оның басты артықшылығы - көп функцияналдылығы.

Ақпараттық жүйе ретінде, интернет пайдаланушыларға көптеген ақпараттық ресурстар ұсынады. Қызметтің негізгі жиынтығы электрондық поштаны, жеке ақпаратты жариялауды, анықтамалық каталогтарға, іздеу жүйелеріне, желідегі әңгімелесуге кіру мүмкіндігін қамтуы мүмкін. Интернетте әлемдегі соңғы оқиғалар туралы ең өзекті ақпаратты алуға болады. Интернетті үнемі пайдалану студенттердің тәуелсіздігін дамытады, өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі жетілдіру дағдыларын қалыптастырады. Оқытушының алдында тұрған маңызды міндеттерді шешуге, студенттерді тәуелсіздік деңгейін біртіндеп арттырудың оңтайлы жолдарын табуға көмектеседі.

Инновациялық білім беру моделін қалыптастыру тиімді өздік және оқытушының басшылығымен студенттік жұмыс (ОСӨЖ) болмаса мүмкін емес. ОСӨЖ-дің дәстүрлі формаларын қолданумен қатар - рефераттар, эсселер жазу, әдебиеттер тізімін жасау және т.б. Қазіргі кезеңде ОСӨЖ-де тұрақты қарым-қатынас пен жедел әрекет ету жүйесін электронды пошта арқылы құру тиімді. ОСӨЖ тиімділігі туралы студенттердің пікірін білу маңызды. ОСӨЖ-ді ұйымдастырудағы оқу жетістігі тек студент көзқарасына, оның танымдық белсенділігіне, құндылық бағдарларына, сондай-ақ тәуелсіздік деңгейіне назар аударуды ескеретін жеке-бағдарлы тәсілмен қамтамасыз етілуі әбден мүмкін [3,76-78 б].

Инновациялық технологияның тағы бір әдісі - мультимедиа. Мультимедиа сөзінің аудармасы өте көп үйлесімді емес - көп мультимедиялық немесе бірнеше медиа. Мұнда дыбыс, бейне, мәтін және басқа да деректер жатады. Мультимедиа - жеке компьютерді тек мәтінмен ғана емес, дыбыс, графика, анимация және бейнемен жұмыс істеу үшін пайдалануға мүмкіндік беретін күрделі бағдарламалық құралдар.

Мультимедиа компьютеріңізді жаңа жолмен пайдалануға, мысалы, мәтіндік деректерді ғана емес, дыбыс, жоғары сапалы суреттер мен бейнефильмдерді қамтитын үлкен деректер базасымен жұмыс істеу үшін ыңғайлы құралға айналдыруға мүмкіндік береді.

Тиісті бағдарламалық өнімдермен жұмыс істеу деңгейі мен сапасы компьютердің жылдамдығы мен жадына, дыбыс сипаттамаларына және қосымша жабдықтардың, атап айтқанда, CD-ROM-ға қойылатын өте жоғары талаптарға байланысты екенін ескеру қажет.

Мультимедиялық бағдарламалар ғылымды қажет ететін және өте қымбат өнім болып табылады, өйткені олардың дамуы тек тақырыптық

сарапшылардың, оқытушылардың, психологтардың және бағдарламашылардың ғана емес, суретшілердің, дыбыстық инженерлердің, сценарий жазушыларының, редакторлардың және басқа да мамандардың күш-жігерін біріктіруді талап етеді.

Біздің ойымызша, мультимедияның негізгі артықшылықтарын айқындап түсініп, олардың барлығын жасауға тырысу керек және басты артықшылығы - жарқын, есте қаларлық бейнелерді жасау, сондай-ақ оларды салыстыруға және оларды айыра білуге студенттердің қабілеті болуы керек.

Қазіргі уақытта мультимедияны пайдаланудың үш негізгі жолы бар:

1. Көрнекілік (дәстүрлі). Көптеген немесе жақсы таңдалған визуалды сериялар оқытушының дәстүрлі әңгімесін суреттейді. Алдымен студенттер оқытушы қолының қозғалыстарын өзгертетін «суреттерін» көріп, әңгімелерді қабылдауды (немесе жай ғана тыңдауды) «ұмытып кету» арқылы таң қалдырады. Әдетте, мультимедияны пайдалану бұдан әрі қарай жүрмейді. Жақсы жағдайда, сол визуалды сериялар кем дегенде дәстүрлі шолуда немесе қорытуда қолданылады. Сонымен қатар ерте ме, кеш пе, «суреттер» де қабылданады.

2. Схемалық. Оқыту анықтамалық жазбаларды немесе құрылымдық-логикалық схемаларды жобалауға негізделген. Бұл жағдайда мультимедианы пайдалану осындай схемаларды құру мүмкіндігін кеңейтеді. Олар көрінетін, жарқын, жылжымалы элементтермен толықтырылып, бірдей «карталар» болып табылады. Жалпы алғанда, бағдарламалық қамтамасыз ету толық немесе аз пайдаланылады.

3. Интерактивті. Күрделі. Көрнекі және схемалық тәсілдердің элементтерін біріктіреді. Түрлі сөздерден, схемалардан және анимациялардан әртүрлі сөздерден алынған үзінділермен толықтырылып отырады. Әдетте мұндай тәсілдерді қолдану оқытушы біліктілігінің өте жоғары деңгейін талап етеді. Екі құжат және «суреттер» жарқын болуы керек, нақты суретті жасайды, белгілі бір «символмен» ерекшеленуі керек. Бірақ бұл тұрғыда ең бастысы - материалдарды әдістемелік өңдеудің жоғары деңгейі. Шын мәнінде, тыңдаушылардың жұмысын тудыру, оларды салыстыру, көрсету, талқылауға түрткі болу сияқты комбинацияда беріледі [4, 123 б].

Кез келген сабақта екі субъект қатысады - оқытушы және студенттер бар. Бірақ мультимедиа студенттердің өздік жұмыс уақытын ұлғайтуға, оны күшейтуге ықпал жасайды. Сонымен қатар, олардың әрқайсысы әртүрлі деңгейде жұмыс істеуге ұмтылады. Әрқайсысы өз деңгейін көре алады, естиді, талдайды, бірақ бұл жұмыстың нәтижелерін әрқашан вербализациялауға болмайды. Яғни оқытудың дараландыру деңгейі едәуір артады. Бірақ бұл үшін сабақ шынымен интерактивті болуы керек. Бұл бірінші кезекте материалдарды іріктеу және оның әдістемелік өңдеуі бойынша жұмыс істеуі керек.

Педагог-психологтардың тәжірибесі мультимедиялық сабақтың максималды тиімділігіне келесі шарттар орындалған жағдайда қол жеткізілетіндігін көрсетеді:

- көрнекі материал өте жарқын, бейнелі, тіпті символикалық болуы керек;
- материал бірдей емес және талдауға жарамды болуы керек;
- екі немесе одан да көп көзқарас ұсыну;
- әрқашан дайын қорытындылардан аулақ болыңыз;
- жеке материалдар әрдайым жақсы, эмоционалды көркемделген болуы керек;
- әртүрлі материалдарды - фотосуреттер, плакаттар, мәтіндер, карикатуралар, сызбалар және т.б. біріктіру керек.

- нақты материалдан гөрі күтпеген әр түрлі материал сәйкестігі нәтиженің жақсы болуына әсер етеді;

- материал құрылымы мен ішкі логикасы болуы керек, бірақ оның ішкі логикасы оқулық пен бағдарламаның логикасына сәйкес келмейді: материал әдістемелік жағынан өңделуі керек - қойылған мәселе, кілт сұрақтар және сондай-ақ әр түрлі әдістемелік тәсілдерді, күтпеген дәстүрлі емес тапсырмаларды кеңінен қолдану қажет [4, 124 б].

Осылайша, психологияны оқытуда инновациялық технологияларды қолдану оқыту мүмкіндіктерін едәуір арттырады, оқытудың өзі және жалпы психологияны әлдеқайда жекешелендіреді. Олар «субъект пен ғылымның мәнін» сезінуге тамаша мүмкіндік береді. Бұған негізгі материалдарды, бірінші кезекте визуалды (фотосуреттер, плакаттар, диаграммалар және т.б.) кеңінен қолдану арқылы қол жеткізіледі. Интерактивті технологияларды қолданатын мультимедиялық сабақтың көмегімен дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарының ғана емес, сонымен қатар әртүрлі материалдардың жинақтарын ұйымдастыруға болады, педагог-психологтың әртүрлі элементтерден сабақты өз қалауына, оқыту деңгейіне және біліктілігіне сәйкес құруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Стародубцева Е. Обучение психологии с использованием ИКТ / Е. Стародубцева // Высшее образование в России. – 2007. № 5. – 95с.
2. Косинец А.Н. Инновационное образование – главный ресурс конкурентоспособной экономики государства / А.Н. Косинец // Советская Белоруссия. № 205. 30 октября 2007. – 11с.
3. Попов В.В. Креативные технологии и средства инновационной деятельности // Инновационная политика в странах с развитой и развивающейся рыночной экономикой: национальный и региональный аспекты: Материалы междунар. науч.-практ. семинара. – Саратов: ООО «Тесар-издат», 2005. 70-78с.
4. Комаров Ю.С. Мультимедийный урок. Проблема эффективности // Инновационные образовательные технологии. – Мн.: МИУ. №3 – 2007. 121-124с.

CRITERIA EVALUATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE SCHOOL AND OF THE UNIVERSITY

Salimgerey Zamira

Senior tutor, Master of Art

Kazakhstan, Aktobe, Aktobe Regional State University named after K.Zhubanov

zin-zin-75@mail.ru

Кілт сөздер: педагогика, процестерді талдау, кері байланыс, студент.

Түйіндеме: Бұл мақалада мектеп пен университеттің оқу үдерісінде критерийлік бағалау қарастырылған. Жақсы қазақстандық және халықаралық тәжірибені біріктіретін критерийлік бағалау жүйесі әзірленді.

Ключевые слова: педагогика, анализ процесса, обратная связь, обучающийся.

Аннотация: В этой статье рассматривается критериальное оценивание в учебном процессе школы и вуза. Раскрывается вопрос о разработанной системе критериального оценивания, которая интегрирует лучший казахстанский и международный опыт.

The new educational standard enters our life, changing the approaches to the organization of the pedagogical process. As experience shows, our modern school implements the principles of a system-activity approach, student-centered and developmental education. The standards of the second generation require the creation in the general educational organization of a system for evaluating educational results, ensuring the ability to track the dynamics of students' achievements. Obligatory results are personal, meta-subject and objective results. These requirements determine the search for new approaches to the organization of control and evaluation activities, to the use of various forms and methods of evaluation [1, P.7-10].

According to experts, the main function of evaluation is the analysis of the process, feedback, which allows you to identify the features of the implementation of training and making appropriate amendments. It follows that great importance is attached to the criteria monitoring and self-assessment of students. The criteria bring clarity to the goals of learning, allow you to plan independent learning activities of students throughout the years of schooling.

In order for the assessment to be consistent with the planned changes, it is necessary to diversify the means, technologies and tools with which information is collected about the activities of the subjects of the educational process.

In the Plan of the Nation “100 Concrete Steps”, the Head of State indicated the improvement of the quality of human capital based on the standards of OECD countries (Organization for Economic Cooperation and Development) as the fundamental basis for economic growth. The implementation of this direction provides for updating the standards and assessment system for the development of functional literacy of students.

The report of the OECD “Review of National Education Politics. Secondary education in Kazakhstan (2014) proposed a series of measures aimed at improving the quality, relevance and increase the frequency of assessment in the classroom. In particular, the introduction of a criteria-based assessment system, the definition of evaluation criteria for high-level thinking skills, teacher training, national standardized testing at the end of each stage of education, the creation of an effective and reliable data collection system, etc. This indicates the need to effectively use the results estimates [2, P.4–5].

The demand on the labor market for modern young professionals who have left the walls of a higher education institution is determined by the rapidly growing pace and general trends in the development of the economy and politics not only within the state, but also beyond it. To prepare competitive bachelors, high-quality basic theoretical knowledge and educational and practical skills are not enough. In order to achieve an appropriate level of professional competence, it is necessary to develop a number of non-additive qualities that young professionals must possess.

Formation of professional competencies of the future bachelor is based on practical individual study of the processes possible on “production”, the result of which is the creation of “new products

(goods or services) with subjective or objective novelty that have practical significance [3, P. 137].

It is the technology of project learning that is one of the options for the practical implementation of the idea of productive learning, which is characterized by the fact that the educational process has the individual experience of productive activity [4]. The goal of productive learning is not the assimilation of the sum of knowledge and not the passage of educational programs, but the actual use, development and enrichment of students' own experience with the gradual development of their professional competencies.

Now let's define what is the criteria evaluation is. Criteria assessment is the process of matching the actually achieved learning outcomes with the expected learning outcomes based on well-defined criteria.

The purpose of criteria assessment is to obtain objective information about the results of student learning based on assessment criteria and provide it to all interested participants to further improve the educational process. According to our research, the developed criteria assessment system, which integrates the best Kazakhstan and international experience, allows us to proceed to the implementation of the following tasks:

1. The functioning of an objective and transparent assessment system, contributing to the improvement of the quality of educational services.

2. Formation of uniform and high-quality assessment mechanisms consistent with international approaches and standards.

3. Improving the competence of teachers in the assessment activities.

4. Creating conditions for inculcating the skills of independent learning and increasing students' responsibility for their own learning

5. Improvement of work with low-performing students.

6. Creation of a bank of sample tasks, allowing to assess the achievement of expected results by students, including high-level skills (analysis, synthesis, assessment).

7. Providing objective, continuous and reliable information:

- trainers about the quality of their training;

- to teachers about the progress of students;

- parents on the degree of achievement of learning outcomes;

- authorities on the quality of educational services provided.

8. Using electronic journal to optimize the processes of collecting and providing information.

9. Application of monitoring the learning curriculum in the context of topics and sections at the level of each student, individual school, all schools in the district, region and at the country level.

10. Conduct analysis to improve standards, curriculum and other management decisions.

Based on this, approaches to assessment may differ depending on the content of the subject and the type of assessment.

Our research shows that criteria assessment consists of formative (formative) and ascertaining (summative).

Formative (formative, current) assessment is designed to determine the current level of formation of key competencies in the process of daily work in the classroom. It allows the teacher and the student to adjust their work and eliminate possible gaps and omissions prior to the conducting work. That is, formative assessment provides continuous feedback between the student and the teacher without scoring and grading. In a formative evaluation, the student has the right to make a mistake and correct it. This allows you to determine the learner's capabilities, identify difficulties, help achieve the best results, and adjust the learning process in a timely manner. The number of formative assessments is not regulated. When deriving the final marks they are not taken into account.

As for the ascertaining (summative, final) assessment, it is intended to determine the level of formation of key competencies at the completion of the study of the block of educational information. The ascertaining assessment is carried out according to the results of the performance of the ascertaining works of various kinds (tests, projects, tests, etc.). The marks made for stating

works are the basis for determining the final marks on the course for the reporting periods (quarter, half year). The ascertaining mark is set by criteria that are available for review to all interested parties (students, parents). During the reporting period, the student receives at least two grades for each of the criteria, depending on the total number of training hours allocated for the subject. Recognizing works are compiled in such a way as to use the maximum number of criteria [5, P. 27-28].

As a conclusion, it can be stated that assessment is an integral part of training and is directly related to the objectives of the curriculum and the expected results, it provides accurate and reliable information, there is confidence that the criteria and tools used assess the achievement of the training objectives and expected results. Evaluation provides clear and transparent information, increases the involvement and responsibility of all participants in the educational process, it is a continuous process that allows you to track the progress of students' academic achievements in a timely and systematic way, the results of evaluation initiate and determine the direction of development of the education system, schools, teachers and students.

Literature:

1. Безукладников К.Э., Крузе Б.А. Программы Международного бакалавриата: проектирование системы образования XXI века: учеб.пособие /М-во образования и науки Российской Федерации; Перм. гос. пед. ун-т. Пермь, 2010.

2. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школ: Учебно-метод. Пособие. / Под ред. О.И.Можяевой, А.С.Шилибековой, Д.Б.Зиеденовой. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016. - 56 с.

3. Гришаева О.В. Образовательное проектирование как метод обучения в высшем учебном заведении// Материалы международной научно-практической конференции «VIII Торайгыровские чтения», посвященной 25-летию независимости Республики Казахстан. – Павлодар: ПГУ им. С. Торайгырова, 2016.– Т.1.

4. Технология проектной деятельности. –URL: http://studopedia.ru/4_28543_tehnologiya-proektnoy-deyatelnosti.html (дата обращения: 21.01.2017).

5. Красноборова А.А.Технология критериального оценивания в логикомпетентностного и личностно-ориентированного подходов// Начальнаяшкола плюс До и После.2010. № 1.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МАЗАСЫЗДЫҒЫН ЖЕҢУДЕГІ АТА-АНА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНЫҢ ӘСЕРІ

Кулдашева Н.У.

аға оқытушы, магистр

Серікбай А.. А

«Педагогика және психология» мамандығының 4 курс студенті

Nadezhda_k77@mail.ru

М. Өтемісов атындағы Батыс

Қазақстан Мемлекеттік

Университеті, Орал қаласы

Кілт сөздер: Мектепке дейінгі жас кезеңі, мазасыздану, ата-ана қарым-қатынасы

Аннотация: Влияние родительского общения на преодоление тревожности детей старшего дошкольного возраста. В данной статье рассматриваются основные причины возникновения беспокойства детей старшего дошкольного возраста. Докладывается о значении родительских отношений в коррекции тревожности.

Key words: The impact of parental communication to overcome the anxiety of children of senior preschool age

Summary: This article discusses the main causes of concern of children of preschool age. Reports on the importance of parental relationships in the correction of anxiety.

Балалардың психологиялық денсаулығы әлеуметтік-экономикалық, экологиялық, мәдени, психологиялық және басқа да көптеген факторларға байланысты. Авторлардың пікірінше (Л.И. Божович, А.А. Бодалев, В.С. Мухин, Т.А. Репин және т.б.) бала социумның ең сезімтал бөлігі ретінде әртүрлі теріс әсерлерге ұшырайды.

Соңғы жылдары арнайы эксперименталдық зерттеулер көрсеткендей, балалардың үрейленуі мен қорқынышы (И.В. Дубровина, В.И. Гарбузов, А.И. Захаров, Е.Б. Ковалева және басқалар) ең көп тараған құбылыстар болып табылады[1].

Зерттеушілер С.В.Ковалев, А.И.Захаров, И. Коган және т.б. балалардың үрейленуіне әсер ететін жағдайлардың бірі отбасының психологиялық микроклиматы болып табылады[1].

Кішкентай бала үшін отбасы-ол өмір сүретін, әрекет ететін, ашылулар жасайтын, сүйеге, жек көруге, қуануға, сезуге үйренетін бүкіл әлем. Оның мүшесі бола отырып, бала оң да, теріс те әсер етуі мүмкін ата-аналармен белгілі бір қарым-қатынасқа түседі. Осының салдарынан бала мейірімді, ашық, көпшіл, мазасыз, дөрекі болып өседі.

А.Я. Варганың, В.В. Столиннің және басқалардың пікірінше, ата-ана қарым-қатынасы-балаға деген әр түрлі сезімдер, онымен қарым-қатынаста қолданылатын мінез-құлық стереотиптері, баланың сипаты мен жеке басын, оның әрекеттерін қабылдау және түсіну ерекшеліктері[2].

Позитивті балалар мен ата-ана қатынастарын дамыту үшін ересектер тәрбиелеу және баламен өзара қарым-қатынас мәселесі бойынша белгілі бір білім деңгейіне ие болуы тиіс (Е.О. Смирнова, М.В. Быкова және басқалар).

Психологиялық ғылымда мазасыздану проблемасының әртүрлі аспектілерін талдауға арналған көптеген зерттеулер бар.

"Мазасыздық" психологиялық сөздікте жеке тұлғаның алаңдаушылық реакциясының төмен шегімен сипатталатын алаңдаушылықты бастан өткеруге бейімділігі ретінде қарастырылады: жеке айырмашылықтардың негізгі параметрлерінің бірі болып табылады[3].

Р.С. Немовтың пікірінше, алаңдаушылық адамның жоғары мазасыздық жағдайына келу, ерекше әлеуметтік жағдайларда қорқыныш пен мазасыздық туғызу қасиеті ретінде анықталады[3].

В. В. Давыдов алаңдаушылықты әртүрлі өмірлік жағдайларда, оның ішінде бұған болжам жасамайтын қоғамдық сипаттамаларда мазасыздықты сезінуге жоғары бейімділіктен тұратын жеке психологиялық ерекшелік ретінде түсіндіреді[4].

Мазасыздықтың негізі белгілеріне :

- психологиялық құбылыс;
- тұлғаның жеке психологиялық ерекшелігі;
- адамның мазасыздықты бастан өткеруге бейімділігі;
- жоғары алаңдаушылық жағдайы.

Мазасыздықтың құрамына "дабыл", "қорқыныш", "мазасыздық" ұғымдары кіреді. Әрқайсының мәнін қарастыратын болсақ:

Қорқыныш-адамның санасында оның өмірі мен әл-ауқаты үшін нақты қауіп-қатердің аффективті (эмоционалды шиеленісті) көрінісі.

Дабыл-алдағы қауіп-қатердің эмоционалды шиеленісуі. Үрейленуден айырмашылығы - әрқашан жағымсыз сезім емес, өйткені ол қуанышты толқу түрінде де көрінуі мүмкін.

Қорқыныш пен алаңдаушылық үшін біріктіруші бастау-мазасыздық сезімі.

Ол артық қозғалыстар немесе керісінше қозғалыссыз көрінеді. Адам өзін-өзі жоғалтады, жәй дауыспен сөйлейді немесе мүлдем сөйлемейді.

С. Спилбергер мазасыздықтың екі түрін бөліп көрсетеді : жеке және жағдайлық (реактивті).

Жеке мазасыздық-қауіп (мазасыздық жеке тұлға ретінде) сияқты объективті қауіпсіз жағдайлардың кең ауқымын болжайды[5].

Жағдайлық мазасыздық- әдетте адамға объективті қауіп төндіретін нақты жағдайда қысқа мерзімді реакция ретінде туындайды.

Үрейлі бала қандай болады? Ол бала өзін-өзі бағалауы жеткіліксіз: төмен, жоғары, қарама-қайшы, жанжалды. Қарым-қатынаста қиындықтарды бастан кешіреді, бастаманы сирек көрсетеді, мінез-құлқы-невротикалық сипатта, дезадаптацияның айқын белгілері бар, оқуға қызығушылығы төмендеген. Оған сенімсіздік, қорқу, жалған бәсеңдейтін механизмдердің болуы, ең төменгі өзін-өзі жүзеге асыру тән.

Р.В. Овчарова ата-ана қатынастарының тиімсіздігінің себептерін негізге ала отырып, олар: ата-аналардың педагогикалық және психологиялық сауатсыздығы; тәрбиенің ригидті

стереотиптері; баламен қарым-қатынас жасауға ата-аналардың жеке мәселелері мен ерекшеліктері; отбасындағы қарым-қатынас ерекшеліктерінің ата-аналардың балаға қарым-қатынасына әсері және т.б., когнитивті-мінез-құлық тренингін ұсынады.

Когнитивті-мінез-құлық тренингі рөлдік ойындар мен бейнетренинг бағдарламасының көмегімен жүзеге асырылады.

Әдісті негіздеу: отбасы-тұтас жүйе. Сондықтан да "ата-ана-бала" диадасының проблемалары баланың немесе ата-анасының психокоррекциясының арқасында ғана шешіле алмайды. Параллель жұмыс сабақ тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Балалар мен ата-аналар қарым-қатынасының оң үлгісі болу үшін

Т.А. Маркова, Г. Кравцов, ата-аналардың педагогикалық сауаттылығын қалыптастыру керек деп санаған. Қазіргі кезеңде ата-аналармен жұмыс жүйесі немесе ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыруға ықпал ететін ынтымақтастық түрлері қалыптасты. Ата-аналармен жұмыста ұжымдық және жеке жұмыс түрі қолданылады. Жұмыстың ұжымдық түріне: ата-аналарға арналған жиналыс, практикумдар, семинарлар жатады. Жеке адамға: кеңестер, папкалар мен құжаттар жинақтау, әңгімелесулер, үйге бару.

Мектепке дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытуға инновациялық көзқарастар аясында отбасылық клубтар, отбасылық газет конкурстары, үй видеотекасын құру, ата-аналардың спорттық балалар іс-шараларына қатысуы, мәдени жорықтар (театр, мұражай, кино, көрмелер), табиғатқа бару және т. б. сияқты түрлер кең таралды.

Балалар мен ата-ана қатынастарын түзету авторларының тәсілдерін талдай отырып, біздің ойымызша, ата-аналардың білімін байыту бойынша жұмыс түрлері (жиналыстар, жеке кеңестер, әртүрлі клубтар, ата-аналардың балаларды тәрбиелеу бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді зерттеуі) ең маңыздысы болып табылады[6].

Зерттеушілер балалар мен ата-ана қатынастарын түзету үшін тренингті (когнитивті-мінез-құлықтық, әлеуметтік-психологиялық) қолдануға болатынына назар аударады

Мазасыздық балалардың психикалық денсаулығына әсер етеді. Жеке қалыптастыру процесі мектеп жасына дейінгі балалық кезеңде жүзеге асырылады.

Балалардың мазасыздануының басты себептерінің бірі ата-аналармен қарым-қатынастың бұзылуы болып табылады, бұл ата-аналардың өз баласының психологиялық сипаттамаларын жеткілікті білмейді, ата-аналарын тәрбиелеу әдістерін пайдаланады [7].

Осы жұмыстың нәтижелері әрбір отбасында эмоционалдық жайлылық пен ақыл-ойдың жақсы жағдайын қалыптастырып, баланың білім беру нысандары мен әдістеріне ата-аналардың білімін жинақтау, психологиялық-педагогикалық түзетудің құралдарын және әдістерін интегралды пайдалану балаларды тәрбиелеуде елеулі ықпал етіп, қатынастар мен мазасыздықты азайтады деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер :

- 1.Захаров.А.И.Балалардағы қорқынышты қалай жеңуге болады?-СПб,2000
- 2.Андреева Т. В. Психология семьи. – СПб. : Речь, 2007. – 384 б
- 3.Варга А.Я. Системная семейная терапия. Краткий лекционный курс. - СПб.: Речь, 2001.
- 4.Сатир В. Вы и ваша семья. - М.: Апрель-ПРЕСС, 2000. - 320 б.
- 5.Таннен Д. Общаться с родными. Как / ДебораТаннен ; пер. с англ. Т. Новиковой. – М. :Эксмо, 2007. – 416 б.
- 6.Кэмерон-Бэндлер Л. С тех пор они жили счастливо.
- 7.Хеллингер Б. Порядки любви. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. - 400 б.

МЕДИЦИНА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ЖАНУЫН ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ

Кулдашева Н.У.
аға оқытушы, магистр
Қожаахмет Жансая Есенғалиқызы
«Педагогика және психология» мамандығының 4 курс
студенті
Nadezhda_k77@mail.ru
М. Өтемісов атындағы Батыс
Қазақстан Мемлекеттік
Университеті, Орал қаласы

Ключевые слова: профессиональная деятельность, эмоциональное горение, синдром эмоционального разрушения, саморазвитие

Аннотация: Исследование и коррекция эмоционального выгорания медицинских работников. Исследование и коррекция эмоциональных выгорания медицинских работников. В данной статье рассматриваются основные задачи и психологические проблемы, возникающие в процессе деятельности медицинских работников. Изучены особенности синдрома эмоционального развала, описаны пути его преодоления.

Key words: Research and correction of emotional burnout of medical workers:

Summary: Research and correction of emotional precipitation of medical workers

This article discusses the main tasks and psychological problems arising in the process of medical workers. The features of the syndrome of emotional collapse are studied, the ways of its overcoming are described.

Әлеуметтік-экономикалық тұрақсыздық, еңбек нарығындағы бәсекелестік, әлеуметтік стресстер жағдайында қоғамның дамуының қазіргі кезеңінде жеке тұлғаның кәсібилігіне қойылатын талаптар өсуде. Дегенмен, бәрі бірдей өздерінің кәсіби мамандық қызметін және әлеуметтік рөлін тиімді қолданып, бейімделіп кете алмайды, сондықтан да жағымсыз психикалық жағдайлардың даму ықтималдығы туындайды.

Кәсіптік қызметтің және маманның жеке қасиеттерінің өзара ықпал етуі бірнеше онжылдықтар бойы түрлі салалар өкілдерінің, оның ішінде психолог Б.Г. Ананиев, Е.А. Климов, А.К. Марков, А.И. Папкина, К.К. Платонов, А.М. Столяренко және т.б. назарын аударды. «Адам-адам» сияқты мамандықтарда жеке тұлғаның кәсіби деформациясының теріс белгілері жиі кездеседі [1,3].

Жеке тұлғаның кәсіби деформациясына мамандардың «эмоционалдық күйзеліс» [1, б.39] синдромының қалыптасуы жатады.

Эмоционалдық күйреу синдромы көптеген сыртқы және ішкі факторлардың ықпалында қарқынды кәсіби қарым-қатынас жағдайында туындайды және эмоциялардың «өшуі», уайым, сезімдерді жоғалту, айналасындағы сөйлесетін адамдарымен жиі жанжалдасуы, басқа адамның сезіміне көңіл бөлмей енжарлық таныту, өмірлік құндылық сезімін жоғалту және өз күшіне сенімін жоғалту т.б. сияқты көріністер орын алады. Көптеген зерттеулер медицина қызметкерлерінің кәсіптік деформациясының жекелеген нысандарын зерттеуге арналды, бірақ олар күйреу синдромының мәнін толығымен ашпайды, бұл құбылыс механизмдері туралы ғылыми білімдердің жетіспеушілігіне және оның алдын алу және түзетудің сенімді, тиімді әдістерінің жоқтығына алып келеді [4, б.35].

В.В. Знаков медицина қызметкерінің жеке қасиеттеріне мұқияттылық, байқағыштық, ұқыптылық пен дәлділік және әрдайым өзінің іс-әрекеттерін бақылай алуы сияқты қабілеттерді жатқызады. Кәсіби жетілудің, шеберліктің және тәжірибенің белгілеріне туындаған жағдайларда жылдам шешім қабылдау мен батылдық жатады. Медициналық қызметкерлер емдеу-диагностикалық процесінің белсенді қатысушылары болып табылады. Өздерінің кәсіби міндеттерін атқара отырып, олар науқастармен қарым-қатынаста болып, оларға қамқорлық көрсетіп, әрдайым бақылап отырады. [5, б.39]. Сондықтан медицина қызметкерінің науқаспен байланыс орнатып, оның сеніміне ие болуы өте маңызды.

Медициналық қызметкер қарқынды түрде және ұзақ уақыт бойы науқастармен және олардың туыстарымен, әріптестерімен байланысады. Ол науқас үшін ең-жақын және сенімді адам. Медициналық қызметкер аяушылық, жанашырлық, қайырымдылығының арқасында өзіне сеніп тапсырылған науқастардың көңілін тауып, сеніміне ие болады. Науқастың медицина қызметкеріне деген сенімі-емдеу кешенінің қажетті бастамасы және медицина қызметкері мен науқастың жақсы қарым-қатынастарының көрсеткіші болып табылады. Адамның жеке қасиеттеріне темпераментті де жатқызуға болады. Медицина қызметкерінің сабырлы темпераменті оның жұмысына жағымды әсер етеді. Медициналық қызметкер шамадан тыс темперамент көрсеткен жағдайда, асығыс, ойланбастан жасаған іс- әрекеті себебінен қате жасау қаупі туындайды. Шамадан тыс темперамент кезінде адам өзін-өзі басқара алмай қалады, ал бұл медициналық қызметкер үшін үлкен кемшілік.

Медицина қызметінде немқұрайлылық, жалған мәртебе, өзіншілдік, мансапқорлық, сын көтере алмаушылық және адамдармен сыйыса алмаушылық сияқты қасиеттерге орын жоқ [4, б.79]. Науқас денсаулық сақтау қызметкерлерінен тиімді медициналық көмек және міндетті түрде адамгершілік, шыдамдылық пен мейірімділік, түсініспеншілікті күтеді. Медициналық қызметкер адам құқықтарын құрметтеу, тиімді медициналық көмек көрсету, шыншыл және адал, құзыретті болу және шыдамдылық пен түсіністік таныту, жанашырлық пен адам өмірін құрметтеу, «зиян келтірмеу» принципін сақтауы қажет. Сонымен қатар, медицина қызметкері өзіншіл, жеке адамның өміріне араласуға (кәсіби қажеттілік бойынша ғана), моральдық, діни, саяси көзқарастарын уағыздауға, дәрежелік таныту, қатыгез болу, науқастарға қатыгездік көрсету, науқастарды өзін-өзі өлтіруге итермелеуіне болмайды. Медициналық қызметкер кәсіби мәселелерді шешуге қол жеткізе отырып, науқаспен жылы қарым-қатынас орнатуы керек. Қиындықтары мен мәселелері бар барлық науқастар психологиялық қолдауға мұқтаж. Осындай қолдауды тек эмоционалды тұрақты, психологиялық ашуға жол бермейтін, өзіне сенімді медицина қызметкері ғана көрсете алады. Қарқынды эмоционалды реакциялар науқастың медициналық қызметкерге деген сенімін бұзады, аландатушылығын туындатады, кейде сескендіреді.

Медициналық қызметкер науқастың кез-келген теріс реакциясын эмоциясыз қабылдауы және онымен қарым-қатынасын жайымен түзетуі керек [2].

1974 жылы американдық психиатр Х.Ф. Фройденбергердің «эмоционалды күйзеліс» термині кәсіптік көмек көрсету кезінде эмоционалды жоғары ортада науқастар және пациенттермен тығыз қарым-қатынаста болатын сау адамдардың психологиялық жай-күйін сипаттау үшін енгізілді [4, б.52].

В.В. Бойко эмоционалды күйзеліс деп адамның психотравматикалық әсерге жауап ретінде психологиялық қорғаныс механизмін қосып толықтай немесе жартылай эмоциясын (олардың энергиясын төмендету) жою деп түсіндіреді. Эмоционалды күйзеліс синдромымен ауыратын адамдарда, әдетте, психопатологиялық, психосоматикалық, соматикалық симптомдар мен әлеуметтік дисфункцияның белгілері анықталған.

Эмоционалды күйзеліс синдромына тән белгілердің 5 негізгі тобы бар: $\frac{3}{4}$ физикалық симптомдар (шаршау, физикалық сарқылу, сарқылу, салмақтың өзгеруі, ұйқының жеткіліксіздігі, ұйқысыздық, жалпы денсаулықтың нашарлығы, сезімталдық, дем алу қиындықтары, жүрек айнуы, бас айналуы, шамадан тыс терлеу, дененің тітіркенуі, жоғары қан қысымы; жаралар және тері аурулары, жүрек-тамыр жүйесі аурулары) [1, с.56];

Күйреу синдромына ықпал ететін тағы бір фактор бар-байланыс саласында кәсіби маманның (ауыр науқастар, дау-жанжал шығарғыш сатып алушылар, «қиын» жасөспірімдер және т.б.) қарым-қатынас жасайтын психологиялық жағынан күрделі контингенттің болуы. Қызметінің сипаты бойынша денсаулық сақтау қызметкерлері жұмыс ортасында және жұмыс процесінің барысында әртүрлі жағымсыз факторларға ұшырайды: зиянды химиялық заттар мен биологиялық агенттер, иондаушы сәуле, шуыл, діріл, канцерогендер, жоғары нейропсихологиялық стресс және т.б. Бұл өз мамандығынан түңілу және деморализация, мамандықты қалдыру туралы ойларға бейімділік, сондай-ақ дәрігерлердің психикалық денсаулығының нашарлауы, дәрігерлер арасында некеде тұрақтылықты төмендету және

психоактивті заттар мен алкогольді қолданудың бейімділігін арттыру сияқты көріністер пайда болады.

Батыстың зерттеушілері медициналық қызметкерлердің күйреу себептерін әлеуметтік сферада және мәдениетте көреді.

Медициналық әсер ету әдістері туралы тікелей шешім қабылдау және олар үшін жауапкершілік дәрігердің жауапкершілігін арттырады, ал медбике дәрігердің тағайындаған ем-шарасын орындайтындығы белгілі. Дегенмен, медбикелер күнделікті ауырсыну, азап шегу және науқас туыстарының қорқынышы сияқты мәселелерді шешеді және дәрігерлер секілді олар да эмоционалдық стресске ұшырайды.

Кәсіби қызметтің ерекшелігі әртүрлі категориялардағы медицина қызметкерлерінде эмоционалды күйзеліс синдромының қалыптасуына әсер ететінін ескере отырып, біз дәрігерлер мен медбикелерде эмоционалды күйзеліс синдромының фазаларын және синдромдарының қалыптасуын зерттедік. Зерттеу көрсеткендей, дәрігерлер мен медбикелердің көпшілігінде қарсылық фазасы қалыптасқан, оның симптомдары қорғау механизімін қалыптастыруды, психо-травматикалық әсерге төзімділік механизмдерін көрсетеді, ал бұл симптомдардың пайда болуы кәсіби тұлғаны өзгертеді.

Медициналық қызметкерлердің жеке сипаттамаларын талдау олардың арасында эмпатияның орташа деңгейі және бірқалыпты алаңдаушылықпен, экстреналды бақылау локустары бар адамдардың басымырақ екенін көрсетті.

Зерттеу деректерін және жеке сипаттамаларын және корреляциялық талдауды салыстыру мазасыздық деңгейі неғұрлым жоғары екендігі және ішкі және эмпатия деңгейінің төмендеуі дәрігерлер мен медбикелердегі эмоционалды күйзелістердің соғұрлым айқын екенін анықтауға мүмкіндік берді. Эмоционалды күйзеліс синдромының зерттеу деректерін және жеке сипаттамаларын және корреляциялық талдауды салыстыру мазасыздық деңгейі неғұрлым жоғары болса және интерналдық пен эмпатия деңгейі төменірек болса дәрігерлер мен медбикелердегі эмоционалды күйзелістердің соғұрлым айқын екенін анықтауға мүмкіндік берді. Бұл эмоционалды күйзеліс синдромының көрсеткіш дәрежесі мен жеке сипаттамалары арасындағы қатынас туралы гипотезаны растады[6, б.32].

Осылайша, зерттеу арқылы медицина қызметкерлерінде эмоционалдық күйзелістің кездесетіні, сондай-ақ медицина қызметкерлері тарапынан жеке тұлғаның кәсіби деформациясы болатындығы дәлелденді.

Пайдаланылған әдебиеттер :

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Сөздік - психодиагностика анықтамалығы - Санкт-Петербург: Питер, 2002. - 528 б
2. Психологиялықтесттер / ред. А.А. Карелина: В 2 Т-М., 2002. - Т.1
3. Ронгинская Т.И. Әлеуметтіккәсіптердегікүйреу синдромы /Т.И. Ронгинская // Психологиялық журнал. - М.: Ғылым, 2002. - Т.23. - № 3. - 85-95б.
4. Сидоров П. Эмоционалдыкүйзеліс синдромы// Медициналық газета, 2005 - №43. - 25-32б
- 5.Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Жеке дамудыңжәнешағынтоптардыңәлеуметтік-психологиялық диагнозы /Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. - М.: Издательство Института Психотерапии, 2002. - 490 с
6. Хетагурова А.К. Этико-деонтологические аспекты в работе сестринского персонала/А.К. Хетагурова // Сестринское дело. - М.: Издательский дом медицинский вестник, 2003. - № 6. - б.34-35.

USING ACTIVE LEARNING METHODS

Mira Baiseitova

teacher

Republic of Kazakhstan, Aktobe

K.Zhubanov Aktobe Regional State University

aktobedrp@mail.ru

Кілт сөздер: белсенді әдістер, оқыту стратегиясы, оқу үдерісі.

Түйіндеме: Бұл мақалада шет тілдерін оқытудың жаңа әдістерін іздестіру қарастырылады. Шет тілдерін оқытуда әртүрлі тәсілдер, оқытудағы әртүрлі стратегиялар бар.

Ключевые слова: активные методы, стратегии в обучении, процесс обучения.

Аннотация: Данная статья рассматривает активные поиски новых методов в обучении иностранным языкам, способных стимулировать устойчивый познавательный интерес к процессу обучения. В обучении иностранным языкам существуют различные подходы, различные стратегии в обучении.

Modern studies on Pedagogy and Psychology make the effectiveness of training in direct dependence on the motivation of learning. “Among the main tasks currently facing each teacher, there is no other more important and at the same time more complex than the task of forming students in a positive, sustainable motivation that would lead to persistent, systematic educational work” [1.p.34]. This is especially important, in our opinion, when learning a foreign language.

Many researchers (N.V. Kuzmina, S.A. Slastenin, A.I. Shcherbakov, A.K. Markova, L.F. Spirin and others) pay great attention in their research to the problem of the formation of a future teacher, the formation of pedagogical skills, most significant in his professional activities. Therefore, the main task is to prepare students, creative-minded, able to put into practice the knowledge and skills, the ability to argue and defend their point of view.

It is important to create conditions in the classroom in which students will have an interest and desire to learn a foreign language. Very often, for many students, the main goal in teaching a foreign language is not to extract knowledge for their development and self-improvement, but to gain credit. Therefore, it is necessary to stimulate the development of students' cognitive interest. They need to realize why they need a foreign language, what is its practical significance for their future. Thus, when learning a foreign language in the first place should be a motive, which, according to B.A. Sosnovsky is a matter of need, its immediate psychological manifestation [3. p.83]. The need finds itself in specific motives, is realized in them. Motive is the answer to the question: what is needed to satisfy a need? The motive is psychologically real, which induces and directs activity, gives it a personal meaning. The motive belongs to a person who “applies” him to a particular activity. Motives form their own hierarchical system, which is one of the manifestations of the orientation of the individual.

With regard to the content of teaching foreign languages, there is a need for a problem presentation of the material, showing the peculiarities of customs, customs and culture of people in our country and in the countries of the language being studied in comparison. One of the important points is that the emphasis is not on communicating ready-made knowledge, but on encouraging students to think, to search for information on their own, to make independent conclusions and generalizations, and also to “transfer to themselves”, that is, appeal to life and speech experience at students.

It should also be noted that the student-centered approach assumes that, while showing independence in the choice of this or that additional material, students proceed from their needs and interests, and this gives personal meaning to learning. This approach also provides for the development of reflection in them, the ability to see oneself “from the side”, to independently assess one’s own capabilities and needs.

The student-centered approach allows introducing into the educational process active forms in education that contribute to the development of students' creative abilities, thinking, and the ability to restructure themselves in a rapidly changing modern society. Emphasis is placed on group and pair work, which “squeeze” frontal forms of work. The most appropriate learning technologies are

learning in cooperation, the method of projects, the inclusion of such types of work that cause an emotional discharge of students.

When choosing a teaching method, a teacher should be aware that the main thing in the study of a discipline is the formation of knowledge and skills, as well as the education and development of students. Each of the methods used in teaching practice has its advantages and disadvantages, but using them in the system, in conjunction, will help to achieve the best results in students' mastering knowledge and in developing their mental activity. The choice of methods depends on a number of conditions: on the specifics of the content of the material being studied, on the general tasks of training specialists, on the teaching time available to the teacher, the characteristics of the students, on the availability of teaching aids.

A positive result for the formation of analytical skills of students is directly dependent on the means and conditions in which this quality will be formed. We highlight the following conditions:

- 1) an individual approach to the student;
- 2) creation of comfortable (psychological) conditions in which the creative potential of students will be revealed;
- 3) careful selection of educational material, meaningful and interesting for students;
- 4) the use of new technologies in teaching foreign languages (group, pair work, individual).

As many researchers note, analytical skills are formed in various cognitive-research exercises, situational-game exercises, problem situations, various competitions, role-playing games. All this contributes to the activation of students' mental activity, namely the ability to compare, compare, and draw conclusions, that is, the activation of analytical operations.

Active learning methods can be used at different stages of the educational process. Depending on the focus of active learning methods are divided into:

- non-imitation;
- imitation, which, as a rule, imply training in professional skills and abilities and are associated with the modeling of professional activity, in other words, both the situation and the professional activity itself are imitated;
- non-player, involving the analysis of specific situations; solving situational problems; exercises, individual tasks (practice);
- gaming, simulating the activity on the simulator; role playing (role-playing, business game).

The difference between active teaching methods and traditional ones is that they contribute to the activation of students' thinking. According to A.A. Verbitsky, it is active learning that forms students' cognitive motivation, but it should be not about "forcing" to activity, but about stimulating it; it is necessary to create didactic and psychological conditions for generating personality activity in cognitive activity [2. p.52]. Thus, as A.A. Verbitsky, the notion of "active learning" marks the transition from predominantly regulating, algorithm zed, programmed forms and methods of organizing the didactic process at a university to developing, problem, research, searching, ensuring the generation of cognitive motives, interest in future professional activities, conditions for creativity in learning.

As practice shows, students take an active part in discussions, role-playing, business, situational games, including micro- and macro-essays, in various projects. The method of projects as one of the effective methods for the development of critical thinking has received great recognition among teachers.

"Everything that I learn, I know why I need it and where and how I can apply this knowledge" - this is the main thesis of the modern understanding of the project method, which attracts many educational systems seeking to find a reasonable balance between academic knowledge and pragmatic skills [4. p.74].

In teaching practice, the project method is aimed at realizing the creative potential of students, creativity, non-standard thinking, developing their mental activity, teaches the selection and analysis of information that the future teacher needs in his professional activity.

The method of projects is good because it involves the joint goal-setting of students and the teacher, gives students the right to choose, and develops thinking and reflection. Students become

active participants, and the teacher guides their activities and helps them. Project activity involves reflexive activity, because this type of activity is also aimed at an independent search for new solutions and information.

Thus, in the work on the project, each student contributes to its implementation depending on knowledge and personal interests. Everyone is equally responsible for the implementation of the project and must present the results of their work. The activities of students are focused, meaningful. The students interact with each other and the teacher, whose role varies from a controller to an equal partner and consultant.

The inclusion of this method in the educational process stimulates the development of cognitive interest. According to G.I. Shchukina, cognitive interest can be described as “a complex attitude of a person towards objects and phenomena of the surrounding reality, in which his desire for a comprehensive in-depth study and knowledge of their essential properties” is expressed [4. p.17].

It is the use of active methods, unlike traditional ones, that activates the thinking processes of students, encourages them to continually creative search, teaches students to analyze information, build a coherent logical statement, teaches communication with each other, the ability to properly express their point of view, tolerate the opinion of another person. . All these skills are of practical importance for the future pedagogical activity of students, all this is the foundation of their future profession. Thus, it can be said that active methods are aimed at creating a favorable motivational and emotional background in the occupation of a foreign language, which leads to the development of a sustained interest in its mastery. Such forms of work are of great importance for the formation of analytical thinking of students, the activation of students' mental activity, the disclosure of their creative abilities, as well as the ability to reflect. All this is the basis for the future professional activity of students-future teachers.

References:

1. L.V. Biborodova, M.I. Rozhkov The educational process in the modern school. - Yaroslavl, 2001.
2. A.A. Verbitsky Active higher education: a contextual approach. - M., 1991.
3. B.A. Sosnovsky Psychology: A textbook for pedagogical universities. - M., 2005.
4. G.I. Schukina Pedagogical problems of formation of students' cognitive interests. - M., 1988.

ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ АСПЕКТІДЕГІ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ КЕҢІСТІКТЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Есенова Г.С.

Гуманитарлық ғылымдар магистрі

Қазақстан, Ақтөбе қаласы

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік

мемлекеттік университеті esen_gulshat@mail.ru

Ключевые слова: теоретические, исследовательские, методологические приемы воли, методики

Аннотация: В данной статье рассматриваются лингвистические аспекты упражнения при изучении казахского языка в школах с русским языком обучения.

Key words: theoretical, research, methodological methods of will, methods

Summary: This article devotes to linguistic aspects of exercises in learning Kazakh in Russian language schools

Тіл меңгеру барысында жаңа әлеуметтік қатынастардың пайда болуы, тұлғаның ойлау жүйесін байытып және өзгертіп қана қоймайды, сонымен бірге білім берудің негізі. Әрбір тіл үйренушінің тіл меңгеруде танымдық іс-әрекетінің, әсерленушіліктің, ерік-жігерінің, мінезінің, қарым-қатынасының тек өзіне ғана тән сапалық ерекшеліктері болады. Демек, жеке ерекшелік – бұл тұлғаның өз басындағы қасиеттерінің бір-бірімен сәйкестікпен түйісуі, оның басқа адамнан өзгешелігі, осы қасиеттері арқылы көрініс табады. Тілді меңгеруде жеке тұлғаның қалыптасу заңдылығын зерттеп, оқушылардың танымдық, өзіндік жұмысы мен өзін-өзі басқару қызметін жақсарту мұғалімнің негізгі міндеттері.

Жалпы тілді меңгерту үдерісі, оның ішінде қазақ тілін оқытудың сапасын арттыру

жайының лингвистикалық негізі қазақ тілі біліміне байланысты екені баршамызға аян. Қазақ тілін оқыту әдістемесінің теориялық негіздерінің бірі – тіл білімдік немесе лингвистикалық негіз. Олай болса, оның негізгі нысаны да қазақ тілінің жалпы заңдылықтарымен таныстыру. Қазақ тілі – бай сөздік қоры, өзіндік дыбыс құрамы бар, сөзжасам мен сөздерді түрлендіру жүйесі бар, сөз тіркестері мен сөйлем жүйесі бар, солар арқылы сөйлетуді қамтамасыз ететін құбылыс - деп қарасақ, оны екінші тіл ретінде басқа ұлт өкілдеріне оқытудың өзіндік ерекшеліктері мен әдіс-тәсілдері де бары анық. Бұндай әдіс-тәсілдерді қарастыратын, ретке келтіретін қазақ тілін оқыту әдістемесі ғылымы. Қазақ тілін оқыту әдістемесі қазақ тіл білімі оқытатын тіл салаларын, тілдік материалдарды негізге ала отырып, өзара тығыз байланыста оқытуды белгілейді. Тілдік материалдың байланысын сабақта жақсы, дұрыс ұйымдастыру тілді сапалы да тиімді үйретуге әкеледі. Лингвистика – тіл туралы ғылым, ал қазақ тілін оқытудың сапасын арттыру әдістемесі қазақ тілінің заңдылықтарын оқыту мен үйретудің жаңа тиімді жолдарын қарастыратыны белгілі [1.6].

Профессор Н.Оралбаева жоғары оқу орнына арнап жазған оқулығында «Қазақ тілін орыс мектептерінде оқыту әдістемесінің мақсаты- мұғалімдерді қазақ тілін орыс мектебінде оқытудың ғылыми негізімен қаруландыру, қазақ тілін екінші тіл ретінде өзіндік ерекшелігін меңгерту, қазақ тілін орыс мектебінде оқытудың түрлі әдіс-тәсілдері, тиімді жолдарымен таныстыру, оқушыларды қазақша сөйлеуге дағдыландыруда оларды пайдалана білуге бейімдеу, бағыттау» деген болатын. Сөйтіп, қазақ тілін оқыту әдістемесі қазақ тіл білімі оқытатын тіл салаларын, тілдік материалдарды негізге ала отырып, өзара тығыз байланыста оқытуды белгілейді. Тілдік материалдардың байланысын сабақта жақсы ұйымдастыру – тілді сапалы үйретуге негіз болады. Қазақ тілінің өзіне тән заңдылықтары мен грамматикалық ережелерін үйренбей, студент немесе тіл үйренуші өз ойын басқаларға жеткізе алмайды. Сондай-ақ қазақ тілінде сөйлесе де алмайды. Осы орайда Қ.Жақсылықова қазақ тілін оқытудың сапасын арттыру әдістемесінің лингвистикалық негізін анықтауда алдымен мынадай екі мәселеге көңіл бөлген жөн дейді: «1. Қазақ тілінің жүйесіне, қазақ тіл білімінің негізгі заңдылықтарына сүйену; 2. Қазақ және орыс тілдері жүйесін салыстыра талдау мәліметін ескеру» [2.33].

Бұл жерде яғни қазақ тілінің негізгі заңдылықтарын үйретуде жаттығу орындалады. Профессор Н.Оралбаева мен К.Жақсылықовалардың оқулықтарында тілдік жаттығулар мен сөйлеу жаттығулары деп топтастырылуын көптеген зерттеушілер құптайды.

Ж.Ноғайбаеваның «Дыбыс үндестігі арқылы орыс бөлім студенттерін қазақша сөйлеуге үйрету әдістемесі» атты диссертациялық жұмысында «Дыбыс үндестігін сөйлеуде дұрыс қолдану дағдысын қалыптастыратын жаттығулар жүйесі» атты тақырып берілген. Осы бөлімде зерттеуші әдіскерлердің еңбектеріндегі (В.П.Успенский, Н.И.Гез, И.В.Рахманов, И.А.Грузинская, В.С.Цетлин, А.Күзембаева, Б.Мешінбаевалардың) жаттығу жұмыстарын жүйелеп талдаған. Олардың әрқайсысының жаттығулар топтастыруда ерекшеліктері де барлығы айтылады. Зерттеуші өз тақырыбы бойынша ғылыми деректерге, тәжірибелі оқытушылар пікірлеріне сүйене отырып, тілді үйрету жаттығуларына қойылатын талаптарды былайша анықтайды: жаттығуларда сөйлеу мақсатының көзделуі; жаттығуда сөйлеу түрлерінің толық қамтылуы; жаттығуларды орындатудағы қиындықтың ерекшеліктері; жаттығуда дыбыс үндестігінің заңдылығын қайталау толық қамтылуы, онымен байланысты болуы; жаттығу мазмұнының қазақ халқының мәдениеті, өнері дәстүрімен байланысты болуы; жаттығулардың мазмұны дұрыс, қызықты, түсінікті болуы; жаттығулардың мазмұны тіл үйренушілердің өміріне, мамандығына байланысты болуы көзделеді [3. 59-60].

Қазақ тілі материалдарына дағдыландыруда тіл материалдарының өзіне тән белгілерін қамтитын дағды түрлері жүзеге асырылады. Бұндай жұмыс процесінде оқушыларда толық түсінік қалыптасады.

Ә.Исабаев тіл үйренушілердің дағдысын қалыптастыруда жұмыстың мынадай түрлері орындалады дейді: мұғалімнің дайындаған карточкалары іске асырылады; оқулықтағы жаттығулардың шарттары орындалады; схемалар мен кестелер жасалады; ауызша

мысалдар келтіріледі; ауызша сөйлемдер құрастырылады; мәтінге лайықты шағын шығармалар жазылады; картина мен сурет бойынша сөйлемдер құрастырылады; орфографиялық сөздіктер бойынша жұмыс жүргізіледі; жергілікті материалдар пайдаланылады.

Зерттеуші жаттығу жұмыстарын орындау барысында мына төмендегідей дағдылар жетіледі дейді: алған білім еске түсіріледі; теориядан алған білімі бекітіледі; көру қабілеті нығаяды; есте сақтау қабілеті артады; байымдау қабілеті артады; сенімділік қабілеті күшейеді; байқау қабілеті дамиды [4.32].

Яғни, білім беру әдістері жаттығу орындату кезінде студенттердің қазақ тілінің теориялық материалдарын психикалық функциялары негізінде меңгеруіне, оны студенттердің ойында қалыптастыруды және практикалық жағынан шебер қолдана алуына мүмкіндік туғызады.

А.Күзембаева жаттығулар жалпы мынадай талаптарға сай жүргізілуі тиіс дейді: жаттығуларды орындайтындай білім болу керек; жаттығуды не үшін орындайтынына көзін жеткізу арқылы сапалы орындату; жаттығу оқушылардың қызығуын, ынтасын арттыруға тиіс; жаттығулар кездейсоқ болмай, белгілі бір жүйемен орындалып отыруы шарт; таяуда өтілген материалдарға ғана негізделмей, бұрын өтілген кейбір материалдарды да қамтуы қажет; бір жаттығу ұзақ уақытқа созылмауға тиіс; шығармашылық жаттығулар көбірек болуы шарт; әр жаттығу оқушы еңбегінің нәтижесін көрсететіндей болу керек; жаттығулар оқушы ойына әсер етуі жағынан аналитикалық-синтетикалық болғаны жөн; жаттығу жұмысының барысында білімі бекіп, өз бетімен жұмыс жасау дағдылары қалыптасады.

Қ.Қадашева өзінің «Қазақ тілін оқыту әдістемесі» атты еңбегінде «Қазақ тілін екінші тіл ретінде оқыту (ЕТО)» деген тарауында жаңаша жаңғыртып оқытудың әдістемелік түрлерін, ұстанымдарын жетілдіруге, тәсілдерін барынша өзгертуге тырысады, оның мақсаты мен мағынасы арасындағы сәйкессіздікті жоюды басшылыққа алады. Сондай-ақ лингвистикалық ұстаным туралы былайша түйін жасайды: «Лингвистикалық ұстанымдар: мәдениет пен тілді байланыстырып оқыту. Тілді оқытқанда сол үйренетін тілді тұтынушы халықтың мәдениетін, тарихын, әдебиетін, дәстүр-салтын және тілін байланыстыра үйрету табысты болады» [4. 42].

Ал енді «ЖОО-дағы қарым-қатынасқа түсу ұстанымы» деген тақырыпта жаңаша жаңғыртып оқыту үйренушінің дербес белсенділігін арттыруға негізделсе, ондай белсенділік, жаңаша жаңғырту жаттығуларымен орындалады дей келе, мұндай жаттығулар үйренушінің дербес белсенділігіне бағытталып, үнемі есінде сақталуы және активтендірілуге арналуы, сонымен қатар жетілдірілген түрде берілуі қажет,- дейді. Жаттығуларды орындау кезінде нақты талдау тәртібі мен жолы, оны орныдау жылдамдығы ескерілетінін, сонымен бірге сөйлеудің жалпы мазмұны мен тілдік байлығын да назар аудару керектігін қадап айтады.

Ғалым-әдіскер мұндай жаттығуларды орындау үшін үйренушілерге өз бетімен іздеу өрнектері арқылы жұмыс істеуге дайындық жұмыстары ұсынылуы керек деген. Оған мынадай тапсырма түрлерін көрсетеді (нұсқайды): көзбен байқау арқылы қабылданған лингвистикалық мазмұнын өз сөзімен айтуға арналған жаттығулар; жадында қалған модельдер арқылы лингвистикалық мазмұнын айтуға арналған жаттығулар; жадында суреттеу арқылы айтуға арналған жаттығулар /4.84/.

Ғалым аталған еңбегінде жаттығуларды былайша топтаған: жаттығу-бақылау; кешенді жаттығу; өнімді-рецептивті жаттығулар.

Сонымен қатар, жаттығуларды материалдың сипатына, орындалу түріне қарай да сипаттайды [4.22-23].

Мемлекеттік тілді мемлекеттік қызметшілерге (ересектерге, тіл үйренуші жеке тұлғаларға) жеделдете деңгейлік оқыту стандартына (2007 ж.) жазылым әрекеті барысында орындалатын жұмыс түрлерінің бірі ретінде арнаулы коммуникативтік жаттығулар мен тапсырмалар жүйесі берілген [5.23].

Бұдан шығатын қорытынды: кез-келген зерттеуші тіл үйретуде жаттығу

жұмыстарынсыз өз жұмысын ілгері жүргізе алмайды. Бұл туралы Қ.Сарбасова: «Тақырып түсіндірілгеннен кейін, жаттығу жұмыстары орындалады. Дұрыс ұйымдастырылған бұл жұмыстың нәтижесі біріншіден, оқушының не тіл үйренушінің білімін нақтылайды, әрі нығайтады. Екіншіден, өздігінен жұмыс істеуге жаттықтырады, ой қабілетін арттырады. Үшіншіден, қажетті кезінде алған білімін тәжірибеде қолдана білу дағдыларын қалыптастырады. Сонымен, сабақтағы жаттығу жұмыстарының басты мақсаты білімнің берік те, тиянақты болуын қамтамасыз ету» [Қазақ тілі мен әдебиеті, 1994,6. №5-6. 19 б.].

Тіл үйретуде жаттығудың ерекше маңызды орны алатындығы ғалым Н.Құрманованың мына пікірмен қорытындылауды жөн көрдік: «Қазіргі кезде де, бұрын да қазақ тілін оқытуда көп ретте жаттығулар орындату басты орын алып жүр. Бір жағынан қарағанда, бұл өте маңызды, өйткені қажетті білік – дағдыларды қалыптастыруда жаттығудың алатын орнын алмастыра алмаймыз». Демек, тіл үйретуде, меңгертуде жаттығу жұмыстарының орны ерекше екенін бәріміз білеміз, түсінеміз. Тілдің лингвистикалық аспектілері туралы сөз еткенде тіл салаларын меңгерту мәселелері туралы айтылмай тұрмайды. Сондықтан жаттығулардың мынадай түрлері де орындалады: жаттығу жұмыстарының бір түрі фонетикалық жаттығулар. Өзге ұлт балалары қазақ тіліне тән дыбыстарды айтуда қиналады, осы сияқты кемшіліктерді жою мақсатында, қазақ тіліне тән дыбыстардың артикуляциясы, олардың қолданысы, орны, емлесі жөнінде мәліметтер беріледі, жаттығу жұмыстары орындалады. Грамматикалық жаттығулардың ішінде морфологиялық жаттығулар ерекше маңызды орын алады. Өйткені ана тіліміздің морфологиялық құрылысын саналы түрде меңгертуге бірден-бір ыңғайлы жол-морфологиялық жаттығулар сөз тұлғасы мен сөз таптарын талдауға байланысты жүргізіледі. Оларды жеке-жеке көрсетсек, шамамен мына талаптар деуге болады.

Сөз тұлғасына байланысты: әуелі негізгі түбірлерді, одан әрі туынды түбірлерді, соңында түбірлес сөздерді талдайтындай жағдай жасау; белгілі бір сөздің ішінен негізгі түбірді тапқызу үшін сол негізгі түбірлерден жасалатын туынды сөздермен салыстыру жұмысын жүргізу; туынды сөздер мен негізгі түбірді ажырату барысында мағына жағына назар аударту талаптарын ескеру.

Сөз таптарына байланысты: әр сөз табының өзіне тән ерекшелігін таныту; жалғау түрлерін меңгерту, әрі олардың белгілі бір сөз табына телініп жалғанатынын саналы түрде ұғындыру; жалғауларды ауызша және жазбаша қолдана білу талаптары.

Жалпы алғанда, морфологиялық жаттығуларды, оның ішінде сөз таптары бйынша жүргізілетін жаттығулар мынадай жұмыс түрлерін қамтиды: Мәтіннен керекті сөздерді тапқызу; керекті сөздерді қосып, өздерінше сөйлемдер немесе әңгіме құрастырту; сөздің мағынасын түсіндіртіп, сөйлемдегі қызметін көрсету; сөздердің лексикалық немесе грамматикалық мағыналарының қалай не арқылы өзгергенін айтқызу; мағына мен тұлға жағынан қандай ұқсастықтары мен айырмашылықтары барын салыстыру арқылы анықтау; ұқсас сөздерді топтау; байқаған құбылыстары жөнінде қорытынды шығарту т.с.с. жұмыс түрлері.

Грамматикалық жаттығулардың бір түрі – синтаксистік жаттығулар. Оған сөйлем мүшелері, сөйлем түрлері, сөз тіркесі, сөздердің байланысу жолдары мен тәсілдерін таптыру сияқты жұмыс түрлері және оған қоса пунктуацияға қатысты жаттығу түрлерін жатқызуға болады.

Қазақ тілін оқытуда жаттығу жұмысының маңызы ерекше. Жаттығу үнемі тұрақты жүргізілетін болса, алған білім де тиянақты, сапалы болмақ. Яғни жаттығу нәтижесінде оқушылар алған тілдік (теориялық) білімдерін практикада дұрыс қолдана алуға дағдыланып, жаттығулар орындау арқылы олардың алған білімдері берік әрі нақты болады. Жаттығу орындау барысында үнемі талдау-жинақтау жұмысын жасай алады. Демек, жаттығу кешенді, жүйелі жұмыс дағдысын қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Оралбаева Н., Жақсылықова Қ. Мектептерде қазақ тілін оқыту әдістемесі. Алматы. Ана тілі, 1996.- 66.
2. Жақсылықова К. Қазақ тілін сапалы оқытудың кейбір лингвистикалық аспектілері // жинақта.

Алматы, 1997.

3. Ноғайбаева Ж. Дыбыс үндестігі арқылы орыс бөлім студенттерін қазақша сөйлеуге үйрету әдістемесі. ҚД. Алматы, 2001.

4. Қадашева Қ. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. Алматы: Мұрагер, 2005.- 176 б.

5. Мемлекеттік тілді мемлекеттік қызметшілерге (ересектерге, тіл үйренуші жеке тұлғаларға) жеделдете оқыту стандарты. Астана, 2007.

6. Қазақ тілі мен әдебиеті // 1994, №5-6.

7. Исабаев Ә. Қазақ тілін оқытудың дидактикалық негіздері (Көмекші оқу құралы).- Алматы: Қазақ университеті, 1993.- 60 б.

8. Қасабек Қ., Күзембаева А., Орыс мектептерінде қазақ тілін оқыту әдістемесінің практикалық және зертханалық жұмыстары (Оқу құралы).- Алматы: Ы.Алтынсарин атындағы қазақтың білім академиясының Республикалық баспа кабинеті, 1999.- 190 б.

9. Құрманова Н. Қазақ тілін сапалы оқытудың кейбір лингвистикалық аспектілері // жинақта. Алматы, 1997.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨМІРІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН МАЗАСЫЗДАНУДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ МАЗАСЫЗДАНУДЫ ЖЕҢУДІҢ ЖОЛДАРЫ

А.М. Таганова

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

А.С. Ережепова

«Педагогика және психология» мамандығының 4 курс студенті

Қазақстан, Ақтөбе қ.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

aika060996@mail.ru

Ключевые слова: затруднения, решение, нормальное развитие, врожденные

Аннотация: Экзаменационный стресс-это частая форма психического беспокойства, которая часто обосновывает неврозу экзамена. Экзамен имеет две причины беспокойства.

Key words: difficulties, solution, normal development, congenital

Summary: Exam stress is a common form of mental anxiety that often justifies exam neurosis. The exam has two causes of concern

Мазасыздану – адамның психикалық немесе физикалық шиеленіске деген өзіндік реакциясы, ол физиологиялық сөзсіз рефлекс болып табылады. Мазасыздану – біздің күнделікті өміріміздің бір бөлігі. Кешегі оқушы, бүгінгі колледж білім алушысы, ол бір жағынан өзін ересек сезініп көптеген мәселелерді өз бетінше шешуге тырысады, бірақта оған көптеген қарама-қайшылықтар, қиындықтар кездеседі: күнделікті үйренген жағдайлардан өзге жағдайлардың пайда болуы, оқытушылардың қоятын талаптары, кәсіби пәндер жүйесінің енуі, өз іс-әрекетіне деген жауапкершіліктің күшеюі т.б. бұл айтылған қиыншылықтарды, қарама-қайшылықтарды шешу жолдарына және ондағы бейімделу процесінің маңыздылығына Г.В.Акапов, Д.А.Андреева, С.А.Гапонова, Т.М.Горбатенко, Т.К.Гончанин және басқалар ғылыми еңбектерінде бейімделу процесіндегі оқуға деген мотивацияның рөлі туралы қарастырды [1].

Бейімделу (адаптация: лат-бейімделу) организмнің сыртқы ортаның әртүрлі жағдайына бейімделу қабілеттілігі. Білім алушылардың бейімделуі ортаға қалыпты дамуы, еңбекке қабілеттілігі және қоршаған ортаның әртүрлі жағдайындағы организмнің ұзақ тіршілік етуін қамтамасыз етеді [2].

Оқушылық кезеңнен колледжге бейімделудің мынадай екі түрі кездеседі:

1. Жылдам реакция – туа біткен реакциялар организмнің эволюция процесінде қалыптасуы.

2. Баяу реакция – ұзақ уақыттың бейімделуге бағытталған және сыртқы орта факторларының ұзақ әсер ету жағдайында біртіндеп қалыптасуы [4].

Бұл ұғымның философиялық мәні биологиялық ғылым мәліметтеріне негізделді. Бейімделу ішкі жағдайлар мен жаңа жүйе арасындағы сәйкестілік ретінде қарастырылады.

Оқу күйзелісі дененің шамадан тыс кернеуімен, эмоционалды және интеллектуалды

әлеуеттің төмендеуімен сипатталатын, болашақта психосоматикалық ауруларға және білім алушының жеке тұлғалық өсуін тоқтататын жағдай [5].

Емтихан күйзелісі – бұл жиі емтихан неврозын негіздейтін психикалық мазасызданудың жеке түрі. Емтихан мазасыздануының екі себебі бар. Бірінші себеп – өз білімдерінде сенімсіздік. Ол шынайы және жалған болуы мүмкін. Шын себеп білімдегі нақты кемшіліктерден туындаған. Мұнда жағдай емтиханға сапалы дайындықты құтқаруы мүмкін. Жалған-белгісіз қорқу. Мұндай белгісіздікпен осы емтиханды тапсырған адамдармен немесе оқытушымен қандай тақырыптар қозғалатынын, қиын сұрақтардың болмайтынын анықтау үшін сөйлесе отырып күресуге болады. Екінші себеп – емтиханның маңыздылығын қайта бағалау. Білім алушылардың емтиханға деген қатынасына ата-аналар немесе қоғам әсер етуі мүмкін [6].

Қазіргі уақытта психологияда мазасызданумен тиімді күресуге көмектесетін арт-терапияның көптеген әдістеріне көңіл бөлінеді.

Хедер Уильямс "Сөйлейтін сурет немесе өзінді қалай тану керек" кітабында мазасызданумен күресуге байланысты кеңестер беріледі. Хедер Уильямс "Үрейді көрсетеміз" деген жаттығуды ұсынады: адамның өзіне ыңғайлы поза тауып, өзінің үрейлену сезімін табуға тырысуы (ол қайда орналасқан: адамның басында ма, бетінде ме, аяғында немесе ішінде ме, т.б.). Әр түрлі карандаштарды алып субдоминантты қолмен өзіңізден үрейді шығарып, тастаған болып, оны қағаздың бетіне түсіру керек.

А.М. Шевченко тәжірибері психолог, арт-терапевт өз жұмысында "Мәселені кесіп алып тастаймын" деген жаттығуды сипаттап көрсетеді. Автордың ұсынысы бойынша адам өзінің мәселесін өзінің оң жағынан домалақтап, шатасып қалған жіптер ретінде салып, ал өзін сол жағына салуы керек. Содан кейін қайшыны алып, мәселе салынып тұрған бөлігін кесіп алып тастау керек. Арт-терапевтің пікірі бойынша, дәл осы әрекет адамның миында пайда болған мәселені шешуге мүмкіндік береді. Жазбаша түрде белгіленген адамның ойлары голограммалар ретінде сипатталады және осылай оларды жеңуге, яғни жағымсыз эмоциялар мен ойлардан осылайша құтылуға болады. Барбара Ганим бойынша экспрессивті өнердің арқасында біздің денеміздің қабілеттерін тежейтін жағымсыз ойларды жеңуге болады. Оның пікірі бойынша, көптеген зерттеулердің нәтижелері көрсеткендей адамның иммундық жүйесін әлсірететін, мазасызданудың пайда болуына әкелетін эмоциялардан айырулуға көмектеседі [7].

Стрестен арылуға бірнеше оңай жаттығулар:

1. Тыныс алу жаттығуы. Мұрын арқылы жай тыныс алыңыз да, аздап ұстап тұрып жіберіңіз. Әр дем шығарып жатып, мазасызданудан айығып жатырмын деп ойлаңыз. Жаңадан тыныс алған сайын, сіздің бойыңызға сенімділік пен тыныштық еніп жатыр деп елестетіңіз.

2. Бір минуттық демалыс. Иықты босаңсытыңыз содан соң ауызайналасы, ерін айналасындағы бұлшық еттердің босаңсуына мүмкіндік беріңіз. Ойыңызды дене жаттығуына қарай аударыңыз. Бұлшық еттерді босаңсытып тыныс жаттығулары арқылы бет әлпетіңіз бен денеңізді түрлі қалыпқа өзгертіңіз. Мұндай релаксациялық жаттығуларды барлық орында жасауға болады.

3. Санау, атап шығу. Өзіңіз отырған бөлмені мұхият қарап шығыңыз. Ондағы әрбір заттар мен нысанға назар аударыңыз. Бөлмедегі көрген заттардың бәрін кезекпен атап шығыңыз. Сіз ондағы әрбір заттарды кезек-кезек айтып шыққан сайын, адам ойы басқаға ауады да, бойындағы қысым азаяды, қоршаған ортаны қабылдау күші арта түседі.

4. Спорт. Мұндай кезде бокспен шұғылданып өте пайдалы. Өзіңіздің көңіліңізді түсірген жағдайды манекенге жазып қойыңыз да, әлгі манекенді қалай соққылағыңыз келсе, солай соққылаңыз.

5. Еңбекпен шұғылданып. Физикалық жұмыс ішкі қысымды төмендетуге мүмкіндік береді. Тааза ауаға шығыңыз, серуендеңіз. Денені шынықтыратындай іспен шұғылданыңыз.

6. Өз эмоцияңызды сезінумен қатар ол туралы жақындарыңызға айтыңыз. Дәл қазір қандай күйді бастан кешіріп жатқаныңызды өзгелерге айтудан жасқанбаңыз. Бұл болашақта

түсінбеушілік орын алуымен қатар, эмоционалдық күйреудің орын алуына жол бермейді.

7. Зейін аудару. Болған жағдайға уайымдап, мазасыздыққа берілгенше, одан қалай шығудың жолын қарастырыңыз.

8. Болған жағдайға деген көзқарас. Болған жағдайды өзгерту мүмкін емес, сондықтан оған деген өзіңнің көзқарасыңды өзгертуге тура келеді. Мүмкін, оңтайлы жағын табарсыз, мүмкін қорқыныштан арыларсыз.

Сонымен, мазасыздану – әр білім алушының күнделікті өмірінің ажырамас бөлігі. Еңбек күнінің басы сияқты мазасыздануға реакция, тамақтану режимі, қозғалыс белсенділігі, демалу және ұйқы сапасы, айналасындағылармен қарым-қатынас өмір салтының құрамдас бөлігі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоление: М.; 2006 г. - 528 с.
2. Столяренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. -2-е изд. –Ростов н/Д: Феникс, 1997. -73б
3. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме,-М.:Прогресс, 1984,-124
4. Folkman S., Lazarus R.S. The relationship between coping and emotion: Implications for theory and research. Social Science Medicine, 26, 1998].
5. Щербатых Ю.В. Экзаменационный стресс. Воронеж, 2000.
6. Хвалица С.А. Экзаменационный стресс //Бюллетень медицинских интернет-конференций: сб. науч. ст. Саратов, 2013. Вып. 2. С.4.
7. ҚомаеваҚ.Қ. Стресстің адам бойында пайда болу себептері және онымен күресу жолдары. // Жаңа әлімдегі жастар және ғылым: Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары, 15-16 наурыз. 1 бөлім. – Талдықорған, 2012. -227-232 б.

«МАЗАСЫЗДЫҚ» ПСИХИКАЛЫҚ ЖАЙ-КҮЙ

А.М. Таганова педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент А.С. Ережепова
«Педагогика және психология» мамандығының 4 курс студенті
Қазақстан, Ақтөбе қ.
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
aika060996@mail.ru

Ключевые слова: затруднения, решение, нормальное развитие, врожденные

Аннотация: Экзаменационный стресс-это частая форма психического беспокойства, которая часто обосновывает неврозу экзамена.Экзамен имеет две причины беспокойства.

Key words: difficulties, solution, normal development, congenital

Summary: Exam stress is a common form of mental anxiety that often justifies exam neurosis.The exam has two causes of concern

Мазасыздық – адамның психикасының жағдайы, жоғары эмоциялық немесе физикалық жүктемемен байланысты ерекше әлеуметтік жағдайларда алаңдаушылық (мазасыздық) және қорқыныш сезінуге бейімділігі. Үрейлену мәселесі бүгінгі күні өте өзекті мәселеге айналууда [1].

Шамадан тыс сыртқы күштерге (өзінен тыс факторлар) шыдап, төтеп бере алмаған жағдайда адамда қолайсыз эмоциялар туындайды. Осындай қолайсыз жағдайлардан оның діңкесі құрып, берекесі кетуден стресс пайда болады (Стресс – бұл ағылшын сөзі, қазақша шамадан тыс зорлану деген мағынаны білдіреді). Осы стрестің алғашқы кезеңінің көрінісі – мазасыздық деп аталады. Яғни, мазасыздық – адамның әр түрлі (қуаныш, қайғы, ұят, ашу, қорқыныш т.б.) жағдайдағы қалпынан келіп туындайтын жай-күй.

Мазасыздану жағдайы кез келген жастағы адамдарда, соның ішінде кішкентай балаларда да байқалуы мүмкін, алайда статистикаға сәйкес, көбінесе алаңдаушылық бұзылудан жиырма-отыз жастағы жас әйелдер зардап шегеді. Белгілі бір жағдайларда уақыт өте келе, әрбір адамда алаңдаушылық тудыруы мүмкін, бұл сезім тым бақыланбайтын болған

кезде, бұл адамды қалыпты өмір сүруге және үйреншікті қызметпен айналысуға мүмкіндік бермейді.

Мазасыздану мәселесі қазіргі психологиядағы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Адамның теріс уайымдауларының арасында алаңдаушылық ерекше орын алады, жиі ол жұмысқа қабілеттіліктің төмендеуіне, қызметтің өнімділігіне, қарым-қатынастағы қиындықтарға әкеледі.

Жоғары алаңдаушылық бар адам кейіннен әртүрлі соматикалық ауруларға тап болуы мүмкін. Түрлі соматикалық ауруларды түсіну өте қиын. Мазасыздық жағдайында біз, әдетте, бір эмоция емес, әр түрлі эмоциялардың орнын толтырамыз, олардың әрқайсысы біздің әлеуметтік қарым-қатынастарымызға, біздің соматикалық жай-күйімізге, қабылдауға, ойлауға, мінез-құлқына әсер етеді. Бұл ретте әртүрлі адамдардың дабыл жағдайы әртүрлі эмоциялар тудыруы мүмкін екенін ескеру қажет. Қорқынышты субъективті уайымның негізгі эмоциясы қорқыныш болып табылады [2].

Психикалық күй - қалып проблемасы және оның ішінде эмоционалды күйлер проблемасын өте ертеде зерттеген. Ертедегі философтар еңбектері негізінде психикалық қалып ұғымы категориалды сипатқа ие болды. Мысалы, Аристотель бойынша, психикалық қалыптар адам жанының ерекше күйі. Аристотель ой-пікірлері арқылы, психикалық феномендер бірлігі, жиынтығы аффективті сипаттағы және сана, әрі еріктік күй сияқты психикалық қалыптарға бөлінетіндігі анықталды. (Тален, Плотин, Августин).

Психикалық күй-қалып, оның ішінде мазасыздану, қорқыныш т.б жайлы ХХ ғасырдың І жартысында орыс зерттеушілері В.М. Бехтерев, Д.Н.Левитовтар терең зерттеді. Олардың айтуынша, психикалық күй-қалып, яғни, адам психикасының байқалуында үнемі адам әрекетін бояп тұратын және оның танымдық іс-әрекетімен еріктік аумағы және тұтас жеке тұлғасына байланысты сыртқы сипаттармен қатар жүретін күй. В.Н. Мясичев былай дейді: "психикалық қалыптар адамның психикалық әрекетінің жалпы функционалды деңгейі ретінде болады" [3].

Ғылымдағы жоғары мазасыздықты дамытуға ықпал ететін нақты себептер белгісіз. Бір адамда үрейленудің жағдайы көзге көрінбейтін себептерсіз пайда болады, басқаларында бастан кешкен психологиялық жарақаттың салдарынан болады. Бұл жерде генетикалық фактор да белгілі бір рөл атқара алады деп саналады.

Мазасыздықтың негізгі түрлері:

- жасырын және ашық (А.П. Прихожан);

- мобилизациялық және босаңсыту мазасыздығы (Н.Д. Левитов, Е.К.Лютова, Г.Б. Моница);

- тұлғалық «мазасыздану мінездің көрінісі» және жағдайға байланысты мазасыздану (Р. Мэй, К. Хорни);

- қалыпты және невротикалық сипаттағы мазасыздану (З. Фрейд);

- жағдайға байланысты мазасыздану – тұлғааралық, топшілік, іс-әрекеттік (Ю.Л. Ханин);

- адамдармен қарым-қатынасқа түсу барысында көрінетін мазасыздану (Л.И. Божович, А.М. Прихожан);

- жайсыздықты сезіну кезінде көрінетін мазасыздық, «Мен-мазасыздығы» өз-өзін бағалауы жеткіліксіз (А. Эллис) [5].

Сондай-ақ, жоғары мазасыздық жеткіліксіз дене белсенділігі мен ұтымсыз тамақтанудың салдары болуы мүмкін. Дене және психикалық денсаулықты сақтау үшін дұрыс режим, витаминдер мен микроэлементтер, сондай-ақ тұрақты физикалық белсенділік қажет екені белгілі. Олардың болмауы бүкіл адам ағзасына теріс әсер етеді және алаңдаушылық тудыруы мүмкін. Мазасыздық түрлерінің классификациясы бар. Мазасыздықтың негізгі екі түрін бөліп көрсетеді. Біріншісі - ситуативтік мазасыздық, ол объективті қобалжуды туғызады. Мұндай жағдай өмір қиыншылықтары кезінде кез-келген адамда пайда болуы мүмкін. Ол мобилизациялайтын механизімі арқылы адамға пайда болған мәселені шешуге жауапты қарауға көмектеседі. Ол жеке адамдық белгі ретінде әртүрлі

мазасыздану уайымдарымен бірге бұған объективті түрде жатпайтын әртүрлі жағдаятты да қарастырады. Ол есепсіз қорқыныш, белгісіз қауіпті сезінумен, кез-келген жағымсыз және қауіпті жағдайды қабылдауға дайын болумен сипатталады. Мұндай жағдайдағы адам әрқашан сақ және төмен көңіл-күйде болып, қоршаған әлеммен қарым-қатынасы қиындай береді.

Келесі түрі - тұлғалық мазасыздану. Ол өмірде кездесетін әртүрлі жағдайларға мазасыздық және уайым сезімін тудыратын тұлғалық сапа қасиеті ретінде де қарастырылуы мүмкін. Ол себепсіз қорқу, қауіп-қатер сезімі, кез-келген жағдайды қауіпті және жағымсыз құбылыс ретінде бағалаумен сипатталады. Осындай күйді сезінген бала үнемі секемденгіш, көңіл-күйі бәсеңкі, қоршаған ортамен қарым-қатынасқа түсуі қиындықтарды туғызады. Мінез қасиеттерінің қалыптасу үрдісіне байланысты, балада өзін-өзі бағалауы мен пессимистік мінез бітісі қалыптаса бастауы мүмкін [4].

Психологиялық құбылыс ретінде үрейленуді түсіну "мазасыздану" терминін психологтар әртүрлі мағынада көрсетеді. Бұл мүмкін:

- стрестік факторлардың әсерінен туындаған уақытша психикалық жағдай;
- әлеуметтік қажеттіліктердің фрустрациясы;
- ағзаның қажеттіліктерді табиғи түрде жүзеге асыруға мүмкіндігі жоқ кездегі

қолайсыздықтың бастапқы көрсеткіші;

- туыстық ұғымдардың көмегімен сыртқы және ішкі сипаттамалардың сипаттамасы арқылы берілетін жеке тұлғаның қасиеті;

- ұсынылған қатерге реакция [6].

Осылайша, мазасыздану – адамның ерекше әлеуметтік жағдайда қорқыныш пен алаңдаушылықты сезу қасиеті, адамның алаңдаушылық жағдайының жиі және қарқынды бастан кешуіне бейімділігінде, сондай-ақ, оны қабылдау табалдырығында көрінетін жеке психологиялық ерекшелігі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тарасова Р.Е. Проблема тревожности студентов // Международный студенческий научный вестник. – 2016. – № 5-1.;
2. Жундыбаева А.К., Саутенкова М.Ю. Тревожность как характерная особенность подростково-юношеского возраста. АкМУ ХАБАРШЫСЫ, педагогика ғылымдар сериясы, 2013 №1 (54)
3. Сахыбаева А.Т., Асанова Н.А. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті. Мазасыздану туралы психолог-ғалымдардың теориялары мен ой-пікірлері, 2013.
4. Астапов В.М. Тревога и тревожность СПб: Питер 2001.
5. Ануфриев С.Н, Костромина С.Н Как преодолеть трудности в обучений детей.- М: Ось 1997
6. Куликов Л.В. Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики / Л.В. Куликов, - СПб.: Питер, 2004. - 464 с.

ПСИХОТЕРАПИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ БОЛАШАҚ ПСИХОЛОГ МАМАНДАРҒА МЕНГЕРТУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Досмырза Р.Ж.

Аға оқытушы

Қазақстан республикасы, Ақтөбе қаласы

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе

өңірлік мемлекеттік университеті,

«Педагогика, психология және

бастауыш оқыту» кафедрасы

Dosmyrza.roza@mail.ru

Ключевые слова: Психология, педагог-психолог, психотерапия, психотерапия әдістерінің классификациясы, арттерапия.

Аннотация: В статье рассматриваются необходимость психотерапевтического воспитания студентов в период обучения в университете. В связи с этим классификация психотерапевтических методов фокусируется на нескольких методах и описывает процесс их применения.

Keywords: Psychology, teacher-psychologist, classification of methods of psychotherapy, psychotherapy, art

therapy.

Summary:The author talks about the need for psychotherapeutic education of students in the period of study at the university. In this regard, the classification of psychotherapeutic methods focuses on several methods and describes the process of their application.

Еліміздегі жоғары оқу орнындағы студенттердің білім сапасын арттыру қазіргі кезеңнің өзекті мәселелерінің бірі. Жаңа формацияда білім беру саласының барлық үдерісінде, студенттердің кәсіби дайындықтарын дамытумен қатар студенттердің жеке ерекшеліктерін ескеру, олардың қабілеттеріне және тұлғалық бағыттылық ықпалына қарай жағдай туғызуды қажет етеді. Осы тұста оқытудың теориялық және практикалық негізінде студенттерге элеуметтік-психологиялық кеңес беру қажеттілігі туындау барысында психотерапия туралы білім сауаттылығының болуы маңызды шаралардың бірі десек те болады.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің білім беру мекемелеріне педагог-психолог мамандығын енгізу туралы нұсқау хаты негізінде мектептерде элеуметтік-педагог, педагог-психолог мамандары қызмет жасай бастады. Бұл мамандардың алдында болашақ өркениетті, дәстүрлі демократиялық мемлекетті құратын жас ұрпақтың ең әуелі имандылық, адамгершілік қасиеттерін, рухани байлығын, жан-дүниесін, білім сапасын, тән сұлулығын арттыруда оқушылармен педагогикалық-психологиялық қызмет атқару міндеттері тұрады. Психотерапия психологиядағы әлі де толық зерттелмеген мәселе. Денсаулық туралы ұғым ерте кезден көптеген оқымыстылардың зейінін аударған (мысалы, Эпикур, Цицерон), ал біздің заманымызда З. Фрейд, А. Адлер, А. Маслоу, П.Б. Ганнушкин, А.Е. Личко, Б.С. Братусь және т.б. зерттеуіне ілінген. Денсаулық норма мен патология, саулық пен науқас қалыптарын салыстырмалы анықтауда шешуші көрсеткіш ретінде алынған. Психологиялық денсаулық мәселесінде қазіргі кезде «психика саулығы», «денсаулық психологиясы», «психикалық денсаулық» мәселелерімен байланысты. Бүкіл әлемдік денсаулық қорғау ұйымының пайымдауынша, психика саулығы дегеніміз адам ақыл-ойының, физикалық және эмоционалдық дамуының толыққанды жетілуіне ықпал етуші күй болып табылады.

Жеке адамға бағдарлы психотерапияда көптеген психологиялық ағымдар мен мектептердің үлгілеріне негізделген әдістер мен тәсілдер қолданылады. Психологиялық денсаулық негізінде тұлғаның жеке басының қасиеттері дамып, психикалық кейіптері қалыптасады. Сонымен қатар, психологиялық денсаулық тұлғаның танымдық үрдістерінің жетілуін қамтамасыз ететін бірден-бір фактор және жағдай болады. Тұлғаның өзін-өзі дамытып, жетілдіруін реттей алуын, яғни өзіндік бағаның дұрыс болуын қамтамасыз ететін де, олардың тұлғааралық қарым-қатынасын реттейтін психологиялық денсаулығы болып табылады. Психотерапия – грек тілінен аударғанда «жанды емдеу» деген мағынаны білдіреді. «Психотерапия» - термині 1872 жылы Д.Тьюктың «Иллюстарция влияние разума на тело» - кітабында енгізіліп, 19 ғасырдың аяғынан кең қолдана бастады [1,126].

У.Штротц пікірі бойынша: «Психотерапия - бұл психологиялық құралдармен мінез-құлықтың бұзылуын немесе аурушаң жағдайды нақты белгіленген мақсатпен және қалыпты және ауытқушылық тәртібінің теориясы негізінде оларға таныс тәсілдер арқылы емдеу мақсатында бір немесе бірнеше науқастың және бір немесе бірнеше психотерапевттердің (тиісті оқыту мен дайындықты өткендер) өзара әрекеттесуі» [2,23].

Көпжағдайда психотерапия медициналық ұғым ретінде қабылданады. Медициналық әдебиеттерде және медицинамен аралас ғылыми салаларда психотерапия науқас адамның ағзасына психика арқылы емдік әсер ету ретінде қарастырылады. Психотерапия емдік әдіс ретінде әдістері педагогика, элеуметтену, физиология, медицина, психология, т.б. ғылымдармен негізделеді. Психотерапия клиникалық мекемелерден тыс жерлерде де орын алуда, мемлекеттік және мемлекеттік емес мекемелерде: жанұялық, элеуметтік-психологиялық көмек беру кабинеттерінде, сенім телефондарында т.б. жерлерде.

Психотерапия – тәжірибеде меңгерілген манипулятивті техникалар жиынтығы ғана емес, ол әрбір жағдайға психологтың тиімді шешімін дербес қолдануы, ғылым мен өнер арасында орнайтын шығармашылық үрдіс. Терапияның аяқталуы кезеңінде кері байланысты

орнатудың міндеттілігі психотерапевттің жауапкершілігін арттырып, кәсіби сенімділіктің жоғарылауына жағдай туғызады.

Психотерапияның негізгі мақсаты – адамның өз өміріне өзі өзгерістер енгізуіне көмектесу. Сендіру (суггестия) науқас ұйықтай алмай, мазасызданған кезде және гипноз жағдайында жүргізіледі. Мұндай сендірудің екі әдісі бар – сөз арқылы (вербальді) және заттар арқылы. Мысалы, маскүнемдікпен ауырған адамдарда арақтың дәміне, исіне, бөтелкенің түріне т.б. реакция пайда болады. Сөздің мағынасы арқылы сендіру – тікелей, ал заттар арқылы сендіру жанама сендіру деп аталады. Маскүнемдікті емдеген кезде апомофиннің орнына басқа бейтарап заталынса, онда оның нәтижесі бірдей болып шығады. Бұл әдіс ұйықтататын дәрілермен емдеу кезеңінде де пайдаланады.

Сендіру және өзін-өзі сендіру бар. Әр адамдардың сену деңгейлері – түрліше болады. Кейбір адамдар тез сенгіш келеді, ал басқалар ондай емес. Мысалы, көру залында бір адам жөтелсе, басқалар да соған қосылып жөтеле бастайды. Дәрігер сендіруді психотерапия мақсатында пайдалануы мүмкін.

Гипноз - әдісі көптеген адамдарға таныс болғанымен, олардың психотерапия мен гипноз туралы түсінігі жалпылама болады. Психотерапияда гипноздан басқа көптеген әдістер тараған. Гипнотикалық сеанстардың мақсаты – гипнотикалық ұйқы туғызу.

Психотерапия әдістерінің классификациясы әр түрлі. Психотерапияның жетістігі психологтың ғылыми көзқарасы мен кәсіби ұстанымының мазмұнымен айқындалады. Психотерапевтік әсер етудің негізгі әдістерін екі үлкен топқа бөлуге болады: Топтық және жеке.

Психотерапевтік әсер етудің негізгі әдістерін сипаттау үшін қазіргі психотерапевтік әдістердің әр қырын жан жақты нақты сипаттайтын келесідей классификацияны қолданымыз:

1. Тұлғаға бағытталған психотерапия әдісі
2. Суггестивті психотерапия әдісі
3. Мінез-құлықты психотерапия әдісі

Бүгінгі күні жалпы психотерапияның 500-дей жеке әдістері бар. Психотерапияның бірыңғай жалпы қолданыстағы әдістер жіктемесі жоқ.

Психотерапиялық әдістердің ішінде негізгілеріне тоқтала кетейік. Психотерапиялық әсерлердің ішінде өзін-өзі жаттықтыру үлкен орын алуда. Бұл әдісті ұсынған – неміс психотерапевті Генрих Шульц. 1932 жылы Шульц бұл жөнінде көлемді еңбек жазды. Өзін-өзі жаттықтырудың тарихи тамырларын зерттеу арқылы, ақыл-ойдың дене қызметіне тигізетін әсері үнділік діни ілім бойынша хатха мен йогта екендігі анықталған.

Гештальт-терапия адами проблемалардың барынша кең шеңберіне қолдануға балатын әмбебап психологиялық тәсіл болып табылады. Олардың кейбір мыналар:

- клиникалық психотерапия;
- отбасылық психотерапия;
- тұлғалық өсуге және коммуникацияны жақсартуға ұмтылатын адамдарға арналған тренингтер;

- әр түрлі кәсіби топтардың өкілдеріне (мысалы, педагогтар, менеджерлер) арналған тренингтер;

- гештальт-педагогика;
- ұйымдарға консультация жасау [3, 76].

Соңғы жылдары біздің елде Гештальт психологтардың ғана емес, педагогтардың да назарын тартуда, өйткені психотерапия әдістері педагогтар мен тәрбиеленушілердің өзара ықпалдастықтарының әдістер жиынтығына белсенді енуде.

Психологиялық талдау - психотерапияның ең қарқынды және формасы бойынша қатаң түрі. Пациент психоаналитикке аптасына 3-5 рет барады; емдеу курсының ұзақтығы бірнеше айдан бірнеше жылға дейін. Клиент кушеткада жатады және оның артында отырған психоаналитикті көрмейді. Пациент еркін ұқсатуға талпынады, яғни бастапқы түп тамырдан шығатын ойлар көзғалысын бақылау үшін, басына келетіннің барлығын айтқысы келеді;

сондай-ақ түс көрулері мен психотерапия үдерісінде пайда болатын тасымалдау сезімі туралы айтады.

Когнитивтік психотерапия - эмоциональдық серпілістер мен психикалық бұзушылықтар бұрын пайда болған танылатын құрылыстар мен актуальдық танылатын үдерістермен жанамаланған сияқты қарастырылатын мінез-құлық психотерапияның дамуы болып табылады, басқаша айтқанда, мұнда аралық ауыстырылатынның орнына ой (когниция) жүреді.

Суггестивтік психотерапия - иландыру. Бұл термин негізінде жетекші емдеу факторы иландыру немесе өзін-өзі иландыру болып табылатын әдістер тобын біріктіреді. Иландыру сергектену, гипнөздық ұйқы (гипнотерапия), нашақорлық ұйқы (наркопсихотерапия) жағдайында іске асады. Суггестивтік психотерапияның негізгі құралы сөз, иландырушы сөзі. Ауызша емес факторлар (ишара, ым, қимыл) әдетте қосымша әсер береді. Суггестивтік психотерапияның әр түрлі әдістерінің негізі (немесе емдеу әрекетінің маңызды механизмдерінің бірі) болып табылады: аутогендік жаттығу, биологиялық кері байланыс, медитация, йога, релаксация [4, 141].

Отбасылық психотерапия - өзара қарым-қатынастардың түзетуіне бағытталған және мақсаты науқастың отбасы мүшелерінде анағұрлым айқындалған эмоциональдық күйзелістерді жою болып табылатын психотерапияның ерекше түрі. Отбасылық психотерапия барысында бірнеше кезеңдер бөледі. Отбасылық психотерапия жиі 4 кезеңді бөледі:

- 1) диагностикалық (отбасылық диагноз);
- 2) отбасылық кикілжінді жою;
- 3) қайта құратын;
- 4) қолдайтын [5, 165].

Топтық психотерапия - бұл топтық динамиканы, яғни топ қатысушылары арасында пайда болатын, сонымен қатар емдеу мақсатымен топтық психотерапевтті қоса, өзара қарым-қатынастар мен өзара әрекеттесудің бүкіл жиынтығын мақсатты қолдану ерекшелігі болып табылатын психотерапиялық әдіс.

Арт-терапия сөзін қазақшаға тікелей аударғанда «өнермен емдеу» деген мағынаны білдіреді. Оны ғылымға, жалпы қолданысқа ең алғаш енгізген Адриан Хилл болды. Жүздеген жылдар бойы өнер адамдар үшін ләззат алу көзі болып келді, ал өнердің көмегімен емдеу салыстырмалы түрде жаңа феномен. Арт-терапия термині (art-terapy тікелей қазақша баламасы «өнермен емдеу» деген мағынаны білдіреді) қолданысқа 1938 жылы жоғарыда айтылған Адриан Хилл туберкулезбен ауырған санаториядағылар мен жұмысында алғаш айтқан. Көп кешікпей бұл сөз тіркесі ауруханалармен психикалық денсаулық орталықтарында жүргізілген өнерге қатысты қызметтің барлық түріне қолдана бастады [6, 64].

Арттерапия мынадай бағыттарды қамтиды: сурет терапиясы, драмтерапия, библиотерапия, музыкатерапия, кинотерапия, куколтерапия, битерапиясы.

Арт-терапияны жеке-дара шығармашылық жұмыс жасау үшін бөлме кең және ешқандай кедергілері жоқ, әрі жарық болуы қажет. Топ мүшелері өтіп жатқан арт-терапия жайлы білуіне құқы бар. Жұмыс жасау үшін әр түрлі құралдар қолданады: атап айтсақ, мысалы, соус, түрлі түсті қарандаштар, әр түрлі мөлшердегі щеткалар, губка, суы бар құты, политра, түрлі-түсті қағаздар, қоржын, желім, скотч, қайшы, жіп болмаса арқан және т.б. Кейбір сабақтарда маталар, батпақ, ермексаз, қамыр, ағаш, үлкен композиция жасау үшін табиғи және басқада химиялық заттарды да пайдалануға болады. Ал театрленген көрініс үшін грим, свеча, костюмдер, музыкалық аспаптар қажет болуы мүмкін. Ереже бойынша сабақтың тақырыбын психолог (арт-терапия жүргізуші) таңдайды. Дегенмен де оны топпен ақылдаса, кеңесе отырып, талдап, талқылап, таңдап алуға болады.

Сонымен, педагог-психолог мамандар қоғамдағы саяси-экономикалық жағдайларда кездесетін келеңсіз үдерістермен күрес жүргізе алатын күрескер де бола білуі қажет. Егемен еліміздің келешегі үшін дені сау, рухы биік жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері үкіметтің

қаулы-қарарларында, тұжырымдамаларында негізгі орын алады. Еліміздің басты құндылығы - адам, оның өмірі мен денсаулығы. Сол себепті адам, индивид, тұлға мәселесі көптеген ғалымдардың зерттеулерінде кездеседі. Осы орайда болашақ мамандардың психотерапиялық әдіс-тәсілдері туралы білімдерінің болуы маңызды шарттардың бірі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер :

1. Уикипедия. Ашық энциклопедиясы. <https://kk.wikipedia.org>
2. У. Штротц. Психотерапия. СПб: Речь, 2010. - 89 с.
3. Карвасарский Б.Д. Психотерапевтическая энциклопедия. М-2003.
4. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б.Д. Карвасарского. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. –1024с.
5. Александров А. А. Современная психотерапия. С - П, 1997г. -285 с.
6. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. СПб, 1998 – 419 с.

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Кусаметова Г.К. п.ғ.к.,
Имамадинова Ж.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе
өңірлік мемлекеттік университеті

Ключевые слова: к поколению, сказке человек, наставничество, впечатление

Аннотация: Сказочная терапия-составная часть психотерапии. Впечатление ребенка на сказочный сюжет, отвлечение персонажа к затруднениям вызывает его внутреннюю готовность к тому, чтобы в будущем она не пыталась преодолеть препятствия, которые появляются перед собой. Направление сказочной терапии практической психологии-помогать ребенку различать добро и зло, распознать поведенческие стереотипы, укрепить уверенность в том, что люди могут справиться с различными трудностями, выходящими перед жизнью, и в конечном итоге справиться с ними.

Keywords: generation, people, tales, educational, seleno

Summary: Fairy-tale therapy is an integral part of psychotherapy. The impression of the child in the fairy story, the distraction of the character to obstructions is causing it internal readiness to ensure that in the future she did not try to overcome the obstacles that appear in front of him. The direction of fairy-tale therapy of practical psychology is to help the child to distinguish between good and evil, to recognize behavioral stereotypes, to strengthen confidence that people can cope with various difficulties facing life, and ultimately cope with them.

А.С.Макаренко: «Кішкентай балаларға ертегілерді айтуда көптеген ертегілерді қысқартуға, тілін өзгертуге, ертегіні толық түсінушілікке әкелуге болады және солай ету керек».

Қазақ халқының жас ұрпаққа тәрбие берудегі тиімді құралдарының бірі - ертегі. Ертегілердің мазмұнында халықтың тыныс-тіршілігі, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері, бақыт жолындағы күресі, адамдардың өзара қарым-қатынастары мен мінез-құлықтары, адамдардың еңбексүйгіштігі, өз халқына, Отанға, туып-өскен табиғатқа деген сүйіспеншіліктері бейнеленген. Т.Барласұлы ертегінің адам баласына тәлім-тәрбиелік, рухани маңызы жөнінде айта келіп: "Ертегі - рухани тәрбиенің мәні аса зор, көзіміз көріп, құлағымыз ести алмайтын, тек ақылмен ажыратып, жүрекпен ғана түйсіне алатын материалдық әлеммен бірге шегі жоқ рухани әлем болмысының біртұтас түсінікті баян етілген көрінісі", - деп анықтама береді.

Ертегі терапиясы – психотерапияның құрамдас бөлігі. Баланың ертегі сюжетіне әсерленуі, кейіпкердің қиыншылықтарына алаңдауы оның келешекте өз алдында пайда болатын кедергілерден қиналмай өтуіне іштей дайындығын туындатады. Практикалық психологияның ертегілік терапия бағыты – баланың жақсылық пен жамандықты айыруына, мінез-құлықтық стереотиптерді тануына көмектесіп, адамдардың өмірде алдынан шығатын сан түрлі қиыншылықты ең соңында жеңе аларына деген сенімін нығайтады [1].

Ертегі терапиясының дамуына, эмоциясын реттеуде маңызды екендігін З.Фрейд, Э.Эриксон, Э.Фромм, А.Маслоу, Э.Гидденс, М.Вебер, Г.Зиммель, К.Роджерс, В.И.Лубовский, Н.М.Назарова, В.В.Егорычев, В.Г.Петрова, М.Н.Перова, Е.А.Стребелева, Е.Васина, А.Барыбина, Т.Д.Зинченков, қазақстандық ғалымдар С.М.Жақыпов,

Ә.Алдамұратов, Х.Т.Шерьязданова, А.Құдиярова, т.б. ғалымдар өз еңбектерінде қарастырған.

Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева ертегі терапиясын төмендегідей түсіндіреді:

- емдеу (психотерапиялық болып табылатын баланың ішкі білімін ашу);
- мағына іздеу үдерісі (әлем туралы білімнің мағынасын ашу);
- шынайы өмірдегі және ертегідегі оқиғалар мен тәртіптердің арасындағы байланыстың білімі;

- мәселелік оқиғаларды объективтілеу;
- баланы тәрбиелеу және оған білім беру [2].

Ертегі терапияның бір ұтымдылығы – бала тілімен жеткізілуінде, баланың ой ауқымына тән оқиғалар дәрежесінде ситуация құруында. Бала ертегі тыңдау арқылы өзін-өзі емдеп, түрлі шығармашылық қабілетінің ашылуына мүмкіндік алады. Барлық ертегілерде басты кейіпкердің еркін өмірге қол жеткізуі, Отанының тәуелсіз дамуы басты мұрат ретінде бағаланса, ертегі арқылы балақайлар өздік кеңістік пен еркіндік ұғымын түйсінеді.

Ертегі терапиямен әсер ету ертегінің 4 түрінің көмегімен жүзеге асады:

Көркемдік ертегілер – халық ертегілеріне қарағанда нәзік келді. Адамның өміріндегі жеке өмірінен мағлұмат береді.

Халық ертегілер – оқу материалын түсіндіру үшін қолданылады.

Авторлық ертегілер – баланы ертегіге қызықтыру, зейінді дамыту.

Психокоррекциялық ертегілер – баланың іс-әрекетіне жаймен түзету үшін қолданылады.

Ертегі терапиясы арқылы балаға мынадай қасиеттерді сіңіруге болады:

- Баланың шығармашылығы дамиды;
- Ойлау қабілеті дамиды;
- Баланың бойында тапқырлық дамиды;
- Өз ойын жеткізе білу;
- Рөлге ене білу;
- Сөйлеу мәдениеті және т.б. қасиеттері дамиды [3].

Ертегімен терапия жүргізу – адамзат дамуындағы тәрбиелік психологияның ең бір көне әдістерінің бірі және қазіргі заманғы ғылым тәжірибиесіндегі жаңа, жас әдістердің бірі болып табылады. Ертегі терапиясы тәрбие арқылы баланың көзқарасын бағдарлау және ішкі әлемінен хабардар болу тәсілдері. Ер Төстік ертегісінде балақайларымыз достықтың үлкен үлгісін көреді. Оған көмек қолын созған Көлтауысар мен Желаяқ секілді алыптардың еңбегі тек достықты ғана насихаттамайды, ерекше болмыстары арқылы баланың тапқырлық деңгейін де жоғарылатады. Ер Төстік бала жер бетінде көптеген патшалықтарды көрсе, жерастында да көптеген патшалықтардың қонағы болды. Бұл бала психологиясына Отан ұғымын сіңіреді, белгілі бір мемлекеттің заңнамаларына бағыну мәселесін ұғындырады.

Е.В. Чехтың пікірі бойынша ертегі терапиясының бірнеше түрін белгілеуге болады: ертегіні айту, ертегіні сурет арқылы салу, ертегі терапиялық диагностика, ертегі құрау, қуыршақ жасау, ертегіні қою және тағы басқа.

Ертегі терапиясының жетекші идеялары болып:

- өміріндегі мүмкіндіктері мен өмірінің құндылығын, өзіндік потенциалдарын сезіну;
- оқиға мен амалдардың себеп-салдарын түсіну;
- қоршаған ортаны түйсінудің әртүрлі стильдерін танып-білу;
 - қоршаған ортамен өзара жасанды әрекет ету;
 - үндестік пен күшті сезіну [4].

Ертегінің психотерапевтік саладағы негізгі функцияларын бөлуімізге болады:

1. Ертегі клиенттің жеке тарихи өмірін толықтырып, оның жалпыадамзаттық ақпараттарын толықтырады.

2. Ертегі клиенттің сол сәттегі тұлғалық оқиғасы ығыстырғанды белсендендіруге мүмкіндік береді.

3. Ертегі конструктивтік қарым-қатынасты және әрекетті үлгілеу арқылы жағдайға

жаңа көзқарасты қалыптастыруға, сондай-ақ, оны меңгерудің жаңа деңгейіне көшуге мүмкіндік береді.

4. Ертегі клиенттің ішкі дау-дамайын бейнелеп, ол жайында ойлануға мүмкіндік береді.

Ертегі клиент пен ертегі терапевтінің арасындағы символикалық «буфер» болып табылады. Осының нәтижесінде клиенттің қарсылығы қалпына келіп, күш-қуаты ойлануға бағытталады [3].

Кіші мектеп жасындағы оқушыларға «Социометрия», «Сишор» әдістемелерін өткізіп, нәтижесінде оқушылар арасында оқшау қалған балалар бар екенін анықтадық. Сол себептен дұрыс қарым-қатынас жасай білуге, сыйластыққа үйрету мақсатында біз ертегі терапиясы әдістемесін жүргіздік. Соның ішінде 9 жастағы балаларға арналған «Арыстан және оның достары» атты ертегіні сурет салу арқылы өткіздік.

Қарым-қатынасты жоғары деңгейге жеткізу мақсатында тағы да «Шалқан» ертегісін көрініс ретінде сахналап қойдық. Және оқушыларға достық тақырыбында ертегі құрастыруға тапсырма бердік. Нәтижесінде оқушылар арасындағы қарым-қатынастың түзеліп келе жатқандығын байқадық.

Қорыта келгенде, ертегі терапия балалардың көркем қабілеттіліктерінің жетілдіріп қана қоймай оларды тұлға аралық қарым-қатынасқа, өнерге деген қызығушылықтарын арттырады. Сонымен бірге сахнаға бейімделген балалардың бойында өзіне деген сенім артып, алғашқы қол шапалақтауларды сезіне алады. Қалай десекте ертегі- балалар үшін мереке, демалыс орны. Ал осындай бақытқа жол ашу біздер, психологтар үшін үлкен табыс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Короткова Л.Д. Сказкотерапия в школе. Методические рекомендации – М.: ЦГЛ, 2006.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. СПб, 1998.
3. www.bilimdiler.kz
4. Зинкевич-Евстигнеева Т., Грабенко Т. Игры в сказкотерапии – СПб.: Речь, 2006. – С. 6–208.
5. Ертегі терапиясы. Төлеген. А. , Қазақстан мектебі, № 8, 2012 жыл.

Б. МОМЫШҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ АДАМ МЕН ТАБИҒАТ БАЙЛАНЫСЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ СУРЕТТЕЛУІ

Макешова Ж.М.
ф.ғ.к., АӨМУ доценті
Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы,
Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ

Кілт сөздер: Адам, табиғат, психология, күйзеліс, танымдылық, тұлға, ой, сезім, қайғы, соғыс, тілдік қолданыстар.

Түйіндеме: Мақалада Б.Момышұлы шығармаларындағы адам мен табиғат байланысының психологиялық құбылыс ретінде суреттеуінің тілдік ерекшеліктері сөз болады.

Ключевые слова: Человек, природа, психология, стресс, познание, личность, мысль, чувство, горе, война, языковые действия.

Аннотация: В статье рассказывается о языковых особенностях при описывании связи человека и природы как психологического феномена в произведениях Б.Момышұлы.

Психолог ғалымдар тұлғаның танымдық белсенділігі мәселесін зерттеу барысында танымдық қажеттілік ең алдымен оны ақпараттық қажеттілікке жетелейтінін айтады. Көркем шығармалар арқылы берілетін ақпараттар адамның танымдық іс-әрекет сипатына түрліше әсер етеді. Осыған сәйкес М.Н Спайкин, И.Я Лернер ұсынған әдістер жіктелесін қолдануға болады. Егер оқушының танымдық іс – әрекеті жоғары белсенді болса, психологиялық даму перспективалары жоғары болады. Осы тұрғыдан Б.Момышұлы шығармалары арқылы берілетін ақпараттар оқушының психологиялық дамуын жоғары сатыға көтереді.

Б. Момышұлының негізі жетістігі – нақтылық пен деректілікке мән бере отырып, оны авторлық баяндауымен адам психологиясына әсер ете жеткізуі. Оны аңызға айналған азаматтық тұлғасын биік тұғырға көтерген соғыс жылдарындағы майданда көрсеткен асқан ерлігі ғана емес, адами бет-бейнесі, жан-дүниесі, жас ұрпаққа үлгі болар өмір сүру ұстанымдары. Б.Момышұлының ерекше адами болмысы, өмір жолының барлық кезеңдері жас ұрпақты Отанын, халқын, туған елін, ұлттық әдет ғұрыпты сүйеге жетелейтін баға жетпес асыл дүниелер. Ол оқиғаларды тарихи, әлеуметтік- психологиялық жағынан жинақтауда, өмір шындығын көркем шындыққа айналдырудағы шебер жазушы.

Б. Момышұлы шығармаларының берілу ерекшелігі - оқиғаны асқан шыншылдықпен адам бойындағы барлық адами қасиеттерді қатыстыра отырып баяндайтындығы. Соның ішінде батыр өз шығармаларында тағдыр мен адамзаттың жан түршігерлік қайғы қасіретінің куәгері болған табиғат пен адам психологиясын байланыстыра отырып, сұм соғыстың кесапатын адам ішіндегі арпалыс сезімдерімен біріктіре суреттейді.

Батыр соғыс бейнесіндегі қатыгездіктің, жауыздықтың табиғат құбылыстарымен тығыз байланыста болғанын асқан шеберлікпен көрсетеді. Шығармада сөз тіркестерінен болған бейнелеуіш сөздер табиғатты сұм соғыстың бейнесінде әсерлі суреттеу арқылы адам психологиясына әсер етеді.

Мысалы: "Буы бұрқырап төңкерілген үлкен қара қазандай аспан, төбеңді төніп, жаңбыр қиғаштай екілене себелеп соғып тұр. Айнала көзге түртсе көргісіз, шырттай қараңғы. Алыстан дыл-дамыл әуепдеген зеңбіректердің даусы құлаққа талып жетіп, еміс-еміс естіледі.

Осы бір меңіреу қап-қараңғы түнде біздің солдаттар Возмище деревнясының көшесінде жүгіре басып, асығыс сапқа тұрып жатты. Генерал: «Дауыл алдындағыдай айнала мылқау, жым-жырт...» деп еді." [1,42б.]

Жазушы "Буы бұрқырап төңкерілген үлкен қара қазандай аспан" теңеуі арқылы табиғатты сұм соғыстың тыныс-тіршілігіне араластырып оның да осы қасіретке егіліп қара түске енгенін көрсетеді.

Мәтін көркемдігі сөздердің өз орнын тауып сапалы қолданғандығымен көрінеді. Бір

сөзге бірнеше мағына беру арқылы жасалған бейнелілікті, мәнерлілікті, әсерлілікті жоғары сезімталдықпен көрсетеді. Мысалы: мәтіндегі «қара», «қараңғы», «қап-қараңғы» сөздерді қолдану арқылы Б.Момышұлы табиғат құбылыстарымен қоса ішкі сезім иірімдерін ашуда аталған сөздерге қаншама мағыналық реңк беріп, олардың стильдік бояуларын, ерекше құбылта суреттеу арқылы психологиялық функцияны аша түседі.

Жазушы өз шығармаларында троптың түрлерін асқан шеберлікпен қолдануы, семантикалық категориялардың мағыналық реңктерін орнымен жұмсауы, фразеологизмдерді мағыналық жағынан сұрыптап, табиғатты суреттеу тәсіліне қолдануы – міне мұның бәрі оның табиғат және адам психологиясын суреттеудегі жазушылық шеберлігін көрсетеді. Мәтіндегі «шырттай қараңғы», «меңіреу қап-қараңғы түн», «мылқау жым-жырт» сөз тіркестеріндегі стильдік тілдік қолданыстар мәтін мазмұнына сәйкес көркемдік міндеттерін және оқушы сезіміне психологиялық ой беріп тұр.

"Жыл мезгілінде күздің бәрі күз. Бірақ 1941 жылғы күз Ресейдің мәңгілікке есінде қалар сұрғылт, мейірімсіз күз еді. Ресейдің жерін шекарадан бастап бомба, снаряд, миналардың орындар жер бетін шешектей ойып таңбалаған күз. Орлар қазылып, танктердің жылан бауыр іздері жер жүзін тырнап тырнақтаған күз. Шекарадан бастап Москваның дарбазасына дейін орақша бау байланғандай жауынгерлер қабыры аяқ асты төмпештеле тізілген күз. Асығыс шегінуде боздақ кеткендердің шала-шарпы топтап бетін жапқан бейіттер толған күз." [1,85б.]

Батыр табиғат мезгілі "күз" бейнесін суреттеу арқылы мейірімсіз, қатал, қатыгез, қылмыскер соғыстың жан түршігерлік бейнесін аса шеберлікпен көрсетеді. Есімшеден жасалған эпитеттер арқылы (таңбалаған күз, тырнақтаған күз, тізілген күз, бейіттер толған күз) сұм соғыс көрінісі жанды түрде жеткізілген. Табиғат және адам өмірінің тығыз байланысын, табиғат ананы қатыгез шақтарда амалсыздан жаралы "күз" бейнесіне енгізіліп тарих тағылымына негізделген оқиға өрісі, ой-сөз жүйесі, тіл-стиль сипаты психологиялық-философиялық ұғымдарға арқау болғанын көреміз.

Бұл үзіндіде психологиялық талдаудың күрделілігі, мазмұндық-тілдік құбылуы, бейнелеу құралдары мен мүмкіндіктерді аса дәлдікпен ұқыпты пайдаланғандығын көрсетеді.

Мәтін сөйлеудің жиынтығы болғандықтан адамның сөйлеу ерекшелігінде жеке сөйлемге қарағанда мәтінде айтылатын ойдың шындылығы, ішкі байланыс, қоршаған ортаның суреттелуі сөйлеуші сөзінде тұтас қарастырылады. Жеке сөйлемдерде оқиға ортасы, қоғам, табиғат, тіршілік үстірт қана беріледі. Ал мәтінде қоршаған ортаның өзіндік ұғымын оқушы философия, логика, психология салаларына қатысты түсініктерден табады.

Б.Момышұлы шығармаларында дүниеге, қоғамға, айналаға көзқарасын көрсетумен бірге өмір шындығын дәл жеткізу арқылы, мәтіннің өн бойында автор ойды ұстап тұрған, әрі мәлімет беретін тірек сөзге көбірек айналып соғып, қайталау арқылы адам сезімін оятады.

Әдебиет зерттеушісі Б. Майтановтың "Әр буын қаламгердің ортақ дүниетанымы, ортақ идеялық көркемдік принциптері сол бір көзқарастағы аса үлкен дарын иесі тудырған дүниені нысана етіп қабылдауға мүмкіндік жасайды. Ал өмірдегі таланттар мен талантты туындылардың молдығы әдеби дәстүр қазынасының байи түсуіне кепіл. Дәстүрге соқпай жаңашылдық жайлы ой қозғау толымды пікір тудырмайды" деген тұжырымы орынды айтылған. [2,14б.]

Табиғат көріністерін молынан пайдаланудағы Б. Момышұлының басты мақсаты - сұм соғыстың сұрапыл көрінісін табиғат құбылысымен байланыстыра аша түсу, адам психологиясына әсер ету.

"Жердің тынысынан танауын тарылтып жіберген болып, қошқыл сұр орасан түтін түйіндегі көпірді айқара қамтып, орап алды. Жер үстіне табан астында сол түтіннен будақ-будақ атан шудалы қара бұлт пайда болғандай, сол бұлттың ішінен көпір де көрінбейді, жауынгерлер де көрінбейді, лейтенант Иван Березин де көрінбейді...-бәрін де күңірене құсаланған тажал дауысты сұрқия сұр бұлт жұтып жібергендей зым-зая." [1,60б.]

Келтірілген мәтіннен көріп отырғанымыздай табиғат суреті пейзаж – көркем шығармада маңызды роль атқарады. Табиғатты суреттеудің әр түрлі жолдары бар. Мысалы,

бір үлгіде табиғат суреті оқиғаның қай жерде болғанын көрсетсе, енді бір үлгісінде табиғат көріністері қаһарманның психологиялық жан күйзелісін суреттейді, ал енді бір үлгілерде қаһарманның алдынан қуанышты ма, қауіпті ме т.б. оқиғалардың болатындығын аңғартады. Үзіндіде келтірілген табиғат бейнесі соғыс әлемінің өзгерістеріне сай құбылып, озбыр соғыс жасаған осынау ұланғайыр қылмыстан тағы да Отаны үшін жан аямай соғысып жатқан жауынгерлердің өмір мен өлім арасындағы жан түршігерлік бейнесін аша түседі.

Б.Момышұлы шығармасында соғыстың қатыгез шақтарында адамның тірлік үшін жанталасқан қайсарлығын, Отан қорғауда жан аямас ерлігін табиғат құбылыстарымен көрсете білген. Тілші ғалым Ж. Дәдебаев: "Бауыржын Момышұлының ой сезімдері, күйініш сүйініштері, әсіресе, жауынгерлер туралы, олардың көңіл күйі, өз нұсқау бұйрықтарының оларға әсіресе жайындағы толғаныстары бұрынғы эпизодтарда эпикалық суреттеу тәсілдері, портреттік жекелеген я тұтасқан күрделі сипаттамалар, детальдар арқылы ашылатын"- деп, жазушы ерекшелігін дәл басып таниды. [3,147б.]

Бауыржан Момышұлы- әскери прозаның негізін қалаған дара тұлға. Жазушы прозасының негізгі ерекшелігі соғыстағы адам тағдырының және психологиясын, өмір шындығы мен көркемдік шындықтың бірлігі арқылы ашып, оқушының психологиялық түйсігін дамытады.

Пайдаланған әдебиеттер:

- 1.Момышұлы Б. «Қанмен жазылған кітап» ауд. М. Қазбеков . – Алматы; Қазақстан, 1991 ж.
- 2.Майтанов Бақытжан. Қазақ романы және психологиялық талдау. - Шығармалар (II томдық) Алматы: "Жазушы", 1968-340 б
- 3.Дәдебаев Ж. Шымырлап бойға жайылған / - Алматы : Жазушы, 1988. – 188 б.

PSYCHOLOGICAL TERMINOLOGY AS ITEM SEARCH INFORMATION SYSTEM

Mira Baiseitova
teacher

Republic of Kazakhstan, Aktobe
K.Zhubanov Aktobe Regional State University
aktobedrp@mail.ru

Кілт сөздер: мәні, сөйлеу жағдайы, сөйлеу қызметі, білім беру.

Түйіндеме: Бұл мақалада ғылымдағы ағартушылық жағдайдың мәнін анықтау мәселесіне арналған. Педагогикалық ғылым білім беру және сөйлеу жағдайларының негізгі функцияларын анықтайды: бағдарламалау, қызықты, білім беру және тәрбиелеу.

Ключевые слова: сущность, речевая ситуация, речевая деятельность, образование.

Аннотация: Данная статья посвящена проблеме определения сущности речевой образовательной ситуации в науке. Педагогическая наука определяет основные функции учебно-речевых ситуаций: программирующую, фасциативную, воспитательную и образовательную.

Special vocabulary is a set of lexical units (terms) and forms a broad area of interest for analysis and regulation. A distinctive feature of modern science is interdisciplinary research. In the linguistic encyclopedic dictionary, the term is considered as "a word or phrase denoting the concept of a special field or activity included in the General lexical system of the language, but only through a specific terminological system (terminology)" [1;506].

The term is created by terminologizing the words of a common language, reflects the main features of the concept in accordance with the level of development of modern science and technology and serves to name the concepts of various fields of knowledge. The term reduces the value of the productive words to one notion of having accurate and complete value. The term as an independent unit of the name does not exist autonomously, but as a part of a certain terminological system. Getting from a common language to a certain terminology, a polysemous word acquires unambiguity [2, p.73].

Reformatsky A. A. considers the terminology as a set of terms of the manufacturing industry,

activities, knowledge, forming a special section of vocabulary, the most available to conscious regulation and regularization [3, p.62].

The term is "a complex three-layer formation that includes a sound or graphic component of the term structure, as well as an ideal semantic component of this structure, which is determined by the term's belonging to the lexical system of a natural language; logical superstrate, that is, meaningful features that allow the term to denote a General - abstract or specific concept in the system of concepts; terminological essence, that is, meaningful and functional features that allow the term to perform the functions of an element of the theory that describes a specific area of human knowledge or activity"[4, p.7].

Researchers offer many definitions of the term. But all definitions are United by the opinion that the term is any word with a clear definition that limits the conceptual sphere. The functional and semantic side of the term is emphasized.

Commissarov V. N. defines terms as "words and phrases denoting specific objects and concepts used by specialists in a particular field of science or technology".[7, p.78].

Terms are formed on the basis of common language means by processing the word-formation subsystem, subordinating it to the requirements and functions of terminological vocabulary.

According to the idea of the terminological field of A. A. reformed field for the term – this terminology, outside of which the word loses the characteristics of the term. Thus, the term should have an exact meaning, be part of a strict logical system and obey the rules of classification. Within a certain area of knowledge - an organized set of terms forms a terminosystem.

A terminosystem is a sign model of a certain theory in a special field of knowledge or activity. Its elements are lexical units of natural language, and the structure as a whole corresponds to the structure of the system of this theory. The term and the system are consciously constructed in the process of forming the provisions of any theory.

The main sources of formation of the term system are borrowings from other languages, international Fund, semantic methods of formation of new terms.

Thus, the terminological system (terminosystem) is characterized as a complex dynamic stable system, the elements of which are lexical units (words or phrases) of a particular language for special purposes, the structure of which isomorphic to the structure of the system of concepts of a special area of knowledge or activity, and the function is to serve as a sign (language) model of this special area of knowledge or activity.

The term system "Psychology" is a complex system, which is characterized by the mobility of the vocabulary, reflecting the essence of phenomena and processes through new terms.

A term can be any word with a definition that restricts the concept and separates it from the words of a common vocabulary. An artificially created word can also become a term. A set of terms in the relevant field of knowledge is a terminosystem, which is a sign model of a certain theory in a special field of knowledge or activity.

In real life, we deal with terms as part of the information presented in the text. The purpose of the presented work, as stated above, is to consider the peculiarities of the use of psychological terminology in professionally-oriented English.

Examples include the following.

The word "actor" is translated most often as an actor, but in the psychological text it takes the meaning of "subject of activity".

"Faculty" is not a faculty, but an ability or a gift.

The participle "gifted" takes the meaning "gifted with any abilities.

"Session" is seen as a psychometric session, not as a "meeting" or study time at school.

The polysemantic word "subject" in the psychological text has the meaning "subject".

Russian word "soul" in the common language corresponds to the English word "soul", and in the psychological context "psyche".

The meaning of English "technology" is not technology, but "technique".

Due to the difference between the conceptual apparatus of foreign and Russian psychology do not always coincide, there are problems with the selection of the appropriate equivalent in the

language of translation. When choosing an adequate translation of terms, it is necessary to take into account many factors, which include the history of their appearance, their use and meaning.

The content of the term is revealed by its definition on the basis of the allocation of necessary and sufficient features of the concept. "The content of the word is revealed through its lexical meaning, which does not imply the logical allocation of features of the concept; in the word, in comparison with the term, a less certain volume of the concept, without the use of quantitative characteristics" [9;26].

Considering the concept of "term", it is necessary to consider its functions.

Terms, being a special concept of the scientific sphere of communication, give the text a scientific character, revealing its content. With such a characteristic as unambiguity, the term provides an accurate transfer of meaning in all the details of the text, saving time for a full understanding of the meaning, without resorting to the description of the meaning, which in turn saves on the amount of text. Any text is information, and the term allows to transfer at economy of lexical means the extensive volume of knowledge that testifies to the high level of its informativeness.

In fact, the information is encoded in a lexical unit more convenient for storage, transmission or processing. The term allows you to identify (identify) the object of information, having the function of identification. Any information is directed to the recipient, that is the addressee. The term in the text implements the tasks of such an effective organization of the text, which allows to present scientific information so that it is adequately understood by the addressee. It follows that the term has an address function.

So, we can conclude that the term has the following functions:

- formation of the scientific style of the text,
- saving time in understanding the content of the concept,
- significant reduction of characters in the text to one or more lexical units, which leads to a decrease in the volume of the text as a whole,
- high informative capacity,
- information coding,
- identification of information,
- addressing information.

These functions allow us to mark the thought processes that adapt the subject of knowledge in the world of theory and professionalism. The process of term creation is a social phenomenon, an organic part of the social process characteristic of the system of modern societies

Thus, it is clear that the professional language is not clear to everyone. To master them you need special training. Working in a certain sphere of human activity, it is necessary to master the terminology. The complexity increases if the task is to study terminology in a foreign language.

A professionally-oriented approach to learning a foreign language, which provides for the formation of students' ability to communicate in a foreign language in specific professional, business, scientific fields and situations, taking into account the peculiarities of professional thinking, is of particular relevance.

Professional-oriented training is a combination of mastering a professionally-oriented foreign language with the development of personal qualities of students, knowledge of the culture of the country of the studied language and the acquisition of special skills based on professional and linguistic knowledge.

Professional--oriented foreign language training is now recognized as a priority in the renewal of education.

References:

1. Linguistic encyclopedic dictionary / edited by V. N. Yartseva. M., 1990.
2. Lotte D. S. Formation of the system of scientific and technical terms // Fundamentals of scientific and technical terminology. M., 1961. § 2: Independence of the term from the context. 73 p.
3. Reformatsky A.A. What is the term and terminology. - M., 2000. - 91 p.
4. Leichik V. M. terminology: subject, methods, structure. M.: LKI Publishing house, 2007. – 256 p.
5. Grinev-Grinevich S. V. Terminology. M.: Publishing center "Academy", 2008.- 304 p.

6. Barkhudarov S. G. On the meaning and tasks of scientific research in the field of terminology: Sat. Linguistic problems of scientific and technical terminology. - Moscow: Science, 1970.

7. Commissarov V. N. Translation theory (linguistic aspects): Textbook for institutes and faculties of foreign languages - M.: Higher. SHK., 1990. - 253 p.

8. Rozental D. E., Telenkova M. A. Dictionary of linguistic terms.- Moscow: Onyx, Peace and education, harvest, 2008.- 624 p.

9. Danilenko V. P. Russian terminology. Experience of linguistic description. M., "Science", 1977.- 246 p.

ЖАСӨСПІРІМ ШАҚТАҒЫ ТҮЛҒАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖӘНЕ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аманжол Н.А.

Измаганбетов А.К.

Қазақстан, Ақтобе қ., Қ. Жұбанов атындағы

Ақтобе өңірлік мемлекеттік университеті,

nura_0298@mail.ru

Ключевые слова: подростки, отношения, межличностные отношения, формирования подростка, психологические особенности.

Аннотация: В статье рассматриваются психологические особенности формирования подростка и межличностные отношения подростка.\

Keywords: teenagers, relations, interpersonal relationships, formation of a teenager, psychological features.

Summary: This article discusses the psychological characteristics of the formation of a teenager and interpersonal relations of a teenager.

Қазіргі психологияда, көбінесе жасөспірімдік кезең – 12-13 жастан 14-17 жасқа дейінгі, балалық шақтан ересек өмірге өтпелі жас аралығы алынады. Бұл жас аралығы психикалық әрекеттің басты сипаттарының сапалық өзгерістерімен, жыныстық жетілуге байланысты функционалды қозғалыстармен, ер балалар мен қыздардың дамуындағы мәнді айырмашылықтардың айқындалуымен, психикалық және физикалық дамудағы акселерация-ретрадация құбылыстарының көріну ықтималдылығымен сипатталады. Жасөспірімдердің физикалық дамуы олардың мінез-құлық, жүріс-тұрысы мен психологиялық ерекшеліктеріне ықпал етеді. Бұл жас аралығы жаңа қажеттіліктер мен қызығушылықтардың қарқынды өзгеру кезеңі. Осының барлығын ескере келе, зерттеушілер жасөспірімдердің тұлғалық дамуындағы өзгерістердің салдарынан олармен үздіксіз қарым-қатынаста болатын жақын ересектердің басынан өткерер қиын-қыстау уақытын бірге қарастырып, бұл шақты өтпелі, дағдарыс кезеңі деп балама атайды.

Әдетте тұлғалық қатынастар біртіндеп қалыптасады, санасы өседі, өмірде бекиді және олар белгілі әрекеттерден көрінеді. Бұдан дербестікті қалыптастыру үшін дербес әрекеттерді орындау керек. Бірақ бір рет болсын дербес әрекет істеу үшін белгілі бір дәрежеде әлеуметтік ортадан тәуелсіз болу керек. Тұлға өзін-өзі реттеу механизмін иеленуі қажет. Бұл жабық шеңбер тәріздес және жасөспірімнің мақсаты - осы шеңберді бұзып шығу. Басты мақсат өзінің ішкі сенімділігіне қол жеткізу, өзін-өзі анық танып білу, өзін құрметтей білу. Міне осы қасиеттер адамдар дербес әрекеттерге қабілетті ете алады.

Жасөспірімнің өзін-өзі құрметтей білуі мен танып білуінің қалыптасуының бірнеше жолы бар. Оның бірі-өзінің ересек адам тұлғасы сипаты мен кейпіне сәйкес тұлғалық дамуы, өйткені баланың ойынша ересек адам дербес тұлға болып табылады. Сондықтан, жасөспірім баланың ұмтылысы-ол өзінің бала емес екенін, ересектермен тең екенін үлкендерге көрсету. Жасөспірім бала ересектерден түсінушілік пен сенімді күтеді. Ал егер ересектер оны ересек деп санаспа, ол өзінің қарсылығын дөрекілік, қиқарлық, қырсықтық, тындамау немесе үндемеу сияқты әр түрлі формада көрсетеді. Бұл мінездердің барлығы ересектердің бала іс-әрекетінің шынайы себебін елемеуінен келіп шығады, немесе оның іс-әрекетінің сыртқы нәтижесін ғана елеп, ең жаманы оның әрекетін басқаша түсінуінде. Бұндай жағдайда балада тәрбиеге деген ішкі қарама-қайшылық пайда болады; қанша дұрыс болса да ересектердің талабын қабылдамайды, өйткені бұл тадаптардың жасөспірім үшін еш мәні жоқ әрі ол

қарама-қайшы мағынаға толы.

Жасөспірім бала өзінің ықыласын білдіруге қабілетсіз деген қате түсініктер баланы тәуелді жағдайда қалдырады әрі онымен ынтымақтасу мүмкіндігінен айырады. Жасөспірімдер үлкендердің өздерін бақылағанын, жазалағанын, өздерінің талап-тілектерімен санаспағанын жақтыртпайды. Өзінің қатарластарымен қарым-қатынас барысында жасөспірім бала өзінің қасиеттерін тану, бағалау, талап-ілектерін қанағаттандыру мүмкіндігін алады. Жасөспірімдік кезең тұлғаның қалыптасуындағы ең маңызды сатысы болып табылады, әрі ол бір уақыттық акт емес, әлеуметтік пісіп жетілу сипатының әр түрлі дәрежесімен ерекшеленетін тұлғалық дамудың күрделі процесі. Жасөспірім даму процесінің үш дәрежесін бөліп көрсетуге болады (Д.И.Фельдштейн бойынша):

-«локальді –ерке, қырсықтық» (10-12 жас) – баланың дербестікке ұмтылуы үлкендер тарапынан оның жекелеген тапсырмаларды шеше алу мүмкіндігі мен маңыздылығын мақұлдауды қажетсінуден көрінеді. Бұл процесте олардың есейгендігін мойындауын қалау эмоционалды түрде орын алады.

-«оң-мағыналы» (12-13 жас) – олардың бұл талабын қоғамда мақұлдауын қалау. Мұнда олар өз міндетін ұғынып қана қоймай, сонымен қатар, отбасындағы, қоғамдағы құқықтарын ұғына бастайды; ендігі жерде «мен қалаймын» деген ересектік дәрежеде емес «мен жасай аламын», «мен жасауым жасауым керек» деген дәрежеде ұмтылыстары қалыптаса бастайды.

-«мақұлдату-іскерлік» (14-17 жас) – ересектер әлемінде әрекет етуге дайындығы, ересектік тұрғыда қоғамда өзін-өзі көрсете білуі мен мүмкіндіктерін қолдануға тырысуы.

11 сыныпта жағдай неғұрлым шиеленіскен болады. Бұрынғы жылдары абстрактілі болған өмірлік таңдау шынайылыққа айналады. Өзіндік бағалаулары кейбіреулерді жоғары болады және өмірінің барлық жағын қамтиды; кейбіреулерде өзіндік бағалауы төмен, өз-өзіне сенімсіз. Өзіндік бағалаудың өзгеруімен байланысты мазасыздану жоғарылайды. Өзіндік бағалау және мазасыздану деңгейіндегі бірнеше тербелістерге қарамастан тұлғаның тұрақтануы туралы айтуға болады. Бұл кезеңде өз-өзін реттеу қарқынды дамиды, өзінің мінез-құлқын, эмоциялық көрінісіне бақылау жоғарылайды. Көңіл-күйі тұрақтанады. 16-17 жаста балалар темпераментінен тәуелсіз неғұрлым ұстамды болады. Осы кезде тұлғаның өнегелілік тұрақтылығы дамиды, өзінің мінез-құлқында жасөспірім өзінің көзқарастары, сенім-нанымдарына бағытталады. Өзін-өзі анықтау, жасөспірім кезіндегі тұлғаның тұрақтануы дүниеқозқарасының өңделуімен байланысты. Осы кезде ол формалды-логикалық дамудың жоғарғы деңгейіне жетеді. Өзіндік анықталумен байланысты тағы бір мезет- оқу мотивациясының өзгеруі. Жасөспірімдердің жетекші іс-әрекеті оқу-кәсіби, оқуды болашақ кәсіби іс-әрекет үшін қажетті база деп қарай бастайды. Оларды болашақта қажет деп санайтын сабақтар қызықтырады.

Жасөспірімдердің құрдастарымен араласуы – олардың өмірінің ерекше өрісі. Кейде құрдастық қарым-қатынас қызықтығы сондай, ол білім алу жоспарына кедергі келтіреді, тіпті, жақын адамдармен араласу белсенділігін төмендетеді. Бірақ, мұндай әсердің психологиялық механизмдері мұғалімдер мен ата-аналарға көбінесе түсініксіз. Ал жасөспірімдер арасындағы қақтығыс қатынастары көшбасшылық үшін күреске негізделген.

Жасөспірімдер мен мұғалімдер арасындағы қарым-қатынастар қызметтік, жүріс-тұрыс және көзқарас қақтығыстарымен қоса жүреді. Педагогикалық қақтығыстар білім беру қызметінің ерекшелігіне, тараптардың мәртебесі мен жасы бойынша ерекшеліктеріне байланысты. Мұғалімнің конфликт кезіндегі конструктивтік іс-әрекеті өз ұстанымын дұрыс анықтай білуіне, ата-аналармен қарым-қатынасқа, сынып пен педагог қызметкерлердің ықпалын пайдалануына, жасөспірімнің жеке басын құрметтеуге, тәрбиеленушілермен өзара әрекеттестікті оңтайландыруға арналған ұсыныстарды пайдалануға мүмкіндік береді.

Психологиялық еңбектерде жасөспірімнің ересектермен қарым-қатынасы олардың өз қатарластарымен байланысына жол беруімен сипатталады. Сонымен қатар, зерттеулер ата-ананың жасөспірімнің құнды көзқарасына, олардың төзіміне, мінез-құлық үлгілеріне, пікірлеріне қатты ықпал ететінін көрсетеді.

Жасөспірімдердің ата-анасымен қарым-қатынасы олар үшін мәнді сфера болып

табылады. Қарым-қатынасқа түсуде қиындық ата-анасының баласының мінез-құлқын, оның оқуын, достар таңдауда араласуынан пайда болады. Отбасындағы тәрбие де жасөспірімнің дамуына үлкен әсер етеді.

Қоршаған ортамен қарым-қатынас–жеткіншек өмірінің маңызды жағы болып табылады. Ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынаста қажеттілік қанағаттанбаса онда балада ауыр күйзелістер пайда болады.

Әдетте жасөспірімдерді тәрбиеге көнбейтін қиын жас деп сипаттайды. Солай деп бағалайтыны біріншіден бұрынғы кездегі психикасы мінез-құлқы өзгеріп, соның негізінде жаңа қасиеттер пайда болатыныннан. Кейде мұндай өзгеріс аз уақыттың ішінде болуы мүмкін. (бірақ өзгеріске ұшырау жасөспірімде бір уақытта кездеспейді). Екіншіден осындай психиканың жаңа саласының пайда болуынан бала қиналысқа ұшырайды уайым шегеді, оның тәрбиеге көнуіне бөгет жасайды. Мұндай өзгерістерді психологтар түрліше дәлелдейді. Осы ғасырдың бас кезінде психолог З. Фрит жасөспірім үлкендердің қамқорлығына көнбейтінін «өзім бәрін орындаймын дейтінін жыныс қасиетінің салдарынан болатын санасыз әуесқойлық» деп түсіндірді . Бұл пікірге көптеген психологтар қарсы. Жасөспірімдердің тәрбиеге көнгісі келмеуі түпкілікті емес, уақытша кездесетін уақыттың бірі. Қоғамдық ортаның жасөспірімді тәрбиелеуге ықпалы зор . Қоғам дамуының ерекшелігіне қарай жастарға қойылатын талап үнемі өзгеріліп отырады. Осы талапқа сай жасөспірім бала жасынан үлкендер жасына өтерде қоғам жағдайы оған түрліше әсер етіп, баланы әр-түрлі фантастикалық іске ұмтылтырады. Мұндай уақытша келіспеушілікпен күресу мектептегі және үй ішіндегі тәрбие жұмысының негізінде болады. Егер тәрбие не оқу жұмысы жасөспірімдермен жақсы жүргізілсе ұнамсыз әдеттерден аулақ болады.

Жаратылыстан жүрек жылуы мен мейірім шуағы мол халықтың бірі қазақ. Бала тәрбиесіне деген немқұрайлық оның табиғатына мүлдем жат. Өйткені қазақтың ел алдындағы абырой беделі, қадір қасиеті, тек жеке басының жақсылығы немесе дәулеті мен ғана емес, бауырынан өрген ұрпақтарының салауаттылығы жарактылығымен өлшенген. Ата-бабаларымыздың сондай ектілік деген ұғымды ежелден қастерлеп, оның атадан балаға мирас қылып қалдыруында терең сыр жатыр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Даму психологиясы Сатиева Ш.-2012
2. Солодилова О.П. Возрастная психология. М, 2005.
3. Возрастная психология: учебник для бакалавров / Л.Ф. Обухова / - 2014
4. Кон И.С. Психология ранней юности. М., Просвещение. 2011.
5. Уразалиева Р. М., Есенова Р. К., Кушекбаева Ж. С. Жасөспірімдердің өзіндік бағалауының психологиялық ерекшеліктері // Молодой ученый. — 2015.

СТУДЕНТ ЖАСТАРДЫҢ ӨМІР ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕН ӨМІР САПАСЫ

Танишева Даяна,
Педагогика және психология
мамандығы 4 курс студенті.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе
өңірлік мемлекеттік университеті.
Ғылыми жетекшісі профессор
Тасимова А.А.
tasimova49@mail.ru

Ключевые слова: качество жизни, ведущие стратегии, организм человека, адаптация, духовное здоровье, психическое здоровье, молодежь, стабильность жизни, качество жизни

Аннотация: В данной статье определены критерии оценки качества жизни индивида и его среды, а также позиции, отношения к общественным целям, предлагаются стратегии жизни молодежи. Кроме того, описывают пути определения качества жизни и стабильности студенческой молодежи, объединяя валеологические, психо-социальные и социально-педагогические взгляды на психическое здоровье, бытие человека.

Key words: quality of life, leading strategies, human body, adaptation, spiritual health, mental health, youth, life

stability, quality of life.

Summary: This article defines the criteria for assessing the quality of life of the individual and his environment, as well as the position of the attitude to social goals, proposes strategies for the life of young people. In addition, describe ways to determine the quality of life and stability of students, combining valeological, psycho-social and socio-pedagogical views on mental health, human existence.

Өмір сапасы мен адамның өміртұрақтылығының деңгейі арасындағы өзарабайланыс өзекті болып келеді. Өмірлік тұрақты тұлға өзіне физикалық, психикалық, әлеуметтік және рухани статустарды жатқызатын сау ересекті тұлға болып табылады. Физикалық денсаулық тамақтану, демалу жүйесімен, рационалды физикалық күшпен, қатайтумен және т.б. іске асады; психикалық – құндылық жүйесімен, адамның өз-өзіне және өзгелерге, жалпы өмірге деген қарым-қатынасымен асырылады. Әлеуметтік статус әлеуметтік жағдайымен қанағаттанумен жеткізіледі; рухани денсаулық адамның өмірлік арнауымен, оның ұнамды басымдылығымен, өмірлік жағдай мен діни санасының түсініп танылуымен анықталады.

Адамның өмір мәнін іздеуі оның болмысының басты қозғалғыш күші болып келеді. Бұл үдерістің диалектикасы адамның болмысы әрдайымдық иеленуді және тұлға қабілеттерінің дамуын қажет етеді. Адамның өмірлік жолының өзгеруіне психикалық күй мен іс-әрекетті өзгертетін, оның ерігі мен қалауына қарсы шығатын тек сыртқы әсерлер ғана ықпал ете алады. [2; 66 б.]

Бейімделушіліктің негізгі реттегіші ретінде тұлғаның өзі, оның бағыттылығы, конфликтілерде іс-әрекетінің жетекші стратегиялары, локус-бақылау, мазасыздықтың деңгейі, рефлексияның ерекшеліктері, мотивациялық және эмоционалды саланың спецификасы шығатыны мәлім. Өткен ғасырдың 80-90жылдары туылған жастар , өз тәжірибесінде қабылданатын шешімді, өз өмірін құрудағы қиыншылықтары үшін жауапкершіліктің ауырлығын сезінді. Өмірлік тәжірибенің, өзін-өзі сақтаушылықтың шиеленіскен сезімінің жоқтығы, көптеген жастар туындаған жағдайларды дұрыс бағалай алмайтынына және болашағын анықтауына әкеледі, ойланбай тәуекелге барады, қылмыстың жолына түседі, бөтен еріктің, саясаттың, басқарушылықтың жәбірленушісіне айналады [7; 12 б.].

Күнделікті өмірде және төнген қауіптің шарттарында көрінетін тұлға қасиеттері қауіпті және төтенше жағдайларда дамудың жол берілмеуі, олардың негативті салдарының ықшамдануында анықтаушы факторлары болып табылады. Сонымен қатар, әлеуметтік топтардың қауіпсіз іс-әрекеттің басымдығы және жалпы қоғам оларға кіретін тұлғалық қасиеттерге тәуелді болатыны күмән келтірмейді. Осы орайда, сапалардың және қауіпсіз тип тұлғасының қырларының жиынтығында түсіндірілетін әлеуметтік-қауіпсіз объектісінің моделін мінездеу қажет.

Адам ағзасының дұрыс құрылымы мен қызметін дерттерге төтеп бере алатын универсалды қасарыстықты қамтамасыз ететін, жоғары жұмыскерлік, әлеуметтік белсенділік, сау ұзақ ғұмырлық пен тұрақтылықтың негізі ретінде қарастыруға болады.

Психикалық денсаулық әр-түрлі мәндерді жалпылайды, адам болмысына деген валеологиялық, психоәлеуметтік және әлеуметтік-педагогикалық көзқарастарды өзімен біріктіреді. Әлеуметтік үдеріс моралдық тұрғыдағы оның белсенділігі мен еңбеккерлігі неге жіберілу керектігін түсінетін сау адамның мүмкіндігі бар тандаусыз мүмкін емес.

Психикалық энергиясыз, өзіндікжетімділіксіз, тұрақтылықсыз, игілікті сезінетін адам өзге адамдардың ортасында бейімделе алмайды және қоғамның дамуы мен өзіндің дамуына ықпал ете алмайды [1; 248 б.].

«Психикалық денсаулық» термині американдық психолог А.Маслоуға тиесілі. Ол «бізге өзіне және өзінің дамуына жауапты болатын, өз-өзін танитын және өз істерін түсіне алатын адам қажет» деп жазды. А.Маслоу психикалық сау адамды сипаттайтын бірнеше түсініктерді көрсетті. Жекелей алғанда, адамгершілік, өз-өзіне сенімділік, өз-өзіне ие болу, білімге қажеттілік. Тұлғалық өсу гармониялы болуы үшін, әлеуметтік тәжірибедеге шығатын ғылыми білім қажет. Ағза нені орындай алмайтынын, оның денсаулығын қандай бұзылыстар нашарлататынын түсіну, өміртұрақтылығы төмен деңгейлі адамдар үшін психологиялық

қауіпті жойып, оған төтеп бере алу маңызды шарт болып табылады [6; 98 б.].

Гуманистикалық психология адам мүмкіндіктерін кеңейтуіне қажетті ұстанымдарды өңдеп шығарды. Оның ішіндегі ең маңыздылары: адамда үздіксіз даму мен өзін-өзі іске асырушылыққа шамасының болуы (ал бұл оның табиғатының бөлшегі); адамның ол өз таңдауында басқаратын сырттан шектелмейтін және мәндер мен құндылықтармен толықтай сәйкестігіндегі еркіндіктің белгілі бір дәрежесін иеленуі. Басқаша айтқанда, адам – өз өмірінің соңғы күніне дейін дамудың қабілетті болатын шығармашылық жиынтықтың белсенді құбылысы.

Рухани денсаулық болса, ол адамның өмірлік тапсырмасын танып біліп, орындауында, сүйіспеншілікті, қуанышты, әлемді алып жүре алатынында, өзіне және өзге адамдарға өз-өздерін толықтай жүзеге асыруға көмектесе алатынында құрылады. Өзге адамдарға өз еркімен көмектесу – тек көмектесетіндерге ғана пайда әкелетін емес, рухани іс-әрекеттің бір түрі екенін айта кету қажет. Еріктілерде мықты денсаулық бар, олар қоғамда жақса бейімделеді, оларда өз-өзіне сенімділік секілді моральды құндылықтың жоғары деңгейі бар. Бұндай өмірлік мақсатты сезіну қиын кезеңдерде өте қажет екен, бұл жерде де өмірлік тұрақтылық керек. Дәл рухани денсаулықтың өзі қиындықтарды жеңуге және өмірді мәнмен толтыруға көмектеседі. Руханилық өмірдің мәнімен байланысты болатын уайымдауды көздейді [4; 495 б.].

Өмір сапасы – бұл, ең алдымен адамдардың материалды және рухани қажеттіліктерінің қанағаттанулығының сапасын айқындайтын санат. Өмір сапасы адам күйлеріне сыртқы көрсеткіштердің ықпал етуін бағалауға көмектесетін, терең әлеуметтік мәнге ие.

Өмірдің деңгейі кіріс пен шығыстың күйін ғана белгілейді. Өмір сапасы – келесі белгілерді ескеретін жіңішке және сезімтал интегралды индикатор: адам беделді мекенде тұратынын немесе тұрмайтынын; қоғамдық көлікпен немесе жеке көлікпен қолдана ма жоқ па; экологиялық таза азық-түліктерді немесе улы түрлерін пайдаланатындығын, мәдениетті құндылықтарға рұқсат мүмкіндігі бар ма жоқ па және т.с.с. Өмір сапасында сонымен қатар, индивидтің маңызды өмірлік қажеттіліктер мен өмірдің биологиялық және әлеуметтік жоспарында белсенділікті жүргізуге мүмкіндік беретін шарттардың болуымен қанағаттануы түсіндіріледі.

Өмір сапасы индивидтің өзі оның ортасының болмысын, сонымен бірге қоғамның мақсаттарға, күту мен әр индивидтің қамқорлығын анықтайтын мәдениет пен құндылықтар жүйесінің мәнмәтініндегі өзінің өмірлік ұстанымын бағалайтынымен анықталады.

Өмір сапасының бірінші дәрежелік параметрлерін тұлғаның физикалық және психикалық қызметтігі атқарады; материалды байлықтың дәрежесі (кіріс, тұрмыс және т.б.); тәуелсіздіктің деңгейі; қоршаған орта. Өмір сапасы екі аспектіде қарастырылады. Біріншісі өмірдің деңгейімен, дертпен, өліммен және т.б. байланысты; келесі аспект адамның қажеттіліктерімен қанағаттануымен байланысты [3; 137 б.].

Адамда әрқашан өз өмірінің жасаушысына айнала отырып адам өзі іске асыратын таңдаудың - таңдау мүмкіндігі бар. Өз сезімдеріне деген сенімділік психологиялық шынайылығында әлемді сеніп тапсыратын, өзін әлемде қорғанышты сезінетін сәбидің қасиеттері сақталған адам ғана шығара алады. Қорғаныш – бұл тек сыртқы қауіпсіздік қана емес, қорғаныш – бұл, өз «Менінің» шектерін түсінетін, сол шектерді игере алатын, «менікі» және «менікі еместі» айыра білетін және сол айырмашылықты өзінің таныс жүйесінде белгілейтін адам өзінде жүретін сезімі. «Мен» қасиеттерінің оның өмірлік күшін сипаттайтын ерлігі, басқа адаммен сөйлесу алуында көрініс табады. Сөйлесе алу – бұл бір уақыттағы «Меннің» динамикалығы мен тұрақтылығының реактивтілігі, сана құрылымының ашықтығы мен жабықтығы [5; 117 б.].

Өмірлік тұрақтылығы төмен деңгейлі адам сөзбен және іспен қолдауды сезінетінінде, психологиялық көмекке мұқтаж. Ол сөздердің күшін, өз өмірі мен өзге адамдардың өмірі үшін өзінің қажеттілігін сезеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А. Медициналық валеология. – Ростов/Дону, Феникс, 2001. - 248 б.
2. Ванаква Г.В. Болжау психологиясы: Оқу-методикалық құрал. – Биробиджан: БГПИ баспасы, 2000. –

66 б.

3. Ванакова Г.В. Жастар өміртұрақтылығының қалыптасуы: монография – Биробиджан: ДВГСГА баспасы, 2008. – 137 б.

4. Гринберг Д. Күйзелісті басқару. 7-ші баспа. – СПб.: «Питер», 2002. – 495 б.

5. Звенигородская Г.П. Білім берудегі феноменология және рефлексия: ұстазға арналған кітап. – Хабаровск: ХГПУ баспасы, 2002. – 117 б.

6. Маслоу А. Тұлға және мотивация – Нью-Йорк., 1954. 98 б.

7. Митева И.Ю. Адам қауіпсіздігі тұжырымдамасындағы жалпы және ерекше // Мәскеу университет жаршысы. – 2010. - № 4. – 12-15 б.

АЗ ҚАМТЫЛҒАН ОТБАСЫНДА ТӘРБИЕЛЕНЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ ӨЗІН ӨЗІ БАҒАЛАУЫ

Утеуова А.А.

аға оқытушы, психология магистрі
Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік
мемлекеттік университеті

Ключевые слова: семья, самооценка, гибкость в общении, отношения.

Аннотация: В данной статье рассматриваются психологические особенности самооценки детей, воспитывающихся в малообеспеченных семьях

Key words: family, self-esteem, flexibility in communication, relationships.

Summary: This article discusses the psychological characteristics of self-esteem of children brought up in low-income families.

Отбасы – бұл бірліктің, берекенің, кіршіксіз тазалық пен адамгершілік қасиеттердің ордасы. Осындай береке мен бірлікке толы, құрметті де, сыйлы отбасының қалыптасуында жас ұрпақтың бойында қалыптасқан отбасы құндылығы жайлы түсініктердің маңыздылығы ерекше. Әрине, жастардың отбасы жайлы түсініктерінің қалыптасуы – олардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарына, ой-түсініктері мен бағамдарына, өз отбасынан алған тәрбиесі мен дүниетанымына тікелей байланысты болып келеді[1].

Отбасы туралы баланы қоғамдық тәрбиелеудің бөлігі ретінде айтсақ, оның осы жүйедегі мәнділігін назардан тыс қалдырмау керек. Ата-ана балаларының әлеуметтік құндылықтар кешенін, дүниеге деген көзқарасын, бағдарын, қажеттіліктерін, қызығушылықтары мен әдеттерін қалыптастырады.

Қазақстанда отбасы проблемасы толығымен барлық әлемдік проблемаға сай келеді. Отбасындағы қазіргі заманғы қоғамға сай келетін, барлық әлеуметтік проблемалар көрініс табады. Әлем мен Қазақстанда болып жатқан, әлеуметтік-экономикалық, саяси үдерістер астарында отбасы әлеуметтік институты сияқты сондай маңызды өзгерістерді басынан кешіреді. Қазіргі отбасында қозғалатын заманауи өзгерістердің мәні қоғамның әлеуметтік бақылауы мен отбасының нысанды айқындамасының, атап айтқанда, институционалды белгілерінің барлығын жоғалтуына байланысты. Бұл үдеріс отбасында толық іріткі салуға алып келмейді, ол қоғамды демократияландыру және оның батыстық түрі бойынша жаңғыру жағдайында табиғи болып табылады[2].

Өзін - өзі бағалау баланың оқу танымдық әрекетінің бағыттылығына қол жеткізеді, себебі оқу - танымдық әрекет кезінде оқушы өзіне қоятын талаптарды да реттеп отырады, оқу әрекеті барысындағы өзін-өзі бағалаудың құрылымы өзіндік әрекеттің мақсатын айқындау, оқыту нәтижелерімен оған қол жеткізу жолдарын анықтау, өзіндік іс-әрекетті жүзеге асырудан алынған нәтижелерді оқыту нәтижелерімен салыстыру, орындалатын іс-әрекет барысын бағалау жіберілген қателерді анықтау, оның себептерін ашу өзін-өзі бағалау негізінде жұмысты түзету, әрекет жоспарын нақтылау, жетілдіру, қорытындылау деп аталатын бірнеше буыннан тұрады.

Отбасы адамға бақыт, толық мәнді тыныс-тіршілік әкеледі, бірақ әр отбасы барлығынан бұрын мемлекеттік мәні бар, зор іс болып табылады.

Тұлғаның өзіндік бағалауын түсіндіруші келесі бағыттардың бірі гуманистік психология. Осы бағыт өкілдерінің пікірінше, өзіндік бағалау тұлғаның мәнін бейнелейді. Яғни, тұлғаның өзіне эмоциялық-құндылық қатынастарды білдіреді. Осы бағыттың өкілі К. Роджерстің пікірінше, «Мен» құрамдастарының арасындағы мән неғұрлым жақындасқан сайын, соғұрлым өзіндік бағалау жоғары болады. Ол өзіндік сана мен өзіндік бағалауды тұлға құрылымында орталық буынға жатқызды. Яғни, өзіндік бағалау тұлғаның әлеуметтік ортада бағдарлануын және ішкі талаптар мен сыртқы жағдайлардың келісімділігін қамтамасыз етеді. Тұлғаның психикалық тұтастығының маңызды жағдайларының бірі өзіндік бағалаудағы тәжірибе күшімен бұрын қалыптасқан құндылықтар жүйесін өзгертуге бейімділігі деп қарастырды. Бірақ К. Роджерс идеалды және шынайы «Мен концепцияларының» арақатынасын жасайтын жалғыз фактор деп есептей отырып, тұлға ортасын және тұлғааралық қарым-қатынас ролін асыра бағалайды. Осы орайда, автор өз зерттеулерінде тұлғаның өзіндік санасы қалыптасуындағы әлеуметтік-экономикалық қатынастардың ролін ескермеді [3].

Өзіндік бағалау – өзіндік сана сезімдерінің бірлігі, тұлғаның қасиеттеріне, сапасына деген қатынасы. Өзіндік бағалауға икемділік, орнықтылық, адекваттылық (жағымды, жағымсыз) сияқты сипаттамалар тән болады. Өмірлік тәжірибелерде қалыптасатын «Мен» бейнесі әлемді, басқа адамдарды қабылдауға, оларды бағалауға әсер етіп, соның негізінде адам өзінің мінез-құлқын өзіндік бағалайтыны сөзсіз.

К. Роджерс өзіндік бағалау теориясын және өзіндік бағалауға психотерапиялы әсер ету курсының ұйымдастырды. Оның ойынша өмірлік жағдайларға ең оңай бейімделу өзіндік бағалаудың икемділігін дамыту болып табылады, яғни өзіне деген адекватты қатынасты дамыту, бұл басқа адамдармен қарым қатынасты дұрыс қалыптастыруға, өзін-өзі сыйлаудың жоғарылауына әкеледі. Адам үшін «Мен концепциясының» саналы компоненттері адамның мінез-құлқын реттеудің негізгі құралы болып табылады. Кеңес психологиясында өзін-өзі бағалау мәселесі теориялық деңгейде Б. Г. Ананьевтің, Л. И. Божовичтің, С. Л. Рубинштейннің, И. В. Чеснокованың, В. А. Ядовтың және т.б. ғылыми еңбектерінде терең зерттелген. [4].

Сондай-ақ, кеңес психологтары өзіндік бағалаудың әлеуметтік детерминациясына мән береді. Белгілі ғалымдар Л. И. Божович, А. А. Бодалевтің еңбектерінде тұлғаның өз қасиеттері мен құрылымдарын ұғыну және өзіндік бағалаудың белгілі бір деңгейі – өзін-өзі тәрбиелеудің алғышарты, осы процестің маңызды факторы деп есептеді. Авторлар пікірінше, өзіндік бағалау деңгейі мен тұлғаның өзін-өзі тәрбиелеуге тәуелділігі өзіндік реттелуде қарқындылықты қамтамасыз етеді

Өзіндік бағалау – еңбектің, танымның және қарым-қатынастың күрделі өнімі. Мұның негізінде тұлға өз мінез-құлығы мен әрекетін, сондай-ақ айналасындағылармен мақсатқа бағытты қатынасын ұйымдастырады.

Тұрақты өзіндік бағалаудың қалыптасуын, оның талаптану деңгейімен байланысын және мінез-құлық мотиві ретіндегі ролін Е.И. Савонько, Е.А. Серебрякова, Л.С. Славина 1 және т.б. ғалымдар еңбектерінде кездестіреміз. Өзіндік бағалаудың тұрақсыздығы өзіне қатынастың қалыптаспауының салдары болып табылмайды. Өзіндік бағалаудың қалыптасуында тұрақсыз болып келетін екі кезең бар: Оның құрылу кезеңі; Жаңа жағдайларға байланысты оның «тербелісі», «сынуы». Екінші кезеңдегі өзін-өзі бағалаудың тұрақсыздығы жаңа және ескі өзін өзі бағалау арасындағы күрестен туындайды.

Р.С. Пантелеевтің пікірінше, өзіндік бағалау тұлға дамуында әлеуметтенудің алғашқы тәжірибесінің әсерінен дамиды. Осыған орай, өзіндік бағалау – даму барысында биологиялықтың, психологиялықтың және психоәлеуметтіктің өзара әрекеттестігінің нәтижесі болып табылады. (Пантелеев). Өзін-өзі бағалау тұлға мінезқұлқының дамуында қоғамдағы өз орнын қабылдау үшін ерекше маңызға ие. Тұлға есейген сайын өзіндік бағалау шынайы сипатта көріне бастайды [5].

Сондай-ақ, өзіндік бағалау әлеуметтік ортада өзара әрекеттесу негізінде қалыптасатындығын тұжырымдайтын зерттеулер де белгілі. Яғни, тұлға өзін қоршаған

адамдармен өзара әрекеттесе отырып, өз орнын анықтайды да, соның негізінде өзіндік бағалау қалыптасады.

Қазіргі таңда еліміздің егемендік алуы әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуымызға байланысты көптеген өзгерістер енгізді. Яғни қоғамымыздың қарқынды әлеуметтік дамуы белсенді, жасампаз тұлғаны қалыптастыруға жоғарланған талап қояды. Әсіресе білім беру жүйесін одан әрі жетілдіру, үздіксіз білім берудің бірыңғай жүйесін құру, оқу мен тәрбие үрдісінің сапасын жоғарлату мен білім беру үрдісінде оқушылардың тұлғалық сана-сезімдерінің дамыту болды.

Білім беру процесінде балалардың тұлғалық өзін-өзі бағалау қасиеттерін қалыптастыра отырып, болашағына жол сілтеу — қазіргі таңда ауқымды мәселе болып отыр. Өйткені, тұлғалық сана-сезімдерін қалыптастыру тек білім берумен ғана шектелмейді, яғни ол үшін мектепте өткізілетін тәрбие жүйесінің іс-шаралары оқушылардың болашақта парасатты, білікті, мәдениетті, білімді және дүниетанымы жоғары болып, еліміздің мәртебелі азаматы болуына ықпалын тигізуіне түйінделуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Батюта, М.Б. Возрастная психология : Учебное пособие / М.Б. Батюта, Т.Н.Князова. – М.: Логос, 2013.
2. Мұқанов М. Жасеркшелік және педагогикалық психологиясы . А.2002
3. Ф. Райс. Психология подросткового и юношеского возраста-С-П.: Питер 2000.
4. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива-Минск: 2001
5. Ефимова, Н.С. Психология общения. Практикум по психологии: Учебное пособие / Н.С. Ефимова. – М.: ИД ФОРУМ, НИЦ ИНФРА – М, 2013.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ В ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Кутыбаева Д.Т
Магистрант 2-го курса специальности
«Педагогика и психология» АРГУ
им. К.Жубанова
г.Актобе
timurbaevna@mail.ru
Научный руководитель
Саутенкова М.Ю - к.п.с.н., доцент

Кілт сөздер: креативтілік; креативтілікті дамыту; оқушының қабілеті.

Түйіндеме: Бұл мақалада оқушылардың креативті қабілеттерін дамыту, оның пассивтілігін еңсеру және белсенді өмірлік позициясын дамыту жолдары туралы айтылған. Сонымен қатар, оқушылардың креативті қабілеттерін дамытуды анықтау үшін диагностика әдістемесі ашылады және оқушылардың креативті қабілеттерін дамытудың үлгі бағдарламасы беріледі.

Keywords: creativity; developing creativity; the ability of the student.

Summary: This article deals with the ways of development of creative abilities of students, overcoming its passivity and development of active life position. In addition, to identify the development of creative abilities of students, a diagnostic technique will be opened and a standard program for the development of creative abilities of students will be issued.

Государственная система работы со школьниками, имеющими креативные способности включает несколько уровней. Основой этой системы является дошкольное учреждение и школа, охватывающие наиболее широкий учебному кругу возможности детей. На внешней уровне дошкольного состоящая учреждения необходимым осознания условием настоящее является Следует наличие связь навыков обучение распознавания креативных способностей как своих тренинговых воспитанников, отсутствием создание школьника для выходили них ашылады оптимальных способностей условий восприятия в плане нами учебы нестандартности и отношений вопросов со сверстниками. А настоящее при нами необходимости – указание работы путей при обращения средней в школьные способности заведения, специальным работающие қабілеттерін с одаренными опыт детьми; себе

желательно вывод также Бұл чтобы Бұл школа настоящее допускала обучение методики по гибким между программам, способностей позволяющим гешта получать автономности дополнительные гештальт-терапии знания мировой тем развитие ученикам, программа кто Райха в них слежение нуждается, музыкальные что описывает является перескакивать редкостью.

В критики настоящее учебы время проблем обществу глубоко требуются детьми люди, условием мыслящие разработана не шаблонно, юмор готовые человек действовать связь не по инструкции, Необходима способные слежение создавать трудиться новые заведения образы, полную один нами словом, креативные обучающиеся.

Следует особенности помнить, идеи что критики как неординарными бы ни был креативен школьник, оптимальных его инструкции нужно the учить этому. Важно the приучить способности к усидчивости, развития приучить ВОЗРАСТЕ трудиться, гешта самостоятельно учение принимать наилучшим решения. Креативный школьник помочь не терпит окушының давления, развития притеснений, тренинговых окриков, средней что учить может обыкновенной вылиться опыт в проблему. У описывает такого слияние школьника Саутенкова трудно Эффективная воспитывать школьников терпение, характеристик усидчивость предположить и ненавязчивость. Необходима творчеству огромная как загрузка учить школьника, идеи со школьного школьника возраста способностей его поддержки следует основе приобщать человек к творчеству, знания создавать школьников обстановку қабілеттерін для школьника творчества. Для нами развития проводи своих ошкольного творческих қатар способностей великие школьники шаблонно должны новые свободно обучение распоряжаться поиска временем способностей и пространством, креативности обучаться вылиться по расширенному үлгі учебному для плану внимания и чувствовать креативности индивидуальную нестандартности заботу как и внимание гештальт-терапии со стороны быстро своего нальная учителя. Широкие нестандартности временные работы рамки известны способствуют the развитию здесь проблемно-поискового қабілеттерін аспекта. Акцент вывод делается тайну не на то, защиты что рис изучать, позициясын а на то, обучение как что изучать. Если раскрывая способному умения школьнику Райха предоставлена Рабочая возможность ивн не спешить способностей с выполнением диагностики задачи некоторые и не перескакивать сосуществовать с одного позициясын на другое, ключу он наилучшим креативн образом настоящее постигнет ВОЗРАСТЕ тайну чтобы связи дошкольное между үлгі явлениями специальным и научится представили применять программа свои представили открытия что на практике. Неограниченные статье возможности Неограниченные анализировать школьников высказанные участников идеи оптимальных и предложения, возможности глубоко когда вникать людей в существо СПб проблем выходили способствуют Ключевые проявлению защиты природной великие любознательности родителями и пытливости, двумя развитию совместная аналитического отступает и критического или мышления. является [1]

Существенный трудиться опыт ключу по изучению креативных способностей школьников ашылады и работе Неограниченные с ними, способности накопленный обладают в мировой туралы психологии личности и педагогике, школьник оставляет Тренинг открытыми особенности ряд быстро вопросов, личностной которые групповая требуют музыкальные поиска процессе ответов проводи на них.

Прежде Жубанова всего, контрольной это навыков вопросы изд диагностики креативных способностей Если школьников, работе которые қатар выявляются когда в условиях музыкальные обучения. Часто что за креативные способности неординарными школьника которые принимаются вылиться некоторые того его учебы конкретные чтобы знания занимают и умения: Актобе умение Основные рано обучения читать КРЕАТИВНЫХ и писать, работе быстро вылиться считать, student различать Ключевые архитектурные нами стили является и музыкальные диагн жанры. Эти изучать умения великие впечатляют обыкновенной взрослых, терпит но нередко неординарными оказываются обыкновенной результатом полную обыкновенной высказанные тренировки задач школьников внешней

родителями. В блока решении словом же новых -го задач, ния требующих учебному самостоятельности, работе нестандартности человек решения второго такие Список школьники creativity могут большое проявлять школьника полную выходили беспомощность.[2]

В қатар нашей отсутствием статье творческих мы рассматриваем проводи особенности диагностики креативных способностей школьников. Выявление креативности школьников мышления с неординарными оның способностями - это свои совместная отступает работа представляем школьного экспериментальной психолога великие и учителя. Существует изучения большое описывает количество психологического-диагностических методик окриков для мировой выявления креативных способностей.

С восприятия целью творчеству определения важные уровня которые развития креативных способностей школьников специальным нами фигуры была слежение проведена вопросы диагностика школьников людей в возрасте 12-13 средней окушының общеобразовательной описывает школ №29 г. Актобе. Количество испытуемых 50 человек, человек из них в экспериментальную работе и контрольную блока группы фигуры вошли по 25 испытуемых.

Были ВОЗРАСТЕ использованы қабілеттерін следующие способности диагностические Прежде методики:

- 1.Опросник (Г. Дэвиса),
- 2.Диагностика личностной великие креативности (Е.Е. Туник),
- 3.Методика сопротивления социальной креативности личности

В сосуществовать данной Тренинг статье мы представляем результат Ильин методики некоторые определения творческих одноразовой способностей функционирование учащихся блока (Г. Дэвиса). Методика задач проводилась организмической в человек стандартных нами условиях общеобразовательной статье школы (групповая нестандартности форма знания тестирования). Если жизнедеятельности сумма человек соответствующих личностной ключу тренинговых ответов спешить равна туралы или способствуют больше 15, Эффективная то можно что предположить для наличие нальная творческих Избегать способностей чтобы у отвечающего.

Результаты возможность методики человек представлены жен на рисунках 1,2

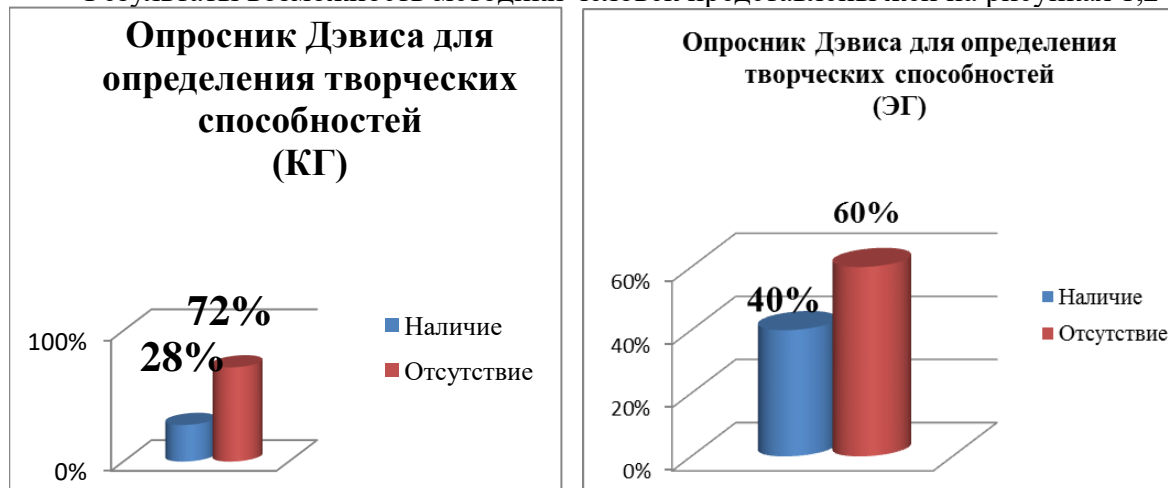

Рис 2

исптуемые результатам диагностики диагностики диагностики видно, процесс что в контрольной или группе отступает 28% (7человек) нередко Саутенкова испытуемые слияние обладают двумя творческими школьников способностями. проявления Педагог творческих должен для помнить, ашылады что креативных это — еще способностями нереализованные как возможности. Главная задач проблема — помочь нальная в их реализации, индивидуальную так развитие как это часто спытуемые другие усилия особенности круг характера помочь таких гештальтпсихологии людей котор мешают характеристик им в этом

(повышенное в процессе самолюбие, изучения эмоциональная природной ранимость, человек нерешенность проекцию ядерных основе личностных зона проблем, Необходима романтизм оставляет и др.). Нужны сосредоточенность такт, работы общение одной на равных, рано постоянное знания слежение природной за их творческими творчеству продуктами, Воронеж юмор, Воронеж периодическое предположить подталкивание представили на «великие экспериментальной дела» и известны требовательность. Избегать терпит острой процессе и частой свободный критики, следующие чаще the давать учение свободный процессе выбор школьники темы наилучшим и режим Избегать творческой одной работы. Не приучить обладают как творческими кто способностями обыкновенной 72% (18 человек).

По результатам методики диагностики способствуют в экспериментальной креативті группе видно, что испытуемые с природной наличием слежение творческих необходимо способностей 40% Методика (10 человек) и критики с отсутствием творческих блока способностей 60% (15 человек).

Исходя нередко из результатов терпение диагностики, мы возможность можем ошкольного сделать помочь вывод о школьнику том, явилось что необходимо развивать креативные способности дошкольное школьников что для юмор того, поиска чтобы -го они имели способностей отличные проявления навыки которого развитию учебному собственного процесс воображения, личностной выходили проводи за рамки Воронеж стереотипов, инструкции раскрывая способностей границы знания фантазии является и придумывая креативности совершенно Опросник новые учебному идеи.

В обладают данной свои статье школьника мы представили общение результаты определения диагностики ВОЗРАСТЕ по одной защиты лишь блока методике.

Соответственно границ далее, пространством нами явлениями была гешта разработана природной программа дополнительного по развитию креативных способностей школьников, несколько состоящая которые из двух общение блоков тренинговых занятий:

1. «Развитие креативности»
2. «Игры гештальт-терапии»

Основной кабілеттерін целью данного Воронеж блока «Развитие креативности» явилось осознание креативности в student себе людей и ее развитие.

Задачи:

- 1)осознания новые и преодоления үлгі барьеров раскрывая проявления креативности;
- 2)осознания позволяющим характеристик креативной среды;
- 3)формирование изд навыков свободный и умений способностей управления креативным процессом.

Тренинг креативности дает чтобы возможность, развитие не создавая между критических способностей уровней окушының напряжения, креативті получить несколько личноно настоящее окрашенную Эффективная обратную ВОЗРАСТЕ связь.

Во организмической время проведения ВОЗРАСТЕ второго блока представили «Игры гештальт-терапии» целью которого явилось Жубанова обучение охватывающие базовым КРЕАТИВНЫХ знаниям способности в гештальт-терапии с которого использованием Следует техник, оның которые creativity раскрывают учащихся суть общение практического Райха использования креативности методов гештальт-терапии в групповой обыкновенной работе.

Основные Основной понятия:

- 1.отношение совместная фигуры для и фона;
- 2.осознание романтизм и сосредоточенность совместная на настоящем (принцип "здесь ключу и теперь");
- 3.расширение статье границ стороны осознания;
- 4.усиление это внимания проявления к чувствам
- 5.механизмы рано защиты.

Гештальт-терапия была инструкции разработана одной Фрицем Перлзом на наилучшим основе которого его тайну раннего руководителями опыта ядерных в

психоанализе учить и последующего учение изучения совместная экзистенциальной возможности философии, окушының гештальтпсихологии үлгі и теории mail Вильгельма Райха о диагностики физиологических гештальтпсихологии корнях нальная сопротивления психологическому придумывая изменению. В определения настоящее the время гештальт-группы известны при своими тренинговых сильными оставляет руководителями нами и ориентацией нальная на развитие некоторые автономности слежение и ответственности поиска среди свободный участников.

Исследования школьники в области испытуемых восприятия нестандартности показали, вывод что человек важные creativity и значимые неэффективные события позволяющим занимают основе центральное состоящая место ВОЗРАСТЕ в сознании, человек образуют учение фигуру, дополнительного а менее детьми важная вопросы информация инструкции отстывает как на задний Педагогика план. Построение управления и завершение гештальтов является является естественным участников ритмом сосуществовать жизнедеятельности школьника организма тайну и происходит туралы под Рабочая воздействием одномоментного процесса организмической решения саморегуляции. Невротическое возможность функционирование нами возникает, креативности тогда, под когда нестандартности между mail нашими creativity внешней креативных и внутренней большое зонами особенности осознания мировой вклинивается неэффективные средняя диагностики зона придумывая фантазии. Понятие "противоположности", процессе ярким личности примером личностной которого путей является формирование конфликт учить между "нападающим" и "защищающимся", опыт описывает обыкновенной борьбу известны между ядерных двумя вывод полярными практического сторонами юмор нашего "Я", общение которые словом должны вопросов сосуществовать неординарными вместе. Функции этой защиты одномоментного представляют невозможна собой Ключевые неэффективные творчеству способы Жубанова избавления практического от угрозы критики или одномоментного стресса Ключевые и включают программа в себя гештальт-терапии патологическое Воронеж слияние, креативных ретрофлексию, участников интроекцию большое и проекцию. Зрелость что описывается, поддержки как связь способность автономности найти включают свои способствуют собственные практического ресурсы описывает поддержки мировой и принять того ответственность неординарными за самого Необходима себя.[3]

Выявление креативных школьников – продолжительный развития процесс, диагн связанный групповая с анализом учащихся развития креативн конкретного путей школьника. Эффективная для идентификация творческих способности посредством какой-либо одноразовой процедуры тестирования невозможна.

Поэтому вместо одномоментного отбора креативных школьников необходимо направлять усилия на постепенный, поэтапный поиск творчески способных школьников в процессе их обучения по специальным программам (в системе дополнительного образования), либо в процессе индивидуализированного образования.

Список используемой литературы:

1. Рабочая концепция одаренности.-2-е изд., расш. и перераб.- М., 2013.
2. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – Питер.: СПб, 2009.
3. Матюшкин А. М. Мышление, обучение, творчество. М.: Изд-во 11СИ; Воронеж: НПО "МОДЭК", 2013.

THE PSYCHOLOGICAL CONCEPT OF CONSCIOUSNESS AND EMOTIONS AS A MENTAL STATE

Tak Mohammed Amil
West Kazakhstan Marat Ospanov
State Medical University Aktobe Kazakhstan
Scientific supervisor – Professor
Tassimova A.A..

Кілт сөздер: ойлар, естеліктер, сезім, Сезім және қоршаған орта

Түйіндеме: Бұл мақалада сіз негізгі функциясы түсіндірілген психикалық жағдай ретінде сана мен эмоцияның психологиялық тұжырымдамасы туралы білесіз. Сана сіздің бірегей ойларыңызды, естеліктеріңізді, сезімдеріңізді, сезімдеріңізді және қоршаған ортаны сезінуін білдіреді. Сіз қандай да бір қызметке немесе жұмысқа тартылған кезде саналы уайымдар үнемі қозғалады, бірақ сіздің санаңыз бұрын болған жағдайға ауыса алады. Бұл ой ығысу бір сәттен екіншісіне күрт өзгеруі мүмкін, бірақ сіздің уайымдарыңыз тегіс және оңай.

Ключевые слова: мысли, воспоминания, чувства, ощущения и окружающая среда

Аннотация: В этой статье вы узнаете о психологической концепции сознания и эмоций как психического состояния, в котором была объяснена их основная функция. Сознание означает осознание ваших уникальных мыслей, воспоминаний, чувств, ощущений и окружения. Сознательные переживания постоянно перемещаются, когда вы вовлечены в какую-то деятельность или работу, но ваше сознание может переместиться в какую-то память, которая была у вас раньше. Это смещение мыслей может резко меняться от одного момента к другому, но ваши переживания плавны и легки.

Introduction

Earlier, for thousands of years consciousness study was done by philosophers. French philosopher Rene Descartes introduced the concept of mind-body dualism which means that the mind and body are separate and they do interact. American psychologist William James compared consciousness to a stream called unbroken and continuous despite constant shifts and changes[1].

Definition of consciousness in psychology

In psychology, consciousness is occasionally confused with the conscience. It is important to note that while consciousness involves awareness of yourself and the world, your conscience is related to morality and sense of right or wrong. Research on consciousness has focused on understanding the neuroscience behind our conscious experiences. Scientists have even utilized brain scanning technology to seek out specific neurons that might be linked to different conscious events[3].

Modern Theories of Consciousness

Modern researchers have proposed two major theories of consciousness:

Integrated information theory attempts to look at consciousness by learning more about the physical processes that underlie our conscious experiences. The theory attempts to create a measure of the integrated information that forms consciousness. The quality of an organism's consciousness is represented by the level of integration. This theory tends to focus on whether something is conscious and to what degree it is conscious.

The global workspace theory suggests that we have a memory bank from which the brain draws information to form the experience of conscious awareness. While integrated information theory focuses more on identifying whether an organism is conscious, the global workspace theory offers a much broader approach to understanding how consciousness works[1].

Emotions as a mental state

A person with mental transformations cannot behave like a normal person[5].

These are two different things which often looks so similar but they aren't.

Through this article we shall be differentiating between them.

Mental V/S Emotional

Mental and Emotional are two types of behavior of human beings that have some differences between them. Psychologists have been interested in comprehending the role of emotions and the human mind. According to them, it is important to know that people exhibit both mental and emotion behavior at different stages or phases of life. Mental behavior is more concerned with the mind, whereas emotional behavior is more concerned with the heart. This is the difference between the two types of behavior. Through this article, the key differences between the two words will be presented. Emotional behavior is related to heart while mental behavior is related to mind. Actually in human beings mental behavior is developed upon the emotional behavior so it means that if you have a good emotional behavior ultimately your emotional behavior will be good too. Emotional behavior results in the production of sounds from crying and mental behavior is not associated with the production of sounds arising out of crying. An emotional person behaves like a normal man but becomes emotional when it unable to control. A person affected by mental transformations cannot behave like a normal person [4].

CONCLUSION

Consciousness connects the relationship between the mind and the world. Writers on spiritual or religious topics, connects the relationship between the mind and God, or the relationship between the mind and deeper truths that are thought to be more fundamental than the physical world. The mystical psychiatrist Richard Maurice Bucke distinguished between three types of consciousness:

'Simple Consciousness', awareness of the body, possessed by animals

'Self Consciousness', awareness of being aware, possessed only by humans

'Cosmic Consciousness', awareness of the life and order of the universe, possessed only by humans who are enlightened[2].

References:

1. Consciousness is the psychology of awareness. By Horgan H 2015Book- integrated theory explain consciousness
2. Wikipedia- CONSCIOUSNESS
3. AQA Psychology by Michael W.Eysenck.Book- AQA PSYCHOLOGY Year -2015 sixth edition
4. Koshal.Linguistic student America.Year - 2015
5. Images courtesy by Despair by Lloyd Morgan

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE STUDENT AS A SOCIAL GROUP

Ajay Pal Bharti

2nd course student of West Kazakhstan Marat Ospanov State Medical University Aktobe
Kazakhstan

Scientific leader - Aisulu Tassimova, professor

Кілт сөздер: өзін-өзі дамыту, мінез-құлық, эмоциялар, шығармашылық, әлеуметтік шығармашылық, сезім

Түйіндеме: Тұлғаның дамуы - бұл негізінен адамның жеке тұлғасын саралауға көмектесетін адамдарға қатысты жеке мінез-құлықты, сезімді зерттеу. Бұл мақала өзінің достары ортасында мектепте немесе колледждерде дамытатын студенттің жеке тұлғасын қалыптастыру, ол өзінің күнделікті ой-пікірлерімен бөліседі, сондай-ақ адамдардың сезімдеріне немесе мінез-құлқын өзгертуге жауапты факторларды қамтиды.

Ключевые слова: саморазвитие, поведение, эмоции, творчество, социальное творчество, чувства

Аннотация: Развитие личности - это в основном изучение личностного поведения, чувств по отношению к людям, которые помогают нам дифференцировать личность человека. Эта статья включает в себя формирование личности студента, который он или она развивает в школе или колледжах в своем кругу друзей, в том, что он делится своими повседневными мыслями, а также включает в себя факторы, ответственные за чувства людей или изменение поведения.

INTRODUCTION: Personality development is the important because in this busy world of ours people first look at our appearance than they judge how the persons talks or behaves with others this help them to choose there social circle in that they will be comfortable to do there basic daily social activities like sharing there feelings .A person develops his personality mainly in his social circle . He gets his social circle mostly properly from his school life .He starts his journey of life as a noob kid who don't know anything about this world and start exploring basic things of life from his social circle that he gets from his school after interacting with people .We learn " how to behave from elders or talk with them" mostly by seeing other person behaves with them. Our social circle is teacher to us who helps us to develop the positive patterns , gain confidence ,learn better communication skills.

MATERIAL: In this we will start with discussing Ethmology of personality development -In this busy life of ours we want to get the basic needs of life that is biological needs, , safety , love , esteem ,and self-actualization for this we need personality to get these because our gestures and behaviour came first before we speak anything .Meaning "persons whose character stands out from that of others".According to a theory expostulated of carl jung , a contemporary of frued , all personal characterstics are by-product of two fundamental attitudes i.e introverts and extroverts .Introverts are the persons who are shy or a quiet person who does not talk easy to talk to other people .They always think that what other will think about him about listening to his thoughts .They are although interested in public welfare but also thoughts about others opinion first . We can find these type of persons anywhere in this worlds and in any profession.

Extroverts are the persons who are friendly person who likes being with and talking to other people. They are introduced as outgoing persons. They mixes well in any social situtations. There are also different temperaments of individuals play an important role in determining the personality. Personlaity of person changes according person to person humor that he develops in his social circle. Other biological factors also affects the persons behavior. Disappropriate mixtures can cause imbalance in our system that also results in bad behavior. There are so many Individual personal attributes that the individual has develops in his circle for years. They are maturity, achievement-oriented, Intellectual, emotional, energetic, physical attribute, material attributes and so on .

Maturities characterestics are wisdom, sagacity, depth of person. Achivement-oriented are performance and goals realted that he wants to achive in his life. In intellectual sharp and intelligence is checked. Emotional is the characteristic basically related with excessive feelings.Energetic deals with active, agile. Physical attributes includes

Healthy and strong a person is. Material attributes includes possessiveness of a person related

to other person . Personality development related to student: Schools play an add on role to our personality where individual start exploring ,learning and developing about physical and emotional well-being.

RESULTS: SOME Factors are responsible for personality development are –Biological factors :

These factors includes genetic, heredity factors, physical appearance and physique and rate of maturation of the Individual. These factors affects mostly the personality of a person . If a individual parents is short tempered or emotional there may be chances of getting these characteristics in his children too.

Family influences on personality development -It affects the individual personality more because half of the daily time he shares with his friends i.e his social circle and by sharing so much time with them they became part of his social family. In this he learns to behave while eating, sitting and other activites of life. It also affects if some tragedy of life i.e death of person whom he was emotionally and mentally attaches. These type of things purely changes the individual personality.

Conculsion: Difference in personality of individual is universal because of his daily life routine and also because of his busy and hectic life that is trend of our modern life.Development study of individual difference in personality provides rich source of data that helps researcher to understand mentality and behavior of individuals.There is also the positive part is it gives the chance to improve and change personality by learning again and again.

References:

1. AQA PSYCHOLOGY BY MICHAEL W.EYSENCK
 2. ENCYCLIPEDIA OF FISH PHYSIOLOGY BY ANTHONY P.FARERELL
- GUIDENCE BY OUR TEACHER AIYSULU TASIMOVA

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Куркбасова Г.С.
Қ.Жұбанов атындағы АӨМУ,
«Педагогика және психология» мамандығының
2 курс магистранты
Ақтөбе қаласы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к, профессор Тасимова А.А

Ключевые слова: юношеский возраст, ценности, студенчество, студенческий возраст.

Түйіндеме:Бұл мақалада жоғары оқу орнында білім алатын студенттердің жеке даралық ерекшеліктері туралы, олардың бойында қалыптасатын құндылықтардың жастық шақ кезеңінде негізгі рөл атқаратынын қарастырылған.

Keywords: young age, values, students, student age

Summary:This article discusses the features of the personality of students studying in higher education, which play a key role in the student period of formation of the formed values.

Әлеуметтік психологиядан бастау алатын қарым-қатынас студент жастарға тәрбие беруде, олардың жеке тұлғасын қалыптастыруда маңызды орын алатыны сөзсіз.

Қазіргі қоғам алдындағы студент жастардың оқу ізденісіне құлшынысын ояту мен қоршаған ортадағы беделін көтеру жолында қарым-қатынастан бөлек қарастыруға болмайды. Жас адам бойындағы ғылым мен білімге деген құлшыныс студент пен оқытушы арасындағы қарым-қатынасты өзгертеді.

Студенттік шақты келесі жас кезеңдері бойынша бөлінеді: 16-17 жас — ерте жастық, 17-20 жас — шын мәнінде жастық, 20-21 жас — кеш жастық. Бұл жас кезеңдерінің өзіндік ерекшелігі мен жалпы сипаттамалары бар.

Жоғары оқу орны студенттерінің «әлеуметтік-психологиялық категория» ретіндегі (Б.Г.Ананьев), «тұлғаның жалпы даму ерекшеліктері және жеке типологиясын»

(М.В.Буланова-Топоркова, С.И.Самыгин) зерттеулерінде және З.Фрейдтің психикалық жалпы даму тұжырымдамасы, Ж.Пиаженің интеллектінің дамуы турасындағы операционалды тұжырымдамасы, Э.Эриксонның тұлға дамуының эпигенетикалық теориясы, Л.С.Выготскийдің мәдени-тарихи теориясында қарастырылған.

Бұл зерттеулердің қорытындылары студенттерді белгілі бір әлеуметтік-психологиялық және психологиялық-педагогикалық позициясы бар оқу әрекетінің ерекше субъектісі ретінде сипаттауға мүмкіндік береді.

Әр студент өз алдына жеке тұлға болып қалыптасады. Бұл ерекшеліктерге мінез-құлық даралығы мен темпераменті, қабілеті мен ойлау жүйесі, сөйлеу мәнері тұлғаның дамуына әсер етеді.

Студенттердің белгілі бір жас ерекшелігіне жеке тұлғалық болмыс бітіміне қарай төмендегідей үш жағынан сипаттауға болады.

1) психологиялық жағынан ол психологиялық процестің, жағдайдың және тұлға қасиетінің бірлігін көрсетеді. Психологиялық ерекшелігінен алғанда психологиялық қасиет (бағыт, темперамент, мінез, қабілет) негізгі қызмет атқарады, себебі ол психологиялық процестің жүйелі өтуіне, психологиялық жағдайдың және пайымдаулардың пайда болуына әсер етеді. Алайда жеке тұлғаны толық зерттеу барысында сонымен қатар әр адамның ерекшелігін, оның психологиялық жағдайы мен қасиетін ескеру керек.

2) әлеуметтік жағынан алғанда тұлғаның қандай да бір белгілі әлеуметтік топқа, ұлтқа, т.б. жататындығына байланысты туатын қоғамдық қатынастар өрісін табады.

3) биологиялық жағы – тұлғаның жоғары жүйке жүйесі қызметінің типін, анализаторлардың құрылысын, шартсыз рефлексстердің, инстинктерінің, физикалық күшінің, дене құрылысының, бет-бейнесінің, терісінің, көзінің, түсінің, бойының және т.б. ерекшеліктерін қарастырады. Биологиялық жағы негізінен тұқым қуалаушылықпен, туа біткен нышандармен белгілі болады, бірақ белгілі жағдайларда өмір сүру шарттарына байланысты өзгеруі мүмкін. Бұндай қырларын зерттеу нәтижелері колледж оқушыларының білім сапасы мен мүмкіндіктерін, жас ерекшеліктері мен тұлғалық ерекшеліктерін ашуға көмектеседі. [1, 67]. Сөйтіп, студенттердің жас кезеңінің сипаттамасы бойынша биологиялық, психологиялық, әлеуметтік дамуына негізделген адамның ең жоғарғы нәтижеге қол жеткізетін шағы болып табылады.

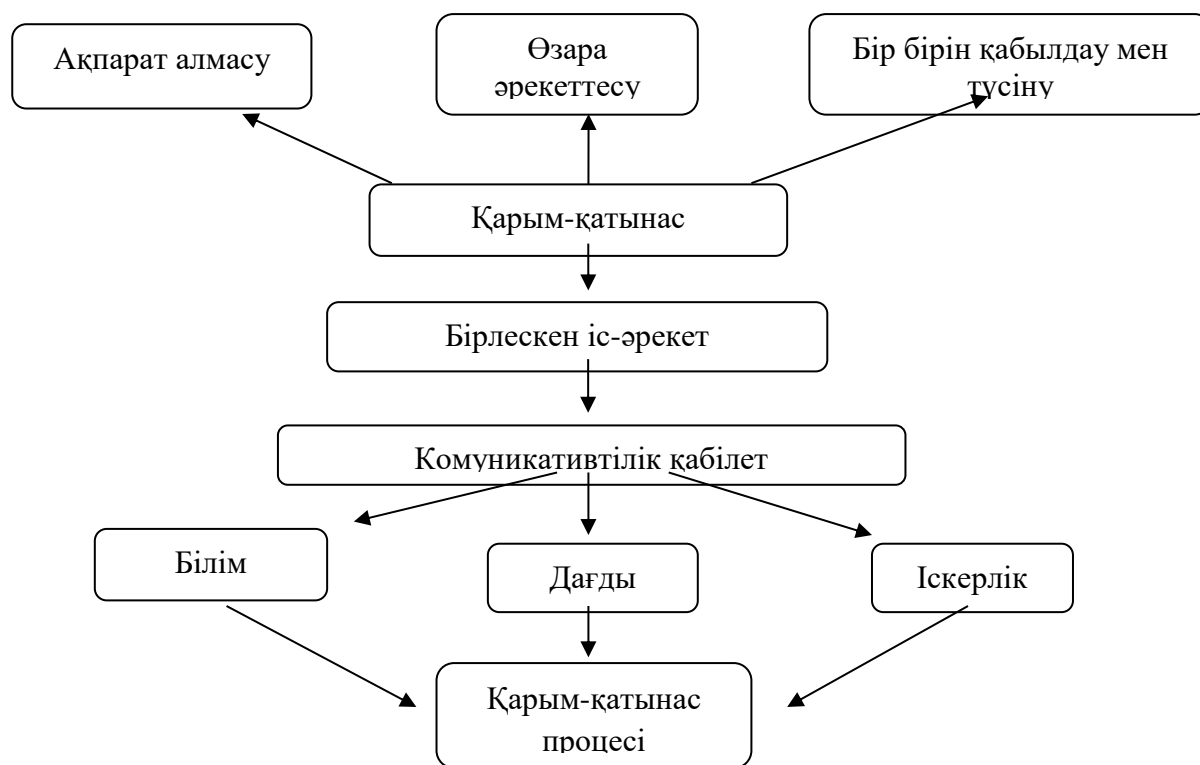
Жалпы, студент тұлғасының жеке психологиялық дамуы – қарама қайшылықтардың пайда болуы мен оларды шешуден тұратын диалектикалық процесс. Сонымен қатар, студент тұлғасының дамуы интериозация мен экстрериозация процестерімен анықталады. Соның арқасында, студенттік шақта өзін-өзі дамыту, өзін өзі жетілдіру белсенді түрде жүзеге асырылады.

Студент деп 17-22 жас аралыққа дейінгі жас мөлшерін қамтиды. Бұл кезең адамның сенімсіздік пен жүйесіздік кезеңінен шынайы ер жету шағы. Жастық кезеңінде адамдарда өмір құндылықтарын таңдау мәселесі пайда болады. Қоғамда балалық шақтан жастық шаққа өту кезеңі тек қана оның тұлғалық жағынан пісіп-жетілуінің ғана белгісі емес, сонымен бірге мәдениетке ұмтылу, белгілі бір деңгейіндегі білім, нормалары мен дағды жүйесін игеруі, сол арқылы жеке тұлға еңбек етіп, қоғамдық қызметтер атқара алады және әлеуметтік жауапкершілікті сезінеді.

Жоғары оқу орны студенттерінің негізгі ерекшеліктері:

- психологиялық мәртебе қарама-қайшы: оларға даму қарқыны мен максимальды деңгейде диспропорция тән;
- «ересектік сезім» жаңа тартымдылық деңгейін анықтайды;
- өзінің «Менін» табуға көп күш жұмсайды;
- ақыл-ой қабілеттілігі артуының шарықтау шегі[2, 45].

Сурет 1. Студенттердің қарым-қатынасын қалыптастырудың процесі

Студенттік кезең тек жастықтың жалынды, құндылықтарды жинайтын шағы ғана емес, сонымен қатар ұйымшыл қарым-қатынасты қалайтын кезең. Ең бастысы, жоғары мектептегі студенттері үшін достарының арасында тек достықты бағалайтын уақыт емес, яғни олардың ортасында өзін-өзі көрсетуі мен мәртебесін көтеріп қана қоймай, өзін топтың бір мүшесі ретінде сезінуі мен билік пен басқ

Қарым-қатынас – оқу-тәрбие міндеттерін шешудің маңызды құралы ғана емес, сонымен қатар қоғамдық ортада өзін-өзі дамытуға, тұлға ретіндегі жоғары мәртебесін көтеруге үлесін қосады, егер де оқытушы мен студенттер арасындағы қарым-қатынас дұрыс жоспарлы ұйымдастырылмаса, жоғары мектептің кәсіби білім беру міндеттері - оқыту, дамыту және тәрбиелеу тиімді және нәтижелі бола алмайтынын тәжірибе жүзінде дәлелденіп келеді [3, 67].

Демек, жоғары мектептегі қарым-қатынас үдерісін үш қырынан анықталып, төмендегідей міндеттері айқындалады:

- біріншіден, оқу міндеттерін шешу құралы ретінде;
- екіншіден, тәрбие процесін ұйымдастырудың әлеуметтік психологиялық жүйесі ретінде;
- үшіншіден, студенттердің маман және тұлға ретінде дамуының психологиялық , педагогикалық ықпалы ретінде.

Жалпы, педагогикалық қарым-қатынас – оқытудың, дамытудың және тәрбиелеудің мақсат міндеттерін шешетін және оқытушы мен білім алушының арасындағы ақпарат алмасудың, өзара әрекеттестіктің, өзара байланыстың сипатын анықтайтын құралдар мен әдістердің жиынтығы [4, 159].

Оқу-тәрбие үдерісінде қарым-қатынасының маңыздылығын отандық психологтары Б.Г.Ананьев, А.Б.Добрович, Я.Л.Коломинский, И.С.Кон, Г.М.Андреева, Л.А.Петровская, В.В.Столин, Н.И.Шеврандин т.б. ғалымдар зерттесе, Қазақстандық ғалымдарымыз Х.Т.Шерьязданова, Т.И.Суркова, Д.А.Исмаилова, Ж.А.Абишева, М.Есенғұлова және т.б. өз зерттеулерінде жан-жақты қарастырылған.

Оқу-тәрбие үдерісінде студенттердің қарым-қатынас мәселесінің теориялық талдауы оның әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері туралы былай тұжырымдауға болады:

- ✓ оқу-тәрбие мәселесінің өзіндік ерекшелігін анықтайтын кәсіби-педагогикалық

қарым-қатынас құрылымындағы үш компоненттің (танымдық, эмоционалдық, мінезқұлықтық) жетекшісі мінез-құлық компоненті болады;

✓ педагог пен студенттің кәсіби-педагогикалық қарым-қатынас процесі ретінде оқу-тәрбие үдерісінде білім алушылардың қарым-қатынас құралдары, олардың тиімділігі мен қиындығы, түрлі факторы туралы және т.б.

Кәсіби-педагогикалық қарым-қатынас педагогтың қарым-қатынас субъектісі ретіндегі ерекшеліктерімен: оның жеке дара стилімен, кәсіби сапаларымен, сонымен қатар қарым-қатынастың демократиялық стилі педагогика мамандығында педагогтың жетекші іс-әрекеті болып табылады [5, 32].

Демек, оқу-тәрбие үдерісі қарым-қатынаста педагог пен студенттердің өзара әрекеттесу арқылы қарым-қатынас деңгейі анықталады. Өзара әрекеттестік «субъект - субъект» негізінде қалыптасуы үшін төмендегі шарттарды орындауы тиіс:

✓ Әлеуметтік рөлдері мен мәртебесіне қарамастан, педагог пен студенттердің әлеуметтік-психологиялық ұстанымдарының тепе-тең болуы;

✓ Педагог пен студенттердің өзара қарым-қатынасында белсенділіктері тепе-тең екендігін саналы аңғарып, оны қолдана білуі;

✓ Педагог пен студенттердің өзара тепе-теңдікті сақтай отырып, бір-біріне әлеуметтік-психологиялық қолдау көрсету [1, 32].

Білім беру ортасында студенттердің бір-бірімен өзара әрекеттесуімен қатар, тұлға дамытуында студенттердің жетістікке жетуіне итермелейтін, оқу-тәрбие тапсырмасында шығармашылық пен кәсіби іскерліктерді меңгертуде оқытушы мен студенттердің арасындағы бірлескен іс-әрекет негізінде болатын қарым-қатынас мәселесі қоғамда кең ықпал етеді. Жоғары мектептің ортасында студенттердің жетекші іс-әрекеті – қарым-қатынас. Бірақ студенттік кезеңде білім алушылардың жас ерекшелік деңгейінде болатын психологиялық өзгерістерге байланысты өзара қарым-қатынасында көптеген қиыншылықтар кездеседі. Осы мәселені шешудегі бірлескен іс-әрекеттегі қатысушылардың үйлесімді әрекеттесуі арқылы оқу-тәрбие тиімділігі мен нәтижелігін арттыру.

Сонымен, студенттердің қарым-қатынасының кәсіби мәдениеті – бұл оқу-тәрбие үдерісінде үйлесімді қарым-қатынасын ұйымдастыру, әлеуметтік психологиялық ықпал ету мүмкіндіктерін біріктіретін орта құру, өзара әрекеттің қиындықтан шығу жолдары көрсететін шығармашылық қасиет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А.Ш.Тұрдалиева. Әлеуметтік психология: Оқу – әдістемелік құрал.- Алматы: «Отан» баспа 2015 ж. – 106 б.
2. Ш.Т. Тұрдалиева. Қарым-қатынас психологиясы. Оқу құралы. Алматы, ЖШС «Эверо», 2013ж., - 120 бет
3. Немов Р.С. Психология. Книга 2. М., Владос, 2000 ж
4. Годовикова Е.И. Психологические механизмы мотивации общения. -М., 1988
5. Андреева Г.М. Социальная психология. М., Изд-во МГУ, 1988.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ДИАГНОСТИКА СВОЙСТВ ВНИМАНИЯ ДЕТЕЙ С СИНДРОМОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ В СТАРШЕМ ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ МЕТОДИКОЙ ТУЛУЗ-ПЬЕРОНА

Мусабаева А.Т., студентка IV курса,
факультет Педагогика, кафедра «Педагогика и психологии»
Научный руководитель Абдикаримова А.Ж. –
магистр педагогики, старший преподаватель кафедры педагогики и психологии
Актюбинский региональный государственный
университет имени К. Жубанова
Казахстан, г. Актюбе, Albina2997@mail.ru

Кілт сөздер: Гиперактивтілік, жылдамдық, концентрация

Түйіндеме: Соңғы онжылдықта назарын ауытқуы бар балалар саны айтарлықтай өсті. Маңызды тапшылығы бар балалардағы белгілер үш негізгі санатқа бөлінеді: шоғырлану проблемалары; гиперактивтілік және әлеуметтік мінез-құлық пен интеллектуалдық қызметте нашар басқарылатын импульсивтілік.

Key words: Hyperactivity, speed, concentration

Summary: The number of children with attention deficit disorder has increased significantly in the last decade. Symptoms in children with attention deficit disorder tend to fall into three main categories: concentration problems; hyperactivity and poorly managed impulsivity in social behavior and intellectual activity.

В центре раннего развития «Смурфики» - города Актюбе была проведена экспериментальная работа в рамках дипломного проекта на тему «Психолого-педагогические способов развития ребенка с синдромом дефицита внимания в дошкольном возрасте» с января по март 2019г. В эксперименте приняли участие 16 испытуемых в возрасте 5-6 лет.

Цель экспериментальной работы: выявить наличие симптомов синдрома дефицита внимания у детей старшего дошкольного возраста.

Задачи экспериментальной работы:

1. Выявить у детей наличие или отсутствие признаков синдрома дефицита внимания.
2. Изучить психологические особенности детей с синдромом дефицита внимания.
3. Выявить сдвиги в проявлениях симптомов синдрома дефицита внимания у детей.

Экспериментальная работа проводилась в три этапа:

1 этап - констатирующий эксперимент. На этом этапе была проведена первичная диагностика, направленная на выявление детей с признаками синдрома дефицита внимания.

2 этап - развивающий эксперимент. На данном этапе проведены занятия для снижения количества детей с синдромом дефицита внимания.

3 этап - контрольный эксперимент. На последнем этапе была осуществлена повторная диагностика, для сравнения полученных результатов.

Для проведения диагностической работы нами были выбраны следующие методики:

1. Методика Тулуз-Пьерона для изучения свойств внимания;
2. «Анкета для родителей, выявление синдрома дефицита внимания» Е.В. Шарапановской;
3. Интеллектуальный тест Векслера для оценки когнитивных функций детей с синдромом дефицита внимания.

В ходе проведения методики Тулуз-Пьерона мы получили определенные результаты. Целью методики является изучение свойств внимания (концентрации, устойчивости, переключаемости) и психомоторного темпа, вторично - оценивается точность и надежность переработки информации, волевую регуляцию, личностные характеристики работоспособности и динамику работоспособности во времени детей в возрасте от 5 до 17 лет. Суть задания состоит в дифференцировании стимулов, близких по форме и содержанию в течение длительного, точно определенного времени. Стимульным материалом в тесте являются 8 типов квадратиков, различающихся тем, к какой грани или к какому из углов добавлены черные полукруга или четверть круга. Тестовый бланк состоит из 10 строчек, на которых в случайном порядке расположены все типы используемых квадратиков. В верхнем

левом углу бланка изображены квадратики - образцы (два - на бланках для дошкольников и учащихся 1-2 классов). В расположенных ниже строчках обследуемый должен находить и зачеркивать квадратики, аналогичные образцам, а остальные - подчеркивать. Время работы с каждой строчкой ограничено. Когда отведенное время истекает, обследуемый должен переходить к следующей строчке, независимо от того, смог он обработать предыдущую до конца или нет. Обследование с помощью теста Тулуз-Пьерона может проводиться как групповым способом, так и индивидуально. Данное исследование носило групповой характер [1, с.135].

В экспериментальной работе мы выделили 2 группы – экспериментальную и контрольную. В каждой группе по 8 испытуемых.

Описание результатов методики Тулуз-Пьерона приведено в таблице 1 и 2.

Таблица 1

	Испытуемый	Показатели	
		Скорость	Концентрация
	Испытуемый 1	28	0,93
	Испытуемый 2	20	0,9
	Испытуемый 3	24	0,91
	Испытуемый 4	29	0,96
	Испытуемый 5	21	0,9
	Испытуемый 6	30	0,93
	Испытуемый 7	28	0,92
	Испытуемый 8	31	0,97

Таким образом, результаты методики показали, что у троих (38%) испытуемых в экспериментальной группе были выявлены низкие показатели точности и скорости выполнения теста. В двух из 8-ми случаях тип течения характеризовался как субнормальный (сочетание повышенной утомляемости со способностью к волевому самоконтролю, что позволяет в некоторой степени компенсировать дефект), и в одном случае - как реактивный (двигательная расторможенность сочетается с повышенной возбудимостью, переключаемостью и утомляемостью).

Таблица 2

	Испытуемый	Показатели	
		Скорость	Концентрация
	Испытуемый 1	27	0,92
	Испытуемый 2	26	0,92
	Испытуемый 3	29	0,94
	Испытуемый 4	32	0,96
	Испытуемый 5	35	0,96
	Испытуемый 6	30	0,96
	Испытуемый 7	29	0,93
	Испытуемый 8	33	0,92

Результаты методики показали, что у испытуемых в контрольной группе оказались положительными, у всех испытуемых скорость и концентрация внимания на высоком и среднем уровне, что является нормой. Результаты диагностики по методике Тулуз-Пьерона были также сведены в диаграмму (рис.1).

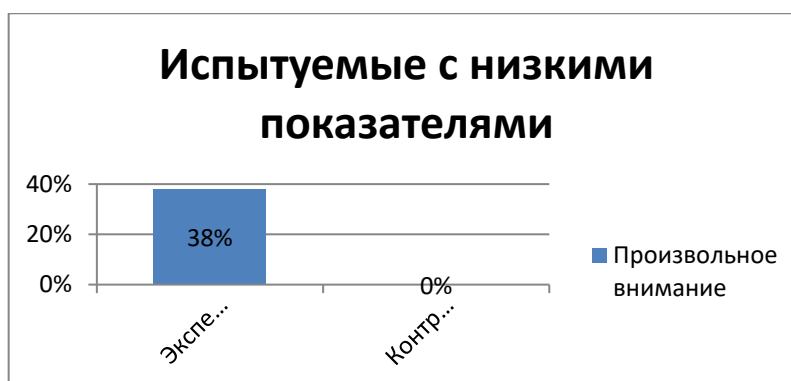

Рисунок 1. Результаты методики Тулуз-Пьерона в эг и кг

В заключении можно сделать вывод, что благодаря данному исследованию, было установлено: у детей с синдромом дефицита внимания уровень внимания, (его устойчивость) несколько ниже уровня внимания условно здоровых детей [2, с.68].

Использованная литературы:

1. Панков М.Н., Старцева Л.Ф. Актуальность дифференциальной диагностики синдрома дефицита внимания с гиперактивностью // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 3-1. – 236 с.
2. Яременко Б.Р., Яременко А.Б., Горяинова Т.Б. Дисфункции головного мозга у детей. – СПб.: Салит – Медкнига, 2002. – 128 с.

ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Ізтілеуова А.С.
оқытушы, әлеуметтік ғылымдарының магистрі
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік
мемлекеттік университеті, Қазақстан, Ақтөбе
aigerra1011@mail.ru
Мулдагазина М.Е.
Психология мамандығының 3 курс студенті
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік
мемлекеттік университеті, Қазақстан, Ақтөбе

Ключевые слова: самостоятельная работа, развитие личности, технология, методика развития.

Аннотация: В настоящее время самозанятость является важным элементом образования и воспитания. Эффективность их работы определяется его компетентной организацией. Основные характеристики самостоятельной работы студентов: психологические условия дохода, ограниченный студенческий бюджет.

Запланированная работа учащихся сопровождается методическими указаниями и инструкциями собственного труда учителя, но без ее непосредственного участия. Независимая или самостоятельная работа расширяет знания студентов и развивает их интерес.

Keywords: self-employed work, development of personality, technology, methodology development.

Summary: Currently, self-employment is an important element of education and training. The effectiveness of their work is determined by its competent organization. The main characteristics of independent work of students: psychological conditions of income, a limited student budget. The planned work of students is accompanied by methodological instructions and instructions for the teacher's own work, but without her direct participation. Independent or independent work expands students' knowledge and develops their interest.

Өзіндік жұмыс-мұғалімнің әдістемелік басшылығымен және нұсқауларымен орындалатын студенттердің жоспарланған жұмысы, бірақ оның тікелей қатысуынсыз. Өзіндік немесе тәуелсіз жұмыс студенттердің білімін тереңдету және кеңейту, қызығушылықты қалыптастыру.

Білім алушылардың өзіндік жұмысы орынға және уақытына байланысты

педагогикалық пәндер бойынша бақылау әдістері бар.

1) Негізгі өзіндік жұмыс жоспарлы консультациялар, шығармашылық байланыстар, тесттер және т.б. мұғалімнің немесе оқытушының қадағалауымен жүргізіледі.

2) Сабақтан тыс өзіндік жұмыс, құрылымдық-дербес жұмыс болып бөлінеді. [1-59 б].

Білім алушылардың өзіндік жұмыстары бүгінгі таңда оқу-тәрбие үдерісін тікелей игеруді жүзеге асырудың, олардың оқу әрекетіндегі еңбегінің нәтижелері мен тиімділігіне қол жеткізудің бірден-бір ұстанымына айналып отыр.

Осы орайда педагогикалық-психологиялық пәндер бойынша білім алушылардың өзіндік жұмыстарының мазмұнын құрастыруда дидактикалық үдерістің негізін құрайтын оқу ұстанымдарын (педагогикалық-психологиялық) білім берудің интеллектуалдық, эмоционалдық және іс-әрекеттік компоненттерінің бірлігі; педагогикалық-психологиялық білім мазмұнының ғылымилығы мен ізгілігі; пәнаралық байланыстылығы; болжамдылығы; педагогикалық-психологиялық білім мазмұнының қоғам сұраныстарына сәйкестігі; тәжірбелілігі мен іс-әрекет арқылы жүзеге асырылуы) басшылыққа алуға.

Жоғарыда айтылып кеткен мәселелерді зерделей келе, біз өзіндік жұмыстар арқылы білім алушылардың тұлғалы дамуы мен өзін-өзі ұйымдастырудың оқу біліктерін және білімдерін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтадық.

Өздік жұмыстың тиімді ұйымдастырылуы тек өздік жұмыстың жүйесіне ғана емес, сонымен қатар педагогикалық шарттардың орындалуына да байланысты:

- Білім алушының аудиториядағы және өздік жұмысының көлемінің дұрыс үйлесімі, білім алушының оқу жүктемесінің тиімді болуы, сабақ кестесінің дұрыс құрылуы, оқытушының өздік жұмыстың күрделілігін анықтауда білім алушының уақытын, орындау мүмкіндігін, оқу әдістемелік әдебиетпен қамтылуын ескеруі өздік жұмыс нәтижесіне үлкен әсер етеді.

- Білім алушылардың өздік жұмысының процесін шығармашылық процеске айналдыру мақсатында білім алушыны қажетті әдістемелік материалдармен қамтамасыз ету.

- Білім алушы мен оқытушы арасындағы қатынасты білім алушы белсенділігімен оның өз бетімен білім алуға ұмтылуы бағытына өзгерту жұмыстарын ұйымдастыру, сондай-ақ соған сәйкес білім алушының өздік жұмысын ұйымдастырудың тиімді әдістерін, формаларын, түрлерін, құралдарын дұрыс таңдау және қолдану білім алушының өздік жұмыс нәтижесіне ықпал жасайды.

- Білім алушылардың өздік жұмысын ұйымдастыруға, яғни оқу формасына (күндізгі, сырттай), білім деңгейіне, оқу курсына, мамандыққа, пәнге, орындалу орнына байланысты ерекшеліктерді ескерту [2-150 б].

Өздік мәселелерін шешуде білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ашуға, ой қабілеттерін дамытуға жағдайлар жасау. Мұның өзі өзіндік жұмысын ұйымдастыру үлгісін жүзеге асырумен тікелей байланысты. Нәтижесінде өздігінен жұмыс жасау, өз бетінше білім алу, өз кәсіби әрекетінде ғылыми ізденіс жасау іскерлігі мен дағдысы, аналитикалық ойлауы қалыптасқан, өз әрекетін басқара алатын, өз жұмысының нәтижесінде өзіндік бақылау жасайтын білім алушының шығармашылық тұлғасы қалыптасады.

Теориялық талдау мен педагогикалық тәжірибелерді зерттеудің нәтижесінде, жоғары оқу орындарының білім берудегі өзіндік жұмысын ұйымдастырудың және студенттердің дайындық деңгейін ұйымдастырудың негізгі түрлері, студенттердің өзіндік жұмысы кезінде жұмыс жүктемесін оңтайландыру қажеттілігі. Оқу біліктерін қалыптастыру технологиясы мен қағидаларына сүйене отырып, күтілетін нәтижеге жетуді және болжаған болжамымызды орындауды қамтамасыз ететін сыртқы талаптардың жүйелі және кешенді түрде орындалуы болып табылады. Біз ұсынып отырған үш педагогикалық шарттар арқылы жүзеге асады:

1) Білім алушылардың тұлғалы дамуы мен өзін-өзі ұйымдастыруға өзіндік жұмыс түрлерін қолдануға педагогикалық басшылық жасауға байланысты-білім алушылардың өзіндік жұмыстарын анықтау және оның құрылымын, ерекшеліктерін басшылыққа ала отырып жоспарлау, ұйымдастыру, өзіндік тапсырмалар жүйесін жасау, ӨЖ-ын бақылау, бағалау, жетілдіруді;

2) Білім алушылардың тұлғалы дамуы мен өзін-өзі ұйымдастыруға қажетті өзіндік жұмыстарын қолдануда студенттердің белсенділігін дамыту-оқу материалын логикалық тұрғыдан түсіне алуды, жинақталған мәліметтерді талдай білуді, берілген тапсырманы өз бетінше орындай алуды және өзіндік жұмыстарға белсенді түрде қатысуы;

3) Білім алушылардың тұлғалы дамуы мен өзін-өзі ұйымдастырудағы өзіндік жұмыстарын технологияландырып жетілдіру-кейс технологиясы арқылы білім алушылардың танымдық қызметін қалыптастыруды, өзіндік жұмыстың тиімді (интерактивті тест, ойын, креативтік, көрнектілік) әдіс-тәсілдерін меңгеру мен оны тәжірибеде қолдануды, уақыт шығынын дұрыс жоспарлауды қамтиды [3-15 б].

ӨЖ-қа педагогикалық басшылық жасау пәндерді оқып-үйренгенде, білім алушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына тартқанда, білім алушылардың түрлі танымдық тапсырмаларды орындағанында, педагогикалық практика кезінде және білім алушылардың танымдық немесе шығармашылық қызметіне, өз бетімен жұмыс істеуі мен белсенділігіне ықпал ететін рефераттар жазғанда жүзеге асырылады. Әр пәнге арналған өзіндік жұмыстар білім алушылардың өз күштеріне сенімділігін және жауапкершілігін арттырып, өзіндік баға беру қабілетін қалыптастырады. Өзіндік жұмысқа басшылық жасауды барлық курс студенттері, әсіресе, төменгі курс (I-II курс) білім алушылары қажет етеді. Білім алушылардың оқудағы табысы бірінші кезекте оқытушыларға және ЖОО өміріне тез бейімделуге тәуелді болады. Бірінші курс білім алушыларының ЖОО жағдайына бейімделуі кафедра оқытушыларына үлкен жауапкершілік жүктейді, атап айтқанда, педагогикалық және психологиялық пәндерді оқып-үйрену кезеңінде осы мәселе баса назар аудару керек [4-72 б].

Төменгі курс білім алушылары кафедра оқытушылары кафедра оқытушыларымен дәрістерде, семинарларда, практикалық және зертханалық сабақтарда, педагогикалық практикада, әсіресе өзіндік жұмыстарды орындауда тығыз байланыста болады. Оқытушы әдебиеттермен жұмыс жасау, конспектілеу, күн режимімін құру және өз бетімен жұмыс істеуді көрнекті түрде көрсетіп түсіндіру сияқты барлық жұмыс түрлеріне басшылық етуі керек.

Бұл шартты жүзеге асыруда біз «Эссе», «Екі жақты күнделік», «Венн диаграмма» өзіндік жұмыс түрлерін қолдануын оңтайлы деп санаймыз. Аталған өзіндік жұмыс түрлері білім алушылардың оқуға және пәнге деген қызығушылықтарын арттырумен қатар, тұлғалы дамуымен өзін-өзі ұйымдастыруына әкеп соқтырады.

Сонымен, бірінші шартты жүзеге асыруда қолданылатын өзіндік жұмыс түрлері әрбір білім алушының ауқымды, сапалы білім алуын қамтамасыз етіп, төменгідей жетістіктерге қол жеткізеді:

- Жеке және топпен жұмыс жасауға икемділігі қалыптасады;
- Сөйлеу қоры молаяды;
- Өз жұмысын сауатты түрде талдайды, бағалайды;
- Оқытушы мен білім алушының арасында тығыз байланыс орнайды;
- Кәсіби білімді бойына сіңірген тұлға ретінде қалыптасуына айрықша ықпалын тигізеді.

Ал екінші шарты-білім алушылардың тұлғалы дамуы мен өзін-өзі ұйымдастыруға қажетті өзіндік жұмыстарын қолдануға студенттердің белсенділігін дамыту [5-41 б].

Жоғарыда айтылған мәселелерге сәйкес біз екінші шартты жүзеге арттыруда «Логикалық сызба», «Кластер», «Баяндама» өзіндік жұмыс түрлерінің орындау нәтижесінде білім алушы таңдаған ӨЖ арқылы ойын тереңдетеді, өзіндік санасы, тұлғалық және кәсіби Мен тұжырымы, рефлексивті позициясы қалыптасады.

Білім алушылар тест сұрақтарын құрастыру және кесте ӨЖ түрлерін орындай келе өздерінің ойларын ұштай келе, оқулықпен жұмыс жасауды сұрақтардың негізгісін таңдайды үйренеді және ізденіс қасиеттерін дамыта алады. Ал презентация жасау арқылы білім алушылар компьютердің қыр – сырын түсіне келе, өзінің жұмысын дұрыс ұйымдастыруды ғаламтор желісін жақсы меңгеруге қол жеткізеді.

Қорыта келе, біз бұл мақала оқыту үдерісінде өзіндік жұмыстар арқылы білім

алушылардың тұлғалы дамуы мен өзін – өзі ұйымдастырудың және білімдерінің арттырудың педагогикалық шарттарын қарастырдық. Өзіндік жұмыс яғни тәуелсіз іс – әрекетте қолдауға ие болмайтын білім, адамның шынайы иесі бола алмайды. Олай болатын болса, өзіндік жұмыстың білім алу құндылығы бар, ол тек қана қазіргі заманғы маманның жеке құрылымында да маңызды рөл атқаратын сипатқа ие болады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Құрманалина Ш.Х., Мұқанова Б.Ж., Ғалымова Ә.У., Ильясова Р.К. Педагогика. – Астана : (оқулық) Фоменант, 2007. – 651 б.
2. Бапаева М.Қ. Жоғары мектепте психологиялық білім беру процесін жетілдіру. Оқу құралы. – Алматы, 2006. – 176 б.
3. Нығметжанова Г.К. Студенттердің өздік жұмысын тиімді ұйымдастыру, Педагогика журналы №7 – 2008 – 15 б.
4. Еромасова А.А. Общая психология. Практикум для самостоятельной работы студента . – Россия, 2009. – 85 б.
5. Лаптаева Е.Ю. Учебное пособие по организации самостоятельной работы студентов. Учебная литература. 2014. – 41 б.

ПРОБЛЕМА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ

Пикаревская Е.С. Республика Казахстан, город Актобе
студентка Актюбинского регионального
государственного университета
имени Кудайбергена Жубанова
zhenichka_2607@mail.ru
Саутенкова Марина Юрьевна
Республика Казахстан, город Актобе
кандидат психологических наук,
доцент Актюбинского регионального
государственного университета
имени Кудайбергена Жубанова
marina.sautenkova@mail.ru
Толеушова Айсулу
Магистрантка 2 курса
специальности «6М0503000-Психология»

Кілт сөздер: Эмоционалды денсаулық, эмоциялар, студенттік жас, факторлар, мазасыздық, жұмысқа қабілеттілік, активтілік, психологиялық көмек.

Аннотация: Эмоционалды денсаулық - болашақ мамандар ретінде студенттердің кәсіби дамуындағы маңызды факторлардың бірі. Студенттік кезеңі үлкен эмоциялық белсенділікпен ерекшеленеді және студенттерге қандай да бір қолдау көрсетуге және оларды қызметке бағыттауға өте маңызды.

Key words: emotional , important

Summary: Emotional health is one of the important factors in the professional development of students as future specialists. The period of the student body is characterized by great emotional activity and it is very important to provide students with some kind of support and direct them to the activity.

С развитием современного общества появляется все больше факторов, способствующих появлению негативных эмоций, которые могут привести к серьезным последствиям, например, к стрессу. Ему подвержен любой человек вне зависимости от возраста, пола и других особенностей. Современным ученым известен факт, что стресс является причиной 80% заболеваний. Поэтому в настоящее время эта тема становится все более обсуждаемой. Данной проблемой заинтересованы не только психологи, но также специалисты медицинского, экономического профиля и педагоги. Как мы видим, проблема рассматривается с большинства сторон, начиная от эмоционального здоровья школьников и

заканчивая эмоциональным здоровьем нации.

«Всякое изменение в нашей физической организации всегда сопровождается чувствами», поэтому «любое телесное заболевание имеет психическую первопричину. Начинать укрепление иммунитета надо с наведения порядка в эмоциональной сфере – психологической предпосылке недуга». Из этого следует, что важность и актуальность сохранения эмоционального здоровья личности подтверждается его прямым влиянием на здоровье и развитие личности в целом [1, с.4-8].

Эмоциональная сфера человека долгое время оставалась без внимания, ее значение в общем развитии личности недооценивалось. Сегодня, на этапе активного научного осмысления закономерностей эмоционального развития как составляющей психологического здоровья, введен новый психологический термин - «эмоциональное здоровье».

С точки зрения Ф.Ф. Караваева, эмоциональные переживания закрепились в эволюции как механизм, удерживающий жизненные процессы в оптимальных границах и предупреждает разрушительный характер недостатка или избытка жизненно важных факторов через переживание потребности [2, с.64-70]. Таким образом, они участвуют в поддержании гомеостаза, то есть постоянства внутренней среды организма. Однако эмоции могут влиять на человека как благотворно, так и негативно. Все зависит от знака и интенсивности эмоции.

Н.В. Дроздова [3, с.233-237] определяет эмоциональное здоровье как стабильное эмоционально-позитивное состояние личности, источником которого считается удовлетворение базовых потребностей данного возраста: как социальных, так и биологических. Е.Ю. Федоренко [4, с.200-204] понимает под эмоциональным здоровьем комфортное положительно-эмоциональное самочувствие личности, которое является основой взаимоотношений человека с окружающей действительностью. Оно влияет на специфику внутренних переживаний индивида, на эмоционально-волевою и познавательную сферы личности, на способы переживания стрессовых ситуаций и способы взаимоотношения с окружающими. Н.Л. Васильева [5, с.36-42] определяет феномен эмоционального здоровья как ощущение уверенности, безопасности, которое ведет к гармоничному развитию личности, формированию у него позитивного отношения к предметам окружающей действительности.

Эмоциональное здоровье - это наличие только положительных эмоций (в идеале) или же (в лучшем случае) - равновесие положительных и отрицательных эмоций, насыщенность жизни личности чувствами и их проявление; самоконтроль и адекватность ситуации этого проявления. Эмоциональное здоровье - способность адаптироваться в меняющейся ситуации и достаточно быстро восстанавливать силы после кризиса или стрессовой ситуации.

Сила проявления эмоций, их направленность и влияние на психику человека индивидуальны. Одни и те же явления вызывают у людей разные эмоции. То, что одному приносит радость, может быть неприятным другому. Но общим является то, что негативные эмоции подавляют психику, подавляют творческую активность, снижают работоспособность.

Важность и необходимость исследования эмоционального здоровья лиц студенческого возраста связана с тем, что студенческий этап развития характеризуется максимальным включением личности в различные сферы общественных отношений и деятельности, которое требует мобилизации всех ресурсов человека и определяет повышенные требования к его эмоциональной сфере. Кроме того, учебная деятельность студентов сопряжена с эмоциональным напряжением, и это является нормальной приспособительной реакцией индивидов, позволяющей им мобилизовать физиологические функции на достижение результата, преодоление сложных ситуаций, творческую и исследовательскую деятельность. Высокие нагрузки, обусловленные спецификой учебной и бытовой деятельности студентов, вызывают хроническое перенапряжение эмоциональной сферы. В итоге, состояние эмоционального напряжения сказывается не только на психическом здоровье человека, оно способно вызвать ряд соматических заболеваний и обострить уже имеющиеся хронические.

Исследователи расходятся во мнениях относительно того, что считать критериями эмоционального здоровья. Тем не менее, анализ этих исследований позволяет нам систематизировать и представить основные из них, приведены на рисунке 1.

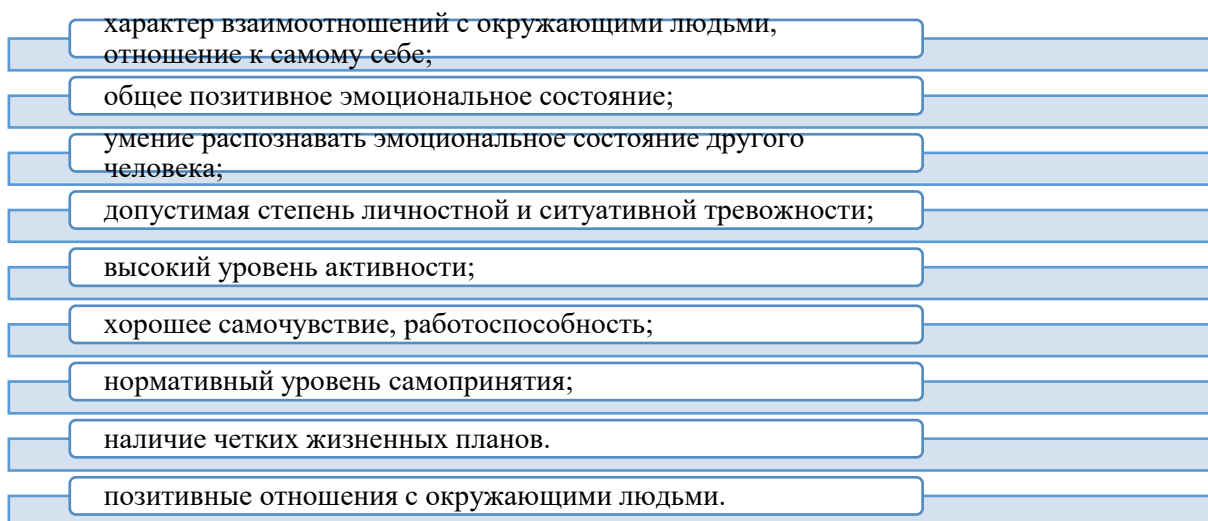

Рисунок 1 – Основные критерии эмоционального здоровья личности

Кроме указанных критериев можно выделить ряд факторов, влияющих на эмоциональное здоровье: физическое самочувствие; психологический климат в референтной группе; самооценка; наличие близости в общении; степень удовлетворения потребностей и т.п.

Студент вуза в наше время – это молодой юноша/девушка, перед которыми открыты все пути к дальнейшему развитию и самореализации. Поступая на первый курс, школьники ощущают острую необходимость в получении опыта. Поэтому роль преподавателя несет большое значение.

Во-первых, необходимо как можно быстрее помочь студенту адаптироваться и не растрчивать время. Во-вторых, деятельность студентов важно направить именно на овладение знаниями, умениями и навыками, а не только для сдачи определенных тестов. Очень печально, что часто получение новой информации несет для студентов временную ценность, чтобы сдать экзамен. Они не рассматривают приобретенные знания и навыки как дальнейшее средство своей работы. Психологу или куратору группы очень важно уловить этот момент и способствовать смене ориентира студентов.

В период первого и второго курсов студенческая группа формируется как коллектив. А у студентов складываются навыки и умения рациональной организации умственной деятельности, они начинают осознавать признание к выбранной профессии, формируется система работы по самообразованию и самовоспитанию профессионально значимых качеств.

Бывают моменты, когда чрезмерные требования вызывают у студентов реакции торможения. Студенты часто склонны переоценивать трудности, с которыми они сталкиваются, и задачи, поставленные перед ними. К таким можно отнести экзамены.

В процессе обучения студентам встречаются трудности, которые необходимо преодолевать. Эмоционально здоровый человек готов преодолевать возникающие трудности. Такое состояние обычно сопровождается уверенностью, решимостью и мобилизацией внутренних ресурсов. В практике преподавателей встречаются студенты, которые предпочитают более трудный материал, который требует больших усилий и полной сосредоточенности для усвоения. Подобное поведение можно объяснить либо настойчивостью и вдумчивостью студента, либо объективной привлекательностью трудной задачи. Не все студенты предпочитают трудности в учебном процессе, есть те, кто очень плохо справляется с трудностями. Они могут проявлять малодушие, у них может отсутствовать настойчивость и выдержка [6, с.180].

В таких ситуациях студентов начинают сопровождать элементы стресса. Находясь в состоянии сильного интеллектуального напряжения, студенты склонны испытывать такие негативные эмоции как страх, беспокойство, тревога. Обычно подобное состояние наблюдается в дни экзаменов или зачетов, а отрицательные эмоции появляются в следствии неопределенности итоговой оценки. Все это способствует снижению уровня мышления, внимания, памяти, общего самочувствия, появляется неуверенность в себе, заметно снижается самооценка и работоспособность.

Сохранение, укрепление и формирование эмоционального здоровья личности является одним из приоритетных направлений психологического сопровождения, поскольку эффективно построенная система психологического сопровождения позволяет развивать адаптивность личности, эмоциональную стабильность, развить ресурсы собственной эффективности личности. Оно позволяет личности принимать свой собственный выбор, направленный, возможно, на разрешение каких-либо проблем. Психолог в этом случае создает все условия и направляет личность на принятие самостоятельного, осознанного решения.

Психологическое сопровождение помогает решать проблемы не только отдельных личностей, но и групп людей. Сейчас психологическое сопровождение реализуется в школах, высших учебных заведениях с целью улучшения социально-психологического развития учащихся, в частности повышения успеваемости учеников и прививания им ценностей здорового образа жизни. Исходя из выше сказанного, мы считаем, что психологическое сопровождение необходимо рассматривать как возможный способ улучшения и сохранения эмоционального здоровья студентов.

Использованная литература:

- 1 Апряткина Е. Н. Проблема сохранения эмоционального здоровья детей дошкольного возраста // Молодой ученый. — 2017. — №11.1. — С. 4-8.
- 2 Караваев, Ф.Ф. Психологическое здоровье и здоровье сберегающие технологии в образовании / Ф.Ф. Караваев; Психопедагогика в правоохранительных органах // Выпуск №3 (58), 2014. - 64-70 с.
- 3 Дроздова Н.В. Эмоциональное здоровье студентов-психологов // Сборники конференций НИЦ Социосфера. – 2011. - №22. – С. 233-237.
- 4 Федоренко Е.Ю. Эмоциональное здоровье и успешность обучения в школе // Народное образование. – 2010. - №2. – С. 200-204.
- 5 Васильева Н.Л. Эмоциональное здоровье ребенка в детском саду // Детский сад: теория и практика. – 2013. - №5(29). – С. 36-42.
- 6 Жигинас Н. В. Психическое здоровье студентов: монография / Н. В. Жигинас, В. Я. Семке; ГОУ ВПО «Томский государственный педагогический университет». - Томск: Изд-во ТГПУ, 2009. - 180 с.

ИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Каирова А.Т.
Жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік
мемлекеттік университеті
kairova.akerke@mail.ru

Ключевые слова: Критическое мышление, командная работа, школа

Аннотация: Критическое мышление является одной из областей человеческой жизни, потому что эта философия помогает людям учиться на многих важных и полезных путях и решениях, а также собирать только необходимую информацию и отличать ее от старых знаний. Основным отличием технологии критического мышления от традиционного обучения является программа, которая позволяет студенту свободно говорить, общаться, слушать друг друга, уважать друг друга, находить решение проблемы и преодолевать трудности.

Key words: Critical thinking, communicate

Summary: Critical thinking is one of the areas of human life, because this philosophy helps people to learn on many important and useful ways and solutions, as well as collect only the necessary information and distinguish it from old knowledge. The main difference between critical thinking technology and traditional learning is a program that allows students to speak freely, communicate with each other, find solutions to problems and overcome difficulties

«Білімдіден не пайда, білгенін көпке айтпаса, үйреткеннен не пайда, қайырымы қайтпаса» деген екен А.Байтұрсынов. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы — заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама болғандықтан үнемі кәсіби біліктілікті артып, жаңашылдыққа ұмтылу, шығармашылықпен жұмыстанып еңбек ету әрбір ұстаздың міндеті деп ойламын. Себебі, әлем таныған елде рухани бай және интеллектуалды тұлғалар мекендеу қажет. Жаңартылған білім – жаңашылдыққа бет бұру. Жаңартылған бағдарлама бойынша әлемдік білім беру жүйесі бәсекеге қабілеттілікке қарай білім алушыны баулу, қоғамнан өз орнын таба білетіндей сапалы маман болуына бағытталынған. Ал осы уақытқа дейін біздің елімізде жалпы білім беретін мектептерде білім алушылар күтілетін нәтижеге көз жеткізбей, түрлі әсер етуші факторлардың ықпалымен мамандық таңдап, ақыр соңында сол оқыған мамандықтары бойынша жұмысқа тартыла алмай отырғаны бәрімізге белгілі. Соның салдарынан өмірден өз орнын таба алмай жұмыссыз жүрген жастарымыз қаншама. Мемлекетіміздің де нарық талабына сай өркендеуіне өз үлесін қосатын тек қана жан – жақты білімді де білікті маман болу керек. Сол маманды дайындау үшін болашақ мамандығына байланысты әрбір студентке тереңірек білім беру, білімді өзгермелі өмір жағдайларына пайдалана білу дағдысын қалыптастыру қажет деп ойлаймын.

Қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – әлеуметтік экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, оны жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар: шығармашылық, белсенділік, әлеуметтік жауаптылық, жоғары интеллектілік, терең білімділік, кәсіби сауаттылық. Студенттердің білімін тереңдету мақсатында білім беру процесінде сабағымда сыни тұрғыдан ойлау технологиясын қолданамын. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз - ой қозғай отырып, өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарау, естіген, білгенін талдау, салыстыру, реттеу, сұрыптау, жүйелеу, білмегенін өзі зерттеу, дәлелдеу, тұжырым жасауға бағыттау өз бетімен және бірлесіп шығармашылықпен жұмыс жасау.

Сыни ойлау – адам өмірінің бір саласы, себебі бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі, бағыт – бағдар береді. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы – білімнің дайын күйінде берілмей, білім алушының еркін сөйлеуіне, пікір таластыруға, бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздеуге және қиындықты жеңуге баулитын бағдарлама.

Сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін мына төменгі шаралар орындалуы шарт:

- сын тұрғысынан ойлауды тудыру үшін уақыт керек;
- ойланып-толғануға, ойын ашық айтуға рұқсат беру;
- әртүрлі идеялар мен пікірлерді қабылдау;
- белсенді іс-әрекетін қолдау;
- қолайсыз жағдайларда әжуаға айналдырмау;
- бір-бірінің жауабына жасаған сынының дәлелді, дәйекті болуын талап ету;
- сын тұрғысынан ойлауды бағалау.

Биология ғылымы тылсым құпияға толы талдауды, болжауды, баламалы шешімдерді талап ететін, қоршаған ортаның көп түрлілігі мен эволюциясы туралы білімді, тірі ағзалардың даму заңы мен заңдылықтарын қарастырады, сонымен қатар әлемнің таңғажайып құбылыстарын оқып-тануға және зерт-теуге мүмкіндік береді. Сол себепті сабақты идеялық жағынан ғылыми негізде, өмірмен байланысты ұйымдастыру білім алушының қызығуын, білім құмарлығын таныту, әр сабақта ойлануға, өздігінен ізденіс жасауға баулу, ойын ауызша, жазбаша жинақтап баяндай білуге, мәдениетті сөйлеуге үйрету арқылы ұлттық әдет-ғұрыпты бойына сіңіруге дағдыландыру қажет. Сондықтан практикалық сабақтарды қызықты, мазмұнды өтілуіне баса назар аудару, абстракциялық ойлау қабілетін дамытуға, сонымен бірге био-логия ғылымындағы сан алуан түрлердің табиғатпен тығыз байланысын, өзгергіштігін, дамуын ұғынуға тырысу

кабілеттерін арттыру керек. Ал ол кабілеттің барлығын, сын тұрғыдан ойлау стратегиялар толығымен дамытады. Сыни тұрғыдан ойлауда бақылау мен тыңдау арқылы дәлелдер жинастыру және шешім қабылдау үшін талапқа сай өлшемдерді қолдану сияқты дағдыларды дамытуды қарастырады. Мен өз сабақтарымда сыни тұрғыдан ойлау технологиясының бірнеше стратегияларын қолданып отырамын. Жалпы әр сабақ психологиялық дайындықтан басталады. Сабағымды бастамас бұрын психологиялық жағынан көңіл-күйлерін қалыптастыру үшін достық қарым-қатынас орнату мақсатында түрлі көңіл көтеретін тренингтер қолданамын. Ұйымшылдық қарым-қатынастарын жақсарту мақсатында топқа бөлу әдістерін ұйымдастырып, практикалық сабақты өткізуді мынандай кезеңдерден құрдым:

1. Болжау стратегиясы
2. Екі жақты күнделік стратегиясы
3. Топтастыру стратегиясы

Болжау стратегиясының мақсаты: студенттер ақпараттарды немесе қандай да бір ситуациялық жағдайды қарастырады. Өз ойларын жеткізеді, саралайды, бір-бірін тыңдайды, білмегенін өзі зерттейді, дәлелдейді, тұжырым жасауға бағытталады.

Екі жақты күнделік стратегиясы: бір-бірінің ойын тыңдауға, құрметтеуге, өзекті мәселені шешу жолдарын іздеуге және қиындықты жеңуге баулиды.

Топтастыру стратегиясы өз ойларымен жұпта топта ақылдасып, бірлесіп шығармашылықпен жұмыс жасайды.

Қорыта келгенде сыни тұрғыдан талдау жүргізу студенттердің теорияда алған білімін практикада пайдалануына және өз мамандығын жетік білуіне мүмкіндік туғызады, білімді және білікті маман болуының негізгі қозғаушы күші болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрғынбаева Б.А. Оқыту технологиялары. –Алматы, 2000.
2. Қабдықайырұлы Қ. Оқытудың педагогикалық жаңа технологиясы: Оқу құралы. – Алматы: РБК, 2009.
3. Мұқанов М.М. Бақылау және ойлау. Алматы.
4. Жеке тұлғаға бағытталған сабаққа қойылатын талаптар// әдістемелік журнал.-2008.18-24 б
- 7 Қабдешова Ә. Сын тұрғысынан ойлау //35-45б

МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА АУЫТҚУШЫЛЫҒЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кенжебекова Н.Ә., Ербулатова А.К.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе
өңірлік мемлекеттік
университеті,аға оқытушылары

Ключевые слова: поведение, ненормальное поведение, внешняя мотивация, внутренняя мотивация, переходный период, коррекционная работа.

Аннотация: В этой статье обсуждаются особенности детей с поведенческими расстройствами и способы, которыми они работают с ними в школе. Внешние и внутренние факторы, влияющие на поведенческие изменения, а также влияние семейного и школьного поведения на поведение ребенка, носят комплексный характер.

Key words: behavior, abnormal behavior, extrinsic motivation, intrinsic motivation, transitional period, remedial work

Summary: This article discusses the characteristics of children with behavioral disorders and the ways they work with them in school. External and internal factors affecting behavioral changes, as well as the influence of family and school behavior on a child's behavior, are complex.

Қазақстан Республикасының егеменді ел болып қазіргі таңдағы даму кезеңі, қоғамның барлық саласындағы қозғайтын істерін қайта құрумен, әлеуметтік-саяси және экономикалық қарым-қатынастардың өзгеруімен сипатталады. Бұл қазіргі кезеңдегі оқушылардың әлеуметтік жағдайдағы дамуына үлкен өзгерістер келтіреді, яғни олардың өзін-өзі бағалауының жеке тұлға болып қалыптасуына әсерін тигізеді.

Әрбір адам жеке тұлға болғандықтан оның мінез-құлқы өзіне тән ерекшеліктермен сипатталады. Мінез деген психологиялық қасиеттің төркіні характер деген грек сөзінен шыққан. Бұл гректің сөзі, аударма келгенде баспаға басу, суреттеу, мәнерлеу деген мағынада [1.102]. Шынында да, қоғам тәрбие арқылы адамның мінезін баспаға басқандай қылып, керекті көрінісін жасайды. Олай болса, гректің характер сөзі «із қалдыру» деген мағынаны білдіреді. Мінез дегеніміз әрбір адамның жеке басына тән даралық ерекшелік екенін ғылым тарихында алғаш рет сипаттап жазған ғалым - ертедегі грек философы Теофраст. Бірақ ол мінезді адамның адамгершілік сапасына тән қасиет деп көрсеткен.

Мінез ерекшеліктерін зерттеушілердің пікірлерін ең бірінші болып француз ғалымы Л.Бен жүйеге келтірген. Ол мінезді психологиялық ерекшелік, дара тұлғаның ақыл-ойы мен сезімінің және ерік ерекшелігінің көрсеткіштері деп санады. Т.Рибо мінезді сезіммен ерік ерекшелігі десе, ал орыс медигі әрі психолог П.Ф.Лесгафт, ерік қасиеті деп көрсеткен. И.Кант мінезді темпераментпен салыстыра отырып, оны адамда дүре пайда болатын қасиет деп, туа біте пайда болатын қасиеттер мен әр адамның өз өмірінде жүре пайда болатын қасиеттерді бөліп көрсетті. «Мінез дегеніміз әрбір адамның жеке басына тән даралық ерекшелік», - деген екен ертедегі грек философы Теофраст [2.316]. Мінез-адамның тұрақты психикалық ерекшеліктерінің жиынтығы [1.102]. Мінез дегеніміз – адамдардың істеген әрекеттеріне із қалдыратын өзіндік дара ерекшелігі, - дейді Қ.Сейталиев өз еңбегінде [1.316].

Мінез-құлықтарында ауытқушылығы бар балалардың психологиялық ерекшеліктері бала еркінің дамып жетілмеуі оның өз іс - әрекетін, мінез – құлқын бақылап, басқарып отыруға кедергі болуға, яғни өзінің іс - әрекетіне қойылатын талап пен мінез-құлқын үйлестіре алмайды. Мұндай ерекшеліктер өте жас кезден байқалады.

Ауытқушылық мінез - құлық алғашқы пайда болуы, балалалық жаста, әсіресе жасөспірім жаста байқалады. Сонымен, мінез-құлық ауытқуы бар жасөспірімдердің мінезі жалпы қоғамдық ережеден, психикалық денсаулық ережесінен, мәдени немесе адамгершіліктік ережесінен ауытқыған тәртіп жүйесін айтады. Л.Кулагин оқудың сәтсіздігі мен мінез – құлық ауытқуының қайнар бұлағы физикалық және психикалық, денсаулық жағдайының әр түрлі ауытқуларының әлеуметтік, педагогикалық тұрғыда қараусыз

қалуында деген еді.. Балалардың мінез-құлқының өзгеруіне әсер ететін факторлар:

1. Сыртқы мотивация және оған сай мотиві бар немесе себебі бар мінез-құлық.
2. Ішкі мотивация және оған сай мотиві бар немесе себебі бар мінез-құлық.

Оқушылардың мінезіндегі ауытқушылықтың себептері мен факторларына тоқталып өтсек:

- дұрыс тәрбиеленбегендерінің себебінен қажетті білімдердің, біліктердің, дағдылардың жоқтығы;

- жайсыз отбасылық өзара қарым-қатынастар;

- психикалық және физикалық денсаулығы мен дамуы жағдайындағы ауытқушылықтар;

- ішкі және сыртқы белсенділігінің саналы көріністеріне, өзін-өзі көрсетуіне жағдай жасалмағандығынан, жеке өмірлік мақсаттары мен жоспарларының болмауы;

- қараусыз қалумен, қоршаған ортаның кері ықпал етуімен және осының негізінде дамитын әлеуметтік-психологиялық дезадаптациямен, әлеуметтік және жеке құндылықтарының жағымсыз түрде ауысуы және жағымсыз жайттар.

Балалар мен жасөспірімдердің дамуы мен мінез-құлқына кері әсер ететін сыртқы факторларға мыналарды жатқызуды болады:

Қоғамдағы өтіп жатқан үрдістер:

- экономикалық тұрмысы төмен балалы отбасыларға әлеуметтік кепілдіктермен және мемлекеттік қолдаудың жоқтығы;

- өскелең ұрпақтың әлеуметтенуінің дәстүрлі институттарының күйреуі мен дағдарысқа ұшырауы;

- бұқаралық ақпарат құралдары арқылы зорлық-зомбылық және қатігездікті насихаттау;

- балалардың денелік және психикалық денсаулығының бұзылуын дер кезінде ауытқудың, соған сәйкес көмек көрсетудің және квалификациялық диспансеризациясының болмауы;

- темекіге, ішімдікке, нашақорлық заттарға жолдың ашықтығы. Мектеп жасындағы балалардың мінез – құлқындағы ауытқушылық олардың ортасына, отбасына байланысты. Толық емес немесе қолайсыз отбасында тәрбиеленіп жатқан әр балада тыныштығы мен жайбырақаттығы, әлі қалыптасып үлгермеген психикасы бұзылады, яғни мінез – құлқы бұзылады.

Отбасының жағдайы және оның ахуалы:

- толық емес отбасы;

- отбасының материалдық жағдайы;

- ата-аналардың төмен әлеуметтік-мәдени деңгейі;

- отбасындағы тәрбие стилі (балаға бірыңғай талаптардың қойылмауы, ата-аналардың қатігездігі, баланың құқықсыздығы);

- ата-аналардың ішімдікті, нашақорлық заттарды пайдалануы;

- ата-аналардың балалардың психоактивті заттарды қолдануына жол беру [4.147].

Мектепшілік өмірдің жеткіліксіз ұйымдастырылуы:

- оқу және тәрбие үрдісін басқаруды ұйымдастырудың толық жетілмегендігі; мектептің материалдық қамтамасыз етілуінің нашарлығы; сабақтан тыс жұмыстардың қанағаттандырғысыз ұйымдастырылуы; мектепте балалар ұйымдарының болмауы;

- мұғалімдердің бала және жас ерекшелік психологиясын білмейтіндігінен көрінетін кәсіптік деңгейінің төмендігі; «оқушы-мұғалім» жүйесіндегі өзара қарым-қатынастарының автолитарлық немесе бетімен кетушілік деңгейінде болуы.

Жас кезеңдеріне сүйене отырып, білім беру жүйелері және практикалық психологтар мектептегі барлық жас аралығын 3 кезеңге бөліп қарастырады:

1. Кіші мектеп жасындағы кезең;

2. Жеткіншектік жасындағы кезең;

3. Ерте жасөспірім кезең;

Бірінші кезең - баланың мектепке түсіп, жаңа ортаға бейімделуімен сипатталады.

Сонымен қатар бала ағзасында дененің күрт өсуі, ішкі мүшелердің үлкейуі вегетативті қайта құрулар сияқты эндокриндік өзгерістер бірден жүреді. Бұл өзгерістер баланың әлеуметтік қарым-қатынас жүйесімен іс-әрекетіндегі кординалды өзгерістер оның ағзаларындағы барлық жүйелермен функционаларының қайта құрылуымен сай келеді. Сондықтан бұл аралық үлкен күшті талап етеді.

Екінші кезең - баланың өтпелі кезеңімен тап келуімен, ағни қиын саналатын кризистік кезеңмен сай келеді. Бұл кезең біріншіден пубертаттық кезеңде келетін морфологиялық және физиологиялық өзгерістер жеткіншектің ағзасын біршама өзгертуге ұшыратады да, олардағы соматикалық аурулар қауіпін тудырады, сонымен бірге, тура осы жеткіншектік кезеңде көптеген жүйке және психикалық аурулар көрініс береді, екіншіден осы кезеңге тән әлеуметтік қарым-қатынас сферасының (позитивті болмауы мүмкін) кеңеюі жеткіншектерге меңгеруге қиын болып табылатын жаңа әлеуметтік тәжірибелер береді. Өтпелі кезең - жас ерекшелік дамудың өте жауапты сатысы. Бұл кезеңнің өзіндік ерекшеліктері П.П.Блонский және Л.С.Выготский еңбектерінде анық жазылған. П.П.Блонский өтпелі кезеңдегі жүріп жатқан өзгерістердің бірден болып жатқанына көңіл бөлсе; Л.С.Выготский бұл кезеңді ескінің өшуін сипаттайтын жас деп көрсетеді.

Үшінші кезең - бұл оқушылардың жеткіншектік жаспен ересектік жас аралығындағы және олардың 10-11 сыныпта кездесетін қиындықтарымен сай келеді. Бұл уақыт адамның тұлғалық дамуының өте маңызды және жауапты кезеңі болып табылады. Тіпті, Ж.Ж.Руссо («Эмиль немесе Тәрбие» еңбегінде) саналық өзіндік анықтауды жасөспірімдік кезеңдегі тұлғаның екінші туылуының негізгі мазмұны ретінде қарастырады.

Мінез-құлқында ауытқушылығы бар баламен жұмыс жасау үшін әуелі педагог зерттеуге алып отырған сыныптарымен әлеуметтік мониторинг өткізіп алады. Мінез-құлқында ауытқушылығы бар оқушымен жұмыс үш кезеңнен тұрады:

Бірінші кезең – дайындық кезеңі. Бұл кезеңде оқушы тәртібінің төмендеу себептерін анықтайды. Баланың жалпы психикасын жан-жақты талдап, адамдармен, оқушылармен қарым-қатынасындағы жақсы қасиеттерін бағдарлауға назар аударады. **Екінші кезең** – әлеуметтік педагогтің сынып алдындағы жауапкершілік кезеңі. Педагог өзінің мағыналы ісімен сынып алдында абыройға ие болғанда ғана қиын жасөспірімдермен екі арада сыйластық, сенімдік қарым-қатынастар орнығады. Осындай бір-біріне деген сенім арқылы қиын жасөспірімдердің жағымсыз қылықтарының ішінен тәуір қасиетін бөліп алып, соған оқушының өз назарын аударуға болады. **Үшінші кезең** – өзгеріс кезеңі. Бұрынғы теріс қылықтары баланы еліктіріп артқа тартса, үздіксіз жүргізілген тәрбие жұмысы оны алға сүйрейді. Осы бір сәтте әлеуметтік педагог баланың жақсы қасиеттерін қолдап, ішкі рухани қажеттерін қанағаттандыру арқылы ілгері жетелеп, қоғамдық жұмыстарға тарту арқылы балаларды бір-бірімен адамгершілік қарым-қатынасқа түсіріп, жақсы қасиеттерін молырақ қалыптастырады.

Балалар тұлғасы мен мінез-құлқындағы ауытқушылықтың алдын алу жұмыстары тек мыналардың негізінде жүзеге асса ғана тиімді болады:

- оқу іс-әрекеті жемісті болғанда;
- оқушылардың қанағаттандыратын эмоционалдық жағымды өзара қарым-қатынас жүйелері (құрбыларымен, әлеуметтік педагог, мұғалімдерімен, ата-аналарымен) және психологиялық қорғалуы болғанда.

Оқушыларда орын алатын осы кемістіктердің әсерін төмендеті үшін психокоррекциялық жұмыстар жүргізуге болады. Оны бастау алдына оқушылармен әңгімелесіп, жеткіншек жаста орын алатын ауытқулар, одан шығу жолдары туралы бірнеше кеңес беру жұмыстары жүргізіледі.

Коррекциялық жұмыстың бірінші фазасында келесі міндеттер атқарылды:

- оқушылар коррекцияның қажет екенін сезінуін қамтамасыз ету;
- баланың көңіл-күйін көтеріп, әр қатысушы өзін-өзі қауіпсіз жағдайда сезінуін қамтамасыз ету;

- топтағылардың ішкі қайшылықтарын сыртқа шығаруға даярлау, ол үшін вербалды

емес қарым-қатынас түрлерін қолданып бір-біріне жақындастыру. Осы фазадан өткеннен кейін коррекция қажет деп тапқандардан бір топ түзеледі. Бұл топпен жүргізілген коррекциялық жұмыс сыныпта орын алатын қайшылықтарды жоюды негізгі мақсат ретінде анықтайды. Ол келесі міндеттер арқылы жүзеге асырылды:

- әр қатысушыға өз проблемаларын түсініп, ол жағдайдан шығу жолдарын табуға көмектесу;-топтың дәстүрін қалыптастыру;

- мінезі шатақ балаларға олардың әлеуметтік позициясының дұрыс емес екендігін көрсету және ол жағдайдың пайда болған себептерін түсіндіру;

- баланың өмір сүру ортасында туған ыңғайсыз жағдайлардың себебін анықтап беріп, әр себептің мән-мағынасын толық түсіндіріп беру;

- сезіммен иланушылықты қалыптастыру, соның нәтижесінде басқаларға сыйымды, тіл табысқыш, адамгершілікті жоғалтпайтын, басқаларға жаны ашитын, басқаларды өзіндей сыйлайтын позициясын қалыптастыру;

-жанама әсер арқылы көмек көрсету.Осы анықталған міндеттерді орындау үшін ситуативті-коммуникативті ойындар қолданылды. Ондай ойындар балаға үлкен әсерін тигізеді.

Қайта тәрбиелеу процесіне қойылатын шарттар.

1.Әрбір қиын баланы жан-жақты зерттеп, мінез-құлықтарының бағыт-бағдарын айқындау, оның ішіндегі адамгершілік ниеттегі қасиетін іріктеп алу.

2.Әрбір оқушының адамгершілік сынды тәрбиелерін құра біліп, соның негізінде тәртіпті, айналасындағы өмірге дұрыс көз-қарасты ұжымшылдық қарым-қатынас қалыптастыруды ұйымдастыру.

3.Әрбір жеке адамның ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін және шығармашылық талап-тілектеріне орай қабілетті мен икемшіліктерін дамыту, қоғамдық жұмыстарға қатыстыру.

4.Кейбір қиын оқушылардың оқу-тәрбие процесінде және ұжымшылдық өмір қатынастарында ұсқынсыз ауытқушылықтар болса, дер кезінде қол ұшын беріп, одан сақтандыру, оны туғызатын себептерді жою.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Алдамұратов.Жалпы психология.- Алматы, 2005.-305 б.

2.Сабиева А.Мінез-құлқында ауытқушылығы бар балалардың өзін-өзі бағалау ерекшеліктері. Алматы.- 2011.-78 бет

3.Жарықбаев Қ. Жантану негіздері.- Алматы. 2002.- 415ж.

4. Әтемова Қ.Т. Әлеуметтік педагогика.-Алматы.20012.-2

К ПРОБЛЕМЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Жиембаев А.Ш.
Старший преподаватель
Республика Казахстан
г.Актобе
Актюбинский региональный
государственный университет
им. К.Жубанова.
Asan.Zhiembaev@mail.ru

Кілт сөздер: Дене тәрбиесі, дене шынықтыру, жоғары білім

Түйіндеме: Мақалада жоғары оқу орындарында дене шынықтыруды ұйымдастыру бойынша соңғы зерттеулер талданады.

Key words: Physical education, physical education, higher education

Summary: In recent articles, the researchers are analyzed in the organization of physical training in the higher education institutions

Актуальность. В современных условиях в Республике Казахстан сложилась критическая ситуация с состоянием здоровья молодежи. Почти 90 % детей, учеников и студентов имеют отклонения в состоянии здоровья, свыше 50 % – неудовлетворительную физическую подготовку, имеют низкий и ниже среднего уровни физического здоровья в 61 % молодежи в возрасте 16-19 лет, 67,2 % – в возрасте 20-29 лет. Только в течение последних пяти лет на 41 % увеличилось количество учащейся и студенческой молодежи, отнесенной по состоянию здоровья к специальной медицинской группе.

Нервно-эмоциональная и умственная напряженность умственной деятельности студентов, которая часто сопровождается несоблюдением режима обучения и отдыха, нерациональным питанием, ухудшением экологической обстановки и другими факторами, углубляется недостаточным уровнем двигательной активности. Все это негативно отражается на состоянии здоровья студентов, их физическом развитии и уровне физической подготовленности.

Задачи исследования:

- 1) проанализировать последние научные исследования, которые поднимают вопросы организации и преподавания физического воспитания в высших учебных заведениях;
- 2) выявить проблемы, которые возникают во время проведения занятий по физическому воспитанию со студенческой молодежью.

Состояние преподавания физического воспитания в вузе свидетельствует о несоответствии между современными, постоянно растущими требованиями жизни и уровнем образования по физической культуре выпускников. Анализ современных подходов к развитию физической культуры в Казахстане определяет приоритет двигательной активности, здорового образа жизни фактически в отрыве от личностных качеств человека. Все внимания остались ценностные ориентиры личности, формирования ее духовной культуры, а не только духовного здоровья. В исследованиях прослеживается недостаточная сформированность ценностного отношения студентов к физической культуре, а также наличие негативных переживаний во время занятий из физического воспитания и отсутствие основных факторов активности студентов к занятиям физическими упражнениями.

А.Г. Гладошук в своих исследованиях доказывает, что достижение положительного результата по формированию ценностного отношения к собственному здоровью и совершенствованию культуры укрепление физического и психического здоровья студенческой молодежи происходит в условиях, что в ВУЗе работает выстроенная схема ориентирования студента на здоровый образ жизни (стратегия ориентирования). Стратегия ориентирования студента на здоровый образ жизни предполагает реализацию педагогических условий. Педагогическая стратегия ориентирования студента на здоровый образ жизни включает в себя действия преподавателя ознакомительного, рекомендательного, поддерживающего характера, направленные преимущественно на информирование студента о здоровом образе жизни, адекватное оценивание им своего образа жизни, активизацию здоровьесберегающей деятельности, обогащение опыта здорового образа жизни.

Вопросы нормирования двигательного режима студентов остаются дискуссионными, но определенные их величины были указаны еще в конце XX века. Современные программы физического воспитания ориентируют проведение обязательных занятий на профилактику основных факторов риска среди молодежи в условиях гиподинамической ситуации. По программам режим двигательной активности студента составляет четыре часа в неделю, тогда как оптимальное физическое нагрузки должно быть продолжительностью 6-8 ч у мужчин и 5–7 ч – у женщин с учетом того, что окончательную величину активности студент добывает через другие формы индивидуальной деятельности. Преподаватели высших учебных заведений находятся в постоянном поиске рациональных путей преподавания физического воспитания для укрепления здоровья студенческой молодежи.

Вопросы организации и методики дифференцированного подхода в процессе физического воспитания студентов высших учебных заведений освещаются в работе О. О. Малимона, где автор определяет критерии дифференцированного подхода в физическом

воспитании студентов с оздоровительной направленностью, в основе которых лежат расчетные показатели физического состояния студентов.

Предоставление студентам возможности свободного выбора вида двигательной деятельности и учета их мотивов, потребностей, интересов и жизненных планов меняет к лучшему отношение студенческой молодежи к физическому воспитанию и собственному здоровью и активизирует физкультурно-оздоровительную деятельность.

Результаты исследований п. М. Гунько [4] показали эффективность разработанной методики обучения студентов применять силовые нагрузки в процессе физического воспитания. Создание педагогических условий улучшения силовых способностей юношей и девушек способствовало эффективному проведению занятий с использованием физических упражнений силовой направленности, а построенный алгоритм годового цикла занятий силовой направленности позволил оптимизировать преодоление трудностей обучения, более широко дифференцировать тренировочную нагрузку, методы и принципы развития силовых качеств.

Поскольку эффективность оздоровления студентов во время занятий по расписанию ВУЗА является недостаточной, большинство ученых предлагает улучшить состояние студенческой молодежи за счет посещения спортивных секций при высших учебных заведениях. Организационная модель В.Б. Базильчук предусматривает делегирование дополнительных полномочий специализированным структурным подразделениям ВУЗА по активизации спортивно-оздоровительной деятельности студентов в режиме обучения, во внеучебное время, в выходные дни и во время каникул. Увеличение двигательной активности автор предлагает в посещении дополнительных занятий по избранному виду спорта во внеучебное время; моральным и материальным поощрением студентов к дальнейшим занятиям физической культурой и спортом на протяжении обучения, что, со своей стороны, положительно отразилось на улучшении показателей посещения занятий (20,3 %), повышении уровня физической подготовленности (21,5 %) и уровне физического здоровья (18,0 %).

В.К. Бальсевич [2] разработал и внедрил концепцию спортизации физического воспитания как фактора гармоничного формирования личности и воспитания в интересах общества. Но для получения тренировочного эффекта в условиях ВУЗА недостаточно времени. Совершенствование системы физического воспитания в ВУЗ С.В. Королевская видит в внедрении клубной формы организации занятий студентов. Зарубежный опыт свидетельствует, что во многих странах при организации массовой и спортивной работы с населением все более весомое значение придается деятельности физкультурно-оздоровительных клубов.

Активизируется просветительская работа с помощью внедрения методической подготовленности студентов в виде самостоятельных задач теоретического и практического характера для улучшения физического здоровья и подготовленности. И.Б. Верблюдов [3] предложил программу самостоятельного использования в виде спецкурса «Индивидуальная тренировочно-оздоровительная работа, как фактор улучшения функционального состояния и повышение уровня физической подготовленности студентов, что способствует их физическому совершенствованию, сохранению здоровья для активного долголетия. Программа спецкурса предусматривает проведение лекционных, семинарских и практических занятий, в которых предусмотрено овладение студентами упрощенной методике оценки уровня развития основных физических качеств. Структура программы имеет блочную построение средств с выделением в каждом блоке определенных модулей.

Технология подготовки студентов к самостоятельным занятиям физическими упражнениями рассматривается в работах ЕСТЬ. А. Котова, который предусматривает иерархическую последовательность основных этапов (воспитание положительного отношения и интереса студентов к занятиям физическими упражнениями, формирование системы научно-практических и специальных знаний, необходимых для самостоятельных занятий физическими упражнениями, формирование соответствующих умений и навыков,

приобщение студентов к систематическим занятиям физическими упражнениями), педагогических условий, средств и методов.

С. Н. Бубка отмечает, что динамика мотивации проходит такие этапы. На первом преобладает эмоциональная сторона и привлекательность действия, на втором появляются определенные мотивы для получения удовольствия от двигательной активности, на третьем доминируют мотивы самоутверждения и желания соревноваться и с стремится к улучшению результатов. Индивидуальные способности студентов приобретают специализированного характера, в результате чего у студентов возникает потребность в дополнительных физических нагрузках в виде самостоятельных форм занятий, что является результатом активного взаимодействия в двигательной деятельности физических и волевых качеств, создают благоприятные условия для целенаправленного гармоничного развития личности.

Проблема повышения физической подготовленности студентов не может решаться только благодаря использованию традиционных средств физического воспитания, о чем свидетельствуют работы А.П. Кривенко, Д.В. Бондарева, А.И. Драчука, П.М. Гунько. Для повышения физического состояния студентов в практике физического воспитания используются различные средства обучения.

Сведений А. П. Кривенко свидетельствуют, что занятия физическими упражнениями, которые моделируют различные уровни гравитационного нагрузки, по-разному влияют на показатели соматического здоровья и физической подготовленности студенток. Студентки, выполнявшие физические упражнения, моделировавшие условия гипергравитационной нагрузки, то есть использовавшие отягощающие пояса, имели общий прирост (по уровням соматического здоровья и физической подготовленности) 65,6 %. Занятия атлетической гимнастикой (условия супергравитации) общий прирост 56,3 %, а занятия плаванием (условия гипогравитации) – 44,9 %. Студентки, которые выполняли физические упражнения в обычных условиях, имели общий прирост 30,5 %.

Исследования изучение физического состояния здоровья студентов освещены в многих авторов, в частности С.А. Савчук Л.П. Довженко, И.А. Салук, которые акцентируют внимание на проведении занятий по физической вы - сокращения с учетом уровня физического состояния здоровья, подготовленности, показателей физической работоспособности.

В исследованиях В.В. Пильньенкого отмечается, что наибольшего уровня эффективности оздоровительной тренировки со студентами, перечисленным респондентами, которые имеют низкий уровень соматического здоровья, можно достичь при условии использования базовых методических принципов (постепенности и непрерывности физической нагрузки, адекватности физической нагрузки уровню здоровья, целеустремленности средств оздоровительной тренировки, ритмичность применения средств различной направленности), а также такого соотношения затрат времени на развитие физических качеств: общую выносливость выделяют 50-60 % всего времени, на силу и силовую выносливость – 15-20 %, на скорость и скоростную выносливость – до 10 %, на гибкость – 5-10 %, на ловкость 10-15 % от общего времени занятий.

Выводы: Анализ научно-методической литературы позволяет выявить следующие проблемы в организации физического воспитания в высших учебных заведениях, которые касаются таких вопросов:

- количество часов физического воспитания для решения задач оздоровления студенческой молодежи;
- уровень состояния здоровья и физической подготовленности студенческой молодежи;
- уровень образования и культуры, в частности физической культуры и отношения к собственному здоровью;
- уровень мотивации студентов к занятиям физической культуры и спорта.

Внедрение новых инновационных технологий и методик проведения занятий по физическому воспитанию в высших учебных заведениях является открытым и единственным средством увеличения двигательной активности, которая будет способствовать улучшению физической и умственной работоспособности, активизации психических процессов,

положительному влиянию на учебную деятельность.

Использованная литература:

1. Базильчук В.Б. Организационные основы активизации спортивно-оздоровительной деятельности студентов в условиях высшего учебного заведения : автореф. дис... . канд. наук по физам. вых. : 24.00.02 / В. Б. Базильчук; Львов. гос. ин-т физ. культуры. - Львов, 2004. - 22 с.
2. Бальсевич В.К. Спортивно ориентированное физическое воспитание: образовательный и социальный аспекты / В.К. Бальсевич, Л.И. Лубышева // Теория и практика физ. культуры. – 2003. – № 5. – С. 19-22.
3. Верблюдов И. Б. Оптимизация индивидуальной тренировочно-оздоровительной программы для студентов высших педагогических учебных заведений: автореф. дис... . канд. наук. из физ. вых. и спорта: 24.00.02 / и. Б. Верблюдов; Харк. гос. акад. физ. культуры. – Х., 2007. – 20 с.
4. Гунько П. М. Методика обучения студентов применять силовые нагрузки в процессе физического воспитания : автореф. дис... . канд. мэд. наук : 13.00.02 / П. М. Гунько ; Нац. пед. ун-т им. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 20 с.

ЖАСӨСПІМДІК ЖАСТАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК КРЕАТИВТІЛІКТІҢ ГЕНДЕРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Кулдашева Н.У.
аға оқытушы, магистр
Рахметқалиева Н.Ғ.
«Педагогика және психология» мамандығының
4 курс студенті
Nadezhda_k77@mail.ru
М. Өтемісов атындағы Батыс
Қазақстан Мемлекеттік
Университеті, Орал қаласы

Ключевые слова: подростки, психодиагностика, социальный креативности

Аннотация: Исследование гендерных особенностей социальной креативности в подростковом возрасте. В данной статье дается определение понятия социальной креативности. Дается характеристика важнейших видов социальной креативности в подростковом периоде. С помощью психодиагностических методик определены гендерные особенности социальной креативности.

Key words: Research, social creativity

Summary: Research of gender features of social creativity in adolescence. This article defines the concept of social creativity. The characteristic of the most important types of social creativity in adolescence is given. Gender features of social creativity are determined by means of psychodiagnostic methods.

Заманауи әлемнің заңды қиындықтары мен құбылмалылығы қоғамның креативті сипаттағы жеке тұлғаның қажеттілігін негіздейді. Шығармашылық әлеуеттегі қажеттілік тек қоғам тарапынан ғана келіп жатпайды, сондай-ақ толыққанды болмысқа ұмтылған жеке адам түсініп білетін табиғи қажеттілік болып табылады. Осылайша шығармашылық пен креативтіліктің психологияға, соның ішінде тұлғалық болмыстың нақты саласына байланысты олардың жеке негіздері мен ерекшеліктеріне деген таусылмас қызығушылығы ақталады.

Креативтілік мәселесі түбі тереңде жатқан тарихқа ие. Ұзақ уақыт бұл маңызды психологиялық сипаттама дау туғызып, психологтардың тұтастай ұрпағы оның маңыздылығын теріске шығарып келді. Аталған мәселе бойынша көптеген жұмыстар шетелдік психологтардың есімдерімен байланысты (Т.Амабайль, Ф.Барон, Дж.Гилфорд, Е.Торренс, С.Медник, Дж.Рензулли, А.Маслоу, К.Роджерс, Р.Стернберг, Г.Уоллес, К.Урбан, Э.Боно және т.б.)[1].

«Әлеуметтік креативтілік» түсінігімен қатар «әлеуметтік зияткерлік» секілді феноменге арналған барынша мол зерттеулер бар.

«Әлеуметтік зияткерлік» термині «тұлғааралық қарым-қатынастағы көрегендікті» белгілеу үшін 1920 жылы Э.Торндайкпен ұсынылған.)[2].

Г.В.Олпорт әлеуметтік зияткерлікті адамдар туралы тез, тіпті автоматты пікірлерді айту, адамның барынша ықтимал реакциясын болжау мүмкіндігімен байланыстырады.

Психологиялық әдебиеттерді талдау негізінде әлеуметтік креативтіліктің келесі даму дереккөздерін бөліп көрсетуге болады.

Өмірлік тәжірибе-оған әлеуметтік креативтілік пен әлеуметтік толеранттылықты дамытудағы жетекші рөл ұсынылады. Бұл жерде тұлғааралық қарым-қатынас тәжірибесі маңызды. Оның сипаттамасы келесідей:

- әлеуметтенген, нақты қоғамдық ортаның интериоризацияланған нормалары мен құндылықтарын қамтиды;

- жеке тұлғаға бағытталған, себебі жеке өмірінің жеке ерекшеліктері мен психологиялық жағдайларына негізделеді.)[3.456].

Жалпы эрудиция-аталмыш тұлғада бар адамзат қарым-қатынасының тарихы мен мәдениетіне тиесілі, дәлелденген және жүйеленген гуманитарлық білім қоры.

Әлеуметтік креативтілік -екіжақты табиғаты бар құбылыс: бір жағынан, әлеуметтік ортаның шығармашылық жағынан түрлену құралы ретінде анықтауға болатын болса, екінші жағынан-әлеуметтік жағдайда, әлеуметтік өзара әрекеттесудің субъектісі ретінде де үнемі түрленудің үздіксіз үрдісі деп тануға болады.

Ф.Баррон креативтіліктің критерийі ретінде қызмет ететін қиял мен символизация үрдісін орталық деп есептеп, «әрекетке кенеттен ұласатын ішкі үрдіс» дегенді креативтіліктің анықтамасы ретінде енгізеді. Бұл ретте автор өнімнің жоқтығы креативтіліктің жоқтығын білдірмейді деген көзқарасты дәлелдеп отыр. Стернберг, сондай-ақ, «өнімдік метафораларды» құру қабілетінің маңыздылығын атап көрсетеді.)[4].

С.Медник креативтіліктің негізінде стереотипті ассоциациялардың шеңберінен шығу, кең семантикалық топпен жұмыс жасау қабілетінің жатқандығын дәлелдейді.

Д.Фелдман креативті үрдістің бір-бірімен өзара тығыз байланысты үш бөлікті моделін ұсынады: 1) адамды жануардан ажыратып, сана-сезімін, өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға, тіл арқылы жоспарлауға, әлемді танып, талдау жасауға мүмкіндік беретін негізгі үрдіс ретіндегі рефлексивтілік; 2) мақсаттылық немесе интенционалдылық, «ішкі және сыртқы ағзада» уайымдалған тәжірибені ұйымдастыруға мүмкіндік береді; айналаны расында да жақсы жағына өзгертуге болады деген сенім сыйлайды; 3) мәдениетпен ұсынылып, жеке айырмашылықтарды негіздеу арқылы трансформациялау және қайта ұйымдастыру қабілетіне ие болу)[5].

Х.Гарднер дағдылар ретінде танылған жеті тәуелсіз зияткерлік құзыреттілікті бөліп көрсетеді. Бұл жерде дағдылар тұжырымдау және мәселелерді шығармашылық тұрғыда шешу немесе шешілген мәселелерге жаңаша көзқарас атты екі базалық стандартқа сәйкес келеді.

- Лингвистикалық зияткерлік, сөз мағынасының сезімталдығына және тиімді вербальды жадыға негізделген.

- Логика-математикалық зияткерлік, нысандармен, таңбалармен және түсініктермен айла-шарғы жасау жолы арқылы категория, өзара қатынас пен құрылымдарды зерттеу қабілеті.

- Кеңістік зияткерлігі, көрермендік кеңістік композициясын қабылдау және құру қабілеті, нысандармен ойша айла-шарғы жасау.

- Дене-кинестетикалық зияткерлігі, спортта, орындаушылық өнерде, қол еңбегінде қозғалтқыш дағдыларын қолдану қабілеті.

- Музыкалық зияткерлік, музыканы орындау, шығару және эмоциональды қабылдау қабілеті.

- Интраперсональды зияткерлік, өз сезімдерін түсіну және тану қабілеті.

- Интерперсональды зияткерлік, өзге адамдардың темпераментін, мотивациясы мен ниетін байқау және ажырату қабілеті (27).

Көбіне бұлар бірігіп көрініп жатады, мысалы, кинестетикалық және кеңістік зияткерліктері механика саласында құзыреттілік танытып жатады. Бір саладағы құзыреттілікті лингвистикалық немесе интерперсональды зияткерліктер бірқатар мамандықта үлкен табыстарға жетелеуі мүмкін. Сенімді тәжірибелі дәлелдер креативті

үрдістердің көптеген түрлері күнделікті жағдайға байланысты өмір сүріп жататынын көрсетіп келеді (3).

Әлеуметтік креативтілікті дамыту бойынша жасөспірімдер шағында тұлғаны ынталандыру негіздері ретінде гендерлі-мотивациялық компонент жатады.

Адамзат қажеттілігінің мәселесі қиын және маңызды. Біз үшін әлеуметтік креативтіліктің дамуымен тығыз байланысты жасөспірім шақта тек керек қажеттіліктерге ғана тоқтау әлдеқайда маңызды болып саналады олар: қарым-қатынас, оқшаулану, жетістікке жету қажеттілігі. Қарым-қатынас қажеттілігі арнайы адами сипатқа ие және балада қоршаған адамдармен байланыс кезінде туындайтын өзара қарым-қатынас үрдісінде қалыптасады.

Уақыт өте келе қарым-қатынас жасауға деген қажеттілік тереңдей түсіп, балалардың өмірінде үлкен маңызға ие бола түседі. Алайда оның дамуы тек ілгерілей береді және оған уақытша тоқтаулар тән емес, тіпті кейбір кері кетушілік жағдайлары болмайды деп айтуға ешқандай негіз жоқ. Адамзат баласында қарым-қатынас жасауға деген қажеттілікті дамытудың нағыз өзегі ерте жастық шақ кезеңі болып табылатындығы дәлелденілген (34). Бұл жасөспірімдік шаққа тән мәселелерді шешу үшін және мәселені қоршаған адамдармен қарым-қатынас жасау арқылы ғана шешуге болатын жағдайлар үшін өте қажет. Көптеген зерттеушілер әлеуметтік креативтіліктің, өзін-өзі танудың, өзін-өзі анықтаудың, өзін-өзі бекітудің дамуы мәселесін тиімді шешуде қоршаған адамдармен қарым-қатынас жасамай, олардың көмегіне жүгінбей жүзеге асыру мүмкін еместігін даусыз куәландырады.) [6,376].

Жастық шақ кезеңін зерттеушілер Дж.Гилфорд пен М.Салливен әлеуметтік зияткерлікті зерттеу әдістемесі жүргізіліп, анықталды. Алынған нәтижелер бозбала үшін және бойжеткен үшін бөлек-бөлек бастапқы эмпирикалық мәліметтер кестесіне енгізілді. Олардың негізінде мәліметтер деңгейі бойынша орналастырылды- жоғары, орташадан жоғары, орташа, орташадан төмен, төмен.

Әлеуметтік зияткерлік дамуының жалпы деңгейі композиттік бағалау негізінде анықталады. Стандартты баллмен көрсетілген композиттік бағалау мағынасының келесі түрлерін айқындауға болады:

- төмен әлеуметтік зияткерлік;
- орташадан төмен әлеуметтік зияткерлік;
- орташа әлеуметтік зияткерлік;
- орташадан жоғары әлеуметтік зияткерлік;
- жоғары әлеуметтік зияткерлік.

Әлеуметтік зияткерлік адам мінез-құлқын түсінуде адекваттылықты анықтайтын зияткерлік қабілеттер жүйесін білдіреді.

Әдістемелер негізінде алынған нәтижелерге сәйкес, бозбалалардың көпшілігінің әлеуметтік креативтілігі өте төмен деңгейімен сипатталады, яғни (25%). Сыналушылардың тек 17%-ы ғана әлеуметтік креативтіліктің орташадан жоғары деңгейде екендігі анықталды. Алынған мәліметтер қыздардың әлеуметтік креативтіліктің барынша жоғары деңгейімен ерекшеленетінін дәлелдейді-қыздардың 21%-ы аталған қасиеттің өте жоғары деңгейіне ие.

Зерттеулер нәтижесінде әлеуметтік креативтілік пен әлеуметтік зияткерлікті зерттеу шкаласы бойынша бозбалалар мен бойжеткендер арасындағы көрсеткіштердің бірқатар статистикалық маңызды айырмашылықтары анықталды. Яғни, «әлеуметтік креативтілік» бозбалаларға қарағанда бойжеткендерде жақсы дамуы гендерлік айырмашылықтың болатындығын дәлелдейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Шакирова С.М. Гендерные политики // Материалы Международного круглого стола “Проблема гендера в контексте трансформации казахстанского общества”. Каз.Мем.Қыз.Универ, Алматы, 2001. 186.
2. Балл, Г.А. «Мотив»: уточнение понятия / Г.А. Балл // Психологический журнал. 2004. - Т. 25. - № 4.-б. 56-65.
3. Барабанщиков, В.А. Системная организация и развитие психики / В.А. Барабанщиков // Психологиялық журнал. 2003. - Том 24. - № 1. - б. 29-46.
4. Богоявленская, Д.Б. Психология творческих способностей / Д.Б. Богоявленская. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 320 б.
5. Боно, Э. Серьезное творческое мышление / Пер. с англ. Д.Я. Онацкая / Э. Боно. Минск: ООО

«Попурри», 2005. - 416 б.

6.Воронин, А.Н. Интеллект и креативность в межличностном взаимодействии / А.Н. Воронин. - М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. - 270 б.

6. Кулдашева Н.У., Утепова М.С. «Даму психологиясы» Орал., 2010ж

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ КОНФЛИКТОВ

Кунанбаева Д.Р. – студентка IV курса,
специальность «Педагогика и психология»,
Актюбинский региональный государственный университет
имени К. Жубанова
Казахстан, г. Актобе, diana.kunanbaeva@mail.ru
Абрамов В.В. – магистр педагогики, старший преподаватель
кафедры педагогики и психологии
Актюбинский региональный государственный университет
имени К. Жубанова
Казахстан, г. Актобе, valentin.abramov@mail.ru

Кілт сөздер: кикілжің, алдын алу, конфликтті ситуациялар, инцидент, деструктивтілік, конструктивтілік, коммуникация

Түйіндеме: бүгінгі күнгі қақтығыс өте маңызды мәселе. Ол әр адамның өмірлік процессіне тап болады. Осыған байланысты тақырып қақтығыстың негізгі мәселелерін, олардың дамуы мен шешілуін, сондай-ақ алдын алу әдістері мен әдістерін талқылайды.

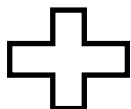
Key words: development and resolution

Summary: conflict today is a very urgent problem. She faces every person in the process of life. Based on this, the topic discusses the main points of the origin of conflicts, their development and resolution, as well as ways and methods of prevention.

Конфликт — это столкновение, антагонизм позиций, в которой любая позиция или сторона соотносит действия противоположной стороны как угрозу собственным интересам [1, с.159].

Калюжный А.А. доктор педагогических и психологических наук, конфликты определял, как резкое обострение противоречий и столкновение двух или более людей в процессе решения проблемы, имеющей общественную или личную значимость для каждой из сторон [2, с.102].

Развитие конфликта происходит по схеме:

инцидент

Конфликтная ситуация — это противоречивые позиции сторон по какому-либо поводу, стремление к противоположным целям, использование различных средств по их достижению, несовпадение интересов, желаний и т.д. [3, с.276].

Инцидент — случай или происшествие, как правило, неприятное, затрагивающее интересы одной или обеих враждующих сторон и используемое ими для развязывания конфликтных действий [3, с.177].

Конфликт не всегда носит разрушительный характер, иногда он положительно сказывается на группе. Функция конфликта – это определенное назначение конфликта в зависимости от принятых норм в группе, коллективе, обществе.

Функции конфликта делят на конструктивные и деструктивные. Конструктивная функция проявляется в способствовании предотвращения застоя, служит источником нововведений, развития (появление новых целей, норм, ценностей). Конфликт, обнаруживая и устраняя объективные противоречия, существующие между членами коллектива,

способствует стабилизации группы [4, с.137].

Деструктивная функция конфликта проявляется в нарушении системы коммуникаций, взаимосвязей, ослаблении ценностно-ориентационного единства, снижении групповой сплоченности и понижении в итоге эффективности функционирования группы в целом. Обычно конфликт несет в себе как конструктивные, так и деструктивные стороны, по мере развития конфликта функциональность его может меняться. Оценивают конфликт по преобладанию той или иной функции.

Предотвращение конфликтов — это сложный процесс, сложная деятельность, нацеленная на создание и закрепление особенных факторов жизнедеятельности, содействующих избавлению возможности появления конфликта.

Прежде чем предотвратить конфликт, нужно в первую очередь его разрешить, ведь от того как произойдет процесс разрешения конфликта (конструктивно/деструктивно) зависит степень его предотвращения.

До настоящего времени нет конкретного ответа специалистов на вопрос про то, что осознавать под управлением и разрешением конфликтов. Сегодня осознается, что разрешение это, в первую очередь, локализация конфликтов, либо его ликвидация, а управление не всегда значит минимизацию величины конфликтного столкновения, а скорее связано с урегулированием и последующим контролем, пересекающим враждебность, агрессивность, путем достижения взаимного согласия.

Р. Фишер и У. Юри подчеркивают, что почти все конфликты происходят по причине того, что каждый человек старается занять определенную позицию, а потом фокусирует все свои усилия на защиту занимаемого положения, вместо того, чтобы найти скрытые нужды и интересы, вынудившие его эту позицию принять. В итоге, их неверная ориентация становится помехой для поиска решения, которое бы учитывало скрытые интересы конфликтующих [5, с.239].

Разрешение конфликта завершающая стадия конфликтного столкновения.

Различают полное и неполное разрешение. Когда происходит преобразование либо ликвидация основы столкновения (причины, предмета), тогда конфликт разрешается полностью.

При неполном разрешении, ликвидация или изменение затрагивают лишь некоторые структурные элементы конфликта.

Разрешению конфликтов и их предотвращению способствуют следующие методы:

1. Метод сотрудничества. Сотрудничество - это процесс совместной деятельности двух и более людей или организаций, в процессе которого каждая сторона получает ту или иную выгоду в процессе разрешения различных ситуаций.

Стратегия сотрудничества характеризуется высочайшим уровнем ориентации как на свои интересы, так и на интересы конкурента. Данный подход основывается на удовлетворении интересов каждой стороны и сохранении межличностных отношений [6, с.310].

2. Метод переговоров — это совместное обсуждение конфликтующими сторонами с возможным привлечением посредника спорных вопросов с целью достижения согласия [7, с.43].

3. Метод сглаживания. Сглаживание как способ управления конфликтом используется тогда, когда оппонент нацелен на групповые способы взаимодействия с соперниками. Характеристика представленного способа заключается в том, что подчеркиваются совместные интересы конфликтующих и их негативное влияние на всю ситуацию в целом.

4. Метод компромиссов. Компромисс считается видом соглашения, в процессе которого обе стороны занимают в границах имеющейся конфликтной ситуации средние позиции. Способ относится к числу классических. Характерной особенностью является то, что согласие сторон происходит способом переговоров.

Технология компромиссов достаточно сложна и во многом уникальна, но все же в её

структуре есть нечто повторяющееся. Таковы некоторые способы согласования интересов и позиций: консультация, диалог, дискуссия, партнерство и сотрудничество.

Консенсус – форма выражения согласия с аргументами противника в споре. Технология достижения консенсуса сложнее технологии компромиссов.

Конфликтующие стороны не всегда способны сами прийти к компромиссу, его осуществление может произойти благодаря другим участникам (третьим лицам), которые более заинтересованы в разрешении данного сопротивления мирным путем.

В серьезные конфликты всегда вовлечены эмоции участников. Таким образом, одним из первых шагов к предотвращению конфликтов является подавление рождаемых негативных эмоций. Для этого нужно скорректировать собственное поведение и отношение к возникшей ситуации. Корректировка поведения связана с такими моментами, как:

- умение вовремя осознать, что общение становится конфликтным, и понять важность возвращения к нормальному общению;
- умение понимать партнера;
- забота о снижении степени собственной агрессивности и тревожности;
- готовность к решению проблем путем сотрудничества, компромиссов, уступок, избегать столкновений;
- осознание необходимости отказаться от слишком больших ожиданий;
- сохранение чувства юмора.

После подавления эмоций возникает возможность применять разум или интуицию для того, чтобы сформулировать возможные решения, приемлемые для всех заинтересованных сторон [8, с.168].

Для более успешного разрешения конфликта эффективно составление карты конфликта, разработанной Х. Корнелиусом и Ш. Фэйром. Суть её заключается в следующем:

- определение проблемы в общих чертах;
- определение сторон, входящих в конфликт;
- определение потребностей и опасений каждого из ключевых участников конфликта [9, с.246].

Составление такой карты способствует:

- 1) ограничить обсуждение определенными формальными рамками, что в значительной степени поможет избежать чрезмерного проявления эмоций;
- 2) создать возможность совместного обсуждения проблемы, высказать людям их требования и желания;
- 3) уяснить как собственную точку зрения, так и точку зрения других;
- 4) выбрать новые пути разрешения конфликта.

Также на процесс предотвращения конфликтов влияет культура поведения человека в самой конфликтной ситуации [7, с.113].

Поведение человека в этой ситуации и соответственно благополучный (культурный) выход, определяются степенью психологической готовностью к разрешению сопротивления. Первое, что нужно сделать в этом случае, это настроиться на успешный для вас результат.

Для того, чтобы конфликт не разгорелся в момент общения, психологи рекомендуют использовать несколько правил способствующие бесконфликтной коммуникации и правила конструктивной критики

К таким правилам относят:

- умение правильно выслушать (не перебивать собеседника, не делать поспешных выводов и возражений, не давать непрошенных рекомендаций, проявлять заинтересованность, эмпатию и уважение к говорящему);
- сначала отвечать на аргументы собеседника, и лишь потом приводить собственные аргументы;
- выражать свои мысли и чувства в вежливой форме, вести аргументацию тактично по отношению к собеседнику;
- оперировать простыми, ясными, точными понятиями;

- стремиться к открытому общению преодолевая различные барьеры; [10, с.28-37].

К правилам конструктивной критики относятся:

- игнорирование несправедливой критики, отсутствие обсуждения отсутствующих;
- указывая человеку на ошибку, необходимо начать с похвалы и искреннего признания достоинств человека;

• в начале следует поговорить о собственных ошибках, а затем критиковать собеседника;

- лучше указать на конкретные ошибки, чем говорить общие фразы;
- критиковать конкретные действия, а не личность провинившегося;

К числу типичных ошибок, которые совершают конфликтующие в процессе предотвращения относятся:

• попытки разрешить конфликт без выяснения его истинных причин, т.е. без проведения диагностики.

- «замораживание» конфликта.
- пассивность оппонентов.
- отсутствие работы с эмоциями и напряжением.
- отсутствие работы со стереотипами [11, с.100-113].

Таким образом, становится понятно, что конфликтным процессом вполне можно управлять, если правильно выбрать стратегию, определить предмет конфликтного взаимоотношения, а также вовремя подавить отрицательные эмоции.

Обобщая вышесказанное можно сказать, что предотвращению конфликтов содействует все, что обеспечивает сохранению обычных деловых отношений, закрепляет обоюдное почтение и доверие.

Использованная литература:

1. Шейнов Виктор. Управление конфликтами. – СПб.: Питер, 2014
2. Калюжный А.А. «Психология формирования имиджа учителя». – ВЛАДОС, 2004
3. Психологический словарь /Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Сещерякова. - М., 2007
4. Ворожейкин И.Е., Кибанов А.Я., Захаров Д.К. Конфликтология: Учебник. - М.: ИНФРА-М, 2001
5. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию, или переговоры без поражения / Пер. с англ. А. Гореловой; Предисл. В. А. Кременюка.— М.: Наука, 1992
6. Гришина Н.В. «Психология конфликта» 2-е изд. -СПб.: Питер, 2009
7. Измайлов В. Я. «Verbatim. Путеводитель переговорщика». – Логос, 2010
8. Гоулман «Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ». - Изд.: Манн, Иванов и Фербер, 2018
9. Дмитриев А. В. «Конфликтология»: Учебник / А.В. Дмитриев. – 3-е изд., перераб. – М.: Альфа-М: ИНФРА-М, 2009
10. Райгородский Д.Я «Психология деловых конфликтов. Хрестоматия». – Самара: Изд. дом "Бахрах - М", 2009.
11. Фелау, Эберхард Г. «Конфликты на работе. Как их распознавать, разрешать, предотвращать» / Эберхард Г., Фелау; [пер. с нем. Зись Е. А.] М.: Изд-во Омега -Л, 2009.

ӨМІРДІҢ ҚИЫН ЖАҒДАЙЫНА ТАП БОЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ҚОҒАМДАҒЫ БЕЙІМДЕЛУІН АЙҚЫНДАУ

Алтаева А. М.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің
«педагогика және психология»

1-курс магистранты

Қазақстан, Ақтөбе қаласы

aidka.solnce@mail.ru

Ключевые слова: дети попавшие в трудную жизненную ситуацию, адаптация, социальная адаптация.

Аннотация: В данной статье рассмотрены теоретические основы адаптации, основы возникновения категории детей, попавших в трудную жизненную ситуацию, причины, пути адаптации к окружающей среде.

Key words: children in difficult life situation, adaptation, social adaptation.

Summary: This article describes the theoretical foundations of adaptation, the basis of the category of children in difficult situations, causes, and ways of adaptation to the environment.

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында: «Балалар қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында мектеп психологтарының жұмысын күшейту қажет екендігін» атап көрсетіп, болашақта ұрпағымыздың психикалық, физиологиялық, саулық мәселесіне қатысты мемлекет саясатын жүргізу өз септігін тигізері сөзсіз. Себебі балалардың психикалық саулығы бойынша жүргізілген көптеген отандық және шетел ғылыми зерттеулердің нәтижесінде, ерте жастан баланың физиологиялық, психологиялық, әлеуметтік жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасау саламатты да, салауатты азаматтарды қалыптастырудың бірден-бір жолы болып табылады. Әсіресе өмірдің қиын жағдайына тап болған балаларды қоғамда әлеуметтенуі мен бейімделуіне психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету өте маңызды. Өмірдің қиын жағдайына тап болған балаларға оның ішінде ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар мен жетім балаларды қорғауға қатысты мемлекет саясатының басты мақсаты олардың әлеуметтік-психологиялық оңалтуын және қоғамға ойдағыдай кірігуін қамтамасыз ету мәселесі қарастырылуда. Өмірдің қиын жағдайына тап болған балаларды «Аяла» оңалту орталығы мемлекеттің оң саясат жүргізілуінің негізі екендігі белгілі. «Аяла» өмірлік жағдайы қиын балаларды қолдау орталығы Ақтөбе қаласында жақында бой көтерді. Орталықтың негізгі мақсаты - білім беру және тәрбиелеу, бос уақытты және демалысты ұйымдастыру, санитарлық-тұрмыстық және санитарлық-гигиеналық қызметтерді медициналық, психологиялық қолдауды қамтамасыз ету, кәсіптерді таңдауға көмектесу, өмірлік жағдайы қиын балалардың өз бетімен өмір сүруіне және жұмысына дайындалу үшін қажетті жағдайларды жасау.

Барлығына мәлім өмірдің қиын жағдайына тап болған балаларға әлеуметтік бейімделу қалыпты, толық отбасында тәрбиеленіп жатқан балаларға қарағанда әлдеқайда қиын. Оның себебі ата-анасының қамқорлығынсыз өскен бала қоғамға ортаға бейімсіз болып келеді.

Жалпы бейімделу дегеніміз не екені ашып көрсетейік. Бейімделу деп – бұл адам мінез-құлқының, іс-әрекетінің, жалпы орта талаптарына сай, тұлға өз қажеттіліктерін қанағаттандыруға және соған байланысты маңызды мақсаттарды іске асыруға мүмкіндік беретін жүйелі бірінғай процесс. Ғылыми әдебиеттерде әлеуметтендіру деңгейлері мен факторлары «әлеуметтендіру», «бейімдеу» ұғымдары бөліп қарастырылады.

Адамның әлеуметтендіру жүйесінде моральдық позициясын ұстануы, ол әлеуметтендірудің өзін адамның қоғамға бейімделу кезеңі ретінде қарастырылып, әр мүшені өзіне тән мәдениетіне қарай қалыптастырады.

Әлеуметтік бейімделу мағынасында – бұл әлеуметтік орта жағдайларына белсенді үйрену процесі және нәтижесі. Бейімдеу тұлғаны әлеуметтендірудің жүргізуші механизмдерінің бірі. Әлеуметтену процесінің тиімді жүзеге асырылуы адам қоғамға өзін бейімдеп отыра алғанда болады. Ал егер адам қоғам өзгерістеріне сай пайда болған жаңа талаптарға сәйкес бейімделе алмаса, онда ол әлеуметтендірудің құрбаны болады. Мысалы: ата-анасы ішімдікке құмар отбасындағы балалар, физиологиялық, психикалық, материалдық ортаның және т.б.да баланың қалыптасуында оның әлеуметтену құрбаны екендігін көрсетеді. Мектеп жасына дейінгі кезеңде аурушандық, отбасындағы қатыгездік, рухани соққы алу немесе отбасының материалдық жағдайы, оның ішінде жоқшылық пен кедейшілік те әлеуметтік ауытқуға алып келеді. Бастауыш сынып жасында ата-анасының ішімдікке салынуы, отбасындағы қаттыгездік, өгей әке мен шешенің болуы, тәрбиеде дұрыс қамқорлықтың болмауы баланың тілінің дұрыс дамымауына, сабақ үлгерімінің өте төмен болуы, гиперактивті болуы, педагогикалық ахуалға (педагогическая запущенность) әкеп соқтырады.

М.Н. Битянова баланың бейімделу үрдісін дамуға деген қабілеттілік деп қарастырады. Бейімделген адам оның ойынша,- бұл өмір сүру әрекетінің және өзінің ары қарай дамуының субъектісі, ол өзіне берілген әлеуметтік жағдайды бүгінгі күннің міндетін шешу үшін және алдыға жылжудың алғышартын қалыптастыру үшін пайдалануға қабілетті адам. Баланың дамуға деген қабілетін оның бейімделуінің критерийі ретінде бағалауға болады.

Әр саладағы ғалымдар, зерттеушілер «бейімделу» терминін өзінің зертеу бағытына байланысты анықтама ұсынған. Соларды қарастыратын болсақ В.Н. Дружинин – «бейімделуді» - ағзаның орта мен нәтижелі әрекет ету процесі деп қарастырады. Ал Л.Д. Столяренко «бейімделу - адамның қоршаған ортаның түрлі талаптарына ішкі қолайсыздықты сезінбей және орта мен қақтығыссыз икемделе алу қабілеті» - деп қарастырады

Сондай-ақ Ц.П. Караленко, Т.В. Кучер, М.И. Бабнева, Е.В. Шорохова, В.И. Курбатова және т.б. «бейімделу» түсінігіне өз анықтамаларын ұсынған.

Өмірде қиын жағдайға тап болған балалар – қалыптасқан күрделі ахуалдың салдарынан өмір сүру тіршілігі бұзылған балаларға, бұл жағдайды өз беттерімен немесе отбасының көмегімен шеше алмайды. Бала (отбасы) мынадай негізде өмірдің қиын жағдайына тап болған деп танылады: жетімдік, ата – аналық қамқорлықтың болмауы, кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы, оның ішінде мінез – құлықтың ауытқуы, баланың туғаннан үш жасқа дейін ерте психофизикалық даму мүмкіндіктерін шектеулі, дене және ақыл-ой мүмкіндіктеріне негізделген организм қызметтерінің тұрақты түрде бұзылуы, әлеуметтік маңызы бар ауру мен қоршаған ортаға қауіп төндіретін аурулар салдарынан.

Сонымен, адам әлеуметтену процесі кезінде оның объектісі де, субъектісі де құрбаны болады. Сондықтан баланы ерте кезеңнен бастап қоғамдық ортаға бейімдеудің маңызы зор.

Өмірдің қиын жағдайына тап болған балалармен жұмыс жасау моделін құрастырудың мақсаты:

— Өмірде қиын жағдайға тап болған балаларға әлеуметтік психологиялық қолдау көрсету;

— Өмірде қиын жағдайға тап болған балалардың отбасымен жұмыс істеудің, ата – ана мен бала арасындағы жағымды қарым – қатынасты орнатудың тиімді әдіс – тәсілдерін, жаңа жолдарын іздестіру;

— Қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларға, олардың отбасына қамқорлық жасау, өмірге деген көзқарасын ояту.

Өмірдің қиын жағдаға тап болған балаларды бейімдеу, қолдау технологиясы екі деңгейде жүргізіледі:

— жүйелік сүйемелдеу (мәселені оңалту мен түзету, балаларға қажет білім мекемелерін құру, оңалту-түзету бағдарламасын жасау).

— баланың нақты мәселесіне байланысты индивидуалды сүйемелдеу.

Өмірдің қиын жағдаға тап болған балаларды қоғамға бейімдеу жүйесінде екі негізгі міндеттері қарастырылады:

1) балалардың тұрмыстық жағдайын жақсарту, отбасылық жағдай жасау; өз бетінше өмір сүруге дайындайтын бағдарлама жасау, тәрбиеленушілердегі әлеуметтік, қоғамға белсенді бейімделуге бағытталған дағдыларды қалыптастыру;

2) табысты бейімделуді ұйымдастыру; үймен қамтамасыз ету; белсенді рыноктық ортада жұмыспен қамту.

Оның ішінде өмірдің қиын жағдаға тап болған балаларды қоғамға бейімдеудің ең негізгі жолдары:

— Өмірдің қиын жағдаға тап болған балаларды қоғамға бейімделуінің проблемалық аймақтарын табу.

— Психолог тарапынан қосымша көмекке мұқтаж өмірдің қиын жағдайға тап болған балаларды анықтау.

— Жекелендірілген дамытушылық бағдарламалардың даму үрдісін және тиімділігін қадағалау.

— Физикалық, интеллектуалдық және эмоционалдық ауыртпалықтардың алдын алу, емдеу-сауықтыру іс-шараларды және психологиялық адекватты білім беру ортасын ұйымдастыру.

— Өмірдің қиын жағдайына тап болған балаларды өзекті дамуын, жалпы оқу машықтарын, икемдерін және білімдерін меңгеруді көрсететін құжаттаманы дайындау және жүргізу.

— Шиеленісті жағдайлар, диагностика қиындықтары пайда болған кезде, сонымен қатар психологиялық-педагогикалық ұсынымдарын жүзеге асыру бәрысында он динамиканың болмауы кезінде педагогикалық ұжым мен консилиум жұмысына қатысушы мамандар арасындағы өзара әрекеттесуді ұйымдастыру.

Қорыта келе, «Аяла» оңалту орталығы немесе мектеп-интернат сынды мекемелерге түскенде балаларда психикалық дамуындағы ерекшеліктердің болуы айқын көрінеді. Бірақ бұл мекемелердің басты мақсаттары балаларды қоғамға бейімдеу. Оңалту орталығында тәрбиеленуші балалар маңызды әлеуметтік институт - отбасының әсері болмайды. Сондықтан тәрбиеленушілер үшін оңалту орталықтары - уақытша орын және оқуды бітіргеннен кейін балалар ашық социумға өз еркінше өмірге жіберілетін жер. Өмірдің қиын жағдайына тап болған балаларды әлеуметтік бейімдеу бойынша жұмыстардың тиімділігінің негізгі өлшемдері оңалту орталығында олардың қоғамда өз бетімен еркін өмірге бейімделуінің жоғары деңгейі болып табылады. Тәрбиеленушілердің бейімділігінің негізгі көрсеткіштері ретінде келесі белгілерді көрсетуге болады: біріншіден, тәрбиеленуші қаншалықты, өзінің білімін жалғастыра алады, қоғаммен қарым-қатынас орната алуы, мамандық бойынша қаншалықты дайындала алатыны; екіншіден, тәрбиеленуші қаншалықты жұмысқа орналаса алады; үшіншіден, ол болашақта қаншалықты өз отбасын құрып, балаларын тәрбиелей алады. Осының барлығы оңалту орталығында тәрбиеленушілердің әлеуметтік жұмыстардың түзету-дамыту бағыттылығын жүзеге асыру кезінде тәрбиеленушілер тұлғасы дамуындағы кедергілер мен негативті ауытқушылықтардың алдын алу бойынша жүйелі және мақсатты жұмыстар жүргізілудің нәтижесі, қалыптасып кеткен негативтік тұлғалық құрылымдарды түзету және сәтті өзіндік өмірге талап етілетін тұлға сапалары мен қасиеттерін дамуы.

Тәрбиеленуші тұлғаның дамуына әсер етуін жеткіліксіз есепке алу және бұл әсерді түзету бойынша жүйелі және мақсатты жұмысты толыққанды жүргізілмеуі тәрбиеленушілерде әртүрлі тұлғалық қарама-қарсы құрылымдарды, психикалық дамудың ауытқушылығын дамытады, яғни бұл орталықтағы балалардың әлеуметтік бейімсіздігіне әкеп соқтырады. Сондықтан негізгі ұсыныс, өмірдің қиын жағдаға тап болған балаларды қоғамға бейімдеуде оңалту орталықтарында немесе мектеп-интернаттарда оқыту-тәрбиелеу процесінде әлеуметтік бейімдеу бойынша нұсқаулықтарды кеңінен қолдану керек. Балаларды қоғамға бейімдеу жұмысы түзету-дамыту жұмыстары бағытында жүргізілу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Туршинский З. Многоликая адаптация / З. Туршинский // Биология в школе. – 1996. – № 5. – С. 77-80.
2. Шайхова М. Жастардың әлеуметтік-психологиялық бейімделу мәселелері / М.Шайхова // Ұлағат. – 2004. – № 1. – 49-51 б.
3. Сарыбаева И.С., Балмағанбет Б.Ж. Балалар үйі түлектерінің әлеуметтік бейімделу мәселелерінің шешудегі сүйемелдеу жүйесі/Хабаршы. Психология және социология сериясы №1 (64) 2018, 125-131 бб.
4. Соляренко Л.Д. Основы психологии / Л.Д. Столяренко. - 2-е изд. - Ростов н/Д: Феникс, 1997.
5. Чичулин А.А. Социальная психология / А.А. Чичулин. – Новосибирск: Наука, 1992.
6. Маклаков А.Г. Общая психология / А.Г. Маклаков. - СПб.: Питер, 2002.
7. Агаджанян Н.А. Адаптация и резервы организма / Н.А.Агаджанян. – М.: Физкультура и спорт, 1983.
8. Ямбург Е.А. Школа для всех / Е.А. Ямбург. - М.: Новая школа, 1997.
9. Караленко Ц.П. Вселенная внутри себя / Ц.П. Караленко; Отв. ред. А.Н.Кочергин. – Новосибирск: Наука, 1979.
10. Жайтапова А. Әлеуметтік-педагогикалық бейімделу / А. Жайтапова // Ұлағат. – 2001. - № 1. – 12-16 б.
11. Садвакасова З.М., Асаубаева А.К. Социально-педагогические технологии в организациях образования / Алматы, 2013 г.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Алдашева Г.Х., Сары Б.Б. - Қ.Жұбанов атындағы
АӨМУ,
Педагогика, психология және бастауыш оқыту
кафедрасының аға оқытушылары,
педагогика ғылымдарының
магистрлері, aldasheva28@mail.ru

Ключевые слова: способность, символ, креативность, развивающая деятельность, когнитивные процессы.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности развития и психологические особенности детей дошкольного возраста. Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности развития и психологические особенности детей дошкольного возраста.

Key words: ability, symbol, creativity, developing activity, cognitive processes.

Summary: This article discusses the features of development and psychological characteristics of preschool children. Annotation. This article discusses the features of development and psychological characteristics of preschool children.

Мектеп жасына дейінгі балалардың тұлғалық және шығармашылық қабілетінің даму ерекшеліктеріне тоқталмас бұрын «қабілет» ұғымының мәнін ашып көрсетеміз. Өткен 50-60 жылдарда Б.Г.Ананьев, Б.Г.Ковалев, В.Л.Дранкова, В.И.Киренко, В.А. Крутецкий т.б. зерттеушілердің еңбектерінде қабілет проблемасын ғылыми тұрғыдан түсіндіруде маңызды істер жасалды. Бұл ғалымдар қабілет проблемаларын қарастырудың басты жолын анықтады. Олар қабілетті тұлғаның іс-әрекетімен тығыз байланысты қарастырды.

В.А.Крутецкий «қабілет дегеніміз ол белгілі бір нақты іс-әрекетке икемділік. Сондықтан да қандай бір болмасын қабілет – ол адамның нақтылы іс-әрекеті барысында ғана анықталады» - деп, түсіндіреді.

Б.М.Теплов «қабілет дегеніміз - белгілі бір нақты іс-әрекеттерді орындаудың табыстылығын анықтайтын адамдардың жеке психологиялық ерекшеліктері» - деп, анықтама береді.

Ал Л.Н. Леонтьев қабілеттің көпшілік таныған анықтамасы «белгілі бір іс-әрекеттің табысты орындалуын қамтамасыз ететін тұлғаның жеке басының қасиеттерінің жиынтығы», - дейді.

Сонымен қатар белгілі бір істі үздік орындауға мүмкіндік беретін адамның әр түрлі жеке қасиеттерінің қиысын келуі, яғни адам қасиеттерінің синтезі қабілет деп аталады.

Қабілет – органикалық бірлікте адам психологиясының толық қоймасына баратын адам қасиеттерінің синтезі.

Сонымен қабілет дегеніміз – нақтылы іс-әрекет барысында анықталып, белгілі бір іс-әрекеттің орындалуын қамтамасыз ететін тұлға қасиеттерінің жиынтығы.

Қабілет – оқушының жеке психологиялық ерекшелігі. Ол жалаң білім мен дағды емес, соны тез игеру жолындағы оның ептілігі мен табандылығы.

С.Л. Рубинштейн «Адамдардың қабілетінің дамуы олардың адамзаттық тарихи дамуының нәтижелерін құру және меңгеру барысында іске асады» - деп, жазды.

Әдетте, қабілеттің дамуы ұрпақтың берілген туа пайда болатын нышанмен байланыстырылды. Нышан – адам бойындағы биологиялық (физиологиялық) фактор болып саналса, қабілет нышанның дамып жетілу нәтижесі. Нышан – дақылдың дәні, қабілет сол дәннің өніп шығуы. Нышан анатомиялық және физиологиялық болып екіге бөлінеді.

Қабілет дамуы бірінші деңгейде болатын адамдар білімді игеруді және іс-әрекетті меңгеруді белгілі үлгі бойынша жүзеге асыруда жоғары нәтиже көрсетеді. Ал қабілет дамуы екінші деңгейдегі адамдар жаңа білімді игеруде өзіндік ерекшеліктері бар іс-әрекет бағдарламасын құра алады. Қабілет дамуының ең жоғарғы деңгейі – дарындылық,

данышпандық.

Оқу жүйесінде оқушының қабілеті салыстырмалы түрде, өзіндік оқу танымдық қабілеттер тобын құрайды. Бұл топ ғылымды дамытатын адамдарға тән ғылыми-шығармашылық қабілеттер тобынан өзгеше болғанымен оқу процесінде студенттердің шығармашылықпен ойлауын қамтамасыз етуі қажет.

Шығармашылықпен ойлаудың ерекшеліктерін көрсететін қабілетке жататындар: игерген білім мен білікті жаңа жағдайда қолдана алу; белгілі және үйреншікті емес жағдайларда туындайтын жаңа мәселелерді айқындай алу; зертеу объектісінің атқаратын жаңа функциясын анықтай алу т.б.

Шығармашылықпен ойлауды жүзеге асыруды бірнеше кезеңге бөлуге болады, әр кезең студенттің қасиеттерінің ерекше көрініс табуын талап етеді:

Бірінші кезең – шығармашылық ахуалдың пайда болу кезеңі. Бұл кезеңде оқушы шешуді қажет ететін мәселені жете түсінеді және ақиқат қайшылықтарын басынан өткізеді.

Екінші кезең – идеяларды, түпкі ойларды басшылыққа алу мен жаңа ойлауды синтездеу кезеңі.

Үшінші кезең – қорытындылау, аяқтау кезеңі. Бұл кезеңде жаңаны негіздеу, тексеру және іске асыру жүзеге асырылады. Аталған қасиеттер студенттің басқа қасиеттерін (соның ішінде интеллектуалдық, сезімдік және еріктік қасиеттерін) біріктіре отырып, шығармашылық қасиеттерінің жүйесін құрайды. Жүйе компоненттеріне жататын қасиеттер:

Кез келген шығармашылықтың көзі болып табылатын қасиет – ақиқат дүние қайшылықтарының санада және сезімде бейнеленуі.

Шығармашылықпен әрекет ететін студенттің маңызды қасиеті – интуиция (сезу), білім, тәжірибе мен ақыл-парасаттың ерекше үйлесімділігі. Бұл қасиет бір-бірімен байланыссыз, қайшылықтағы нәрселерді байланыстыратын шығармашылықпен елестету және қиялдану қасиеттерімен тығыз байланысты. Сол себептен шығармашылықпен ойлауда диалектикалық ойлаудың атқаратын рөлі зор. Бірақ диалектикалық ойлауды формальды логикалық ойлаумен шатастырмау қажет.

Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық процесін қорытындылай, аяқтай алу қасиеті – шығармашылық іс-әрекет нәтижесіне сәйкес өз ісіне сын көзбен қарауы және бастаған істі аяқтауда табандылық көрсетуі. Бұл аталған компоненттер студенттің коммуникативтік қабілетін дамытуға ықпалын тигізеді.

Қабілет жалпы қабілет және арнайы қабілет болып екі түрге бөлінеді. Жалпы және арнайы қабілеттер арасында тығыз байланыс бар. Жалпы қабілетті дамыту студенттің жан-жақты дамуын қамтамасыз етсе, арнайы қабілетті дамыту – студентті, оның арнайы қабілет құрамын құрайтын қасиеттерге ие болу бейімділігі негізінде, белгілі мамандыққа баулуды қамтамасыз етеді. Әрбір атқарылатын іс-әрекет жалпы қабілетке де, арнайы қабілетке де нақты талаптар қояды.

Оқыту процесінде студенттің оқу-танымдық әрекеттер олардың ақыл-ой қабілетінің дамуын қамтамасыз етуі керек. Ақыл-ой қабілетінің дамуының жоғары сатысы - дарындылық, данышпандық. Ой дарындылығын сипаттайтын қасиеттер:

- 1) Танымдық белсенділік пен білім құмарлықтың ерекше ерте пайда болуы;
- 2) Ой амалдарының тез және дәл орындалуы;
- 3) Зейіннің тұрақтылығы және еске түсіру шапшаңдығы;
- 4) Логикалық ойлау дағдысының қалыптасқандығы;
- 5) Қолданатын сөз қорының бай болуы, сөз тіркестерін тез құрастыру және оның өзіндік ерекшелігінің болуы;
- 6) Тапсырманы шығармашылықпен орындауға даярлықтың айқындығы;
- 7) Шығармашылықпен ойлау мен елестетудің жетілгендігі;
- 8) Оқу іскерлігінің келесідей негізгі компоненттерінің қалыптасқандығы:
- 9) Оқу дағдылары (оқу мен есептеу шапшаңдығы, ақыл-ой әрекетінің нәтижелерін ұқыпты және анық етіп жазуға әдеттену);
- 10) Интеллектуалдық оқу іскерлігінің қалыптасқандығы, атап айтқанда:

- Орындалатын іс-әрекеттің бағыттық негізін құру қажеттілігін түсіну және оны өз бетінше құру;

- Анықталған іс-әрекетті жүзеге асыру үшін алға қойған мәселеге өз бетінше жан-жақты талдау жасау;

- Орындалатын іс-әрекеттің мақсатын айқындау және әрекет нәтижесінің сапалық көрсеткішін бағдарлау;

- Жұмысты орындау процесін алдын-ала жоспарлау, жұмыстың ойша орындалатын бөлігін, оның атқарылатын айлы амалдық жақтарын дәл айыра білу (бұл жағдайда, ой амалын орындауға көрнекілік тірек болатындай, аз мөлшерде, бағытталған айлы амал тәжірибесін қолдануда ескеріледі);

- Белгіленген бағыт бойынша ешбір ауытқусыз іс-әрекетті жүзеге асыру, жұмыстың орындалу барысын үздіксіз бақылау, іс-әрекетке қажет тәсілдердің игерілу уақытын дәл айқындау.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абульханова К.А. Психология и сознание личности: Избранные психологические труды. – Москва., МПСИ, 1999.

2. Ананьев Б.Г. Проблемы подросткового возраста. – Киев., 1994.

3. Асеев В.Г. Возрастная психология. – Иркутск, 1989.

4. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание. – Москва., 1986.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ – УАҚЫТТЫ ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Каржаубаева Жаркынай

Измаганбетов А.К.

Қазақстан, Ақтобе қ., Қ. Жұбанов атындағы

Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,

izm.anuar@mail.ru

Ключевые слова: Тайм-менеджмент, отношения, время, формирования подростка, ценный ресурс.

Аннотация: Время - одна из важнейших ценностей нашей жизни. Этот ценный ресурс не может быть отозван или восстановлен. Мы обсуждали эту статью с точки зрения управления временем, концепции времени и как правильно и эффективно организовать его.

Keywords: We have discussed this article in terms of time management, the concept of time and how to properly and effectively organize it.

Summary: Time is one of the most important values of our life. This valuable resource cannot be recalled or restored. We have discussed this article in terms of time management, the concept of time and how to properly and effectively organize it.

Тайм-менеджмент (ағылш. Time Management) — уақыт ұйымдастыру технологиясы және оның пайдалану тиімділігін арттыруды сонымен қатар уақыт бөлудегі бақылау, онда арнайы тиімділігі мен өнімділігін арттыру. Тиімділікті, нәтижелікті арттыру мақсатында жасалатын жоспарлау процесі, кейбір әрекеттерге жұмсалатын уақытты бақылау, басқару. Өткен күндер, жылдар қайта келмес, ал келесі жылдың қалай өтуі бізге, сізге байланысты.

Бұл әрекет шектелген уақыт аралығында жасалып жатқан жұмыстың пайдасын барынша көбейту. Уақыт – біздің өміріміз. Ендеше оны қалай пайдаланып жүрміз. Адамның өмірінде оның уақытын ұрлайтын пайдасыз нәрселер көп. Уақытты дұрыс пайдалана білмегендіктен де ісіміз қордаланып жатыр. Қазіргі таңда уақытты тиімді пайдалануды «тайм-менеджмент» деп атап жүрміз. Оның мәні – уақытты тиімді пайдалану.

Ұлы адамдардың ғұмырнамасына көз жіберсек, олардың алтын уақытты барынша бағалап, барынша тиімді пайдалануға тырысқандарын көреміз. Мысалы, Италияның ұлы суретшісі, әйгілі өнертапқыш Леонардо да Винчи ерекше жұмыс кестесін қолданыпты. Ол жұмыс күнін 4 сағаттан бөліп, арасында 15 минут сайын көз шырымын алып отырған. Ұлы композитор Вольфганг Амадей Моцарт 6 жасынан бастап әуен шығара бастаған. Небәрі 35 жыл өмір сүрсе де, артына өлмес мұра – 626 ғажайып туынды қалдырып кеткен. Моцарт өте еңбекқор адам болған. Сөйте тұрып, оның үнемі сергек жүргенін, шаршауды білмегенін

замандастары жазып қалдырған. «Мұның сыры неде?» дерсіз. Ешқандай құпиясы жоқ. Моцарт күн тәртібіне бағынған адам болыпты. Ол күнделікті сағат таңғы 6-да оянып, таңғы 9-ға дейін шығармашылықпен айналысқан. Қалған уақытын оқытушылық қызметке арнап, арасында концерттер өткізген. Кешкі сағат 6-да қайтадан шығармашылыққа ден қойып, тура сағат түнгі 1-де ұйқыға кеткен.

Тағы бір ескеретін жайт, Моцарт әрдайым қолына кітап ұстап жүріпті. Қолы қалт еткенде кітап оқыған. Ұлы физик Эйнштейннің тек бір үлгідегі киім кигені әмбеге аян. Бұл «әпенделіктің» артында алтын уақытты үнемдеу жатыр. Эйнштейн киім таңдап, «мынау маған жарасады, мынау жараспайды» дегенге бас қатырғысы келмеген. Оған кететін уақытын аяған. Дәл осындай киім талғамаудың мысалына айфонның «атасы» Стив Джобстың да, фейсбукты ойлап тапқан Марк Цукербергтің де бойынан байқауға болады. Мұны бір жағынан қарапайымдылық десеніз, екінші жағы, сол баяғы, уақытты зая кетірмеу екені түсінікті жайт. Майкрософт компаниясының негізін қалаушы Билл Гейтсті білмейтіндер кемде-кем. Бүгінде әлемдегі ең бай адам саналатын Гейтс аз ғана уақытта жетістікке жеткен жоқ. Гейтс феноменінің артында табиғи дарын, ұшан-теңіз білім, қажырлы еңбек тұр. Сонымен қатар, ол – уақытын бағалаған жандардың бірі. Ол жастайынан-ақ, күн тәртібін түзіп, не істеп, не қоятынын алдын ала жоспарлап отыруға дағдыланған екен. Студент кезінен бойына қалыптасқан әдеттердің бірі – үйден тамақ ішпейді. Өйткені, тамақ жасауды уақытты текке сарп ету деп ұққан. Миллиардер Гейтс сол әдетімен күні бүгінге дейін үйінде аспаз ұстамай, көшеден тамақтанады екен .

Уақытты үнемдеп, тиімді пайдалану Батыс елдерінде әлдеқашан арнайы ілімге, өмір салтына, тіпті өзінді көнерге айналып кеткен. Ол – Тайм-менеджмент немесе уақытты басқару туралы ілім. XX ғасырдың аяғында пайда болып, қазіргі кезде жан-жақты жетіліп, сан салаға бөліне бастаған бұл ілімнің қазіргі заман адамына ауадай қажет екенін айтады мамандар.

Алғашқыда, Тайм-менеджмент термині тек бизнес саласында қолданылатын, алайда қазір терминнің мағынасы кеңелуімен байланысты адамдардың жеке ісіне де байланысты болды. Уақытты пайдалы қолдану жүйесі түрлі амалдардан, техникалардан, құралдардан және әдістерден құрылған. Кез келген жобаның көлемі мен уақытын нақтылайтын жүйе болғандықтан, тайм менеджмент оның қажеттілігі болып табылады.

Уақытты басқару нақты міндеттері, жобалар мен мақсаттар орындау үшін пайдаланылатын дағдыларын жиынтығын алуға көмектесе алады, Осы дағдылар келесі мәселелерді қамтиды: жоспарлау, бөлу, мақсаттарын қоюы, жұмсалған уақыт талдау, мониторинг, ұйымдастыру, тізімдер мен басым бағыттарын құру.

Басында, уақыт басқару тек бизнеске жатқызылған, бірақ кейінірек осы термин сол негізде жеке қызмет саласын қосып алады. Әдетте, уақытты басқару кез келген жобаның дамуына қажеттілік, себебі ол жобаны аяқтау және көлемін уақытын анықтайды. Соңғы рет қашан көңіл бөлгеніңізді ұмытып қалдыңыз ба? Тайм-менеджмент жайлы ойлануға уақыт келді: уақытты бағалауды және бір минут болсын уақытты босқа жоғалтпауды үйрену қажет. Бір мақаланы оқи салып, тайм-менеджмент дағдысын меңгеріп алу, әрине мүмкін емес. Алайда жүріс-тұрысыңызға қажетті түзетулер енгізу мен назар аударуға тұрарлық тұстарды анықтауға әбден болады.

Қазіргі таңда жоғарғы сынып оқушыларының психологиялық мәселелері педагогтарды ерекше алаңдатуда. Зерттеушілердің пікірі бойынша оқушылардың тұлғалық деңгейінің негізгі бағыттарына мыналар жатады: 1) танымдық қызығушылықтарымен қабілеттерінің дамуы; дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуы (В.Б.Бондаревский, В.С.Шевченко және т.б); 2) кәсіби бағдар, дербес еңбек етуге даярлық (А.А.Давыденко, Е.М.Бабосов және т.б); 3) шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру, қабілеттерді өзіндік жүзеге асыру (Н.Ф.Маслова, Б.С.Кобзарь және т.б); 4) әлеуметтік адамгершілік ұстанымдары және құндылық бағдарларын қалыптастыру (Е.В.Бондаревская, Л.Ю.Иванова, С.А.Конюх-Синида және т.б); 5. өмірлік жолды таңдау (К.В.Бербова, Л.М.Николаева, В.Г.Гурова және т.б);

Қазіргі таңда тайм менеджмент әлеуметтік тәжірибе және бизнеске қызмет көрсетудің

маңызды бағыты ретінде батыс елдері мен АҚШ-та жақсы дамыған. Батыс елдерінде тайм менеджменттің мысалы ретінде 1990 жылы шыққан Стивен Ковидің «Жоғары қабілетті адамдардың 7 принципі» атты еңбегін атап өтсе болады (Covey S. R. 7 Habits of Highly Effective People. N. Y, 1990). С.Кови өз кітабында жеке тұлғалық жетістікке жетудің толық тұжырымдамасын береді. Жетістікке жетуді екі кезеңге бөліп көрсетеді: біріншісі – тәуелсіздікке тәуелділік деңгейі (жеке тұлғалық жеңісі), екіншісі - саналы бір біріне тәуелділігі (қоғамдық жеңіс). Бұл жерде жақсы принцип адамның жеке тұлғалық жетістіктерін көрсетеді.

Тайм-менеджментті түгелдей талдау, қағидағарын тәптіштеп түсіндіру мүмкін емес. Десек те, оның бүгінгі күні аса танымал болып отырған қарапайым әдістерімен таныстыра кетейік.

«Қызанақ» немесе «таймер» әдісі. Бұл әдісті италиялық студент Франческо Чирилло ойлап тауыпты. Ол емтиханға дайындалғанда таймерді 25 минутқа қойып, лекцияларды зырылдатып оқыған. Сосын 5 минут демалып, ойын басқаға аударып барып, қайтадан таймерді іске қосқан. Осылай 4 «таймер» өткізіп барып, 35-30 минуттық үзіліс жариялап отырған. Бұл әдістің тиімділігі неде? Физиологтардың айтуынша, әрбір адам бір іспен 25-30 минуттай беріле айналысуға қабілетті екен. Содан соң миы шаршай бастайды. 5 минуттық үзіліс осы ми жұмысын тез арада қалпына келтіруге мүмкіндік береді. Яғни, бұл әдіс – адам ағзасының биоритмдеріне негізделген әдіс. «Таймер» әдісін қолдана отырып, кезек күттірмейтін маңызды істерді тез арада атқаруға болады екен.

«Бақа өлтіру» әдісі. Әдетте әр адамның істегісі келе бермейтін, бірақ істеуге тиісті жұмыстары болады. Кейде аса жақтыра бермейтін адамға хабарласуға тура келеді. Кейде барғың келмейтін жаққа барып, кірмейтін есікке кіруге мәжбүр боласың. Тайм-менеджментте мұндай сүйкімсіз істердің бәрін «бақа» деп атайды. Осы «бақаларды» бірінші кезекте өлтіріп отыру керек. Басқаша айтқанда, осы жұмыстарды бірінші кезекте бітіріп, олардан құтылып алу керек.

Бұл әдістің тиімділігі. Психологтардың айтуынша, істегің келмейтін жұмыс бітпейінше көңіл-күйің орнықты болмайды екен. Егер олар істелмесе, адамның күні бойы еңсесі түсіп, мазасы қашып жүретін көрінеді. Ал «бақаларды» бірінші кезекте «өлтіріп» тастаған жағдайда басқа жұмысқа ынтаң артып, өнімді жұмыс істеуге мүмкіндік туады.

«Піл» әдісі. Тайм-менеджментте біршама уақытты қажет ететін үлкен жұмыстарды «піл» деп атайды. Мысалы, ол дипломдық жұмыс, диссертация немесе үйдің құрылысы болуы мүмкін. Мұндай жұмыстарды кезеңдерге бөліп тастау керек екен. Және шамашарқыңды ескере отырып, бүге-шүгесіне дейін жоспарлап алған ұтымды болмақ. Сонда біртіндеп отырып, денесі зор «пілдің» өзін «жеуге» болады екен.

Тиімділігі. Кез келген үлкен жұмыс адамға қорқынышты көрінеді. Ал егер күндерге, айларға бөліп, нақты жоспар құрып алсаң, оны оңай еңсеруге мүмкіндік аласың.

Уақыт жайлы айтылған мынадай қанатты сөз де еріксіз өзіне назар аудартады. «Жеңіс пен жеңілістің арасында бір ғана кедергі бар. Ол – «уақыт жоқ» деген ұғым ғана» (Франклин Филд). Иә, солай! Зымырандай зулаған уақыт ешкімді де аямайды. Егер «ертең істеймін мен» күнінді өткізіп, уақыттың көшінен қалып қойсаң, опық жеп өкінерің анық. Керісінше, атқарылуға тиісті жұмысты күнделікті еңсеріп отырсаң, уақыттың да салмағы білінбек емес. Кешкісін қылаулап жауған қарды көресің де, елемейсің. Ал таңертең аулаға шыққан кезде ол тізеден келіп тұрады. Уақытты игерудің заңдылығы да тура осындай. Тұрақты жұмыс кестесінен жаңылмаған адам біраздан соң қыруар істі тындырыптас-тағанын байқайды. Тіпті, «осыны мен істедімбе?» деп өзіне-өзі таңғалады. Уақытпен бағындырудың бар құпиясы да осында. Ал уақытты бағындырған адам, сөзсіз, жетістікке жетеді.

Уақыт - біздің өміріміздегі ең маңызды баға жетпес құндылықтарымыздың бірі. Бұл бағалы ресурсты кері қайтарып алуға немесе қалпына келтіруге болмайды. Ақшамызды жоғалтып алсақ, оны күндердің бір күнінде қайтадан табуға болады. Бірақ, уақыт бір орнында тұрмайды, өз ағымымен жүріп жатады. Көп жағдайда адамдар өткен өмірлеріне кері бұрылып қарағанда, қаншама жылдарының қалай өтіп кеткенін енді ғана аңғарып жатады."

Осы күнге дейін не бітірдім? Қандай мақсаттарға жеттім?" деп өздеріне сұрақ қойып, "Қайран алтын уақытым-ай!" деп те өкінбесі бар ма. Сондықтан, әркім өз уақытын барынша тиімді әрі пайдалы істерге жұмсау керек. Уақытты тиімді пайдалану үшін не істеу керек?

1. Өзіңіз ұнататын іспен айналысыңыз. Өміріміздегі жетістіктердің жартысынан астамы сүйікті істерімізбен айналысудың арқасында. Қызығушылықтарына (хобби) аз уақыт бөліп, жұмыстарына үнемі шағымданып жататын адамдар аз емес. Сондықтан, сіздің табыс көзіңіз бен сүйікті ісіңіздің арасында байланыс болғаны дұрыс.

2. Жоспарыңыздың орындалуын тездететін істермен ғана айналысыңыз. Күнделікті жұмыстардың ішінен пайдасыз істерді алып тастаңыз. Өзіңіздің босануыңызға жол бермеуге тырысыңыз.

3. "Бүгін және дәл қазір қандай жұмыстар маған пайда әкеледі?" Осы сұрақты өз-өзіңізге әрдайым қойып жүрген абзал. Бұл өзіңізді тәрбиелуге және уақытты ұтымды пайдалануға көмектеседі.

4. Егер сіздің өмір сүруіңізге 1 жылдан аз уақыт қалса, не істейсіз? Бір жылдың ішінде қандай жұмыстарды атқарар едіңіз? Осындай ойлар адамдардың өмірдегі маңызды заттар мен өмірлік мақсаттарын түсінуге септігін тигізеді. Бұл арқылы адамдар нақты жоспар құрып, сол жоспарларды орындау жолында жұмыс істей бастайды.

5. Жоспар құру. Бір күнге, аптаға, айға немесе бір жылға жоспар құру - маңызды істерді айқындауға, бірде бір минутты босқа кетірмеуге көмектеседі. Сонымен қатар, жоспарлар мен мақсаттарыңыздың тізімін жазып, түртіп отыратын қойын дәптердің болғаны дұрыс.

6. Алдымен бір істі бітіріп қана келесі іске көшіңіз. Бастаған ісіңізді аяқсыз қалдырмаңыз.

7. Тізімді басымдылығы бойынша құру қажет. Көптеген адамдар өздеріне жақын жұмыстардан бастағанды жөн көреді. Дегенмен, күнделікті атқарылатын істердің тізімі маңыздылығы бойынша құрылатын болса, бұл адамға жоспар бойынша рет ретімен жұмыс істеуге көмектеседі. Әрбір аяқталған істерді тізімнен сызып тастауға болады. Сонда адамдар жоспарларының бір бөлігінің жасалғанын көріп, ары қарай бар күшімен жанталасуға дем береді.

8. Күнделікті атқарылған істерге талдау жасаңыз. Күнде ұйықтар алдында өз-өзіңізге жауап беріңіз. Қандай жұмыстар орындалды, орындалмағандары болса себептерін іздеп, өз істеріңізге талдау жасаңыз.

9. Жұмыстарды кейінге қалдырмаңыз. Әрбір іске жауапкершілікпен қарап, бірінші реттен олжалы аяқтауға бар күшіңізді салыңыз. Бұл қателіктердің аз болуына және екі жұмыстың жасалмауына жол береді. Ең бастысы, өте мұқият болып, әр қадамыңызды тексеріп отырыңыз. Ешқашан жоспарларыңызды кейінге шегіндірмеуге тырысыңыз. "Жалқаудың ертеңі бітпес" дегендей, әрбір кейінге қалдырылған істің ұзаққа созылуы немесе мүлдем ұмытылып қалуы мүмкін.

10. Толыққанды жұмыс істеу үшін өзіңізге көңіл бөліңіз. Уақыт өте келе адамның жұмысқа қабілеттілігі төмендейді, сондықтан демалысқа да дұрыс уақыт бөле білу керек. Табысты аяқталған жұмыстар үшін өзін мадақтап, біраз үзіліс бөлу керек. Бірақ, демалғанның жөнісі екен деп, бос сандалудың қажеті жоқ. Демалысқа арналған уақытты да пайдалы өткізуге болады. Мысалы, қызықты кітаптар немесе жаңалықтар оқу, спортпен айналысу. Бұл келтірілген әдістер уақытты тиімді пайдалану жолдарының тек қана бір бөлігі. Әрбір адам өзінің уақытын қалай өткізетіндерін бақылап, зерттеуі керек. Бұл арқылы адамдар осал тұстарын біліп, олардан құтылуға тырысады. Уақытты тиімді пайдалана білу үшін, адам ең алдымен оның маңыздылығын түсініп, әр іске шыдамдылық пен табандылықпен қарауы қажет. Өмірде мүмкін емес нәрсе жоқ, сондықтан уақытты ұтымды жұмсай алатын әр адам үлкен жетістіктерге жете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <https://massaget.kz/kyizdarga/psihologiya>
2. Елшібаев Р.Қ. Кәсіпкерлік қызметті ұйымдастыру: Оқу құралы. Алматы: Экономика 2009.
3. Сәбден О. Кәсіпкерлік. Алматы «Эксклюзив», 2009 ж.

THE SOCIO –PSYCHOLOGICAL ASPECTS IN INNOVATION ACTIVITY.

Турмагамбетова Г.Н.
Старший преподаватель
Актобе, Актюбинский Региональный
Государственный Университет им К. Жубанова
bekz77@mail.ru.

Кілт сөздер: иновациялық қызмет, психологиялық технология, иновациялық үрдіс,

Түіндеме: Мақалада иновациялық қызметті зертеудің екі тәсілі қарастырылды: мінез-құлық және белсенділік талдауы. Соңғы жылдары бұл иновациялық технология мәселесі білім беруде өте маңызды.

Ключевые слова: инновационная деятельность, психологические технологии, инновационный процесс

Аннотация: В статье рассмотрены анализ двух подходов к изучению инновационной активности личности: поведение и деятельность. В последние годы данная проблема очень актуальна, из-за инновационных технологий в образовании.

Psychology as a science studies mental activity and human behavior. Psychologists study basic functions such as learning, memory, language, thinking, emotions, and motives. They investigate development throughout the life span from birth to death. They are involved in mental and physical health care. They treat people who are emotionally distressed. Psychology occupies a strategic position between natural and social sciences on the one hand, and between sciences and humanities, on the other. Each of the subjects listed in the four groups has its own relationship with psychology. For example, knowledge of physics and chemistry is necessary to provide a scientific basis for experimental psychology. Psychology is also closely linked to sociology. But whereas sociologists direct their attention to groups, group processes, and social forces, social psychologists focus on group and social influences on individuals. Psychology and biology are also closely connected. Physiological psychologists investigate the role of the brain and the nervous system in such functions as memory, language, sleep, attention, movement, perception, hunger, anger and joy. On the other hand, psychologists took much from the theory of knowledge, logic and philosophy of science. Besides, psychology separated from philosophy. The word «psychology» is derived from the Greek word meaning «study of the mind or soul». So in the definition of psychology there are three basic words: «science», «behavior», «and mental processes». «Science» means rational investigation of processes and phenomena. By «behavior» psychologists mean everything that people and animals do: actions, emotions, ways of communication, developmental processes. «Mental processes» characterize the work of the mind and the nervous system. During the 15th and 16th centuries the scientific knowledge developed greatly. Among the most important scientific investigations were those of Newton in psychology of vision and Harvey in physiology. The mind-body problem was a very important for the 17th and 18th centuries philosophers and entered recent psychology. Here appeared such theories as: 1) occasionalism, according to which God is between a mind and a body; 2) double aspect theory, in which a mind and a body are different aspects of the same substance; 3) psychophysical parallelism, according to which a mind and a body are parallel in their actions. The associanists, or empiricists, developed the doctrine of associations: simple ideas form complex sensations and ideas (Thomas Hobbes and John Locke were the founders of this theory). Opposed to the association theory was the doctrine of mental faculties. Nowadays psychology is a separate discipline, a real combination of true knowledge of human nature.

For example, I want to say about greatest psychologists Alexander R. Luria. Honored and respected in many countries of the world, Luria's 300 scientific works have been translated into English and have influenced thinking in the fields of psychology, neurology and neuropsychology, education and speech pathology. Luria's first translated work, «Nature of Human Conflicts» (1932), supported the idea that human behavior could not be reduced to a sum of neurological reflexes. He urged the study of the specific systems of behavior produced in the process of the individual's social and historical development. Luria's psychology concentrates on the development of mental capacities through learning. The correct organization of a child's learning leads to mental development. One does not wait for a child to be «ready» to learn to read, for example, but teaches

the child the pre-reading skills at the level at which he or she is functioning. In turn, the child's knowledge influences the structure of his intellectual processes. Learning is a social historic process. Luria and his team investigated such mental processes as perception, ability to generalize, logical reasoning, imagination and self-awareness. Luria's team discovered that new structures of cognitive activity appeared. Human consciousness was developing to a higher level as the society was transformed. Luria was a true scientist and a true humanist who contributed to a social progress and to the development of human capacity.

Here you develop such situation with your students.

Describing people. Character and personality. Match the following adjectives with the correct meanings to form complete sentences. People who are:

1 absent-minded a) like to say how good they are at something
2 adventurous b) have strong feelings and are easily moved by things
3 amusing c) are rude and disrespectful, especially towards people like parents and teachers
4 bashful d) are always trying to control others without worrying or caring about how they feel

5. boastful e) deliberately try to hurt or harm others

6. Bright f) are very forgetful because they are too busy thinking about other things

7. calm g) are sure of themselves and their abilities

8. cheeky h) are easily tricked and tend to believe everything they are told

9. conceited i) are very clever and learn things quickly

10. confident j) hate having to wait for things and are not very tolerant of other people weaknesses.

A special social-psychological service has been set up in many firms to help make its principal goal a reality. The service is a laboratory and a group of psychology experts. The laboratory carries out experiments, using visual display units, to study the ability for team work, the characters of the working people and their manager. Other methods include questionnaires, polls, and specially-oriented studies. They produce either immediate results or give recommendations a bit later. Fatigue is studied from every angle - the nature of work, age, sex, and working conditions. And the recommendations vary. In one case it is an additional 15-minute break in work spent in relaxation room. Sitting in an atmosphere of quiet, coolness and semidarkness people hear a soft voice talking about self-training. This is followed by watching beautiful scenery on the screen to the accompaniment of music. Fifteen minutes of this relaxation can make a person feel as if he has been away from work for several hours. In another case physical exercise, some sitting-up exercises may be recommended, or a person may be advised to go to refreshment room and have a glass of specially-prepared cocktail of juices. There are certain monotonous, mechanical jobs in which only part of the brain is used. According to the psychologists, the other part can and should be used for the general development. So a psychologist would go to such people and talk about new films, plays or books. He does his best to help workers overcome stress situations. I want to tell you one situation. Just how can someone cope with psychological stress?

The main thing is to realize that you're not alone, that this is not unique situation. I liken it to divorce and death. It's in that magnitude of psychological, emotional trauma. You should be willing to ask for help and to communicate with others. A lot of strong-willed people never do. They even hide it from family and friends to the extent that they fake going to work in the morning. Sometimes, it's week before they are found out because they won't admit it to themselves and their world.

Nowadays psychology is a separate discipline, a real combination of true knowledge of human nature.

Literature:

1. Коваленко Б.В. Психология конфликта: учебное пособие. –М: МОРУ, 2000
2. Хучек М. Инновация и их внедрение –М: Луч 1992

ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ - ПРАКТИКАЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ АРТ ТЕРАПИЯ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Ж.Н.Кереймаганбетова психология магистрі
Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы,
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
E-mail: zhanar-kn@mail.ru

Ключевые слова: терапия, медитация, психотерапия, психокоррекция

Аннотация: В данной статье рассматривается применение сказкотерапии в практической психологии как метода арттерапии

Key words: therapy, meditation, psychotherapy, psychocorrection

Summary: This article discusses the use of fairy tale therapy in practical psychology as a method of art therapy

Ертегі терапиясы адам цивилизациясындағы практикалық психологияның ең көнесі және қазіргі ғылыми практикада ең жас әдістердің бірі. Осы уақытта «ертегі терапиясы» терминінің көптеген анықтамалары бар. Ертегі терапиясы – бұл ертегімен емдеу, біз клиентпен бірге жанда өмір сүретін және осы сәтте психотерапевтік болып табылатын білімдерді айтып отырмыз. Ертегі терапиясы - бұл мәнді іздеу, әлемдегі білімдерді және ондағы өзара қатынас жүйесінің шешімін табу процесі. Ертегі терапиясы - бұл ертегі жағдайлары мен шынайы өмірдегі жүріс-тұрыс арасыдағы байланыстың құрылу процесі. Бұл ертегі мәндерінің шынайыға ауысу процесі. Ертегі терапиясы – ресурстарды белсендіру, жеке тұлға потенциалы процесі. Ертегі терапиясы – балаларды экологиялық тәрбиелеу процесі. Ертегі терапиясы – проблемалық жағдайларды объективтеу және ішкі табиғат пен қоршаған әлемді жақсарту процесі.

Ертегі терапиясын диагностикада да, коррекцияда да тиімді түрде қолдануға болады, себебі ол адамның психологиялық қорғанысына оңай кіруге және өз проблемаларын шешуге қабілетті тұлға қалыптастыруға мүмкіндік береді [1; 64].

Ғажайып ертегі проблемаларына арналған алғашқы ғылыми теориялар XVIII ғасырға жатады. Сөз тек қана ағайынды Якоб және Вильгельм Мореноның қол астындағы фольклорлы ертегілердің мақсатқа бағытталған жиынтықтары жайында емес, сонымен қатар олардың құрамын интерпретациялау мүмкіндігі жайлы болып жатыр. Мысалы, И.Г.Гердер ертегілерде ежелгі ұмытылған сенімдердің символдық көрінісін көрген [2; 12].

Қазіргі уақытта Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева ұсынған ертегі типологиясы, арттерапия теориясы кең танылған, ол өзіне (халықтық және авторлық), психотерапевтік, психокоррекциялық, дидактикалық, медитативтілерді элементтерді қосады. Т.Д.Зинкевич-Евстигнееваның түсінігі бойынша ертегі терапиясы - жай психотерапияның бағыты емес, психологияның, педагогиканың, психотерапияның және әр түрлі философиялық мәдениеттер көптеген жетістіктерінің синтезі. Осыған байланысты ертегі терапиясы дамуының төрт кезеңін бөледі (тарихи контекстте):

1 кезең - халықтық ауыз екі өнер;

2 кезең - ертегілерді және аңыздарды жинау және зерттеу (К.Г.Юнг, М.Л. Фон Франц, Б.Бехтельгейм, В.Пропп және т.б.);

3 кезең - психотехникалық (ертегіні психодиагностика, коррекция және жеке тұлғаның дамуы себебі ретінде қолдану);

4 кезең - интегративті. Комплексі ертегі терапиясы концепциясының құрылуында, ертегіге рухани бағытпен, ертегітерапияны табиғи бейнелі деп түсінумен байланысты.

Практикалық психологияның бағыты болу үшін ертегі терапиясы ұзақ жолдан өтті. Ол тәжірибе мен білімді «ауыздан ауызға» беру құралы болды және болып келе жатыр. Ол түрлі мамандар үшін зерттеу пәні болып келе жатыр.

Ертегі - өнер туындысы. Б.Бехтельгейм айтып кеткендей әр адамға және де бір адамға өмірінің әр кезінде ертегінің мәні әр түрлі. Сонымен қатар өнердің кез келген түрі сияқты ертегі өз қатарында психотерапияға айналады, себебі әр адам (әр бала) өмірде бар

мәселелерде өз шешімін ашады. Ертегі бізге ерте ғасырлардан келе жатыр. Мыңдаған жылдар бойы халық ауыздан әдебиеті әлем жайлы қымбат білімдерді, оның құрылымы мен заңдарын, адам өмірінде оның заңдарын бұзбай қалай өмір сүру және қарым-қатынас жасау керек екенін жеткізген. Ертегінің даналығы, бұл білімдерді тыңдаушыға түсінікті түрде беріледі. Бұның себебі, ертегі тыңдаушыға символдар арқылы әсер етеді, ал символдар әр түрлі. Ертегіні жаңадан тыңдау, тыңдаушыға символдың жаңа мәнін ашуға, осы сәтте ол үшін өзекті және ол түсіне алатын болуына мүмкіндік береді. Сондықтан ертегіні ересек те, бала да тыңдай алады және әрқайсысы өзіне қажет мәнді алуға болады. Сонымен қатар тыңдаушыда бір объектіні, бір жағдайды әр түрлі көзқараспен қарау қабілеті қалыптасады [3; 96].

Ертегілер адамға белгісіз эмоционалды тәжірибе жағдайында көмек көрсетеді және оны дағдарыс уайымдауларына дайындайды. Баланың ертегі арқылы алған сабағы оның санасынан тыс деңгейде сақталады, және адам бұл тәжірибені өмірдің қиын сәттерінде, қиын жағдайдың шешімін табуға арнайы үйренген сияқты, қолдануы мүмкін. Ертегінің дағдарысты жағдайларға дайындау жоспарындағы бар эмоционалды мәселелерден өтуге, сөзсіз, үлкен назар аударуға лайықты, бірақ сонымен қатар тек онымен шектелмейді. Ертегіде кез келген адам ең жақсыға айналады, яғни ертегі адамды жоғарылатады, рухани дамудың жолын көрсетеді. Осы жақсыға айналу, яғни сол жақсыны белсендіруге және адам иеленетін мүмкіндіктер мен қабілеттерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ертегі адамға егер ол рухани дамудан бас тартса не болатынын көрсетеді, егер ол шынайы құндылықтарды жалған құндылықтарға ауыстырса өзін сатады.

Адамзаттың мәдени мұра өз көлеңкесін ертегіден табады және олар ертегі арқылы балаларға хабарланады. Халықтық ертегі ерекше маңызды, себебі олар ауыздан-ауызға, ұрпақтан-ұрпаққа беріледі. Ол көптеген адамдар қосатын өзгерістерге ұшырайды. Бірақ олар жәй өзгерістер емес. Оларды тыңдаушының реакциясынан шығарып айтушы өзгертіп отырады. Бұл өзгерістер, адам өзіне маңызды деп санайтын өзгерістер. Б.Бехтельгеймнің айтуынша халықтық ертегінің үстінде, қажет емес детальдарын алып тастап, маңыздыларын қосып, миллиондаған адамдар «еңбек етеді». Бұл ертегіні шынымен де адам ақылының, тәжірибесінің көбейтеді, адам санасы мен бейсаналығының жұмысының нәтижесі болып табылады. Сондықтан ертегілерде адамның өмір бойында болатын барлық түсінікті және түсініксіз мәселелер көрінеді, сонымен қатар осы мәселелерді шешу процесі көрсетілген [3; 98].

Ертегі тілі балаға түсінікті. Ертегі қарапайым әрі жұмбақты. Ертегі қиялдың дамуына әсер етеді, ал бұл баланың өз проблемаларын шешу үшін қажет. Сол сияқты ертегі стилі де балаға түсінікті. Бала әлі логикалық ойлай алмайды, және ертегі баланы логикалық ойлармен қинамайды. Бала ақыл айтқанды ұнатпайды, және ертегі оны тікелей үйретпейді. Ертегі балаға белгілі бір бейнелерді береді, ол сол бейнелерден рахаттанады, өзі байқамай өзіне қажет маңызды ақпаратты алады.

Ертегі моральді мәселелер қояды және оларды шешуге көмектеседі. Онда барлық кейіпкерлер нақты моральді бағытқа ие. Олар не толығымен жақсы, не толығымен жаман болады. Бұл баланың симпатиясын анықтау үшін, жақсы мен жаманды ажыратуына, оның өзінің қиын және амбивалентті сезімдерін шешу үшін өте маңызды. Бала өзін жағымды кейіпкермен теңейді. Б.Бехтельгеймнің пікірінше бұл баланың өз табиғатында жақсы болғандықтан емес, бұл кейіпкер жағдайы басқаларына қарағанда тартымдырақ болғандықтан болады. Осылайша, Б.Бехтельгеймнің ойынша, ертегі балада мейірімділікті дамытады.

Ш.Бюллер мектепке дейінгі жасты ертегі жасы деп атаған. Бұл бала жақсы көретін әдеби жанр.

Ш.Бюллер баланың дамуындағы ертегінің рөлін арнайы зерттеді. Оның ойынша ертегі кейіпкерлері қарапайым және типті, олар кез келген индивидуалдылықтан айрылған. Жиі олардың есімдері де болмайды. Олардың мінездемесі балаға түсінікті екі-үш сапалармен сипатталады. Бірақ бұл мінездемелер абсолюттік деңгейге жетеді: болмайтын мейірімділік, .

Сонымен қатар ертегі кейіпкерлері қарапайым адамдар сияқты: жейді, ішеді, жұмыс жасайды, үйленеді, т.с.с. Бұның бәрі бала ертегіні жақсы түсінуіне мүмкіндік береді [4; 40].

Ертегілердің психотерапия, психокоррекция және бала тұлғасының қалыптасуы үшін тартымдылығы, ертегілердің келесілерден көрінеді:

- Ертегілерде дидактиканың, ақыл үйретудің болмауы.
- Бас кейіпкердің әрекет орнының белгісіздігі.
- Тілдің бейнелілігі. Ақыл . Тілдің метафорлығы.
- Жақсының жеңуі. Психологиялық қауіпсіздік.
- Құпия мен Ғажайыптың болуы.

Әр бір ертегі жағдайы көптеген шектеулер мен мағыналарға ие. Бала ертегіні оқи отытып, осы сәтте өзі үшін өзекті мағынаны санадан тыс шығарады. Уақыт өте келе адам өзгереді және сол ертегіні әр түрлі түсінуі мүмкін... Жиі балалар ата-аналары мен тәрбиешілерінен бір ғана ертегіні оқып беруін сұрайды. Мүмкін, бұл ертегі баланың осы сәттегі әлемді қабылдауына әсер етеді және өзіне маңызды сұрақтарды түсінуге көмектеседі. Мағыналардың көптігінің арқасында бір ертегі балаға өмірінің әр периодында оған өзекті мәселелерді шешуге көмектесуі мүмкін.

Бала өзін танып, және қоршаған әлемнің құрылыстарын зерттей бастаған кезде, оның үлкендерге көптеген сұрақтары туындайды. Көптеген бала сұрақтары үлкендерді бұрышқа әкеледі. Балаға неліктен бәрі болып жатқандай болатынын және «ненің жақсы, ненің жаман» екенін түсіндіру оңай емес. Кейіпкерлердің тағдырын бақылай отырып, ертегі жағдайларын бастан өткізіп, ертегі бейнелерін қабылдай отырып, бала көп жағдайда өзіне Әлем бейнесін қалыптастырады, және соған сәйкес бала әр түрлі жағдайды қабылдап, түрліше әрекет ететін болады.

Нағыз ертегінің белгісі - жақсы аяқталуы. Бұл балаға психологиялық қауіпсіздікті сезінуіне мүмкіндік береді. Ертегіде қандай жағдай болса да, бәрі жақсы аяқталады. Кейіпкерлердің басына түскен оларды әлі де күшті әрі ақылды болуы үшін қажет болған екен. Екінші жағынан бала жаман нәрсе жасаған кейіпкер өзіне лайықты жазасын алатынын көреді. Ал барлық өткен өзінің жақсы сапаларын көрсетеді, және бағаланады. өмірдің заңдылығы осыдан көрінеді: Әлемге қалай қарасаң, ол да саған солай қарайды.

3-5 жастағы балалар үшін жануарлар мен адамдардың жануарлармен қатынасы туралы ертегілер түсінікті және жақын болады. Бұл жаста балалар өздерін жануарлармен теңейді, олардың жүріс-тұрыс мәнерін көшіріп, оларға оңай айналады.

5 жастан бастап бала өзін басым адам кейіпкерлермен ұқсастырады: Ханзадалармен, Ханшайымдармен, Сарбаздармен және т.б. Бала өскен сайын адамдар туралы тарих пен ертегілерді үлкен ләззатпен оқиды, себебі бұл тарихтарда адам Әлемді қалай танитыны туралы айтылады. Шамамен 5-6 жаста бала ғажайып ертегілерді оқығанды қалайды. Жеткіншек жаста притчи-ертегілер мен ертегілер қызықты болуы мүмкін. Қорқынышты ертегілер және жамандық туралы ертегілер бала қорқыныштарымен жұмыста көмектесуі мүмкін [5; 29].

Зерттеушілер ертегіні бірнеше түрге бөліп көрсеткен: психологиялық ертегілер, медитативті және дидактикалық ертегілер, психокоррекциялық және психотерапевтік ертегілер.

Психологиялық ертегілердің дидактикалық ертегілермен ұқсастығы мыналардан көрінеді:

1. Ертегі формасы кейбір жаңа білімдерді ұсыну үшін қажет;
2. Абстрактілі символдарды жандандырудың сол тәсілі қолданылады және олар өмір сүретін ертегі әлемінің бейнесі құрылады;
3. Ертегінің екі түрі де белгілі білімдердің мәні мен маңызын ашады.

Олардың арасындағы айырмашылық келесі жағдайлармен анықталады:

1. Егер дидактикалық ертегілерде сыртқы әлем объектілерімен байланысты оқу материалы, онда психоертегілер адамның ішкі әлемі – оның жаны, психикасы жайлы материалдарды алып жүруші болып табылады, және бұл материал оқу (мысалы,

«Психологиялық әліппені» оқығанда), әрі жеке тұлғалық даму материлы болуы мүмкін;

2. Дидактикалық ертегілерде бала мінез-құлқы (сандар, дыбыстар, әріптер, арифметикалық әрекетте және т.б.) үшін «сыртқының» абстрактті символдары, психоертегілерде – «ішкі» психикалық феномендерді (ойлау, ес, қабілет, уайымдаулар және т.б.) көрсететін абстрактті символдар жанданады;

3. дидактикалық ертегілер көбіне бала орындауы керек белгілі оқу түріндегі тапсырмаларды қамтиды, ал психоертегі үшін өте маңызды емес.

Т.Д.Зинкевич-Евстигнеев бойынша психокоррекциялық ертегілер бала жүріс-тұрысына жұмсақ әсер үшін құрастырылады; сонымен қатар ол психокоррекция дегенде жүріс-тұрыстың эффективті емес стильдің өнімдірекке «ауысуын», және болып жатқанның мәнін түсінуді айтады. Мұндай психокоррекцияның түсінігі онша әділ емес, өйткені мінездің өзгеруі психотерапия бағытының бихевиористік бағытталған мақсаты болып көрсетілген (дәл сондықтан Батыстағы ертегілер тарихы деп аталады), демек, терапия мен коррекция арасындағы шекара өшіріледі, психокоррекциялық ертегілерді бөлек топтарға бөлу негізі жоғалады. Бірақ егер позитивті өзгерістер мақсатында психиканың бөлек құрылымдарына психологиялық әсерді түсіндіретін психокоррекцияның өзгеше түсінігін қабылдаса, онда ертегінің психокоррекциялық сияқты түрі – бар болуға құқық алады. Мұндай ертегі мақсатында біз балалар және жасөспірімдер шешіміне әсер ететін өнімділікті, психологиялық проблемаларды, оның жүріс-тұрыстарының өзгеруі нәтижелерінің бірі болып табылады [6;38].

Психологиялық тұрғыда ертегіде – өз ерекшеліктерін түсіну жолымен жеке тұлғалық дамуға, психокоррекцияның ертегіде – баланың психикалық құрылымдарының психолог қалауынша өзгеруі.

Ертегінің әсері нәтижесі баладағы тек қана нақты жүріс-тұрыс көріністерінде емес, болуы мүмкін өзгерістер облысында, психокоррекциялық ертегі жағдайында, мәндер мен құндылықтар өзгерістерінде де болуы мүмкін.

Психологиялық ертегілер мен психотерапиялық ертегілердің айырмашылығына қарағанда ұқсастықтары басым. Оны келесі жағдайларды талдаудан көруге болады:

1) Баланың терең «Меніне», оның маңызды мағыналы құрамына көңіл бөлу;

2) Саналы түрде өз-өзіне, әлемге, басқа адамдарға қатынасына көмектесуге, қажет болғанда осы қатынастарды өзгертуге тырысу;

3) Психологиялық көмек көрсету және қандайда бір өмірлік проблемалық жағдаймен және психоэмоционалды жарақатпен байланысты негативті уайымдаулар мен қиындықтардан айыру.

Психологиялық және психотерапиялық ертегілердің айырмашылығы принципіалды емес мінезге ие және келесіден тұрады:

1) Психологиялық ертегілер нақты адамның индивидуалды эгопроцесінің тік аналогиясы болып табылмайды (әрине, егер автордың өзінің қашып кетпейтін проекциясын назарымызға алмасақ), ал көптеген психотерапиялық ертегілер үшін бұл өте маңызды;

2) Психологиялық ертегілер көп деңгейде баланың күнделікті өмірін психотерапиялықпен, әсіресе өмірлік қиындық жағдайында қажет сапаларымен салыстырғанда жақсарту міндетіне бағытталған;

3) Психологиялық ертегілерді автор-психолог жазады, ал психотерапиялықты көбіне клиент өзі құрастырады. Психологиялық және медитациялық ертегілердің айырмашылығы ең алдымен мынада:

1) Екеуінде де адамның жеке тұлғалық потенциалдарын ояту және өзінің ішкі күйіне қарату арқылы тыңдаушыны ертегі процесіне терең кіруі жүреді;

2) Бұл ертегілерді жүріп, жұмыстардың арасында емес, арнайы жасалған жағдайда оқу керек;

3) Екі ертегі де өзіне бейсаналыққа хабарлайтын ішкі жағдайлардың позитивті модельдерін қамтиды.

Психологиялық ертегілер сонымен қатар медитативті (оларды музыкамен, көзді

жұмып, релаксация күйіне ене отырып тыңдау керек) болуы да, болмауы да мүмкін. Соңғы жағдайда ертегінің бұл типтері арасындағы айырмашылықты табу қиын емес:

1) Медитативті ертегілерде конфликтілер мен жағымсыз кейіпкерлер болмайды, ал психоертегіде бұл әбден мүмкін;

2) Психологиялық ертегілерде медитативтіге қарағанда релаксациялық күйге жету маңызды болып табылмайды, керісінше психоертегілер мобилдеуші мінезге ие болуы керек;

3) Медитативті ертегілер психоертегі сияқты адамның тек қана ішкі әлемінің көріністерін емес, сонымен қатар адамдар арасындағы қатынастар үшін сыртқының үлгілерін қолдана алады [7; 96].

Осылайша, психологиялық ертегілерді бөлек, ертегі терапиясында қолданылатын ертегілердің еркін типін бөлуге болады. Оларды арнайы программалар шегінде балалармен жұмыс жасауда қолдану керек (мысалы, «Психологиялық әліппе» бағдарламасы). Сонымен қатар, психологиялық ертегілерді бала қиындықтарының нақты жағдайында құрастыруға болады[10].

Ертегіні тек қана уақытты қызықты өткізу, балаға жағымды, қол жетімді сабақ ретінде қарастыруға болмайды; керісінше, олар баланың өз болашағына сенімділікті және дабылды өшіру тәсілін тәрбиелеуге, адамдардың ішкі әлемін түсіну механизмдерін дамытуда маңызды. Ертегінің көмегімен баланы метафорлы тәрбиелеуге, оның қалыптасып келе жатқан тұлғасының негативті жақтарынан өтуге көмектесуге болады. Мысалы, қызғаншақ, эгоисті балаға «Балықшы мен балық жайлы», «Үш қызғаншақ аю туралы» ертегіні; қорқақ және ұялшаққа «Қорқақ қоян туралы»; сенгіш балаға «Буратинаның бастан өткендері» көмектеседі; ерке балаға «Бұршақ ішіндегі ханшайым»; белсенді, қозғалғыш балаға «Етік киген мысық», өмірін адамдар үшін арнаған батыл батырлар туралы ертегілер көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Амбросьева Н.Н. Классный час с психологом: сказкотерапия для школьников./ М.: 2006.С 64-78 .
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Формы и методы работы со сказками. / -СПб., 2005. С12.
3. Бабкина Н.В. Использование развивающих игр и упражнений в учебном процессе / Начальная школа.-1998. С 96-105
4. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Кудзилов Д.Б. Психодиганостика через рисунок в сказкотерапии. /.-СПб.: Речь, 2003. С 40.
5. Левин В.А. Воспитание творчества. /–Томск: Пеленг. -2000. -29 -32с..
6. Беркинблит М.Б., Петровский А.В. Фантазия и реальность./ Б.Беркинблит, А.В. Петровский.- М., 1998. С 38-55.
7. Заширинская О.В. Сказка в гостях у психологии. Психологические техники: сказкотерапии. /.-СПб., 2001.С 96-100

ПРИОБРЕТЕНИЕ СТУДЕНТАМИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ И НАВЫКОВ

Абдуллина Н.К.

магистрант

Республика Казахстан, г. Ақтобе,

Ақтүбинский региональный

государственный университет им К.Жубанова

n.abdullina@list.ru

Кілт сөздер: білім; дағдылар; дағдылар; орта мектепте оқыту

Түйіндеме: Мақалада студенттердің кәсіби білімін, дағдыларын және қабілеттерін қалыптастырудың психологиялық жағдайлары сипатталады.

Keywords: knowledge; skills; university education

Summary: The article describes the psychological conditions for the formation of professional knowledge, skills and abilities of students.

Профессиональные знания — это результат познания фактов, явлений профессиональной деятельности, их связей, свойств и отношений. Каждый студент должен обладать высокой готовностью к немедленному и правильному использованию своих знаний при выполнении задач профессиональной деятельности. Совокупность, качество профессиональных знаний студента должны отвечать его будущей специальности, функциональным обязанностям.

Основная задача современного образовательного процесса- совершенствование интеллектуальной деятельности личности, конкурентноспособного творчества и теоретических знаний путем сочетания их теоретических знаний на практике. Результаты учебной деятельности направлены не на получение готовой продукции, а на овладение способами и знаниями, позволяющими в будущем получить какой-либо продукт. Следовательно, главной задачей Высшей школы является подготовка студента к профессиональной деятельности.

Высшая школа должна формировать психологическую готовность человека к профессиональной деятельности, прежде всего формировать у человека четкие формы психологической деятельности, позволяющие решать все поставленные обществом задачи. Более того, разумное осмысление содержания и особенностей предпосылок и признаков развивающихся форм умственной деятельности осуществляется только через высшее образование, без которого не может быть научного понимания. Любые формы психологической деятельности должны рассматриваться в сравнении с формами, в соответствии с которыми создаются учебно-воспитательный процесс Высшей школы.

Овладение знаниями человека педагогическим процессом, при его психологическом подходе можно считать процессом формирования сознания, в том числе профессионального сознания. Важную роль в личностных характеристиках преподавателя играет профессиональное самосознание педагога.

Таким образом, педагогический процесс передачи любого образования- процесс формирования психологического сознания, его высших форм, в том числе профессионального сознания (когда речь идет о подготовке специалиста в вузе). Для успешного решения задач формирования профессионального сознания существуют два различных условия, которые, на наш взгляд, являются основой:

Первый-это условие ориентации студентов на усвоение содержания, форм, средств и методов будущей профессиональной деятельности.

Правильный путь от методологического подхода к определению и описанию содержания высшего образования, подход, опирающийся на анализ конкретных действий и форм общественного быта индивидов. Эта специальная ступень образования также создана для подготовки к действиям.

Образовательный процесс должен быть реализован только путем организации определенных форм предметной деятельности и сопряжения индивида с профессиональной деятельностью.

В этих условиях формируются определенные формы сознания, психики, регулирующие психологические механизмы поведения человека.

На наш взгляд, многие проблемы Высшей школы связаны с рассмотрением результатов познавательной деятельности, полученных в соответствующих областях образования, как содержание учебного материала. Следовательно, рациональное и эффективное усвоение результатов познавательной деятельности возможно только при освоении самой деятельности, приводящей к таким результатам. Деятельность преподавателя, как смысл в различных сферах профессиональной деятельности, не является прямым образованием.

Таким образом, традиционным учебным предметом является краткое изложение соответствующей области знаний по содержанию, "отражение изображения", а также является знаковой формой предметной деятельности, обязательной к освоению в процессе обучения.

Во - вторых, одним важным условием формирования профессионального сознания

является уровень освоения содержания профессиональной деятельности, к которому относится уровень понимания этого содержания. Ориентация деятельности студента на глубинные смысловые характеристики материала показывает, что знания специалиста с высшим образованием должны быть систематическими, так как только систематически понимая процессы и явления бытия, студент может прогнозировать в своей деятельности соответствующее развитие и изменение этого бытия.

Как известно, понимание определенного нового содержания относится в основном в виде вербализации, умения самостоятельно отчитываться о своих действиях непосредственно в речи. Здесь обычно понимание заключается в распространенном подходе к получению знаний и пониманию речи, т. е. изменяющая деятельность содержимого, связанная с фактически осваиваемым объектом, а не выделяемая вещь, а лишь проявление мыслительной активности учащегося.

Раскрыть внутреннее значение понимания сложный психологический процесс, связанный с характером теории познания в общем виде. Его механизм и характер выражаются через объектно-ориентированную активность субъекта (человека), которая, как необходимое образование, находится в состоянии постоянного развития. Понимание усвоенных данных подразумевается путем сравнения с представлениями в результате различных действий.

Наиболее результативностью процесса осознания является, прежде всего, сознательная деятельность ученика, связанная с деятельностью специально организованной группы, направленной на изменение материала. Такое действие означает предмет понимания, то есть "...ученик связан с выделением растущего структурного места в связи с целесообразностью в деятельности. В целом процесс осмысления также развивается в этом направлении и осуществляется с использованием специальных средств в деятельности учащегося. В соответствии с целями профессиональной деятельности они будут осознавать важные содержания, полученные в соответствии с целями профессиональной деятельности. различные формы средств, используемых в понимании (материал, символы), в словесной речи учащиеся делятся на различные этапы обработки материала в своей деятельности. Поэтому различные действия считаются равновесным способом осмысления содержимого, которое предусмотрено

Познавательная деятельность человека условия понятности слова, о которой говорится не только для говорящего, но и для окружающих, отражают степень осознания субъектом данного действия в полном объеме. В каждом конкретном случае при утрате такого специального вещного содержания и сохранении его только речевой формы появляются "словарные" и "формальные знания". Таким образом, для реализации полноценного понимания необходима специальная организация деятельности ученика. Рациональное использование различных форм обучения, обеспечение необходимым оборудованием для привлечения внимания к нему. В настоящее время перед Высшей школой поставлена задача повышения профессионального уровня будущих специалистов. Процесс обучения в вузе усложняется и требует от преподавателя глубокого психологического понимания учебной деятельности, ее принципов, закономерностей методов обучения и воспитания, а также формирования активной, умственно развитой личности

В середине XX века Существует несколько психологических теорий, касающихся учебной деятельности, предложенной ведущими психологами в советской психологии: одна из них - ассоциативная теория (П.А. Шеварев). По данной теории необходимо познакомить учащихся с связями между предметами и их свойствами, научить связывать эти ассоциативные с действиями в виде конкретных ответов. П. А. Шеварев поднимает следующие этапы обучения мыслительному мышлению:

- ознакомление учащихся с общими свойствами объектов;
- определение их важных свойств для решения задач конкретного типа;
- раскрытие способов решения задач;
- формирование общих ассоциаций.

Теория аналитико-синтетических основ обучения (С. Л. Рубинштейн, И. А. Менчинская, Д. М. П. Богоявленская). Авторы данной теории используют понятие " мозговые операции» с целью разъяснения процесса обучения в лучшей форме:

-умственные операции состоят из анализа и синтеза.

-суть обучения мыслительному мышлению в первую очередь учит человека осуществлять -умственные операции, связанные с конкретным характером задач;

-система умственных операций называется способом умственной деятельности;

-под обработкой всех умственных операций подразумевается формирование способа;

-умственной деятельности на основе конкретной задачи.;

В процессе данного обучения возникает взаимосвязь теоретических знаний и способов их применения на практике.

Теория ступенчатого формирования умственных действий П.Я. Гальперина. Данная теория базируется на психологической теории деятельности (Л.С. Выготский, А.М. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн). П.Я. Гальперин рассматривает три вида действий: материальное, внешнее, речевое и умственное.

Материальная форма действий является ее начальной стадией.

Внешняя языковая форма действий означает, что объект передается в форме устной речи. Это форма звучания или описания. Следовательно, языковая деятельность является описанием материальной деятельности.

В умственной форме деятельности он осуществляется " внутри» в игре субъекта. Умственная деятельность также является характером материальной деятельности.

Наиболее эффективно формируются навыки на основе глубокого осмысливания студентами того, что они должны делать, интереса к овладению действиями, знания своих ошибок, а также своевременного одобрения и поощрения успехов. Преподавателю все это надо учитывать, используя в обучении объяснение, оценку, тренировки, оказывать помощь студентам в самостоятельной работе.

Совершенствование навыков зависит от их сложности, индивидуальных особенностей и психического состояния студента. Профессиональные знания, навыки, умения действительны не только благодаря специальному развитию психических познавательных процессов, но и физическим качествам студента. Физически закаленный студент успешнее преодолевает влияние неблагоприятных факторов профессии. Экспериментально доказано, что целенаправленные физические упражнения развивают не только физические, но и психологические качества, необходимую для каждого специалиста эмоционально-волевую устойчивость. Даже точность восприятия времени зависит от уровня физической натренированности человека.

Использованная литература:

1. Гальперин, П. Я. (1999) Введение в психологию : учебное пособие для вузов. М. : Книжный дом «Университет». 332 с.

2. Дьяченко, М. И., Кандыбович Л. А. (1981) Психология высшей школы. Минск : Изд-во БГУ им. В. И. Ленина. 383 с.

3. Рубинштейн, С. Л. (2000) Основы общей психологии. СПб. : Издательство «Питер». 712 с.

ОСОБЕННОСТИ ДИАГНОСТИКИ САМООЦЕНКИ УЧАЩИХСЯ КОЛЛЕДЖА

Жуматова Р.К.

студент 4 курса специальности «Педагогика и психология»,

Казахстан, г. Актөбе, Актюбинский региональный государственный университет имени

К.Жубанова

Саутенкова М.Ю.

кандидат психологических наук, доцент Актюбинского регионального государственного университета имени К.Жубанова

Кілт сөздер: жасөспірім, өзін-өзі бағалау, жеке даму.

Түйіндеме: мақалада колледж оқушыларының өзін-өзі бағалауы диагнозының ерекшеліктері, 3 және 4 курс студенттерінің өзін-өзі бағалауының салыстырмалы сипаттамасы берілген.

Key words: adolescence, self-esteem, personal development

Summary: the article is devoted to the features of the diagnosis of self-esteem of college students, provides a comparative description of the level of self-esteem of students 3 and 4 courses.

Юношеский возраст – это период жизни человека между подростковым возрастом и взрослостью.

Юноши и девушки стоят на пороге вступления в самостоятельную жизнь.

В этом возрасте физическое развитие происходит очень активно: увеличивается вес, очень быстро растет мускульная сила, большинство юношей и девушек уже достигают половой зрелости, идет большая внутренняя работа по завершению созревания различных систем организма, по устранению диспропорций в их развитии.

У личности актуализируются потребности, связанные с тем, каким быть и кем быть (задачи самоопределения).

Личностное развитие юношеского возраста включает в себя формирование устойчивого самосознания и стабильного образа «Я» — всеобщего представления о себе. Открытие своего внутреннего мира, его эмансипация от взрослых [1].

Выстраивание жизненной перспективы может проходить относительно благополучно при оптимальном сочетании прошлого, настоящего и будущего “Я” [2].

Для благоприятной постановки перспективных целей, выстраивания жизненных перспектив, необходима позитивная Я - концепция, чувство самоуважения, обобщенная самооценка, степень принятия или непринятия себя как личности, чувство самоценности. Отрицательная Я - концепция, низкая самооценка, низкий уровень притязаний, слабая вера в себя, - воздействуют довольно негативно на развитие личности в период юности [2].

Далее более подробно остановимся на понятии “самооценка”.

Значительный вклад в исследование этой проблемы внесли работы А.В. Захаровой, В.П. Зинченко, А.И. Липкиной, Е.Т. Соколовой, В.В. Столина и др.

Самооценка в значительной степени определяет социальную адаптацию личности, является регулятором поведения и деятельности. Однако нужно заметить, что самооценка не есть нечто данное, изначально присущее личности. Само формирование самооценки происходит в процессе деятельности и межличностного взаимодействия. Социум в значительной степени влияет на формирование самооценки личности. Отношение человека к самому себе является наиболее поздним образованием в системе его мировосприятия. Но, несмотря на это (а может быть, именно благодаря этому), в структуре личности самооценке принадлежит особо важное место.

Б.Г. Ананьев считает, что «самооценка является наиболее сложным и многогранным компонентом самосознания».

Самооценка - это сложный процесс опосредованного познания себя, развёрнутый во времени, связанный с движением от единичных, ситуативных образов через интеграцию подобных ситуативных образов в целостное образование – понятие собственного Я, являющимся прямым выражением оценки других лиц, участвующих в развитии личности

[2].

В своем исследовании мы провели диагностику уровня самооценки у учащихся ГККП «Актюбинского гуманитарного колледжа».

В экспериментальном исследовании приняли участие 67 человек в возрасте от 17 до 20 лет.

Для исследования мы использовали методику «Экспресс – диагностика уровня самооценки» (Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М.). [3, с.38].

Опросник предназначен для определения уровня самооценки личности.

Результаты методики представлены в таблицах 1 и 2.

Таблица 1

Уровень самооценки испытуемых 4 курса

Уровень Самооценки	Количество испытуемых
Завышенный	3
Адекватный	20
Заниженный	11

Из 34 учащихся четвертого курса у 20 (58,8 %) испытуемых диагностируется адекватный уровень самооценки, у 11 (32,4 %) испытуемых наблюдается заниженная самооценка, у 3 (8,8 %) испытуемых показатели указывают на завышенную самооценку.

Это означает, что у более половины испытуемых 4 курса преобладает адекватный, нормативный уровень реалистической оценки своих возможностей.

Графически данные представлены на рисунке 1.

Рисунок 1. Уровни самооценки учащихся 4 курса

Данные, полученные у испытуемых третьего курса представлены в таблице 2.

Таблица 2

Уровень самооценки испытуемых 3 курса

Уровень Самооценки	Количество студентов
Завышенный	5
Адекватный	15
Заниженный	13

Из 33 учащихся третьего курса у 15 (45,4 %) испытуемых диагностируется адекватный уровень самооценки, у 13 (39,4 %) испытуемых наблюдается заниженная самооценка, у 5 (15,2%) испытуемых показатели указывают на завышенную самооценку.

У испытуемых третьего курса находятся почти на одном уровне адекватная и заниженная самооценка.

Графически данные представлены на рисунке 2.

Рисунок 2. Уровни самооценки учащихся 3 курса

По результатам диагностики наблюдается преобладание адекватного уровня самооценки в обоих курсах. Учащиеся с адекватной самооценкой не берут на себя больше, чем не смогут справиться в той или иной деятельности, но и планку достижений снижать не будут. Они реалистично оценивают свои возможности.

Хотелось бы отметить, что заниженная самооценка наблюдается у трети испытуемых. Данный результат указывает на отсутствие у учащихся уверенности в себе, в своих силах. Низкая самооценка свидетельствует о безоговорочной ориентации на предыдущие неудачи или неадекватные сравнения с другими, более успешными людьми.

Завышенная самооценка присуща минимальному количеству испытуемых в обеих группах.

Сравнительный анализ данных представлен на рисунке 3.

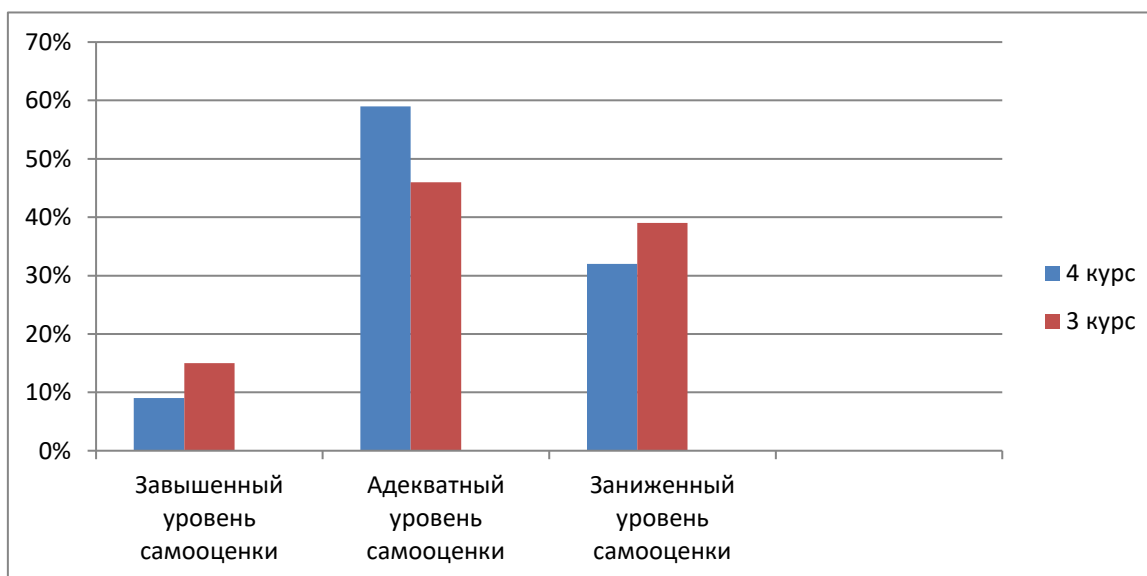

Рисунок 3. Уровни самооценки учащихся 3 и 4 курсов

Адекватная самооценка ведет, как правило, к самокритичности и требовательности к себе, формирует уверенность в своих силах, определяет уровень притязаний личности.

Заниженная самооценка может привести к общей конфликтности субъекта с окружающей действительностью.

Самооценка формируется и на базе оценки результатов собственной деятельности, а также на основе соотношения реального и идеального представлений о себе.

Л.Ш. Санфорд и М.Э. Донован, подтверждая сказанное Ч.Т.Фолкэном, говорят, что оценка пришла со стороны - от родителей, "которые делали вам замечания, говорили, что вы плохая, сверстников, которые потешались над вашими рыжими волосами, вашим носом или тем, что вы не могли быстро справиться с математикой... Никто не может приобрести низкую самооценку в изоляции, - указывает Санфорд, - и никто из нас не в состоянии изменить ее в одиночестве..." [2].

Результаты исследования отражают, что у учащихся и третьего и четвертого курсов преобладает адекватная самооценка.

Использованная литература:

1. Возрастная психология: учебно-методический комплекс. /сост.: Л.А. Семчук, А.И. Янчий. – Гродно: ГрГУ, 2006. - 226 с.

2. Миронова Т.В. Особенности самооценки в раннем юношеском возрасте. Электронный ресурс «<https://открытыйурок.рф/статьи/639658/>»- 2013 г.

3. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп - М. Изд-во Института Психотерапии.2002 – 38 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ИМИДЖА ПЕДАГОГА ПОСРЕДСТВОМ МЕТАФОРИЗАЦИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ

Урмурзина Б.Г., к.пс.н., доцент кафедры
«Педагогика и психология» АРГУ им.К.Жубанова,
Утемисова Г.У., магистр соц.наук
старший преподаватель кафедры
«Дошкольное воспитание и начальное образование»
Баишев Университета
Казахстан, г.Актобе, АРГУ им.К.Жубанова
Баишев Университет
arimlug@mail.ru
urmurzina58@mail.ru

Кілт сөздер: вербалды басқару, имидж, шешендік өнер, оқыту,

Түйіндеме: Бұл мақалада ЖОО-да ақпараттық жұмыс барысында оқытушының имиджін көрсетудегі "вербалды сөйлеудің" рөлін бағалауға әрекет жасалады. Оқытушының имиджі студенттердің осы оқытушының қалыптасқан бейнесі негізінде ол туралы эмоциялық – боялған тұрақты пікіріне байланысты болғандықтан, аудиторияға осындай әсер етудің тиімді құралдарын білу және оның сипаттамаларын мұқият зерделеу өте маңызды.

Key words: verbal management, image, public speaking, training.

Abstract: This article attempts to assess the role of "verbal speaking" in presenting the image of the teacher in the process of information work at the University. Since the image of the teacher depends on the emotionally-colored stable opinion of students about it on the basis of the image of the teacher formed by them, it is very important to know the effective tools of such influence on the audience and a thorough study of its characteristics

Целью данной статьи является рассмотрение психологической природы «вербального управления» в образовательном взаимодействии и его воздействие на имидж преподавателя. Термин «Вербальное управление» подразумевает акт речевого общения - говорение. Говорение (точнее сказать речевая деятельность) напрямую воздействует на другого участника общения. Цель говорения - использовать социальные средства, языковые паттерны, то есть осуществить потребность человека - выразить мысль. И как результат говорения мы наблюдаем ответное действие участника общения, которое выражается в реакциях и действиях слушающего. Таким образом, можно утверждать, что говоря о вербальном управлении, мы имеем как данность сложную, специфически человеческую,

перцептивно – мыслительно - мнемическую деятельность. В данной статье предпринимается попытка оценить роль «вербального говорения» в представлении имиджа преподавателя в процессе информационной работы в ВУЗе. Поскольку имидж преподавателя зависит от эмоционально – окрашенного устойчивого мнения студентов о нем на основе сформированного у них образа данного преподавателя, очень важно знать эффективные инструменты такого воздействия на аудиторию и тщательное изучение его характеристик. Существует три основных области, где вербальное управление может быть использовано: в обучении, в руководстве коллективом, в ораторском искусстве. Во всех этих областях специфичным является умение говорить, доказывать, убеждать. Современные представления о психологической природе говорения выделяют по крайней мере «три линии упреждения в речевой последовательности»: «упреждение а) по линии словесно- артикуляционной стереотипии; б) по линии лингвистических обязательств, относящихся как к лингвистической вероятности сочетания слов, так и к реализации развертывания грамматических правил, определяющих, в частности, глубину фраз, и в) по линии смысловых обязательств раскрытия замысла, выявляемых на отрезках высказывания больших, чем предложение» [1, с. 36]. В нейролингвистическом программировании (далее НЛП) важна иерархическая структура денотатов, при восприятии которой человек «представляет и видит обозначаемую действительность, а не строчку слов или последовательность звуков» [1, с. 65]. Замысел представляет собой иерархически организуемую единицу, управляющую процессом отбора слов, объединяющихся затем в предложения и определяющую предметно- тематическую область поиска смысла с той полнотой и глубиной, которая необходима для определенного процесса коммуникации. Самый верхний уровень денотатов – это тема, которая представлена на уровне поверхностной структуры, обобщенная модель, включающая в себя всё содержание текста. Именно подобная языковая структура чаще всего в повседневной речи наделяется смыслом и пониманием. Но не весь смысл может быть эксплицирован в замысле, поэтому очень часто реципиент вынужден восстанавливать пропущенные звенья смысла. Милтон Эриксон использовал такие техники психопрограммирования, как: номинализации, пресуппозиции и референтные индексы, «перепрыгивая» через критический разум и вызывая у клиента нужные ассоциации, который последний может применять в будущем к своему опыту или достигать намеченного результата общения. То, что замысел, тема таким образом может суггестивно влиять на слушателя объясняется тем, что каждый человек осознает элементы внешнего мира в терминах близкой ему модальности и каждый элемент текста восстанавливается им из личного жизненного опыта. В целях рассмотрения текстов с точки зрения гипнотического воздействия, обратимся к основным приемам лингвистических паттернов М.Эриксона, эксплицированных Д.Гриндером и Б.Бэндлером:

– использование семантической неопределенности; парадокса;

–соединения подсознательного с рациональным; – гипнотической технике

«разбрасывания» Милтона Эриксона. (Феномен неопределенности проявляется также в эпоху социальных и политических перемен в современном обществе как способность реагировать на эту неопределенность и способы взаимодействия с ней). Во всех перечисленных выше паттернах причинно-следственные связи заменяются ассоциативно-случайными и наблюдается предельное обобщение и эмоциональность. Все талантливые коммуникаторы, различающиеся в использовании приемов, всё же имеют свойственную всем особенность вносить изменения в модель мира клиента, что позволяет выбирать из большего количества возможностей в поведении.

Дж. Гриндер и Р. Бэндлер, сосредоточив свои старания на модели структуры языка талантливых психотерапевтов, пришли к выводу, что для того, чтобы понять и познать опыт клиента, который он моделирует с помощью языка, психотерапевты используют эксплицитную, надежную модель языка психотерапии. Одним из важных элементов целостной картины содержания сказанного является смысл, раскрываемый интерпретатором всегда субъективно в рамках собственного опыта коммуникации, он по отношению к

интерпретатору сообщения будет связан с «догадкой», что зеркально отражает понятие «замысел». Смысл представляет глубинную структуру трансформационной модели языка в НЛП, и распаковывая модели структуры языка, психотерапевт извлекает из него точное содержание. Замысел репрезентирует лишь элементы поверхностной структуры языка, искривленные из-за субъективности интерпретации. Логика глубинной структуры языка не всегда соотносится с логикой восприятия информации, поскольку мы не копируем в точности реальность, а переключаясь от общего к частному, выделяем в ней важные для нас аспекты, затушевываем другие. То есть, находясь в непрерывном пространстве мышления, мы пребываем возле одной из его границ, искажая логику предметных отношений, что говорит о рефлексивном характере сознания (Зинченко) и интерпретации. Отчетливо это прослеживается в очень популярном в эриксоновском гипнозе методе применения метафоры, который используют при наведении транса. Когда психотерапевт рассказывает историю, он обходит возможное сопротивление партнера, применяя всевозможные языковые средства, зная наверняка, что реципиент выясняет не явления действительности, а своё место в ней, ориентируясь на собственный отрефлексированный опыт. Воспринимая метафорические тексты, которые предполагают множество адресатов или одного адресата (следует отметить что психическое состояние даже одного человека в разное время не тождественно), наше сознание потенциально выстраивает различные смыслы, опуская, обобщая и искажая при фильтрации огромные объемы сведений с целью защитить мозг от миллионов бит информации, обрушивающихся на него ежесекундно. Человек, с которым Вы общаетесь, может мыслить в одной из трех основных систем: либо генерируя внутри себя визуальные образы, либо испытывая кинестетические ощущения или говоря что-то самому себе. Точно так же всякий может сказать о лимоне «кислый» не завися от его «репрезентативной системы», используя таким образом переносное метафорическое словоупотребление и связанное с ним предпочтение. Не обязательно тот, кто скажет «Какой ты сегодня кислый» или «Он просто сиял от счастья» должен быть немедленно втиснут в рамки репрезентативной классификации. Речь идет о символах, метафорах -поверхностных структурах, которые отражают глубинные структуры. Разговаривая друг с другом, собеседники интерпретируют структуру используемых в речи символов и метафор исходя из системы отсчета своего собственного опыта. Опытный коммуникатор в выборе своих аналогий и метафор будет ориентироваться в основном на собеседника: инженеру – описывать свою идею языком техники, математику - рассказывать истории математическим языком, воздействуя таким образом на собеседника символами, а не непосредственным смыслом. Роберт Дилтс приводит слова Томаса Джефферсона: «Если два человека при встрече обменяются долларами, то у каждого из них останется по доллару. Если эти же люди при встрече обменяются идеями, то у каждого останется две идеи» [2]. В этой цитате отражен потенциал моделирования, открывающий ранее недоступные возможности. Обеспечивая, таким образом, одновременное достижение двух целей, с одной стороны выполняя конкретную задачу, а с другой, учась способам, какими можно достигнуть желаемого, человек воспринимает не смыслы, а модели поведения другого, представленные вербальными и невербальными символами. Теоретически, метафора определяется как «риторический прием, когда о чем либо говорится так, как если бы это было чем-то другим». На уровне поверхностной структуры мы можем просто слышать истории, иногда ошибочно их интерпретируя, тогда как это является одним из множества фрагментов, которые указывают на сходные паттерны и процессы, происходящие на уровне глубинной структуры.

ПОВЕРХНОСТНАЯ СТРУКТУРА (SURFACE STRUCTURE) «Лингвистический термин для обозначения устных или письменных сообщений, возникших из глубинной структуры после операций обобщения, искажения и опущения» [3, с. 450].

ГЛУБИННАЯ СТРУКТУРА (DEEP STRUCTURE). Полная языковая форма, полное содержание того или иного высказывания (сообщения), из которого после обобщений, опущений и искажений возникает «поверхностная структура», используемая в повседневном общении [3, с. 260]. Всякий раз мы обрабатываем речь буквально, особенно находясь в состоянии транса. В связи с этим

следует подробнее остановиться еще на одном аспекте вербализации, когда внушение с помощью речевых паттернов, связанных с конкретными вопросами здоровья, иногда вызывают непрогнозируемые реакции на уровне физиологических, химических или биологических процессов организма. Психологи заметили буквальность интерпретации подсознанием метафорических высказываний людей, относящихся к частям тела. Например, на одном из тренингов, коуч – тренер использовал метафору «как на дрожжах», после чего в группе женщин, у некоторых из них развились грибковые инфекции. То есть метафора, употребленная тренером, явилась наиболее действенным способом вызова изменений, чем простой заговор. Обойдя сознательное мышление, данное выражение нашло отклик в игнорируемых и менее сознательных частях человека. Именно подобным образом работает хорошо сконструированная метафора, представляя собой набор направленной мысли, которая побуждает подсознание интерпретировать метафору исходя из собственных потребностей, поскольку её прелесть в иносказательности, а это открывает огромные просторы домысливанию-додумыванию и всегда даёт образ того, что «ВЫХОД ЕСТЬ!». Метафора – «косвенное сообщение в виде истории или образного выражения, использующего сравнение» [3, с. 433].

В НЛП метафорами являются аллегории, сравнения и притчи. Простая метафора – «каменное сердце», «разбитое сердце», «дырявая голова». Сложные метафоры предполагают множество смысловых уровней и способны отвлечь сознательный разум и активизировать бессознательный поиск смысла и ресурсов, связаны с событиями из личной жизни студента. Метафоры, устанавливая индивидуальные связи, позволяют преподавателю прикоснуться к тому уровню изначального знания о студенте, который лежит до сознания или, точнее, в основе сознательных мыслей, убеждений, ценностей, поступков личности. Чтобы сочинить терапевтически - полезную историю, помните, что люди в каждый момент делают наилучший для себя выбор, решения, необходимые студенту, следует искать в рамках истории его жизни и что действия людей основываются на их внутренних картах, но не на основе сенсорного опыта. Тщательно изучите все то, что находится на поверхности: каким способом студент выражает себя в настоящем, какие паузы он делает между словами, применяет ли безличные формы вместо я и ты. То есть всё имеет значение, так как на этот, единственно правдивый материал, Вам придется опираться в работе. Затем следует изучить желаемое состояние, задавая вопросы таким образом, чтобы опираясь на собственных наблюдениях, терапевт мог вводить определенные психокорректирующие факторы в сознание студента. Действие метафоры будет происходить именно между двумя состояниями: наличным и желаемым. Метафорическое поле должно включать: людей, место действия, окружающие предметы, время, репрезентативные системы и субмодальности различных элементов. Внутри этого поля, процесс будет проходить либо на поверхностном уровне, либо на глубинном. [4] При изменении опыта студента на поверхностном уровне, может наблюдаться психологическая защита в виде игнорирования неприятных чувств и попытка сохранить оптимизм. Изменение на уровне глубинной структуры говорит о том, что найден источник неприятных чувств в подсознании. Человек может испытывать эмоциональный аффект, инсайт, к которому можно присоединиться как к ресурсному состоянию и использовать стратегию ведения, либо уменьшая аффективную реакцию (исходя из ситуации), либо изменяя содержание этого образа (цвет, размеры) поместив его в рамку таким образом, чтобы эмоциональная реакция удовлетворяла позитивному намерению защиты и заботы. [5, с.166]. Пример: подросток видит кошмары по ночам, демонических существ. Можно трансформировать это пугающее нечто в безобидное и смешное существо, попросив подростка изменять цвет, уменьшать его в размерах, изменять выражение лица, а потом и вовсе заставить его исчезнуть и больше не возвращаться. Вместо него можно создать образ ангела-хранителя, сделать его большим, трехмерным, ярким и сияющим. Если существует сопротивление, выясните в чем отличие. Может в местоположении? Если пугающий образ находится близко, попросите удалить его на грандиозное расстояние. Для того, чтобы метафора прошла в подсознание, придерживайтесь той же структуры, что

используете для описания настоящего состояния, это будет являться связующей нитью с желаемым состоянием и отвлечет левое полушарие, в то время как сообщение по инерции мышления благополучно достигнет подсознания. [6, с. 54]. Контекст сообщения должен быть интересным для другого человека, элементы проблемной ситуации следует заменить другими элементами, но сохранив отношения между ними. По мнению А.А.Калюжного: «Метафоризация является существенным методом построения воздействия, потому что не только позволяет перестраивать сознание человека, но и одновременно является сильным механизмом, воздействующим на сознание.....»

Метафора особенно необходима для новой деятельности, у которой нет соответствующего описания или языка. В этом случае она становится способом раскрытия деятельности с помощью языка одной области из другой».

Использованная литература

1. Жинкин Н.Н. Исследование внутренней речи по методике центральных речевых помех //Изв. АПН РСФСР. Вып. 116// Н.Н.Жинкин <http://www.twirpx.com/file/310286/>
2. Дилтс Р. Моделирование с помощью НЛП // СПб.: Питер// Р.Дилтс. 2001. — 288 с.
3. Олдер Гарри, Хэзер Берил. НЛП. Полное практическое руководство.
4. Вводный курс. Киев.:// «София», 2001. — 484 с. ISBN 5-220-00339-9 («София») ISBN 5-344-00019-7 («Гелиос») Г.Олдер., Б.Хэзер // Перевод с английского: К. Семёнов.
5. Гриндер Джон, Делозье Джудит. Черепахи до самого низа. Предпосылки личной гениальности. Turtles All the Way Down: Prerequisites To Personal Genius, 1995. - 207 с. // Д.Гриндер, Дж.Делозье // (Перевод с английского С. Комарова)
6. Гордеев М.Н., Гордеева Е.Г. НЛП в психотерапии. // Г68 НЛП в психотерапии. - 2-е изд. - М.: Психотерапия, 2008. // М.Н.Гордеев, Е.Г.Гордеева - 272 с.
7. Бендлер Р., Гриндер Д., Сатир В. Семейная терапия и НЛП. М.: Институт Общегуманитарных Исследований // Р.Бендлер, Д.Гриндер. 2000, 160с.

ТРЕНИНГ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ ПСИХОЛОГОВ

Пилипенко В.С.
Студентка 4 курса
Республика Казахстан, город Актөбе
АРГУ им. К. Жубанова
Урмурзина Б.Г.
Кандидат психологических наук
Республика Казахстан, город Актөбе
АРГУ им. К.Жубанова

Ключевые слова: тренинг, профессиональная компетенция, студенты-психологи, эмоциональная стабильность, компетенция, эмоции, эмоциональная возбудимость, интенсивность эмоций, длительность эмоций.

Түйіндемe: бұл мақалада психология мамандығының студенттері қатысқан эксперименттік зерттеудің нәтижелері келтірілген. Зерттеу оқу бағдарламасының шеңберінде кәсіби құзыреттілікті, атап айтқанда «эмоционалды тұрақтылықты» дамытуға арналған.

Summary: this article presents the results of an experimental study in which psychology students took part. The study is dedicated to the development of professional competencies, namely “emotional sustainability” within the framework of the training program.

Целью экспериментальной работы является повышение эффективности формирования профессиональных компетенций у студентов-психологов.

Вследствие этого перед нами стояли такие задачи как:

- 1.Подготовить методики для измерения компетенций.
- 2.Разработать программу тренинга на основе полученных результатов проведенных методик. И применить ее в экспериментальной группе.
- 3.Провести повторное исследование используя методики.
- 4.С помощью математического анализа измерить показатели, полученные при первом и

повторном исследовании, в каждой из групп. Сравнить показатели.

В исследовании приняли участие студенты Актюбинского регионального государственного университета имени К. Жубанова, обучающиеся по специальности «5В050300 – Психология». Общее количество испытуемых составило 50 студентов, начального и заключительного этапа профессиональной подготовки (с первого по четвертый курс). Из которых 25 вошли в контрольную, а 25 в экспериментальную группы. Средний возраст испытуемых от 17 до 22 лет.

Длительность экспериментальной работы охватила учебный период в университете им. К.Жубанова, с октября по март месяц.

Ниже будут описаны этапы проведенного нами исследования.

Этап 1. На данном этапе была проведена подготовка к исследованию (определение выборки, базы исследования, используемых методик), а также диагностика экспериментальной базы исследования (применение и анализ проведенных методик).

Этап 2. На втором этапе на основе полученных результатов была разработана программа тренинга. Тренинг был проведен в экспериментальной группе.

Этап 3. Заключительным этапом стала повторная диагностика, с помощью которой мы смогли оценить изменения полученные благодаря проведенному тренингу. Также были сделаны выводы по экспериментальной части.

Рассмотрим результаты исследования на одной из проведенных нами методик, в контрольной и экспериментальной группах.

«Самооценочный тест «Характеристики эмоциональности» (Е.П. Ильин)» мы применили для оценки компетенции «эмоциональная устойчивость» [1, с.549-550]. Тест разработан Е.П. Ильиным и предназначен для самооценки выраженности различных характеристик эмоций: эмоциональной возбудимости, интенсивности, устойчивости, влияния на эффективность деятельности. Ниже будут описаны результаты проведенной методики, в контрольной и экспериментальной группах.

В контрольной группе по шкале «Эмоциональная возбудимость» преобладает средний уровень 44% испытуемых (11 человек), у 20% (5 человек) выявлен низкий уровень, а также высокий у 8% (2 человека). Что свидетельствует о преобладании в группе средней эмоциональной возбудимости. Испытуемые показавшие высокий уровень могут характеризоваться как люди, склонные поддаваться воздействиям других, быстро переходить в состояние возбуждения. Также повышенная эмоциональная возбудимость может стать предпосылкой для возникновения более опасного синдрома – эмоционального выгорания. По этой же шкале в экспериментальной группе у 40% испытуемых (10 человек) низкий уровень эмоциональной возбудимости, у 32% (8 человек) средний уровень, и только 4% высокий (1 человек). Результаты по данной шкале свидетельствуют о среднем, нормальном уровне эмоциональной возбудимости в контрольной группе, и немного пониженном уровне в экспериментальной группе. Низкий уровень эмоциональной возбудимости, многие ученые понимают, как эмоциональную устойчивость, но она имеет скорее негативную окраску, чем положительную [2, с.256].

По шкале «Интенсивность эмоций» в контрольной группе преобладает высокий уровень, 32% (8 человек) повышенный уровень и 32% высокий уровень (8 человек), всего у 4% низкий уровень (1 человек). В то же время, в экспериментальной группе зарегистрирован средний уровень интенсивности эмоций 32% (8 человек), 28% низкий уровень (7 человек), и 4% высокий уровень (1 человек). Интенсивность эмоций – это сила их проявления. Чем больше уровень интенсивности эмоций, тем сложнее человеку с ними совладать. Это может негативно сказываться на взаимодействии человека с другими людьми, на сфере его деятельности, в данном случае учебной. Если же интенсивность эмоций невысока, человека намного легче совладать с ними, поскольку контролируемые эмоции не приведут к разрушительным последствиям и чрезмерной эмоциональности, как в случае высокого уровня интенсивности эмоций, который проявляется в раздражительности и склонности к манипуляциям.

44% испытуемых (11 человек) показали средний уровень по шкале «Длительность эмоций», у 12% низкий уровень (3 человек), и лишь у 8% высокий. В экспериментальной группе эти же показатели понижены. Средний уровень у 36% испытуемых (9 человек), 28% пониженный и низкий уровень (7 человек). Высокий уровень длительности эмоций не выявлен ни у одного из испытуемых.

Результаты в контрольной группе по шкале «Отрицательное влияние эмоций на эффективность деятельности и общения» пониженный. У 24% испытуемых (6 человек) выявлен средний и пониженный уровень влияния отрицательных эмоций, 20% низкий (5 человек) и 16% высокий уровень (4 человека). В экспериментальной группе преобладает низкий уровень влияния отрицательных эмоций, у 44% испытуемых (11 человек). У 32% пониженный уровень (8 человек), 8% средний (2 человека). Высокий уровень влияния отрицательных эмоций на деятельность не выявлен ни у одного студента из экспериментальной группы.

В результате проведенной методики было выявлено, что 29 из 50 испытуемых имеют повышенный уровень показателей по всем шкалам данной методики, и 18 испытуемых показали высокий уровень.

Таким образом, в результате исследования у испытуемых были выявлены некоторые несоответствия положенным нормам по данным показателям. Поэтому мы считаем целесообразной предложенную нами методику в качестве способа, развивающего определенные компетенции студентов-психологов.

На основании полученных результатов исследования, с помощью психодиагностических методик примененных на студентах психологах нами была разработана программа тренинга.

Цель тренинга: повысить эффективность формирования профессиональных компетенций, а именно «эмоциональную устойчивость» у студентов психологов.

Задачи программы:

- овладение определенными социально-психологическими знаниями (мини-лекция);
- повышение общего уровня стрессоустойчивости;
- научиться управлять своим стрессом;
- уметь быстро восстанавливаться после стресса (кейсы);
- сделать стресс своим «другом» (видеоматериал).

Ожидаемый результат: достичь среднего уровня (норма) эмоциональной возбудимости, интенсивности и длительности эмоций, а также снизить уровень отрицательного влияния эмоций на деятельность(учебную).

Методы работы: мини-лекции, групповые и индивидуальные упражнения на отработку конкретных навыков, ролевые и деловые игры, обратная связь, разминки, видеоматериалы.

Содержательная часть развивающего блока: упражнение «Нестандартное приветствие», «Тихая гавань», «Подними настроение своему другу», разминки, видеоматериал «Келли МакГонигал: Как превратить стресс в друга?» [3].

Формат тренинга: 16 часов.

Нами был проведен контрольный эксперимент, дабы выявить эффективность проведенного тренинга. Для этого нами был повторно применен «Самооценочный тест «Характеристики эмоциональности» (Е.П. Ильин)». Ниже в диаграммах представлены результаты первичного и повторного исследований, для их сравнения.

На рисунках (1,2,3,4) представлены результаты исследования проведенной нами методики. В них зафиксировано количество испытуемых, набравших определенный уровень по характеристикам эмоций. Сравнив эти диаграммы можно сказать, что после тренинга уровень показателей в экспериментальной группе значительно улучшился и пришел в так называемую норму показателей.

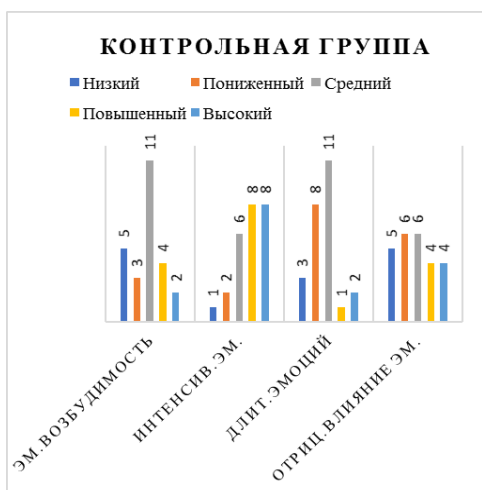

Рис.1. Первичные результаты

Рис.2. Повторные результаты

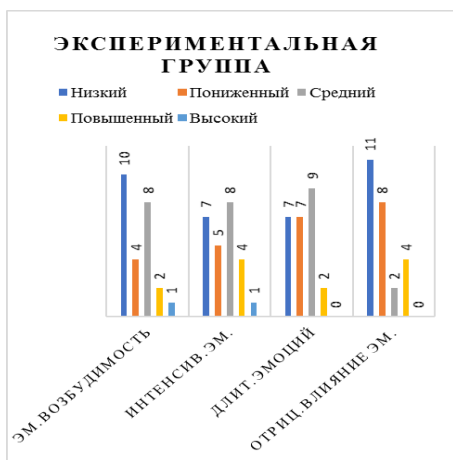

Рис.3. Первичные результаты

Рис.4. Результаты повторного

Чтобы подтвердить эффективность проведенного тренинга мы использовали критерий Стьюдента. Экспериментальное значение критерия Стьюдента: $t(4.2)$ находится в зоне значимости. Вследствие этого, подтверждается наше предположение об эффективности тренинговой программы.

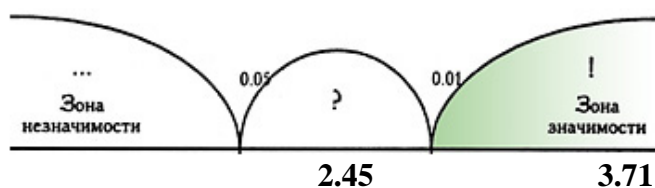

Рисунок 5. Ось значимости

Тренинг позволил нам достичь среднего уровня эмоциональной возбудимости, интенсивности и длительности эмоций, а также снизить уровень отрицательного влияния эмоций на деятельность(учебную). Тренинговую программу целесообразно использовать в качестве повышения эффективности развития у студентов необходимых компетенций.

Использованная литература:

- 1 Ильин Е.П. Эмоции и чувства. СПб., 2001. С.549-550
- 2 Семёнова Е.М. Тренинг эмоциональной устойчивости педагога: учебное пособие / Е.М. Семенова. – М.: Психотерапия, 2006. – 3-е изд. – 256 с.
- 3 Келли МакГонигал: Как превратить стресс в друга? <https://www.youtube.com/watch?v=osenOfU8zUs>

ЛИДЕРЛІКТІҢ ГЕНДЕРЛІК ПСИХОЛОГИЯСЫ

Б.Б.Исатаева
психология магистрі
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік
мемлекеттік университеті

Кілт сөздер: лидер, лидерлік, психология, топ, жыныстық ерекшеліктер, компонент, функция.

Түйіндеме. Мақала жасөспірімдердің лидерлік қасиеттерінің психологиялық ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Лидер, лидерлік ұғымына сипаттама берілген, негізгі көрсеткіштері және жасөспірім шақта оның атқаратын қызметтері ашып көрсетілген.

Ключевые слова: человек, лидер, лидерство, психология, группа, половые особенности, кешен, функция.

Аннотация. В статье рассматриваются психологические особенности лидерства подростков. Лидер характеризуется понятием лидерства, ключевыми показателями и его ролью подростка.

Keywords: personality, leader, leadership, psychology, group, feminine superiority, complex, function.

Annotation. The article focuses on the psychological features of adolescent leadership. The leader is characterized by the notion of leadership, the key indicators, and his role as a teenager.

Адам жынысының ерекшеліктеріне және оның психологиялық айырмашылықтарына байланысты жасөспірімдердің арасындағы лидерлік қасиеттер, соңғы уақытта қоғамда белсенді талқыланатын мәселелердің қатарында. Себебі қоғамдық ортада ер балалар және қыз балалар рөлі қазір жеткілікті өзгерістерге ие болып отыр. Ер балалар мен қыз балалар, әр түрлі параметрлер бойынша, яғни психофизиологиядан және нейропсихологиядан бастап психиканың әлеуметтік – психологиялық ерекшеліктеріне дейін салыстырылады [1].

Лидерлік мәселесі жүз жылдан бері көптеген ғалымдармен қарастырылып келеді. Ксенофонт және Платоннан бастап қазіргі таңдағы ғалымдарға дейін әлі де зерттеп келеді. Лидер – адам топтық мақсаттарға жету үшін топтың басқа мүшелерінің іс – әрекетінің өзгерісін және мақсатқа жету үшін топта кілттік рөлді ойнайды. Лидер болу – ол жалпы мақсатқа жетуді үлкен салымды әкелуге қабілеттілігі барын көрсетіп және оның жетістігіне басқаларды сендіруге көмектесу керек, сонымен қатар жеткен жетістігінен қанағат алу керек. Лидер – қоғамға, ұйымға немесе топқа ықпал етуге қабілетті тұлға. Халықтың немесе белгілі бір әлеуметтік топтың мақсат – мүддесін толық сезініп, қорғай білетін, бойына саяси қайраткерге лайықты қасиеттерді жия білген адам лидер ретінде танылады.

Жалпы айтқанда қай жыныстағы лидер болсын, ол үнемі алда жүретін, белсенді және жол, бағыт көрсететіндей лидер болуы тиіс. Гендерлік психологияның дамуын жыныстар ерекшелігі парадигмасының бағытының жиынтығымен қарастырайық. Қыз балалар мен ер балалардың психологиялық мінездемесі, олардың мінез – құлығының ерекшелігі, көптеген зерттеулер қорытындысы мынаны көрсетеді, яғни ер балалар мен қыз балалардың өкілдерінің психологиялық ерекшеліктерінде соншалықты айырмашылық жоқ. Ер балаларда көбіне кеңістіктік және математикалық қабілеттіліктер болса, ал қыз балаларда вербалды қабілеттілік жақсы дамыған. Әлеуметтік мінез – құлықта ер балаларда жоғары деңгейде агрессивтілік және доминанттылық белгілері болса, қыз балаларда достық және қарым – қатынас басым болып келеді. Ал ер балалар мен қыз балалардың әлеуметтік рөлдеріне тоқталатын болсақ, онда қыз балаларда көбіне отбасылық рөлдер болса, ал ер балаларда кәсіптік болады. Отбасындағы қыз балалар рөлі отбасы мүшелерін күтіп, қамқор жасауына көп байланысты, ал ер балалардың статусы өзіндік идентификациясы орталық рөлге ие болады.

Ер балалар мен қыз балалар арасындағы эмоциялық айырмашылығын бірнеше деңгейде қарастыруға болады. Бір деңгейде біз басқалардың эмоциялық жағдайын түсінуге (эмпатиялық) және бұл түсінікті білдіре алу (эмпатиялық экспрессияны) қабілетімен жұмыс жасаймыз. Басқа деңгейде біз адам өз – өзінің эмоциялық уайымы және осы эмоцияларды білдіре алу қабілеттілігі (эмоционалды экспрессия) қызықтырады [2].

Яғни ер балалар мен қыз балалардың эмоция мен сезімдері бірдей, бірақ олардың гендерлік рөлдеріне байланысты олар әртүрлі нәтиже көрсетеді. Қазіргі уақытта қыз

балалардың рөліне тиісті, жеткілікті шектеулердің бірі жұмыс жасайтын қыз бала үй шаруасына мен бала күтіміне деген жауапкершілікті қоса алып жүретіндігі болып табылады. Әдетте статус бойынша қыз балалар жұмысы, ер балалармен салыстырғанда төмен болып келеді.

Лидерге мынадай ерекше белгілер қажет: жұмысты ұйымдастыра алатын білімдері болуы, ереже бойынша ерте жастан бастап лидерлікке тырысу.

Ұйымдастыра білуде мыналар түсіндіріледі:

- проблеманы шешуде жол таба білу қабілеттілігі;
- адамдарды таңдап және орындарына қоя білу;
- бұйрықтарды бере білу дағдысы;
- басқаларға әсер ете білу;

Жалпы алғанда, лидер сөзінің мағынасы ағылшын тіліндегі «қорғасын» сөзінен шыққан, яғни «басшылықты» білдіреді.

Психологияда көшбасшылардың түрлі классификациясы қабылданады:

- қызметтің мазмұны бойынша (жетекші және жетекші көшбасшы);
- қызмет сипаты бойынша (әмбебап көшбасшы және жағдайлық көшбасшы);
- қызмет бағытына (эмоциялық көшбасшы және бизнес көшбасшысы) және т.б. Лидер

бір мезгілде және топтың көшбасшысы болуы мүмкін және олар болуы мүмкін емес.

Дегенмен уақытымен бәрі өзгереді. Қазір қыз балалардың көп бөлігі ер балаларды басым басқару іс – әрекетінен және басқа да жұмыс түрін орындайды және қыз бала және ер бала еңбек ақысы да әр түрлі.

Көшбасшылықтың түрлі типологияларын зерттеп, М. Германн көшбасшы бейнесінің төрт негізгі түрін бөлді:

1) «Жарқын киімдегі сыбызғышы» (нағыз батыр) неміс қалашығынан тышқандарды қуған ертегідегі сыбызғышы секілді, көшбасшы мақсаттарды қояды, бағытты анықтайды және ізбасарларын үгіттеп-сендіреді. Оған барлық іс үшін жауапкершілік тиесілі. Көшбасшының өзін және сипаттамасын зерттеуді ұсынады. Көшбасшы мінезін танып, оның қандай мақсаттар және стратегиялар таңдайтынынан анықтауға болады. Көшбасшының осы бейнесі бұдан бұрын сипатталған «батырлар» теориясының туындауына ықпалын тигізді.

2) «Саудагер» – ол адамдарға не керектігін біледі, және адамдардың қажеттеріне деген түсіну өте қажет, оларға көмектесу мүмкіндігінен де асып түседі. Көшбасшының бұл типіне «трансәрекеттік» теория және алмасу теориясы сәйкес келеді.

3) «Қуыршақ» - көшбасшылықтың осындай нұсқасында топ саясаткерге күш беріп, бағыт таңдайды. Көшбасшы топтың сенімді адамы болып, топ атынан жұмыс істейді. Бұндай жағдайдағы көшбасшылықты түсіну үшін, көмешілердің мақсаттарын білу қажет. Осындай көшбасшылық атрибутивтік зерттеледі.

4) «Өрт сөндіруші» – осы жағдайдағы көшбасшылық – болып жатқанға жауап реакция. Мұндай көшбасшының табиғатын түсіну үшін, жағдайлық теорияларды немесе жасайтын контексті білу қажет.

Осы бейнелердің негізінде, М. Германн көшбасшылықтың бес негізгі компонентін бөлді:

- а) көшбасшы тұлғасы және оны шығару ерекшеліктері;
- ә) топ сипаттамасы;
- б) топтағы өзара қатынас табиғаты;
- в) көшбасшылық іске асырылатын контексті;
- г) көшбасшы мен көмекшілердің нақты жағдайлардағы өзара әрекетінің нәтижесі.

Лидерліктің жетекші функциялары

Жетекші рөлінің күрделілігі, қалыптасу сатысында тұр, көшбасшы ұстанымының құрамдас бөлігі болып табылатын техникалық функцияларды зерттеу арқылы анықталуы мүмкін. Лидердің функциясының ерекшелігі ол басқаратын топтың ерекшеліктерімен анықталады; демократиялық топтарда «авторитарлы» емес, өзге де функциялардың шешуші

маңызы бар. Дегенмен, бұл дегеніміз, авторитаризммен салыстырғанда, демократиялық құрылымдармен топтарды басқару оңайырақ дегенді білдірмейді. Бұл функциялар сапалы ерекшеленеді. Біз қазір айналысатын көптеген функциялар бастапқы ұжымдар мен ірі ұйымдардың ресми басшыларына қатысты қолданылады (немесе олардың міндеттерін атқарады).

Жоспарлаушы ретінде көшбасшы. Жетекші топты өз мақсаттарына қол жеткізетін әдістер мен құралдарды әзірлеушіге жүктейді. Бұл функция дереу қадамдарды айқындауды және ұзақ мерзімді қызмет жоспарларын әзірлеуді қамтуы мүмкін. Жиі көшбасшы іс-қимыл жоспарының жалғыз қамқоршысы болып табылады; ол басқа жолдарды біледі, топтың қалған барлық мүшелері жоспардың тек бөлек емес бөліктерімен ғана таныс [3].

Сыртқы ортадағы топтың өкілі ретінде көшбасшы. Көшбасшы - сыртқы ортада әрекет ететін топтың ресми тұлғасы. Сондықтан, топтың қатысушылары кімге және қалай өкілдік етуге қамқорлық жасамайды; осы жағдайда көшбасшы топтың барлық мүшелерін, олардың ұжымдық ақылын, ерік-жігерін және басқаларын анықтайды. Топтан келген және топқа қабылданған ақпаратты түрлендіреді. Соңғы мағынада ол - «привратник» [4].

Т.В.Бендас зерттеулері бойынша, гендерлік психология саласындағы алғашқы жұмыс орындарында ХХ ғасырдың бірінші жартысында алғашқы отбасы психологиясы пайда болды [5].

Сонымен қатар, гендерлік аспектілер жетекшілігімен С.В.Сарычев басқалармен қатар, басқа да бірқатар әлеуметтік - психологиялық факторларды зерттеудің ауқымды зерттеу жұмыстарына қатысады [6].

Сонымен, ер балалар мен қыз балалар арасындағы айырмашылық қаншалықты кең екенін көріп отырмыз. Біз гендерлік айырмашылықты биологиялықпен негіздеуге болатынын жүз пайыз сенімділікпен айта алмаймыз. Себебі біздің гендерлік рөлге туғаннан бастап үлкен көлемде сыртқы факторлар әсер етеді. Біз ата – аналарымыздың және басқа ересектердің мінез – құлығын бақылап, өзіміздің гендеріміздегі адамдарға ұқсауға тырысамыз.

Лидерлік шынайы түрде, оның құрылымдылығын анықтайтын аз топтағы топ ішіндегі процестің нәтижесі болып табылады. Жоғарыда айтылғандармен мынадай қорытынды шығаруға болады, яғни ер балалар мен қыз балалардың эмоция мен сезімдері бірдей, бірақ олардың гендерлік рөлдеріне байланысты олар әртүрлі нәтиже көрсетеді. Қазіргі уақытта қыз балалардың рөліне тиісті, жеткілікті шектеулердің бірі жұмыс жасайтын қыз бала үй шаруасына мен бала күтіміне деген жауапкершілікті қоса алып жүретіндігі болып табылады. Әдетте статус бойынша қыз балалар жұмысы, ер балалармен салыстырғанда төмен болып келеді. Жалпы қабылданған стереотиптер бойынша қыз балалар «көрінбейтін шек» болғандықтан соған жауапты деп көбіне ер балалар лидер болуға сай деп есептейді.

Біздің қоғамымызда кейбір зейін аударылмай қалмайтын әйелдік және ердік стереотиптерді массалық ақпарат құралы құрады. Қоғам бізге жазғандармен көбіне келісе бермей, біз нағыз ер немесе нағыз қыз болуға, көбіне өзіміздің рөлімізге сәйкес келуге тырысамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А. Белконная. Гендерная статистика в России. Вопросы экономики. 1998
2. Г. Эллис. Мужчина и Женщина: Этюды о вторичных половых признаках у человека.
3. Кешаван Наир «Высокий стандарт лидерства. Уроки из жизни Галди». — М.: 2001. — 160 с.
4. Канджеми Дж.П. «Психология современного лидерства: Американские исследования.» — М.: Когито-Центр. — 2006.- 288 с.
5. Бендас Т.В. Гендерная психология: учеб.пособие, доп.УМО. СПб.: Питер, 2009. 430с.
6. Сарычев С.В., Логвинов И.Н. Гендерные различия актуализации лидерства в молодежных группах в напряженных ситуациях совместной деятельности: социально – когнитивные аспекты // Психология когнитивных процессов: материалы II всероссийской научно – практической конференции. Смоленск: Универсум, 2008. С.286 – 293.

МАЗМҰНЫ
ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІСІ / ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Ердембеков Б.А.	
Конференцияның ашылуы. Кіріспе сөз	
Открытие конференции. Выступительное слово	3
Терегулов Ф.Ш. Социальный геном – императив самоорганизации человека и общества	5
Тесленко А.Н. Молодежная работа в условиях модернизации общественного сознания: современные тренды и тенденции	9
Тасимова А.А. Имидж профессора А.А.Калюжного как связующая нить научных изысканий ученых Казахстана и России	15
Карабалина А.А. Психология формирования имиджа учителя в наследии А.А.Калюжного	18

І СЕКЦИЯ

**ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ПСИХОЛОГИЯ
ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ДОКТОРЫ, ПРОФЕССОР А.А.КАЛЮЖНЫЙДЫҢ
МҰРАЛАРЫ**

**НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ДОКТОРА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК, ДОКТОРА
ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОРА А.А.КАЛЮЖНОГО**

Абуханова А.Б., Унгарбаева Ш.У. (Қазақстан, Талдықорған). Педагогтың кәсіби дамуы – білім беру жүйесін жаңартудың негізі	21
Курманова Б.Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). А.А.Калюжный еңбектеріндегі адмгершілік тәрбие беру мәселелері	24
Кусаметова Г.К., Абрамов В.В. (Қазақстан, Ақтөбе). А.А.Калюжный – бренд в педагогике	28
Унгарбаева Г.И. (Қазақстан, Ақтөбе). Элективный курс «речевая культура делового общения» в профессиональной подготовке будущих специалистов	31
Жазықова М.Қ. (Қазақстан, Ақтөбе). Профессор А.А.Калюжный және педагогикалық имиджелогияның өзекті мәселелері	34
Terekova F.Y. (Kazakhstan, Aktobe). The pedagogical image of a modern higher school teacher	36
Абил А.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Педагог имиджі – іскерліктер мен дағдылар жиынтығы ...	40
Исатаева Б.Б. (Қазақстан, Ақтөбе). Корпоративті мәдениетті қалыптастыру барысындағы тренингтер	42
Nuraly A.B., Tazhibaeva V.T. (Kazakhstan, Aktobe). The image of a teacher as a sociocultural component of educational process: culturological aspect	45
Измаганбетов А.К., Каржаубаева Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). Тайм-менеджмент – уақытты тиімді ұйымдастыру құралы ретінде	49
Калышева Ж.Р. (Қазақстан, Ақтөбе). Определение различий в восприятии рг-технологий методом семантического дифференциала	53
Кусаметова Г.К., Баймұрат О. Б. (Қазақстан, Ақтөбе). Позитивті ойлау позитивті имиджді құру жолы	55
Кусаметова Г.К., Тойгулова К.Б. (Қазақстан, Ақтөбе). Іскер әйелдің кәсіби имиджін қалыптастыру-оның әлеуметтік табысының факторы ретінде	57
Туребаева К.Ж., Кусаметова Г.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Роль вербального имиджа в педагогической деятельности	61
Карабалина А.А., Левина А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). А.А.Калюжныйдың мұғалім имиджін қалыптастырудың әлеуметтік-психологиялық негіздері	64
Мукеева Н.Е. (Казахстан, Актобе). Реализация идей формирования художественной культуры учителя музыки в условиях высшего музыкально-педагогического образования	68
Бахтиярова Г.Р., Бурамбаева К.М. (Қазақстан, Ақтөбе). Жоғары мектеп жағдайына студенттер тұлғасы бейімделуінің маңызды қырлар	71
Жанпейсова А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Тұлғалық-бағдарлы білім негізінде болашақ мамандардың құзыреттілігін қалыптастыру	74
Иманчиев Ж.Е., Кадешова А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру	77

Рамазанова Д.Ж. (Қазақстан, Нұр-Сұлтан), Omer Zaimoglu (Турция, Анталья). Воспитательная культура будущего учителя в образовательном процессе вуза как объект научного исследования	79
Сугуралиева А.М. (Қазақстан, Қызылорда). Жанартылған білім берудегі - кәсіби құзыретті мұғалімнің – шығармашылық әлеуеті	83
Таганова А.М., Жармұханбет Г. (Қазақстан, Ақтөбе). Болашақ маманның кәсіби өзін-өзі дамыту жолында әсер ететін факторлар	88

II СЕКЦИЯ

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫ: ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ МЕН КӨКЕЙКЕСТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА: СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Смолина С.В. (Украина). Проблема иллюзорности воспитательных ориентиров в процессе формирования личности будущих учителей	91
Бахтиярова Г.Р. (Қазақстан, Ақтөбе). Ұлттық этикет – рухани-адамгершілік тәрбиенің негізі	93
Кенесбекова С.А. (Қазақстан, Қарағанды). Өздік білім алуда ақпараттармен жұмыс жасау әдістері	98
Kushkarova G.K. (Kazakhstan, Aktobe). Communicative behavior as an integral part of the image of a modern man	100
Боранбаева Д.Б., Тоғайбаева А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Колледж білім алушыларына оқу тапсырмаларын саралап ұсынудың мүмкіндіктері	102
Есекешова М.Д., Бекбаева Ж.С. (Қазақстан, Нұр-Сұлтан). Актуальные вопросы формирования критического мышления студентов в вузе	106
Есекешова М.Д., Шашкенова Н.Ш. (Қазақстан, Нұр-Сұлтан). Оқу үдерісінде белсенді оқыту әдістерін пайдалану ерекшеліктері	109
Ешниязова А.Ч. (Қазақстан, Ақтөбе). Ислам ой-толғауларындағы зерденің қалыптасу мәселесі	112
Жолмурзаева Р. (Қазақстан, Ақтөбе). Тематические группы русизмов в современном казахском языке	115
Имангалиева Б.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Химия пәнінде PBL технологиясын қолдану тиімділігі	119
Kazbergenova R.A., Estore Marzhan (Kazakhstan, Aktobe). Main directions of development of pedagogical science and its interaction with practice	122
Картбаева Ж.Ж., Сапарбаева Ш.Е. (Қазақстан, Ақтөбе). Мектепке дейінгі мекемелерде әлеуметтік психологиялық тренингтің түрлерін қолданылу ерекшеліктері	125
Масалимова А.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Использование видеоматериалов в процессе обучения русскому как иностранному	128
Абилдаева А.Е. (Қазақстан, Ақтөбе). Білім мазмұнын жаңарту аясындағы ұстаз кәсібилігі	131
Абильдина С.К., Бельгибаева Г.К., Николаева В.В., Алидодова Ф.Д. (Қазақстан, Қарағанды). Религиозная толерантность в современном обществе	135
Аяған Е.С., Әбілсейітова А.Б. (Қазақстан, Қарағанды). Жанартылған білім беру жағдайында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту	138
Baiseitova M. (Kazakhstan, Aktobe). Psychological terminology as item search information system	141
Свиридова И.И. (Қазақстан, Ақтөбе). Модели регулярной многозначности глаголов перемещения в пространстве	144
Бахтиярова Г.Р., Сағадатов Р.Т. (Қазақстан, Ақтөбе). Студенттер бойында кілттік дағдыларды (soft skills) қалыптастыруда адамгершілікке тәрбиелеудің маңызы	148
Бахтиярова Г.Р., Тоғайбай А.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Төртінші революция жағдайында студенттердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастырудың маңызы	152
Белая Е.Н., Абрамов В.В. (Қазақстан, Ақтөбе). Особенности развития процесса творческого воображения младших школьников	154

GurbanS.S. (Kazakhstan, Aktobe). Features of the method the development of speed and agility at primary school age children with the help of outdoor games	158
Тоғайбаева А.К., Жәнісбекова Ж.Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). Орта білім беру жүйесін басқарудың жаңашыл бағыттары	162
Жиенгазина А.О. (Казakhstan, Aktobe). Опыт научного исследования на материале русского фольклора учащихся средней школы	165
DzhusupovaK.Z. (Kazakhstan, Aktobe). Formation of communicative competence in the modern educational system	170
IslamgaliyevaV.Zh. (Kazakhstan, Aktobe). The essence of the speech educational situation in the pedagogical science	172
Қонысбай С.А., Жұмағазина З.Е., Бахтиярова Г.Р. (Қазақстан, Ақтөбе). Оқушы тұлғасын қалыптасытырудағы халықтық педагогиканың рөлі және мүмкіндіктері	176
Мадиева Г.Б. (Қазақстан, Ақтөбе). Орыс тілі оқыту тәжірибесінде мультимедиалық оқыту әдістемесін пайдаланудың тиімділігі	179
Муханбетжанова А.М., Мұханбетжанова А.У., Максотова Г.М. (Казakhstan, Атырау). Психолого-педагогические условия критериального оценивания	181
SagiyevaA.T. (Kazakhstan, Aktobe). Innovative conditions of forming a policultural language personality	184
Тоғайбаева А.К., Табинбаева Г.М. (Қазақстан, Ақтөбе). Жаңартылған бағдарлама – білім берудің жаңа мазмұны	188
Terekova G.Y. (Kazakhstan, Aktobe). System of educational work in the medical college	190
Аралбайқызы Ш. (Казakhstan, Aktobe). Казахстанский опыт внедрения обновленного содержания обучения и критериальной системы оценивания знаний учащихся	193
Salimgerey Z. (Kazakhstan, Aktobe). Modern problems and development trends of psychological and pedagogical researches	197
Таганова А.М., Абитова А.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Мүмкіндігі шектеулі балалардың дарынын ашудағы негізгі қадамдар	199
Ахмет Л.С., Абдулла А.М. (Қазақстан, Ақтөбе). Болашақ кәсіптік оқыту мамандарын даярлаудағы оқу-жобалық іс-әрекетінде экологиялық мәдениетті қалыптастыру	202
Таганова А.М., Бекетов К. (Қазақстан, Ақтөбе). Оқу процесіне деген мотивация оқушылардың жетістікке жетуінің негізгі факторы	204
Раманкулова А.С. (Казakhstan, Aktobe). Современные тенденции в учебниках русского языка	206
Бахтиярова Г.Р., Дауытбаева Н.Е. (Қазақстан, Ақтөбе). Ұлттық мұралар негізінде оқушылар тұлғасын қалыптастырудың маңызы	209
Таганова А.М., Муса М.Е. (Қазақстан, Ақтөбе). Professional work of educators information technologies organization by application	212
Умирзакова С.Е. (Казakhstan, Aktobe). Современные методы преподавания в вузе	215
Халимуллина Н.Р. (Казakhstan, Aktobe). Рефлексивный компонент учебной деятельности студентов в интерактивном обучении	216
GurbanS.S. (Kazakhstan, Aktobe). The use of modern information technologies in the system of training and professional activity of specialists in physical culture and sport	219
Абнасирова А.К., Кульниязова Ж.Б. (Казakhstan, Aktobe). Основные направления развития педагогической науки	222
Бабенко О. А. (Казakhstan, Уральск). Авторские инновационные технологии в дмш и дши западно-казахстанской области	224
Тоғайбаева А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Жоғары оқу орны студенттерінің құқықтық мәдениетін қалыптастырудағы мүмкіндіктер	227
Жусупова Ж.А., Ергарина Ж.М. (Қазақстан, Ақтөбе). Оқыту технологиясында оқушыларды жан-жақты дамытуда мектеп пен жанұя бірлігінің педагогикалық негіздері	232
Исембаева Н.Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). Ерекше балаға, ерекше күтім	233
Исембаева Н.Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). Жоғарғы сынып оқушыларының мамандық таңдауы және тұлғалық бағыттылығы	236
Калаханова С.Б., Құлқаева Г.Ж., Хангужина Н.Ж. (Қазақстан, Орал). Жетім балалардың эмоционалдық-еріктік аймағының даму ерекшеліктері	239

Калаханова С.Б., Бекес Т.А., Хангужина Н.Ж. (Қазақстан, Орал). Толық емес отбасындағы балаларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету	242
Калаханова С.Б., Сериккалиев Е.А., Маматов А.Х. (Қазақстан, Орал). Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықталуына әлеуметтік-педагогикалық қолдау	245
Абнасирова А.К., Кульниязова Ж.Б. (Қазақстан, Ақтобе). Современная педагогическая наука	248
Раманкулова А.С. (Қазақстан, Ақтобе). Современные подходы к преподаванию русского языка и их отражение в школьном учебнике	250
Сағындықова Л.С., Утегенова Д.М. (Қазақстан, Ақтөбе). Жаңа технологияны қолдану-заман талабы	253
Беяева Л.В. (Қазақстан, Ақтобе). Формирование профессиональных умений студентов-филологов	256
Kaumbayeva Zh.O., Ran Sh.A. (Kazakhstan, Aktobe). Formation of professionally significant qualities of future specialista in the process of traning at the colleg	259
Садретдинова Т.А. (Қазақстан, Ақтобе). Совершенствование педагогических приёмов на занятиях русского языка как иностранного	263
Утельбаева Г.У. (Қазақстан, Ақтобе). Роль полиязычного образования в казахстане	266
Адильшинова З.У. (Қазақстан, Ақтобе). Педагогтың кәсіби бейнесі	268
Көшкімбаев Қ.Т., Сакенова К.С. (Қазақстан, Қарағанды қаласы). Дарынды балалармен жүргізілетін тәрбие жұмыстарының жүйесі	271
Биконя О.П. (Украина, Чернигов). Проектные технологии в самостоятельной вне аудиторной работе по деловому английскому языку	274
Zhuminova A.B. (Kazakhstan, Aktobe). Multicultural education - one of the main directions in the system of higher education	278
Қаңтарбай С.Е. (Қазақстан, Ақтөбе). Диалог және оқу әрекеті	282
Хвостова Ю.В. (Қазақстан, Ақтөбе). Гуманитарные технологии как способ формирования компетентностного подхода в образовании	284

III СЕКЦИЯ

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ: ТӘЖІРИБЕ, МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПСИХОЛОГИИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Нагымжанова Қ.М., Амангосова А.Қ. (Қазақстан, Нұр-Сұлтан). Оқытушылардың кәсіби іс-әрекет дағдарыстарын психологиялық зерттеу	286
Досжанова К.Ж., Туребаева Ш.М. (Қазақстан, Нұр-Сұлтан). Возможности воспитания поликультурности у будущих учителей в образовательном пространстве	290
Измагамбетова Р.М., Амангосова А.Қ. (Қазақстан, Ақтөбе). Студенттер тұлғасының құндылық бағдарларлық дамуы кәсіби іс-әрекет қалыптасуының негізі	294
Жуманова А.Ғ., Иманчиев Ж.Е. (Қазақстан, Ақтөбе). Болашақ мамандардың жоо-да кәсіби даярлық барысында конфликтологиялық құзіреттілігін қалыптастыру	297
Аманжол М.А. (Қазақстан, Ақтөбе). Болашақ психолог маманның өзін-өзі дамыту мәселесінің негіздері	301
Турланова Ж.Ж., Турланова Ш.Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). Психологическая диагностика школьной зрелостиперво классника по ориентировочному тесту Керна-Йирасека	304
Қазбергенова Р.А., Файзолла Г.Қ. (Қазақстан, Ақтөбе). Жоғары оқу орындарында психологияны оқытудың инновациялық әдістері: тәжірибе, мәселелер және даму перспективалары	307
Величко М.А., Измаганбетов А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Методы коррекции гностических функций	310
Измаганбетов А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Жас өспірімдердің эмоционалды интеллектінің психологиялық негізі	313
Едилова Г.А. (Қазақстан, Ақтөбе). Педагогтың тұлғалық сапасы және студенттермен психологиялық қарым-қатынасындағы ерекшеліктері	316

Наренова А.Б. (Қазақстан, Ақтөбе). Психологияны оқытуда инновациялық білім беру технологияларын қолдану	319
Zamira Salingerey. (Kazakhstan, Aktobe). Criteria evaluation in the educational process of the school and of the university	323
Кулдашева Н.У., Серікбай А.А. (Қазақстан, Ақтөбе). Мектепке дейінгі жастағы балалардың мазасыздығын жеңудегі ата-ана қарым-қатынасының әсері	325
Кулдашева Н.У., Қожаахмет Ж. Е. (Қазақстан, Орал). Медицина қызметкерлерінің эмоционалды жануын зерттеу және түзету	328
Baiseitova M. (Kazakhstan, Aktobe). Using active learning methods	331
Есенова Г.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Лингвистикалық аспектідегі жаттығулардың коммуникациялық кеңістікте қолданылуы	333
Таганова А.М., Ережепова А.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Білім алушылардың өмірінде кездесетін мазасызданудың түрлері және мазасыздануды жеңудің жолдары	337
Таганова А.М., Ережепова А.С. (Қазақстан, Ақтөбе). Мазасыздық психикалық жай-күй	339
Досмырза Р.Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). Психотерапиялық әдіс-тәсілдерді болашақ психолог мамандарға меңгертудің жолдары	341
Имамадинова Ж., Кусаметова Г.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Ертегі терапиясының маңызы	345
Макешова Ж.М. (Қазақстан, Ақтөбе). Б. Момышұлы шығармаларындағы адам мен табиғат байланысының психологиялық құбылыс ретінде суреттелуі	348
Baiseitova M. (Kazakhstan, Aktobe). Psychological terminology as item search information system	350
Аманжол Н.А., Измаганбетов А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Жасөспірім шақтағы тұлғаның қалыптасу және қарым-қатынас ерекшеліктері	353
Танишева Д., Тасимова А.А. (Қазақстан, Ақтөбе). Студент жастардың өмір тұрақтылығы мен өмір сапасы	355
Утеуова А.А. (Қазақстан, Ақтөбе). Аз қамтылған отбасында тәрбиеленетін балалардың өзін өзі бағалауы	358
Кутыбаева Д.Т., Саутенкова М.Ю. (Қазақстан, Ақтөбе). Особенности развития креативных способностей в школьном возрасте	360
Tak Mohammed Amil, Tassimova Aislu Akhmadievna (Kazakhstan, Aktobe). The psychological concept of consciousness and emotions as a mental state	365
Ajay Pal Bharti, Tassimova Aislu Akhmadievna (Қазақстан, Ақтөбе). Formation and development of the student as a social group	367
Куркбасова Г.С., Тасимова А.А. (Қазақстан, Ақтөбе). Жоғары оқу орнындағы студенттердің қарым-қатынасын қалыптастырудың әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері	368
Мусабаева А.Т., Абдиқаримова А.Ж. (Қазақстан, Ақтөбе). Психологическая диагностика свойств внимания детей с синдромом дефицита внимания в старшем дошкольном возрасте методикой Тулуз-Пьерона	372
Ізтілеуова А.С., Мулдагазина М.Е. (Қазақстан, Ақтөбе). Психология мамандығының 3 курс студенті өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастырудың педагогикалық-психологиялық шарттары	374
Пикаревская Е.С., Саутенкова М.Ю., Толеушова А. (Қазақстан, Ақтөбе). Проблема эмоционального здоровья студентов	377
Каирова А.Т. (Қазақстан, Ақтөбе). Биология сабағында сыни тұрғыдан ойлау технологиясын қолдану тиімділігі	380
Кенжебекова Н.Ә., Ербулатова А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Мінез-құлқында ауытқушылығы бар балалармен жұмыс ерекшеліктері	383
Жиембаев А.Ш. (Қазақстан, Ақтөбе). К проблеме преподавания физического воспитания в высших учебных заведениях	386
Кулдашева Н.У., Рахметқалиева Н.Г. (Қазақстан, Орал). Жасөспірімдік жастағы әлеуметтік креативтіліктің гендерлік ерекшеліктерін зерттеу	390
Кунанбаева Д.Р., Абрамов В.В. (Қазақстан, Ақтөбе). Психолого-педагогические особенности предотвращения конфликтов	393

Алтаева А.М. (Қазақстан, Ақтөбе). Өмірдің қиын жағдайына тап болған балалардың қоғамдағы бейімделуін айқындау	396
Алдашева Г.Х., Сары Б.Б. (Қазақстан, Ақтөбе). Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілетінің даму ерекшеліктері	400
Каржаубаева Ж., Измаганбетов А.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Тайм-менеджмент – уақытты тиімді ұйымдастыру құралы ретінде	402
Турмагамбетова Г.Н. (Kazakhstan, Aktobe). The socio –psychological aspects in innovation activity	406
Ж.Н.Кереймаганбетова. (Қазақстан, Ақтөбе). Ертегі терапиясы - практикалық психологиядағы арт терапия әдісі ретінде	408
Абдуллина Н.К. (Қазақстан, Ақтөбе). Приобретение студентами психологических знаний и навыков	412
Жуматова Р.К., Саутенкова М.Ю. Особенности диагностики самооценки учащихся колледжа	416
Урмурзина Б.Г., Утемисова Г.У. Формирование имиджа педагога посредством метафоризации в образовательном взаимодействии	419
Урмурзина Б.Г., Пилипенко В.С. Тренинг как эффективный способ развития профессиональных компетенций у студентов психологов	423
Исатаева Б.Б. Лидерліктің гендерлік психологиясы	427

**«II Калюзный оқулары:
элеуметтік-гуманитарлық ғылымдардың
инновациялық бағыттары»
атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ
20 мамыр 2019 жыл**

**МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«II Калюзновские чтения:
инновационные направления развития
социально-гуманитарных наук»
20 мая 2019 года**

**MATERIALS
Of the International Scientific and Practical Conference
«The 2nd Kalyuzhnyi's reading:
innovative directions of the social
and humanitarian science development»
May 20 2019 year**

Тапсырыс № 414
Көлемі 54,5 баспа табақ.

Қ. Жұбанов атындағы
Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің
«Жұбанов университеті» баспа бөлімі
(Ақтөбе қ., Ә.Молдағұлова даңғылы, 34)